

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100174 2876

V

Allmänna Sektionen

Geogr.
Sv.
Göteborg
Ex.A

Geogr.

lv.

[Käteborg]

Ex. A.

Ex. A.

SAMLINGAR

TILL

GÖTEBORGS HISTORIA

AF

WILHELM BERG.

OTTO PLATIN
GÖTEBORG

STOCKHOLM.
F. & G. BEIJERS förlag.

SAMLINGAR

WÄSTERSÅS

WÄSTERSÅS

OTTO PLATIN
GÖTEBORG

GÖTEBORG.

GÖTEBORGS HANDELSTIDNINGENS AKTIEBOLAGS TRYCKERI.
1882.

INNEHÅLL.

Förteckning öfver figurerna.

Förord.

En försvunnen stad: Nya Lödöses uppkomst. 7.

På Gustaf Wasas tid. 10.

Vid slutet af 1500-talet. 16.

Stadens styrelse. 28.

En Lödöseborgmästare under Johan den tredje. 31.

Handel och vandel. Förordningar och ordningar. 39.

Nya Lödöses slut. 53.

Främlingarne: Göteborgs grundläggning. 55.

Invandringen. 59.

Befolknings-, äktenskaps- och dödlighetsförhållanden m. m. 65.

Förhållandet mellan svenskar och främlingar. 73.

Inflyttningarne från Holland. 77.

Öfriga invandringar. 84.

Göteborg för 200 år sedan: Stadens utseende, gator m. m. 96.

De enskilde byggnaderne. 110.

Styrelse och rättskipning. 116.

Handel och näringar, kommunikationer och postväsende. 135.

Samfärdseln. 153.

Lefnadssätt, klädedrägt, bohag. Slagsmål i

Domkyrkan. Källarlifvet. Johan Vol-

rat von Lengercken. Besök af am-

bassadörer. Magnus Gabriel De la

Gardie och Carl XI. Borgerskapets

Corps. 163.

INNEHÅLL.

Äktenskapet.	207.
En krånglig prest.	215.
Hexeri och trolldom.	222.
Handtverkare och handtverkerier i forna dagar:	
Öfversigt af skråväsendets historia.	237.
Handtverkarne i Göteborg.	251.
Jagt efter bönhasar. Bakom riksdagsku-	
lisserna.	256.
Inträdet i läran.	262.
Den frie gesällen.	265.
Gesällerna hålla krogdag.	269.
Frimåndag, fierabend m. m.	273.
1778 års revolution.	275.
Monsieur, giftermål m. m.	280.
Mästare och mästerstycke.	282.
Skråförfattningarne efter 1720.	287.
Skråväsendets sista tid.	294.
Drag ur de olika skrånas historia:	
1. Bagare-	embetet 297.
2. Bokbindare-	» 297.
3. Bundtmakare-	» 305, 407, 408.
4. Glasmästare-	» 306.
5. Guldsmeds-	» 307.
6. Gördelmakare- och gelbgjutare-	» 326.
7. Handskmakare-	» 326.
8. Hattmakare-	» 327.
9. Hof- och grofsmeds-	» 329.
10. Karduan- och läderberedare-	» 331.
11. Klensmeds-	» 333.
12. Klädemakare-	» 337.
13. Kopparslagare-	» 338.
14. Kruko- och kakelugnsmakare-	» 339.
15. Lin- och drällväfvare-	» 344.
16. Murare-	» 345.
17. Målare-	» 346.
18. Perukmakare-	» 364.
19. Sadelmakare och remsnidare-	» 364.
20. Skomakare-	» 365, 408.
21. Skräddare-	» 378.
22. Slagtare-	» 382.
23. Snickare-	» 383.

INNEHÅLL.

24. Svarfvare- och blockmakare-embetet	386, 409.
25. Tenngjutare- »	388.
26. Tunmbindare- »	393.
Handtverksgillenas efterträdare	403.
Rättelser och tillägg	405.
Förteckning öfver bilagorna.	
Bilagor.	
Register.	

Underrättelser för bokbindaren.

Kartan öfver Göteborg insättes sidan 100.

Innehållsförteckningen närmast titelbladet, derefter förteckningen öfver *figurerna*.

Förteckning öfver bilagorna närmast framför dessa.

Förteckning öfver figurerna.

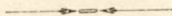
	Sid.
Fig. 1. Nya Lödöse stads sigill jemte två detaljer.....	7.
» 2. Bron i Nya Lödöse öfver Säfveån	17.
» 3. Hospitalskyrkan	20.
» 4. Grafsten från Hospitalskyrkan	22.
» 5. » » »	23.
» 6. Kristine kyrkas sigill	55.
» 7. Kristine kyrka i början af 1700-talet	64.
» 8. Tyska kyrkogårdsporten åt Köpmansgatan	67.
» 9. Aschebergiska grafkorets yttre	70.
» 10. Henrik de Wendt-Botsacs namnteckning 1641	75.
» 11. Antony van Egmonts » 1650	78.
» 12. Abraham von Eycks » 1650	78.
» 13. Jacob van Schotings « 1649	79.
» 14. David Amijas » 1649	80.
» 15. Peter Coopmans » 1650	81.
» 16. Qvinnoaltare.....	82.
» 17. Mathias Jordans » 1647	83.
» 18. Gerhard Braunjohans » 1690	84.
» 19. » sigill	84.
» 20. Daniel Langes » 1649	85.
» 21. Caspar Wohlfarts » 1696	86.
» 22. Volrat Thams »	87.
» 23. Johan von Mindens » 1693	87.
» 24. Hans Mackliers » 1657	89.
» 25. Gabriel Spaldings » 1670	91.
» 26. Wilhelm Kinnairds sigill 1695	91.
» 27. Abraham Cabelias » 1631	92.
» 28. Albrecht von Ackerns » 1696	93.
» 29—33. Göteborgs stads sigill	97.
» Karta från 1644 öfver Göteborg	100.
» 34. Öferskultens staf	117.

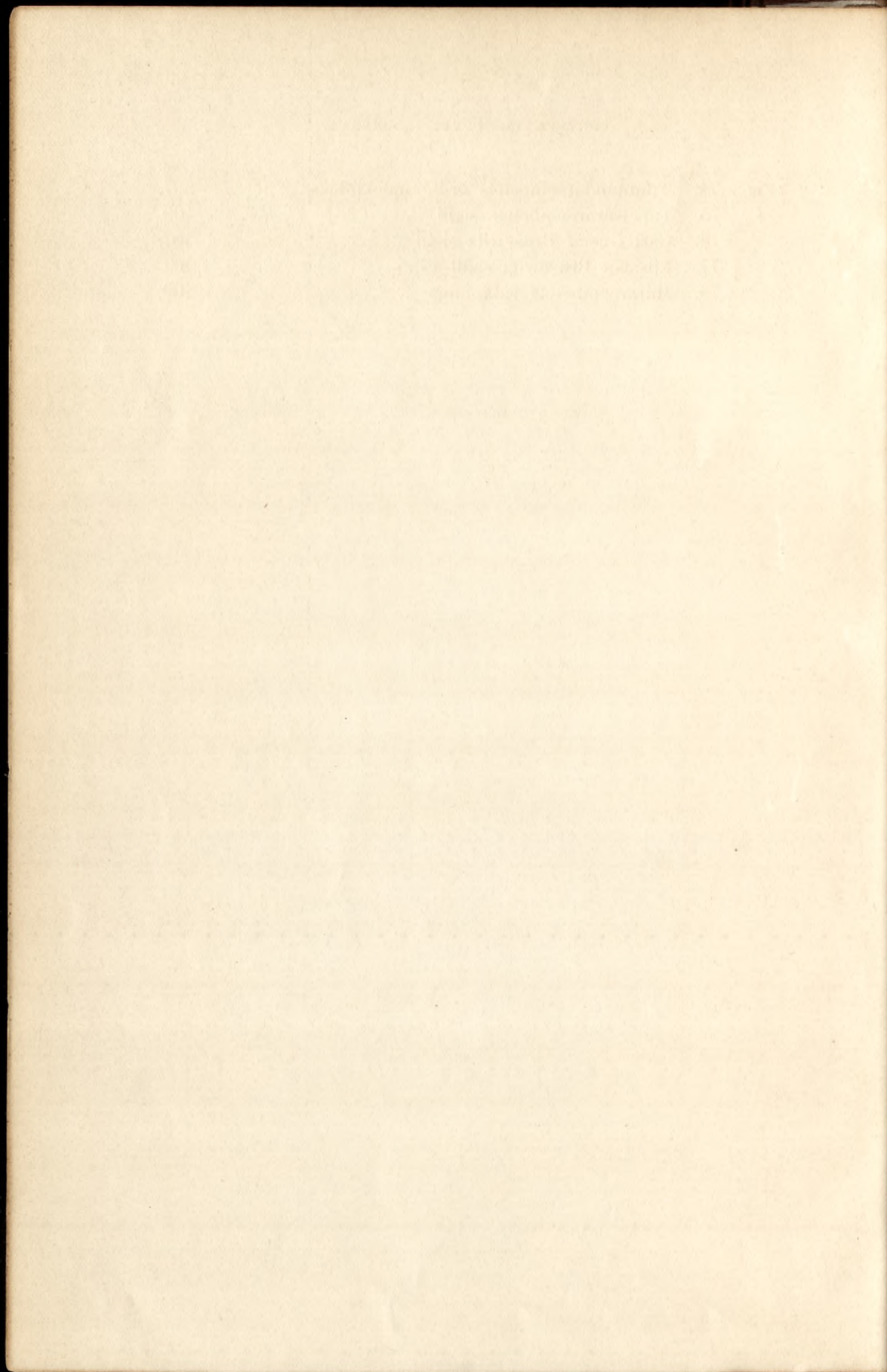
FÖRTECKNING ÖFVER FIGURERNA.

	Sid.
Fig. 35. Stadsfiskalens sigill.....	117.
» 36, 37. Detaljer till öfverskultens staf	118.
» 38. Namnteckningar af Magistraten 1698. (Hans v. Gerdes, And. Spalding, Christian Schotte, Sveno Areel, Olof Simonsson, Håkan Ekman, Volrat Tham, David Amija, Henrik Eilking senior, Jacob Uthfall)	129.
» 39. Bogträ.....	137.
» 40. Stora Sjötullens sigill	145.
» 41. Fästet till Ivar Dyres värja.....	164.
» 42. Fingerringar	165.
» 43. Bord	166.
» 44. Skrin af ek från Staby, Bohuslän	167.
» 45. Stol från senare delen af 1600-talet	168.
» 46. Stol	169.
» 47. Didrik Strokirchs namnteckning.....	176.
» 48. Solvisare.....	178.
» 49. Johan Volrat von Lengerkens namnteckning	186.
» 50. Namnteckningar af tyska komedianter	189.
» 51. Portalen till Torstenssonska palatset	199.
» 52. Klädkista af ek från 1611. Bohuslän	201.
» 53. Borgerskapets fana	205.
» 54. Bokbindareembetets sigill	301.
» 55. Körnärseembetets sigill.....	306.
» 56. Guldsmedseembetets sigill	311.
» 57. Hattmakareembetets sigill.....	329.
» 58. » välkomma	330.
» 59. Hofslagareembetets sigill	330.
» 60. Karduanmakareembetets sigill	332.
» 61. Klensmedseembetets sigill	333.
» 62. » spira med detaljer	334.
» 63. » välkomma.....	335.
» 64. Kakelugnsmakareembetets sigill	343.
» 65. Målareembetets sigill.....	358.
» 66. » välkomma	358.
» 68. Skomakareembetets sigill.....	376.
» 69. Skomakaregesällernas klubba	377.
» 70. » skänkkanna	377.
» 71. Skräddareembetets sigill	378.
» 72. Snickaregesällernas välkomma	384.
» 73. Tenngjutareembetets sigill	393.

FÖRTECKNING ÖFVER FIGURERNA.

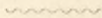
	Stid.
Fig. 74. Tunnbindareembetets ordförandeklubba.....	397.
» 75. Tapetserareembetets sigill	400.
» 76. Carl Gustaf Brusewitz sigill	407.
» 77. Elisabet Brusewitz sigill 1755.....	407.
» 78. Murareembetets välkomma	409.

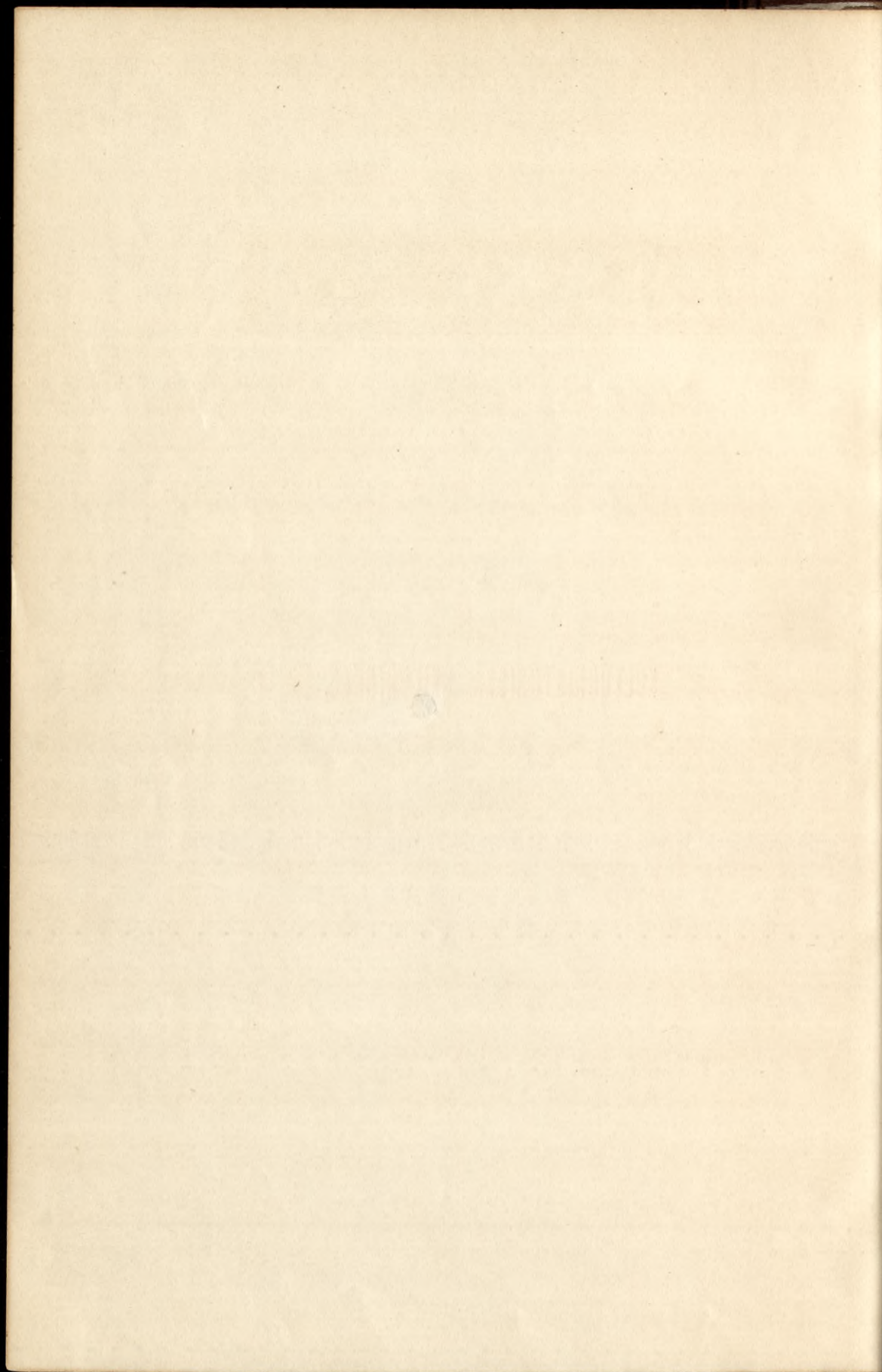

I.

KULTURHISTORISKA SKILDNINGAR.

En ryktbar författare säger, att ett af adelskapets företräden ligger deri att det vidgar personens pligter och likasom ökar hans lefnadstid. Han känner sig icke mera såsom en ensam länk i skapelsen, som endast är ansvarig för sin korta lifstid. Hans tillvaro går tillbaka i höga minnen och sträcker sig in uti en ärofull framtid. Han lefver både med sina fäder och med sina efterkommande, och inför båda står han i högsta ansvar. Han har mottagit mycket af dem, som gått före honom till grafven: han känner sig förbunden att lemna lika så mycket åt dem, som komma efter honom. Företagen på hans egendomar synas afse ett längre lif än andra människors, ty inga äro så höjda att bygga och plantera för tillkommande åldrar, som ädla män, hvilka mottagit sitt arf från förflutna tider.

Om det sålunda kan sägas, att detta är ett företräde i främsta rummet hos adeln, som noga känner sin egen historia, så kan man dock å andra sidan säga detsamma om hvilken slägt som helst, som vårdat sig om att bevara eller återupplifva minnet af sina bortgångnas arbete i det godas tjenst. Lyckan att på detta sätt kunna ställa framför sig upphöjda exempel på mod och ståndaktighet, redbarhet och duglighet, kärlek och rättrådighet, gifna af människor, som stå oss närmare än alla andra, är därför att skatta såsom en dyrbar egendom, hvilken, mer än man kanhända tror, djupt inverkar på individens och slägternas öden.

När så är förhållandet med den enskilde, måste det äfven i hög grad vara det, då fråga är om ett helt *samhälle*, hvars väl eller ve, framåtskridande eller tillbakagång, är en lifsack för hvarje enskild medlem, som der fäst sitt bo, och så småningom lärt sig älska det. En varaktig, medveten och sann kärlek till hembygden kan likväl endast uppstå då, när man gjort sig fullt förtrogen med

densamma, studerat dess egendomligheter, och låtit historiens ljus falla ned i de gångna seklernas dunkel.

Detta — eller önskan att vidga kännedomen om Göteborgs äldre och yngre historia — är sålunda orsaken, hvarför efterföljande anspråkslösa skildringar tillkommit, grundade på studier hufvudsakligast i härvarande arkiv, under den lediga tid, som lemnats öfrig af andra sysselsättningar. Arkivforskning är alltid mödosam, ofta otacksam, men det ligger det oaktadt en alldeles egendomlig tjusning i studiet af dessa åldriga, damuppfyllda folianter, emedan det är med deras tillhjälp vi förmå att från sekelgamla grafvar kalla tillbaka dem, som då verkade, kämpade och led, ställa in dem i en omgifning, som en gång var deras verkliga, och låta dem för oss berätta sin lefnads saga.

Göteborg i November 1882.

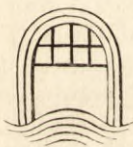
Wilhelm Berg.

En försvunnen stad.

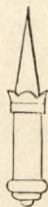
Nya Lödöses uppkomst. — På Gustaf Wasas tid. — Vid slutet af 1500-talet. — Stadens styrelse. — En Lödöseborgmästare under Johan III. — Handel och vandel. — Förordningar och oordningar. — Nya Lödöses slut.

Porten med fängelsegallret och dernedanför Göta elf.

Fig. 1.

Tourellerna.

NYA LÖDÖSES UPPKOMST.

Sm det äfven är sannt, att Göteborg icke räknar en högre ålder än 260 år, hvilket för en stad ju är en obetydlighet, så är det å andra sidan en verklighet, att i Göteborg uppgått icke mindre än två smärre städer, båda från Medeltiden, och båda numera till den grad bortsopade från jorden, att man kan säga det knappt något spår finnes kvar på platserna, der de legat, och

Fig. 1. Stadens sigill från 1481, hvilket är lika med det som begagnades i början af 1600-talet, visar ett slott utmed en ström, med omskrift: »Sigillum ☉ civium ☉ Ludociencium», eller »Borgerskapets i Lödöse sigill.» Originalstampen af koppar i Upsala Univ. Museum.

likvisst var åtminstone den ene af dem af ganska stor betydelse för landet. Dessa städer voro *Elfsborg*, belägen omkring slottet med samma namn, hvars ruiner vi se vid klippan, samt *Nya Lödöse*, hvars minne ännu bevaras i benämningen *Gamlestaden*.

Den förstnämnde af dessa städer låg alldeles för mycket i beroende af slottet och blef allt för ofta uppbränd och tillintetgjord, för att den skulle kunna ernå någon annan vikt än den lokala, — att tillhandahålla besättningen och den allra närmaste trakten med lifsförnödenheter och andra varor —, hvadan man med fullt skäl kan säga att Elfsborgs stad icke har någon egen historia.

Helt olika är deremot förhållandet med **Nya Lödöse**, hvars öden vi gjort till föremål för denna uppsats, så mycket hellre som dess historia, tack vare de utmärkta samlingar af källskrifter, som under senare tid offentliggjorts, och i främsta rummet den forna stadens i Göteborgs Rådhusarkiv förvarade tvenne »tänkeböcker,» numera kan framställas temligen sammanhängande.

Omkring två och en half mil från det nuvarande Göteborg låg vid elfven redan under den grå forntiden en handelsplats,

Källor: Enn Ny Tanckkebock Som Beginth ær Sedan hans Nielson Bleff Bårgemestare Then 19 Oktobrij Anno 1586. Originalet, bundet i rödmåladt pergament, finnes i Göteborgs Rådhus-Rätts 1:sta afdeln. och Magistratens arkiv, samt innehåller Nya Lödöse stads protokoller från ofvannämnda dag till och med den 12 Mars 1593, skrifna på, utan tvifvel, holländskt papper med ett hus eller kastell i vattenstämpel.

Nylödzzsiö stadz Tannckebock Anno 1593—1605. Orig., på samma ställe som föregående, är bundet i pergament och slutar med den 12 Okt. 1605.

Gustaf I Registratur. så mycket som deraf i tryck utkommit. Hallenberg, J. Gustaf II Adolfs historia.

Handlingar rörande Skandinaviens historia.

Hildebrand, Hans. Sveriges Medeltid.

Historisk-Statistisk Beskrifning öfver Göteborg. 1860.

Skarstedt, C. W. Göteborgs Stifts Herdaminne, häft. 1—2.

Styffe, C. G. Bidrag till Skand. Hist. IV.

Skandinavien under Unionstiden.

I nu varande Hospitalsförsamlingens arkiv saknas, enligt uppgift, alla äldre handlingar, såväl hvad församlingen som ock hvad Nya Lödöse angår, och dopböckerna börja först med år 1732; på första bladet i denna är anteknad: »Deras namn, som antingen äro döpte, vigde och copulerade eller döde och begrafne uti Gamle Stads och Götheborgs Hospitalsförsamling ifrån år 1704 inclusive till år 1732 finnas uthi en å part Örgryte kyrkia tillhörig kyrkiobook upptecknade.»

Lödöse, sedermera kallad »Gamla Lödöse,» som dref en rätt stor sjöfart äfven på utrikes ort, då den var, utom Elfsborg, Sveriges enda stapelort vid vesterhafvet. Men läget hade tvenne fel, det ena att uppseglingen var för lång och under vintern afbruten, och det andra att höfdingen på Bohus, hvilket fäste tillhörde Danmark, tog sig friheten uppbära dryg tull af köpmansskutorna. Redan Carl VIII Knutsson hade ämnat flytta staden längre ned åt hafvet, men detta blef uppskjutet och det var först under hans efterträdare, Sten Sture d. ä., planen sattes i verket, och den 17 Augusti 1473 utfärdade det i Kalmar samlade riksrådet privilegierna för den nya staden, som borde byggas på »Säfvaholm» — holmen som omslutes af Säfveån vid dess förening med Göta elf —, eller »der något när som bäst lägligt är,» och uppdrogs åt »vördig fader i Gud, biskop Hans i Skara, herr Thure Jönsson ('Tre rosor'), Vestergötlands lagman, herr Thord Bonde riddare, Nils Clausson, höfvitsman på Elfsborg, Otto Thorbjörnsson och Carl Bengtsson å vapen att öfverse platsen och utstaka tomter, samt befästa staden med »bålverk, torfvall och mur.» I sammanhang härmed ålades borgarne i Lödöse att flytta derifrån och till den nya staden, som skulle kallas *Götaholm*, hvilket namn borgarne sedermera begärde få ändradt till *Nya Lödöse*, emedan deras gamla stads namn var så väl bekant i Hansestäderna, liksom de äfven föredrogo att bosätta sig på fasta landet, på ömse sidor om ån, just vid dess delning, hellre än på den sumpiga holmen derutanför (n. v. »Gamlestads-holmen»). För att kraftigt upphjelpa den nya anläggningen förklarades den som frihamn, beviljades 20 års frälse från tull och skatt och erhöi, mot godtgörelse till innehafvarne, den nära intill liggande »Quigabergs» by i Utby socken, som tillbyttes den 18 Januari 1481 från Gudhems kloster, samt Herlanda by, och slutligen förklarades, att »om så vore, det Gud förbjude, att den gode man, som ståthållare vore på Elfsborg, toge till sjös på köpmännen (!), skall han mista slottet och rättas öfver honom utan alla nåde, som öfver en fribytare.» I staden skulle få hållas årligen en marknad, »Laurentsmessa».

Som förutsatt var, öfvertog staden gamla Lödöses förbindelser med utlandet och handeln drefs sålunda hufvudsakligen med Tyska Östersjöstäderna, särdeles Lybeck, jemte de öfriga Vendiska städerna, Danzig och Reval, men ovisst kan vara, om det är den nya eller gamla staden, som menas med »Loysa in Suetia,» hvilket förekommer i traktaten mellan k. Johan och Henrik VII af England år 1490, der denna plats, jemte Lund och Landskrona nämnes

såsom ställen, engelska köpmän plägade besöka. Då Sverige vid nämnde tid var i behof af Hansestädernas hjälp, beslöts på möte i Telge 1493 att åt dem inrymma en 6 veckors frimarknad, som årligen skulle hållas efter Bartolomei dag i Kalmar, Söderköping och Nya Lödöse, visande detta, att förbindelserna med den senare staden voro beaktansvärda.

Till följe af sitt läge, var Nya Lödöse ofta samlingspunkten för herremöten och sammanträden, så t. ex. när efter Kristian I:stes död, då danskarne ville återupplifva unionen, norska riksrådet föreslog, att ett möte för alla tre rikena härom skulle hållas, utvaldes Nya Lödöse, och ehuru det afsedda ändamålet icke uppnåddes, hade mötet likväl det goda med sig, att herrarne förenade sig om afsättningen af höfvitsmannen på Bohus, som farit hårdhändt fram med allmogen deromkring. Under de följande tiderna, då det låg i Sveriges intresse, att så mycket som möjligt förhåla tiden med underhandlingarne om unionsfrågan, bestämdes än det ena mötet än det andra att hållas i Kalmar eller i Lödöse, men intet dera blef af och saken förföll. Slutligen utbröt kriget och när prins Kristian, sedermera Kristian II, 1502 intagit Elfsborgs slott, lærer han äfven uppbrändt nya Lödöse.

PÅ GUSTAF WASAS TID.

Sedermera höra vi icke talas om staden, förr än konung Gustaf I den 5 April 1525 ger borgaren i Stockholm, Erik Kugge, tillstånd att flytta dit och der bosätta sig. Samma år afslöts med Nederländerna en traktat, hvori medgifves, att holländarne må »fritt färdas utan fara med deras köpenskap och segla hit in i rikets strömmar och hamnar, synnerligast till Stockholm, Kalmar, Söderköping och *Nya Lödöse*.

Öfverhufvud taget låg staden gamle kung Gösta varmt om hjertat, som visas af, hvad del han tog i densammas uppkomst. Så hade vid anläggningen väl större delen af borgarne flyttat från Gamla Lödöse till Nya, men likväl många nog kvarstannat för att anses vara till hinder och intrång, hvarför konungen i skrifvelse 1526 befaller, dels att hospitalet skall flyttas ned till Nya Lödöse, till den plats »Gråbröderne här till dags hafva innehaft, och bröderna förvisas till annor Clöster, ty Clöster finnas mång

men få bröder,» och dels att den marknad, som hållits i den forna staden om S:t Mathei tid på hösten, likaledes skall flyttas. Men för att bättre taga reda på förhållandena, lät konungen tillsätta en nämnd och den 20 Februari heter det härom i registraturet:

»Desse efterskrefne sutto för rätta med min herres nåde uti Gråbrödraklostrets konventsalsal i Nya Lödöse den Tisdagen näst efter hvite Söndag.

Först Olof Larsson, Sven Gustafsson, Peder Ericsson i Kärr, Christian Tordson, Tore Gunnarsson, Anders Larsson, Lasse Björns-son, Lasse Eriksson, Sven Larsson, Peder Assmundson, Andor i Ugglum, Anders i Balbostorp, Lasse Bengtsson, Anund Essbjörns-son och Hans Wisse Borgmästare, Anders Andersson och Anders Gisslason Rådmän.» Vid sammanträdet beslöts bland annat, att staden skulle deltaga i den af städerna beviljade gården med »6 deker oxehudar.»

Kort derefter, den 4 Mars, utfärdas de nya privilegierna, sedan konungen sjelf varit här nere och »besett stadsens läglighet och akteligen förfarandes att han är nyttigt funderad på rum vid en trång hamn och seglats.» Privilegierna stadfäste allt, hvad staden förut erhållit, och »måga innevånarne bruka köpslagar och torgdagar som andra våra köpstäder, och tillbörligt straffa landköpare (sådana som reste kring i landsorten i handelsärenden) och andra olagliga hvärf.» Till den förut erhållna S:t Laurentii marknad lades nu en om »sancti Pauli Conversionis,» dess emellan må ock Nya Lödöse borgare köpa sig kreatur från landet omkring till deras slagterier, och på det de må allvarligen beflita sig om stadens befastande med grafvar och torfvall, beviljas dem 10 års skattefrihet. För att hastigare öka folkmängden förklarades att, om Gamla Lödöse qvarvarande borgare fortfarande vilja åtnjuta köpstadslag, måste de flytta här ned innan S:t Michaelis dag och skola i så fall erhålla fria tomtplatser.

Stadens befastande utgjorde föremål för konungens omsorger — helt naturligt, då det låg i en landsända, som ständigt var utsatt för fiendtliga angrepp — och omedelbart efter privilegiernas bekräftande tillskrifver han ståthållaren på Elfsborg, Måns Bryntesson (Lilliehöök), att denne med största flit borde lägga sig vinn om, att Nya Lödöse blefve »fast gjordt,» och till detta ändamål tala med allmogen i länet, att de göra tre dagsverken hvar och en vid detta arbete, liksom folket i hela Vestergötland, hvarom herr Thure Jönsson (tre Rosor) skulle gå i författning. Längre fram på sommaren skrifver konungen ånyo härom, tilläggande en ön-

skan, »att du kunde få någon mästare (om du skulle förskrifva en från Tyskland), som kunde vända strömmen ifrån Hisingsidan så, att han fölle hel och hållen uti den strömmen emellan Säfveholmen och staden, samt att han kunde blifva så djup, att de uti den kunna bruka deras seglats ut och in i staden» — det var således fråga om ingenting mindre än att afstänga Göta elfs nu varande strömfåra, hvilket han antog skulle kunna gå medelst pålar, då vattnet, när det tog vägen inåt staden, inom ett halft år skulle hafva af sig sjelf grävt en nog djup bädd; »yttermera kan Peder skrifvare undervisa dig derpå vår mening.» Slutligen föreskrifves, att det skulle uppföras torn rundt om staden, och »vele vi att de göras fyrekant och icke runda.»

Som elfven emellertid icke ville komma till staden, ansågs det lämpligt, att staden i stället kom till elfven, och konungen upptog sålunda den ursprungliga planen att förlägga den till Säfveholmen, samt beordrade 1529 Måns Bryntesson att härmed förhandla med borgarne, som voro alldeles häremot, och äfven lyckades utverka konungens tillåtelse att qvarstanna på fasta landet, emedan, som konungen svarar dem, »Eder stad af Eder är fast gjord, att I drista väl bo der orädde och trygge för riksens fiender, och kunnen icke väl bekomma, att flytta husen in på Säfveholmen, så efter det I dristen försäkra Eder, Oss och kronan på det rummet, och haffuen befastat Eder med byssor och torfvallar, som I skrifven,» så må de qvarstanna.

Med befastandet var det nog icke så helt, som framgår af nedanstående, ej heller ville staden gå framåt, trots alla privilegier, och när de 10 frihetsåren voro ute, klagade borgmästare och råd hos konungen öfver åtskilligt, bland annat deröfver, att vissa uppstadsborgare, som nedsatt sig i staden, flyttat derifrån i anseende till de dryga skatterna. Konungen svarade i barska ordalag den 20 Februari 1537, att »skatterna visserligen icke voro härtill orsaken, utan fastmer, den olämpliga och oordentliga skickelsen uti mångahanda måtto som I bruken der i byn, och besynnerliga med Eder köpenskap i så måtto, att när de komme någre skepp eller främmande köpmän till byn, fallen I öfver dem, dyrkandes hvad der kommer in (som en hop svin) alle i sänder; när de då det se, sticka de upp varorna i det dyraste Eder i händerne, så kan hvar man tänka, är ock icke under, att den der dyrt köper, måste dyrt sälja.» Vidare förebråddes dem att »hos Eder styrkes skröpeligen nog lag och rätt och att en hvar vill vara sin egen herre, och den der största sticketin hafver och mesta ölet förmäktar lägga upp,

blifver för det mesta aktad och högt uppsatt.» Slutligen erinrar konungen om de privilegier och friheter, staden af honom förunnats, »hvilket uti den akt och mening skedd var, att I skullen hafva något förbättrat och befästat byn, meniga riket och besynnerligen den landsändan Vestergötland till nytta och bistånd; förnimme vi dock, att I hafven der ganska föga tillgjort, hvilket oss icke mycket behagar.»

Onekligt är, att konungen, som han sjelf säger, gjorde mycket för staden och det var han, som sålunda i sjelfva verket lade Eklanda stora by under densamma, ehuru detta varit utlofvadt redan vid grundläggningen. I sig sjelf var denna gåfva af betydighet och blef för konungen och riket ändå mera betungande, derigenom att de fordna egarne af byn måste på annat sätt godtgöras*).

Detta gällde dock blott egare af frälse, bönderna deremot i Eklanda fingo efter sedvanan intet. De voro äfven påtagligen föga belättna med utsigten att komma under Lödöse, som synes deraf, att de klagat för fogden Anders Hansson, till hvilken konungen samma år skrifver: »Yttermera som du ock skrifver om Eklanda by att allmogen tycker tungt vara, att han skall ödeläggas, så kunne vi der om intet tillgöra, efter vi så mycket derom allerede inrymt hafva Lödöse borgarne, och anstår oss icke göra det tillbaka den ena dagen, som vi den andra hafva framgjort,» och dermed var den saken slut.

Med sådant för ögonen, var det mindre underligt, om konungen skulle tröttna vid att höra missnöje från stadens innevånare, och han var i sjelfva verket under de första åren af 1540-talet starkt betänkt på att flytta staden till någon annan plats närmare Elfsborg, till Klippan eller Lindholmen, isynnerhet då Lödöse fästningsverk icke vore användbara och staden sålunda lätt kunde råka i fiendens händer. Härom brefvexlades åren 1544 och 45 med ståthållaren i Vestergötland, Gustaf Olofson (Stenbock), hvilken ock, med någre gode män och borgare i Nya Lödöse, besåg

*) Egendomligt är, att Eklanda tyckes till en god del lydt under framstående frälsemän; så fick 1529 »Söndagen näst efter Sancti Michels dag hustru Agneta på Stola, Göran Lindormsons (till Bronäs, af den berömda Forsstena-släkten) efterlefvorska ett bref på ett kronogods, Bodana, liggande i Boda kyrkeby i Skånings härad mot det gods hon ätte i Eklanda by. Sven Småsven fick i utbyte två kronogods i Näs »i Skalfsö socken» och ett som hette Oftaboda i samma socken, »undantagande det ålfiske som ligger vid såggvarnen i Tolered,» och slutligen erhöill Nils Ribbing (Riddare och herre till Svenserid) två kronogods Röllersred i Mark.

de föreslagna platserna. Men stadens innevånare ville icke flytta sina hemvist, hvarken till det ena eller andra stället, och slutligen lemnade konungen, på Stenbocks hemställan, den 25 Maj 1545 följande besked: »Så kunne vi intet synnerligt svara dertill, efter de ingalunda vele till den stad, man dem hafva vill, och der de kunne blifva riket och sig sjelfva mera nyttiga, än der de nu äro. Synes oss för den skull bättre och mera rådeligt vara (hvar Gud förbjude något hårdt påträngde), att I hellre låter sticka elden på de prackers näste (!), än de skulle blifva fienden till del, att de sig deruti befästa eller beskydda skulle.»

Det dröjde likväl ej många år, innan en sådan flyttning egde rum, nemligen till Elfsborg, hvarom dock några enskildheter icke kunna meddelas för närvarande; man kan icke ens bestämdt uppgifva årtalet, då flyttningen enligt Giers skulle skett 1545, men Abedissan i Wadstena, Anna Fickesdotter Bylow, säger 1549.

Bosättningen der varade i alla händelser icke längre än till 1563, då Elfsborgs stad af danskarne förstördes, hvarefter konung Erik tillät Nya Lödöseboerne att åter inflytta i de gamla hemmen vid Säfveåns stränder, på samma gång han medgaf dem, som köpt hus och jord vid Elfsborg, lika god ersättning i Nya Lödöse, hvilket gjorde, att man i stadens protokoller på 1580-talet finner ständiga tvister om tomter mellan dem, som qvarstannat i den senare staden och dem som återflyttat från Elfsborg.

Om vi nu återvända till staden sådan den var under Gustaf I, finner man den, i all sin obetydlighet, fortfarande liksom under medeltiden utgöra samlingsplatsen för mellanfolkliga möten. Det mest lysande af dessa och troligen i stadens hela historia, var ett som hölls 1528 med anledning af de klagomål och tvistefrågor, som yppats mellan Sverige och Danmark. Danska riksrådet hade förut framställt en del spörsmål, till följe hvaraf det svenska riksrådet föreslog, att ett sammanträffande mellan de båda konungarne och deras råd borde på sommaren ega rum i Nya Lödöse, hvilket äfven gick i verkställighet. Om mötet heter det i Riksregistraturet: »Anno domini 1528 vårfru afton assumptionis den tid högmäktig Furste herr Gustaf, med Guds nåde Sveriges och Götes konung, var stadder i konventet i Lödöse clöster, med hans nådes älskelige Råd, komme in för Hans Nåde dessa efterskrifne: herr Styge Krumpe, biskop till Berglom, herr Anders Bille, herr Holger Ulfstand, Herr Hans Krabbe och herr Trued Ulfstand, stormäktige herren herr Fredericks, med Guds Nåde konung till Danmark, fullmäktige sändebud.» De svenska underhandlarne voro Ture

Jönsson (tre Rosor), Lars Siggesson (Sparre), Holger Karlsson (Gera) samt mäster Lars och mäster Sven, och då af lejdebrevet synes, att de danska sändebuden åtföljdes af 200 personer, kan man nog tänka sig, hvilket hvimmel af lysande riddare, svenner, prelater och folk af alla slag det skulle vara under dessa dagar i den lilla staden.

Staden var äfven under Gustaf I måhända det egentliga sätet för det af honom inrättade »Regements-Rådet i Vestergötland,» en på samma gång förvaltande myndighet och en domstol i den forna Lagmansrättens ställe, liksom äfven instruktionen för detsamma är daterad Nya Lödöse den 9 April 1540*).

Af k. Johan III erhöll staden 1572 nya privilegier, af hvilka framgår, att de redan af Gustaf I donerade landerierna, som af denne konung måtte blifvit återtagne bland »Arf- och egna hemman,» nu återigen skänktes staden till behagelig tid till mulbete och andra behof. De utgjordes af 10 gårdar i Herlanda, 10 i Qviberg och Videkärr 1 gård, men den senare lades efter några år under Hospitalet. Det oaktadt klagade borgarne som vanligt, och när de, jemte de öfriga städerna i Vestergötland, skulle för

*) I sammanhang härmed förtjenar anföras ur Regementsrådets i Vestergötland förhandlingar för 1540—1541 (Handl. rör. Skand. Hist. 29) hvad som berör Nya Lödöse och förhållandena derstädes 1540 i Augusti, när rådet satt i denna stad: — »Item Anders Jonsson i kobergh vid Birckeherrat kōm i retthe, som war openbarligen beslagen i Lödöse marcknatt Laurentii dag, mett nogle marck örtuga stycker, 3 aff tenn och 1 aff bly, som han hade myntade. Och en partt tilfornn hade forwent och köpslagatt fore, som honom wtoffuer bevestis, och sielfver och tilstoedt, Tha bescreffvis hans gods, hvilckit icke lōp höggre endt till 20 marck d: ce: Och han forsendis till Elffzburg att forbiide kon:ge Mitts vor aldernåd:te herres wilie, om hans nådes högett wille benåde honom. Er nu kommen till Lösenn och haffver utgiffvit 150 mark d: ce. (tillägges det).

Item Siige personn i Sleetorp i Fröck(ens) herrat, bleff beslagenn sama tiidt i Lödöse marcknatt att han stall ett pundt Smör frånn Anders . . . kom indt for rettha mett tiuffnadett, som . . . handom tagit. Tha effter thy Måls-eg(anden) icke stoedt effter hans lif (!) uthan stie . . . sack indt till Regimentett, bleff tha benådatt effter hans fattigdom och armodt, och h(affuer) utgiffvit 50 marck d: ce.

Samma tiidt kalladis indfor Regimentett (Borg(mestere) och Rådt i Lödöse, ther them bleff alf(varliga) föregiffvit och tillsagt om stadzens byg(ningh), hwar någett behöffdis på wallen och ann . . . Och gick Regimentz Raadt udt på wallen . . . mett borgemesterne tilseandis och tilsigandis hvad breck paa færdom war; Tesliges tilsagd is Borgemesterne. att the schulle i thenna fredelige tiidt handla mett theris methborgare um Stadzens gagnn och beste. Och the schulle sig altiidt forstercke mett bespissning och alle andra nödtorffter szom ther tiill hörer.»

kronans räkning bygga en båt om 60 läster med tillbehör, begärde de 1585 förskoning derifrån, »i anseende till de stora pålagor, som dem pålagda voro, nemligen Ryssarnes borgläger (inquartering), som de en lång tid haft, och ännu dagligen hafva borgläger af Kongl. Maj:ts Bysseskyttar och andra.» Det vill synas, som om deras klagomål haft en viss verkan, ty tio år senare utfärdades nya privilegier, hvarigenom alla tidigare förmåner stadfästades och borgarne erhöilo rättighet att hafva en stadskällare.

VID SLUTET AF 1500-talet.

Med år 1586 äro vi inne i den tid, stadens gamla ännu förvarade »tänkeböcker» omfatta, och vi vilja sålunda, på grund och med ledning af desamma gifva en bild af Nya Lödöse sådant det var mot slutet af 1500-talet, d. v. s. de sista decennierna af stadens egentliga tillvaro. Som sagdt anlades Nya Lödöse vid Säfveån, der den, omfattande Säfveholmen (Gammelstadsholmen), utfaller i Göta elf, och på båda sidor om ån, hvarför det äfven vid betecknandet af ett hus läge heter »nordan om ån» eller »sunnan ån,» eller stundom »vid vallen,» »vid ån» eller »vid elfven,» deremot är aldrig kvarter angifvet. Sjelfva staden var befästad med graf och jordvall, och tvenne portar omtalas, »öster port,» hvarigenom förde vägen till Gullberg, och »vester port» ut åt hospitalet. — Vid hvardera låg naturligtvis en tullstuga. Inom vallarne lågo således husen efter gatorna, hvilkas antal troligen icke var särdeles betydande; att det åtminstone funnits två, en på hvardera sidan om ån, framgår af ett ställe i domböckerna, der »Christiern buntmakares gård söder om ån, på södre Långgatan» omnämnes, och gifvet är, att det fans minst en tvärgata, eller den som gick igenom staden från söder till norr, hvars plats nu intages af landsvägen, med bro öfver ån, der passerande utom adeln hade att erlægga för hvarje häst $\frac{1}{2}$ öre. Hvar torget befann sig, framgår af en rätttegång 1603, der Hans Skrifvares gård omtalas »liggande vid torget sunnan ån.» Här var således stadens hjerta, ty tvifvelsutan låg Rådhuset vid detsamma som vanligt, och förmodligen var icke den gamla kyrkan aflägsen derifrån.

Gatorna voro naturligtvis smala och krokiga, men detta gjorde mindre, emedan de låga envåningshusen för ingen del utestängde

Fig. 2. Nya Lööse, Bron Över Söfveden.

ljus eller luft. De voro belagda med kullersten, som man finner ännu vid gräfningar på föga djup under den nuvarande ytan. Att de höllos i stånd och omsorgsfullt sopades, framgår af protokollerna, hvilka bland annat förvara berättelsen om, hur borgmästaren Olof Larsson — om hvilken mera längre fram, tilltalade inför rätta en qvinns-person, vid namn Sara, för det hon icke sopat torget; »der-till Mäster Henrik svarade, att hon nu är trolofvad,» hvilken ursägt rätten fann utgöra en fullkomligt tillfredsställande förklaring.

Husen voro som sagdt låga, och ingenstädes omtalas sådana af sten eller mer än en våning höga. De voro i allmänhet täckta med vassrör, men emedan detta ämne lätt antändes, föreskrefs 1596, att de, som hade sådana tak, och icke hade råd att deröfver lägga näfver, skulle i stället täcka dem med torf, hvilken föreskrift ganska ofta upprepades, visande, att det gamla bruket fortfarande bibehöll sig. Att förminska eldfaran bestämdes äfven, att skorste-narne skulle vara minst tre alnar höga, samt att vid hvarje port skulle stå en vattentunna. Till hvarje tomt hörde en kålgård, men derjemte hade borgarne temligen godtyckligt inhägnat jord af sta-dens allmänna landerier, hvilken stundom finnes vara köpt af sta-den och kunde fritt säljas, hvaremot ingenting fick afyttras eller sönderdelas från den jord, som tillhörde sjelfva tomten. Landeri-gården brukades länge utan någon som helst afgift, men 1593 be-stämdes i detta fall, att de, som inhägnat jord i Qviberg, skulle årligen erlægga till kyrkan 3 mark för 10 famnars bredd, och i proportion derefter; likaledes hade året förut borgarne söder om ån förklarar sig villiga inhägna Herlanda »gården» i rotar, för vinnande af bättre ordning. Säfveholmen var gemensamt hästbete, och erlades af dem, som använde honom en viss afgift till kyrkan.

Icke så få af rikets mera framstående frälsemän hafva under årens lopp egt hus och gård i Nya Lödöse. Så egdes jord i Ek-landa år 1579 af den redan omnämnda Fru Agneta till Stola, Jon Småsven, som 1532 var i slotslofven på Elfsborg, samt Öfverste Nils Ribbing, ståthållaren på Kalmar och Elfsborg, hvilken 1539 måste rymma till Danmark, för det att hans hustru, Anna Hintzen, begått dråp på sin tjenstepiga. Af Riksregistraturet synes, att tvenne af Gustaf den förstes farligaste motståndare egde hus och gårdar i Staden, nemligen Måns Bryntesson (Lilliehöök) och Ture Jönsson (tre Rosor), hvilkas gods efter upproret 1529 blefvo in-dragna. Den förres gård i Lödöse såldes enligt konungens bref till »några knapar,» och den senares skänktes till Lasse skrifvare, en af konung Göstas mera betrodde män, 1535 ståthållare öfver Ny-

slott och dess län i Finland. Den 26 Maj 1587 fick Fru Karin, salige Brönte Byrgessons efterleverska, af konungen en gård vid ån att der bygga sig ett hus, och samma år köpte Biskop Jacob i Skara en gård af Olof Bosson. Äfven familjen Stenbock omtalas bland husegarne; den förste synes hafva varit den namnkunnige Riksmarsken Gustaf Olofsson till Torpa, Gustaf den 1:stes svärfader och gift med Brita Eriksdotter Leijonhufvud till Loholmen (Gräfsnäs). Efter hans död ärfdes gården i Nya Lödöse af sonen Erik Gustafsson, som blef Friherre vid Erik XIV kröning, men 1596 af Hertig Carl afsattes från alla sina embeten, emedan han sällat sig till k. Sigismund; dessförinnan, eller 1595 hade han köpt en gård söder om ån af Erik Björnsson.

1596 sålde hustru Gietta Ingemars en tomt till riksrådet Sten Banér, som fyra år senare blef jemte så många andra af Sveriges mest framstående män halshuggen i Linköping. Den ryktbara Forsstenasläkten, till hvilken den store Lennart Torstensson hörde, var slutligen äfven bland jordegarnen i staden vid denna tid, i det hr Anders Lennartsson till Forsstena år 1601 köpte en tomt norr om ån af borgaren Lars Nilsson.

Bland offentliga byggnader märktes *rådhuset*, antagligen bygd i tvenne våningar, deraf i den undre »stadens kista» (fängelse) och i den öfre rådstugusalen, hvarjemte plats der beredts för tullbesökarna, tills ett eget hus kunde för dem byggas. Till rådhuset hörde den 1587 inköpta klockan.

Liksom alla andra städer, om de ock voro aldrig så små, hade nog äfven Nya Lödöse under medeltiden flera *kyrkor*, hvilka försvunnit så, att vi om dem veta föga eller intet, och icke ens namnet på en enda i sjelfva staden är bekant. Väl omtalas i Gustaf den förstes privilegier af 1528 »Helga Kors kapell,» men det tillägges, att detta, liksom Herlanda kyrka, bör nedrivas, emedan de ligga så nära staden, att de icke äro af nöden, helst »om fejd påkomme, som Gud förbjude, komme då samma kyrka och kapell fienderna till godo, staden under ögonen»^{*)}. Befallningen om deras nedrivande ger tydligen vid handen, att inuti sjelfva staden fanns åtminstone en kyrka, hvilket också direkt säges på ett annat ställe i privilegierna, der det heter, att »efter bykyrkan är i byggning och behöfver stor hjälp för att blifva färdig, så unne

^{*)} Herlanda kyrka låg antagligen i närheten af Göteborgs nya begravningsplats, der ett torp under egendomen Kolltorp, förmodligen till erinran härom, bär namnet »Kyrkås.»

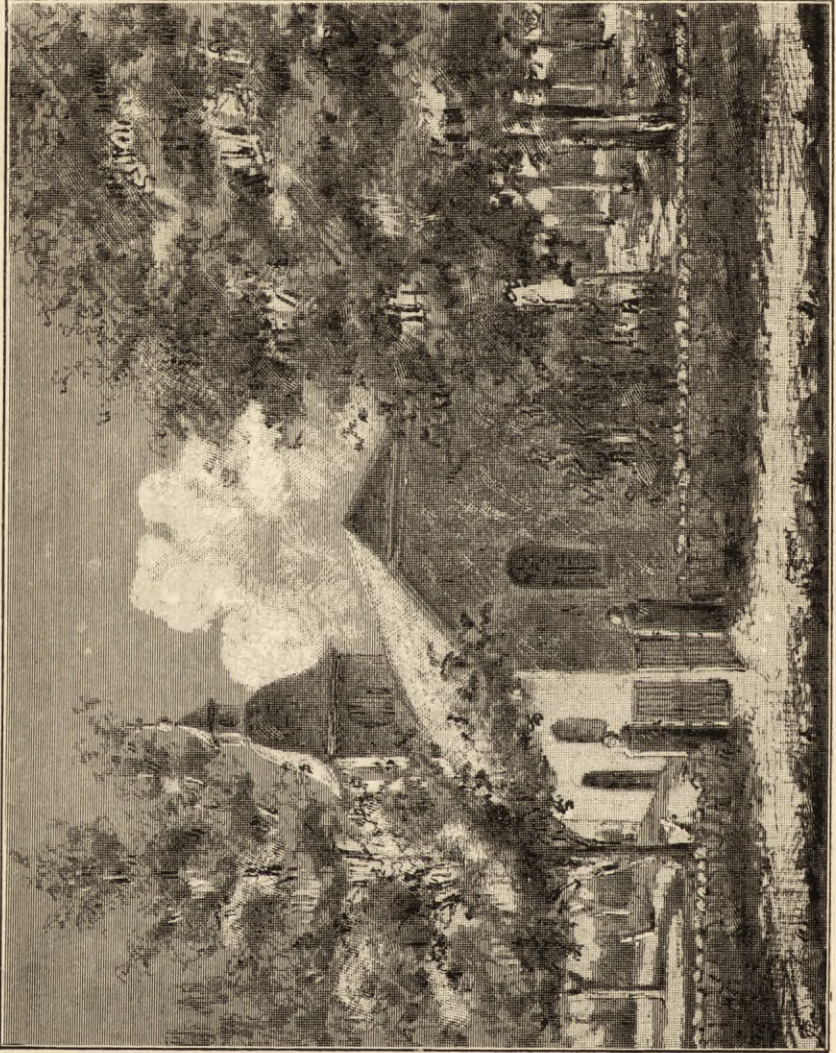

Fig. 3. Hospitalskyrkan.

vi till godo dem, att ödekyrkan i Gamla Lödöse, som kallas Sancti Olofs kyrka, må nederbrytas samt murar och takbonader komma samma bykyrka till godo.» Denna kyrka uppfördes utan tvifvel i sjelfva staden, men måtte icke blifvit länge qvarstående, — ovisst af hvad orsak —, ty redan den 2 Januari 1587 läses i »tänkeboken» en uppgift på, hvad man skulle söka utverka hos Kongl. Maj:t, deribland förekommer: »item någon hjälp till kyrkones byggning,» och den 12 Juni fattades först det definitiva beslutet, att kyrkan skulle flyttas till den plats, der den nya kyrkogården var bestämd, eller till det nuvarande Hospitalet, hvilket äfven då begagnades för detta ändamål, alltsedan Gustaf I derifrån utdrifvit Gråbrödrumunkarne, som der haft ett kloster. Svårt är att säga, hvarför borgarne förlade kyrkan så långt utom sjelfva staden, hvaraf uppstodo åtskilliga olägenheter bland annat, att det i de der tiderna icke var utan fara att lemna staden blottad på försvarare, under det männen bevistade gudstjensten, hvarför äfven ofvannämnde dag beslutades, att 12 »varaktiga» personer skulle hålla stark och flitig vakt omkring staden, så länge gudstjensten räckte. Det gick emellertid helt sakta med byggandet, och när en del var uppförd, kom man under fund med, att grunden var så dålig, att man icke vågade inmura några hvalf, lika litet som att uppföra torn, hvarom det i tänkeboken heter: »samtyektes att hvad det fundamente beträffar, som nu är gjordt och begynnelsen på kyrkmurarne, så må det fullföljas så högt som väggarne gå, men hvad taket och tornet belangar, må detta blifva till vidare betänkning; att man skulle bruka någon hvälfning, det törs man icke för den svåra, lösa grund der är, efter det att gamla män här i staden hafva berättat, att här skulle ingen fast grund vara till att bygga sådan byggning på.»

Någon ritning tyckes man knappast haft och det heter naivt nog den 23 April 1594, således då större delen af murarne voro färdiga: »Samma dag blef vår kyrka mätt, och var på längden förutom tornets mur — 54 alnar och på bredden 37.» Vid samma tillfälle uppgjordes öfverenskommelse med Mäster Melcher — förmodligen någon tysk —, att bygga den färdig till 16 alnars höjd för 120 daler — hvilka skulle i tre terminer erläggas — samt fri kost, och följande året medgafs, att hans medhjelpare skulle aflönas så, att Sven Larsson skulle hafva 9 öre om dagen och fri kost, Lasse Hansson, Jon Håkansson, Sven Ragvaldsson och Tönnis von Brunnzwick (Braunschweig) 8 öre hvar och likaledes fri kost, samt två kalkslagare 3 öre hvar om dagen. Deremot skulle »fö-

renämnde muremästare och svenner begifva sig till arbetet om morgonen när klockan slår 5, och till frukost när hon slår 8 och till middagsmat när 12 slår; dernäst på arbetet kl. 1 och derifrån om aftonen kl. 7.»

Äfven beslutades 1592, att »vår klocka skall sändas till Lübeck att der omstöpas, efter det, Gud bättre, nu så illa med henne är gånget.»

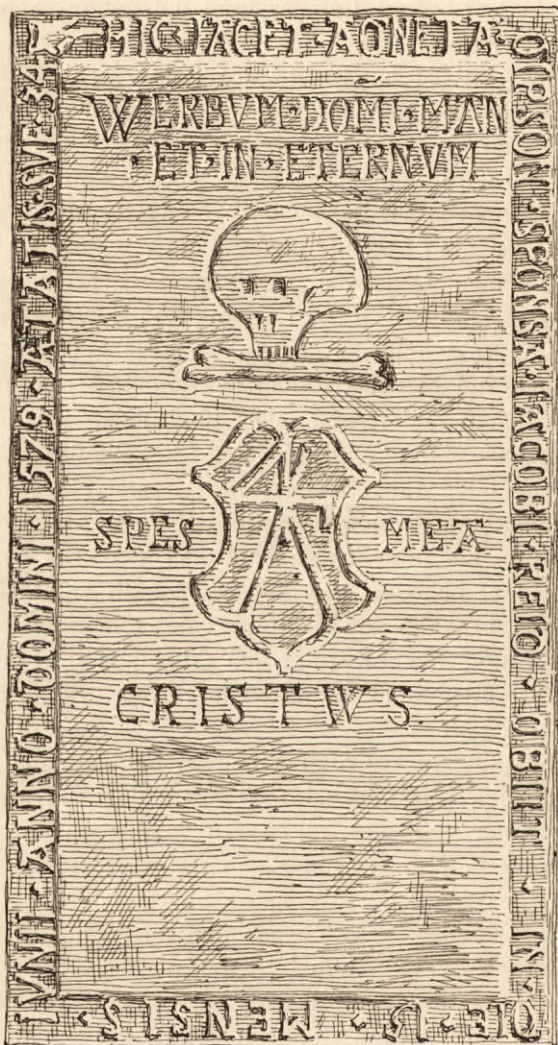

Fig. 4. Grafsten från Hospitalskyrkan.

Äfven sedan den nya kyrkan blifvit färdig, begagnade man den gamla kyrkogården, likvisst troligen blott af det lägre borger-

skapet. De förmögnare vidhöllö seden att begrafva sina döda inne i kyrkan, och ända tills för några år sedan hade man tillfälle att i Hospitalskyrkan se tvenne, nu till Göteborgs museum inflyttade, gamla prydliga grafstenar, deraf den ene (fig. 4) är försedd med följande inskrift kring kanten: »Hic Jacet Agneta Gipson sponsa Jacobi Reid. Obiit in die 15 mensis Junii, Anno Domini 1579. ætatis sue 34;» midtpå är ett bomärke och på ömse sidor samt under detta: »spes mea cristws.»

Den andra stenen, fig. 5, har i kanten inristadt: »Anno 1586 DEN 1 APRILIS is Fenne Kro(ger) . . ng . . star;» midtöfver står: »Daniel Kroger vnde sinen erwen,» hvarunder tre kartuscher.

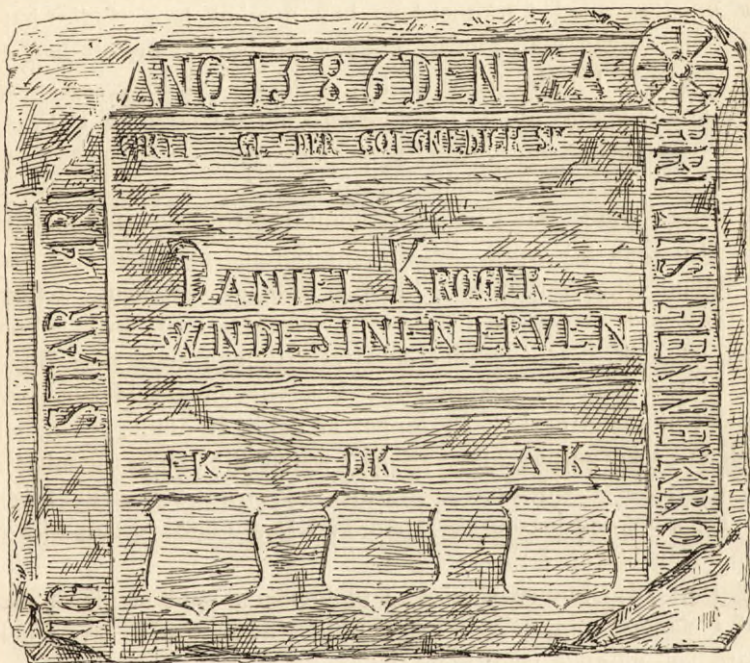

Fig. 5. Grafsten från Hospitalskyrkan.

Redan i Gustaf Wasas privilegier 1528 säges, att, efter det staden är alldeles för svag att hålla sin kyrkoherde uppe, lägges »Partella, Udthby och Örgryte» kyrkor under densamma att förstärka inkomsterna, som i alla fall icke tyckas varit öfverdrifna.

Den förste prest i Nya Lödöse, som, så vidt vi veta, omtalas, är Herr BENGT, om hvilken konung Gustaf skrifver d. 18 November 1529 till Mäster Sven domprost i Skara, att han skulle jemte några andra komma upp till Stockholm, för att rådslå om det nya biskopsvalet.

Derefter torde komma TORSTANUS ERICI, ELFZBURGENSIS, hvilken S. Philippi och Jacobi dag 1577 kallades af Fäsbergs församling till pastor. Enär han var här i 43 år eller till 1621, då han flyttade till Sköfde stad, der han dog 1625 och det uppgifves, att han varit pastor i Nya Lödöse, måste detta således egt rum före 1577. Han efterträddes förmodligen af GUNNAR ARNERI, som förekommer åtminstone sedan 1583, då han skänkte en tunna korn till Fäsbergs kyrka.

Under hans tid reglerades inkomsterne för Pastor Nilosiensis, ty, antingen det åsyftar en bestående eller personel öfverenskomelse, så heter det i protokollet under Januari 1587, att borgmästare och råd blifvit af menige man betrodde att på allas vägnar uppgöra med kyrkoherden, hur mycket han skulle hafva i årlig lön. Hvad man i öfrigt känner om honom är, att han 1593 underteknade Upsala mötes beslut, samt att en dotter, KARIN, år 1600 kommit i ett alltför nära förhållande till en IVAR PÅFVESSON, hvarom rättegång uppstod.

Så vidt vi kunnat finna, är Gunnar Arneri likväl redan död, när detta hände. Att han lefvat ännu 1596 säges uttryckligen, då Herr Bo den 20 April detta år af Borgmästare och Råd antogs till hjälpprest, hvarför han till S:t Michaeli tid skulle hafva 12 daler af staden, och af hvar bofast man 1½ öre »hvad af någre hus och folk belangar, det har Herr Gunnar undt Herr Bo, om han kan der något bekomma.» Det vill emellertid synas, som skulle Gunnar Arneri under loppet af detta år aflidit — man kan nemligen icke gerna tänka, att han flyttat till annan lägenhet och här qvarlemnadt sin dotter — allt nog, från 1596 till 1609 är PAULUS anteknad såsom kyrkoherde i Nya Lödöse; han blef sistnämnde år biskop i Skara.

Den 19 Oktober 1586 är i tänkeboken uppbud gjordt på en gård i staden, som Per Olsson köpt af »Herr» SIMON. Hvem denne senare var nämnes icke, men titeln »herre» antyder, att han varit vid skolan eller kyrkan; att han varit skolmästare är föga troligt derför, att samtidigt härmed, eller åtminstone i början af 1587 nämnes, som vi längre fram skola se, en annan såsom sådan; att han icke varit kyrkoherde är tydligt af det föregående, och således återstår ej annat, än att han varit *kapellan*, hvilket nog äfven är det troliga.

Efter honom torde kommit de båda LAURENTIUS UDDONIS, den äldre och den yngre, som voro kapellaner här omkring 1590 och tre år senare underskrefvo Upsala mötes beslut. Om dem känna

vi för närvarande ingenting mer, än att de tvifvelsutän redan den 20 April 1596 voro borta, då, som nämndt är, Herr Bo antogs till medhjelpare åt kyrkoherden.

Bo tyckes icke blifvit omtyckt, ty redan några månader derefter anklagas han af tvenne borgare, HENRIK HANSON och HENRIK VAN BREMEN därför, att de »visste med honom (sådana saker, som gjorde) att han icke må stå i predikstolen och göra tjenst, som han tillföre har gjort (innan han kom till staden), och kalla honom till och med en 'landlöpare' och mycket annat, som icke är att nämna;» han blef också den 6 Juni följande året af borgmästare och råd afsatt.

Det som ovilkorligen måste ådraga sig uppmärksamhet vid det, som om Herr Bo nämnes i tänkeboken är, att Borgmästare och Råd kunde hafva makt och myndighet att icke blott antaga honom till kapellan, utan också afsätta honom, utan att det vid något af dessa tillfällen finnes med ett enda ord antydtt, att den kyrkliga öfverstyrelsen, Biskop och Konsistorium, varit hörde, eller haft något att säga.

Hvem som varit den närmaste efterträdaren är icke kändt, men den 22 Juni 1601 förekommer Herr ANDERS, som för det han höll aftonpredikan skulle af staden uppbära 10 daler, och för det han predikade i Hospitalet, »och deröfver hafver inseende,» 6 tunnor spannmål, 1 pund smör och 1 pund fläsk.

I närmaste förening med kyrkan stod *skolan*. Ehuru ingenting med visshet kan sägas, antager man likväl, att undervisning meddelades i Svartbrödraklostret i Nya Lödöse.

1587 var klostret borta, och staden hade nu egen skola, hvilken icke varit så obetydlig, då den alltigenom var försedd med minst tvenne om icke fler lärare samtidigt. Den 20 Mars detta år uppträdde Herr HÅKAN skolemästare inför kyrkoherden, Herr Gunnar, och borgmästaren Olof Larsson, med klagomål öfver Hans Börjesson dragare, som »var i skolestuffuen och gjorde honom stor oskäl, så att han fick ingen fred hafva för honom i skolan.» Härtill svarade Hans dragare inför rätta, att Herr Håkan skall icke kunna bevisa sin anklagelse, utan hade skolemästaren tvertom »tagit honom i halsen och satte'n upp till väggen.» Hur det var, måste han likväl senare bekänna förseelsen, som styrktes med vittnen, och slutet blef, att han fick plikta 2 daler till konungen och staden, samt 1 daler till skolan och djeknarne, »som rätte målsegarne äro.»

Samma år, eller 1587, omtalas äfven JÖRAN IPSEN som skolmästare. Han tvistade då med en viss Alf Aryidsson om en jord, som han af denne köpt i Högstorp i Flundre härad, och på ett annat ställe i protokollerna synes det, att han i staden bebodde »en half jord, näst vid tullen.» I allmänhet voro dessa lärare ett oroligt och äfventyrligt slägte, och Jöran förnekade icke i sitt uppförande detta omdöme. Han kom snart nog ifrån staden, neppe-ligen af någon hedrande anledning, ty den 12 Augusti 1605 ranssakades om hans uppförande, och dervid hördes tvenne bönder som intygade, att Herr Jöran, »som här *var* skolemästare, hade om påskatid, sedan han lemnat staden, kommit till dem i deras gård, och der ätit och druckit med dem.» Namnet tyckes antyda dansk eller norsk härkomst.

Huruvida med den anförda benämningen »om påskatid» afses påsken samma år är tvifvelaktigt. Troligare är, att det varit för någon längre tid sedan, så mycket hellre som både Håkan och Jöran lemnat sina befattningar redan 1593 eller ännu tidigare, ty detta år finnes NICOLAUS JOHANNIS och Herr GUNNAR hafva såsom Rectores i Nya Lödöse undertecknat Upsala mötes beslut. Härvid tveka vi likväl, om icke något misstag förefinnes, beträffande den sistnämnde, som i öfrigt icke omtalas på något annat ställe, och den vi sålunda äro benägna tro vara identisk med kyrkoherden Gunnar Arneri.

Den förstnämnde åter förekommer redan 1589, då han utställde följande i tänkeboken intagna handling:

»Bekennis Iagh NICOLAUS IOHANNIS wngdomzsenns uptuctare I Nylöse scolestuffue, och gör witterligith för allom, atth Iagh haffuer Lännth wti Tysk och Swensk myntt penning tiugo daler, halpartenn aff hvarie delenn wt aff thenn Ädle och welbördige fru Fru KARIN på *Jonsrödh*, till allt widere migh wtij fremodh Landh medh försöka, och på bokliga konnster widare befita, for hvilka fför:de penningar Iagh Iigen består Tenn ädle och welbyrdige fru mins moders huss och jordh till Ehnn wiss wnderpannth, Till tess hennis f. D. sine wtlånte penning i samme mynth igenn bekommer; och therwttöffuer Loffuar, Såå frampth mitt kall och Arbete icke skall bliffua fförkrenncket wtij nokonn måte, for osannhett skull, allt så snart Iagh med gudz hielp hem j Landet kommandis warder, skall wtij Alle måte mig hoss frend, wener och Allth Christeligitt gott folk befita, Till thess så många penningar äro Igenn hopasambla kann, att Iagh må Redeliga medh all taksegellse hennis f. D. igenn betala och fförnöia; Atth så i sanning ähr och

hollas skall Tryckier Iagh mitth Signeth her under min egen handskriff, dat. nylösse Thenn 4 martij anno domini 1589.»*)

Denne eller möjligen någon af de andra efterträddes af en med namnet HANS, som helt kort måtte innehaft platsen, enär den 29 Juli 1594 af Borgmästare och Råd tillsattes en HANS FITH (Vitt?) »att antaga borgarnes barn här i staden till att lära räkna och skriva, som den förre Mäster Hans gjort hafver.» Antagligen var det han, som följande året ingick till Magistraten med begäran, att få »gå omkring 4 resor om året,» det vill säga fyra gånger om året insamla frivilliga sammanskott, men dertill svarade menigheten nej, viljande icke »gifva honom oftare än som de gifva kyrkoherden, som är om påsketid, der efter han må sig rätta.»

Samtidigt nämnes en skolmästare LAGE, om hvilken det heter, att han en tid varit här i staden och lärt barnen. Nu stod han tilltalad att hafva varit i Grefve Eriks gård på »nattstugan,» och der uppbrutit en kista, som tillhörde Mäster Hans, den förre skolmästaren, och derur tillegnat sig en del kläder. Ifrån detta tilltag slapp han lindrigt nog, eller med förvisning ur staden, sedan han upplyst, att han i 13 år varit »galen» — en lämplig »ungdomens upptuktare!»

Den siste rektorn vid Nya Lödöse skola torde varit LAURENTIUS ANDREÆ GROTTÉ 1600, som tio år derefter blef pastor i Tunhem. Han var gift med LISA, dotter af den förut anförde kyrkoherden Torstanus Erics Elfzburgensis, samt dog 1646. En af deras söner, Andreas, blef gift med Biskop Svens i Skara dotter Karin, och en annan, Bengt, adlades med namnet Grottenfeldt.

Bland dem som genomgått denna skola märkes GUNNAR ERICI BERGINUS född i Berghem 1587 och sedermera prest i Sköfde 1627, samt genom sonen, Mathias, som blef öfverste, stamfar för adliga släkten Bergfeldt. Om lärjungarnes antal kunna vi i öfrigt icke lemna några upplysningar, så mycket mindre som man icke ens känner innevånarantalet i staden. Af ett i kammararkivet befintligt uppbördsregister på alla borgares gårdar och tomter i Nya Lödöse, dateradt den 20 December 1599, inhemtas, att norr om ån då funnos 155 och sunnan ån 108, eller tillsammans 263 borgare. Säger man, att staden räknade lika många hushåll, och att hvarje sådant utgjordes af 5 personer, skulle vi sålunda få ett antal af 1315 innevånare, hvilket vi likväl anse vara alldeles för högt beräknadt.

*) »Fru Karin» är Fru Catharina Ribbing g. m. Brynte Börjesson Lillje till Aspenäs och Jonsered.

STADENS STYRELSE

handhafdes af Borgmästare och Råd. Enligt stadslagen skulle visserligen finnas 30 rådmän och 6 borgmästare, men detta efterkoms icke, åtminstone ej i de smärre städerna, der man sålunda ser antalet vexla på mångahanda sätt. Vanligen torde man hafva nöjt sig med att, såsom i Nya Lödöse, hafva 4 borgmästare och 8 rådmän, i hvilket fall man sades bruka »half stadsrätt.» I regeln skulle då halfva antalet af hvardera tjenstgöra det ena året och andra hälften det andra, men i verkligheten finner man stundom blott en enda borgmästare anteknad, under det på andra tider alla fyra samtidigt suto i rätten; rådmännen tyckas hafva gjort tjenst på en gång.

När rådstuga skulle hållas, synes icke vara noga bestämdt, — voro ärendena många eller af brådskande art, kunde Rätten sammanträda flera dagar efter hvarandra, eljest var det blott en gång i veckan; alla sammanträden borde ske i närvaro af ståt-hållaren eller någon annan af de högre befälhafvarne på »slottet,» som Gamla Elfsborg gemenligen kallades, och att försumma rätten, »när som det hafver klämtat 7 tre gånger» — om morgonen — medförde för rådmannen en plikt af 3 mark, så framt han icke kunde visa laga förfall. Rådet var en blott dömande myndighet. När det gällde stadens öfriga allmänna ärenden, måste hela menigheten höras, men, som det visade sig, att deltagandet i stadens angelägenheter icke var synnerligen lifligt, bestämdes 1588 en plikt af 3 mark för den, som icke infann sig när rådhusklockan ringt tre gånger och efter det rotemästarne, hvar i sin rote, derom tillsagt — en åtgärd, som måhända icke vore så oäfvén nu för tiden håller. När detta likväl icke tycktes hjälpa, befallte ståt-hållaren året derpå, att byfogden ANDERS GAD skulle särskildt kalla menigheten till rådstuga och hos dem, som tredskade, egde han att i deras hus uttaga föremål till 3 markers värde i plikt, om de ej godvilligt ville erlægga den kontant; härtill svarade då Hans Börjesson i hela menighetens närvaro, »att han skulle följa Gad på halsbenet utur sin gård, om hans välborna Nåd sände honom till sig att låta panta,» hvilket yttrande icke ådagalägger något öfverdrifvet underdånigt nit. Att borgarne äfvén i andra fall mer än väl visste häfda sin ställning gent emot rådet framgår bland

annat af en ransakning, som hölls den 30 Oktober 1587, då en Kirchhoff var anklagad att hafva förderfvat en till ridning legd häst, hvilken han icke ville ersätta. Då tog en Daniel Krüger hans parti inför rätta och förklarade, »att om de gode män, som för rätten sutto, äfven voro Rådmän, så voro de dock inga Gudar.»(!) En opposition var måhända ej ur vägen, då det vill synas, som skulle Rådet stundom farit något våldsamt fram, så att k. Sigismund fann sig föranlåten uppmana dem till mer fördragsamhet.

Bland stadens öfrige tjänstemän märkes *Byfogden*, hvilken, som vi sett, skulle hålla ordningen vid makt. I större samhällen var detta en betydande man, och presiderade i den underrätt, som hölls ute på torget de dagar, konungens fogde och rådet hade sammanträde inne i rådstugan, men detta synes ej varit i bruk här.

Rådets protokoller, eller den så kallade »tänkeboken,» fördes af *skrifvaren*, och dess befallningar utfördes af *bysvennen*, hvilken, lika litet som byfogden, var någon synnerlig gunstling hos allmänheten, med hvilken han, som vi skola visa, allt som oftast låg i delo; kanske var han lika beskaffad som en medbroder i Arboga, hvilken borgarne derstädes 1483 önskade blifva qvitt; »ty han slåss.»

1586 blef ARVID guldsmed satt till *kiemener* (af lat. Camerarius), och skulle som sådan hafva hand om stadens penningväsende. Slutligen hafva vi *tullnärer* eller *brokikare* för tulluppbörden, *rotemästare* för ordningen hvar inom sin rote, samt *våktare*, fogdens näraste underlydande.

I Nya Lödöse höllo äfven ofta Lagmansrätten och Landstinget för hela Vestergötland sina sammanträden, der i högsta instansen alla kinkigare tvistemål afgjordes, och de dervid förda protokollen finnas intagna bland Rådhusrättens. De äro af ganska stort intresse och beröra intressanta eganderättsförhållanden rörande bland annat egendomar i Göteborgs omnejd, såsom Weland (1604), Koberg, Lerjeholm m. fl. Vid dessa tillfällen var det tvifvelsutan ett betydligt afbrott i det eljest lugna enahanda i den goda staden, som då hvimlade af lysande riddare och frälsemän. För att gifva ett litet begrepp härom anteckna vi dem, som voro närvarande vid landstinget den 11 Augusti 1604, de voro: Riksrådet och lagmannen i Vestergötland Jöran Eriksson (Ulfsparre) till Öjared, Råda och Näs, Ståthållaren på Elfsborg Anders Olofsson (Oxehufvud) till Uddetorp, Öfversten Torsten Christoffersson (Forsstena-slågten) till Bjurum och Ulfstorp, i slottslofven på Elfsborg, samt vidare följande ädle och välbördige män: Erik Åkesson till Forentorp, Ståthållaren öfver Wermland, Carlstad och Carlsborgs gård, Olof

Christoffersson (tillbakaseende Ulf) till Degeberga och Gårstad, Erik Hård till Hjellö, Lars Jacobsson (Rosenbanér?) till Helgö, Sigge Arvidsson (Rosendufva) till Skatorp, Hans Månsson till Heggetorp, Christoffer Månsson till Kalbäck, Peder Bengtsson till Fjell, Nicolaus von Wittenberg von Dober, Per Månsson, Anders Gunnarsson, Bengt i Wennebo och slutligen kronans embetsmän: fogden Sigge Svensson, slottsfogden på Elfsborg Lars Hansson, fogden i Redväg Lars Hansson, i Wilske härad Nils Svensson och i Skånings härad Jöran Nilsson — samt till sist skarprättaren Hans Nilsson.

I den tidens politiska rörelser deltog för öfrigt staden ytterst obetydligt, föga mer än att den sände sina män till möten och herredagar, så t. ex. till riksdagen i Strengnäs 1529, der de upproriska Vestgötarne dömdes, dervid var tillstådes »Per Jonsson aff Lödössze»; k. Sigismunds kröning, då staden representerades af Mäster Henrik (Skipping, borgmästare), Hans Börjesson, Erik Moyesson, Björn Persson, Per Arvidson och Erik Andersson, samt herredagen i Stockholm 1605, dit Arvid Andersson, Påfvel Bånge och Jöran Jönsson blefvo skickade. Det hufvudsakliga uppdraget vid dessa, liksom vid några särskilda ambassader till regeringen, var en stående klagan öfver skatterna, dels de kontanta och dels de, som utgingo på annat sätt; så t. ex. måste staden uppställa 1529 ej mindre än 20 man, »utpyntade som landsknektar med rör (gevär) och andre tillbörlige värjor.»

Likvisst ransakades en gång under oroligheterna mellan konung Sigismund och Hertig Carl om adelns i Vestergötland planer; protokollet härom lyder:

»Anno (15)90 den 19 Oct. uti desse Edle och Wäll. mäns närvaro, Jöran Eriksson till Öjared, Anders Olsson till Uddetorp, samt uti P. Svenssons och Hans Engelbrechtsons, borgmästarnes närvaré, blef en vid namn Henrik Becker inställd här på Rådhuset och tillfrågad, efter man förnummit, att han en tid varit hos den Edle och Wäll. herre och Grefve, Gref Axel (Leijonhufvud), och nu förnummit, att han bekommit afsked att begifva sig till Tyskland igen; därför hafve vi honom på själ och salighet förmanat, att han skulle bekänna, om han förnummit den tid, han varit i Grefvens tjenst (på Gräfsnäs), att Grefven handlat eller stämplat något, som kunde vara Sveriges rike emot, samt om han af Grefven fått något muntligt eller skriftligt uppdrag till Tyskland, hvartill Becker nekade på sin ed att Grefven sådant förehade.»

EN LÖDÖSEBORGMÄSTARE UNDER JOHAN III.

Att uppgifva någon förteckning på borgmästarne i den lilla staden är mycket svårt; vi känna visserligen af tänkeböckerna åtskilliga och genom andra handlingar veta vi, att bland de senare af dessa embetsmän var t. ex. ALBERT SILTMAN, hvilken med sin hustru, Brita Andersdotter Hök af Partille (omgift med handl. i Göteborg Hans Skrifvert och död 1675, 85 år) hade en dotter Armika gift sedermera med Burggrefven i Göteborg Israel Norfelt, och om en annan, ANDERS KERING, ingafs den $\frac{6}{12}$ 1749 i konsistorium en lefnadsbeskrifning, emedan han hade en son med samma namn som blef kyrkoherde i Wädtele. Men i alla händelser torde det vara af mindre vigt att känna de blotta namnen och vi föredraga att i stället lemna en redogörelse för den strid mellan två af dessa väldiga herskare, som nästan fyller stadens tänkebok mellan åren 1586—1593. Dessa protokoller börja den 19 Oktober 1586, sedan HANS NILSSON blef borgmästare. Medbrodern hette då Lars Svensson, som afgick redan med samma års slut, och efterträddes af Olof Larsson, hvilken, jemte den förutnämnde Hans Nilsson, var borgmästare till den 12 Januari 1589. Hurudant förhållandet varit mellan desse båda, innan de blefvo stadens styresmän, framgår icke af protokollerna, och det är först längre fram man finner dem bestämdt angifne såsom motståndare.

Icke minsta tvifvel råder derom, att Olof Larsson var en betydande personlighet, kraftig och djerf i tanke och handling, om han äfven icke skydde att, för uppnåendet af sitt mål, anlita åtskilliga betänkliga utvägar. Redan från första stunden visa sig tecken till en utvecklade hersklystnad, och han gjorde början med att åvägabringa en reglering af staden, då beslutadt blef ($\frac{8}{6}$ 1587) att till en hel tomt skulle höra en 9 famnar bred och 18 famnar lång kålgård, och till en half tomt hälften mindre, så att hvar och en som egde en större ytvidd skulle gifva till stadens behof och byggnaden af den nya kyrkan $\frac{1}{2}$ mark för hvar famn af en vanlig kålgård, men är ytvidden mycket stor betala 1 mark, hvilka penningar de förnögnare hade att vid anfordran erlægga, under det de fattige beviljades anstånd till sillfisket. Beträffande åter de stora hagarne söder om ån, hvilka blifvit utan tillåtelse af några borgare tagne i besittning, skola de utläggas till gemensam nytta, ett stadgande,

som förskaffade Olof Larsson bittra fiender i dem saken rörde, nemligen Lauritz Svensson, Jacob Jacobson, Jöns Månsson, Peder Svensson, Gudmund Arvidson, Arvid Guldsmed och framför allt i Henrik Hansson, hvilken sedermera förekommer såsom en af ledarne för motståndet.

Likaledes skulle norr om ån utläggas Hans Börjessons hage, »som kroppedammen är uti,» vidare Jan Perssons och Severin Svarts hagar och Hans Nilssons kålgård, »som humle är lagt uti.» Ytterligare missnöje väckte stadgandet, att de kålgårdar, som upptogo platsen, der den nya kyrkogården skulle blifva, borde vid icke mindre än 40 markers vite undanskaffas inom åtta dagar. Allmänheten klagade äfven deröfver, att stadskällaren, som i de nya privilegierna blifvit beviljad staden, var till mera skada än fromma, hvilket föranledde borgmästarne och rådet att den 8 Januari 1588 spörja menigheten, huruvida den sjelf önskade öfvertaga källaren och hålla den vid makt, hvartill alla svarade, att de ville ingenting hafva att beställa dermed efter denna dag, utan förklarade, att den saken tillhörde Borgmästare och Råd, hvilka åter blefvo högeligen förgrymmade öfver presenten och sade sig på inga vilkor vilja dermed taga någon som helst befattning.

Till dessa meningsskiljaktigheter kom att Olof Larsson, som var en mycket förmögen man och vid flera tillfällen försträckt staden och det allmänna penningar, låg i delo än med den ene än med den andre, rörande hus, tomter och jord, som han ville åtkomma, stundom som det tyckes på skäligen kläna grunder. Det anmärkningsvärdaste af dessa mål rör sig omkring en tomt, som egdes af hustru Karin, Anders Guldsmeds enka, hvilken tomt Olof Larsson påstod med rätta vara hans, men hvarom magistraten dömde, att hon skulle visa sin hemulsman, och när hon det ej kunde, fingo 12 bofaste män »gå lagen,» d. v. s. aflägga ed på, att tomten var hennes. Några dagar senare är saken åter före, då 4 personer intyga, att Sven Arfvidssons hustru Ingeborg på sitt yttersta berättade, att den jord, Olof Larsson bor på, kommer hustru Karin till med rätta, och att den senares fader, salig Sven Andersson, köpt samma tomt af Gunilla Söffrins. Helt plötsligt framkommer nu Olof Larsson med en skriftlig handling till sin fördel, försedd med stadens samt borgmästare Hans Nilssons och rådmännen Söffrin Svarts och Hans Börjessons sigiller, begärande på grund deraf, att tomten måtte honom tillerkännas. Till följe häraf infann sig den 10 Februari 1590 inför rätta hustru Karin tillika med 12 edgångsmän, hvilka alla aflade ed på, att tomten

var hennes rätta fäderne arf; sammaledes vittnade och hustru Ingeborg Lauritsdotter, att hennes fader, Laurits Gad sade till Jens Persson i Lödöse: »hafven I uppburet jern af Olof Larsson för Er jord, som han nu bor på?» Då sade Jens: »Vill han gifva mig något, så tager jag det.» Då sade Gad: »Den samma jorden blef såld för penningar, och för dem löstes din morbroder ifrån galgen.»

Saken vände sig nu mot Olof Larsson och han kom illa ut, då såväl borgmästare Hans Nilsson som de båda rådmännen intygade och besvuro, hvardera med 12 bofaste män, att hvarken stadens eller deras egna sigiller med deras vetskap och samtycke blifvit satta under den handling, han företedt, hvilken de väl sett men om hvilken de på samma gång förklarar att, om den skulle beseglas, borde sådant ske på rådstugan och ej som han velat i »Påfvel Börjessons stufvo.» Härom utspann sig en långvarig undersökning, derunder de förutnämnde med åtskilliga vittnen styrkte, att sigillen icke blifvit af dem ditsatta, utan att det blef klart, hur det hängde samman. Deremot lyckades Olof Larsson utverka ett konung Johan III:s bref med befallning att ransaka, huruvida icke bland hustru Karins edgångsmän funnes en del vedersakare till honom, och på det sättet lyckades han jäfva större delen af vittnena och tillintetgöra verkan af deras intyg. Men icke nog dermed. Saken vändes nu mot Hans Nilsson, som af Ståthållaren, hvilken efter all anledning blef förargad på allt detta krångel, anklagades att hafva »icke riktigt förfarit med Kongl. Maj:ts salt, som han förde till Reval,» hvarför han ålades att till Kongl. Majt. härför gifva reda och räkenskap. Ensam ville han emellertid icke stå till svars i dessa saker, utan fordrade, att Olof Larsson, som förmodligen äfven var invecklad häruti, skulle straxt medfölja till konungen, under hotelse att i annat fall »låta hemta honom dit i ett bastrep.»

Vi nämnde Johan den tredje, och komma dermed in på en annan sida af Olof Larssons uppträdande i staden. Anfallen på alla håll och anfallande å sin sida, insåg han att, hatad som han var, det skulle erfordras ett starkt stöd i kampen, och detta stöd sökte han hos konungen. För att ställa sig väl, föreslog han således och genomdref, att staden skulle förära drottningen »ett kredens kar det herrligt är om 200 lod, förgylt utan och innan,» men äfven härom blef det tvist, och borgarne, som väl icke kunde eller ville uppenbart motarbeta planen, fordrade, att det skulle afgöras härom vid allmän rådstuga, då äfven blef beslutadt, att hvar och en, »efter sin förmåga och anpart skulle betala Credenzett.»

Detta köptes för 130 daler 10 öre af Olof Larsson, som troligtvis i så fall förenade nytta och fördel, och det lyckades honom också, hvilket kanhända var det viktigaste, att blifva utsedd eller utse sig sjelf att resa med gåfvan upp till drottningen.

Nu tyckes allmänhetens fålamod helt och hållet tagit slut och borgarne förklarade, att, om Olof Larsson skulle längre blifva rådman här i staden, ville de uppsäga borgerskapet, och se sig om på en annan stad, hvar som de kunde, hvilka tänkesätt fullkomligt delades af borgmästar Hans Nilsson och rådet, hvarför hela magistraten nedlade sina funktioner. Emedan detta gaf saken ett ytterst ofördelaktigt utseende för Olof Larsson, tvingade eller öfvertalade han sekreteraren, Jacop skrifvare, att i protokollet för den 5 Februari 1588 insätta följande: »Borgemestare och Råd haff gaff menigheten tillkenna, att effterty thett gåår så tiill medh then affeldigheth, som nu är för handen, welle wi icke lenger sittie för Rätthe och haffua then omak, uthan schrifftiligh gifve thet Konung. Maj:t tillkenne then oenighet, som är kommen emellom borgemestere och Råådt och menigheten, om then *upsättningen som the haffue upsatth sigh emooth konung. Matt:z breff och theras egit samtycke.*» Härigenom gafs oenigheten sken af att hafva uppkommit genom borgarnes halft upproriska hållning mot konungen, hvilken hållning motarbetades af borgmästare och råd, dem Olof Larsson gerna äfven velat bringa i fullkomlig onåd, men dem han nu tvingades förena sig med — åtminstone i protokollet, för att icke synas stå ensam mot den allmänna meningen.

Stadens myndigheter hade som sagdt nedlagt sina embeten och styrelse saknades fullkomligt ända från den 2 Februari till 5 Augusti 1587, då det nästa protokollet är dateradt. Olof Larsson hade under tiden till yttermera visso tagit stadens protokoller hem till sig och är nog djerf att den 12 Januari 1589 klaga inför rätten öfver »de Edle och välvördige Herrar Erik Göstafsson och Jöran Eriksson (ståthållarne på Elfsborg), som hafva befallt att taga och röfva tänkeboken ifrån honom, hvilket han beropar sig på icke är rätt gjordt.» Förhållandet var, att vederbörande fått reda på det ofvan anförda tillägget och ville hafva undersökt hur saken förhöll sig. Vid samma tillfälle företogs äfven detta ärende och rådet tillsporades om »den punkten, som är inskrifven i tänkeboken lydande på, att menigheten skulle uppstutsa sig emot kon. Ma:ts bref, hvilket de alle samteligen nekade, att de detta aldrig visste eller hade hört någon tid skedt vara.» Efter denna upplysning beslutades, att borgmästare och råd — från och med 1589 hade

Per Svensson blifvit borgmästare i Olof Larssons ställe — skulle härom upprätta en skriftlig förklaring, och i sammanhang dermed uppdrogs det, med frångående af det förra beslutet, åt borgmästaren Hans Nilsson, Per Svensson och Reinhold Richin att uppresas till konungen med gåfvan till drottningen, för att på samma gång föra talan mot Olof Larsson, hvilken senare inför rådet anklagade Olof Hielt att vara »principal för det parlament, som kom upp mellan borgmästare och råd samt allmänheten,» men denne försvarades af borgarne.

Deremot väntade Olof Larsson från annat håll en storm, som hotade antaga betänkligt utseende. Det hade nemligen spridit sig i staden ett rykte, att han skulle begagna trolldom, hvilket var en förfärlig anklagelse den tiden, och när detta slutligen kom för vederbörandes öron, förekallades en man vid namn Johan Svensson inför Herr Jöran Eriksson samt rådet, med åläggande att berätta, hvad han visste härom. Det kom då i dagen, att det var den förut omnämnde Henrik Hansson, som satt ryktet i omlopp, och naturligtvis dervid fått villiga medhjelpare. Till vittne inkallades en hustru Ingrid, som berättade, att samme Jon Svensson var hemma i hennes hus, då hon sagt till sin dräng: »jag vet icke, hvad ondt som jag och min fattige man hafva gjort den gode man Olof Larsson emot, medan han är så oss i alla måtto sträng,» dertill Jon svarade: »Ja, I wêthe icke huru det tillgår, han hafver väl den, som honom hjälper i sådana måtto, när som han kräfver derpå.» Sammaledes omtalade Henrik Persson och Påfve Bånge, att de hört en piga, som var hos Henrik Hansson, säga, att Jon Svensson låtit förstå, det Olof Larsson skulle haft bud efter en trollkäring på Tjörn, och den drängen, Lars, som på samme gång tjenade hos Henrik Hansson, vittnade, att Jon sagt att, när som Olof Larsson sjelf drog ned efter samma käring, hade han med sig 6 alnar »Engelskt» (kläde) att gifva henne, för att hon skulle följa med honom — enligt en annan uppgift skulle hon fått 1 tunna råg och 4 daler —; slutligen berättade »den Edle och välbördige Man Jöran Eriksson» efter Henrik Hanssons ord, att när samma trollkäring blef drucken i Olof Larssons hus, skulle hon hafva sagt till Olof: »War vid ett godt mod, om alla de herrar i Sverige vore Eder emot, de skulle ändå intet ondt göra Eder.» Det såg på detta sätt temligen illa ut för den senare, och han lät, som vittnen sedermera intygade, en man vid namn Hans, som bodde på en holme utanför Stångenäs, komma till sig i åtta dagar, derunder han lät preparera sig så, att »han skulle väl vara tillfreds, ehvar

han drager, skulle han väl gå det igenom med hvad han företager sig, vare sig med rättgångar och annat,» och sålunda utrustad drog han upp till konungen, hos hvilken han påtagligen stod i afgjord gunst, och af hvilken han fick med sig tillbaka ett skydds-bref för sig sjelf, gods och folk.

Detta hjälpte likväl icke ifråga om trolldomsransakningen, utan denna förekom på nytt den 4 Maj 1590, då Henrik Hansson, den egentlige upphofsmanen var tillstädes och medförde en man, som jemte Jon Svenson varit på en båt och hört denne, när de seglade igenom Kyrksundet säga: »vi komma snart fram der som vår Abedissas dotter (!) bor, der som den röda kannan hänger,» hvilken qvinna skulle varit densamma, som hjälpt Olof Larsson med trolldom. Rätten ansåg, att ingenting vidare stod att utreda, hvarför den ålade Olof Larsson att »gå sig fri med 12 bofaste män, som äro hans näste grannar och nagrannar,» hvilket ålliggande kort tid derefter fullgjordes, och voro bland hans edgångsmän äfven en af då varande borgmästarne, Hans Engelbrektsson.

Bland motståndarne märkes främst i rang Hans Nilsson, borgmästaren, som likväl mera synes hafva verkat i det tysta och som för öfrigt sjelf anklagades, hvarigenom han tvingades hålla sig på försvarsfot. En så mycket oböjligare fiende var den ofta omtalade Henrik Hansson, hvilken bland annat uppsatte en klagoskrift till konungen mot Olof Larsson, försedd med 200 bomärken under, om hvilkas riktighet tvifvel uppstod, då den senare påstod, att en del bland dem voro falska och ditsatte utan egarnes vetskap, och att till och med aflidna personers bomärken nyttjats. Men förmodligen ansåg Henrik Hansson det vara något tvifvelaktigt, huruvida konungen skulle ställa sig på hans sida, eller fick han måhända verkligen ett ogynsamt svar, allt nog, han vände sig till hertig Carl. Spänningen mellan den senare och konungen hade nu nått höjdpunkten, och det gick så långt, att hertig Carl efter striderna om Liturgien och efter Sigismunds val till konung af Polen icke vågade sig till brodern utan att förut erhålla lejd. (Försoningen mellan bröderna försiggick som bekant först under loppet af år 1590.)

Hertigen tvekade icke heller i detta fall att gifva skydd åt en, som låg i delo med en af konungens anhängare, och, ehuru Nya Lödöse låg alldeles utom hans befogenhet, gaf han sålunda Henrik Hansson ett skydds- och försvarsbref mot Olof Larsson — tvisten mellan dessa båda hade således slutligen fått en viss politisk betydelse. Men det stannade icke dervid, utan, då den senare gjorde

fordran på att utbekomma sin innestående lön som borgmästare, samt att godtgöras en del utgifter, han haft för staden, rådde hertigen borgarne att icke betala honom, förrän man vidare ransakat härom, hvaremot konungen, till hvilken Olof Larsson derefter vände sig, befallte, att staden skulle betala de 220 dalerna; »desslikes fordrar Olof Larsson sin tärning (kosthåll) igen af Hans Nilsson, Söffrin Svart och Hans Persson, och menar, att de äro hans störste vedersakare och motståndare, och efter det K. M:t här bjuder och befaller med K. M:ts underskrifne bref, att Olof Larssons vedersakare skola gifva honom sin kost och tärning, därför är honom tillbjudet en köpmanstärning, nemligen på honom sjelf, och på hans dräng 2 mark om veckan, hvilket han icke godkänner, utan fordrar 300 daler.» De tre borgarne beviljades uppskof för att hinna klaga sin nöd för konungen, och Olof Larsson synes på detta sätt omsider gått med seger ur striden, hvilken seger han hänsynslöst begagnade, framkastande beskyllningar och tillvitelser åt alla håll: mot borgmästaren Per Svensson, att denne skulle hafva för konungen och staden undansnillat 400 daler, hvilket föranledde borgmästaren att på då allmänt brukligt sätt lägga saken under allmänhetens dom och begära intyg om sitt förhållande, hvartill »menige man alle samteligen både i och utom rådet sade, att de icke visste annat med honom än som ära och godt var, och att dem uti ingen måtto vetterligt förekommit, att han skulle fördölja eller undansnilla de omnämnda penningarne.» Vidare anklagade han Nils Arfvidson och uppgaf, att denne skulle hafva hotat och öfverfallit honom på rådstugan och sagt, att han ville våga lif och gods, om icke Olof lemnade svärsonen Hans Nilsson i fred — icke ens sjelfve ståthållaren, Jöran Eriksson, gick säker, utan påstod Olof Larsson, att det var just han, som skulle hafva uppsatt de klagopunkter, som stadens sändebud medförde till konung Johan, och ståthållaren ansåg saken vara af den vigt, att han, liksom förut borgmästaren, Per Svensson, begärde rådets och menighetens intyg om sitt förhållande.

Samtidigt var Olof Larsson sjelf icke mycket säker midt ibland sina fiender, som framgår bland annat deraf, att två af dem, Olof Warg och Olof Månson, voro nog djerfva intränga i hans eget hus — antagligen dock under hans bortovaro — och der med svärdet på strupen tvinga källarsvennen att iskänka dem öl — ett litet prof äfven på seder och bruk i den goda staden, hvartill vi nedan skola framlägga ytterligare bidrag. Midt under stormen hade underhandlingar pågått direkt med borgerskapet i sin helhet, all-

deles som emellan två krigförande makter, och Olof Larsson hade å sin sida inledt dem den 12 Februari 1590, genom att till Rådet ingifva en skrift, deri han förklarade, att »han icke har någon ovänskap med menigheten, utan med någre hans ovänner, som han antecknat hade deri — ändock han nu icke så många antecknat hade, som honom till förnär gjort,» och med anledning af denna fördolda hotelse om proskription, upplästes ånyo den fullmakt, som borgmästare och råd samt borgerskapet gifvit de förut omnämnde sändebuden till konungen, hvarefter samtliga tillfrågades, om de fortfarande vidkändes deri omnämnda klagomål mot Olof Larsson, hvilket af alla bejakades med tillägg, som protokollet säger, att de »ingalunda ville vika från deras ord, skrifvelse och ära, som beseglade äro med deras bomärken derunder satta.» För att emellertid söka utjemna tvisten, beslöts följande dagen, att »den oenighet, som Olof Larsson och hans mothållare hafver varit emellan, skall vara uppskrifven till en god och vänlig förlikning om Mattissimo, och om så är, att saken då icke kan blifva vänligen föredragen, så skola de på båda sidor vara deras rätt lika nära och stå dem öppen; och är så beviljadt, att hvilken der finnas kan, antingen med ord eller gerning, lönligen eller uppenbarligen, som instinger sig med någre rottenskap (sammansvärjning) till att föra och stämpla dem emellan, der någon oenighet kan ytterligare af komma, då skall densamme vara räknad för ingen ärlig menniska, vare sig ung eller gammal.» Förlikningen kom emellertid icke till stånd, tvertom utbröt just den bittraste fejden derefter, men det vill synas, som skulle följderna deraf blifvit åtminstone ett stillestånd, ty något vidare härom förekommer efter dessa strider ej i protokollerna för de derpå följande åren.

HANDEL OCH VANDEL.

FÖRORDNINGAR OCH OORDNINGAR.

Nya Lödöse dref en jämförelsevis ganska liflig handel med, som vi förut nämnt, företrädesvis Hansestäderna, England, Skotland och Holland, och beträffande samfärdseln med de förra, förtjenar anföras efterstående, såsom betecknande för tidens seder. Inför Gustaf I hade Staffan Sasse och Hans Hvit klagat öfver någon oförrätt af invånarne i Reval, och när dessa senare förhållade gång efter annan uppgörelse härom, medgaf konungen 1527, att klagandena fingo lägga beslag på ett till Nya Lödöse inkommet skepp från Reval med fraktgoods, hvilket allt lemnades i deras ego, enär Revalboerne icke ens nu ville gå till bönboken.

Det var icke ensamt borgarne, som drefvo handel, utan konung Sigismund sjelf idkade sjöfart från Nya Lödöse, och 1587 blef menige man tillsagd att betala, hvad som de voro skyldige för det salt de anammat med »Hans Furstliga Nådes skepp.» Detta exempel följdes i öfrigt af adeln, t. ex. grefve Axel Leijonhufvud, samt af sjelfve hertig Carl.

Likaledes torde Grefve Magnus Brahe varit skeppsredare, att döma af den copia af ett köpebref, som läses i tänkeboken, så lydande:

»Jagh Magnus Braee, Greffue till Wissingzborgh, frijherre till Ribbeholln, Bekiennes och her medh giör witterligheth, att jagh medh ehn frij willie och medh berådt måth haf:r sollth Cornelies Corneliessnn, borgiare till Allichmar j Hållandh, jtt Klinnckier skip, liggiandis nu för Nylödzo, /: som wår salligie her faddher Höglöfligh i hughkomellsse hosth Gudhi, siellff haffuer byggt låttith :/, för Ehn skielligh, ehrligh och Redeligh Bettallningh, nemplig:n hundredhe och Trettijo daler, så Bekienner Jagh Migh att haffua Bekommith wppå minne och minne söskiennes weghnne aff för bemellthe Cornelies för samma skipp, som förberördh ähr, försthe penningh och sidzste till Ehn godh Redelligienn betallningh, Effter som wår Contracct och förligningh os emellom giordt ähr; dy affhenddhi Jagh samma skipp jffronn migh och samma skip till sijgerr för bemellthe Cornelies Corneliessnn, obehindradh, fritth och franncth, och opllattzath, wppå alla hamner och strömmen till att fritt pattzera wtti alle matho, och Effther Jagh thz oryggiglienienn hålla

will, tryckkier Jagh mitt signnetthe och medh min Eigienn håndh wndhetskrijffuith; skriffuith wtij NyLödzzsiö thenn 27 decembris A:o 90.

Magnus brae

Comes.»

När fartygen kommo upp till staden, egde de att lägga till vid hvar mans brygga de ville, men fingo icke sälja något på egen hand utan skulle, enligt förordnande 1590, tvenne af magistraten tillsatte personer å allmänhetens vägnar förhandla med de främmande om salt och andra varor de införde. Af tullen hade staden icke liten fördel, och derjemte uppbars efter 1605 s. k. »bom-pengar,» hvilka för ett fartyg uppgingo till 4 öre, för en skuta till 2 öre, en båt 1 öre. Utförseln bestod till icke ringa del af ekvirke i form af bjelkar, »piperhålt,» stolpar, bord och »knappholt,» men som detta träslag ej fick i Sverige fällas till afsalu, måste för hvarje särskildt fall intyg företes derom, att det var hugget och inköpt i Norge, hvilket land ju den tiden icke var långt aflägsset — blott tvärs öfver elfven. Äfven hasselnötter utfördes i högst betydlig mängd. Som vanligt klagade staden öfver att närliggande städer gjorde intrång i rörelsen, och lyckades äfven 1605 utverka ett kongl. bref med förbud att föra gods till utrikes ort från Marstrand eller Kongelf, »ej heller vid Stigaberget» (vid Majorna), utan skulle alla varor inskeppas antingen vid Kapellet eller vid Elfsborg.

Främmande köpmän, hvilka i talrik mängd inställde sig, funno det ofta enligt med sin fördel att nedsätta sig här som borgare, och flere af de namn, som senare under 1600-talet förekomma i Göteborgs historia, buros förut af personer, hvilka i slutet af 1500-talet inkommit till Nya Lödöse. De åter, som icke svuro borgare-ed, voro utsatte för mycket krångel och många inskränkingar i handelns bedrifvande. — Så fingo de icke handla med allmogen på landet utom staden med undantag af vid frimärknaden, d. v. s. Larsmässan, som började Larsmässoafton och varade 3 dagar efter S:t Laurentii dag; de öfriga båda marknaderna, Mattismässan på hösten och den på vintren, voro att anse som torgdagar (torffdagier), då främmande köpmän voro förbjudna att handla med annat än fisk*). Bröto de häremot eller stannade de i staden öfver den

*) Att den förstnämnda marknaden varit mycket betydande framgår bland annat deraf, att enligt det kontrakt, som den 3 Oktober 1529 ingicks mellan konungen och abboten i Alvastra bestämdes, att abboten skulle lemna skatten vid tiden för »Larenessoné i Lödezsö.»

lofgifna tiden, åtföljdes detta af böter, som gemenligen voro dryga nog och stundom förvandlades i natura prestationer, såsom när Jacob Lübeckare 1594 för en dylik förseelse ålades att lemna staden 1,000 stycken mursten. Svenskt och danskt mynt var lagligt betalningsmedel, och kursen mellan det förre och det tyska bestämdes 1597 så, att ingen fick taga mer än 4 mark för 1 tysk daler; i öfrigt räknades såsom gångbart mynt äfven ungerska gyllen och engelska rosenobler, liksom under medeltiden.

Voro sålunda främmande köpmän hämmade af skrankor på alla håll, kunde de trösta sig med, att förhållandet var föga gynnsammare för stadens egna innevånare: på lifsmedlen, åtminstone de allmänpare, sattes ett bestämdt pris af Borgmästare och Råd — exempelvis skulle 1597 en kanna svenskt öl gälla 2 öre och en kanna Rostockeröl $2\frac{1}{2}$ —; 1604 beslutades, att »Nils Månsson, Olof Hielt och de andre, som bo vid torget få icke lega bort sina bodar om Larsmässo, förr än torget är bebygdt (med marknadsstånd) och upptaget» och derefter hade de antagligen ej mycken nytta af tillåtelsen, och slutligen var det alldeles förbjudet att »stå i stadens port» och köpa i förväg för andra, utan skall bonden tillåtas komma in på torget, innan handeln får ske — vid vite af ej mindre än 40 marker.

Den lilla staden är ett talande bevis på, att handels och industriens uppblomstring icke är beroende på eller främjas varaktigt af privilegier och understöd af regeringen. I det hänseendet brast här ingenting; allt ifrån sin grundläggning omhuldad och tagen under armarne, hade staden allt framgent rönt bevis på konungarnes välvilja, men ingenting hjälpte; vid slutet af sin bana var staden i ekonomiskt afseende lika utarmad som någonsin förut. Detta ådagalägges bäst genom följande intressanta handling, som visserligen icke är daterad, men med visshet tillhör tiden omedelbart efter den 2 Januari 1587. Det är ett utkast till den skrifvelse, som några af stadens utskickade borde medföra till konungen, och lyder sålunda:

»Thesse Eftter skreffne Articklar och punneter skall Inndragas fför Konung. M:ttz, hwad som stadenn Annlannngandes är och fför nöden är atth giffue högbemelte konung wtii All wnderdånighetth tilkenne.

Thill detth fförste ödmijkelige Bede w. a. nådigste herre och konungh atth hans konungl. nåde welle werdigas fför gudz skuldh och fforhielpe oss ffattige wndersäter nogett till kyrkonis byggningh

och oprettelse, som nu är stellth I werketth; her är enn fattigh menighet och haffuer litenn förmögenn till att flulkompna sådane bygninng h wtann högbemelte konung M:ttz hielp och bestandh, och att wi fattige wndersåter måtte bliffua förskonade medh årlige skatterne och detta store borglegett (inqvarteringen), effter her will falle enn stor bekostningh till kyrkobygningenn både med arbete och annan vttgiffth.

Thill tett anndra atth konung. M:ttz wille nådigst Effterlate atth wij ffattige wndersåther måtte beholla detth gamle stadzenns måll, som oss aff alder och wtij höglofflige konung Göstaffz tidh haffuer waritth Effterlatett till atth bruk medh tunnor, skepp och annor, ffor tenn orsak her nidre I tenne Landzende är Alltidh dyr tidh Och Intett LideLigere köp förnimmer man heller nu sidann målett bleff fforminskat, enn som tillförmne haff. waritth på Spannemåll.

Sameledis förnimer mann icke heller något bettere köp på salt, som fremede inför och medh dett rinnge måletth wttselges, änn som tilförmne, änn doch dhe ffremede haffuer påå huar tunna Effter dett gamle målett borthe enn skeppa sigh till proffith, och wij fattige wndersåter måste Lide skadonne, och der till medh når som bönderne her neder I Westergötlandh wile köpe sigh sallth, dhå drage dhe Inn offuer grennzsonne Till Oddewall, Konngälff och Malstrann medh huadh waror som dhe haffue och dher fförbytte Effter dher är större måll på dhe orter änn som her I stadenn är, Ter Igenom oss fattige wndersåter skeer enn stor skade.

Thill dett tredie wtij All wnderdånighetth och ödmykelige bede konung. M:ttz atth hanns konung. nåde wille werdigas ffor gudz skuldh och annsse oss sine ffattige wndersåters Legenhetth her I Nylöse stadh atth hans konung. M:ttz wille werdiges haffue oss nogetth förskonade medh thenne store Accis for fremede drucker, som ähr winn och andra dyra drickier, som Inn till staden föres. Atth K. M. nådigste wille fförskone oss ffattige undersåtar medh accisenn Enaste fför fremadh öll, som borgarne medh sine Egne skep och skutor Inför.

(»Deslickist ödmykieliggienn begierar aff K. M. att wi motte bekomme H. K. M. Breff på deth, som haffuer Legitth till kiörkienn ttill förmne, motte så wara och så nu effterlottitth kyrckiebygningen ttill hielp och beståndh» — denna punkt är i konceptet utstruken).

Thill tett ffierde atth konung. Mynnth är nu såå öffuermotenn mykitth fföracktadh på grennzsenne her om kringh stadenn,

bode I Danmark och Norige, sameledis andre fremede, som nogen rese kann henna her Innkoma till stadenn medh sith godz, hvad som dhe haffue till att selge dhå moste wij fattige wundersoter wele dhem danske Eller Tyske penningar Eller och mykitt förlise vppå konung. M:ttz mynntth, som ofitte hennder atth der komer Spannemåll och Anndre fitalie pzeler (persedar), fisk och annatth waff Danmark, som wndsåternne storlige är för nöden att köpe sig till husses förtäringh, moste mann för nöd skuldh köpe oanseendes hvadh skade huar och Enn der öffuer moste Lide. Effter atth allt Eckewirke är förbudett, som wtj höglofflige konungh Göstafz tidh war wndersåternne Effter Låtetth atth handde och förbyte sigh till nödtorfftige pzeler till husholding.

Atth vår stadh är mökieth förderffuat och slett Ingien neringh och ber(g)ningh till liggier, och mökieth skathadth öffer mothe mer en som andre småsteder (insatt med annan stil).

Thill dett frempte: Alle ogiffte köpsuene, som äre borgarebarnn, haffue och suorett borgare Eedh och haffue Egne huss, wttgöre All stadztunge och wttLagor, skatt, borgläge, wackth och wårdh och all annann konunglig och stadzens tunge, moste Enndhå der till medh wttgöre Tull som andre fremede; att konung. M:ttz wille nådigste werdigas atth köpsuenene måtte bliffua förskonade medh Tullenn, Effter atth dhe wttdrage all skatt och borgelig tunge, och nu mykett är för nödenne hielp och bistond till bygning, som nu är påbegenntt.

Till dett siette är högelige till atth beklage atth fremmede köpmendh, Engelsk, Hollender, Tyske, Skottar och Elliesth andre, drage op I Landetth iffrå Konngällf, Malstranndh, Oddewall och annorstadz, åt grenssernne medh sith godz och sökie drage till konung. M:ttz tolstadh dher att Late skriffue sith godz, wtann drage andre weggar Inn I Landett Till alle marknad, och dher som borgere stå medh oppna boder medh kläde, spezerij och andra waror, oss flättige wndersåter måste der igenom Lide stor skade.

Till detth 7: Atth gamle Lösse stadh är Nylösse mykitth till fforhindringh wti vår näringh, huad forbudne waror som Nylösse är förbudetth, haffuer de Ingen försyne att wttföre, och med fremede penningar, som de optage, köpe och handla, der aff K. M. Mer Ingen tributt, hvarken aff fremede Eller Inhemske.

It(em): Ffru Iba (Grefvinnan Ebba Leijonhufvud på Lerjeholm) gör mykinn forhendring på stadz Egor medh waldh, och welle Intaga vår boskap för att slå och fforderva (!).

It(em): Her Indrogs många Liggere i staden, dreffve en stor

handell vtann all skatth och Tull, och när mann will handle med dem Effter Lag, göra de sikh opstossen (uppstudsiga); begära Kongl. M:ttz breff på att Lag måtte bliffue med makt hollen.

It(em): Om opstads borgare måge wtskepa sith godz her i staden, och Icke I ffremade steder, eller selia sit godz her i staden.»

Oaktadt all den afvoghet, som i denna skrifvelse ger sig luft mot främmande köpmän, är det tyvärr af allt tydligt, att det var just dessa från andra land inkomne, med penningar eller åtminstone med handlingskraft utrustade män staden hade att tacka för den lilla handel, den dref. Det vore här platsen att något redogöra för de mera framstående borgarne af såväl utländsk som inhemsk härkomst, om icke större delen af dem öfverflyttade till Göteborg, när denna stad anlades, hvars historia gifver oss bättre anledning att återkomma till detta ämne*).

Om handtverkeriernas tillstånd i Nya Lödöse lemnas af handlingarne knappast andra upplysningar än några dopnamn, till hvilka lades det yrke man dref. Sålunda träffas följande **Guldsmeder**: ARVID, som 1586 blef stadens »kämner» och som nämnes ännu 1601; ANDERS, 1587, hvars enka Karin lefde 1599; CHRISTOFFER 1588, THORSTEN 1589—1592; HENRIK, som den 13 September 1159 blef guldsmedernas ålderman, var antagligen af släkten Wedinghusen; JENS, BERN och JACOB HEMMINGSSON 1592; GIELICH och LÜDICH 1597, SIMON »jubilerer» 1600 samt CARL 1604. Det är öfverraskande att träffa så många utöfvare af detta yrke i en så obetydlig stad, och det är äfven möjligt, att några af dem icke voro bofaste utan tillfälligtvis uppehölo sig här.

Af följande yrken nämnas blott enstaka personer: så NILS GLASMÄSTARE 1590, JÖRAN BOKBINDARE 1599, ANDERS SKINNARE (garfvare) 1591, JÖRAN BÅRDSKÄRARE — fältskär, således på den tiden säkerligen stadens ende läkare — 1594, KRISTOFFER KOPPARSLAGARE 1599, KRISTIAN BUNDTMAKARE 1604, PER REMSMIDARE (sadelmakare) 1604, MARTIN SNICKARE 1587 och ARVID MURAREMÄSTARE samma år.

Deremot funnos naturligtvis åtskilliga *skräddare* och *skomakare*

*) Ännu 1674 fanns det qvar i Gamelstaden personer med rent holländska namn, JAN GERRITSON, TÖNIS GERRITSON, JAN DIERICWSON m. fl. De kallades t. o. m. i offentliga handlingar »holländska bönder» och äro dock säkerligen snarare att betrakta som qvarlefvor af de holländske landtmän, som utplanterades vid Göteborgs anläggning på stadens landerier, än såsom härstammande från en äldre tid i Nya Lödöse.

samt *tunnbindare* (»böttiker,» »böttcher») hvilka senare den 29 Mars 1587 fingo af borgmästare och råd *Tey*s och *Mathias* till åldermän, hvilket bevisar, att medlemmarnes antal var stort, som också kunde väntas i en kuststad med fiskhandel.

Beträffande ordningens upprätthållande i staden, så föreskrefs 1587, att ingen fick ro med ökstockar i ån, sedan det ringt om aftonen. Likaså fick ingen efter samma tid om vintern gå på gatorna, utan att vara försedd med ljus och lykta, den enda gatubelysning, man då kände. Ingen fick herbergera främmande, utan att derom tillsäga borgmästarne eller byfogden, och alldeles förbjudet var att hysa någon, som kom från de orter, »der den farliga sjukdomen partilentien vankar.»

En bland de besynnerligaste polisförordningar, som någonsin utgifvits, är väl den, som borgmästare och råd i Nya Lödöse tilllämpade för hämmande af brott mot sedligheten, hvarom det i stadens tänkebok ordagrant läses:

»Anno 89 Thenn 28 Octobris wtti den Eddelle och welborne Jörenn Erichsson thill öigierödh, städhhållderre öffver Elffsborgh och gulbergz beffestningier neruare, Rustuffo höllz j borgiemestere och Rådز neruare.

Borgiemester: hanns nillsson. p. Suenssonn.

Rådhmenn: hanns bysson, p. biörson, per Olsson, morthen bosson, gumund Arffuidz:n, hans wellth, nills månssonn.

Sammeledis bekiendhe Byffogttenn Anders Gadh, att ner som hann war wm kringh bynn sendh medh nokra kuinffolk, thill att latha försökia, och molkia (!) pikornne her i stadhenn, och ner som de komme thill ungie Larss Ollssonns, så sogie kuinnornna på piekonn, Ählijnn Larss Ollssons dotthir, och hun wille ickie latha moilka sigh, så gingio kuinnornna wtt och sade thill byffogten: om den ähr fridh eller mödh, då wille wi settie våra äre der widh: och sedann gick byffogttenn jn igienn och thaladhe henne thill: huadh j jckie thappa eder hårfletter jnn, då skulle de kunna der sithie som j jckie willa.

Samma dagh förmanthe wellbemellethe Jörenn Erichssonn dhe 3 kuinnor, som wåre wttskickiadhe aff Borgiemesterre och Rådth thil att försökia pickionne her i stadhenn, att de skulle sigie sinn sanningh,

huadh dhe witha om Ählin Lars Olssons dottir; bleff wpskuthith thill ath sennda 4 andra kuinnor thill henne —» *).

Att qvinnorna den tiden icke med bästa vilja gingo fredade ens i sina hem, visas af en ransakning 1601, med anledning deraf att sex karlar en afton bröto sig in hos en borgare och bortförde derifrån en ung flicka, mot hvilken de försyndade sig på ett särdeles upprörande sätt, men straffet blef också allvarsamt, i det att tre af dem dömdes att genast hängas, och de öfriga tre hänvisades till höga öfverhetens välbehag, hvilket troligtvis icke blef af mildare natur. Om äfven brotten då voro ofta af grof beskaffenhet, var straffet afpassadt derefter; vi hafva i det fallet från 1589 antecknad ett mål mellan en Thomas Gum och Olof Ulfsson, hvilken senare haft närmare umgänge med den förres hustru. Sedan saken var genom vittnen ådagalagd, »uppstod borgmästare och råd samt menigheten och bådo Thomas Gum att han ville för Guds skull benåda Judit hennes lif, hvilket han för deras böner beviljade, att hon måtte få behålla sitt lif, men aldrig komma inför hans ögon och inom 8 dagar fly staden och riket och aldrig mer komma härin» — mannen hade således hustruns lif i sina händer efter ett dylikt brott.

Utomordentligt strängt straffades äfven brott mot eganderätten — första gången vanligen med att stå vid kåken (skampålen), att hudstrykas och sedan förvisas ur staden, att derjemte mista ena örat eller i lindrigaste fall böta — man hade åtskilligt att välja på. Upprepades förseelsen, eller om frågan gälde stöld af kreatur, fick saken ett betänkligare utseende, och, särdeles efter det hertig Carl 1598 allvarligen förmanat, att icke vara så släpphändta med tjuflar, dömdes de vanligen genast till galgen, eller »benådades» någon gång med att halshuggas. Särskildt förekommer 1593 den 21 Februari inför rätta »Lars Nilsson i Ramneberg i Halland, som tillföre hade varit här i rätta och hade stulit, hvarför han bötade och kom lös, och nu på nytt stulit en oxe, och honom sålde han den ena dagen och den andre dagen gick han och stal honom igen — dömdes till galgen efter lagen.»

*) Den HANS WELTH som här nämnes som rådman, kan väl antagas vara af samma slägt som den LARS ERIKSSON WELT, hvilken, född i Tyskland 1581, begaf sig för religionsförföljelse till Sverige under Carl IX:s tid, samt var inspektör på Hogenskild Bjelkes gods Nynäs i Södertörn, och afled 1650. Han efterlemnade tvenne söner, deraf den ene, OLAUS LAURENTIUS, f. 1622 blef prest och kyrkoherde samt erhöill adelskap för sina barn under namn af LILLIECREUTZ, under det den andres, kornetten PER LARSSON, barn nobiliserades STJERNCRONA.

Så mycket mera öfverseende hade man med de slagsmål och blodiga tvister, som oupphörligt förekommo, ja så oupphörligt, att de kunde anses höra till ordningen för dagen, och ingen rådstuga hölls, då icke fem, sex eller ännu flera våldsverkare dömdes, men endast till böter, något annat straff var högst sällsynt, så framt icke någon blifvit rent af mördad eller stupat i striden. Ofta uppstodo dessa tvister af de obetydligaste anledningar, så som när tvenne borgare, Anders Olsson och Erik Björnsson, en dag mot slutet af år 1589 kommo tillsammans i den senares stuga och under dryckeslaget vexplade några bittra ord, då de »i det samma kommo i vrede tillhopa och gjorde hvarandra blodviten med värjor och knifvar, så att de fingo alla skador.»

I ett annat mål förekommer herr JON, predikant på Elfsborg, som en dag kom in i Lars Skräddares hus och der satt och drack med hr CHRISTOFFER — hvem det var, kan ej sägas. När Bengt Skrifvare derefter insteg och, sedan han deltagit i laget en stund, började blifva oregerlig, sökte först »en af studenterna» och sedan herr Jon lugna honom, hvilket bekom den senare illa, ity att han blef stucken och sårad, till straff hvarför Bengt Skrifvare fick en månads fängelse i Elfsborgs torn. Som vanligt öfverallt uppstodo ofta små kalabaliker mellan skolpojkarne och andra, ehuru de här utkämpades med andra vapen än snöbollar, — det heter för den 31 Augusti 1593 om en dylik sammanstötning: »Desslikes bekände de danske (kanske bönder från Hisingen), att när som de kommo ned till torget, stodo studenterna vid Elin Magnus gård, och de buro hugg på studenterna (utan vidare rasonnemang!) med blottade värjor, och jagade dem in till Hans Nilssons port.»

Visserligen funnos »väktare,» med årlig lön, tillsatte, för att om natten söka afstyra ofog och våld, men sjelfve dessa lagens tjenare voro icke alltid särdeles pålitliga, och en af dem blef sålunda 1590 stämd därför, att han slungat sitt spjut mot en husdörr, hvartill han som orsak angaf, att han varit något litet drucken och tyckte sig se en person, som lopp undan på gatan. Då vaknade plötsligen känslan af hans värdighet och han ville veta, hvem det var, samt kunde i hast icke erinra sig något bättre medel att hejda den flyende, än att — kasta spjutet efter honom, hvilket tyvärr förfelade målet, och i stället genomborrade dörren — en i sanning naiv bekännelse, men fullkomligt betecknande.

Historien låter nästan otrolig — att af blotta önskan att få veta en persons namn och ärende, göra försök att spetsa honom, — men den är i trogen öfverensstämmelse med de öfriga målen i

stadens protokoller, och för att ytterligare gifva läsaren en tydlig bild af osäkerheten och ringaktningen för lif och lem, tillåta vi oss här fullständigt efter ransakningen redogöra för ett uppträde i Nya Lödöse sjelfva Nyårsnatten 1592:

»Vittnade Torkild väktare, att så gick det slagsmål till med Lauritz och hans broder Olof samt med Per felberedare och Fabian byggmästare: kom Olof Persson till mig, förr än jag gick på vakt, och bad mig gå med sig och sade: »Min broder är huggen förderfvad!» och jag tog en liten sabel i handen och gick med honom, och då stodo Per och Fabian vid Elin Mauritsons port med deras värjor dragne. Då sade jag till Per: »Veten hvad I gören — jag hafver hört, att I gjort skada i qväll.» Då sade Per: »Du äst ock en varm broder!», och stack straxt till mig och det gick igenom kjortelen, och gick så ifrån dem och de efter mig och höggö i gatan. Då sade jag: »Får jag icke fred på gatan, då må jag hafva fred på kyrkogården,» — då sade de: »Du skall icke hafva fred mera der än annorstäder,» och sökte efter mig in till kyrkodörren, och jag tog en sten och ville kasta på honom, och straxt han såg det, lopp han tillbaka, och bar så öfver ända i stenröset och stod upp igen och lopp ned åt gatan» — hvilket han väl icke gjort för väktaren ensam, men denne hade nu fått förstärkning af den egentlige hjälten i striden, nemligen Elin Mauritssons dräng, och så började dessa båda i förening söka efter Peter felberedare, som ropade: »I svenska skälmar!», och gick in i sin bostad, »och jag talade intet med honom, och straxt sökte jag och andra väktare efter Fabian och råkade honom vid Laurenses gård norr vid vallen, och bad honom gifva sig. Han ville icke gifva sig, utan högg omkring sig det mesta han kunde, och vi buro fast in på honom och dref honom baklänges söder om Söffrin Svarts port, och så slog Elin Mauritssons dräng till honom med ett spjut och slog fästet af värjan och Fabian gick öfver ända; samma tid fick han der den skada, han fick, och så följde vi Fabian till bårdskäraren (fältskären), och sedan satte vi honom in i stadens häktelse.

Sedan gingo vi väktare ned till Peter felberedare och oss följde Elin Maurits dräng, Lars, och Sven Persson och Sven Remmesnidare och ville hafva Petter fatt och gick in i Petters hus och vi väktare stodo på gatan. Straxt kom Petter ut genom boddörren och hade en värja i handen och lopp in åt gatan. Vi råkade honom vid lille Simons port och der högg Elin Maurits

Lars honom med Fabians klinga, som han hade i handen, och då gaf han sig till fånga.»

Det var, som man ser, en liten förelöpare till kalabaliken i Bender som uppfördes. Med afseende på dylika svårfångade orostiftare hade Magistraten redan 1586 bestämt, att »den som icke vill vara under lydnad, när som borgmästare och råd befäller byfogden gå efter någon och hafva honom till rätte, och han griper till värjan och brukar värn för sig, då är byfogden lofgifvet att slå igen och lägga honom i kistan.»

Men oaktadt detta medgifvande att »slå igen,» var det som vi sett icke någon afundsvärd befattning att vara stadens väktare, hvilket ytterligare belyses genom följande utdrag ur tänkeboken för 1601:

»Vittnade Nils trumslagare, att Sven Christiernsson och Anders Byrsson kommo tillhopa och begynte deras klammeri och träta med narri, och i det samma gick byfogden bort och satte sig under rådhuset, och då kom åter Sven till honom och begynte åter att bruka onda ord sins emellan och då kallade bysvennen (Anders Byrsson) Sven en »Kidde.»

Då svarade han: »jag är ingen kidde!» Då hytte bysvennen åt honom med en hillebard, då sprang Sven till och fick tag i hillebarden och bröt den sönder och stack byfogden ihjäl i det samma med en knif.»

Till allt detta kom, att den närboende högadeln på de stora godsens allt som oftast läto borgarne känna sitt öfvervälde, dels genom personligt ingripande i stadens angelägenheter, och dels genom deras tjenares, efter husbönderna afpassade hänsynslösa och öfvermodiga uppträdande, hvarom protokollerna vittna åtskilligt. Så kom 1594 en af grefve Axel Leijonhufvuds på Gräfsnäs tjänare, Rasmus, in till staden för att köpa hö, och träffade der en borgare, Jan Persson, till hvilken han vände sig med begäran härom; när denne efter något ordbyte sade sig icke vilja sälja något hö; hotade Rasmus honom och sade: »om du brukar en ond mun en gång till, så skjuter jag dig!», och i det samma bar han upp röret (geväret) och skulle skjuta det löst, men så slog det felt (klickade) och så lyfte Jon handen för sig och slog han undan röret och sprang in efter en yxa. När Jon åter kom ut, sigtade Rasmus på honom och ville skjuta, men geväret klickade för andra gången — då sade Jon, som ej tycks varit buskablyg: »Slår din bössa fel, så slår icke min yxa fel!» och dermed krossade han geväret och slog till Rasmus med yxan så, att skaftet gick sönder

— »och så skiljdes de från hvarandra» säges det i protokollet, alldeles som de vänskapligt skakat hand med hvarandra.

Grefvinnan Ebba (Leijonhufvud) på Lerjeholm hade en gång låtit för någon förseelse i stadens fängelse insätta Jacob Hemmingssen Guldsmed, och der blef han sittande i 4¹/₂ vecka, utan att hvarken hon eller magistraten gjorde något vid saken. Slutligen kom han fri mot borgen, men klagade nu, öfver att grefvinnan icke gifvit honom mera kost i häktet än till en vecka, och att han sedan måst lifnära sig sjelf, hvilket rådet fann så hårdt, att det befriade honom äfven från borgen.

Som vi förut nämnt, kunde man i de flesta fall, när frågan gällde sår och blodviten slippa undan med böter, så vida man icke kunde fria sig med en 12 mans ed. Funnos icke pengar, så måste böterna aftjenas med arbete åt staden, och man finner så t. ex. en Laurits Persson dömd att göra arbete »tills jorden är utaf torget,» för det han stack Gunnar Laurisson i armen. Blef den skyldige verkligen insatt i fängelse, något som endast hände i svårare fall, så kunde han der hafva det ganska godt — såvida han egde mynt; visst var nog sjelfva rummet eller kanhända källaren mindre inbjudande, men ingenting hindrade honom att utifrån skaffa sig, hvad han behöfde, hvilka tillfällen äfven begagnades på annat sätt. Det heter nemligen 1594, att en fånge, Anders Börjesson, hemligen Tisdagen tillförene sluppit ur fängelset, hvilket ställdes tillsammans dermed, att en qvinna burit till fångarne »öl jemte kött och fläsk för en half mark, hvarför de satt i pant ett par engelska håsor.»

Egendomligt är att finna, det man ännu i början af 1600-talet använde Gudsdomar till utrönande af brottslingar. Det heter nemligen 1605 om ett dråp, som skett på gatan under julhelgen, att en piga, som antogs veta mera derom, än hon ville bekänna, fördes in till liket och tog på detsamma »och blödde liket intet — sedan vände Olof Michelsson på liket och pigan lyfte under armarne och då kom blod igenom näsan,» hvilket var ett betänkligt omen.

Som man ser, var det allmänt brukligt att gå beväpnad, och, i stället för att med alla dessa vilda slagsmål för ögonen rentaf förbjuda bärandet af vapen i hvardagslag, stadgade borgmästare och råd 1599, att hvar i sin stad skulle hålla sig goda värjor, och hvilka icke hafva sina värjor färdiga 14 dagar efter S:t Michaeli dag skulle böta 3 mark, eller draga ur staden. Men så voro icke heller dessa förseelser mot, hvad vi kalla ordning och skick betraktade med samma ögon som våra, något som äfven

tillräckligt framgår af straffens natur, hvilka väl någon gång kunde skärpas ända till lifvets förlust, men aldrig blefvo vanhederliga, så som exempelvis för bedrägeri, med afseende hvarpå vi just kunna anföra, huruledes 1597 »Lars Franssons söner och Anton Väktares son blefvo ådömde att stryka huden af hvarandra i morgon på rådstugan, för den falska vexlingen de hafva gjort med bönder.» Dessutom voro böterna för slagsmål på värja vida lindrigare än för många obetydliga förseelser; — den som olöfvades inträdde i en annans stolrum i kyrkan skulle sålunda böta ej mindre än 20 marker —, men deremot var bårds käraren ålagd vid 40 markers vite, att gifva stadsfogden tillkänna hvad skador han helade.

Slutligen måste vi omnämna, att den 19 Augusti 1595 en Johan Hansson inför rätta anklagade sin husbonde, Gert von Kampen, att han *sålt* sin förre dräng, Hendrik Roloff, och nu säger sig äfven vilja sälja honom, hvarpå han framhade vittnen — om saken var sann, och derom tyckes ej tvifvel kunna råda, väckte den i alla händelser icke något uppseende, lika litet som den föranledde någon åtgärd från rådets sida *).

Det gafs likväl midt under detta, så som det förefaller oss, tygellösa lif en tid på året, då allt gjordes på det lugn och ostörd frid måtte blifva rådande — det var vid julen. Sista rådstugan före jul utlystes hvarje år »julfred, att hvem som låter sig finnas, antingen utlänning eller svensk, i denna tillkommande högtid att draga någon värja, vare sig natt eller dag, skall hafva förbrutit värjan, och sedan böta som lag förmäler (dubbelt mot eljest); uti lika måtto, hvilken som låter sig finnas att göra någon man eller mans folk något öfvervåld, i hvad måtto det helst vara kan, skall straffas utan allan nåde.»

En inrättning, som var till stor välsignelse för staden och neijden, var det af Gustaf I dithlyttade hospitalet, hvarest vårdades icke allenast sinnesslöa utan äfven fattiga, sjuka och ålderstigna. Det styrdes af en förman, utsedd af magistraten, och underhölls dels genom afkastningen af de ursprungligen donerade gårdarne, och dels derigenom att de, som der intogos, på samma gång diskänkte allt hvad de kunde ega i löst och fast. Äfven fanns exempel på att böter tillföllö detsamma, så som när förlikning 1587 ingicks mellan Hans remsnidare och Henrik von Bremen,

*) Det förtjenar antecknas, att Jöran bokbindare 1599 sakfälldes för det han slog Nils Arfvidson ett *glas* i ansigtet — glaset var nemligen då ytterst sällsynt.

då den senare, å Henrik Harmens vägnar, blef ålagd i böter gifva till hospitalet och kyrkogården »den hofgården, som var om den hagen, han innehade på stadens egor.»

Efter att på detta sätt, efter förmåga och med ledning af de materialier, som funnits att tillgå, sökt gifva en bild af Nya Lödöse, sådant det var för snart 300 år sedan, afsluta vi skildringen med det sista protokollet i stadens domböcker, så lydande:

»Anno 1605 denn 12 October Rådstuga höllts utaff denn Erlige och welbördige Hans Nilsson till Helgö, Ståthållare på Elfsborg samt Borgmästare och Råd.

Borgmästare: Hendrich Skipping, Peder Arfvidson, Arvid Andersson, Lars Nilsson.

Rådmän: Olof Hielt, Hendrick Pedersson, Bengt Olsson, Gudmund Arfvidson, Påfvel Bonge, Nils Jacobs-son, Hans Carlsson, Christoffer Andersson.

Samme dag uppbjöds ett skrin, som Albrecht Waek med ifrån Hamburg hade, i pant af den Edle och welbördige Herre Erik Abrahamsson, och uti samma skrin var en sölfkanna om 92 lod och ett sölfstop om 31 lod. Blef så afsagdt, att Renholt Kiek anammar samma sölf till sig, och gifver för de Albrecht Waek 51 daler, och hafver sölfret uti förvaring, till dess att Herr Erik Abrahamsson löser det igen.

Samma dag sakfälldes Jöran Radde, för han öfverföll Jöran Bårdskärare och Per Gunnarsson uti deras embeten, till 12 mark*).

Samma dag sakfälldes Gudmund Andersson, för han öfverföll Olof Hielt, till 8 mark.»

Således in i sista stunden öfverfall och våld!

*) Den här omnämnda JÖRAN RADDE måste anses som stamfar för adliga ätten GRIPENSTEDT, ty han var utan allt tvifvel nära slägt, förmodligen far eller farfar, till köpmannen och källarmästaren i Göteborg BRYNGEL RADDE, som dog den 5 Nov. 1679, och som med sin hustru Maria Hanton († $11/7$ 1680) hade 2 söner: 1) JONAS f. 1659 $5/3$, likaledes köpman och källarmästare, död $12/9$ 1706, g. 1682 m. Ingrid Berling, hvilken ingick ett andra äktenskap med Kommandören Lars Båtman, nobiliserad Palmencrona; och 2) JACOB som dog 1706. Han gifte sig den $5/11$ 1695 med Catarina Tham, och deras 1717 lefvande barn blefvo då adlade och intagne på deras afidne styffaders, Öfverinspektoren vid Stora sjötullen Hieronymus Berger, nobil. Gripensstedts namn och nummer.

NYA LÖDÖSES SLUT.

Sedan Carl IX på allvar började sysselsätta sig med anläggning af en ny stad vid Göta elf, och derom alltifrån år 1605 — just det år, hvarmed Nya Lödöses protokoller sluta — bedref underhandlingar med företagsamma holländare, förlorade den senare platsen all egentlig betydelse, i synnerhet efter det olycksöde som drabbade den 1612. Danskarne hade då intagit det hisingska Göteborg, och den 7 Januari utsände ståthållaren på Bohus, Sten Mattsson Sehested ett ströfparti, hvarefter konung Christian sjelf följde med hertig Georg af Lüneburg, i akt och mening att intaga Nya Elfsborg. Klent utrustad, som Lödöse var, lemnade den ej danskarne tillfälle till några hjeltedater, utan gaf sig frivilligt, hvilket icke hindrade Kristian att låta döda alla manspersoner, som kunde anträffas, »till ett par hundrade,» hvarefter staden besattes med 6,000 man och 5 kanoner.

Här var danska härens högkvarter till fram i Februari, då, efter de misslyckade stormningarne på Gullberg och Elfsborg, hären aftågade åt Halland. Staden hölls väl fortfarande besatt, men svenskarne under Jesper Cruus ryckte den 26 Februari om natten mot densamma och började på morgonen beskjuta den med 4 halfva Cartoger. Besättningen, som bestod till minsta delen af infödda danskar, begärde dagtinga, hvartill Cruus så mycket hellre samtyckte, som staden ej utan betydlig manspillan kunde intagas, då den försvarades af ett starkt staket eller palissadverk med graf jemte 4 kanoner. Dagtingan innehöll, att krigsfolket skulle hafva fritt aftåg, men enär danskarne ville föra med sig de bönder, som voro i staden, lät Cruus på nytt beskjuta den. Omsider utgick endast besättningen, efter öfverenskommelse, och af hela styrkan, 500 man, gingo, efter den tidens sed, genast 200 i svensk tjänst; ett antal af 300 bönder hade emellertid blifvit redan på ett barbariskt sätt dödade.

Sedan fred blifvit ingången, ville borgarne åter uppbygga den nedbrända staden, men Gustaf Adolf svarade dem att, eftersom Nya Lödöse vore beläget i de härader, som voro pantsatte till Danmark, är Kongl. Maj:t icke till sinnes att låta staden bygga förr än slottet (Elfsborg) och häraderne blifvit lemnade svenska kronan igen, men då staden hade lidit så stor skada, förunnades

den 3 års skattefrihet; »emellertid skola de tillhålla vid Brette och Alingsås, eller annorstädes hvar de kunde.» Borgarne öfvergåfvo sålunda staden, och kyrkoherden, PAULUS PAULI, blef utnämnd till biskop i Skara. De gjorde ytterligare 1619 ett försök att få åter uppbygga staden, och konungen tillmötesgick så till vida deras önsknigar, att han tillät dem framskaffa byggnadsvirke, men de skulle icke få bygga för än dem lemnades vissa föreskrifter.

Nya Lödöse var emellertid icke alldeles öde, ty åtskillige hade stannat kvar, och af de öfrige känner man, att samma år befunno sig af stadens borgare 36 i Alingsås, 55 i Brette, 12 i Lidköping och 11 i Vassbo härad, och att staden ej varit ens då utan betydelse, synes deraf att på 1614 års riksdag i Örebro blef bestämdt att, på det ej främmande måtte draga all vinsten af Sveriges handel, genom att såsom hittills skett handla på alla orter, skulle de nu begränsas till Stockholm, Kalmar, m. fl. städer, deribland äfven Nya Lödöse.

Men samtidigt härmed hade Gustaf Adolf beslutat anläggningen af det Nya Göteborg, och dermed var Nya Lödöses öde för alltid afgjort. Likväl flyttade icke innevånarne derifrån genast till den nya staden, så som konungen önskat, och ännu 1620 medgafs det dem, att kvarstanna i sina gamla bostäder »på detta år.» I och med Göteborgs uppkomst sjönk allt fullständigare den gamla staden, som likväl i sin förnedring uppväckte den nyas afundsjuka, då den senare ville slå under sig all rörelse i nejden utan undantag, och för att afhjelpa klagan häröfver, resolverade Gustaf Adolf den 24 Februari 1624, att Nya Lödöse borgare genast skulle inflytta till Göteborg, »och der de det icke med godo göra vilja, då skall Rådet hafva makt, att låta nedrifva husen för dem;» med nämnda dag fanns det sålunda en försvunnen stad mera.

Främlingarne.

Fig. 6. Kristine kyrkas sigill.

Göteborgs grundläggning. — Invandringen. — Befolkningsförhållanden, äktenskap, härjande sjukdomar, folkmängdens ökning. — Förhållandet mellan svenskar och främlingar. — Inflyttingarne från Holland, Tyskland, England, Skottland och Frankrike.

GÖTEBORGS GRUNDLÄGGNING.

Som bekant tillskrifver man Carl den nionde äran af Göteborgs anläggning, visserligen icke af det Göteborg, som nu finnes, utan af den första staden med detta namn, belägen på motsatta sidan af Göta elf, närmare dennas utlopp i hafvet. Detta är

Källor: Christine kyrkas arkiv.

A. Fahne: Geschichte der Westphal. Geschlechter, Cöln 1858.

D:o d:o Jülich—Cleve—und Berg.

Upplysningar rörande holländska slægter, erhållne genom
Svenske Ministern vid Kongl. Nederl. hofvet, Herr C. J. R.
Burenstam.

Magistratens och Rådhusrättens arkiver.

Anrep: Svenska adelns ättartaflor.

fullkomligt riktigt så till vida, att Carl IX verkligen anlade en stad derstädes, och gaf den detta namn, men dervid måste man ihågkomma, att denna anläggning i sjelfva verket var en blott namnförändring, gjord vid flyttningen tvärs öfver elfven af den redan långt före nämnde konungs tid befintliga staden Elfsborg, som, i

- Beträffande de förnämsta källorna till Göteborgs historia, eller arkiverna, torde några ord om deras innehåll för den äldsta tiden vara här på sin plats. Christine kyrkas arkiv är fullständigt ordnad och katalogiseradt af D:r A. H. Malm, hvarigenom man får en lätt öfversigt af det rikhaltiga innehållet. Konsistorii arkiv har lidit mycket af eldsvådorna, och har för 1600-talet blott kvar protokollerna för 1666—1675, 1678—1682, 1691—1694, hvarefter är en lucka ända till 1720—1728, från hvilken tid de äro fortlöpande. Rådhusrättens I afdelnings och Magistratens arkiv är rikhaltigare, ehuru äfven det skadats genom brand. De äldste handlingarne äro: «Bref och Acta för åtskilliga åhr, igenfundne uthi sahl. President Mackliers giömmen.» (Spridda handlingar från 1648—1695, deribland intressanta eganderättshandlingar rörande Råda, Åkerström m. m.)
- Göteborgs Commercii Collegii protocoll pro Anno 1655 (går från $\frac{6}{3}$ 1655 till $\frac{5}{12}$ 1664).
- Rente Collegij Protocoll $\frac{10}{3}$ 1665— $\frac{20}{11}$ 1666 (på tyska).
- Commercii Collegii Protocoll. $\frac{8}{9}$ 1668— $\frac{27}{1}$ 1670.
- Göteborgs Stadz-Råhds Resolutioner, såsom dhe uppå Rådhuset Anno 1670—1671 fallne äro.
- Copie Literarum Senatus Gothoburgensis Pro Annis 1670—1674.
- Protocollum uthi Götheborgz Stadz Lof:te Rente- och Byggnings Collegio Anno 1671—1672.
- Ränte och Byggnings Collegii protokoller. $\frac{28}{1}$ 1673— $\frac{6}{12}$ 1676 (på tyska).
- Commercii Collegij protokoller. $\frac{23}{1}$ 1673— $\frac{11}{5}$ 1677.
- Resolutiones Senatus Gothoburgensis. Pro Anno 1681—1682.
- Notarii Publici protokoller. $\frac{2}{1}$ 1685— $\frac{21}{11}$ 1691 (på holländska och tyska).
- 1690 åhrs Suppliquer och Acter (betecknade med N:o 12).
- Kopiebok utan titel, innehållande Kongl. Bref, resolutioner, utlåtanden, m. m. i afskrift. 1600-talet.
- Rådhusrättens II och III Afdelningsars arkiv innesluter stadsstyrelsens äldsta handlingar, nemligen
- »Protocolla Inferioris Curie Gothoburgensis pro Annis 1630—1660.»
- Vidare för 1600-talet:
- Protocollum Inferioris Judicij Gothoburgensis pro Anno 1688 ad Annum 1695 inclusive, samt derefter fortlöpande i årsföljd. (Anmärkas bör, att ett band med ryggtitel: »Protocollum Inferioris Judicij Gothoburgensis Pro Anno 1678 ad Annum 1682,» i sjelfva verket omfattar bilagor till protokollerna för tiden $\frac{23}{9}$ 1720 till $\frac{2}{6}$ 1721).
- Det är ett önskningsmål af stor vikt, att en gång få ett stadsarkiv, fullständigt ordnad och tillgängligt när som helst, samt omfattande icke allenast Rådhusrättens och stadens embetsverks och myndigheters arkiver, utan äfven de samlingar af oskattbara handlingar, hvilka nu förvaras på spridda håll, såsom hos konsistorium, i museum, i kyrkorne o. s. v.

likhet med fallet mångenstädes, så småningom uppvuxit under murarne af ett gammalt fäste. Gifvetvis hade den senare staden under så osäkra förhållanden icke kunnat ernå en mera framstående betydelse, och de, med det nära grannskapet till en fästning förknippade svårigheter, hvilka gjorde att innevånarne, oroade af de ständiga krigen, icke kunde draga fördel af den lyckliga belägenheten vid en stor segelbar flods utlopp i hafvet, och af den sällsynt gynnsamma omständigheten, att vara den enda punkt vid Vesterhafvet, hvaröfver Sverige den tiden kunde träda i förbindelse med Europas öfriga folk — dessa olägenheter var det, som bragte Carl IX på tanken att flytta staden till annan ort. Men, när han dertill valde slätterna på hemmanet Färgenäs egor, midt emot Elfsborg, torde han mera tagit i betraktande det för handeln fördelaktiga, än det tryggade läget, hvilket också alltför snart visade sig.

Den 14 Mars 1603 utfärdades från Elfsborgs slott privilegierna för det Hisingska Göteborg, och, med anledning af deri åt holländare och andra främlingar inrymda fördelar, begaf sig följande året en viss CORNELIUS CORNELISSON öfver till Holland, för att samråda med den framstående köpmannen ABRAHAM CABELIAU om stadens grundläggning och uppkomst. Dessa underhandlingar ledde derhän, att år 1605 ståthållaren på Elfsborg, Gustaf Stenbock, och Hans Nilsson på Hollini sändes till generalstaterna, att öfverlägga med Cabeliau om de åtgärder, som borde för ändamålet vidtagas.

Den senare betraktade saken naturligtvis ur affärsmannens synpunkt, och, sedan han öfvertalat åtskilliga af sina landsmän att öfverflytta till Sverige, var han den följande tiden verksam för emigrering i större skala, samt reste sjelf 1607, åtföljd till Göteborg af en del nybyggare, till svenske konungen för rådgörande härom, vid hvilket tillfälle han lärer hafva utlofvat, att hitsända »Monsieur De la Borde, Regis Duvernat och Lavillette med folk och trupper från Holland.»

Efter hemkomsten upprättade han i Amsterdam ett handelskompani, afsedt för Göteborg, deri han sjelf blef delegare med en tredjedel och en Paridon Horn till hälften, hvarpå Cabeliau utnämndes till borgmästare och »general» öfver myntverket i den nya staden, som derefter ganska hastigt uppblomstrade, tack vare fri handel och fri religionsutöfning. Innevånarne i såväl Elfsborg som Nya Lödöse flyttades dit, men befolkningen torde det oaktadt varit öfvervägande utländsk, eller kanske rättare holländsk, åtminstone omtalas icke någon luthersk kyrka, men väl en Calvinistisk, förande

i sigillet tre liljor bland tistel och törne (!) samt omskrift »*Velut lilium inter spinas - Sigillum Ecclesie Reformate Gothoburgensis.*»

Känt är att staden, efter danskarnes intagande af Elfsborgs slott 1612, blef förstörd till den grad, att numera knappast ett spår af densamma kan skönjas, och innevånarne återvände eller öfverflyttade derefter till Nya Lödöse och andra närliggande städer, hvarmed den påbörjade anläggningen för alltid uppgafs.

Så stodo sakerna när konung Gustaf II Adolf några år senare kom på tanken att fullfölja sin faders verk, beträffande en ny stad vid Vesterhafvet. Med en riktig blick för förhållandena, valde han för denna ett läge, der den dels skyddades af det framför liggande Elfsborg, der den dels kunde genom anbragta försvarsverk i sista hand skydda sig sjelf, och der marken erbjöd tillfälle till betydande utvidgning, med det oaktadt bibehållen lätt förbindelse med vattnet.

Redan i Mars 1619 befalltes, såsom vi sett, genom då utfärdade interimprivilegier, innevånarne i Nya Lödöse att öfvergifva sina bostäder och flytta in till det nya Göteborg, som nu skulle anläggas. Samtidigt ombads Abraham Cabeliau, att ännu en gång återvända från Holland, hvilken kallelse denne äfven 1621 efterkom, och blef han då förordnad till »Generalkommissarie öfver Räknekammaren,» liksom Carl IX:s Hofråd, Riddaren JACOB VAN DYCK till Salnecky, utnämndes till kommissarie och Burggrefve*).

Hoppet om en snabb uppkomst var emellertid beroende på huruvida främlingar med duglighet och penningar kunde förmås öfverflytta i något större antal, och för detta ändamål affärdades skrivelser till Tyskland, Frankrike, Holland, England och Skottland, med uppmaningar till en sådan emigrering och med löften om stora friheter och förmåner. Att dessa upprop buro frukt, visade sig snart, och redan under den allra närmaste tiden efter grundläggningen finna vi stadens befolkning i betydlig mån uppblandad med främmande elementer, som tillförsäkrades behörig del i stadens styrelse genom bestämmelsen, att, af de 25 rådmännen, endast 13 skulle vara svenskar, men återstoden tyskar, skottar och nederländare.

Då just dessa främmande elementer, och företrädesvis det holländska, måste tillskrifvas en betydande förtjenst om stadens snabba utveckling i handel och sjöfart, liksom de från första stund gifvit staden dess egendomliga utseende med regelbundna, af ka-

*) Salnecke, en gård 2 mil från Enköping.

naler ännu mera förr än nu genomskurna gator, och då, hvad viktigare är, den om holländarne erinrande gedigenheten, arbetssamheten och den försigtigt beräknande företagsamheten, aldeles obestriddigen seklerna igenom varit de mäktiga häfstänger, som jämnt och säkert lyftat Göteborg till den plats, staden nu intager — då man ihågkommer detta, torde det icke kunnu nekas att en *undersökning af de äldre befolkningsförhållandena* är af ett visst intresse.

INVANDRINGEN.

fter ett långvarigt och med beslutsamhet och lycka fördt krig, hade de sju nordligare provinserna af Nederländerna, de så kallade »Generalstaterna,» slutligen genom vapenstilleståndet 1609 i sjelfva verket helt och hållet lösgjort sig från det spanska väldet. Hur dyrbara offer försvarskriget än kräft i både människor och penningar, hade det å andra sidan också låtit holländarne till fullo känna deras styrka, liksom den lyckliga striden för politiskt oberoende nu som alltid förlänat nationen ett sjelfförtroende och en spänstighet, som gjorde den beredd till storslagna företag, så i krigiskt som i fredligt syfte. Då holländarne dertill äro ett kolo-niserande folk, kan man lätt fatta, att det framställda förslaget om öfverflyttning till Sverige skulle omfattas med begärlighet, så mycket hellre som de derigenom undgingo de våldsamma religionsstriderna i hemlandet.

Sålunda befolkades den nya staden ganska snabbt, och en blick i tyska kyrkans böcker för de första åren är nog att visa riktigheten af en utsago i »Anfang, Fata und jetziger Zustand der Teutschen Christinæ kirche und Schulen in Gottenburg» (manuskript i arkivet omfattande 1623—1723), der det heter, att »dag efter dag ökades mer och mer folket af allehanda nationer och trosbekännelser, hvilka nedsatte sig såsom borgare, byggde hus och drefvo handel och handverk.»

Hur stor denna *invandring* varit, skola vi nu göra ett försök att utreda. Såsom en gifven sak torde man få antaga, att alla främlingarne tillhörde den tyska församlingen, och det är således med tillhjälp af dess arkiv en dylik utredning skall kunna göras. Men dervid möter genast den omständigheten, att vid kyrkorna fördes den tiden inga personallängder, utan blott register öfver

vigde, födde och döde, och i detta fall måste man derjemte beklaga, att det äldsta dopregistret från 1624 till 1655 gått förloradt i 1669 års stora brand, samt att man från 1655 till sistnämnde år endast har uppgift efter en mag. Westermans enskilda anteckningar. Denna lucka är högst kännbar och gör, särskildt i fråga om genealogierne, betydande svårigheter, hvilka endast med möda kunna besegras — i bästa fall, i de flesta alls icke, åtminstone icke med någon säkerhet.

Emellertid hafva vi uppgjort en förteckning öfver tyska församlingens medlemmar åren 1620—1630, hvilken, ehuru den icke kan göra anspråk på absolut säkerhet, likväl torde befinnas så noggrann, som för närvarande är möjligt uppgöra den. Den har sedermera fullständigats och jemförts med åtskilliga andra handlingar i arkivet, och i främsta rummet med kyrkoföreståndarnes räkenskaper, samt återfinnes såsom N:o 3 bland bilagorne till detta arbete.

Antalet af de i förteckningen angifna fullvuxna personer af båda könen uppgår till 352. Om derifrån afdrages ett hundradetal, som förekomma gifte med hvarandra, och om man vidare antager att alla träd i äktenskap, samt om man beräknar barnens antal i hvarje sådant till 3, lågt taget, skulle församlingen under ifrågavarande period utgjorts af omkring 1,400 personer, hvilket utan tvifvel är mera öfver än under verkligheten, som äfven synes vid jemförelse med en i kyrkoarkivet befintlig handling, upptagande dem, som 1641 lemnade årliga bidrag till kyrkan, antagligen inrymmande de allra flesta af församlingens manlige medlemmar; denna förteckning uppgifver antalet till 92, hvilket, enligt samma beräkning som förut, skulle gifva en summa af 460 personer för ett år.

Vid bedömandet af inflyttningens storlek, måste man likväl ihågkomma, att bland de, såsom medlemmar af Tyska församlingen upptagne, funnos säkert icke få utländska namn från Nya Lödöse, dels sedan det Hisingska Göteborgs och Elfsborgs tid, och dels sedan Nya Lödöses egen föregående tillvaro, med hvilkas antal summan af de direkt till det Nya Göteborg inflyttade måste minskas. Antalet af svenskar och främlingar, som öfvergåfvo Nya Lödöse för den senare staden, har nog icke varit betydligt, men deribland funnos icke så få af utländsk härkomst, hvilka ingingo i Tyska församlingen vid dennas bildande, och hvilkas namn sedermera återkomma i stadens häfder. Såsom sådana nämna vi följande:

JOHAN SALEFFELLTH (Salfält), hvilken 1596 i Nya Lödöse bötade till kyrkan, för det han handlat emot privilegierna, hvarefter han bekom borgarrätt, och möjligen sedermera öfvergick till Göteborg, der man i alla händelser träffar en Garlingek S. som dog 1625 på samma år som hustrun, och troligen var det åter deras son den Henrik S., hvilken 1676 egde hus på Drottninggatan.*)

DIRICH VON GREFF eller GRAFF egde 1587 hus i Lödöse, och 37 år senare omtalas i Tyska kyrkans begrafningsbok, att dottern till en enka Sara Graffe var död; — det lider väl icke något tvifvel derom, att Dirich och den senare voro af samma slägt, måhända makar.

Vidare omtalas 1587 en JÖREN PRYDZ, i anledning af strid med »Konung. Maj:tes fougte Peer Karlsson;» kanske var han stamfar för den slägt, som ännu i våra dagar bär detta namn; att han varit frälseman, synes deraf att han 1590 afgaf en förbindelse om återbetalning af en låntagen summa penningar innan Martini dag nästkommandes, »vid sin adeliga ära.»

Under senare hälften af 1620-talet bäres namnet Jost af fyra personer i Göteborg, säkerligen afkomlingar af den Henrik J., hvars gård i Nya Lödöse såldes till »Claues hollender» 1587 för 200 daler.

År 1629 finnes en ANNA SOFIA KRÜGER, gift med Dominus Johannes Gozigerodius. Släkten Krüger eller Kröger är säkerligen äfven den hitflyttad från Nya Lödöse, hvilket bestyrkes af inskriptionen på den från Hospitalskyrkan till Göteborgs Museum intagna, förut omtalade, grafhällen, på hvars midt man ser tre cartoucher, hvaröfver bokstäfverna F K—D. K och A. K, samt kring stenens kant: »Anno 1586 den 1 Aprilis is Fenne Kro(ger) . . . ng . . . star,» och midtöfver stenen: »Daniel Kroger unde sinen erwen.»

Namnet MÖLLER eller MÜLLER förekommer på båda ställena, men torde få anses allt för vanligt att tagas i beräkning, hvaremot vi längre fram skola återkomma till ett ytterligare, nemligen WEDINGHUSEN, emedan denna slägt var ganska framstående under 1600-talets senare del. Andra utländska namn förekomma endast i Nya Lödöse, och hafva icke kunnat i Göteborg återfinnas, såsom von Becken,

*) Så vidt man kan se, har denna slägt, som tyckes utgått med den sistnämnde, icke något mer än namnet gemensamt med den svenska adeliga ätten Salfelt (N:r 959), hvilken inkom 1633 med öfverstlöjtnanten i Romersk Kejsarlig tjänst, Henrik S., som då flydde från Tyskland i anledning af religionsförföljelser.

Brochman, Bielfelt, von Bremen, von Heyde, Siegenhoff, Roeditz, Inz och Nehusen.

Det är äfven högst troligt att åtskilliga, i förteckningen öfver Tyska kyrkans medlemmar 1620—1630 upptagne, icke kunna sägas hafva i egentlig mening tillhört församlingen, utan endast tillfälligtvis förekomma i kyrkböckerna såsom begrafde i kyrkan eller vigde af pastorerna. Ehuru vi icke för de nämnde 10 åren äro i tillfälle lemna stöd för en sådan åsigt, vinner den i sannolikhet genom tillfälliga anteckningar för under senare år timade, likartade tilldragelser, såsom t. ex. fallet är 1717, då det i kyrkboken för den 19 Aug. heter: »Ward der Herr General Major Johan Baptista Schommer, so vor 1 $\frac{1}{4}$ Jahr vor Fredrikshall erschossen, durch seines Regimentspastoren mit einer Leich sermon begraben,» och den 1 Februari 1721; »Wurden 3 officiere von dem Teutschen Regiment von ihrem Pastore ungleich mitt einer leich Sermon begraben — als ein Major nahmens Gütenek, ein Lieutn. Schwach und ein Fendrich Franck, deren die beiden ersten bey der von den Dänen vor 1 $\frac{1}{2}$ Jahr geschehene bombardirung und belagerung Nie Elfsborg in solcher festung todt geschossen — dieser aber von den feinden des nachts auf dem neuen Werke todt geschossen worden.»

Under början af 1700-talet förekomma dessutom antekningar om de här talrike saxiske krigsfångarne, hvilka allt som oftast ingingo äktenskap med landets döttrar och här qvarstannade. Det är sålunda tydligt att liknande fall kunna förekomma äfven under perioden 1620—1630, så mycket mera som ganska många af de derunder upptagna namnen endast en eller annan gång synas, för att derefter icke mera återkomma.

Som bekant bosatte sig de först inkomna främlingarne kring den nuvarande Stora Hamnkanalen, der Holländaregatan, eller som den numera kallas Drottninggatan, erhöll sitt namn deraf, att den först blifvit upptagen af holländare och skottar*). Femtio år efter stadens grundläggning hade likväl utlänningarne spridt sig öfver såväl södra som norra delarne af staden, och egde då 10 $\frac{2}{3}$ tomter vid Vallgatan, 11 vid Kungsgatan, 15 $\frac{1}{2}$ vid Köpmangatan, 12 vid Sillgatan, 6 vid Kronhusgatan, 4 vid Spanmålgatan, 4 vid Väderqvarnsgatan (Qvarnbergsgatan), 21 $\frac{2}{3}$ vid Kyrkogatan, 63 vid

*) Denna gata hette ursprungligen *S:kt Jakobs gatan*; S:kt Jakob var nämligen Holländarnes »skyddshelgon.» Däremot hette n. v. Vallgatan ursprungligen Drottninggatan.

Drottninggatan och $35\frac{5}{6}$ vid Stora Hamngatan eller tillsammans $183\frac{2}{3}$ tomter. Likväl finner man, att de mera framstående fortfarande hade sina hemvist i södra delarne af staden, d. v. s. vid Stora Hamn-, Drottning- och Kyrkogatorna, samt i norr vid Köpmangatan.

Bland de först inflyttade voro några holländska köpmän, hvilka 1622 förde med sig en Armeniansk prest såsom informator för barnen, och hvilken om Söndagarne predikade i all hemlighet hemma i husen, då äfven folk af andra nationer infunno sig. Det dröjde likväl ej länge, förr än superintendenten Phrygius förbjöd alla konventiklar och sammankomster i husen hos främmande religionsbekännare, och icke en gång tilltrorde lutherske studenter att predika hos enskilde. Detta var omedelbara anledningen till att borgarne af främmande härkomst — »i främsta rummet tyskarne, emedan de andra utlänningarne förstodo tyska språket,» säger krönikan — år 1623 ingingo till Kongl. Maj:t med begäran att få hålla egen predikant, samt upprätta kyrka och skola, hvilket bifölls med förbehåll, att församlingen sjelf bestred alla dermed förenade kostnader, hvilket den gerna underkastade sig då här, liksom öfverallt, der ett jemförelsevis ringa antal menniskor befinner sig midt ibland ett större folk med andra seder, bruk och trosbekännelse, en anmärkningsvärd enighet och samdrägt voro rådande. Man gör de största och kännbaraste uppförfingar för det gemensamma bästa, bygger kyrkor och skolor, samt underhåller presterskap och lärare, allt utan synnerlig hjälp från andra håll.

Med stöd sålunda af den erhållna tillåtelsen, inkallades nämnde år från Lybeck WILHELM LONGINUS KLEINSCHMIDT såsom pastor, och blef, efter ordination af biskopen i Skara, inställd i embetet 1624. Första predikan hölls i en holländsk köpmans, Peter Janssen Brandt, hus vid »Kleinen Hafen (auf Swedesch: Vestra Hambnen) nära kyrkbron, och näst intill hörnhuset, som vänder sig mot stora hamnen, hvilket sedermera jemte ett annat sammanbyggdes till ett enda hus, som derefter egdes af Herr Georg Jønisch.» Ett af Gillius van Eyck från Nya Lödöse inköpt litet trähus öfverlemnades kort derefter till församlingen att användas som kyrka, tills man kunde uppföra en sådan.

Fig. 7. Christne kyrka i början af 1700-talet
(efter Cederbourg, Göteborgs stads beskrifning).

BEFOLKNINGS-, ÄKTENSKAPS- OCH DÖDLIG- HETSFÖRHÅLLANDEN M. M.

Eftermål mellan främlingarne och de infödde voro alltifrån början icke sällsynte, och blefvo med tiden allt brukligare, men på samma gång vidmakthöllos förbindelserne med utlandet och mången hemförde sin brud från det gamla fäderneslandet. Måhända kan det intressera att läsa förteckningen öfver vigde år 1624, eller det år hvarmed anteckningarne härom börja — der förekomma ej flera än:

- Den 13 Juni: CASPER PAHL och ELLEN ANDRESDOTTER.
 » 25 Juli: FRANCK JANSSEN VON DER HEU och MARGARETA LARSDOTTER.
 » 28 » CORNELIUS ISAAKS(EN) och GERTRUD, CORNELIS JANSSENS dotter.
 » 10 Okt.: CHRISTIAN MATZEN och MARGARETHA OSTERSDOTTER («von Bahus» --- bruden sålunda troligen svenska).
 » 7 Nov.: THOMAS HUNTER och ELSEBE ABERBACKE, samt
 » 21 » PETER PETERSEN och ELISABET VON LEFELN.

Med undantag af Hunter, som var engelsman eller skotte, äro, som vi se, alla de öfriga namnen holländska eller svenska Antalet ingångna äktenskap under de 10 första åren är följande:

under 1624	6.
» 1625	9.
» 1626	12.
» 1627	8.
» 1628	5.
» 1629	10.
» 1630	6.
» 1631	14.
» 1632	4.
» 1633	15.
» 1634	7.
eller tillsammans 96.	

Under hela 1600-talet rådde, som vi förut omnämnt, sällsynt enighet och sammanhållning mellan tyska församlingens medlemmar, endast störd någon gång af strider med presterna. Behovvet af sammanslutning gjorde sig också ständigt kännbart, då församlingen allt som oftast hade att kämpa emot, bland annat de ständiga eldsvådorna, som ödelade så många gånger kyrka och skola. Måhända finner man emellertid på intet område tydligare framställt denna enighet än vid *barndopen*, der man ser församlingens mest framstående män och kvinnor infinna sig såsom faddrar i de anspråkslösaste hem; så, för att anföra blott ett enda exempel, när Mäster Henrik Smeds dotter år 1676 frambars till dopet, vore dervid närvarande såsom vittnen: Presidenten Abraham van Eyck, Gabriel Spalding (sedermera president), Fru Sparfelt, Fru Macklier och Fröken Katarina Gordon — alla bärande icke ensamt främlingarnes utan Göteborgs den tiden i allmänhet stoltaste namn.

När man genomgår dessa dopregister och antecknar, snart sagdt för hvilken familj som helst, antalet barn, skall man med skäl förvånas öfver, att folkmängden icke hastigare ökades, än som var fallet. Vi hafva sålunda för att åskådliggöra detta ur hvar och en af de familjer, för hvilka vi uppgjort genealogier, antecknat ett äktenskap och antalet i detsamma födda barn mellan 1660—1690, då vi fått för de förre 19 och de senare 190, således föddes i medeltal i hvarje 10 barn. *Dödslängderna* gifva den sorgliga förklaringen öfver befolkningens långsamma tillväxt. Det torde icke vara så lätt att klart föreställa sig det arbete den första bosättningen kostade; hvad man med visshet kan säga är, att marken, der staden anlades, utgjorde nära nog ett kärr, hvarur den närmast elfven höjde sig och bildade de tre, af dalgångar skiljda kullarne — Stora och Lilla Otterhällebergen samt Qvarnberget. Att trakten, till följe af sin beskaffenhet, varit ytterst ohelsosam, finner man också snart vid genomgåendet af begravningsregistret, som ensamt för utlänningarne under de 15 åren, mellan 1624 och 1638, upptager 309 döde, eller i medeltal nära 21 om året, och af detta antal utgjorde barnen omkring 62 %. Dödligheten var naturligtvis olika under olika år, så att 1624 afledo:

- den 18 April: Sara Graffes dotter, »som dött på ett skepp«,
- » 30 Juni: Gerdt von der Lingen,
- » 15 Aug.: Jacob Hufnagels barn,
- » 2 Nov.: Rohloffs son,
- » 8 » Rohloff sjelf,
- » 26 » Johan Bruns dotter,

Fig. 8. Tyska Kyrkogårdsporten åt Kjöpmangatan.

den 2 Dec.: »Myntemästarens» gosse Roloff,
eller tillsammans 7;

under de närmast följande 9 åren afledo:

1625	58,
1626	20,
1627	11,
1628	17,
1629	32,
1630	25.
1631	28,
1632	17,
1633	12,
1634	19,

summa 246 personer.

Vi finna sålunda för 1625 den höga dödssiffran af 58, och i förhållande till församlingsmedlemmarnes antal hafva de första åren säkert varit ödeläggande. För att ytterligare belysa förhållandet hafva vi gjort anteckningar om 12 familjer från 1600-talets förra hälft; de egde inalles 67 barn, af hvilka ej mindre än 49 afledo i den tidigare barndomen, och endast få af de återstående 18 nådde en mogen ålder. Bland dessa familjer är en, Hunter, hvars 8 barn alla dogo späda, och det gafs sålunda släfter, hvilka rent af gingo ut, något som återigen förklarar det sakförhållandet, att man redan under slutet af 1600-talet och början af det följande ser de gamla namnen från Göteborgs grundläggning försvinna, det ena efter det andra.

Granskar man åter *dödsorsakerne*, hvilka först omkring 1650-talet finnas angifna, utgöras de af »Hitzig feber» (— den i äldre svenska handlingar så kallade »brännesjukan» —), »swindzucht», »engbrustigheit», »slag» m. m., men framför allt af »pocken» (koppor), hvilka måtte i de der tiderna härjat på ett fasansfullt sätt. Men det var, som sagdt, icke heller möjligt annat än att sjukdom och död skulle följa i spåren efter invandrare, som slog sig ned så godt som midt i en kärmark, hvilken endast genom kanaler kunde göras beboelig. Om anläggandet af sådana gick man äfven genast i författning, i det tvenne holländska konduktörer, Jost van Wierdt och Johann von Arents, blefvo anstälde för detta arbete.

Under de första åren fanns hvarken kyrka eller kyrkogård, utan begrafdes liken af såväl svenskar som främlingar på planen nedanför Qvarnberget (»Mühlenberge»), der nu Kronhuset eller

Garnisonskyrkan är belägen — i begynnelsen utan särdeles omständigheter och genom svenska presters försorg, men senare med »process», klockringning och sång, »ehuruväl», säger krönikan, »någon åtskillnad gjordes med främmande trosbekännare».

Ifrågavarande begravningsplats användes af tyska församlingen ända till 1645; när man 1734 vester om Kronhuset lade grunden till en materialbod, träffades en del likkistor och andra minnen från platsens forna bestämelse.

Ehuru det icke i allo berör tillståndet i detta hänseende inom Göteborg, emedan några afledo på annan ort, förtjenar det likväl anmärkas hur det gamla, ärofulla v. Aschebergiska huset nästan på en gång utdog; 1685 begrafdes i Tyska kyrkan Öfverstlöjtnanten Georg Fredrik och Ryttmästaren Ludvig Volrat v. Ascheberg, 1687 Fru Anna Elisabet v. A., 1689 Kapten Otto Wilhelm v. A., 1690 Fältmarskalkens maka, 1693 den berömde krigaren sjelf. *) Samma

*) Som bekant firades Fältmarskalkens begrafning med storartade ceremonier och bevistades af Carl XI i egen person. Ur de på Göteborgs Museum befintliga s. k. Aschebergiska papperen tillåta vi oss följande utdrag rörande kostnaderna:

d. 17:de April (Exc. Aschebergs dödsdag) Herr häradshöfdingen Baaz undfått till sin resa åt Stockholm att notificera Kongl. May:t hans höggrefl. Excell:ces dödel. Afidande 200 D. s. m:t. I lika måtto Stallmästaren Hain till sin resa i Skåne 24 D. s. m. D. 18:de Hr Dokt. Ziervogel från Stockholm undfått Discretion för gjord uppvaktning hos hans höggrefl. Excell. i dess sjukdom 300 D. s. m. 3 LØ gult vax, som köptes af fru generallöjtnantskan (Schönleben?), hvaraf förfärdigades ljus, som bruktes för bisättningen 15 D. s. m. D. 19:de Snickaren Mäster Johan Mårten Zimmerman i arbetslön för likkistan 13 D. s. m. För välluktande sågspån att lägga i kistan 12 öre s. m. Item för en vaxduk, hvaruti liket sveptes, 1 D. s. m. En hustru, som sydt vid likets beklädnad, 24 öre s. m. Klensmeden för ringarne som kommo i likkistan 6 D. s. m. Sex st. svarfvade knappar under skammelen, hvarpå likkistan stod, 18 öre s. m. Sex st. järnskrufvar till pyramidernas fastsättande, på hvilka ljusen uppsattes, 24 öre s. m. För svart tråd samt svarta . . . ? till logementernes och stolarnes öfverdragande är utgifvet 1 D. 6 öre s. m. 1½ stop franskt bränvin, till att åtskilliga gånger tvätta liket före bisättningen, 1 D. 16 öre s. m. Puder, som vid likets svepning köptes för 4 öre s. m. D. 20:de 6 buteljer sekt, som bruktes vid bisättningen, 7 D. 16 öre s. m. 4 Ø hvitt socker candi 4 D. s. m. Arbetslön för 32 lod svarta silkesfransar till likkistan 16 D. s. m. D. 21:ste för 12 st. svarta kyrkokappor, som låntes vid bisättningen, 4 D. 16 öre s. m. Klockaren vid Tyska kyrkan, för hafdt omak vid bisättningen, 2 D. s. m. Item klockaredrängarne, som sopat kyrkan och grafven och eljest haft möda, 24 öre s. m. D. 25:te Hofpredikanten Hr Petersson undfått i discretion för gjord uppvaktning hos Sal. hans Excell:ce vid sitt afsked 50 D. s. m. D. 26:te Facklemakerskan för gjorde facklor och ljus till bisättningen 17 D. s. m. D. 1 Maj Hr Mag:r Florander discretion 20 D. s. m.

Fig. 9. Aschebergska grafkorets yttre.

år läses i förteckningen öfver döda: »Den 12 Febr. 1693 begrafdes med ståndsenliga Ceremonier Herr Öfverste Löjtnanten Grefve Gustaf Adolf von Ascheberg (Fältmarskalkens son) och hans gemål, Fru Grefvinnan Beata Torstensson, med deras i hennes armar hvilande lille son» — huru påminner icke denna verklighet om den gripande skildringen i Topsöes »Nutidsbilleder» af den unga hustrun vid hennes mans, den stackars skaldens dödsläger, och hennes förtviflan öfver den stundande skilsmessan: »ikke skilles, slet ikke skilles, det var nu det Eneste, det kom an paa. Følges ad, blot følges ad, ud i det store Mørke, han og hun og de smaa Dreng; Ingen gaa alene, men Alle holdende hinanden i Haanden, thi hvad var der saa at frygte? Alle lægges ned, tæt, ganske tæt ved hinandens Side. Saa kunde Solen skinne paa Græsset i deres Dække om Sommeren och Vinteren skjule det tykt med Sne; de vilde ikke knuges og tynges deraf, men ligge roligt og vente til den Stund, Gravene aabnedes, ligge roligt og vente, hinanden nær, ganske nær.»

Slutligen afled 1695 Generalen Baron Johan Benedict von Schönlebens maka, född Ascheberg.

Med en så stark dödlighet som den antydda, är det klart att *ökningen i folkmängd* skulle hafva gått ytterst långsamt, om icke en andre factor dervid varit verksam. Ehuru strömmen utifrån afstannade mer och mer, upphörde den likväl icke helt och hållet, och efter en viss hvila, omkring 1630—1640, fortfor den med något ökad styrka till senare hälften af samma århundrade, då en

Hr Mag:r Burchardus sammaledes 40 D. s. m. Hr Mag:r Hermannus likaså 40 D. s. m. Klockaren i Svenska kyrkan 3 D. s. m. Klockaren i Tyska kyrkan 3 D. s. m. Hr Doktor Bromelius för dess uppvaktning hos Sal. hans Excell:ce uti dess sjukdom 80 D. s. m. Fältskären Mäst. Crolli sammaledes för gjord uppvaktning 60 D. s. m. D. 2 Maj Svenska kyrkan för själringningen 9 D. s. m. I lika måtto Tyska kyrkan 8 D. s. m. Ringkarlarne för deras omak 1 D. 16 öre s. m. Skomakaren Philip, för ett par skor till Sal. hans Excell:ce, som kom i likkistan, med spetsar besatt, 1 D. 24 öre s. m. Den 6 Septemb. 1694 för begrafningssakerne, som kistan, länsfanorna, hufvudbanären och anorna med mera som requirerades, är utbetaladt 3,178 D. 28 öre s. m. I lika måtto till handverkare och andra personer, som vid begrafningen gjort tjenst och arbeten, 1,079 D. 15 öre s. m. Insp. Gripstedt tull för inkomne confecturer till begrafningen 55 D. 11 öre s. m. Guldsmeden Wintersten undfått igenom assignation till Hr Amija uppå det arbete med vapnets och andre siraters förfärdigande samt Sal. hans höggrefl. Excell:ces porträtts aftagande, som blef inbundet uti likpredikningarne, 50 D. s. m. Facklemakerskan uppå gjordt arbete med facklor och ljus till begrafningen 90 D. s. m. ect. etc. Sista datum är d. 20 Aug. 1695.

större invandring synes egt rum, ty på annat sätt kan man icke förklara att ögat just då mötes af så många nya namn. Det är alldeles tydligt, att då invandrat ett icke ringa antal, och deribland män af rätt mycken betydelse för tyska församlingen och för Göteborg, såsom Tham, von Minden, Treutiger, von Saveland, Coopman, Wohlfart, Jordan, Dreyer, m. fl., samt en del, hvilka icke särdeles länge förekomma, såsom Volckwarth, von Eitze, de Boode, von Embden, de Letter m. fl.

Vid samma tid, eller mot slutet af 1600-talet, börja, som vi redan antydt, de äldre namnen, af holländskt ursprung, isynnerhet de som sluta på —sen, att försvinna; man träffar mera sällan sådana som Harmensen, Antonijsen, Cornelisen, Jossen, o. d., hvilka äro så vanliga de första åren. Det är därför icke sagdt, att slägterna dödt ut eller gått åt andra håll, det ligger i stället nära till hands att antaga, det dessa mera anspråkslösa namn blifvit försvenskade, hvilket är så mycket troligare, som man allt emellanåt återfinner ett och annat försedt med den svenska ändelsen —son. Bättre bibehöllo sig dopnamnen, så att Dirck (Didrik), Anke (Annike), Gerdt (Gerhard), Martje (Märta), Töndje, Heltje, m. fl. återfinnas långt in på 1700-talet.

På det hela taget är det icke många af 1600-talets Göteborgsslægter af främmande ursprung, som lefva kvar ännu 1773, eller den tidpunkt, vid hvilken våra undersökningar afslutas. Detta år betecknar på samma gång vändpunkten i tyska församlingens historia, enär då i densamma äfven inrymdes en svensk afdelning, hvarigenom den utländska menigheten så småningom nedbragtes till minoritet. Af det stora antalet främmande namn fans nu kvar blott ett fåtal, om också dessa voro af de mest framstående, såsom slägterna van Egmont, Coopman, de Silentz, Ungewitter, Wohlfart, Tham, Braunjohan, von Ackern och Treutiger, hvaremot kyrkböckerne vid sagde tid innehålla så många flera rent svenska eller försvenskade namn, t. ex. Bratt, Silvander, Grill och Sahlgren.

FÖRHÅLLET MELLAN SVENSKAR OCH FRÄMLINGAR.

Ned afscende på denna delning af tyska församlingen, hvar igenom en *sammansmältning af nationaliteterna*, som i sjelfva verket redan egt rum, blef lagligen erkänd, kan det vara på sin plats att yttra några ord om förhållandet mellan svenskarne och de inflyttade utlänningarne.

Ingenstädes spåras i handlingarne någon antydning att detta skulle varit annat än det bästa, ingen afundsjuke synes gjort sig gällande, intet försök till förtryck å ena eller begär att uteslutande herska å andra sidan kan upptäckas, och likväl ligger den senare frestelsen nära till hands, då utlänningarne utan jemförelse voro stadens driftigaste och kunnigaste köpmän med betydande kapitaler till deras förfogande, liksom många bland dem äfven i andra afscenden intogo en betydande ställning till följe af giften och slägtförbindelser. När sålunda de främmande nationaliteterna så småningom förenades med stadens öfriga befolkning, skedde detta icke till följe af något tvång, utan verkades af den helt naturliga orsaken, att de voro underlägsna i antal, och därför väckte det ej ringaste uppseende eller föranledde någon som helst protest, då det ena prerogativet efter det andra undandrogs dem. Det enda tillfälle då, såvidt vi känna, någon öfverläggning härom i Magistraten egde rum, finnes omnämndt i domboken för den 28 Sept. 1670, der det heter:

»Här föreföll en diskurs om någon ovanlighet, som i rättegångsprocesserne skulle förelöpa, i det att den ene parten på Tyska, den andre på Svenska agerar, och således bunte acter inkomma, der likväl här en svensk ort, stad och republica är, och alla borde sig efter landets tungomål, som hufvudspråket inom riket är, i rättegångar och dess handlingar regulera, så som hos alla andra Nationer och Rätter, jemväl och allestädes här i Sverige brukligt är, och man af privilegierna icke någon anledning till något främmande språks förährande i rättegångarne kan taga. Och såsom en och annan af rådet, till att styrka det Tyska språkets öfning här i Rätten, allegerade den 18 art. af stadens privilegier, viste

dem Presidenten Vål. Magnus Grijpenklou uppå klara orden, der allenast om protokollerne förmäles, att de uti Svenskt och Nederländskt språk skulle författade blifva, men ehuru ock derom vore, är det likväl notorium att (man) har Tyska protokollerne intet för nöden, emedan de här på svenska hållas och förvaras, och i samme språk uti Kongl. Hofrätten inlevereras. Hvar vid den Tyske Sekreteraren, Johan Henrik Voigt, uppstod, förmenandes denna diskurs sig angå, ock déraf slutandes, det han skulle hållas här till intet nyttig vara, der han dock var persvaderadt sig icke förgäfvos i sitt embete sitta, rätten honom ville bruka, och om han icke måtte extracter af Protocollo i sitt modersmål utgifva?»

Denna hemställan af den tyske sekreteraren tog sig magistraten ganska nära och svarade, att, som öfverläggningen icke afsåge hans tjenstebefattning, »synes Rätten sällsamt att han welat den till sig applicera, och Rätten i dess tal infalla och interturbera, hvarför han förmantes sitt embetes förrättande efter sin ed och pligt regulera, och sig om det öfriga intet bekymra, ej heller något ex protocollo utfå, med mindre det tillförene under vederbörandes censur och correction varit hade, hvilket Presidenten Grijpenklou förhöll honom hafva försummat uti en dom, den han nu nyligen efter sitt eget godtycke utgifvit hade, hvilket Voigt ock tillstod varit skedt, vägrandes någon dom af Svenskan på Tyska vertera.»

Sålunda hade man redan nu 1670 icke mera behof af att tillämpa den 18 § i stadens privilegier af 1621. Det kan för öfrigt starkt ifrågasättas, huruvida den någonsin blifvit efter bokstafven tillämpad — der säges nemligen: »Såsom nu för alla tider utaf Svenske och utländske Nationer stadens Höga Råd och Landt Råd, så väl Schöpfen och andre embetsmän på landet och i staden äro till att förordna och utvälja, alltså hjude och vele vi härigenom, att alla Råds- och Lands-protocoller, Domar, stadsens och Schöpfens böcker, Instrumenta- och notarialförvaltning, så väl som allehanda ingrossationes, skola uti Svenska och Nederländska Språken afhandlade, skrifne, ingrosserade, protocollerade och utgifne warda, derfor skal Rådet twenne Syndicos eller Sekreterare härtill hålla, den ene som uti Svenska, den andre som uti Nederländska språket finnes öfvade och förfarne vara.»

Denna paragraf bestämmer således, att holländskan, icke tyskan, skulle användas vid sidan af svenskan. Om så i verkligheten skett de tidigare åren, kan nu icke afgöras, då alla magistratens protokoll för 1600-talets förra hälft saknas, men troligt är

det *icke*, ty underrättens äldsta dombok, den för 1630—1660, är affattad i början på tyska och sedermera på svenska, och visst är, att man på 1600-talet väl träffar ofta nog vittnesintyg, räkningar och bref på holländska, men icke en enda officiel handling, med undantag naturligtvis af Notarii Publici. Man känner sig därför böjd att tro det holländskan icke kommit till användning i den mening privilegium afsåg, möjligen med undantag för de aldra första åren, hvaremot tyskan i stället intog dess plats. På detta språk äro åtskilliga protokolls- och domböcker affattade, men upphör, som vi ofvan sett, redan i slutet af seklet att nyttjas. Orsaken till att just tyskan emellertid valdes till förmedlingsspråk angifves, såsom förut är påpekadt, af krönikan vara den, att detta språk förstods af flertalet bland främlingarne, hvilket äfven föranledde att kyrkan och församlingen kallades den »Tyska», ehuru medlemmarne visst icke till öfvervägande del voro tyskar. Hufvudmassan af de inkomna främlingarne utgjordes obestriddigen af holländare, under hvilken nationalitet man äfven får inbegripa dem, som kommo från då varande Spanska Nederländerne.

Att så var fallet bevisas dels af bestämmelsen att magistraten skulle vara sammansatt af 4 svenskar, 3 tyskar, 3 nederländare och 2 skottar, dels att när de tre presidenterna 1624 tillsattes blef det en svensk, en nederländare (Jacob Hufnagel) och en tysk (Johan Michel Wernle) — hvarom vidare förordnades att »när den svenske förde presidiet, skulle han hafva den nederländske på högra och den tyske på venstra sidan, men så ofta någon af dessa förde ordet, skulle den svenska alltid behålla höger sida»; vidare funnos bland de 1624 valde kyrkoföreståndarne och diaconi 5 holländare (Jacob van Dyck, de Nees, de Wendt, Harmsen och Jan Harmesen Wacker) mot 2 tyskar (Wernle och Braun).

Botenburg d. 22 Julij år 1641.

Henric de Botsac.

Fig. 10. Henrik de Wendt-Botsac's namnteckning 1641.

Allra tydligast visar sig naturligtvis *förhållandet mellan de olika nationaliteterna*, om man för en sådan jemförelse stödjer sig på den

förut omnämnda förteckningen öfver tyska församlingens medlemmar åren 1620—1630. För att i detta hänseende komma till ett så säkert resultat som möjligt hafva vi, förutom de antydningar, som kunna ligga i användandet af främmande språk vid afgifvandet af qvittenser, inlagor till rätten och dylikt, äfven genomgått erforderliga genealogiska arbeten samt erhållit värderika upplysningar i ämnet från Holland. Det oaktadt har i en mängd fall icke någon fullständig visshet kunnat uppnås, ehuru vi hoppas att de möjliga misstagen icke skola vara af särdeles betydelse. Det visar sig då att, af det förut uppgifna antalet, 352 personer,

voro 182, eller 52 % holländare,

137, » 39 » tyskar,

18, » 5 » svenskar,

11, » 3 » engelsmän och skottar, samt

4, » 1 » fransmän.

Af de 18 svenskarne är det endast 8 som kunna sägas tillhöra tyska församlingen — en man från Lödöse samt 7 kvinnor hvilka blifvit gifta med främlingar, — hvaremot de återstående 10 äro män, som gift sig med medlemmar af församlingen, eller af andra skäl kommit in i längden.

INFLYTTNINGARNE FRÅN HOLLAND.

Öfvergå vi nu till ett omnämmande af inflyttningen från *Holland*, så visar det sig att denna omfattade folk af alla samhällsklasser, förmögenhetsvilkor och yrken. Deribland funnos personer med gamla historiska namn vid sidan af landtbrukare och bönder. Största antalet utgjordes likväl af handlande och handtverkare. *)

Bland de äldsta emigranterna märkes den »gamla och förträffliga» släkten VON ACKERN, hvars stamfäder i Göteborg voro de båda bröderna (?) Peter Jan och Rosier, af hvilka den förre, som i skrivelser begagnat holländska språket, redan den 5 Maj 1625 finnes gift med en Trine Frantzen. Den senare, Rosier, förekommer 1626, var kyrkoföreståndare och blef sedermera president samt afled 1646. Deras efterkommande blefvo rådsherrar och tjänstemän, och en af dem, Jacob († 1709), son af apotekaren på »Strutsen», Johannes von Ackern, blef Lector Log. et Phys. vid Gymnasium, hvarom är antecknad: »iblandt desse Lectores antal har varit en vid namn Jacob von Ackern, en mycket lärd man och promoverad magister, som ifrån det han var ett halft år gammal varit blind.» Så vidt vi kunnat utröna har namnet sist burits af Maria Catharina v. A., som nämnes 1725 med tillägg att hon var katolik.

Det i konsthistorien så klingande namnet VAN DYCK bars af tre personer — om hvilkas släktskapsförhållande ingenting kunnat utredas — nemligen Burggrefven Jacob, herre till Salnecky; vidare Gregorius v. D., som 1627 tecknade bidrag till en silfverskål åt kyrkan, och Melcher, hvilka förekomma tvenne år tidigare. Den förstnämnde dog redan 1631, utan att, som det vill synas, efterlemna familj, och fråga är huruvida de båda andra varit egentligen bosatta i staden; ett faktum är i alla händelser att namnet ej mera förekommer i våra häfder. **)

*) För bönderna sörjdes genom att åt dem inrymma bostäder och jord i Gamlestaden, Qviberg och Herlanda.

**) Deremot blomstrar släkten ännu i hemlandet, men skrifer sig van Dijk. Enligt A. Fahne (*Gesch. der Westphal. Geschl.*) är släkten van Dyck ursprungligen dels från riddargodset Dick eller »op dem Dicke» i socknen Herbede, och dels från slottet Dycke i Essen, nu tillhörigt Grefve von Nesselrode-Ereshoven. Redan i förteckningen öfver de gods Erkeb. Philip af Cöln förvärfvade åren 1167—1171 förekommer en »Herman de Dicka».

Fig. 11. Antony van Egmonts namnteckning 1650.

Af den berömda historiska släkten VAN EGMOND inflyttade Olivier Petersen antagligen på 1620-talet, samt är uppförd som husegare 1634. Ehuru äfven andra nämnas ungefär samtidigt, var det likväl den nämnde, som genom sönerna Antony, Johan och Peter fortplantade ätten. Den till Göteborg öfverkomna grenen lyckades aldrig höja sig till någon större betydelse, utan stannade medlemmarne såsom mindre handlande eller handverkare, och endast undantagsvis blef en, Peter v. E., löjtnant fram på 1700-talet, liksom en annan med samma namn stadsmäklare; den senares syster dog 1760 och är förmodligen den sista i Göteborg.

GILIUS VAN EYCK är här den förste af sin släkt. Han inkallades redan 1611 till Göteborg och omnämnes 1624 hafva från Nya Lödöse inköpt det trähus, som blef tyska församlingens första kyrka. Han var far till en af de mest framstående personligheterna i Göteborg under medlet af 1600-talet, nemligen ABRAHAM VAN EYCK. Den senare var född den 21 Maj 1620, gifte sig med en holländska, SARA DE WITTE (f. 1625 † 1680), samt afled 1677 och

Fig. 12. Abraham van Eycks namnteckning 1650.

begrafdes med mycken ståt den 2 December samma år. Om hans familjförhållanden är icke mycket känt i öfrigt, mer än att en dotter, ANNA, blef 1705 gift med JOHAN RAMBEAU, hvarefter namnet försvinner. Möjligen var hans hustru dotter till den JACQUES DE WITTE, som 1640 lemnade bidrag till kyrkan; hans svägerska, MARIA DE W., var bosatt i Göteborg, der hon afled 1684.

Känner man som sagdt litet om hans enskilda lif, har han deremot såsom »Commerciépresident» varit af stor betydelse. Af det som framgår ur protokollerna, ser man att det varit en begåfvad person med lefvande intresse för stadens angelägenheter, och med en blick som sträckte sig vida längre än hans samtidas i Göteborg, hvarför också mestadels hans planer rönt samma öde, som öfver-

går alla deras, hvilka i anmärkningsvärd grad skåda framom det närvarande. Såsom exempel derpå förtjenar anföras, att han den 8 September 1670 föreslog inrättandet af en »General penninge Cassa och Banque», och ville att man derom skulle tillskrifva Kongl. Com. Collegium, hvartill senaten svarade att det skulle vara väl om förslaget vore »practicabelt», men lät saken bero vid denna fromma önskan. Samma ljunna uppmuntran rönt han vid sin nämnde dag ingifna proposition om igångställandet af en regelbunden sjöfart mellan Stockholm och Göteborg medelst »fahrskutor, som continuerligt skulle löpa deremellan». Icke bättre gick det med den framställning han den 7 November samma år gjorde, att man borde tillkalla en lärare i bokhålleri, hvilket var så mycket lättare verkställt, som en dylik redan anmält sig och endast begärde tillåtelse att för sådant ändamål få bosätta sig i staden — det var sålunda en utländing; senaten betraktade väl detta förslag såsom högeligen nyttigt, men ansåg likväl ärendet vara af den vikt, att man fann rådligast kommunicera detsamma de för dagen frånvarande af rådet, »helst man genom en sådan åtgärd skulle komma att præjudicera skolorne», hvilka egde monopol på undervisningen. Som ingenting vidare förekommer i detta ärende, är det nog antagligt att det delade de förut omnämndes öde. Om, såsom vi sett, dessa planer och många med dem, förblefvo vackra tankar blott, lyckades han deremot genomdrifva åtskilliga andra till stadens nytta och båtnad, till hvilka vi längre fram skola återkomma.

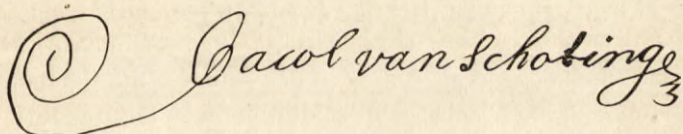

Fig. 13. Jacob van Schotings namnteckning 1649.

VAN SCHOTING hette en gammal släkt, hvaraf en gren sedermera introducerades på svenska riddarhuset. Den inkom till Göteborg från Flandern med Rolof v. S., hvilken första gången omtalas 1627; blef rådsherre och dog här 1643. Med sin hustru, Gertrud Dirichsdotter von Heimskirch, hade han en son, Timon, som antagligen inkom på samma gång som fadern — blef sedan burggrefve och dog 1674. Det var han som blef stamfar för den svenska adeliga ätten von Schotting, hvaremot från brodern härstammar den ofrälse grenen, bland hvars medlemmar förekommer en Paul Roland v. S., som i slutet af 1700-talet var kapten i

Ostindiska kompaniets tjenst. Släkten var åtminstone i Göteborg företrädd af endast helt få medlemmar.

Samma var förhållandet med AMIJA, som inkom med JOHAN omkring 1627. Denne blef kyrkoföreståndare och rådsherre samt afled 1641, efterlemnande en son, DAVID, hvilken var född 1616, således förmodligen i Holland, blef genom handel förmögen och egde flera hus jemte en klädesfabrik samt anlade i Haga »en herrlig och skön trädgård». En son till denne åter, med samma namn, blef den mest framstående af släkten, hvilken kort efter hans död 1706 för alltid försvinner ur Göteborgs historia. När han var född kan icke uppgifvas, men han blef genom gifte med Elisabet von Saveland befrydad med stadens främste

Fig. 14. David Amija namnteckning 1640.

familjer, exempelvis med kommersrådet Sebastian Tham, som var gift med den andra systemen, och såväl härigenom som till följe af sin förmögenhet tyckes han blifvit icke obetydligt egenmäktig och hersklysten, hvarför han såsom kommissarie allt som oftast låg i tvist med embetsbröderna och emellanåt uppkallades i senaten för att tilldelas skrapa, med anledning af alltför sjelfrådiga tilltag. Emellertid tyckes han stått i gunst hos Carl XI, hvarigenom han lyckades erhålla en del alldeles särskilda privilegier, bland annat skattefrihet, hvilket bidrog att väcka ond blod. Äfven på annat sätt viste han sörja för sin ekonomi. Så ingick han 1671 kompaniskap med sin måg Henrik Jacob Hillebrand, handlande i Stockholm, på det sätt att den senare skulle resa omkring i bergslagen och uppköpa jern, som derefter sändes till Göteborg och genom Amija utskeppades och såldes, hvilket förfarande i dessa skråtvångets tider var en högst straffbar gerning. I öfrigt var han obestriddigen en af stadens mest framstående borgare, hvilket bevisas, utom af annat, äfven deraf att han, jemte Johan von Minden och Volrat Tham, blef af staden utsedd till representant vid 1682 års riksdag. Detta val ådagalägger derjemte hvilken ställning i allmänhet främlingarne intogo, ty alla tre voro af utländsk härkomst, och när Amija och Tham afsade sig uppdraget, valdes i deras ställe sekreteraren Böker och justitiepresidenten Johan Macklier — äfven dessa utländingar eller afkomlingar af sådana.

Bland de tidigast inflyttade holländarne märkas i öfrigt de två bröderna MATHIAS och DIDRICK (DIRK) STROKIRCH, hvilkas efterkommande ännu lefva i Sverige. I Göteborg synas de icke intagit

någon betydande plats. Deremot har det varit af intresse att för släkten uppgöra en genealogi efter härvarande handlingar, emedan dess äldsta medlemmar icke förekomma i Anreps »Svenska adelns ättartafla», och emedan i detta liksom vid de flesta andra fall rörande till staden inflyttade främlingar, hvilka vunnit svenskt adelskap, icke obetydliga rättelser och tillägg kunnat göras.

Vidare hafva vi namnet HERWEGH, som med Jacob H. förekommer 1625—1641. Han var bror till handlanden Adam H., en af stadens mera betydande borgare under senare hälften af 1600-talet, och far till Johan H., af hvilken Göteborgs Museum förvarar ett minne i det »qvinnealtar», som deponerats derstädes af Angereds kyrka; detta är på samma gång ett minne från den tid, då barnaföderskor vid kyrkotagningen skulle offra ostar och kakor på ett särskildt altare vid ingången till kyrkan, och det var på ett dylikt altare den nu på Museum befintliga taflan tjenat som prydnad. Den föreställer tvenne qvinnor — den kyrktagna och hennes vittne — stående vid ett bord, hvarpå ligga de offrade föremålen; rundt omkring läses: »Gudz Nampn till ähra och kiörkian Angered till prydnat hafwer Handelssmannen i Giöttheborgh Ehrborne och Vålförnäme Hr Johan Herwegh och dess k. syster förärat detta quino-altare A:o 1699.»

Den ännu i Sverige lefvande släkten VAN DER HAGENS stamfar. Jacop v. d. H., inkom under början af 1600-talet till Göteborg och dog der 1640, men hans efterkommande synas snart hafva lemnat trakten, hvilket i öfrigt är förhållandet med många andra af dessa äldre släkter, t. ex. VAN FELDEN och DE GRITER (de Gruyters?). Namnet VAN HORN bäres 1626 af en Elke Meinert, och 40 år senare af en Rangle Hoorn samt en Herman Hoorn; utan tvifvel samma släkt som den historiskt bekanta, hvaraf den svenska nu lefvande äfven är en gren. Vid förutnämnde tid är det som JAN DE BUR omnämnes, hvilken 1638 uppodlade det landeri, som efter honom ännu kallas Burgården; ungefär samtidigt anlades det gamla tegelbruket vid Mölndalsån af en doktor WIJK, hvilket namn, som ännu 1681 bäres af en sjökaptän och borgare Anders Nilsson Wijk, väl är af samma ursprung som det ännu i Holland florerande van der Wijck.

Fig. 16. Peter Coopmans namnteckning 1650.

Fig. 15. Qvinnostilade.

Af den senare emigrationen från Holland, eller den som föregick i medlet af 1600-talet, är det egentligen blott två släkter som kunna göra anspråk på omnämmande. Den ena är JORDAN och den andra COOPMAN, hvilken senare ännu finnes i Göteborg. De först omtalade, som buro detta sista namn, voro en Peter och Hans Coopman, båda som det vill synas husegare och handlande, hvarjemte Hans tillika var rådsherre — båda ofta använde i tyska församlingens angelägenheter.

A handwritten signature in cursive script, reading "Mathias Jordans". The letters are dark and fluid, with a large, sweeping flourish at the end of the name.

Fig. 17. Mathias Jordans namnteckning 1647.

En släkt som väl icke direkt inkommit hit från Holland, men som likväl torde böra här vidröras är DE SILENTZ, en gammal adelsfamilj från spanska Nederländerna, som under hertigens af Alba regemente flydde ur landet, och begaf sig först till Lübeck och derifrån till Sverige, dit inkallad i Wilhelm Silentz person af Gustaf II Adolf för att inrätta kopparverket och myntet i Säter. Hans sonsonson med samma namn var det som kom till Göteborg, der han 1716 blef justitiepresident, samma år upphöjd till svensk adelsman och två år senare till lagman i Göteborgs lagsaga; det var således här ätten först blef naturaliserad. Sönerne blefvo alla tjänstemän, men med sonsonen Wilhelm Adolf, som dog 1826, utgick släkten.

ÖFRIGA INVANDRINGAR.

Näst holländarne voro som vi sett tyskarne de talrikaste bland främlingarne, och bland dem finna vi många af betydhet för stadens historia. Så de som buro det egendomliga namnet BRAUNJOHAN, i senare tid förvridet till Brunjohan, eller

*Gothob: d. 17 May A. 1690: -
Gerard Braun Johan
Not. Pub. Reg.*

Fig. 18. Gerhard Braunjohans namnteckning 1690

Fig. 19. G. Braunjohans sigill.

till och med till Brunjeanson eller Brunjohansson. Anledningen till namnet berättas vara följande: under en längst förfluten tid bodde i Granada och Cadix en slägt som kallade sig Yan, och då i densamma en gång föddes en son med ovanligt mörk ansigtsfärg, kallades han af traktens innevånare »Brauno-Yan» (den brune Yan) för att skilja honom från bröderna. Denne, eller måhända afkomlingar af honom, flyttade sedan till Flandern och Frankrike, der namnet förfranskades till Brugnan eller Brunian. När de så härifrån öfvergingo till Tyskland germaniserades och rådråkades det ytterligare och blef till Braunjohan, hvilket bibehölls af den gren som från Bremen kom till Göteborg med Gerhard B. *) Denna inflyttning torde egt rum i början af 1630-talet, ty han dog redan 1639. Sonen Cordt blef handlande och efterlemnade tre söner, af hvilka den äldste, med samma namn, likaledes var köpman men

*) Ännu 1668 förekommer namnet i en här befintlig handling skrifvet: Bruynjan.

sedermera utnämndes till packhusinspektör och adlades, dervid tilläggande ett »von» framför namnet. Två af dennes söner återigen gingo i utländsk tjänst och blefvo romerska riksgrefvar. En äldre bror till Cordt, Gerdt, blef justitieborgmästare i Göteborg och dog 1703; den tredje, Henrik, blef kommissarie. Alla ingingo giften i stadens förnämsta familjer och voro högt ansedde män med betydande förmögenhet. Medlemmar af denna släkt funnos ännu qvar i Göteborg vid tiden för tyska församlingens delning, då en handlande Hans Braunjohan omtalas död 1771, hvars ena dotter 1774 blef gift med handlanden And. Johan Andréén. I allmänhet voro de tjänstemän, civile och militäre, bland hvilka senare en dog som vice-amiral.

En annan tysk släkt är VON Lengercken, som inkom till Göteborg från Kiel redan 1630 eller kanske något år derföret med Jurgen v. L., hvilken bosatte sig här som handlande, blef sedermera rådsherre och dog 1655. Han var gift med Cecilia Krakow, dotter af ståthållaren på Gullberg sedan på Vaxholmen, Märten Krakow och den manhaftiga Emerentia Pauli, Gullbergs berömda försvararinna vid Christian IV anfall. Denne Jurgen v. Lengerckens äldste son Gerhard blef såsom ränte- och byggnadskollegiipresident adlad, antagande namnet LEIJONCRANTZ till Hellerup, uppsteg slutligen till burggreffe och dog 1684. Hans barn lemnade snart Göteborg, hvarest likväl det gamla namnet fortplantades genom brodern, Martin, hvars ene son åter, Johan Volrat, afled 1715 efter att rundeligen hafva pokulerat på källaren Druvan, derom i anledning häraf en noggrann ransakning fördes, hvilken låter oss kasta en blick in i den tidens lif utom hus, hvartill vi skola återkomma i samband med en skildring af Göteborg, sådant det var för 200 år sedan.

Af slägter, som befinna sig i Göteborg redan före 1630, märkes i öfrigt LANGE, bland hvars medlemmar den förnämste var burggreffen Daniel Lange, hvilken 1627 flydde hit från

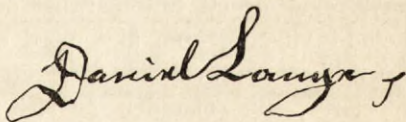

Fig. 20. Daniel Langes namnteckning 1649.

Holstein för den kejsrerliga arméen under Tilly, som inbrutit i landet på vanligt sätt, det vill säga med plundring och ödeläggelse i spåren.

Bland senare inflyttade märka vi de två ännu i staden befinnliga slägterna WOHLFART samt UNGEWITTER. Den som här först

bar namnet Wohlfart var en Caspar (f. 1640 † 1702)*) kopparslagare till yrket, enligt ett i en af hans nu lefvande ättlingars ego befintligt »bördsbref» på pergament — der namnet skrives Wohlfart. — Han var från den fria riksstaden Nürnberg, eller rättare från den lilla staden Unter Rüsselbach, som hörde under Nürnbergs

Fig. 21. Caspar Wohlfarts namnteckning 1696.

domvärjo, och der fadren, Hans W., var kopparslagare. Af Magistratens i Göteborg protokoll för den 29 Aug. 1670 inhemtas: »Een Tengiutare-Geselle Lars Tyrisson, som sade sig i 19 år på sitt handwerk wandrat hafwa, item en kopparslagare Caspar Wohlfart vid namn, gofwe sig an wilja sättja sig här ned och idka sina handwerk; desse gafs till besked att dhe förut väl behöfde betänka, om de sig här skulle kunna nära, och sedan sig med sina mestarebref för Magistraten framte, hvaruppå dhe Magistratens assistance och benägenhet uti dheres begäran hafwer att förwänta». Kort härefter vann han burskap och 1680 uppdrogs honom beläggningen af tyska kyrkans torn med koppar. Han synes blifvit en välmående man, egde hus vid Drottninggatan samt efterlemnade en mängd barn, deribland två söner, hvilka vidare fortplantade släkten, som troget vidhöll sina traditioner, i det son efter far trädde i samma yrke, ända till mot 1700-talets slut några öfvergingo i Mercurii tjenst. Vi nämnde här ofvan »bördsbref», hvarmed förstods det intyg hvarje yngling, som sökte inträde i ett skrå måste förskaffa sig för att bevisa sin äkta börd; det nu ifrågavarande är ett rätt märkligt dokument, då det, jemte det meddelade vitsordet om äkta börd och kristlig uppfostran, skiljer sig från likartade svenska deri, att det på samma gång uttryckligen förklarar, att sökanden är »fri född och icke någon med lifegen-skap förbunden».

Den förste af släkten UNGEWITTER hette Kristoffer och inkom troligen i början af 1640-talet, enär han redan 1641 var gift med en Elsebe Moller. De efterföljande med samma namn blefvo i allmänhet handverkare eller mindre handlande.

*) Det förtjenar likväl anmärkas, att redan 1638 en Elisabet »Wolfert» gifte sig i Göteborg med Hans Boitzke.

En tredje ännu lefvande Göteborgsslägt är BRUSEWITZ, som allra först nämnes 1686, då handlanden Martin B. gifte sig med Maria Magdalena Dreijer. Om honom står i begrafningsregistret följande omdöme: »26 Junii 1720 ward es ein rechter Israeliter, in welchem kein Falsch war, mit einer Leich Sermon und üblicher Ceremonien begraben, seines alters 74 Jahre und etliche monate».

En annan tysk slägt, som spelat en framstående roll i Göteborgs historia under både 16- och 1700-

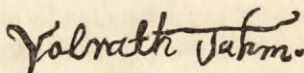

Fig. 22. Volrat Thams namnteckning 1600-talet.

talet är THAM. Den inkom hit från Sachsen med Volrat T. omkring 1650*). Såväl han som ännu mera sonen, handlanden och kommersrådet Sebastian Tham, voro af stadens mest betydande personligheter och förekomma ofta i den tidens handlingar. Om den senare heter det i tyska kyrkans begrafningsregister 1729: »Seb. Tham im 63 Jahre seines Alters; einen Mann welcher, Ach! seines gleichen wenig hat, Einen Rechten priester-, kirch- und Schulfreund. Seine Seele ist im Gottes hand und keine Qvaal rühret Sie an».

Af öfriga familjer kunna nämnas VON MINDEN, ALTENSLEBEN, VON ÖLTKEN — alla handlande —, samt den visserligen icke i början framstående men aktade slägten LEIDITZ, hvilken inflyttade med Vallentin L., om hvem det 1716 vid begrafningen heter, att det var »en gammal man om 101 år, som lærer tjenat under i Gud salig konung Gustavo Adolpho».

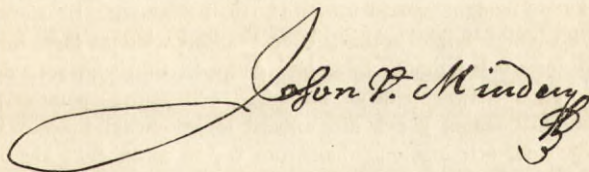

Fig. 23. Johan von Mindens namnteckning 1635.

Till 1600-talets mera ansedde borgare hörde WEDINGHUSEN, hvilken, såsom redan förut är antaget, inkom till Göteborg från Nya Lödöse, i hvilken senare stad återigen den förste af slägten, Johan W., nedsatte sig, hvilket omtalas i tankeboken den 31 Okt. 1586 på följande sätt: »samme dagh woro dhenne Effterschreffne Tyssker för Retthe, och kunne icke göra sig frij för att the hade

*) Om hans fru, Gertrud Helgers, heter det i kyrkboken vid hennes död 1715: »Geboren im Gülicher Lande 1641, kam 1650 als eine Fremde nach Schweden«. Volrat T. skref merendels sjelf: Tahm.

driffuet Olagligh handell och wandell j staden — Johan Wedinghuus», som derfor måste böta 40 mark. Vi upplysas här af, dels att han var från Tyskland, och dels att han vistades i landet såsom handelsresande, utan att hafva medborgarrätt, hvilket senare först erhöles den 29 Aug. 1590, enligt anteckning i protokollet, der det heter: »Svor och bekom Johan Wedinghus sina borgiare Edh och uthloffvade i Burgieldtpenningar 8 daler», hvarjemte en af Nya Lödöses mera betydande män, Hendrich von Bremen, gick såsom löftesman i en sexårig borgen för honom. Antagligen var det en son till den förre, eller Johan Wedinghusen, som 1638 fanns bosatt i Göteborg och der afled 1658. Han var guldsmed, hvilket yrke äfven utöfvades af sonen Albrecht och sonsonen Henrik, hvilken senare dog 1737 och hvars barn åter, som det vill tyckas, slutade ätten, åtminstone i Göteborg*).

*) Af Albrecht Wedinghusens hand finnes i II och III Rådhus-Rättens afd:s arkiv originalet till följande bref, som skrefs med anledning deraf att han åtagit sig göra en kalk till Lefvene kyrka, hvilken emellertid icke blef i församlingens tycke, utan hade, enligt ett intyg af pastor Petrus Jonæ, »hvarken likhet eller form till någon kyrkokalk», hvarför begärdes att han skulle omgöras; detta omdöme synes oförklarligt, såvida Wedinghusen verkligen gjort kalken efter den bland rättegångshandlingarne förvarade ritningen, som ärganska vacker. Brevet lyder sålunda:

»Jagh hafwer igiönom Eder skrifwelse, Fru Anna von Sacken, fornommet, och wilket war skrefwit till Herr Davit Matzon, deruthinnan I migh äfvenderar, wilket I migh aldrig medh ähran skulle bewisa huruledes iagh Eder skulle bedraget hafwa medh mit arbete, och intet hade kunnat trodt att någon guldsmedt kunde sodant spökje uthröndt, så undrar iagh Er stora uwetenhet och oförståndt emot migh brukar, efter I weten wähl at iagh Eder modellet deruthaf skickade och igiönom Eder bod dermedh tillfriss woro, derefter iagh mig rätade. Iagh hafwer arbetat för höge och nedrige personer, kan wäle förnöga sådan Fru såsom I, och ähr antagit för en ehrligh mästare uthaf denne Loffige Magistraten, och ingen bönhass, om I vete wadh dedt ähr till at sägia, och at I melder skulle aldrih hafwa sidt sodandt arbete uthan uthi brennewinshuss sådane beckar (bägare) plegia at bruka — kan tro at I sådant alförmöcket uthi Näsan hafwer haft, när I sodant oferstondt emodh migh öfwat hafwer. Och I Eder förundrar, om iagh till Herans Nattvar hafwer warit, så hafwer iagh, Gudi ware lof, hollet migh till en Chrisliche lära och inte ähr blefwen ansedt för en sodan man, som skulle kunda hafwa förtient at blifwa förspostat för hella församlingen, hwilket I och de skulle förswara, wilket iagh den Loffige Reten wile till kiennagifwa, och Eder arbete öfwergifwa will, so kunde De se hwarmedh iagh Eder bedraget hafwer. — Och Eder för en pasli Fru holler till des I migh Eder skrifwelse bewisar.

Datum Giöthborgh
den 2 Martii Ano 1667.

Vthi forwentningh
ALBRECHT WEDINGHUSS. »

Såsom den tredje främmande nationen i fråga om antalet, hafva vi **engelsmän** och **skottar**, och främst bland dem i alla afseenden står den ädla släkten **MACKLIER**. Namnet skrifves i kyrkböckerna och andra handlingar såsom här, och såsom stamfadern Hans Macklier gjorde det. Familjen är en yngre gren af den skottska klanen Maclean, hvilket stafningssätt af namnet upptogs af den som blef svensk friherre. Om släktens ålder säges i Anreps ättartaflor att den, enligt en skottsk rikshärolds intyg, skall kunna härledas genom 42 släktled upp i sagotiden före Kristi födelse. Detta erinrar nog starkt om den bekanta sängen om Hertigarne af Medina-Sidonia, huruledes det icke var nog dermed att en medlem af denna stolta släkt enligt autentiska källor befunnit sig ombord på arken — naturligtvis som I klass passagerare — utan, när skeppet just stod i begrepp att lemna de sista jordebänden, sporde till sist Noak från kommandobryggan om Hans Nådes, Hertigens, familjearkiv lyckligt och väl bragts ombord, hvilket sålunda skall bestyrka att namnet Medina-Sidonia redan då var så att säga urgammalt.

HANS MACKLIER, yngre son af Hektor V. baron af Dowart, var den förste af släkten här i Göteborg, der han, som förut varit engelsk sjöofficer, slog sig ned på 1620-talet såsom handlande. Han blef sedermera rådsherre, samt var otvifvelaktigt den mest ansedde bland alla främlingar på sin tid, liksom man ständigt

Fig. 24. Hans Mackliers namnteckning 1657.

finner hans namn främst på alla längder och förteckningar, varande han äfven en af dem som kraftigast och med de största uppoffringarne bidrog till kyrko- och skolbyggnaderne. Krönikan tillfogar äfven att han »blef af kongl. Maj:t till Sverige adlad*) herre till Gåsevadholm, Hageby och Hammarö, och af Kongl. Maj:t i England upphöjd till Baronet**), till följd af de utmärkta tjänster

*) 1649 under namnet Makeléer, hvilket han sjelf icke synes använt.

**) af Dowart, liksom den äldre grenen.

han bevisat de båda regenterne.» Han var andra gången gift med Lilia Hamilton och dog 1666 — hvilket hittills icke varit känt, — samt efterlemnade många barn, bland hvilka öfverste David M. upphöjdes till friherre, och Johan som blef justitiepresident i Göteborg. De efterkommande ingingo förbindelser med stadens och landets främste familjer: v. Ascheberg, Gordon, Anckarhjelm, Duncan, Hamilton, Sinclair m. fl.

Såsom den förste i Göteborg af sistnämnde släkt hafva vi 1623 »HENRICUS SINCLARUS, Scoto Britannus», såsom han sjelf skref sig; han är antagligen densamme som 1645 var tullförvaltare. Släkten har derefter varit bosatt här, ehuru icke skrifven i tyska församlingen, i hvars böcker endast finnes antecknade en öfverste Sinclair, som dog 1657, och en murmästare, Jacob S., hvars hustru afled 1702. Ännu i dag räknar staden medlemmar af denna familj som under olika tider och i olika länder skrifvit sig än Sinclair, Senckeler, Sainte Claire m. m., och af hvilken en gren erhöll svenskt adelskap. Till denna gren hörde den Malcolm Sinclair, hvars mord under Carl XII väckte ett så stort och långvarigt uppseende. Det bör slutligen tilläggas att, ehuru detta namn först 1623 blir synligt i Göteborgs tideböcker, det likväl långt förut var känt i dessa trakter. Redan den 2 Aug. 1379 finnes en »Henricus de Sancto Claro» hafva i en handling, daterad Marstrand, erkänt sig af Håkan Jonsson låntagit ett belopp af 200 rosenobler.

Öfverhufvud taget äro de fleste engelsk-skottska, hit inflyttade familjerna af vigt för svenska adelns genealogier, och betydande rättelser och tillägg till Anreps åberopade arbete hafva kunnat göras med hjälp af härvarande arkivhandlingar. Detta gäller alldeles särskildt om släkten FISTULATOR, från hvilken ätterna LAGERBJELKE och STJERNBLAD leda sitt ursprung. Om deras gemensamme stamfar känner Anrep icke mer, än att han hetat Fistulator, bördig från Skottland, samt att han tvenne gånger varit gift. Vi kunna meddela att han hette Gustaf, var född i Göteborg 1641, der han egde hus vid Kyrkogatan, samt dog 1718. Han var således icke direkt från Skottland, men antagligen hans far, Benedictus, som åtminstone är den först omnämnde i kyrkhöckerna, ehuru hans mor är angifven såsom död här 1646, hvilket skulle kunna låta förmoda att äfven hans far vistats i Göteborg. I öfrigt hafva vi kunnat samla en mängd biografiska data rörande släkter, hvars genealogi vi bland bilagorna meddela, i sammanhang med åtskillige andra.

Ett annat gammalt skotskt namn, som under 1600-talet mycket ofta förekommer, är SPALDING, och första gången med Hans S. som inflyttade till Göteborg såsom handlande och der, enligt Anrep,

Fig. 25. Gabriel Spaldings namnteckning 1670.

gifte sig redan 1620 med JOHANNA KENNERDT, tillhörande en annan skotsk eller engelsk släkt, hvars rätta namn varit KINNAIRD, så som det skrives något senare af WILHELM K. och ALEXANDER K., hvilka förekomma såsom husegare 1666. Nämnde Hans Spalding

Fig. 26. Wilhelm Kinnairds sigill 1695.

blef längre fram justitiepresident; likaså sönerne Hans och Gabriel. Ätten tyckes redan i början af 1700-talet vara utdöd i Göteborg, eller afflyttad derifrån.

Återstoden af engelskt-skotska namn under perioden 1620—1630 synes tillhört personer eller familjer, hvilka endast helt kort befunno sig här, såsom ESAIAS VON HEBERN (Hepburn) 1625 och ANTONIUS KENNEDI gift 1629 med Margrete de Sorte. Förhållandet tyckes varit likartadt för en äfven något senare tid, då t. ex. SARA HANTON 1665, Jacob Forrest 1657 och MAGDALENA LINDESAY endast stå antecknade som faddrar, eller när 1701 JAMES CREYCK, 1702 EMERENTIA HICHENS förekomma såsom vigde. På 1670-talet finnes en öfverste GORDON med tvenne döttrar, men han har måhända endast legat här i garnison. Deremot fanns här bosatt en släkt HUNTER, som antagligen inkommit med Thomas H. som blef diaconus vid tyska kyrkan och gifte sig 1624 med Elsebe Aberbache. Hans son och sonson blefvo båda klockare vid nämnde församling. Namnet har ej kunnat återfinnas efter 1710, då Albrecht H. den yngre afled.

Att döma efter tillgängliga källor synes under åren 1620—1630 blott 4 fransmän hafva inflyttat, eller en THOMAS BERNARD, som nämnes 1625, JACOB DE RUEU, död 1630, hvars rätta namn torde vara DE RÉAUX, hvilket är så mycket sannolikare som en språklärare med detta namn 1717 finnes gift med Ebba Örnevinge. Vidare hafva vi Mäster Antoni »Fransman» — tvifvelsutän samme som på andra ställen kallas ANTONIUS CHOREY; och slutligen JACOB DUBOIS, som förekommer 1630. Det senare namnet träffas merendels förvidret till »Die Boes», »De Boes» eller till och med »Te Booest», hvartill orsaken får sökas deri, att släkten icke inkom direkt från Frankrike utan öfver Holland, der 1646 fanns kvar i Amsterdam en Jan Jacob Du Bois. Den siste i Göteborg är en Frans Antoine Dubois 1707.

Bland senare inflyttade eller tillfälligtvis sig här uppehållande fransmän — hvilketdera är svårt att med säkerhet afgöra — är HANS TERNANT, husegare 1666, ANTOINE TENTRÉE — antecknad som född 1684 — samt en äfvenledes som fadder 1705 uppgifven språklärare med det lika långa som ståtliga namnet HIERONYMUS DES BRIQUES MAURE DU GRAND LIEU.

Att ett icke obetydligt antal *Judar* inkommit vid och närmast efter Göteborgs grundläggande är alldeles säkert, ehuru man icke kan bestämma antalet och ej ens uppgifva mer än ett fåtal namn. Då mosaiske bekännare den tiden icke kunde få svensk medborgarrätt, var det tydligt att de måste dölja sin tro, hvaraf åter följde att de nödgades ingå i Tyska församlingen, och sålunda blefvo barnen helt naturligt lutheraner utan vidare. Hågkomsten af deras ursprung har därför fortlefvat endast genom slägtsägner.

Snart sagdt det första främmande namn, som möter oss i stadens historia lärer tillhöra en jude. En tradition bland trosförvandterna i Amsterdam vill nemligen veta att en Holländsk jude, ÅVRÅM (Abraham) CABELIAU blifvit Göteborgs förste borgmästare.

Fig. 27. Abraham Cabeliau namnteckning 1631 (då han skänkte 15 daler till Tyska kyrkan.)

I Amsterdam stod på den tiden den israelitiska församlingen ganska högt i bildning, och utgjordes till stor del af från spanska halfön komna flyktingar. Man känner hvilken framstående role denne

man spelade såväl här, som med afseende på åtskilliga viktiga finansiella uppdrag under Gustaf II Adolfs regering, och att han intog en aktad ställning visas deraf, att han ligger begrafven jemte sina barn i Riddarholmskyrkan, der stenen öfver hans med N:o 37 betecknade graf bär hans numera nästan utnötta vapensköld.

Äfven stamfäderne till släkten VON ACKERN lära varit holländska judar, i hvilket fall det är anmärkningsvärdt nog att den ene, Rosier von Ackern, var en af tyska kyrkans föreståndare och tillika President i Göteborg.

Fig. 28. Albrecht von Ackerns namnteckning 1696.

Likaså tyckes det vara säkert, att den förut omnämnde BENEDICTUS FISTULATOR, genom sonen Gustaf stamfar för ätterna Stjernblad och Lagerbjelke, varit en skotsk jude.

Att antalet judar icke varit så obetydligt, och att deras närvaro i staden icke för samtida varit någon hemlighet, framgår af efterstående, ur konsistorii handlingar hemtade skrifvelse från konung Carl X Gustaf till Biskopen i Göteborg:

»Carl Gustaf von Gottes gnaden der Schweden etc.

Vnsere gnädigsten gruss und Wohlgeneigtes willen zu vor; Ehrwürdiger undt hochgelehrter besonders lieber getreuer; Wir haben Euer Schreibens vom 2 dieses auf dem feldtlager wohlerhalt und daraus ersehen, wass Ihr Vns wegen einiger groben excesse, so die Juden daselbst begangen berichten wolle. Wann wie dann gern den gantzen Verlauff der Sachen wissen möchten, was die Juden eigentlich Vorgehabt, Wor inne solche excesse bestanden auch wenn und zu welcher Zeit solches alles geschehen; So gesinnen wir an Euch gnädigst, Ihr wollet Euch mit Vnseren General Auditeur husse darüber zusammen thun dass werk, weil es das Consistorium mit angehet, recht untersuchen hälfft, und Vns alsdann von allem und Jeden wie es sich Verhält aussführliche bericht erstatten, damit solcher Bossheit nach verdienst begegnet werden könne. Versehen Vnss dessen und sint Euch nachet Empfehlung Göttl. Obhüt mit Könin. hulds wohlbygethan. Begeben.

Nyköping d. 7 Oct. A 1659.

CARL GUSTAV.

Emellertid finnes i protokollerna icke något omnämndt rörande Judar förr än i sammanhang med det mål, som handlades i Magistraten den 17 Januari 1702. Åldermannen i guldsmedsmedbetet, den tidt och ofta inför rätta uppträdande, med all verlden i process liggande mästern SVEN WALLMAN, samt guldsmedsmästarna SPRINGKORN och HALCK voro denna dag uppkallade och den förstnämnde föreställdes »huru omanerligt och oanständigt han öfverfallit tvenne hit anlände judar, SAMSON EPHRAIM och dess son EPHRAIM SAMSON, enär Herr Borgmästaren Braunjohan, på Wallmans ansökande, beskickat dem att fråga om deras pass och ankomst hit till staden, då Wallman råkat dem på gatan och sagt att de skälmar skulle packa sig utur staden, hvaröfver de blifvit räddade och lupit så in uti sitt kvarter hos källarmästaren Jonas Radde, dit och Wallman förföljt dem igenom köket, salen och in till dess kammare, då de bedt skulten Fagg att slå upp dörren.»

Härtill kunde Wallman icke neka, lika litet som till att han, när judarne flydde till Borgmästaren Braunjohan, gått efter dem till denne rättvisans vårdare, och, när borgmästaren tog dem i beskydd, utfarit i försmädliga yttranden, såsom att han aldrig mer skulle komma i Borgmästarens hus och aldrig mer »anlita dess embetes assistens», öfver hvilka Wallmans förgripligheter »Herr Borgmästaren blifvit högeligen altererad».

När emellertid de närvarande guldsmederna klagade öfver att judarne gjorde embetet intrång, i det de uppköpte och sålde guld och silfver, samt fordrade att de af detta skäl måtte förvisas ur staden, på grund af Kongl. Maj:ts till Öfverståthållaren i Stockholm aflätne bref af December 1685, som förbjuder att några judar må i staden eller andra underliggande provinser sig uppehålla. »Rätten lät Wallman förstå, att dessa bref anginge de judar, som med sina hustrur och barn redan voro inkomne, och sig här nedsatt i den mening, att här få öfva deras Religion, eller ock andra som låtit sig förspörja, som ville de hela sin familj inkalla och sig här nedsätta och deras judiska religion bruka, hvilket Hans Kongl. Maj:t allernådigst för högst skadeligt pröfvat, och således genom dess högstberörde bref i tid förekommit och förbjudit».

Emellertid lofvade Rätten att lemna Guldsmedsmedbetet all görlig handräckning och sålunda inkallades främlingarne till förhör. Det upplystes dervid att dessa sedan en lång följd af år vistats i Sverige och dess lydländer, uppvisande pass utfärdade af Fältmarskalken Grefve Ascheberg samt af »Grefve Bjelke» —

utan tvifvel Generalguvernören Nils Bjelke i Pommern —, samt att de egentligen blott handlade med diamanter, orientaliska perlor och ädelstenar, och därför icke kunde anses vara Guldsmederne till förfång. Rätten inskränkte sig i anledning häraf till en förmaning att de skulle taga sig till vara för oloflig handel, och en befallning att skynda sig ur staden, när de här fått uträttat hvad de ämnat; Magistraten visade sig på detta sätt ganska frisinnad.

Göteborg för 200 år sedan.

Ett besök i Göteborg 1681, stadens utseende, gator, byggnader, m. m. — Styrelse och rättskipning, tvister inom Senaten. — Handel och näringar, kommunikationer och postväsende, sjörofvarne i Algier. — Lefnadssätt, klädedrägt och bohag; slagsmål i Domkyrkan; källarlifvet; ransakning om Johan Volrat von Lengerckens död; besök af Carl XI, Ambassadörer och Magnus Gabriel de la Gardie; Borgerskapets corps. — Äktenskapet. — En krånglig prest. — Hexeri och trolldom.

STADENS UTSEENDE, GATOR M. M.

anno Domini 1681 finna vi på Sveriges tron den 25-årige Carl XI, nyss förmäld med den blida Ulrika Eleonora af Danmark. Med sällspord kraft hade han ledt den förtviflade kampen mot sin blifvande gemåls fädernesland och nyss avslutat en

Källor: Magistratens och Rådhusrättens arkiver.
General Landtmäterikontoret.
Cederbourg, Eric. Beskrifning öfver Götheborg.
Göteborgs musei arkiv.
Christine kyrkas »
Kongl. Krigsarkivet.

Med afseende på stadens vapen, förtjenar det anmärkas, att i Virgil Solis »Wappenbüchlein», som trycktes i Nürnberg 1555 fanns Sveriges vapen afbildadt i det allra närmaste likt det, som ett halft århundrade senare gafs Göteborg, eller ett öfver tre hjelkar åt höger gående lejon, som i venstra ramen håller en bugtig sköld med tre kronor.

Göteborgs Stads Sigill.

I närvarande tid.

1624.

I början af 1700-talet.

1672—1704.

I medlet af 1700-talet.

icke mindre bitter, om än oblodig, strid mot den herskande aristokratien, hvars makt genom 1680 års riksdagsbeslut om reduktionen för alltid bröts. Med fullt skäl kan man säga, att sistnämnde år utgör en bestämd vändpunkt i Sveriges historia, såväl med afseende på utrikespolitiken, som äfven beträffande den inre styrelsen, i hvilken en anda af sträng ordning och sparsamhet så småningom botade de långvariga krigens skador, fyllde rikets skattkammare, bragte försvaret i skick och på alla områden framkallade nytt lif och ökad verksamhet.

Det är sålunda icke utan orsak, vi besluta oss att år 1681 göra ett besök i Göteborg, för att närmare lära känna tillståndet i denna stad under de sista årtiondena af Sveriges stormaktstid. En vacker dag nämnde år begifva vi oss därför af till »Giötheborgh», och välja dervid stora Stockholmsvägen från Alingsås. Hvad vi deremot icke kunna välja är fortskaffningsmedel, ty åkning var den tiden i ytterst ringa bruk, och det återstår oss sålunda endast att rida, och så godt man kan hålla sig kvar på hästryggen. Visserligen hade 1636 utkommit en förordning, som ålade gästgifvare att hålla vagnar och kärror, men ännu 60 år senare voro dylika så sällsynta, att biskop Carlbergs son, den bekante Carolinen öfverste Carlberg kunde år 1772, då 78-årig, berätta huruledes i hans barndom funnos i Göteborg endast 4 vagnar, om hvilka två och två af de rikaste köpmännen slagit sig samman, då de båda delegarne i hvarje vagn köpte och underhöllo hvar sin häst.

Som sagdt vi färdas ridande; sadlarne äro merendels af trä, helt oklädda, munstyckena af gumshorn, ett smalt rep är betslet och till stigbyglar få vi nöja oss med vidjor, — så var åtminstone utstyrelsen hos allmogen och säkerligen på en god del af gästgifvaregårdarne. Men om rustningen var något enkel, och om de små hästarne trafvade tungt, så var också legan billig, eller omkring 22 $\frac{1}{2}$ öre milen.

Resande, som icke hade egen häst, måste naturligtvis hyra sådan, och härom förekomma i Göteborgs protokoller, liksom förut i Nya Lödöse, icke få tvister, då hästen blifvit på ett eller annat sätt illa medfaren. Så hade den 1 Mars 1693 Anders Erikson från Lundby instämt Mäster Christian Bleckslagare med påstående om ersättning för en häst, som den senare för 4 mark silf-mynt lånat att rida till Uddevalla och hem igen, men hvilken blifvit på vägen förderfvad och ännu icke återkommit hem; syarandens gemäle, — att hästen på resan blifvit »trollslagen», något som rytaren icke kunnat hjälpa och hvartill han icke varit vållande —

underkändes af rätten, då han icke kunde leda sitt påstående i bevis, utan dömdes han ersätta hästens värde, som af sakkunnige män uppskattades till 4½ daler S. M.

Värsst var det bestäldt med vägarne. I det inre af landet hade man gjort ganska mycket för upphjelpande af förbindelserna, och man skulle i det fallet kunna säga, att kanske ingen tid gjorts jemförelsevis mera derför än under 1650-talet, men detta gäller icke om gränstrakterna, ty man hyllade den åsigten, att ju mer man kunde afstänga sig från utlandet och försvåra rörelsens dragande till de danska städerna desto bättre, hvarför regeringen äfven 1641 säger om vägarne från Småland nedåt Halland och Skåne: »Wi såge helst, om de låge öde och alldeles obrukade», och åt norska sidan, d. v. s. äfven i trakten af Göteborg, lät man igenhugga och ödelägga alla bivägar, upprätta en mängd gränstullar, postera strandridare vid Göta elf, och på allt sätt försvåra samfärdseln. Hvad särskildt beträffar vägarne omedelbart invid staden, får man en ganska tydlig föreställning om det skick, hvori de befunno sig, när man läser generalguvernörens, friherre Johan Benedict von Schönleben, bref af den 5 Mars 1690 till magistraten: han klagar deri öfver vägen åt hospitalet, »som är så sumpig och djup, att man vid regnväder har största möda att komma fram», samt öfver vägarne åt Borås, Alingsås och Bohus, »der jag sjelf erfarit att man med lifsfara (!) måste leda sig fram», hvarför magistraten anmodas att gå i författning om deras »uppröjning», efter som staden hade dem under sin disposition.

Vi befinna oss nu vid *Redbergslid*, der staden har en gästgivarvaregård till höger uppe på backen, eller just der vägen lutar utför mot Göteborg. Huset är lågt och består af blott en våning, samt har gafveln utåt vägen och framför sig en gårdsplan, omgärdad af staket, genom hvilket leder en hög, taktäckt port. Härifrån kunna vi medan hästen hvilar, kasta en blick öfver staden, som utbreder sig framför oss. Till höger hafva vi *Gullbergs* fästning, eller som den redan nu kallas »Göta lejon» med anledning af ett på öfversta spetsen af taket anbragt stort lejon i upprätt ställning, som, seende mot norr, i högra ramen håller Sveriges vapen i en oval sköld och i den venstra ett draget svärd. Ytterst till venster i fjerran ligger åter högt upp på klippan *Ryssås* skans, hvilken sedermera fick namnet »Kronan», till följe af den efter ombyggnaden 1687 på taket uppställda gyllene kronan af trä, klädd med koppar, som var

så stor att den rymde ej mindre än 12 personer. Mellan dessa båda ändpunkter utbreder sig för våra blickar den egentliga staden, kringsluten af vallar, grafvar och bastioner, öfver hvilka hustaken framsticka, och öfver dessa åter resa sig de smärta, höga tornspirorna till Gustavi och Christinæ kyrkor.

Vi fortsätta resan genom det fullkomligt trädlösa landskapet, passera vid Gullbergs bro tvenne ståtliga, med målningar prydda pyramider, rida efter en stund förbi den enda byggnaden på vägen vid det ställe der denna gör en tvär krök, hvarest burggrefve Hans von Gerdes anlade en klädesfabrik, som åter 1726 af arvingarne såldes till staden, för att användas till fattighus. Ytterligare en stunds ridt och vi äro framme vid tullstugan utanför staden. Sedan eftersedt blifvit, att vi icke medhafva annat än en nödortftig packning, och sålunda icke hafva något att beställa med »accisen», släppas vi vidare, — öfvergå på en träbro en arm af vallgrafven, der vägen genom en smal öppning leder in i brohufvudet, — passera stora grafven på en vindbro, som ända till för 11 år sedan ständigt var uppdragen, men derefter på magistratens begäran till kommandanten hölls nedsläppt, för att icke allt för mycket hindra rörelsen.

Vi befinna oss nu framför den vackra *Drottningporten*, som genom fästningsverken leder in i staden. Den kallas i dagligt tal »Österport» och är en ansenlig byggnad i tre våningar, naturligtvis af sten; midtigenom går det höga porthvalfvet, och nederst på ömse sidor om detta finnas vaktrum. Utåt vallgrafven sitter ofvanför portöppningen en krönt sköld, bevakad af tvenne hvilande lejon, under det motsatta sidan inåt staden prydes af en maskaron, deröfver likaledes en krönt sköld och öfverst en pot-à-feu. Omedelbart innanför porten hafva vi stadens sluss och qvarn, hvilken senare finnes till redan 1648, och var en stadens egendom som utarrenderades.

Framför oss utsträcker sig *Stora Hamnegatan*, ett gemensamt namn för båda gatorne på ömse sidor om »stora hamnen» (stora hamnkanalen), som här är ända till 200 fot bred och i midten omsluter en långsträckt holme, hvilken långt fram i tiden förenades med södra stranden och fick namnet »Brunnsparken». Vi välja den af dessa båda gator som ligger på norra sidan, och möta midtför den långt bort belägna ändan af holmen den första tvärgatan, som ännu icke fått något allmänt vedertaget namn, utan gemenligen benämnes *Gatan vid östra hamnen*, eller vid den kanal, som, utgående från stora hamnen, med ena ändan mynnar ut i

Geometrisk Affritningh
uppå

Göteborgs Stadh

Alla Bülwardher Bastioners och andhro
orters Namn mädh Zefrer Noterade
Delignerat och affritat in Decembri Anno 1644
aff

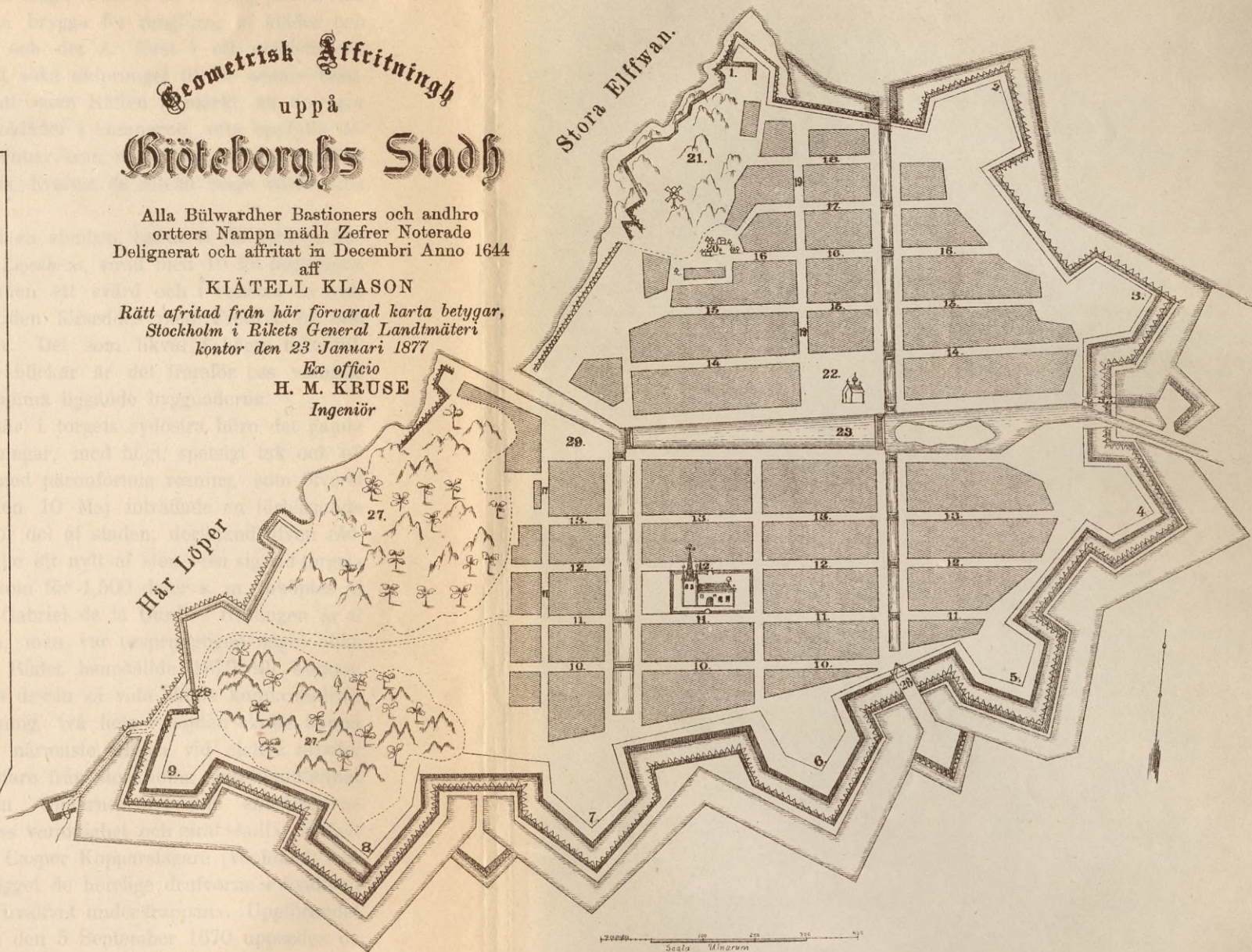
KIATELL KLASON

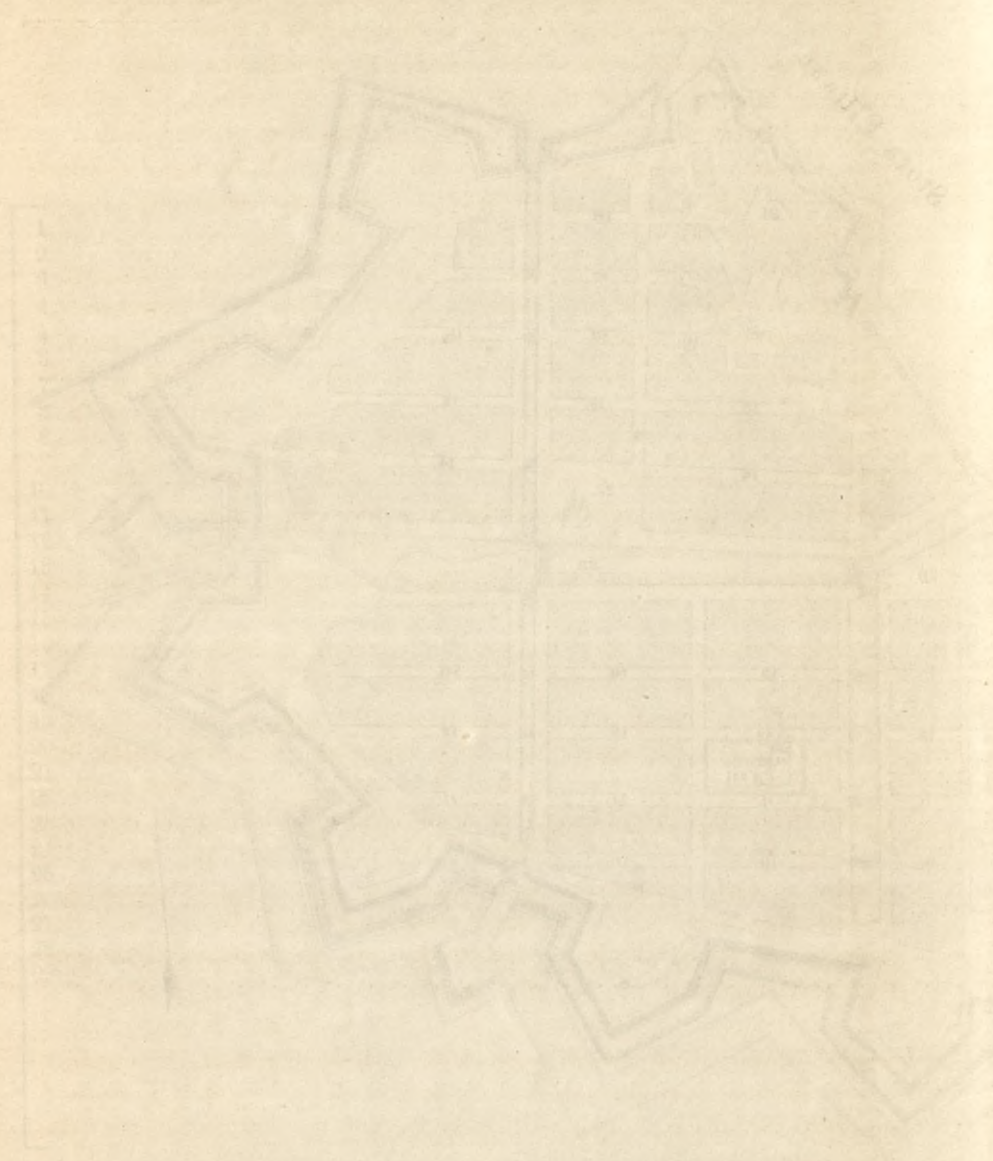
Rätt affritad från här förvarad karta betygar,
Stockholm i Rikets General Landtmäteri
kontor den 23 Januari 1877

Ex officio
H. M. KRUSE
Ingeniör

1. Sanchtte Erichttzie Bulverdi
2. Gustaves primus
3. Johannes Rex
4. Carolus Rex
5. Gustaus Magnus
6. Johannes Dux
7. Carolus Dux
8. Christina Regina
9. Regerningens Bulevardi
10. Gatornas Namn
11. Drottningens gatan
12. Konungs gatan
13. Kyrkio gatan
14. Jakobs gatan
15. Köpmans gatan
16. Hertings gatan
17. Winter gatan
18. Arrendtz gatan
19. Werds gatan
20. Kyrkiogårdz gränden
21. Gamble Kyrkiogården
22. Quarne berget
23. Stora torget
24. Stora Hamnen
25. Lilla Hamnen
26. Nye porten
27. Gamble porten
28. Utter äll
29. Lille porten
30. Fiske torget

Delignerat och affritat in
Decembri Anno 1644 aff
KIATELL KLASON.

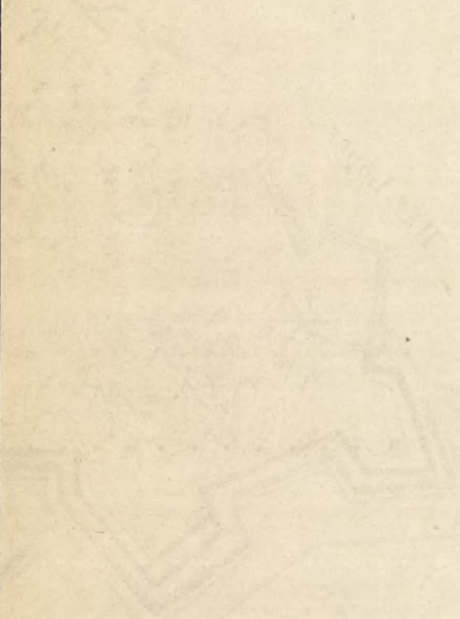

Geometrische Abbildung
 des
 Dreiecks

Alle in der Abbildung gezeichneten Linien sind
 durch einen Punkt, den man die *Wandlung* nennt,
 verbunden.

Von diesem Punkt aus gehen Linien zu den
 Ecken des Dreiecks aus.

1	Wandlung des Dreiecks
2	Wandlung des Dreiecks
3	Wandlung des Dreiecks
4	Wandlung des Dreiecks
5	Wandlung des Dreiecks
6	Wandlung des Dreiecks
7	Wandlung des Dreiecks
8	Wandlung des Dreiecks
9	Wandlung des Dreiecks
10	Wandlung des Dreiecks
11	Wandlung des Dreiecks
12	Wandlung des Dreiecks
13	Wandlung des Dreiecks
14	Wandlung des Dreiecks
15	Wandlung des Dreiecks
16	Wandlung des Dreiecks
17	Wandlung des Dreiecks
18	Wandlung des Dreiecks
19	Wandlung des Dreiecks
20	Wandlung des Dreiecks
21	Wandlung des Dreiecks
22	Wandlung des Dreiecks
23	Wandlung des Dreiecks
24	Wandlung des Dreiecks
25	Wandlung des Dreiecks
26	Wandlung des Dreiecks
27	Wandlung des Dreiecks
28	Wandlung des Dreiecks
29	Wandlung des Dreiecks
30	Wandlung des Dreiecks
31	Wandlung des Dreiecks
32	Wandlung des Dreiecks
33	Wandlung des Dreiecks
34	Wandlung des Dreiecks
35	Wandlung des Dreiecks
36	Wandlung des Dreiecks
37	Wandlung des Dreiecks
38	Wandlung des Dreiecks
39	Wandlung des Dreiecks
40	Wandlung des Dreiecks
41	Wandlung des Dreiecks
42	Wandlung des Dreiecks
43	Wandlung des Dreiecks
44	Wandlung des Dreiecks
45	Wandlung des Dreiecks
46	Wandlung des Dreiecks
47	Wandlung des Dreiecks
48	Wandlung des Dreiecks
49	Wandlung des Dreiecks
50	Wandlung des Dreiecks
51	Wandlung des Dreiecks
52	Wandlung des Dreiecks
53	Wandlung des Dreiecks
54	Wandlung des Dreiecks
55	Wandlung des Dreiecks
56	Wandlung des Dreiecks
57	Wandlung des Dreiecks
58	Wandlung des Dreiecks
59	Wandlung des Dreiecks
60	Wandlung des Dreiecks
61	Wandlung des Dreiecks
62	Wandlung des Dreiecks
63	Wandlung des Dreiecks
64	Wandlung des Dreiecks
65	Wandlung des Dreiecks
66	Wandlung des Dreiecks
67	Wandlung des Dreiecks
68	Wandlung des Dreiecks
69	Wandlung des Dreiecks
70	Wandlung des Dreiecks
71	Wandlung des Dreiecks
72	Wandlung des Dreiecks
73	Wandlung des Dreiecks
74	Wandlung des Dreiecks
75	Wandlung des Dreiecks
76	Wandlung des Dreiecks
77	Wandlung des Dreiecks
78	Wandlung des Dreiecks
79	Wandlung des Dreiecks
80	Wandlung des Dreiecks
81	Wandlung des Dreiecks
82	Wandlung des Dreiecks
83	Wandlung des Dreiecks
84	Wandlung des Dreiecks
85	Wandlung des Dreiecks
86	Wandlung des Dreiecks
87	Wandlung des Dreiecks
88	Wandlung des Dreiecks
89	Wandlung des Dreiecks
90	Wandlung des Dreiecks
91	Wandlung des Dreiecks
92	Wandlung des Dreiecks
93	Wandlung des Dreiecks
94	Wandlung des Dreiecks
95	Wandlung des Dreiecks
96	Wandlung des Dreiecks
97	Wandlung des Dreiecks
98	Wandlung des Dreiecks
99	Wandlung des Dreiecks
100	Wandlung des Dreiecks

vallgrafven, och med den andra i elfven vid bastionen »Sanct Ericus». Kanalerna sakna på långa sträckor all skoning på sidorna, der hvarje hus har sin lilla brygga för rengöring af kläder och andra husliga förrättningar, och det är först i ett magistratens beslut $\frac{8}{12}$ 1715 vi hafva att söka ursprunget till de senare tvättflottarne, då det der säges, att »som Rätten förmärkt, att de pigor och qvinnfolk, som tvätta linkläder i hamnarne, ofta uppfylla desamma med orenlighet, ty finner man nödigt att på vissa ställen inrätta flottar till samma bruk, hvarest de allena måge vaska sina lakade kläder».

Öfvergående kanalen på en stenbro, hafva vi till venster den öfver stora hamnen ledande *Lejonbron*, sirad med 10 fot höga lejon af trä, bärande i högra ramen ett svärd och i venstra en oval sköld, som längre fram i tiden förseddes med Fredrik I:s och Ulrika Eleonoras namnchiffer. Det som likväl i högre mån tilldrager sig våra beundrande blickar är det framför oss varande *Stora torget*, med de vid detsamma liggande byggnaderna.

Ända till 1669 stod här i torgets sydöstra hörn det gamla *rådhuset* af trä i tvenne våningar, med högt, spetsigt tak och ofvanpå detta ett litet torn med päronformig resning, som öfverst bar ett kors; nämnde år den 10 Maj inträffade en förhärjande eldsvåda, som ödelade en stor del af staden, deribland äfven rådhuset. Vi se nu i dettas ställe ett nytt af sten resa sig vid torgets motsatta ända, på en tomt som för 1,500 daler s. m. inköptes af rikskansleren grefve Magnus Gabriel de la Gardie. Ritningen är af den store Nicodemus Tessin, men var ursprungligen något olika mot den som utfördes, ty Rådet hemställde 1670 till honom, »huruvida icke Architecturens dessin så vida skulle kunna ändras, att, i stället för halftredje våning, två hela i höjden skulle kunna uppmuras». Den som hade närmaste tillsyn vid sjelfva arbetet var Lars Olofsson Muraremästare från Stockholm, som bland annat utförde den vackra portalen. Gaflarne äfvensom skorstenarne kläddes med koppar, »för dess varaktighet och zirat skull», hvilket arbete verkställdes af Mäster Casper Kopparslagare (Wohlfart) och 1672 hade Hans Suart »uthugget de herrlige drufvorne i hvalfven på Rådhusgångarne samt till hvalfvet under trappan». Uppförandet af byggnaden gick raskt, och den 5 September 1670 uppsades de lägenheter Magistraten begagnat dels i Rådman Gerdt Bruns och dels i Johan och Henrik Bräunjohans hus, »efter såsom i det nya rådhuset äro någre rum färdige, deruti rådstuga och archivum hållas kan», och den 14 November »satte sig Senaten första gån-

gen uppå den nybyggda delen af stadshuset, näst intill Burggrefven Ädel- och Välbördig Israel Norfelts hus», sedermera kommandants-huset *).

Sedan vi beundrat rådhusets yttre, och icke minst den »sköna portklappen» af messing, stiga vi af hästen och träda in, och, som vi hafva ett särskildt intresse för arkivet, göra vi första besöket der. Det är icke mycket att se, och mängden af räkenskaper och folianter rymmes sålunda godt i ett för detta ändamål 1670 inköpt skåp, och det lilla som finnes går till en stor del förloradt i den brand, hvarom det i stadens protokoll för den 8 Mars 1690 läses: »Såsom rättegångsdagarne på 14 dagars tid inställdes varit, förmedelst den högstbeklageliga Eldsvådan, som mellan den 19 och 20 Februari näst förvekne, i stadens archivo på rådhuset itänd blef, då stadshustaket med största delen af öfvervåningarne i aska lades; alltså trädde Rätten nu i Jesu namn tillsammans». Att icke mycket blef öfver efter branden, kan nog samt slutas deraf, att Magistraten den $\frac{5}{8}$ 1697 yttrade till Notarien att »stadens archivi handlingar äro icke, dess värre, nu efter eldsvådan så många att han ej kan hålla dem i ordning i kansliet, hvarför befallnes honom sådant efterkomma, och när framdeles sakerna i större myckenhet samlas, vill Magistraten vara omtänkt att utse der till tjenligt rum».

Sjelfva rummet, der handlingarne förvaras erbjuder icke något annat af intresse, än att öfver spisen finnes anbragt årtalet 1670. Vi förfoga oss i stället till stora rådhusalen, som är så mycket präktigare; rundt kring väggarne festoner, konstrikt skurna i trä af Mäster Hans Bildhuggare, och de massiva fönsterbågarna äro från Nils Svensson Snickares erfarna hand, hvaremot glaset i de små rutorna förskrifver sig från Tyskland och är således dyrbart och svårt att ersätta, hvilket äfven föranledt rådets befallning till stadsbudet, att hafva noga tillsyn öfver att fönster och dörrar vederbörligen stängas, så att ingen skada vederfares dem. En sak kunna vi likväl ej underlåta att beklaga, nemligen förlusten af det gamla, tunga ekbordet i gamla rådhuset, hvilket brann upp på samma gång som byggnaden; det var prydt med en rundtomkring anbragt silfverkedja fästad med naglar af samma metall, tillsam-

*) Enligt handlingarne höllos sessionerna efter branden först i konsistorii rum, hvaremot Cederbourg uppgifver att rådstuga under byggnaden hölls i »Elsebe Westermans hus på Drottninggatan i ett hörn åt Korsgatan, som nu kallas vinkeln och eges af Rådman Coopman».

mans af 30 lods vigt och skänkt 1665 af Rådman Krakau. I stället finna vi ett nytt bord äfven af ek gifvetvis, samt blå stolar inköpta af Herr Jacob Hartz för 275 gulden.

Möjligen voro i stora salen uppställde de böcker, som Borgmästaren Gerhard Braunjohan hit testamenterat, bestående af:

»Handvesten der Stadt Amsterdam», in folio.

Havermanni skrifna kyrkoordning och andra Svenska saker öfver Svenska lagen, in folio.

En Svensk lagbok in 4:o.

2 placatböcker in 4:o.

En Svensk lagbok in 8:o.

Ables sältsahme gerechts handel. 8:o.

Schottelij de Singularibus Juribus Germanicis. 8:o.

Pacij libri Hagogicorum. 8:o.

Carpsorij Definitiones Forenses. 8:o.

Vigellii gerechts buchlein. 8:o samt

Hotomanni Quæstiones illustres. 8:o.

Senare kunna vi här äfven få se de två tomer af »Atlas major», hvilka magistraten köpte från hans sterbhus 1703 för 25 dal. Smt.

Under rådhuset äro präktiga källare, der dels »Stadskällaren» med sin utskänkning är inrymd, och der äfven biskop Carlberg fått ett rum »att lägga vin uti». Midt på Rådhusgården hölls Börsen, antagligen under öppen himmel.

Efter besöket i rådhuset styra vi kosan nedåt *Kyrckiogårdsgränden* (Torggatan), som leder från torget nedåt S:t Eriks bastion, och fått sitt namn deraf, att den ligger i närheten af den af oss förut omtalade »Gamblekyrckiogården» vid *Kronhuset*, hvilket senare är närmaste målet för våra studier, såsom varande en af de få byggnaderna af något intresse i norra delen af staden. Om denna byggnad berättar generalquartermästare Wärnsköld i sitt memorial rörande fortifikationsarbetena 1671 följande: »Sammaledes är ock uti Giötheborgs fästningh ett Tyghuhs, 80 aln. långt och 24 aln. bredt, uppmuradt, varandes 2½ wohningher högt, medh två windher uthi taket, utantill förstärkt med 28 contreforter; hvad derhos är till att påminna det dess nedersta wohning A:o 1660 är till Rijkssal förbygd worden, uti hvilken tvenne kamrar med tre skorstenar och en stor kakelugn äro uppmurade». Temligen säkert är likväl att icke hela riksförsamlingen hade sina sammanträden i kronhuset, ty i konsistorii protokoll säges: »Enär alla större salar i staden voro af det myckna främmande upptagne, rum i superintendentens

hus saknades och Consistorii rum voro otillräcklige», lofvar superintendenten Brunnius att för presteståndets sammankomster inreda koret i Domkyrkan med bord, bänkar och kläden på väggarne rundt omkring, »att till dess heder intet skall fattas».

Af gatorna i nordstaden är det, förutom den vid Östra hamnen, blott en som löper parallelt med Kyrkogårdsgränden, nemligen *Smedjegatan*, så kallad emedan smeder först bebygde denna trakt. Deremot träffa vi så många fler tvärgator: först *Kiöpmansgatan*, med samma utsträckning ungefär som den hade 200 år senare. Vid denna gata, en af de allra äldsta i staden ligger *Christinae kyrka*, der fältmarskalken grefve Rutger von Ascheberg just i år byggt sitt grafkor. Dernäst träffa vi *Sillgatan*, ett gånska nytt namn, ty år 1644 kallades den *Hertingsgatan*, på kartan åtminstone; rätta namnet var tvifvelsutan *Heringsgatan*, efter den holländska benämningen på Sill (*Hering*, *Clupea harengus*). I ordningen derefter kommer *Cronhusgatan*, som äfven ändrat sitt namn från *Vintergatan*, hvilket den bar åtminstone 1644; så hafva vi *Spanmålgatan*.

Den yttersta gatan åt elfven till var mycket kort. Vi äro icke fullt säkra på om den 1681 likasom i en senare tid bär två namn: *Klädpressaregatan* mellan gatan vid Östra hamnen och kyrkogårdsgränden, samt *Väderqvarnsgatan* (*Qvarnbergsgatan*) fortsättningen från den senare upp åt Qvarnberget, efter hvilket den fått sitt namn, som förekommer 1660 och troligen långt tidigare; på berget se vi väderqvarnarne, som förmodligen mycket snart efter stadens grundläggning blifvit här uppförde, enär de finnas angifne redan på 1644 års karta*). Sistnämnde karta upptager icke mer än två broar från norra delen af staden till den södra, nemligen den förut omtalade Lejonbron och Kämpebron, men det är vi besöka staden finnes tre eller måhända fyra, ty vi äro icke fullt säkra huruvida äfven *Stora Bomsbron* mellan bastionerne vid elfven redan nu finnes. I närheten här var inloppet från elfven till de inre kanalerna, tvärs öfver hvilket satt en stor stock eller bom så, att den lätt kunde föras fram och tillbaka; den fastlåstes om nätterna samt hölls öppen

*) Af ett fastebref den 23/5, 1624 (G:borgs Musei arkiv N:o 12) synes att då funnits en karta öfver staden — »allt efter Chartens conformité och afritning uti lit. B. N:o 42» — men den tyckes nu vara förlorad. Vi hafva i stället begagnat en copia efter en karta af 1644 i Gen. landtmäterikontoret, hvilken nu är den med utsatta gatunamn tidigast kända, samt jemfört densamma med kartor från början af 1700-talet.

Tyggårdsgatan bebyggdes ej förr än på 1730-talet, »till följe af de der befintlige berg», och kallades då »Nygatan».

blott på dagarne; häraf kommer namnet *Stora Bommens hamn* eller förkortadt *Stora Bommen*, i motsats till *Lilla Bommen* vid bastionen *Sanct Erik*.

Med visshet veta vi att *Kämpebron* var färdig, som leder öfver *Stora hamnen*, mellan *Smedjegatan* och *gatan vid Vestra hamnen*, hvilken lika litet som den motsvarande vid *Östra hamnen* har något särskildt namn. *Kämpebron* kallas så alltifrån 1628, då man på hennes fyra hörn uppsatte lika många 10 fot höga kämpabilder af trä, hållande i ena handen en bardisan och i den andra en oval sköld, deraf de två med rikets vapen och de båda andra med stadens. År 1673 arbetades på »bryggan öfver *stora hamnen* vid *Spaldings hus*», och när den blef färdig kallades den *Europeäbron*, sträckande sin båge mellan *Christinæ kyrka* och *Korsgatan*; den pryddes med 10 fot höga figurer föreställande verldsdelarne, och kallades stundom på 1700-talet »*Pyramidbron*», i anledning af de i stället för figurerna ditsatta pyramiderna, hvilkas öfversta spetsar voro genombrutna och utgjorde ett slags fyrar med i dem insatte lyktor, »som brunno långt in på nätterna innan de slocknade». Sådana utmärkta och ovanliga bekvämligheter till allmänhetens vägledning i mörkret inrättades sednare på alla broarne. Då vi nu kommit in på kapitlet om dessa senare bör nämnas, att vi 1681 i norra staden återfinna alla de broar, som sedermera betjenat samfärdseln, efter det den nya bron vid *Sillegatan* blifvit färdig, på hvilken *Hans Olofsson*, rådhusets byggmästare, arbetade 1672. I södra delen af staden äro likaledes alla broarne färdiga, med undantag likvisst för den vid *Vestra hamnen* mellan *Kyrko- och Kungsgatorna*, som endast består af en smal träbrygga, samt den öfver kanalen vid *Gamle port*, hvars uppförande 1690 anbefalles af *Carl XI*, för att »connektera *Larm- eller rundgatan* kring staden med fästningsverken».

Bland de i norr och söder löpande gatorne i denna stadsdel märkes *Korsgatan*, som omtalas redan 1629 när *Simon Huelt* (*Welt*) sålde till *Johan Meyer* sitt hus på »*Creutzstrasse*», beläget mellan *Johan Harmensens* och *Jacob van der Hagens* hus, för 200 speciealer. Jemnsides med denna, men på andra sidan om *Vestra Hamngatan* ligger *Arendtzgatan*, måhända så kallad efter *Mäster Arend Dubois* målare, men detta namn är icke mera brukligt i dagligt tal under senare delen af 1600-talet, utan benämnes den vanligen »*gatan vid skogen*», eller hellre »*gatan vid Magasinshuset*», som slutligen blef »*Magasinsgatan*», med anledning af det i hennes mynning vid stadens andra torg, det så kallade *Lilla*

torget eller *Fisktorget*, belägna, af tegel i tvenne våningar år 1642 uppförda, kronomagasin, hvars öfre del tjenar till förrådsrum, hvaremot landträneriet installerat sig i nedre våningen ända till 1739, då detta embetsverk flyttades till det då nyss uppförda Landskanslihuset. Benämningen »gatan vid skogen» är ännu 1681 ingen oegentlighet, ty bakom husen reser sig Stora Otterhälleberget beväxt med omkring 400 väldiga ekar, utom annan löfskog, och här hölls i trädens skugga gudstjenst för de regementen, som åren 1687—93 voro inkallade till fästningsverkens upphjelpande, »förutom det att stadens innevånare med hustrur och barn och deras tjänstefolk här hade sitt fullkomliga nöje och tidsfördrif». Men redan före ifrågavarande tid hade en och annan begynt göra intrång på skogen och der huller om buller byggt hus, utan någon som helst tillåtelse, hvilket bekom dem illa, enär magistraten 1670 beslöt att husen skulle nedrivas och en ny gata läggas under Stora Otterhällan, den i senare tid så kallade *Eklundsgatan*.

Vända vi oss nu till tvärgatorne, hafva vi längst i söder *Vallgatan*, som åtminstone 1670 bar detta namn, men som på den ofta återopade kartan af 1644 kallas »Drottninggatan». Den låg vid »reparebanen», som anlades 1646 emellan bastionerna Christina Regina och Johannes Dux. Närmast i norr om denna ligger *Konungsgatan*, efter all anledning döpt så alltifrån stadens uppkomst. Den ändrar i vester vid foten af Stora- och Lilla Otterhällebergen, mellan hvilka en brant väg slingrade sig uppför den sedermera så kallade Hästbacken; till höger och venster resa sig de vackra skogbevuxna bergen, och den enda byggnad som ännu inkräktat här är den på öfversta spetsen af Lilla Otterhällan befintliga väderqvarnen, tillhörig hr Christian Plyss, som den 6 September 1670 erhöll tillstånd att ditflytta den från det ställe utom staden, der den först stått, för att användas vid hans välkända karduansberederi, med vilkor likväl att nedtaga den vid krigstider eller när så påfordras. Frestelsen att äfven mala andra saker tyckes dock hafva blifvit honom öfvermäktig, ty vi se honom året derpå förbjudas att på densamma mala säd, hvarigenom »han gjorde skamligt intrång i andras berättigade privilegier».

Efter *Konungsgatan* följer *Körkiegatan*, hvars namn är lika gammalt som den emellan de båda gatorna belägna *Gustavi domkyrka*, eller som den i dagligt tal kallas »Svenska kyrkan», som i en senare tid skulle ombyggas till ett mönster af fulhet, till förstärkande hvaraf hon också lades snedt emot gator, hus och hela omgifningen. Ännu ligger den emellertid parallelt med *Konungs-*

gatan, och närmare denna än Kyrkogatan samt omgifves af kyrkogården, till hvars planterande man 1670 från Holland införskrifvit en så stor mängd träd, att man kunde dela med sig åt gatorna kring stora hamnen och andra allmänna platser. Följande året inhägnades kyrkogården med en mur, genom hvilken ledde tvenne med spetsiga tak öfverbyggda portar. Sjelfva kyrkan hade rundbågiga fönster, stor spetsbågsport med en af vackra jernbeslag prydd dörr, och vid venstra gafveln ett torn, som slutade med en hög korsteknad resning, omgifven af tvenne mindre tornspiror. Vid kyrkan ligger äfven *Gymnasium*.

Norr om Kyrkogatan hafva vi slutligen *Drottninggatan* eller, som den äfven kallas, *Holländaregatan*, till minne deraf att holländare och skottar här först bosatte sig. Båda dessa namn förekomma omväxlande ännu 1697. Det äldsta namnet var, så som det finnes angifvet på 1644 års karta, *Sanct Jacobs gata*. Denna benämning torde likvisst ganska snart blifvit utbytt mot de förra, åtminstone träffas redan 1667 namnet *Drottninggatan*, ej heller torde den varit i mera allmänt bruk att döma deraf att namnet, så vidt vi känna, endast tre gånger förekommer i handlingarne: första gången är det när Kongl. Maj:ts hofråd och kommissarie i Göteborg, riddaren Jacob van Dyck till Salnecki, den 28 Maj 1627 lemna gåfvobref till borgaren Hans Neffwendal på en tomt, »belägen på östra sidan vid Östra borgvallen, hållande i bredden 36 fötter, i hörnet på norra sidan af S:t Jacobs gata, näst intill Jan de Boer på norra sidan, men i längden 87 fötter sträckandes i öster mot Olof Tornen». Häraf är tydligt att huset låg i hörnet af sedermera Drottning- och Östra Larmgatorna, eller på en del af den tomt som 200 år senare intages af Haglunds hôtél*). Andra gången gatan nämnes är det när stadsmedicus doktor Mascovius den 11 Juni 1675 inför rätta stämmer Johan Caspersson, med begäran att denne måtte inrymma honom den gård, hvarom aftal träffats; som detta ej skett skriftligt, dömde rätten att Johan Caspersson må behålla sin gård, men två dagar senare var saken ordnad mellan parterna, och i rätten företeddes »D. Georgium Mascovii obligation, som han sig uppå en summa penningar för en gård, på S. Jacobz gata belägen, afgifvit hafver». Så vidt vi kunnat utröna, är nämnde Johan Caspersson densamme som 1644 sades ega hus »under ekskogen», och som den 6 December samma år fordrar hushyra af Anders Tengjutare. Då detta hus antagligen är detsamma, som såldes till

*) »Allarmgatorne» omtalas ej för än i början af 1700-talet.

D. Mascovius, följer deraf att det låg i vestligaste delen af gatan. Vi äro i tillfälle ännu närmare bestämma läget, ty 1643 blef en Cornelius Petersson af allmänna åklagaren instämd emedan han låtit utföra orenlighet från sin gård och helt enkelt aflastat densamma utanför sin grannes, Johan Caspersons hus vid *Allmenningsgatan*. Som med denna senare benämning, sammanställd med tillägget »under ekskogen», icke kan menas något annat än Arendts-gatan (Magasinsgatan) är häraf klart, dels att den senare äfven burit namnet Allmenningsgatan, och dels att huset låg i hörnet af denna och S:t Jacobs gata. Tredje och sista gången denna omtalas är när tullförvaltare Anders Olofsson den 21 April 1648 uppgifves såsom egare till en gård vid S:t Jacobs gata, den han innehaft tvenne år och fått efter salig Olof Svensson, antagligen hans far. Vi hafva varit något vidlyftiga rörande denna gata, emedan den är af ett visst intresse, då man tills nu förlorat all kändedom om hvar den legat.

Om vi nu fortsätta den förut omnämnda vägen mellan Stora och Lilla Otterhällebergen, komma vi ned till *Lille-* eller *Vesterport* (1739 »Carlsport»), som äfven kallades *Hollegårdsporten* till följe af granskapet vid Holgårdsbastionen, som låg närmast norr om den ännu qvarvarande bastionen »Regeringen». Det vill synas som denna port merendels hållits stängd, och att de som bodde närmast i trakten utom vallarne endast sjöledes genom stora bommen haft förbindelse med staden, ty 1674 begär magistraten, i skrifvelse till vice guvernören Sven Ranck, att Holgårdsporten måtte hållas öppen, sedan årsens tid hindrat folket betjena sig af passagen öfver elfven*).

Utgående genom denna port taga vi vägen öfver den långa bryggan öfver vallgravven, passera yttre fästningsverken, samt hafva nu framför oss skansen på Ryssås och vid bergets fot de små låga trähus, som utan all ordning ligga spridda öfver slätten, hvilken i öfrigt upptages af trädgårdar (hagar). Redan den 25 Oktober 1647 hade drottning Kristina bekräftat gen.-qvartermästare Wärnskölds förslag till indelning af *Haga* i tomter och gator, hvarefter trakten bebyggdes så raskt, att åboerne 1670 kunde »desiderera att blifva hulpne till en plats till kyrkogård och begrafning, så ock om kyrkas uppbyggande vid Stigberget ofvanför porten», hvilken begäran af rådet togs i öfvervägande, men blef utan

*) Det säges att Hollegårdsporens egentliga namn varit *Holmgårdsporten*, till minne af att den blifvit under Carl XII tid af ryska fångar begagnad.

resultat, så mycket mer som magistraten började ransaka, med hvad skäl en och annan tagit tomter i besittning, som ock af hvad orsak de af nämnde myndighet utdelade byggnadsplatserna icke användts för det ändamål, som med dem afsetts. Ransakningen härom blef snart öfverflödigt, ty åren 1676—1677 nedrefvos större delen af husen med anledning af en befarad belägring af danskarne, men trakten bebyggdes snart derefter ånyo. Med namnet Haga, eller helt enkelt »förstaden», betecknades icke allenast området kring skansen, utan äfven trakten ända bort till Stigberget, der stadens tjärnhof var beläget och der staden underhöll en gästgifvaregård. Nära under Stigberget ligger *Varfvet*, der alltsedan 1650 skeppsbyggeri idkas. Åt söder ligger *äggårdsskogen* (slottsskogen), bestående af »en härlig och fullkommen bergbevuxen (!) Ekeskog med små löfskog i dälдерne».

Om vi från Haga följa vallarne åt öster, träffa vi slutligen vägen åt Mölndal, åt hvilket håll vi endast se få hus, deribland *Burgården*, som först anlades af en holländare van Buren och efter honom kallades »Burens land», samt innehades af hans enka ännu 1671, men derefter öfvergick till Mauritz van der Beck och 1676 brukades af Adam Herweghs sterbhus.

Från vägen till Mölndal vika vi af till venster tillbaka in åt staden, genomgå ett brohufvud och stå, efter att hafva passerat bron öfver vallgrafven, framför *Gamle port* som i äldre tid kallades »Söderport», men 1670 »Konungsporten». Den är af en, som berättelsen säger »magnifique structur af Bossagearbete, såsom Corps de Gwardie, Materialkamrar, arrestantrum, förutom svåre fängelserum under jordytan; ofvanpå är en mycket skön altan med koppar betäckt, och garnerad med en balustrad af jern, designerad af gen.-qvartermästare Leijonsparre» *).

*) Gamle port var i senare tid åtminstone och långt in på vårt århundrade ett slags bastilj, full med fångar, hvilka inåt staden till hade en hel utställning af temligen klumpiga barnleksaker, små hästar, vagnar o. d. målade med krita och vatten samt här och der en röd eller blå prick, med ett ord högst primitiva. Långa tåg af dessa fångar, iklädda egna, eländiga paltor och med black om ena foten, fördes hvarje Thorsdag ut från häktet för att slita spö för under veckan begångna förseelser. Straffet verkställdes på den plats, der nu Statens jernvägars banhall ligger, då omgifven af ett högt plank.

DE ENSKILDE BYGGNADERNE.

Sedan vi genomkorsat staden i alla riktningar, är det åtskil-
ligt vi iakttagit under dessa vandringar. Vi hafva sett att
kanalerna, lika litet som Göta elf, hvilken går tätt intill foten af
Stora och Lilla Otterhällebergen, äro omfattade med egentliga kajer,
utan hafva strandbeklädnad af trä, och det var först långt senare
husegarne ålades att hvar och en framför sitt hus sko kanalerna
med gråsten i stället för det förra ämnet, som snart multnade,
hvilken åtgärd exempelvis först vidtogs med östra hamnen år 1715.
Deremot prydas såväl kanalbräddarne som stora torget med lum-
miga alléer, hvilket gifver det hela ett landtligt och hemtrefligt
utseende, ytterligare förhöjdt genom de små trädgårdarne kring
bostäderna.

Husen äro af trä, vanligen envånings samt helt små och låga,
med gafveln utåt gatan; ytterväggarne äro belagde med bräder och
målade i rödt eller gult med hvita eller blå knutar och fönster-
karmar, samt likaledes brädbeslagen grundmur. Taktäckningen är
med få undantag likartad och utgöres, så som vi kunna se af det
just nu under reparation varande kapellanbostället, af bräder och
deröfver torf och näfver, sålunda under sommaren företeende en
yppig matta af gräs och taklök; de mest framstående borgarnes
hus hafva deremot takpannor af tegel, hvilket äfven är fallet med
den svenska kyrkoherdegården.

Hus af betydligare storlek finnas väl äfven men sparsamt,
och ännu sällsyntare äro sådane af sten. Uppförandet af ett dylikt
anses förenadt med så betydande kostnader, att när t. ex. pack-
husinspektoren Cordt Braunjohan 8 år före vårt besök i staden
skulle bygga sig ett, anhöll magistraten hos riksskattmästaren att
han måtte få byggnadshjelp af allmänna medel, enär huset skulle
blifva staden till märkelig sirat och prydnad, hvilken begäran an-
tagligen beviljades, då regeringen allt ifrån början uppmuntrat till
byggande af stenhus, så som man finner särskildt af kongl. brefvet
den 28 September 1621 till van Dyck, hvari anbefalles honom
låta borgmästare och råd i Göteborg och i Nya Lödöse veta, att
lottning om byggnadstomter i den nya staden skall ega rum, hvar-
efter han egde att å Kongl. Maj:ts vägnar men under eget namn

och sigill meddela hvar och en fastebref, likvisst skulle några tomter behållas för förmögnare personer, hvilka genast kunde vara sinnade uppföra stenhus. När man icke bygger husen helt och hållet af detta materiel, brukar man göra som riksmarsken grefve Lars Kagg på sin tomt gjorde, der han uppfört ett trähus men fordrat gafveln åt gatan och ena sidoväggen med tegel, hvilket hus var detsamma som Braunjohan köpt och nu ärnade ombygga. Redan vid denna tid var Ahle härads innevånare så kända för sin skicklighet i husbyggnad och så använda i Göteborg, att guvernören den 15 Maj 1703 föreslog magistraten att man skulle tillsätta en eller flera personer för att bygga husen i staden, så att man kunde slippa anlita de förra.

Fönstren äro helt små med i bly infattade rutor, som skyddas af på ytterväggen anbragta träluckor, hvilka tillstängas om qvällarne*).

Om vi nu träda in i en vanlig borgerlig bostad finna vi, förutom köket, ofta icke mer än ett rum, den så kallade »stugan», och i bästa fall en liten kammare derbredvid, samt ett eller annat gafvelrum, och, ehuru 18 år förändra mångt och mycket, kunna vi likväl intyga att engelske ambassadören Whitelocks beskrifning på det inre af huset, der han 1653 bodde, äfven nu är riktig i det väsentliga. Han säger nemligen att rummen voro fattiga, och att, ehuru det var hos en holländare som idkade värdshusrörelse, de voro illa möblerade samt hade hvarken tapet eller panel, utan bara väggarne, äfven i de bästa rummen. I dessa finner man vanligen en spis och en kakelugn, af hvilka man brukar endera efter behag. Spisarne äro höga, nedtill mycket breda samt aftaga i slutning uppåt, der skorstenspipan stänges af ett spjell. För att göra upp eld brukar man ej kol, eldskuffel, tänger eller dylikt, utan veden klyfves i små stickor som resas på ände och tändas med halm. Sängen består af varma dunbäddar.

Som sagt finnes det likväl större hus med flera rum och bättre inredning, som bland annat tydligen framgår af de klagomål en viss Christoffer Christofferson framför mot sin hyresgäst Christian Kock, att denne uppbränt och förstört panelen både i salen och stugan, samt tapeterna kring den senares väggar. Dylika hus togos äfven i anspråk vid förefallande behof, innan det nya råd-

*) 1693 klagas öfver en språkmästare, som bodde hos hustru Kerstin Jönsdotter, att han i vredesmod när han kom på gatan sönderslagit alla fönster i huset, så att »glaset och blyet inföll i huset».

Enligt en anteckning af år 1700 kostade då 100 smårutor 16 daler kurant.

huset blef färdigt, och presidenten Spalding anmodades sålunda 1665 af magistraten att hemma hos sig gifva »kalas» för de här inträffade kongl. kommissarierna, deras excellenser baron Knut Kurck, Jacob Fleming och Per Sparre, hvilken välfägnad kostade staden hela 100 riksdaler, utom 20 rdr för konfekt.

Nedre våningen bebos af egaren och hans familj, men gafvelrummen uthyras ofta, liksom ett af husen åt gatan i det fall att tomten är bebyggd i båda ändar. Hyrorna äro mycket moderata: så tvistades 1650 mellan Jon Henrikson och Anders Olofsson angående hyran, som den senare ansåg vara för dryg och tyckte det var obilligt han skulle betala 7 daler och ett par skor för hela huset.

Tomterna voro till en början icke små, men sönderstyckas, tvert emot Kongl. Maj:ts förbud ($\frac{2}{3}$ s 1636), under tidernas lopp på mångfaldigt sätt, och äfven dessa små områden intagas icke utslutande af boningshus, utan plats lemnas derjemte för visthusbodas, källare och ladugård. Borgerskapet idkar nemligen äfven landtmannanäring, åtminstone har man gerna en ko och några får eller svin, och om vi en afton gå ut åt vallarne, skola vi möta gossar och flickor som återvända in till staden med sina fyrfotade vänner från betet ute på glacisen eller landerierna. Det är strängt föreskrifvet att svinen skola vara ringade, och några år före vårt besök konfiskerades 11 af dessa grymtare, emedan de saknade en dylik prydnad.

Hvad som husen lemnat öfrigt af gårdsplanen, användes till köksträdgård eller är planteradt med träd, och i deras skygd har man gerna några bikupor. I öfrigt ligga icke husen intill hvarandra, utan skiljas åt gatan genom plank. Ej heller äro de numrerade, och hvartill skulle väl det för resten tjena, ty då i en afhandling eller dylikt säges, att »Jöns Andersson Otrill borttestamenterar hus och gård på Wäderqvarnsgatan, emellan båtsman Bengt Thorssons hus å vestra och Bengt Björnssons å östra sidan», eller när det heter, att huset ligger »norr i staden, der som hustru Anna i Böö bor», så vet ju hvarenda människa hvar det ligger.

Beklagligen måste vi, sanningen likmätigt, intyga att Göteborg år 1681 lemnar hvad renlighet beträffar åtskilligt att önska. Man sätter sig nemligen alldeles öfver sådana småsaker som att ur gårdarne bortföra afskräde och lemningar af människor och djur, hvilket äfven kommer i dagen vid de grundläggningar, som 200 år senare företagas. Man påträffar då, t. ex. vid Sillgatan, helt nära under jordytan först en stenläggning, derunder ett lager af svart,

kolmängd jord med inblandade stycken af lerkärl samt brända lemningar af trävirke, utvisande en öfvergången eldsvåda, och under detta åter, på ett par fots djup under ytan, 8 eller 10 kistor afsedda för gödsel och affall. De äro byggda af i marken ned-drifna pålar och bilda fyrkanter, ännu fulla af sitt ursprungliga innehåll. Det är alldeles uppenbart, att de gamla gårdsegarne haft flyttbara små hemlighetshus, hvilka ställts öfver en dylik kista — när den var full, tömdes den icke, utan man gjorde en ny straxt bredvid, flyttade kuren deröfver och så var allt i ordning igen. När så eldsvåda uppstod och huset brann ned, ansåg man det ej löna mödan att upprifva stenläggningen för det nya huset, utan bredde hellre ut kolen och jernade marken, och derpå stensattes ånyo. Såsom ett ytterligare bidrag till denna sida af lefnadsförhållandena kan nämnas, att man vid sagde tillfälle äfven upptäckte midt ibland de nämnde kistorna spår efter en brunn!

Vid ombygget af ett hus på Kungsgatan träffades ungefär samtidigt ett så kolossalt lager af gödningsämnen, att man måste antaga att här, invid de forna bastionerna, varit ett gemensamt upplag för en större del af de närmaste husen.

Icke mycket bättre är det stäldt med snyggheten på gatorna, som visserligen äro belagda med kullersten men gropiga och smutsiga. Tio år före nu ifrågavarande tid hade presidenten Abraham van Eyck å stadens vägnar skaffat en person, som åtog sig bortföra orenlighet från gator och gårdar, men detta fullgjordes väl icke så noga och i alla fall antagligen icke oftare än vid större högtider, hvilket ytterligare bevisas deraf, att 1673 öfver- och underskultarne uppkallades inför senaten och tillsades beordra vederbörande, att hålla alla gator och platser vid hamnen rena före påsken.

Den 13 April 1697 berättade Borgmästaren Andreas Spalding i Rådet att han, i sällskap med Öfverstelöjtnant Leijonsparre, gått kring gatorne, samt att de på många ställen funnit »i stor myckenhet allehanda skarn, orenlighet och gödsel utkastad och ihopsamlad», hvarför han hemställde att rätten ville taga i öfvervägande, hur man skulle undanskaffa det som sålunda befanns »cumulerat». Som detta bokstafligen synes förefunnits i stora högar, »fanns ingen annan utväg än att man skulle denna gången betinga bönder» för dess bortförande, hvarjemte skulle uppsättas pålar med halsjörn och tillkännagifvande, att de voro ämnade åt dem, som hädanefter låta komma sig till last att kasta orenlighet på gatorne, i stället för att samla den i portarne och derifrån sjelfva bortköra den.

Kapten Johan Kinnaird klagade äfven öfver att orenlighet

samlats i sådana massor på gatan vid kronans tyghus, att man ej kunde reparera husen för stanken, och om eldsvåda inföll ej åtkomma dem med spruta.

Att husen voro af trä, deri låg gifvetvis orsaken till de förhärjande eldsvådor, som med korta mellanrum öfvergingo staden, i högsta grad hämmande för dess uppkomst och förkofran. Man kände då icke något motsvarande en senare tids försäkringsväsende; allt som genom brand eller på annat sätt förstördes var en gifven förlust för egaren, och någon annan ersättning kunde icke komma i fråga, än genom offentliga anslag eller insamlingar, hvilka senare äfven i vidsträckt mån anlidades, så som man finner af rådhusrättens protokoller, der ansökningar om hjälp från andra städer tidt och ofta förekomma och beviljas, såsom gengäld för det understöd, Göteborg vid liknande tillfällen erhållit.

Brandordning fanns sedan 1639 och likaså var brandväsendet i öfrigt ordnad — åtminstone på papperet. Staden egde en hel mängd läderämbare, förvarade i Corps de Gardet, samt sprutor, öfver hvilka likväl allt som oftast bittra klagomål höjdes. Staden var derjemte indelad i XI rotar efter de tio i vester och öster löpande gatorna, med början vid Vallgatan, samt Haga, och i hvarje fanns en rotemästare med sin assistent, hvilka hade att årligen förrätta brandsyn, och anmäla uppståndna felaktigheter. Äfven hade tornväktarne till åliggande, förutom det att medelst bultande mot tornets sidor angifva nattens timmar, äfven speja efter eldsvådor, hvilket ingalunda var någon sinekur i dessa tider, lika litet som man såg igenom fingrarne med vårdslöshet härutinnan — när på Drottninggatan Per Larssons Smeds, Severin Nilssons och Sven Hansson Mjölnares hus brunnit 1671, insattes tornväktaren i fängelse, för det han icke klämtat tids nog. Äfven skulle de med morgonstjerner och värjor väpnade nattväktarne iakttaga eldfara.

Att gå brandvakt var för öfrigt ingen lek, ty ofta anfölls vakten af nattliga riddare, hårdhänt nog. Den 27 Oktober 1719 stod inför kämnersrätten tilltalad kaparkaptenen JOHAN MICHAEL KNIE, för det han förliden Söndagsnatt klockan emellan 1 och 2 satt sig emot brandvakten, hvarför han blifvit öfvermannad och införd i Corps de gardet. Förloppet skildras sålunda af drängen Henrik Hejning, som kommenderade vakten, att denna efter erhållen lösen aftågade 3 man stark Torggatan framåt, och när de gått förbi Kronhusgatan blef han varse en officer gå framför dem, och enär brandvakten något tillförene samma afton blifvit öfverfallen

af officerare, trodde han denne vara en af dem, anropade honom och befann honom då vara Knie. Denne förhölls då, att man ej finge gå så sent på gatorne och ombads följa med till högvakten, hvartill Knie svarade: »skall jag gå med dig din hundsfoth, jag skall hugga dig öfver nacken!» drog derpå ut värjan och högg honom i handen. Henrik blef likväl ej förskräckt utan drog äfven sin värja, hvarpå de började fäkta, med den påföljd att den förres värja erhöil flera djupa skårar i eggen, samt att han fick ett hugg i hatten. Under striden ankom likväl hjälp af den öfriga patrullen, men de tordes ej angripa Knie förr än handlanden Isac Bandt, som red ryttarpatrull, kom till, och, när Knie högg omkring sig och ej ville gifva sig, drog en pistol ur hölstret samt aflossade ett skott mot honom, hvilket väl ej träffade men ditlockade en tredje patrull, med hvars hjälp äntligen kalabaliken ändades, och Knie affördes i häkte.

En annan gång, $\frac{4}{7}$ 1707, gaf David Kinnaird rätten tillkänna, att det förliden natt passerat något krakel mellan brandvakten och andra personer, hvilka senare blefvo tagne i förvar, i anledning hvaraf han erinrade magistraten om att man beslutat anskaffa »kurtzgevähr» till vakten, för att kunna särskilja den från andra, men att ännu intet blifvit gjordt för inköp af dylika från Jönköping, hvarför man borde låna ett dylikt af rådman Böker, och söka göra dem här i staden.

Ansaret för vårdslöshet med elden var i öfrigt allvarsamt, och ransakningarne härom fördes med största eftertryck, till bevis hvarpå kan meddelas, att när i Anders Larsson Mörks hus elden kommit lös 1670 dömdes han, som likväl icke varit den vållande, till 3 mark s. m. böter, hvaremot pigan, som befanns hafva den egentliga skulden, insattes i häkte »på behagelig tid».

Man hade visserligen anställt en *skorstensfejare*, som skulle ansvara för att eldstäderna icke blefvo orsak till brand, men denne lemnade mycket öfrigt att önska, och det heter om honom i protokollet för den 11 Februari 1697: »I anseende till de många klagomål som ingått öfver skorstensfejaren NICOLAS BERGMAN, som oaktadt förmaningar ej velat beqväma sig till flitighet i sitt arbete, och särskildt på anmälan af brandmästarne och Nicolas Woldenberg samt stadsvaktmästaren, att han för dem under ett helt år ej gjort tjenst, så lät Rätten honom nu till vederbörlig näpst i handklofvarne upphänga på väggen i Corps de gardet i en timmas tid, med förmaning att, om han oftare blir beträdd med försummelse, skall han med hårdare straff blifva ansedd».

Att han verkligen ej slapp med detta, synes af magistratens protokoll för den 6 Juli samma år, der »Tuktaren» Anders Larsson erhöi anvisning till stadskassan på 4 daler, »för det han förrättat executionen på skorstensfejaren Nils Bergman». Och icke ens detta hjälpte, utan följande året är han framme igen och erhåller då löfte om 30 par spö, om han ytterligare försummar tjensten.

STYRELSE OCH RÄTTSSKIPNING.

tyrelsen utgjordes af magistraten, eller som det till en början hette »Det höga General-Stadsrådet» eller »Senaten», som denna myndighet helst ville kallas. I spetsen stod burggreffen (öfverståhållaren) och tre presidenter.

När emellertid göromålens antal och mångfald ökades, inrättades 1630 en underdomstol, kämnersrätten, som egde upptaga alla de mål, hvilka icke hörde direkt under magistraten. Rätten, hvars protokoll till 1637 fördes på tyska, bestod af tre rådmän och två borgare, af hvilka förstnämnde den skulle föra presidiet, som var äldst i embetet. Såsom exekutorer och allmänna åklagare hade man öfver- och underskultarne*).

Magistraten var i öfrigt delad i trenne kollegier: justitie-, kommers- samt ränte- och byggnadskollegium, hvar med sin president. Kommersekollegium skulle haft att afgöra alla mål rörande handel och sjöfart, men dess verksamhet blef i sjelfva verket inskränkt till åtal rörande tullarne, uppgörelse af månadstaxor på lifsmedel samt behandling af öfverträdelse deremot, eller i allmänhet till sådane saker som angingo torghandeln**). Ränte- och byggningskollegium svarar närmast mot nu varande drätselkammaren.

Stadens styrelse fortfor att utgöras af Burggreffen, de tre presidenterna och Senaten till 1695 då en fullständig omändring skedde, i det Burggreffeembetet afskaffades liksom Commercepresidenten, och Magistraten inskränktes till 10 Rådmän med en

*) Skult är det högtyska Schultheis, Schulze, i Christian II lag Scultus.

***) Rikets kommers-kollegium kallas i motsats till detta »Kongl. General Commerce Collegium».

Justitie- och en Handels- och Politieborgmästare, hvilket räckte till 1716, då de gamla embetena och titlarne återupptogos, hvarvid Burgrefven fick lika rang med Statssekreteraren samt presidenterne med vice presidenter i Hofrätterne. Denna lysande period varade ej mer än tre år, då man återgick till 1695 års stat.

Vi meddela här nedan en så vidt möjligt fullständig förteckning öfver

Göteborgs Styresmän från 1624 till 1719.

Burgrefvar.

van Dyck, Jacob, med titel af kommissarie till 1626, då han blef burgrefve, † 1631.

Rosensköld, Peder Eriksson, 1636—1640 (jemte det han var justitiepresident).

Lange, Daniel, 1640 † ²⁴/₄ 1653.

Appelbom, Harald, 1653. Ministerresident i Haag 1657.

Noræus, adlad Norfelt, Israel Johannis, 1664 † 1677.

von Lengereken, adlad Leijoncrantz, Gerard, 1677 † 1684. Embetet indrogs 1683, men återupplifvades 1716 med von Gerdes, Hans till 1719, då denna värdighet för alltid upphäfves.

Politie- och Byggningspresidenter.

Börjesson, Nils, president 1624, afsked 1636, † ¹⁶/₃ 1655 i Göteborg. Han är stamfar för ätten Drakenberg, och var född 1580.

Knip, Antonius, 1636—1642.

Noræus, Israel Johannis (adlad Norfelt), 1642. Burgrefve 1664.

Gripenklow, Magnus Palumbus, ¹/₁ 1664 † ¹⁵/₄ 1676.

Cock, Alexander, 1676, lagman i Bohuslän 1680 † 1712. Der- efter indrogs embetet till 1716, då härtill utnämndes

Fig. 34. Öfverskultens staf.
(Originalt af bjöck med silfverbeslag finnes på Göteborgs museum.)

Fig. 35. Stadsfiskalens sigill.

Fig. 36—37. Detaljer till Öfverskultens staf.

Maule, Jacob, † 1718, som sistnämnda år efterträddes af den siste politi- och byggningspresidenten
Rambeau, Johan.

Justitiepresidenter och borgmästare.

Hufnagel, Jacob, justitiepresident 1624.
Höijer, Jacob, » 1630—1633.
Rosensköld, Peder Eriksson, justitiepresident 1636—1650;
kallas 1636—1640 »burggreffe och president».
von Lengercken, Gerard, president $\frac{8}{7}$ 1653, burggreffe 1677.
Macklier, Johan, president $\frac{20}{2}$ 1677— $\frac{18}{10}$ 1695, justitieborg-
mästare $\frac{18}{10}$ 1695 † $\frac{15}{4}$ 1696.
Spalding, Anders, justitieborgmästare $\frac{20}{10}$ 1696 † $\frac{16}{12}$ 1698.
Braunjohan, Gerard, » $\frac{29}{12}$ 1698 † $\frac{21}{11}$ 1702.
de Silentz, Wilhelm, » $\frac{16}{1}$ 1703, justitiepresident
1716 † 1719.

Commerciopresidenter och borgmästare.

Wernle, Jacob Mikael, president 1624.
von Ackern, Rosier, » 1630—1639, † 1646.
Bäfverfelt, Peder Kanutius, » 1639— $\frac{1}{5}$ 1650.
Broman, Lars, » $\frac{1}{5}$ 1650, burggreffe i Malmö
1658 † 1667.
Spalding, Hans, » $\frac{1}{1}$ 1658 † $\frac{5}{12}$ 1667.
van Eyck, Abraham, » $\frac{6}{2}$ 1668 † 1677.
Spalding, Gabriel, » $\frac{31}{7}$ 1678—1683, kommerce-
borgmästare 1683 † 1687.
von Gerdes, Hans, kommerceborgmästare $\frac{15}{12}$ 1687, burggreffe
1716.
von Utfall, Wilhelm, kommerceipresident 1716.

Rådsherrar.

Emedan i det närmaste alla handlingar saknas för de första åren efter stadens grundläggning, har det icke varit möjligt att för denna tid kunna framlägga några säkra namn, och det är först med 1638 sådant låter sig göra. Från 1638 hafva vi, ordnade efter det år hvar och en till embetet upphöjdes, följande:

Svensson, Jacob, 1638—1640.
van der Hagen, Jacob, 1638, tog afsked $\frac{1}{5}$ 1648.
Amija, Johan, 1639.
Braun, Johan, 1639 † $\frac{30}{6}$ 1652.

- Chorey, Antony, 1639 † 1646.
 Macklier, Hans, 1639—1650, † 1666.
 Siggesson, Erik, 1640 † 1648. Cederbourg säger att han blef president 1659.
 Spalding, Hans, 1639, kommercierepresident $\frac{1}{1}$ 1658.
 Bengtsson, Sven, 1639 † $\frac{7}{2}$ 1671.
 van Schoting, Timon Roloffson, 1640.
 Kyllman, Cornelius, 1639. Namnet skrives äfven Kuylman des Jaevs.
 Amundson, Anders, 1639 † $\frac{22}{7}$ 1675.
 Gunmundsson, Arved, 1640 † $\frac{8}{9}$ 1675.
 Dellinghausen, Wedich, 1646 † $\frac{25}{2}$ 1657.
 von Lengercken, Jurgen, 1647—1651, † $\frac{17}{7}$ 1655.
 Cloodt, Claudius, 1644—1655. Sekreterare 1638. Borgmästare i Wenersborg.
 Eilking, Hindrich, $\frac{1}{6}$ 1648 † $\frac{30}{7}$ 1650.
 Fistulator, Benedictus, $\frac{1}{6}$ 1648 † $\frac{14}{2}$ 1651.
 Schmidt, Herman. Stadssekreterare 1650—1652, rådman 1653. † $\frac{27}{11}$ 1667.
 Merser, Jacob, $\frac{8}{3}$ 1652—1656.
 Dreijer, Martin, $\frac{14}{3}$ 1653 † $\frac{22}{4}$ 1657.
 Castensson, Nils, $\frac{1}{1}$ 1655—1657.
 Biedar (Beider), Peder Haraldsson, $\frac{1}{1}$ 1656—1672.
 Stenkamp, Olrich, $\frac{8}{5}$ 1657 † $\frac{31}{12}$ 1676.
 Jurgensson, Hans, $\frac{8}{5}$ 1657 † $\frac{13}{3}$ 1663.
 Elers, Johan, $\frac{8}{5}$ 1657 † $\frac{1}{2}$ 1663.
 Sethelius, Erik, $\frac{15}{7}$ 1658; förut sekreterare.
 Gunnarsson, Erik, $\frac{1}{1}$ 1659 † $\frac{11}{4}$ 1683.
 Krakow, Hans, $\frac{1}{3}$ 1659 † $\frac{6}{3}$ 1671.
 Hindriksson, Jörgen, $\frac{17}{11}$ 1659—1676.
 Dellinghausen, Bartold, $\frac{1}{1}$ 1664 † $\frac{4}{6}$ 1682.
 Rocke (Rokes), Paul, $\frac{1}{1}$ 1664 † $\frac{13}{7}$ 1684.
 Berling, Torbernus Andersson, $\frac{1}{1}$ 1665 † $\frac{8}{1}$ 1684.
 Sethelius, Erik, $\frac{1}{1}$ 1668—1669. Männe densamme som förut är uppförd?
 Petreij, Johannes, $\frac{28}{11}$ 1668 † $\frac{4}{6}$ 1690.
 Östring, Olaus, $\frac{1}{1}$ 1670 † $\frac{25}{4}$ 1682; förut stadsläkare.
 von Ackern, Jacob, 1671 † $\frac{7}{7}$ 1691; förut stadsbokhållare.
 Schotte, Christian, $\frac{1}{1}$ 1672 † $\frac{30}{6}$ 1704.
 Svensson (Borgström), Anders, $\frac{1}{1}$ 1675 (kanske äfven förr) † September 1702.

- Braun, Cornelius, $\frac{1}{2}$ 1675 † $\frac{4}{12}$ 1675.
 Braunjohan, Gerhard, 1677—1698. Justitieborgmästare $\frac{29}{12}$ 1698.
 Rising, Johan, 1677, 1684 visste man ej »hvar han sig i några år uppehållit».
 Hindriksson, Anders, 1677 † 1687.
 Cock, Frans, $\frac{1}{1}$ 1682 † 1692.
 Bööcker, Laurentius, $\frac{25}{4}$ 1683—1695; förut sekreterare.
 Areel, Sveno, $\frac{1}{1}$ 1683 † $\frac{14}{11}$ 1697; förut notarie.
 Herwegh, Jacob, $\frac{11}{4}$ 1684 † $\frac{19}{10}$ 1690.
 Simonsson, Olof, $\frac{8}{1}$ 1685—1697.
 Ekman, Håkan, $\frac{13}{7}$ 1685. Syndikus 1716. Justitieborgmästare 1719 efter Wilhelm de Silentz.
 Braunjohan, Henrik, $\frac{17}{5}$ 1688 † $\frac{27}{8}$ 1696.
 Tham, Volrat, $\frac{4}{6}$ 1691 † $\frac{23}{10}$ 1700.
 Amija, David, $\frac{19}{10}$ 1691 † 1706.
 Eilking, Henrik, $\frac{7}{7}$ 1692 † $\frac{24}{5}$ 1702.
 Uthfall, Jacob, $\frac{1}{1}$ 1693 † $\frac{28}{8}$ 1709.
 Melander, Magnus, $\frac{1}{1}$ 1698—1706. Borgmästare i Borås. † 1724.
 Beckman, Johan, $\frac{1}{1}$ 1698 † $\frac{1}{4}$ 1716.
 Wadst, Jacob, $\frac{1}{1}$ 1699. Preses i källnersrätten 1716. Lagman i Småland 1718.
 Persson, Nils (Sahlgren), $\frac{1}{1}$ 1701 † $\frac{17}{3}$ 1703.
 Tham, Sebastian, $\frac{25}{9}$ 1702, afsked $\frac{18}{9}$ 1711, † 1729.
 Simming, Johan, $\frac{15}{5}$ 1703— $\frac{4}{8}$ 1709.
 Treutiger, Kilian, $\frac{15}{5}$ 1703 † $\frac{1}{6}$ 1714.
 Schröder, Frantz, $\frac{26}{10}$ 1704.
 von Ackern, Albrecht, 1704 † $\frac{2}{2}$ 1707.
 Böker, Hans Svensson, $\frac{15}{3}$ 1706.
 Lauterbach, Johan, $\frac{14}{3}$ 1707, var död $\frac{24}{3}$ 1714.
 Gieseke Herman, $\frac{5}{12}$ 1707 † $\frac{2}{11}$ 1710.
 Cederbourg, Erik, $\frac{16}{10}$ 1709. Preses i källnersrätten 1718.
 von Utfall, Wilhelm, $\frac{16}{10}$ 1709. Kommercierepresident 1716.
 Bruhn, Abraham, $\frac{12}{1}$ 1711.
 von Öltken, Gerhard, $\frac{1}{1}$ 1712, afskedad $\frac{12}{6}$ 1716, åter insatt $\frac{14}{5}$ 1719, † 1722.
 Christofferson, Christoffer, $\frac{10}{9}$ 1714— $\frac{11}{5}$ 1716. Sekreterare i Statskontoret. Adlad Adlersparre.
 Thorson, Cornelius, $\frac{10}{9}$ 1714. Justitieäldste 1716.
 Schildt, Mathias, kommerciäldste 1716.
 Schwartz, Kilean, $\frac{12}{6}$ 1716 † 1745.

Aurell, Anders, $^{12}/_6$ 1716.

Olbers, Johan Andres, $^{26}/_9$ 1716. Politieäldste 1718. Assessor i kommercekollegium 1719. † 1741.

Häger, Olof, $^{26}/_9$ 1716.

Svedmark, Johan, $^{26}/_9$ 1716.

Rambeau, Johan, $^{31}/_5$ 1716. Politieäldste 1716. Politie- och bygningspresident 1718.

Lijdgren, Lars Hansson, $^4/_6$ 1717.

Andersson, Hans, $^{12}/_{11}$ 1718.

Paulin, Johan, $^{12}/_{11}$ 1718. Justitieborgmästare.

Bratt, Jacob, $^{12}/_{11}$ 1718.

Stadens tjenstemän skulle enligt stadgande 1710 finnas på sina kontor klockan mellan 8 och 12 förmiddagarne, samt 2—6 eftermiddagarne, och magistraten skulle äfvenledes, enligt öfverenskommelse 1708, samlas i rätten kl. 8 om morgonen.

Härom stadgades upprepade gånger, som det tyckes ej utan fog när man $^7/_3$ 1699 läser hur »Herr Borgmästaren von Gerdes gjorde en efterfrågan uti Collegio om någon visste hvarthän stads-kassören Jacob Östring vore vägen tagen, emedan han förmärkte honom för någon tid sedan vara förrest härifrån, utan att säga honom eller Magistraten till derom». Ingen hade reda derpå och man beslöt att, som stadens angelägenheter i penningmål lågo aldeles nere, afsätta honom om han, ej förmådde sig nöjaktigt förklara.

I fråga om tiden kan det för öfrigt förtjena anteknas att, om denna skulle regleras efter stadens tornur, blef den osäker nog, åtminstone klagas det 1716 öfver att dessa »understundom gå helt olika och esom oftast intet följas åt, utan det ena slår då, det andra då». I anledning häraf uppkallades klockaren Mathias Lignelius och Svenska kyrkans ringkarlar, jemte urmakaren som ställer verket. Den senare berättade då, att orsaken till det anmärkta felet låg deri, att »ringkarlarne stundom förlänga, stundom förkorta timmarne efter sitt tycke och såsom arbetet med ringningen dem till pass kommer».

Såsom en särskild företrädesrätt åtnjöto sedan 1697 borgmästarne, rådmännen och sekreterarne vid deras begrafning fria klockor, graföppning och beklädnad af kyrkan, samt äfven fri klockringning för deras hustrur.

Ett faktum är, att styrelsen var i hög grad despotisk och allrådande gent emot den stora massan af borgare, och dess anspråk sträckte sig derhän, att den fordrade det skrivelser från

Kongl. Maj:t ej skulle gå genom landshöfdingeembetet, och att den ej skulle behöfva ingifva sina domböcker till hofrätten eller underställa densamma sina domar i brottmål — fordringar, som dock endast förblefvo fromma önsknningar. Enligt 1716 års privilegier skulle magistratspersonerna »för deras egna personer, så länge de bekläda magistratsembete, räknas för adel och njuta adeliga privilegier, änskönt de ej bekomma särskilda sköldebref».

Å andra sidan voro kollegierna sjins emellan temligen afundsjuka på hvarandra, och försummade intet tillfälle att låta veta, det de hvar för sig voro jemngoda, ehuru räntekollegium gjorde försök att i viss mån ställa sig öfver de andra. Detta var fallet 1677, då det till magistraten ingaf ett af stadsbokhållaren (kammeraren), sedermera rådman Jacob von Ackern uppgjordt förslag till redovisning af uppboriden, enligt hvilket de öfriga kollegierna skulle till det förra inlemna sina räkenskaper m. m., men erhöll af kommerskollegium ett särdeles skarpt svar, deri det bland annat heter, sedan räntekollegium tillhållits att icke blanda sig i andra saker, än som anginge det: »men der någon af denna onödiga quæstion någre troubler ville åstadkomma, då svarar kom. kollegium alls intet nu dertill, icke viljande sig med någon fåfång split innmänga, eller någon skuld eller orsak deruti hafva, efter som den der till auctor befunnen varder torde tilläfventyrs i längden få af högre hand en upplysning eller correktion, som icke rätt väl skulle smaka».

Äfven inom sjelfva rådet var icke alldeles lugnt. Detsamma bildade en kollegial myndighet med justitiepresidenten såsom ordförande, men det hände att den senare platsen bekläddes af en kraftfull man, som fann sin ställning för litet öfvervägande och därför önskade uppstiga på de andras axlar. Ett sådant fall inträffade år 1715, då justitieborgmästaren Silentz i rådet berättade, att han hört sägas det herr rådman Gerhard von Öltken vägrat erkänna honom såsom sin förman, hvarför han funnit nödigt att fråga rådets ledamöter, huruvida denna åsigt delades äfven af dem. Härpå svarade von Öltken, att han verkligen sagt, att borgmästaren är stadens förman, men så vore äfven han sjelf och kunde därför icke erkänna något förmanskap öfver sig, då han har säte och stämma i rådet lika väl som borgmästaren, och när den senare vidhöll sin fordran, begärde von Öltken att han ville visa någon förordning derom, så skulle han erkänna sin underlägsenhet. En del af de öfriga ledamötarna yttrade sig med största försigtighet och ganska undfallande, särskildt författaren af Göteborgs Beskrif-

ning, rådman Cederbourg, som ansåg »denna qvæstion nog främmande och eftertänkelig och kan han ej finna sig deruti, utan må af höga Öfverheten densamma upplösas», hvaremot åtskilliga obetingadt erkände det begärda företrädet. Uppmuntrad häraf och stödd af den andre borgmästaren, Hans von Gerdes, hvilken förmenade, »att det competerar en borgmästare att heta förman, och det pretenderar han med», fasthöll Silentz ännu bestämdare vid sitt yrkande och begärde öfverläggningen till protokollet, emedan han fann sig föranlåten att föredraga ärendet inför Kongl. Maj:t. Frågan var icke ny utan hade förekommit vid åtskilliga tillfällen åren 1711—1714, så att von Öltkén begärde utdrag af dessa protokoller i afsigt att besvara den klagoskrift Silentz verkligén insände till regeringen, men detta vägrades af Silentz, som först ville veta allt hvad som skulle extraheras, och härom tvistades sedermera mycket skarpt. I alla händelser var von Öltkén en man med framstående begåfning, som kraftfullt tog sig an stadens angelägenheter och pådref utförandet af många nyttiga inrättningar, hvarvid han icke sällan rönt starkt motstånd af magistratens öfriga ledamöter, dertill föranledda måhända ofta nog af hans temligen hänsynslösa sätt, hvilket gick så långt att han en gång inlemnade sitt votum skriftligen, emedan, som han sade, han fruktade att sekreteraren eljest icke skulle våga taga det till protokollet. Dervid kunde han möjligen nog hafva skäl för sin fruktan, ty han stod temligen ensam i striden mot Silentz, åtminstone offentligt, ehuru detta för ingen del rubbade hans fasthet eller gjorde honom mera undfallande. Tvärtom är han vid hvarje tillfälle beredd att häfda rådets ställning. Så förekom i slutet af 1715 en öfverläggning om executionen i staden, öfver hvilken von Öltkén hos konungens högste ombudsman, And. Leijonstedt anförde klagomål, gående ut derpå att borgmästare Silentz af egen myndighet utgifvit förordnande om executionen, utan att först meddela sig med rådet. När ombudsmannens skrifvelse med anmodan om grundlig utredning af förhållandet blifvit uppläst, förhöll magistraten (Silentz?) von Öltkén, att han gjort väl om han förut delgifvit rådet sina klagomål, hvartill han svarade, att han ju fordrat sakens dryftning, men att borgmästaren nekat dertill och sagt, att denna angelägenhet hör honom ensam till såsom justitieborgmästare, hvilket Silentz äfven nu vidhöll, åberopande sina företrädares exempel, hvartill åter von Öltkén genmålde, att han aktar inga sedvanor som strida mot lag. Derefter togo båda motståndarne afträde, medan de andra öfverlade om svaret till ombudsmannen; slutet blef att magistraten

icke kunde underlåta förklara, det alla executioner höra rådet i sin helhet till, enligt privilegierna, och att det sålunda vore bäst om beslutet derom fattades kollegialiter.

En annan gång, äfven samma år, uppstod i rådet tvist om sättet att uppbära tolagen, dervid rådmännen von Öltken och von Utfall råkade i delo, så att det blef »ett sådant oljud, att herr justitieborgmästaren sade: Nu må jag bruka klubban och imponera silentium!, och när det intet hjälpte, så beklagade han sig för sorlets skull ej kunna få njuta öronljud, utan steg upp af sitt säte, med begäran att det måtte föras ad protocollo» — en fransk nationalförsamling i fickformat.

Enligt privilegium hade magistraten makt att, efter »allmänna kejsrerliga och nederländska lagar så väl som förnuftige sedvänjor», döma i civile och kriminelle mål, och emot domarne i de förra fanns intet vad, med mindre summan som var i fråga öfversteg 1,000 daler s. m. *) Straffen skulle efter vedergällningsteorien lämpas efter brottets beskaffenhet — »öga för öga, tand för tand;» — den som lastat Guds ord miste tungan, rånare högra handen o. s. v. I privilegierna stadgas äfven, att borgmästare och råd eger rättighet använda tortyr, hvilket väl ganska sällan i vanlig mening tillgreps, ehuru det var tortyr nog att »stå i halsjern vid skampålen», som var det vanliga straffet för mindre förseelser. Skampålen stod, åtminstone i senare tid, i hörnet af n. v. Gustaf Adolfs torg och Lejonbryggan, men flyttades, då den skulle begagnas, midtför rådhuset. Andra skamstraff egde rum dels utanför kyrkorna, der den skyldige sattes i den så kallade »gapstocken» vid sjelfva kyrkporten, och dels inuti kyrkorna på »skampallen», der de fingo ligga på knä under hela gudstjensten. År 1716 dömdes en qvinna som varit i slagsmål att en timmas tid stå på stora torget i »Spanska felan», det vill säga stå bunden vid en påle och med halsen instucken i en inrättning som liknade en stor viol.

1697 förekommer visserligen klagomål mot skulten, att han brukat pinlig ransakning mot en fången qvinna, som han derjemte hotat sätta i tjuvkistan, »der som fanen spökar» — om hon ej ville bekänna, men just detta klagomål visar otvetydigt att sådant våld var mindre brukligt. Deremot omnämnes ganska ofta det barbariska »gatloppet», hvilket af ett samtida vittne beskrifves sålunda: »En gata

*) För det Hisingska Göteborg hade Carl IX låtit uppsätta en särskild »Gothenburgisch Recht, aus göttlichen, kayserlichen und königl. Schwedischen Rechte zusammengezogen».

formades af folket till 100 alnars längd och 5 alnars bredd; derpå framfördes fångarne, som till midjan voro nakna, i ena ändan af denna gata, hvarifrån de till den andra måste springa fram och tillbaka flera gånger, allt som brottet var groft, och derunder slog folket dem hårdare eller saktare, allt efter som de ville gynna dem eller ej. Den som afstraffades får springa det mesta han förmår, men den som nu var framme tog mycket långsamt sina spanska steg».

Såsom bevis på orimliga domar kan anföras, att i protokollet för 1692 omtalas en soldat vid Hans Kongl. Höghet prins Carls lifregemente, som då låg i garnison på Bohus, hvilken för sedlighetsbrott dömdes af generalmajoren och landshöfdingen von Vicken till 20 daler s. m. böter och att 9 gånger springa gatlopp mellan 300 bönder; märkvärdigt nog öfverlefde han denna behandling, och blef till yttermera visso, när han icke kunde erlægga de ådömda böterna kontant, qvarhållen vid landshöfdingens gård, för att i smedjan derstädes aftjena dem — också detta ett betecknande drag —; han fick trösta sig med ett ordspråk som vi någonstädes sett i konsistorieprotokoller: »Den som agalös lefver, han ärelös dör».

Hur flitigt man beifrade öfverträdelser af alla slag, fann dock tyske pastorn STAVENOW det alldeles otillräckligt, och utlät sig i en predikan 1704, att »den verldsliga armen intet gör sitt embete att straffa en och annan odygd som skall gå i svang», hvilken beskyllning djupt förbittrade magistraten och församlingens ledamöter, som uppmanade pastorn att säga i hvad mån det högvördiga presterskapet begärde handräckning.

Att med kroppsarbete aftjena böter brukades allmänt, men kan antagas hafva varit mindre eftersökt, emedan den brottslige under arbetet måste gå iklädd halsjärn. Böterna ådömdes att betalas »inom 14 solsätter», en från medeltiden nedärfd term, uppkommen deraf, att man den tiden räknade dagen från den stund solen gick upp tills ljuset försvann, eller till »solasäter».

Stöld var ganska sällsynt och det är endast undantagsvis man träffar sådane fall i protokollerna, men de blifva talrikare i början af 1700-talet, då det långvariga, utarmande kriget hunnit sprida sina förderfliga verkningar i allt vidare kretsar, ehuru vi ännu för 1709 ej kunnat antekna mer än 9 stölder, hvilket ju är en obetydlighet. De vanligaste förseelserna voro slagsmål och gräl.

Oljud på gator och gränder beifrades med all flit, men slagsmål ute var en ytterst vanlig sak och dertill icke något oskyldigt gnabb vänner emellan utan ordnade små bataljer, der knytnäfvarne

inledde och värjan eller »poignarden» slutade striden. Dylka förlustelser gåfvo full sysselsättning åt de 48 stadssoldaterna, som utgjorde polisen, och hvilka såsom institution funnos till redan i förra hälften af 1600-talet. Deras uniform var blå rock med foder af gul boy, messingsknappar, gula strumpor, underkläder af gult skinn af samma modell som Elfsborgs Infanteriregemente; i öfrigt voro de försedda med bandoler, muskött, värja, kruthorn, smörjehorn och andra vanliga utredningspersedlar.

De voro icke öfver höfvan väl ansedda, rekryterade som de voro af stadens lägsta drägg vanligast, och om deras uppförande i allmänhet torde man få all nödig klarhet när man i protokollet för den 21 Februari 1699 läser, huru det kunde »betraktas nödigt till att hålla aga och disciplin bland stadssoldaterna, att en provost måtte hafvas vid handen, så till deras afstraffande som förse sig, som ock till deras inhemtande som absentera eller försumma sig, så resolverades att soldaten Jon Gunnarsson skulle utom ordinarie vakten, som bestod af 12, införas för provost, och således trettonde till talet njuta sin lön af borgerskapskassan».

Bland de otaliga gatuuppträden som beifrades var äfven följande; den 22 Mars 1680 temligen sent på aftonen kom öfverstlöjtnanten baron AXEL VON WANGERSHEIM gående från kyrkan och mötte på gatan en liffländsk adelsman, ROBERT KOSKULL, med hvilken han kom i ordvexling, som slutade så att den senare började undfångna von Wangersheim med en piska i hufvudet och drog derpå värjan, då denne måste försvara sig, drog likaledes värjan och dödade Koskull, samt måste ögonblickligen rymma, emedan Carl XI icke var att leka med i dessa öfverträdelser af duellplakatet.

En månad senare stod en ANDERS BENGTTSSON anklagad för det han »förliden bönedagsafton efter ringningen till helgen och sedan bönedagsfreden offentligen utropats, på öppen gata slagits på värja med en korpral vid öfverste Jernskölds regemente, som fått två hugg i hufvudet och ett i armen. Anders Bengtson kunde ej neka härför, men sade sig hafva blifvit öfverfallen dagen förut, och tänkte därför revangera sig dagen derpå, att antingen göra skada eller få skada.»

Hade man ej värjor slogs man med annat, så som berättades ^{18/10} 1694, då Fredrik hofslagare och Ulrik hofslagare råkat i strid med hvarandra. Ett vittne berättade nemligen att det såg dem komma på gatan, talande med hvarandra, då Ulrik sade till den förstnämnde: Du tjuf och skälm! hvarpå Fredrik ropade de när-

varande till vittnen; härtill svarade då Ulrik: Jag skall gifva dig vittnen! och slog honom i hufvudet med käppen, så att den sprang i tre stycken, och när käppen var sönder, stötte han honom åtskilliga resor i hufvudet med 'stridshammaren' (!), som var på käppen, så att blodet rann.»

Af oqvädingsord fans ett rikt, flitigt använt förråd, merendels af för grof beskaffenhet att här kunna anföras. Såsom ett litet bidrag till de mellanfolkliga förhållandena kan förtjena anföras ur kämnersrättens protokoll för 1691 i ett sådant mål: »Hvad det ordet 'Jute' anbelangar, så, emedan det icke synes eller troligt är, att det sådant animo calumniando är använt, utan det förorsakats deraf att klaganden af andre nämnes så, efter han är född eller har tjenat utomlands, så blef svaranden deri frikänd». »Jute» var den tiden icke något rekommenderande tillnamn, lika litet som »solskenssergeant», hvilket i dessa krigiska tider betraktades såsom en synnerligen svår förolämpning.

Att arrestera en person gick ganska lätt för hvem som helst, men var man då pliktig underhålla arrestanten i fängelset, tills vid ransakning afgjorts huruvida han fortfarande skulle hållas i förvar eller icke; något straff synes, i många fall åtminstone, icke hafva drabbat anklagaren om hans vederpart befanns vara arresterad utan tillräckliga skäl.

Såsom förvaringsrum för häktade nämnas *gisslekammaren* och *fängelset*, hvilka voro två skilde saker, i det att fängelset var ett mera tillfälligt förvar för gäldenärer och dem som afbidade ransakning. I kämnersrättens protokoll för 1709 talas på ett ställe om »det rummet som kallas *kurran*», hvilket är det samma som i officiellt tal benämnes fängelset, och befann sig detta, »arrestkammaren» som det äfven kallas, i ett nytt trähus vid stora torget, under ett tak med Corps de gardet, hvaremot gisslekammaren användes för längre fängelsestraff, såsom till afsittning af vatten och bröd o. d., och befann sig ett temligen stycke väg från fängelset i ett grundmuradt stenhus, samt kallades helt föraktligt i dagligt tal »tjufvekistan». *) På tal härom må anföras ett bidrag till den gamla, ständigt nya historien om qvinlig trohet och förslagenhet: den 20 November 1674 anmälde nemligen magistraten hos hofrätten, att en ung »Contrefejare» (porträttmålare) vid namn Anders

*) 1690 kom en man för rätta och begärde att hans på bränvin begifna hustru måtte sättas in i gisslekammaren på vatten och bröd för sitt odygdiga lefverne, hvilket bifölls.

Andersson, som råkat genom olyckshändelse dräpa en kronans båtsman, och därför insattes i häkte med bojor om benen, lyckats förskaffa sig några redskaper att afsåga jernet och på så sätt befria sig ur fängelset, rymmande i qvinnokläder, hvilket troligen skett med hans unga hustrus hjälp».

Christinn Nilsson
 Hans Axel
 Georath Tham
 David Strijer
 Gunnar Eriksson
 Jakob W. G.

Fig. 38. Namnteckningar af Magistraten 1698.

Om fängelsernas beskaffenhet och lifvet der läser man stundom ett och annat. År 1716 satt der häktad en lifdömd qvinna. Hon hade från sin tidigaste barndom fört ett liderligt lefverne, dertill uppmanad af modern, och slutligen hade hon blifvit så trött vid lifvet att hon, för att kunna nå den för hennes förtviflade sinne såsom ett önskvärdt mål hägrande utsigten att ljuta döden genom lagens arm, begått mord på ett litet barn. Hennes berättelse om förloppet härvid är allt för gräslig att kunna återgifvas, men genom denna gerning nådde hon hvad hon åsyftade. Hon blef sålunda dömd att halshuggas, och begärde nu blott af magistraten, för den korta tid som återstod, ett annat fängelserum än det hon hittills under ransakningen haft, så att hon slapp frysa. Sedan detta beviljats, tillspordes hon af rätten om hon kunde upplysa på hvad sätt en af hennes medfångar nyligen rymt. Hon berättade då, att hans bortrymmande »är icke så undersamt, emedan den klumpen (jernblacken) han hade om fötterna, har varit af den beskaffenhet, att han kunnat taga den af sig och åter sätta den på när han velat; dessutom är en rättskaffens uppsigt på fångarne, sade hon, helt slät, ity hon har åtskilliga gånger varit i sådan frihet stadd, att hon gått ut och i månskenet sig förlustat, så att ingen det hvarken märkt, vetat eller eftersett; är och så till

uti det rum, hvaruti hon sitter, icke så synnerlig lås och stängsel, att icke hon tillfället så väl till undkommande som någon annan grof deliquent kunnat nyttjat, der hon eljest om sitt lif något rädd varit.»

Rätten frågade henne vidare om hon hade något mer att bekänna, dertill hon nekade, men höll i stället ett tal, önskande »att aldrig någon människa efter henne måtte förfalla i så syndigt företagande, och så sin ungdom förspilla, som hon Gud bättre gjort, hvarmedelst Rätten skulle blifva försakad en sådan dom fälla, som öfver henne blifvit gjordt; önskar och till slut Rätten all Herrens välsignelse och tackade den för all henne bevist gunst och godhet, samt bad att Gud allt framgent ville styrka och upplysa den i sina domar, och kröna dess embeten med all andelig kraft af höjderna.» På detta vackra tal svarade Rätten enligt protokollet: »tackandes henne för sin goda önskan, önskande deremot att Gud den allrahögste ville uti yttersta timman uppehålla och styrka henne i den goda förtröstan hon har om det himmelskas åtnjutande och förväntande», hvarpå hon under ömsesidig reverens återfördes i arresten.

Att fångvaktarne icke voro några hårda bödlar synes af mångfaldiga exempel i öfrigt. Så t. ex. stod 1698 en stadstjenare anklagad för det han öppnat arrestkammaren för en som var der insatt, hvarefter båda helt gemytligt följts åt ut i staden; för denna förseelse dömdes han att i tvenne timmar »rida trähästen».

Af den betydande myndighet som var lagd i rådets händer, med afseende på domars fällande och utförande, följer att allmänheten betraktade med djup vördnad allt som rörde detsamma, äfven om man icke fäster sig särskildt vid de enligt tidens kruserliga bruk sirligt och underdånigt affattade inlagorna och klagoskrifterna, hvilka öfverflöda af tacksamhet mot rådets nådiga benägenhet och omtanka om stadens och särskildt den ifrågavarandes väl, och i hvars underskrifter man skönjer bemödanden att uppjuka vederbörandes hjertan, t. ex. »Erik Anders, en fattig blind man», eller »Cajsa Jonsdotter, en högt bedröfvad enka» o. s. v. Likvist inträffade fall då rätten hade något svårt att vidmakthålla skick och ordning, så t. ex. yttrade 1698 handlanden Efraim Habicht inför sittande råd, när han apellerat mot den dom, som fälts mellan honom och en inspektor Paulin: »Gud skall vara en rättvis domare öfver denna domen, och skall låta honom komma öfver deras hustrur och barn som honom fält; dock bekymrar jag mig här om intet, ty domen var som deras förstånd honom gifvit» —

hvarpå skulten, som var närvarande, påminte Habicht å embetets vägnar, att han skulle yttra sig med mera vördnad, men denne bad honom ej bekymra sig om den saken, ty han säger icke mer än han kan svara för, nemligen att de hafva dömt som de haft förstånd till, »hvilket han åtskilliga gånger repeterade, och tog så efter mycket otjenligt tal sitt afträde». Det »otjenliga» talet synes emellertid, märkvärdigt nog, icke hafva bekommit honom illa, åtminstone finnes icke i protokollet den ringaste antydning om något ansvar.

Mot slutet af 1600-talet förekommer ett mål, som onekligen kastar ett egendomligt och föga uppbyggligt ljus öfver rättstillståndet, och särskildt låter oss se en af stadens mest framstående borgare från en allt annat än fördelaktig sida. Söndagen den 1 Februari 1691 hade den myndige hattmakaremästaren SVEN AMBJÖRNSSON SUNDBERGS svärmoder tillstått en »lekstuga» för ungdomen, och att den var något framstående bland vinterns dansnöjen kan lätt fattas när vi omtala, att musiken utfördes af ej mindre än 2 fioler och en basfiol. Dansen började redan vid sextiden, sedan de inbjudne infunnit sig. Bland dessa märktes, förutom värdinnan, samt Sven Sundberg och dennes äkta hälft KATARINA HENRIKSDOTTER och hennes systrar MARIA och BRITA HENRIKSDOTTER SKOTT, i främsta rummet den förmögne regementsfältskären DANIEL THILISCH med sin hustru ALIKE VON FELDEN samt deras amma och lilla barn, vidare ANDERS GULDSMEDS DOTTER, HINDRICH och CHRISTOFFER SKOMAKARES DÖTTRAR m. fl. samt »Löjtnantskan BJÖRKEQVIST och hennes syster», till hvilka senares ära man särskildt lånat af mäster Thilisch en väldig silfverkanna. De manliga gästerna kunna vi tyvärr icke namngifva, vi veta blott att mäster Sven varit borte hos magister PARNOVIUS för att inbjuda dennes broder BERGIUS, men hade den oturen att på gården träffa »magisterskan» som svarade att »Bergius väl icke går ut i afton, af orsak att han är något drucken»; att emellertid det funnits fullt upp af sirliga dansörer, derom kan väl ingen tvifla.

Sålunda stod glädjen högt i tak och mäster Sven »tog madam Thilisch att dantza med henne, men gick uti sin dantz öfvermåttan lamt, emot han tilförene plägar dantza braf», — kanske hade han en aning om något obehagligt kommande — allt nog, då man roade sig som bäst, kom der plötsligt ett bud att tjufvar under tiden gästade fältskären Thilischs hus och stulit allt hvad guld och silfver der fanns, och så blef det med ens slut på gillet, ty alla rusade hals öfver hufvud till platsen för illgerningen. Här hade

värdfolket vid bortgåendet uraktlåtit att stänga dörren i lås, och tjuften hade sålunda haft lätt att komma in i det öde huset.

Mäster Sven kunde naturligtvis icke känna mer än någon annan hur saken tillgått, eller hvem som var den skyldige, men länkade misstankarne på amman, som till följe häraf togs i fängsligt förvar och insattes i stadens arrestkammare. När hon sitter der, får hon sent på natten höra en röst utanför fönstret: »det du sitter häktad före, har Sven Hattemakare borttagit, och igenom bakporten är han utgången, och allt är lemnadt öppet efter honom!» På denna utsago anklagade hon följande dagen mäster Sven för det föröfvade inbrottet, och han inställdes för rätten, men lemnade klar och tydlig redogörelse för sitt görande och låtande den ifrågasvarande aftonen.

Som den stulna summan var betydlig — den utgjordes nemligen af 600 dukater in specie, 98 Riksdaler in specie, 145 daler silfvermynt i små penningar, 1 dubbel dukat och ett stort guldstykke med konungens bild på ena sidan och drottningens på den andra, — gjordes ifriga försök att komma gerningsmannen och det stulna på spåren, men förgäfves under en hel månad. Då fick man sent omsider reda på att tyska kyrkans pastor, Magister Martinus Friedrich Hermanni (1678—1698), i sitt förvar hade större delen af det stulna, men vid ransakning förklarade denne att han enligt kyrkolagen icke var ålagd lemna några upplysningar i saken, vidare än att i rätten deponera penningarne.

Hvarken härom eller i fråga om hvem som var tjuften kunde man komma till någon klarhet, och efter många ransakningar, begärde Mäster Sven den 4 Maj att, emedan amman »honom ett tjuftenamn tillagt, så att han därför måste från andras umgänge som en afskrapad lem, lefva, ville rätten med laga dom honom ifrån sådan beskyllning befria, och att mäster Daniel Tilisch jemte amman lagligen afstraffas måtte.» Rätten begärde likväl först att han skulle skaffa sig intyg af pastor Hermanni, som fått saken sig berättad under tysthetsed, att han icke vore den skyldige, men detta ville ej Mäster Sven gå in på, utan fordrade rättens befriande dom.

Emellertid kom det under målets fortgång i dagen, att mäster Sven bland annat köpt pistoler i Jönköping samt en fransysk kärra, hvilkas betalning erlagts i dukater, hvarjemte en piga vittnade att hon sett dylika ligga i hans klädkista, och slutligen inkrånglade han sig så, att han väl nödgats bekänna, men Stadsskulden ANDERS FAGG kom honom i förväg och androg följande dag för Justitiepre-

sidenten JOHAN MACKLIER, föregifvande huru Fagg varit i tillfälle åhöra ett samtal mellan Mäster Sven och hans hustru, till följe hvaraf Fagg sändes att med Stadvaktmästaren i följe besöka Mäster Sven och förhöra honom, hvarjemte huset omringades med vakter. När nu faran stod för dörren, sökte de skyldige att rymma och Mäster Sven gömde sig flera dagar i en hölada, men träffades omsider och inställdes för rätten.

Han bekände sig då vara saker till stölden och att hustrun varit medveten derom äfvensom svägerskan, hvilken likväl afrådt honom derifrån, när han kommit på tanken att begagna sig af tillfället, då alla i Mäster Tilischs hus voro på lekstugan. Han förhölls huru gudlöst han handlat, när han sökt vältra brottet på en oskyldig, och huru fräck han varit, då han fordrat rättens frikännande dom samt att amman och Tilisch måtte straffas för äreröriga beskyllningar. Sven anförde till sin ursäkt, att alla inlagorna i målet skrifvits åt honom af Skulten Fagg, som likväl på tillfrågan bedyrade, att han icke vetat annat än att Sven varit en ärlig man. Men nu kom det i dagen att Fagg, rättvisans tjenare, varit fullt medveten om brottet samt delat någon liten del af rofvet, hvilket äfven gjort att han, när målet började taga en allvarsam vändning, ifrigt rådde Sven att taga till flykten, hvilket som vi sett misslyckades.

Sven berättade derefter hur det tillgått med stölden, och hur han, när ransakningen derom tog sin början, ångrade att han begått densamma, »och konfererade med sin hustru om han skulle upptäcka det för någon, sägandes hon till honom, att om han sådant hade i sinnet, så vore det bäst att förtro det Rådman GERARD BRAUNJOHAN, hvilket han ock gjorde, gåendes till bemälte Rådman i tanken att rådfråga sig med honom, hvad han skulle begynna, efter det honom ett så groft tjufvastycke var tillagt, och som Rådman Braunjohan då begynte honom förhålla att det var för honom bäst, om han visste sig skyldig, att säga det ifrån, viljandes han laga så att det skulle biläggas, allenast alla penningarne kommo riktigt tillbaka. Så upptäckte Sundberg för honom allt samman huru det var passeradt, och *bar samma dag efter middagen penningarne till Braunjohan*, sägandes det vara allt det som han stulit hade, men behöll likväl 41 dukater och alla de lösa penningarne, der till med 6 Specie Riksdaler, samt ett guldstycke som nu i Rätten inlevereradt är, hvilka penningar Sundberg till ett och annat employerat hafver.»

Man får vidare veta att han sände hemligen penningarne (de

samma som han förut lemnat Braunjohan?) till Pastor Hermanni, till hvilken han sedermera sjelf gick och för hvilken han under biktens helgd uppenbarade alltsammans.

Derpå frågade rätten huru mycket stadskulden Anders Fagg fått för det han hjälpte honom med skrifningen, hvartill Sundberg svarade att »för den första skriften har han fått 4 Caroliner och sedan utaf de tre dukaterna, som Sundbergs hustru till honom lefvererat att köpa Bergensfisk för, har han bekommit halfva delen, och åtskilliga gånger derefter då 1, då 2 Caroliner, jemte en fjerding smör, utom det att Fagg alltid varit hos honom och ätit, druckit samt sig till det bästa plägat.»

Sedan ingenting mer var att utröna, skred rätten till sakens avslutande och den 12 December 1691 afkunnades domen, hvarigenom, sedan Tilisch yrkat lagligt straff på Sundberg, hans hustru och svägerska Brita Henriksdotter, hvilken senare varit om stölden medvetande och delat det stulna, samt derjemte ansvar på Skulten Fagg, »den han förmenar i denna sak hela sommaren igenom med skrivande tjufvarne betjenat, med dem ätit, druckit och goda dagar hållit,» Sven Sundberg »dömes sig sjelf till välförtjent straff och androm till varnagel till lifs straff och galge, så och dess hustru Catharina Henricsdotter samt svägerska Brita Henriksdotter i lika måtto att halshuggas; — Hvad Skulten Anders Fagg vidkommer, blifver sådant utstaldt till närmare undersökning, då Rätten derutinnan lærer statuera, hvad som med lag och sakens beskaffenhet enligt är».

Naturligtvis underställdes denna dom Hofrättens pröfning, som 1692 resolverade att Sundberg skulle befrias från galgen men i stället afstraffas med gatulopp. Häröfver hade väl deliqventen skäl att vara nöjd, men besvärade sig likväl den 28 Maj öfver att »gatuloppet hårdare exequerats än domen innehåller,» hvarpå Rätten svarade att exekutionen är förrättad i enlighet med Hofrättens utslag, samt att Sundbergs hustru derjemte äfven har att vänta likartadt straff. Sedan han på detta sätt blifvit underkastad en vanärande dom, klagade den 4 Juli samma år gillebröderna af Hattmakarembetet öfver att Sundberg icke desto mindre fortsätter med sitt handverk till deras embetes största skam, och i anledning af deras klagomål förbjöd honom Magistraten vid 40 markers vite att hädanefter bruka sin näring.

Om Braunjohans åtgöranden i saken yttras icke något om-döme i protokollet.

HANDEL OCH NÄRINGAR, KOMMUNIKATIONER OCH POSTVÄSENDE.

Handlarna från Nya Lödöse fortlefde i Göteborg, och staden hade till en början sålunda förnämligast handelsförbindelser med utlandet öfver Holland och särskildt Amsterdam, mera sällan med Lübeck, Danzig och de andra Östersjöhamnarne. Detta ändrades så småningom och affärerna på Hamburg, Reval och andra platser blefvo allt lifligare. Samma var efter 1661 års traktat förhållandet med sjöfarten på Frankrike, der man från Nantes, S:t Malo, La Rochelle, Bordeaux, Bayonne och Marseille hemtade *viner* och *specerier*, samt efter 1651 med Portugal, som förnämligast lemnade *salt*. Med Spanien, eller rättare Cadix, drefs handel i ganska stor skala, alltifrån det drottning Kristina 1635 frigaf densamma, och härifrån togos *viner*, *olja*, *frukt* och framför allt det viktiga *saltet*, som i vår äldre historia spelar rent af en politisk roll. Införseln till staden utgjordes i öfrigt äfven af *sill*, som vid ifrågavarande tid till icke obetydlig mängd fångades med stadens egne fartyg, de s. k. »Heringsbyssorna», som här bygdes af holländaren Frans Corneliusson Dennick; i görligaste mån sökte man främja detta fiske och Abr. van Eyck föreslog 1671, att man skulle uppföra brädsckjul vid hamnen, för att ej varan skulle behöfva ligga under öppen himmel, när den tofgröfdes, hvarjemte staden till fisktorg, i stället för det hittills använda Lilla torget, af fortifikationen erhöill den lediga platsen utmed tullhuset vid stora bommen.

Detta förslag synes icke haft någon påföljd, ty långt senare eller 1713 uppstod ånyo fråga härom, och guvernören föreslog då att man dels borde inrätta ett *slagtarhus*, hvilket magistraten äfven fann nödigt vara, men upplyste att det varit redan under öfverläggning att bygga ett sådant vid stora bommen öfver vattengrafven, och dels ett *fiskarehus*. Med afseende på det senare medgaf magistraten önskvärdheten såväl af ett dylikt, som att fisken måtte säljas efter vikt, »men detta tycktes af de flesta vara onödigt, ty det har tvenne gånger varit begynt, men ingen framgång vunnit, utan har måst nedläggas igen; dock kunde väl en taxa göras för huru mycket en mark skall gälla af lefvande gäddor, aborrar, rudor, braxen och dylikt, och äfvenså för den döda fisken när den

inkommer till salu; hvad ock salt fisk angår, så kan den intet vägas, undantagandes heljeflundror, som mest säljas efter vigt, när fiskarne äro stora.»

Ehuru *väfnad* idkades i hvarje hus var införseln af dylika tillverkningar icke obetydlig, hvilket gjorde att man 1694 alldeles förbjöd att utifrån intaga:

»Holländskt huslärf (fint lärf var medgifvet mot tull),

» gement lärf,

Gemen Schlesiger Schirr,

» Cattun,

Dantziger huslärf,

dubbelbredt Pommerskt d:o,

smalt » »

Skotskt huslärf,

Svart och blått lärf,

Randigt Schlesiger, som är de blommerade tyger likt,

Hamplärf.

Wahrendorfer eller Closterlärf,

Fint Bielefelds »

Gripenberger »

Franskt Canfas, samt

Flamska tapeter, välförståendes de gemene randige»;

hvilken förteckning sålunda upptager de väfnader, som förnämligast voro i bruk hos de förmögnare klasserna.

Bland utförda varor märkes i främsta rummet *trä*, deri Göteborg öfverträffade Stockholm, och redan 1640 exporterade 15,000 tolfter bräder, 850 master, 1,000 famnar ved m. m. till ett värde af 50,000 daler sm. Dernäst kom *järn* samt vidare *beck*, *tjära*, *honung* m. m. Såsom handelsstad var Göteborg redan då den andra i riket, under det den i folkmängd stod efter både Upsala och Norrköping.

Mot sjöfarten i allmänhet den tiden var det isynnerhet två omständigheter, som lade särdeles stora hinder i vägen, eller rättare blott en: sjöröfveriet, dels det som legaliseradt benämndes kaperi och dels det som idkades af enskilde på fri hand. Det första skulle egentligen hafva varit berättigadt först då, när Sverige råkade i krig med en annan makt som utrustade kapare, men i sjelfva verket hvimlade sjön af desse djerfve sällar, som funno yrket alldeles för angenämt och lönande att ensidigt hålla efter en nations köpmansskutor, utan hedrade med sina besök hvar och en som kom i deras väg. När det ena kriget aflöste det andra fans

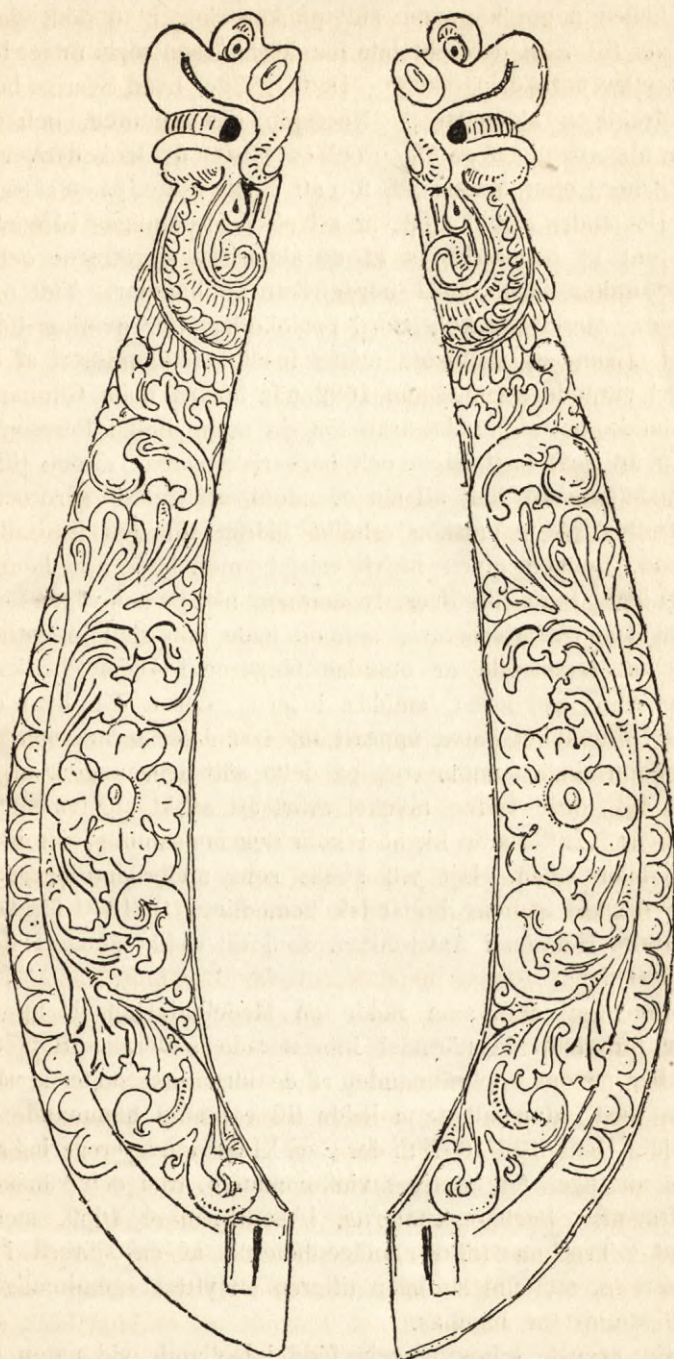

Fig. 39. Bogtråd (originalet på Göteborgs Museum).

icke heller något hopp om slut på kaperiet, utan nödgades regeringarna till värn deremot låta handelsfartygen segla under beskydd af ett eller flera örlogsskepp. Detta gällde, hvad Sverige beträffar, hufvudsakligen sjöfarten på Nordsjön och Atlanten, och sålunda finner man vanligen på våren och om hösten dylika konvoyer samlas vid Elfsborg eller Marstrand, för att i hela flottor på en gång utlöpa.

Det andra slaget åter var att söka förnämligast i Medelhafvet, som rent af beherrskades af de algieriske sjöröfrarne och deras trosförvandter från andra nordafrikanske hamnar. Tidt och ofta ser man, särskildt i konsistorii protokoller, hur qvinnor inkomma med begäran att kollekter måtte insamlas till utlösen af deras i slafveri varande män, såsom 1692 när hustru Brita Gunnarsdotter framställde en sådan begäran för sin man, Bengt Persson, »som nu i 5 år varit i ett hårdt och barbariskt slafveri», och till hvars utlösande hon använt all sin egendom, afyttrat sin gård och äfven af barmhertiga menniskor erhållit bidrag till den fordrade lösesumman, hvilken äfven blifvit erlagd, men hade alla hennes ansträngningar varit förgäfvades, ty mannen blef på hemvägen för andra gången tagen af sjöröfvare, och nu hade hon sjelf ingenting mer att gifva. Hvertenda år omtalas fångarne i Algier, hvilka sades användas på galejorna, smidda i jern. Lösen för hvar och en tyckes i allmänhet hafva uppgått till 400 daler s. m., och det var icke någon ringa summa som på detta sätt årligen gick ur landet, ehuru det torde blifva mycket svårt att exakt angifva storleken; endast år 1729 hade likväl i kollekter hopsamlats ej mindre än 2,991 daler s. m. Det vill synas som underhandlingarna med Algier drevos genom holländsk bemedling, ty 1670 förekommer en Anselm Hartsen i Amsterdam, som till dylikt ändamål förskotterat 160 daler.

Den osäkerhet som rådde på Medelhafvet hade upprepade gånger föranledt de närmast intresserade staterna att utöfva repressalier genom uppbrännandet af de förnämsta städerna på Nordafrikas kust, utan att detta ledde till varaktigt hämmande af sjöröfveriet. Redan år 1667 under Carl XI förmyndareregering gjordes försök att ingå, för Sveriges vidkommande, fred och vänskapsförbindelse med Barbareskstaterna, liksom senare 1669, men utan resultat. Tvertom tilltogo olägenheterna af en sjöresa i dessa farvatten så, att man slutligen tillgrep en ytterst egendomlig utväg, för att åtminstone hämnas.

En svensk schoutbynacht född i Holland, vid namn Henrik Gerdtsen, adlad under namnet Sjöhjelm, föreslog nemligen rege-

ringen att låta hemligen uppsnappa Turkiska och Arabiska skepp på vidt aflägsna orter, der dessa icke kunde förmoda någon fara, och genom röfvandet af dessa de kristnes fiender förskaffa enkedrottningen en ansenlig vinst. Amiral Sjöhjelm's förslag antogs, och ett hemligt bolag bildades, uti hvilket drottningen tecknade sig för 3,200 daler kopparmynt. Riksens Råd och några andra personer ingingo äfven i bolaget, hvarigenom den tecknade summan uppgick till 17,788 Rdr. Specie. Kronan lemnade tvenne fullt utrustade fartyg, nemligen örlogsskeppet Falken och en galliot kallad Ulfund, jemte nödigt manskap, ammunition och annat tillbehör. De öfriga kostnaderna, beräknade till 12,000 Rdr. Specie, skulle af bolaget tillskjutas.

Hemliga bolagsreglor uppgjordes, hvaruti bland annat var stadgadt, att kronan skulle njuta halfva vinsten af företaget, och den 6 Augusti 1663 utfärdades en instruktion för Sjöhjelm. Tvenne kaptener tillsattes på skeppet, nemligen Hising, som var svensk, och Mann, en holländare. Både skeppet och gallioten afseglade från Stockholm den 3 September samma år, men redan i begynnelsen af resan inträffade den motgången att båda fartygen kommo på grund vid Anholt i Kattegat, hvarifrån likväl lineskeppet kom loss, men gallioten Ulfund gick förlorad. Med det öfverblifna skeppet Falken inlopp Sjöhjelm till Göteborg, hvarifrån han först afseglade i Mars 1664, efter att ytterligare hafva reqvirerat 13,000 daler kmt eller 3,250 Rdr Specie.

Expeditionen fortgick derefter inpå året 1665, då, efter åtskilliga misshälligheter mellan de tvenne kaptenerna, den svenske, eller Hising, jemte sin son öfvergaf skeppet uti Mozambiques hamn, och kort derefter dog den holländske, enligt besättningens uppgift genom öfverflödigt förtärande af starka drycker. Amiralen seglade nu in i Röda hafvet, der han anträffade tvenne rikt lastade turkiska skepp, hvilka han frantog dyrbara skatter. Derifrån gick Sjöhjelm till Goa och pantsatte eller sålde skeppet, hvarifrån han återvände till Holland, der han dog 1668.

Kapten Hising återkom deremot lyckligen till Sverige, äfvensom något senare en stor del af det i Goa sålda skeppets besättning. På deras gemensamma klagomål anställdes i Stockholm en rättegång mot Sjöhjelm's arfvingar. En af kommissarialrätten i Stockholm under den 10 Augusti afgifven berättelse, hvilken förvaras uti riksarkivet, upplyser att af 6 särskilda klagopunkter mot Sjöhjelm, kunde 5 icke fullkomligt bevisas, utan blott den att han skulle af de turkiska skepparne tagit rika föräringar i juveler m. m.

Men ehuru detta bevisades, fick äfven denna fråga förfalla, då ingen tillgång till ersättning fanns i Sjöhjelm's sterbhus.

Säkert är emellertid att kronan förlorade sina båda fartyg, och alla delegarne i bolaget sina insatta penningar, samt att den ansefliga vinst som förespeglats alldeles uteblef, och det oakadt man haft den omtänksamheten att ihågkomma kyrkor och fattiginrättningar med löften om en del af den påräknade vinsten, på det Guds välsignelse vid företaget måtte så mycket säkrare erhållas. *)

Det var först i och med upprättandet af konvojkommisariatet i Göteborg 1724 man fick någorlunda fred för Barbareskstaterna. Före uppkomsten af detta, var Sveriges och särskildt Göteborgs handelsfart på Medelhafvet mera inskränkt och de fartyg, som sändes dit, voro starkt bevärade med kanoner, och försedde med back och skans skilda från mellersta delen af skansdäcket medelst starkt jernbeslagna, med skjutgluggar försedda plankskott, på det besättningen, vid tillfälle af antring skulle kunna draga sig under backen och skansen, och derifrån beskjuta de antrande i fall de kommo på mellandäck, hvarjemte sprängkistor medfördes, för att spränga back- och skansdäcken i luften, om fienderna lyckades intaga dem.

Till ordförande i konvojkommisariatet utnämndes Amiralen, Friherre A. J. ÖRNFELT och till ledamöter valdes, af Ridderskapet och Adeln, Presidenten WILHELM VON UTFALL, samt af Borgerskapet Borgmästaren i Göteborg JACOB SAHLGREN och Handlandena PETERSON, BUSCH och SCHÜTZ. Dess första åliggande var att föranstalta och bekosta utrustandet och utsändandet af konvojfartyg, till skydd för svenska handeln i Medelhafvet, och dernäst att söka ingå fred med Barbareskstaterna.

Det fans likväl ett tredje slags sjöröfveri, som var föga mindre farligt än de båda andra, det var ett sådant som i vissa länder idkades i kuststäderna under lagens täckmantel och hade till offer alla dem som olycka, storm och oväder kastade till dessa ogästvänliga kuster.

Vi hafva framför oss ett sådant fall. År 1704 återkom till Göteborg skepparen ANDERS OLSSON KIJWIJK jemte besättningen på det i staden hemmahörande skeppet *S:t Peter*, uppgifvande inför rätta att fartyget strandat på Skagen och gått helt och hållet förloradt med last och gods, så att folket med möda kunnat rädda lifvet.

*) I. A. Kreuger: Sveriges Förhållanden till Barbaresk Staterna i Afrika. Stockholm 1856.

Af ett eller annat skäl hade emellertid befrakterne af fartyget, de båda handlandena HENRY MAISTER och JOHAN ANDERS OLBERS, fått anledning misstänka att icke allt stod rätt till, och nu förekallades folket ånyo för att höras på ed. När Styrmannen skulle aflägga denna, aflade han hellre fullständig bekännelse om förloppet vid strandningen, men såsom bevis på besättningens halt i öfrigt kan nämnas att matroserna redan hade handen på biblen för att besvärja sin förut gjorda utsago, när de vägrades att få gå eden, och i stället underrättades om att Styrmannen bekänt.

Denne berättade sålunda att fartyget verkligen strandat, men att folket på Skagen genast kommit ut i båtar och afhemtat icke endast skeppsfolket utan äfven bergat allt godset, och till och med gått så långt i hjälpsamhet, att man visiterat besättningen för att utrona om icke något af lasten doldes i kläderne.

Såväl folk som gods togs derpå om hand af den legaliserade röfvaren, »strandförpaktaren» ANDERS BRÖNSDORPF, som vid bedrifvandet af sitt lofvärda yrke ingått troget förbund med Borgmästaren på platsen HERMAN MERCHER. Till denne fördes nu besättningen samt den, som det tyckes mera enfaldige än brottslige kaptenen, och undfägnades der så frikostigt att de snart allesamman hade ett försvarligt rus. I detta stadium meddelade dem borgmästaren att de måste underteckna en attest om att såväl skepp som last gått totalt förlorade, och ehuru alla till en början vägrade, öfvertalades slutligen kaptenen, då borgmästaren förklarade att allt skedde till redarnes och befraktarnes bästa, och, då de skeppsbrutne derjemte erhöilo 8 daler hvar och en att hjälpa sig hem till Göteborg, teknade slutligen kaptenen under, med förklaring att »eftersom de voro på en främmande plats, vore det bäst att taga hvad som bjöds», och hans exempel följdes derefter af den öfriga besättningen. Derpå uppmanades de af borgmästaren att vid hemkomsten noga hålla sig vid attesten och den deri förekommande uppgiften att intet gods blef bergadt, »och om det så högt skulle gälla, skulle de intet låta komma något derpå an att lägga handen på boken och svärja» — ett råd som de äfven följde som vi sett.

Nu var allt klart och borgmästaren kunde i allt lugn kalla dem inför Rätten samt ransaka om strandningen och derefter utfärda intyg om den totala förlisningen, hvilket derefter af kaptenen företeddes vid hemkomsten.

Sedan allt kommit i dagen, satte sig befrakterne af fartyget i rörelse för att få en undersökning af vederbörandes förhållande inledd, och det lyckades äfven med magistratens i Göteborg hjälp.

Men det vill nästan synas som om sjelfva Amtmannen på Jutland, Justitierådet C. BARTHOLIN varit i komplot med de brottslige på Skagen, ty på annat sätt kan man knappast förklara hans tillvägagående. Han hade af danska regeringen fått befallning att hålla ransakning om händelsen, vid hvilken ombud från befraktarne äfven skulle vara närvarande, men af de senares relation till magistraten synes, att de om tiden för ransakningen ej blifvit under rättade, utan höll Amtmannen denna på eget bevåg, hvaraf följde att när befraktarnes ombud, Henrik Wedinghusen, och skepparen kommo till Skagen, möttes de af underrättelsen att ransakningen redan var hållen med den utgång att Amtmannen funnit klart och tydligt ådagalagdt — af de anklagade, andra funnos ju ej tillstädes — att ett lagligt och formenligt köp ingåtts med skepparen om det från vraket bergade godset.

Med denna utgång kunde egarne af lasten icke vara nöjde utan klagade sin nöd för magistraten, anförande att »om skeppsbrottet egt rum på en barbarisk kust, kunde det icke gått dem värre än här hos kristne, grannar och bundsförvandter», och särdeles förbittrade voro de på strandförpaktarne, »som intet annat söka och eftertrakta än att göra sig glada, feta och mäktiga i verlden af andra människors olycka. Då samtliga redare och befraktare af skepp och laddning utaf Hans Kongl. Majts till Danmark och Norge allernådigste befallning till Amtmannen nogsamt intagit, att dess Kongl. Thron lyser af Nåd och Rättfärdighet emot dem, som uti ett så olyckligt tillfälle hafva lidit en stor skada, så skola de aldrig underlåta att med underdånig vördnad och beröm erkänna Hans Kongl. Majts nåd och rättvisa, i den förhoppning att Kongl. Majt aldrig skulle tillåta, att de i denna sak komme att lida genom skepparens enfaldighet eller strandförpaktarens snålhet, och att det gods som enligt räkning kostat dem 10,000 d. s:mt, förutom sjelfva skeppet, skall fränkännas dem för 400 daler».

Magistraten tog nu saken ytterligare om hand, och genom svenske ministerns i Köpenhamn, Leijonclous, energiska bedrifvande, nedsatte danska regeringen den 1 April 1705 en särskild kommission för att ransaka och döma i målet, och på detta sätt erhöles slutligen de bedragne full rättvisa.

För att underlätta sjöfarten upp till Göteborg blef elfven i anledning af de många grunden försedd med prickar under loppet af år 1670, och följande året införskrefs från Holland en som kunde bygga »mudderqvarnar». Men i alla fall kunde inga större fartyg komma in till stränderna, hvilka dessutom, som vi förut

veta, icke voro försedda med kajer, utan nödgades man vid lossning och lastning betjena sig af båtar och pråmar och till detta ändamål inrättades på 1670-talet, eller kanske ännu tidigare, *Strömbåtegillet* och *Hemförarebåtegillet*, hvaraf det förra hade privilegium att utför elfven forsla de varor, som kommo genom Ströms slussar, och det senare åter att frakta varor i land eller ombord till fartyg på redde.

I en tid då alla yrken, handtverk och näringsfång voro kringgårdade och reglementerade, var det gifvet att det som berörde sjöfarten icke heller skulle utgöra något undantag, och man finner i sjelfva verket, att *skeppstimmermännen* erhöilo sina skråartiklar 1671; samma år bildades *Dragaregillet* och 5 år senare omtalas *Masthuggaregillet*. När så var förhållandet, är det icke underligt att sjelfva handelsrörelsen sedan den 23 Februari 1661 var bunden, äfven den, vid ett gille, såsom hvars grundlag gäller »*Köp- och Handels Gillets articular,*» hvilkas innehåll vi i korthet skola omnämna. Enligt desamma skulle alla i staden bosatta handlande ovilkorligen vara medlemmar af gillet, som egde att till ålderman och besittare uppställa förslag, inom hvilket Magistraten hade att utse lämplige män till dessa förtroendeposter, hvilkas innehafvare borde tillse och förebygga allt som kunde hindra handeln, efterspana och anhängiggöra falskhet i vigt och mål, för dyrt köp, varornas obilliga stegrande samt hvad annat som efter tidens åsigt hämmade utvecklingen. Ingen fick hädanefter sätta sig ned i staden för att drifva handel, som icke förut hos någon handlande tjent i 8 år och sedan varit hans köpsven i 4 år. Först efter fullgörande häraf kunde han anmäla sig hos presidenterna och samtliga senaten för att erhålla burskap, dervid företeende åldermäns och besittares intyg om sitt redliga förhållande, hur länge han tjenat och genom hvilka medel han ärnade försörja sig och slutligen skulle han uppvisa ett försvarligt gevär för tjenstgöringen i Borgerskapets Corps, erlægga 6 daler i burskapspenningar och framställa två löftesmän, som gingo i god för hans framtida uppförande och betalning af skatterna. Befanns allt detta i ordning, egde han utfå burskapsbref, samt blef efter aflagd ed medlem af gillet.

Ett 1600-talets handelsbiträde hade det emellertid icke obetydligt annorlunda än nu, och det kan vara intressant nog att läsa bestämmelserna härom, dervid förutskickande anmärkningen, att, liksom graderna inom handtverken voro lärgossar, gesäller och mästare, så fanns äfven motsvarighet inom handelsgillet med dess gossar, svenner och köpmän.

Artiklarne säga härom: »En pojke eger sin husbonde nöjaktig borgen ställa för ärlig och trogen tjenst, och att han sina tjenstår tillbörligen uthåller; uti sina pojkår må han ingenstädes utgå af huset utan sin husbondes eller matmoders förlof, ej heller må han bära penningar hos sig hemligen, utan om honom några penningar tillfalla, då skall han dem sin husbonde leverera att förvara. Vidare skall han i kläder rätt och slätt hållas, så att de icke med snören, silkesband och knappar eller med annat orimligt besatte och stofferade varda. Om en pojk eller tjenstedräng varder funnen på källare eller krogar och anställer gästeri och sin husbondes penningar försätter eller försöndrar, då hafve husbonden makt honom utur sin tjenst att drifva.»

Gillet tyckes likväl icke någon gång kommit till riktig stadga och trefnad, ty allt emellanåt klagar magistraten, liksom fallet var 1670, att deras sammankomster och ordningar icke af ledamöterna hållas. Det som bidrog att minska intresset för gillet var, att inträdesafgifterna uppgingo ända till 84 riksdaler, och sålunda voro allt för betungande att erlægga, och i sjelfva verket ej heller erlades annat än när någon dertill tvingades, och detta skulle ju varit fallet med alla, om gillet sjelf hållit efter de försumlige. Men, till motsats mot handtverkskråna, synes handelsgillet nästan aldrig hafva sökt tvinga någon till inträde i detsamma. Följden blef också, att det förde en bedröflig tillvaro, och måste ytterligare 1681 tagas om hand af magistraten, som då utsåg till åldermän JACOB HERWEGH, OLOF SIMONSSON, DAVID MATTSSON och HENRIK ARVEDSSON, samt till bisittare HENRIK EILKING, VOLRAT THAM, DAVID AMIJA, HENRIK BRAUNJOHAN, JOHAN VON MINDEN och MATHIS ASSMUNDSSON RAMBEAU, hvilka voro stadens mest betydande köpmän, — 1680-talets börs magnater.

Till handelns upphjelpande utfärdade regeringen gång efter annan privilegier, såsom stadens befrielse från utskrifning och tillåtelse att dit inbjuda främlingar med kapitaler — hvarvid likväl gjordes ett uttryckligt undantag med judar. Men ingenting ville hjälpa, dertill orsaken låg just i de åtgärder, man i allra bästa mening vidtagit. Redan 1635 hade förordningen om handelns »partering» utkommit, och det var denna förordning som i grunden ruinerade just hvad den skulle hjälpa. Genom denna lag förbjödos köpmännen »ihopslagga« allehanda varor till salu; hvar och en måste välja mellan de 15 olika gillen, hvori köphandeln blef fördelad, med sträng begränsning inom dessa, och hvarje dylikt gille skulle förestås af åldermän och bisittare samt betraktas såsom ett

från de öfriga skildt skrå. Lyckligtvis blef det alldeles omöjligt att strängt genomföra stadgandena i denna förordning; det gick ej för sig i Stockholm ens, mycket mindre i landsortsstäderna, der man väl pålyste den, men måste nöja sig med att särskilja köpmanshandel, hökeri och handtverk.

I Göteborg, som var en betydande sjöstad, kunde man liksom i hufvudstaden sönderdela handeln vida mer än i småstäderna, och, sedan borgerskapet 1658 erhållit tillstånd att tvinga de store och penningstarkare affärsmännen afhålla sig från den lilla handeln, funnos här sålunda tre hufvudgrupper: grosshandlare, minuthandlare samt hökare. Till den första klassen, *grosshandlare*, hörde de som egde hela skepp, eller andel i sådana, eller de som drefvo betydligare affärer, och voro de skyldige sälja sina varor i gross, stycke, tusende, hundrade, femtio, hela och halfva laster och tunntals — allt efter varans beskaffenhet, — men icke mindre. När fartygen kommo upp på strömmen, hade de rättighet afsluta köp om större eller mindre del af lasten, innan allmänheten fick tillgodose sina behof. De förmedlade då liksom nu handeln mellan utlandet och allmänheten eller närmast *minuthandlarne*, hvilka senare voro uteslutande inskränkta till bodhandeln. Minuthandlarne fingo ej sysselsätta sig med olikartade föremål, utan skulle handla med de sorter, som närmast kommo öfverens, så att den som hade siden, kläde eller linne fick icke på samma gång utbjuda kryddor, hattar, jern o. d. Handelsgillet kunde därför med fog 1670 anklaga en person, som, jemte bränvin, fisk och salt, äfven »umgicks» med kramvaror, och ålägga honom att hädanefter hålla sig till enahanda näring. För öfrigt var en 1680-talets bod lika mycket skild från 1880-talets eleganta gasstrålande butiker, som den tiden i allt annat var olik vår egen. Man måste föreställa sig de små låga trähusen med deras blyinfattade rutor, hvilka motsträfvigt släppte en sparsam dager in i en liten kammare, hvilken tjenade som bod, men som icke hade någon dörr ut till gatan, utan i stället en större aflång öppning i väggen; utanför befann sig den i protokollerna ofta omtalade »bodlämmen», på hvilken varorna utbreddes för den på sjelfva gatan stående köparen, som svagt skyddades mot oblid väderlek af ett öfver honom framspringande lågt tak.

Slutligen kommer den tredje klassen, *hökarne* och *månglerskorna*, hvilka senare voro sådana, som icke hade råd att uppsätta egen bod, utan stodo på torget eller gatorna utanför husen med sina

Fig. 40. Stora Sjötullens sigill.

småsaker. Det var icke tillåtet dem att gå kring i husen och utbjuda hvad de hade, hvilket stämplades såsom »stort underslef och tjufteri», och hade till påföljd dryga böter jemte varornas konfiskering. Till utöfvande af mångleri fordrades naturligtvis vederbörligt tillstånd, och särskildt kränkte det djupt borgerskapet, när skarprättaren Per Persson år 1682 företog sig orådet att lägga sin skuta vid torget och derifrån »uthökra» äpplen och annat, hvilket blef honom allvarligen förbjudet, »efter det icke anstår honom handel att drifva».

Främlingar, som icke hade burskap, tillåtos väl idka handel men under betydande inskränkningar; när deras gods anlände, skulle det inläggas i särskildt förvaringsrum under stadens, tullnärens och egarens nycklar; endast tvenne dagar i veckan, Tisdagar och Fredagar,ingo de hålla boden öppen och det blott mellan klockan 8—11 förmiddagen och ingo endast sälja i parti, samt voro alldeles förbjudne att besöka marknader.

Hvad som kanske mer än något annat förlamade handeln var den så kallade *Lilla tullen* (accisen), genom hvilken städerna försattes i belägringstillstånd, och allmogen skrämde derifrån så, att borgerskapet nödgades till »landslopp», eller att sjelfva resa ut på landet för att förskaffa sig lifsförnödenheter; det gick så långt, att allmogen måste betala tull för sina skatter, när dessa skulle införas till städerna, liksom borgerskapet för varor, som fördes kring på marknaderna. Till förtydligande häraf anföra vi hvad i instruktionen för småtullarne och accisen stadgas den 7 Mars 1675, nemligen: att staden skall afstängas från landet genom staket, som tillsluter alla mindre vägar och gångstigar; att vid portarne uppsättas tullstationer, der journal föres med särskilda kolumner för kronans tull, kronans enskilda accis, qvarntullen, boskapsaccisen, konfiskationer och hvad allt dessa plågoris hette; att tullbetjenterna meddela de resande pass på det som in- eller utföres; att när saker föras in till staden att förarbetas, t. ex. hudar, och sedan föras ut på landet igen, skall accissedel uttagas och borgen ställas för att varan ej säljes, och slutligen att, om borgarne förde kreatur ur staden ut på bete, eller lärft att blekas, skulle utfärdssedel förut begäras.

Det är gifvetvis i stadens kommerskollegii protokoller vi finna de rikaste bidragen till handelns historia, bidrag, som nästan uteslutande afse de sätt, hvarpå handeln skulle tillräckligt skarpt begränsas, men derjemte innehålla äfven redogörelser för åtal mot olaga handel, olaga bryggning, bakning, öltappning m. m. När

ingenting annat hjälpte, grep man till längderna öfver dem, som under året betalt tull; om då en person, hvars lefnadsförhållanden man kände, infört en tunna malt mer än man ansåg honom skäliggen kunna för eget hushåll behöfva, gaf detta genast anledning åklaga honom för olaga försäljning, hvarpå han underkastades visitering i sitt hem, med thy åtföljande inqvisoriskt förhör. Man var i sanning uppfinningsrik i dessa hänseenden; det hvimlade af accismästare, tullbesökare, stadstjenare och hvad allt de hette, som under skultens befäl hade att taga vara på tullarna och förordningarnas efterlefnad, att gå ur hus och i hus, visiterande och spejande efter förbjudna varor eller olöflig handel, och om dessa, orimlighetens tjenare, ej förforo dervid med kraft och allvar, »skulle de vara till det straff förfallne, som en slik försumlighet förtjenar»; på förbarmande från deras sida var sålunda ej att räkna.

När man genomgår dessa protokoller, och sida efter sida icke läser annat än bönhaseri och förföljelse, ofta af den mest lumpna och obarmhertiga art, finner man det rent af obegripligt, att icke all rörelse, handel och näring afstannade och fullkomligt tillintetgjordes. Den ledande grundsatsen var, att ingen fick befatta sig med någonting annat än det, som tillhörde hans speciella yrke, och denna kinesiska princip tillämpades så strängt som det var tänkbart; men lika gifvet är, att allmänheten å sin sida icke brast i uppfinningsförmåga att kringgå den. Rent af olidlig blef den när den, som fallet var, inblandades i de mest alldagliga husliga göromål. Så t. ex. begagnades den tiden allmänt, sedan ofredens dagar, handqvarnar för det enskilda behovet, men dessa användes äfven af en och annan att nattetid förmala malt till bryggarne, hvilket var ett intrång på väderqvarnarnes privilegium, och föranledde generalinspektoren öfver accisen, Hägerflyckt, att 1682 fordra det alla handqvarnar skulle samt och synnerligen förseglas, hvilket äfven af magistraten bifölls. Sammalunda var försäljning af bröd något som uteslutande tillkom bagarne, men i smyg idkades af fattiga personer att dermed förtjena sitt uppehälle. Sådant beifrades med största flit, och 1662 anklagar sålunda kronans besökare en Ingel Andersdotter för det hon bakat »kakubröd» till salu, samt meddelade rätten att han tagit ifrån henne 20 kakor och begär att hon måtte derjemte pliktställas; hon bekände sig skyldig till anklagelsen, men ursäktade sig med att förseelsen skett för penningbriestens skull, samt bad om förskoning, hvilket bifölls så till vida, att böterna efterskänktes, hvaremot det i beslag tagna brödet öfverlem-

nades till hospitalet. Eller för att bland den stora mängden välja ett annat exempel: 1677 berättade en Per Hansson inför kollegium huru som hans sjukliga hustru och barn i deras fattigdom tagit sig till att baka och sälja »gorå, munkar och vofflor», för att något förtjena, hvilket af besökaren blifvit fråntagit dem. Slutligen blef en fattig hustru med sju små barn, hvars man drunknat, anklagad för det hon sökt lifnära sig och sina små med bakning och försäljning af bröd; brödet — resultatet af hennes trägna arbete, hennes enda förvärfskälla — konfiskerades, hvaremot böterna efterskänktes i anseende till hennes fattigdom.

Synnerligen upplysande och betecknande bidrag till skråtvångets historia och således till historien om den stora, lidande allmänheten, lemnas oss af nedanstående redogörelser, hemtade ur 1688 års protokoller.

Nämnde år, den 12 Mars, voro stadens samtliga skeppare inkallade för Senaten att stå till ansvar för de klagomål som mot dem höjdes af i staden bosatte sjömän, hvilka anförde att skepparne icke mera ville gifva dem den vanliga hyran, utan började i stället hyra besättningar från landet, der de kunde få dem för billigare pris, öfver hvilket »orimliga förfarande» de bittert klagade, med påstående att de måtte framför främmande från landet och lösdrijfvere antagas på fartygen och få njuta den vanliga förtjensten till godo, till sitt och de sinas uppehälle.

Enär de härvid stödde sig på en kongl. förordning af 1684, måste skepparne gifva vika och Magistraten förbjöd dem att hädanefter taga några främmande matrosar, utan endast hofaste män och borgare här i staden först och främst, »emedan dessa för kontributioner och annan borgerlig tunga sitta.»

Å andra sidan var det under dessa förhållanden en alldeles naturlig och följdriktig begäran af skepparne att Hallandsbönderna och andra utom staden boende skeppare måtte hindras och förbjudas att taga frakter af några borgare eller köpmän i Göteborg, emedan de, som erhöllo sitt folk för billigare hyra och på landet hade sitt jordbruk att lefva utaf, samt voro befriade från många af de utgifter som betungade innevånarne i en stad, skulle eljest kunna segla för mindre frakt och således alldeles utestänga stadens egna skeppare från sjöfarten. Denna begäran ansågs äfven af Magistraten fullkomligt billig och beviljades.

Sålunda hade striden mellan matroserna och skepparne haft följande resultat: genom folkets fordran på den vanliga högre hyran, med uteslutande af alla medtäflare, hade skepparne nödgats

höja frakterna, hvarpå handlanderna åter å sin sida måste ingå, då inga andra fartyg stodo att erhålla, och detta åter fördyrade naturligtvis alla varor i motsvarande grad, och i sista rummet var det slutligen allmänheten som måste betala alltsammans.

Skepparne voro i öfrigt omgärdade af öfverstigliga murar på alla håll, liksom de andra yrkena. De voro af regeringen ålagde att icke begagna andra ankare än från Söderfors bruk, och när de klagade öfver att de, som ofta var händelsen, utomlands i storm och oväder miste dessa och ej kunde ligga och vänta tills de erhöilo sådana från Söderfors, tyckte äfven Magistraten detta vara orimligt men kunde ingenting göra vid saken, utan lade dem på hjertat att de »borde noga iakttaga kongl. maj:ts påbud.»

Likaledes erinrades de vid samma tillfälle om att de icke fingo bruka annat tågvirke än det som tillverkades af »Banemästaren», eller föreståndaren för repslagarebanan i staden, »emedan det som utomlands köptes var konfiskabelt, och sådant köp dessutom var belagdt med särskildt straff».

Slutligen kommo båtekarlarne och hemförarebåtegillet och besvärade sig öfver skepparne, »huru som dessa prejudicera dem och deras näring betaga, i det de genom sina espingar utföra till skeppen hvar och en deras beck och tjära, hvilket båtekarlarne bör tillkomma, och före detta varit brukligt att de njuta denna förtjenst.» Rätten påminde om att skepparne verkligen voro förbjudna med egna båtar utföra till fartygen beck och tjära, så snart kvantiteten öfversteg en läst, utan tillkommer detta arbete hemföraregillet enligt dess skrå och privilegier, och åtog sig magistraten att hålla allvarsam hand öfver skepparnes åtgöranden härutinnan.

Ett annat fall rörande handel och sjöfart omnämnes 1697 den 6 September, då Rådsmannen Volrat Tham för rätten tillkännagaf att hans son, Handlanden (sedermera Kommerce Rådet) Sebastian Tham hade af sina korrespondenter i Pommern fått order att icke sälja något i Göteborg af en hit adresserad spanmålslast, utan genast skeppa den till Holland, der priset för närvarande vore högre. Magistraten blef ytterst förgrymmad häröfver och sände genast bref härom till guvernören, »på det en så beordrad transport härifrån må kunna igenom behöriga medel (!) förhindras», då här var ringa förråd på säd. Att detta lyckades är klart och följande året förbjöds Tham att någonsin mer tänka på något dylikt, vid vite af — 30 par spö!

Naturligtvis voro alla andra näringsfång underkastade samma

behandling, och icke minst tobakshandeln som var monopoliserad och öfvervakades af särskilde tjenstemän, som hade fullt upp att göra med åtal och konfiskationer. Vi vilja blott anföra en tilldragelse rörande dessa: 1676 anklagade tobaksinspektoren en qvinna, som sålt denna vara, hvilket hon medgaf, men tillika att det skett på uppdrag af kronobåtsmannen Jöns Börjesson Gullholm, som var tillstädes och upplyste att han tagit tobaken »från sin fiende på Hamburger elf», och att han låtit sälja den för sitt lifsuppehälle, hvarpå rätten dömde att, som han tagit den från rikets fiender, och sålt den för nöd skull, samt emedan han troget tjenat Hans Maj:t till sjös och hans egen gård på Gullholmen blifvit af fienden bränd, så frikändes han och fick tobaken åter.

Ju mer man går på djupet med dessa studier, desto mer häpnar man öfver människans förmåga, att, icke allenast motstå, utan till och med trifvas under de mest ogynsamma förhållanden. Hvad som då ansågs och betraktades såsom den naturligaste sak i verlden, är för oss, det nittonde seklets barn, en ofattlig gåta. Hur skulle väl vi finna oss uti ett dylikt tillstånd, der en vacker dag en tullbesökare, sedan han noga ransakat i kistor och skåp, bryter upp golfvet i rummen, för att leta efter förbjudna varor — eller der en landtbo anklagas för det han sålt kött skålpundtals, hvilket var slagtarnes ensak, och icke »partetals», hvilket senare till yttermera visso var laggifvet endast beträffande stora kreatur, ty får t. ex. egde han icke stycka — samt der det utan uppehåll anklagas och bötfälles till höger och venster!

Men om sålunda den egentliga icke yrkesidkande allmänheten, d. v. s. dagakarlen, embetsmannen m. fl. hade det svårt, arbetade de i dessa fall privilegierade klasserna, gillenas och skrånas medlemmar, icke under mindre betryck, ständigt utsatta som de voro för anklagelser, när brödet var för lätt, ölet för svagt eller när de tagit utöfver hvad taxan bestämde, ty det hörde också till saken att priset på lifsförnödenheter bestämdes af Magistraten för hvarje månad. *) Med

*) Den 27 November 1659 var sålunda priset på:

hvetibröd 2 öre för 14 lod,
 skrädt rågröd $\frac{1}{2}$ mark för 1 \emptyset 9 lod,
 limpebröd 1 mark för 4 \emptyset 10 lod,
 kakebröd $\frac{1}{2}$ mark för 2 \emptyset 19 lod,
 1 mark kött 4 öre,
 1 tunna öl 4 daler,
 1 skäppa råg $8\frac{1}{2}$ mark,
 1 skäppa hvet 3 daler, o. s. v.

allt det nu anförda för ögonen finner man kommerskollegii klagan 1687 alldeles naturlig: »huru handeln nu för tiden helt och hållet staden fråndragen är och alldeles nederliggert», och som belysning härtill säges det, att rådhuset var fullt af silfver, tenn, jernsaker och annat husgeråd, som tagits i beslag för bristande kontributioner till staden; — när förhållandet var så under en fredlig tid, hur såg det väl då ut efter Carl XII:s långa och ödeläggande krig?

Till stadens och handelns aftagande blomstring bidrog icke litet skatternas ojemna fördelning. Visserligen kan man icke säga att antalet löst folk var betydligt, ty vid en år 1694 af rotemästarna på magistratens befallning företagen undersökning visade sig att endast efterstående voro att räkna till denna kategori, nemligen

3 prestenkor,
 12 enkor eller hustrur till soldater,
 2 » » » » båtsmän,
 45 andra gamla qvinnor och
 8 äldre manspersoner,

eller tillsammans endast 70.

Om dessa betalade skatt eller icke, återverkade ej synnerligt, men hvad som gjorde det, var regeringens påbud att alla bokhållare, lagläsare, skrifvare och fogdar skulle flytta in till städerna, ty i och med detsamma hade alla dessa rättighet att under sitt beskydd taga handverkare och näringsidkare af alla slag, derigenom befriande desse från utgörande af skatter, hvilka desto tyngre föllo det återstående borgerskapet till last. Ännu ett ytterligare skäl, hvarför icke handeln tog större fart var det, att de få köpmän, mest utlänningar, som drefvo affärer i något större skala och samlade rikedomar, vanligen rycktes från sin verksamhet för att användas i kronans tjänst, hvarpå de adlades och så blefvo barnen embetsmän eller jordegare. Detta var den vanliga gången med Göteborgs den tiden mest framstående släkter: Macklier, von Lengercken, von Gerdes, Fistulator, Amija, Braunjohan, Spalding och i viss mån äfven Tham.

Grunden till handelns förfall sökte man likväl för ingen del i nu antydda orsaker, långt derifrån, åtminstone icke de maktägande, utan deri att närliggande städer antogos kringsskära Göteborg. Derför ingick äfven rådet 1693 till regeringen med klagomål öfver Kongelf, som angafs att, ehuru denna stad var förbjuden idka utrikes sjöfart och handel, den likväl understod sig icke allenast segla på utlandet och derifrån öfver riket sprida allehanda kramvaror, utan ock drog till sig Göteborgs jernhandel, hvarför

rådet begär att de i Kongelf, som ville idka sådana affärer, måtte åläggas flytta till Göteborg; såsom svar härpå skref Carl XI till landshöfdingen med anmodan att noga tillse förhållandet, hvaremot han fann flyttningen alldeles »impracticabel».

Ännu under 1600-talets senare hälft, gingo främmande myntslag temligen allmänt och obesväradt i staden, som synes bland annat af en tvist, rörande köp af en vagn, hvilken den ena parten betalt med 1 »Jacobus» (skotskt guldmünt) och sedermera afyttrat till »Hennes Grefliga Nåde, Fältherrinnan Fru Ebba Brahe». Likaså omtalas tyskt och danskt mynt. Vexlar voro allmänt i bruk, och, der så behöfdes, reverser, hvilka i sin omständlighet äro märkliga nog, hvarpå kan såsom prof anföras följande:

»Jagh undertecknat Arent de Boois bekienner och här medh witterligit gör at wara skyldig oppå Mons. Hans Felbiers och Wälborna Fru Cath. de Welde wägnar til Ehreborna, Gudfruchtig och dygdesam Matrona, hustru Margreta Murray Trettijotwå riksdaler Silfvermynt, hwilka 32 Rdr iag förobligerar migh richtigt att contentera och betala oppå fem månaders dilation och icke längre dermed fördröja. At detta så i sanning är och oryggeligen af migh och dhe mina hållas och efterkommas skall, hafver iagh denne obligation jempte Herr Johannes Felbier och Wälborna Fruess Cat. de Welde egna nampn och pitzier Confirmerat och bekräfftat.

Actum Giöetheborg den 7 Martij Anno 1668.

ARENT DU BOIJS.

JOHANNES FELBIER.

CAT. VAN WELDE.»

SAMFÄRDSELN.

För en blomstrande handel fordras äfven lätta och billiga kommunikationer till varornas spridning, och äfven i detta fall var det temligen illa stäldt. Som vi förut nämnt voro åkdon en sällsynt lyx, som endast den rikaste bestod sig. Visserligen säger källarmästare Hans Vogt i en skrift till magistraten 1694, att han, efter att hafva blifvit ombedd af borgerskapet, ville till resandes fortkomst hålla sköna och goda hästar samt vagnar, kärror, slädar och fartyg, under vilkor att till stallrum upplätes honom den platsen vid Reparebanan, som mäster Ulrik Hofslagare har sin smedja på (reparebanan låg mellan Vallgatan och fästningsverken), samt att han icke skulle vara förbunden utlemna hästarne annat än till »plaisirresor» nära staden, men det är icke känt att denna plan gick i verkställighet, utan nödgades troligen allmänheten fortfarande hyra hästar till ridning för resor åt landet.

Frågan kunde likväl icke falla utan upptogs ånyo den 29 Oktober 1696 af Generalguvernören, som då erinrade magistraten om nödvändigheten af att foga en god anstalt så, att resande och främmande, här liksom annorstädes måtte få skjuts, herberge »och annan commoditet med mat och annan behörighet», hvartill Magistraten förklarade att, ehuru väl inga klagomål spordes, hafva de likväl nu förnummit att källarmästarne någon tid bortåt vägrat att mottaga gäster, »hvilket nu som en otillbörlig egenvilja Hans Excellens tillika med Magistraten fann skäligt hädanefter alldeles att förbjuda, »hvarför källarmästarne tillsades, att de, som icke vilja mottaga främmande och dem tillbörligen accomodera, skola hädanefter förbjudas tapperiet, och icke få handla med vin annat än uti gross».

Denna bestämmelse förnyades den 3 Augusti 1697, då Magistraten ytterligare föreskref, att de privilegierade källarmästarne skulle på sina källare uthänga skyltar, så att resande främlingar med lätthet skulle finna herberge, och att på dessa skyltar skulle anbringas bilder som angäfve källarens namn, sålunda

- på Rådhuskällaren — Göteborgs vapen,
- » Jonas Raddes — Kronan,
- » Isaac Browalds — Lejonet, vid Östra Hamngatan, nära hörnet af Drottninggatan,
- » Voltzers — Svarta Örnen, på Drottninggatan,
- » Strokirchs — ett Skepp,

på Gutermilchs — Tre remmare och

» Heirmans — en Orgel.

Det gick emellertid trögt med utförandet af dessa föreskrifter, hvilket föranledde ett nytt och slutgiltigt sammanträde.

Den 4 November 1698 tillkännagafs nemligen att Hans Excellens Generalguvernören, Friherre JOHAN BENEDIKT VON SCHÖNLEBEN ville jemte Magistraten träffa en ändtlig förordning om hur de resande måtte kunna blifva herbergerade och undfägnade och att derjemte äfven skjutsningen måtte bringas i verket. Derefter inkom stadsbudet med berättelse att Hans Excellens redan vore för handen, hvarpå Magistratens deputerade gingo att mottaga honom efter vanligheten.

»Sedan nu Hans Excellens var inkommen och hade tagit sitt säte, beneventerade Herr Justitieborgmästaren SPALDING Hans Excellens med behörig submission och betygande hela Collegii hugnad deröfver, att de hade den äran af Hans Excellens närvaro. Hans Excellence deremot aflade sin helsning reciprocerandes sin hugnad öfver Magistratens helsa och wälstånd, och derpå straxt gjorde en sådan proposition: Att såsom denna staden Göteborg öfver allt vore renommerad för en särdeles angenäm ort, hvarest allt öfrigt vore helt välbeställt, utom det att de resande och främmande på någon tid hade haft att besvära sig öfver mangel af gode herbergerare och skjuts till deras befordran och fortkomst, så vore fördenskull nu Hans Excellens förnämsta ärende, att han ville göra ett ändteligt aftal och slut, huru med herbergeringen och skjutsningen rätteligen och vederbörligen borde förhållas, så att staden, Magistraten och Hans Excellens för sin egen person ej måtte bekomma något slätt omdöme deröfver, att icke det ena vore så väl som det andra välbeställt, och till sådan ända anmodade Magistraten att gifva deras förslag, huru man tyckte sådant bäst kunna låta sig göra, då Magistraten lät uppläsa hvad i förliedet år om det ärendet har varit aftalt och slutet, och sedan gjordes de förslagen, att en del af Gamlestadsboerne och de näst omliggande bönderna måtte tagas till Skjutsningen, emedan förfarenheten har wist, att åkarne i staden intet hafva kunnat eller förmått præstera præstanda, föreslåendes derhos att en fodermarsk borde tillsättas, som håller några egna hästar och en ordning med skjutsen, hvar till en man benämnd LEONARD THIM utnämndes. Och emedan Hans Excellens Herr Generalen straxt applåderade Magistratens i förliedet års protokoll i det förra så väl som det nu bibragta förslaget i det senare, så inkallades derpå källarmästarne ISAC BROWALL,

JONAS RADHE, MARTIN STROKIRCH, BENJAMIN VOLTZER och CHRISTOFFER GUTERMILCH, då Hans Excellens tillfrågade dem, af hvad tillfälle de intet hafva nu på någon tid, som sig bordt, antagit främmande och resande, fägnat gäster och förundt dem logement, hvarpå de straxt med åtskilliga omständigheter föreställde deras hinder, beklagandes sig att deras näring af det andra borgerskapet igenom vins och brännevins utsäljande minutvis har blifvit dem helt och hållet betagen, och att de, ehuru eftertryckligen de sig deröfver hafva besvärat och deremot sökt assistans, så hafva de dock ingenting dermed uträttat, producerandes ett Hans Excellens till Magistraten år 1686 den 21 Juli aflätne bref, som i helt allvarsamma termer tillägger dem handräckning, det de dock klaga sig intet till godo njutit. Herr Borgmästaren Spalding förehöll derpå dessa, om de hafva öfver mangel af handräckning hos honom sig att besvära, eller om de kunde säga sig hafva sedan dess hitkomst ålitat honom om assistens, hvartill de förklarade sig ingen den ringaste måtto hafva att besvära sig öfver Herr Borgmästaren, utan erkänner hans benägenhet med all vördnad och tacksägelse, men gäfvo deremot till förstå att oordningen långt förut hade varit inritad, och fördenskull anhöllo om ändring och korrektion derutinnan, så skulle å deras sida ingenting fela, hvaröfver öfverlades vidare och resolverades:

1:o. Att förlidet 1697 års projekt, lydande som protokollet af samma år folio 504 utvisar, skall alldeles blifva i sin kraft och exequeras, och det till följe ingen af borgerskapet, utom den som med Tapperiansfriheten äro privilegierade, vara tillåtet att sälja hvarjehanda främmande dricker samt vin och brännevin i mindre mått än halfva åmar, i anledning så väl af Kongl. Maj:ts 1681 års ordning och taxa öfver Tapperians accisen, samt de äldre ordinarie, wider 40 Rrgs plikt och varans förbrytande.

2:o. Blef med Hans Excellens' godtfinnande resolveradt och fastställt, att desse efterföljande skola för de rätta ordinarie herbergerarne, skänker och wärdar hållas, nemligen: ISAC BROWALD och JONAS RADHE, hvilkas hus i anseende till den näringens idkande ifrån långliga tider tillbaka äro öfver allt bekanta; sedan är BENJAMIN VOLTZER på »Svarta öfnen», MARTIN STROKIRCH på »Skepparns sällskap», CHRISTOFFER GUTERMILCH på »Tre remmare» och Schoutbynachtskan HEIRMANS på »Orgelen», utan hvilka bredevid Stads- och Rådhuskällaren ingen har tillstånd att skänka vin och främmande dricker, eller eljest utsälja desamma i mindre mått och fastager än halfåmar, såsom allaredan ofvan bemält är.

3:o. Och emedan handelsmannen HANS COOPMAN, som för tiden nyttjar salig Assessoren VON PREUTZ enkas tullfrihet, skall bredvid sitt kram hafva slagit sig till den näringen med vins ut-säljande och skänkande, ofvanbemälte ordinarie värdar till intrång och förfång, ty blef han nu uppkallad och hans undfångna transport genomsedd och examinerad, och ehuru väl det befanns att sal. von Preutz enkas frihet grundar sig på sal. Presidenten Noræi eller sedermera Burggrefwen Nordfelts förut erhållna privilegium, hvarutinnan honom pålägges, emot den erhållne tullfriheten, att hålla värdshus och skänkeri, så pröfvade Hans Excellens med Magistraten dock nu till de rätta värdarnes præjudice intet kunna eller böra följa, att han, Coopman, skall få skänka, fast han uppbär hennes frihet, och fördenskull blef nu tillsagd att hafva återhåll dermed och sig intet annorledes än grosshandlare dervid förhålla, wider den förra exprimerade pliktens tillgörande.*)

4. Och på det de ordinarie herbergerarne måtte så mycket mera kunna röna någon frukt af denna förordningen, framkallades både Fiskalen STYFWERT och tullslutarne och fingo af Hans Excellens den eftertryckliga påminnelsen, att om de försumma att hafva inseende på allt missbruk som häremot förelöpa kunde, skulle de såsom försumlige betjente afsättas och andra i deras ställe förordnas; så blef och

5:o. Skänkarne och herbergerarne tillåtet att sjelfva få hålla en uppsyningsman, som kan söka att uppspana och förekomma allt intrång och præjudice, som här vid intenderas skulle, hvilken betjente äfven som andre tull- och stadsbetjente skulle ansedd och maintenerad warda, och för öfrigt hafva tillstånd intet allenast att visitera när och hvar det nödigt pröfvas (!) utan och vid portarne uppassa.

6:o. Blef Tull- och Accisinspektoren ARFVID BRATT inkallad och anmodad genom sina underhafvande tull- och accisbesökare, i anseende till Kongl. Maj:ts härunder verserande intresse, att låta hafva och hålla flitigt inseende, så väl i portarne som eljest, att ingenting i smärre fastager än $\frac{1}{2}$ åmar må passera för andra än herbergerare, som därför deras Tapperians accis hafva erlagt, hvilket han lofvade vilja med flit låta iakttaga. Vid detta tillfälle gjorde Inspektoren Herr Bratt den påminnelsen att nödigt vore, det en viss inrättning skedde huru många som för ordinarie bryggare i staden anses måge, och att sedan så många ölkrogar inrät-

*) Preutz' krog i dagligt tal »Prissekrogen» låg vid Gullbergs bro.

tades som nödvändigheten kunde erfordra, jemte det att vissa ölpröfvare tillsattes som påse att ölet bryggas så, att det kan svara emot taxan. Härpå förklarade sig Magistraten att, såsom den saken efter Inspektorens förr derom gjorda anmäle, allaredan är under deliberation vid stadens Commers Collegium, Magistraten och lärer derhän trakta, att ock det målet måtte efter möjligheten vinna sin befordran, så vore nu intet annat att härvid göra, än att man måtte afvakta tiden till dess det också kan blifva företaget, hvilket och skall ske med det forderligaste. Men emellertid såsom källarmästarna förut hade tillstånd att brygga ett visst belopp till deras eget skänkeris underhållande, så vore ej heller annat än att Inspektoren emot dubbel accis erläggande hade att låta dem deras vanliga förmån till godo njuta.

7:o. Och på det herbergerarne, så väl i det ena som andra, må blifva maintenerade och gästernas emottagande och förplägning intet falla dem svår och till nackdel, blef der hos af Hans Excellens Herr Generalen jemte Magistraten resolverat och påbudet, att de nu namngifne, nemligen OTTO JOHANSSON, VINCENT BECKMAN, EPHRAIM HABICHT och flera som värdarne hafva att sjelfva namngifva som hålla gäster, och särdeles främmande köpmän, hvilka äro de säkraste, skola straxt från den näringen uppsägas, och gästerna tillhållas att betjena sig af de ordinarie värdarne till diskgång (spising), men deras säng och logemänt måge de hafva och hålla hvar dem behagar, skolande denna oppsagen således ske, att den, som öfver Nyårsdagen befinnes göra de ordinarie värdarne med kothållandet præjudice, skall då för rätta dragas och för förbuds brott afstraffas, och, der de oftare igenkomma, straffet skärpas efter omständigheterna; och

8:o. Emedan källarmästarna och värdarne högeligen hade att besvära sig öfver den rappning och rifning, som är i portarne om ett och annat som till salu ankommer och till torgs föras skall, ja att soldater och garnisons betjenternas hustrur löpa lång väg utom portarne och helt oanständigt bemäktiga sig nästan all tillförsel, sådant oskick jemväl finns vara så inritadt, att det nästan är irreparabelt, fördenskull förklarade Hans Excellens sig vilja deröfver låta gå bref till Herr Öfversten och Kommendanten, itere randes hvad deröfver för 2 å 3 år sedan forma potenti på alla portar och andra publike ställen är anslagit och publiceradt wordet, böd och betjenterne göra sitt bästa, att de några sådane oppsnappare måge kunna ertappa och androm till varnagel exemplariter afstraffa låta.

9:o. Och såsom Gillesfiskalen TORBJÖRN ROSENBECK besvärade sig det Stadsfiskalen söker vara honom till hinders, när han på ett eller annat oskick tala vill, så förklarade Hans Excellens, att de bägge böra pläga en förtrolig korrespondens tillsammans, och den ene intet mer vara förbudet att tala på hvad oskick, som kan förnimmas, än den andre, allena att den ene med flit icke lägger sig ut, den andre till förhinders och förtret, som fördenskull böds dem taga i akt.

Hvad skjutsningen anbelangar, så blef således med Hans Excellens behag och efter behörigt öfverläggande resolveradt, nemligen:

1:o. Skall LEONHARDT THIM till gästgifvare och fodermarsk förordnad vara, således att han må upptaga och herbergera de resande, som till honom infara vilja, och dem med logement, säng och förplägning accommodera emot en billig och skälig betalning; skall ock till sådan ända få skänka öl och hålla krögeri, samt sälja öl utom huset, men det vin och franska brännevin, som han till sina gäster behöfver, skall han hos de andre ordinarie källarmästarne och värdarne afhemta låta, och på det de resande måge veta hvar han är att igenfinna, skall honom vara tillåtet att hänga en tafla till tecken.

2:o. Och skall jemväl vara denna Leonhardt Thims pligt att hålla en ordning med skjutsen således, att när någon resande anländer till honom eller en af källarmästarne, och gör kunnogt till hvad tid de resa vilja, skall han vara förbunden att inskaffa så många skjutshästar, som de nödigt kunna behöfva, till hvilken ända till skjutsningen anslås och förordnas dessa omliggande landerier och byar, nemligen:

sal. Paul Jurgenssons enka,
 skogvaktaren Oluf Grundell,
 sal. Lars Batts (Bratt?) enka,
 och samtelige Qwibergsboerne, sedan
 åboerne i Kårtorp,
 d:o i Wijkärr,
 Kärra,
 Torpa,
 Öfweråhs,
 Underåhs,
 Skår,
 Kroglätt,

hvilka efter ordningen skola vara obligerade att skjutsa för betal-

ning, när denne Leonhardt Thim derom bud gifver, hvaremot uti hästlega för en mil de måge taga och uppbära 12 öre S:mt för hvar häst, anten den då köres eller rides. Och för det att bemälte Thim håller en dräng, som jemte honom stadigt beställer om skjutsen, så att de resande intet uppehållna blifva, är honom efterlåtet vordet, i anseende till en och annan svårhet, som här vid finnes, att få för sin möda uppbära 4 öre S:mt för hvar häst dessutom, så att för hvar häst härifrån staden erlägges 16 öre S:mt i lega på en mil, och det fördenskull att de resande genom bemälte anstalt måga så mycket bättre och snarare kunna blifva befordrade och fortskaffade.

Och på det han, Leonhardt Thim, må till skjutsningens faciliterande kunna hålla några stycken hästar, att befordra någon som kommer i hastiga ärenden, eller elliest när någon i staden hemma vill taga en häst ett stycke väg, ty skall honom mot billigt arrende blifva tillagt något landeri utom staden, på det han må sådane egne hästar så mycket bättre underhålla kunna. Samma landeri skall honom instundande sommar anvist warda, och han jemväl beflita sig dertill att kunna förskaffa sig goda hästar i förråd.

Och på det bönderna, som till skjutsningen här ofvanföre uppnämnde äro, måga deras skyldighet så mycket bättre förrätta kunna, efterlåter Hans Excellens att de måga förskonas för andra skjutsningar, såsom vid durchmarcher, konungens höga ankomst och andra flera sådane tillfällen, och derpå rekommenderade Hans Excellens till Magistratens försorg och flitiga bearbetande att straxt låta inrättningen häraf komma till verkställighet och fullbordan.»

Till förbättrande af de resandes ställning stadgades senare af Kongl. Maj:t, den $24\frac{1}{6}$ 1718, att postmästarne i Göteborg, Marstrand, Uddevalla och Strömstad skulle hålla 4 fullkomliga roddbåtar i hvar stad, om $25\frac{1}{2}$ alnars köl, med hvilka resande, som sjöledes ämnade fara från den ena staden till den andra, alltid kunde komma fort, och i anledning af denna förändring ålade Magistraten i Göteborg postmästare Westerheim att utan ringaste dröjsmål skaffa sig tvenne båtar med segel och tåg, och tvenne andra inom sex veckor, jemte 4 karlar och en lots.

Den 3 November 1670 blef en märkelsedag i historien om stadens kommunikationer, ty då uppvisade presidenten Abraham van Eyck inför senaten en lista på de af stadens borgare, som förklarar sig villige att ingå i ett *Roddaregille*, som skulle hafva till ändamål att frakta varor och folk mot betalning. Detta gille kom nu

till stånd, förseddes med ålderman och besittare och för detsamma utfärdades en taxa, som kan vara af intresse att anföra i sin helhet:

»Taxa för Roddar-Gillet här i staden, hvar efter dhe sig för heele Båthen, men icke af hvar person särskildt, skola låte betala. Rättandes sig i det öfriga efter den ordning och taxa, som af Hans Kongl. Maj:t Anno 16... den... i Stockholm publicerat är, samt den Gille-ordonnancen, som af Stadens Magistrat dem med-delt varder:

För een reesa från Götheborg ått Marstrand gifs 2 Riksd.	
För een reesa emellan Götheborg och	Kalfsund..... 1 >
	Wrongöe..... 1 >
	Räfsund..... 1 >
	Styresö..... 40 öre s. m.
	Brennöe..... 32 >
	Nya Elfzborg och straxt tädan..... 12 >
	Gamle Elfzborg > >..... 8 >
	Stijberget > >..... 3 >
	Lindholmen > >..... 3 >
	Sandegården > >..... 6 >
	Qwillebäcken > >..... 3 >
	Tingstad > >..... 5 >
	Gamle staden..... 6 >
	Hospitalet..... 6 >
	Lärjeholm..... 12 >
	Steeken..... 16 >
	Kongelf..... 24 >
	Marberg (Marieberg)..... 32 >
	Gröne åå..... 1 Ridsd.
	Gamle Lödesöe..... 1½ >
Lilla Edet..... 2 >	
Tegelbruket med slysspenningar gifs..... 4 öre s. m.	
Möln Dahl med d:o..... 6 >	
Högen och Laxfisket gifs..... 12 >	

Om man ihågkommer att 1 öre silfvermynt motsvarar i vårt mynt c:a 8 öre och att det gick enligt 1665 års myntförordning 52 öre på en riksdaler, kan man anställa jemförelse med våra nuvarande priser.

I närmaste sammanhang med förbindelseleders upprättande står *postväsendet*. Redan den 20 Februari 1636 infördes af regeringen denna nya inrättning i riket genom f. d. svenske postmästaren i Leipzig, Anders Wechel, som blef »generalpostmästare». Hans medhjelpare, Olof Jönsson, anordnade samma år den första linien mellan Göteborg och Stockholm samt från hufvudstaden till Markaryd i Småland. De från Stockholm utgående linierna uppe-

höllos med gående postbud, hvilka från 1643 kontrollerades genom anteckningar å tryckta postpass som medskickades, och af städernas postförvaltare försågos med antekningar. Till dessa förut kända fakta kunna vi nu foga den upplysningen, att Göteborg möjligen var den första stad i Sverige som hade postkontor, ty redan 1627 blef en HERMAN SCHMIDT, som detta år, flyende ur Holstein för de kejsrerlige, ankom till staden, utnämnd till postmästare, på hvilken befattning han för sin lifstid erhöi kongl. fullmakt. Han dog 1667, men tjensten uppehölls af hans efterlefvande, till hvilkas fördel magistraten den 7 December 1670 skrifer till rikskansleren grefve Magnus Gabriel De la Gardie med anhållan att »rådman Herman Schmidts enka måtte tillåtas efter sin aflidne man behålla postmästaresysslan, den hon med sin sons hjelp skött nu i 3 år», och samma år betaltes 16 riksdaler 10 öre s. m., för i stadens angelägenheter afsände bref, till »postmästareenkan, gudfruktig hustru MAGDALENA BRUUN». Efter henne var sonen, HENRIK SCHMIDT, postmästare till sin död 1675.

Han efterträddes af JOHAN THELIN, som blef postmästare 1680, insattes för något fel på Marstrands fästning men restituerades till lif, heder och ära samt återfick embetet och dog den 5 Maj 1711, hvarefter tjensten förrättades af enkan, en dotter af »sal. Elisabet Wieber», till den 1 September 1712 då den tillträddes af CARL WESTERHEIM.

Denne bibehöll befattningen till 1718 då det i magistratens protokoll för den 11 Augusti heter att postkontoret skulle inventeras till OLOF HOLMGREN och CHRISTIAN PETTERSON, »som i stället för Westerheim påtagit sig postmästarembetet och gästgifveriet här i staden».

När vi sett att postbefordringen skedde med gångbud, behöfva vi icke erinra om att den var långsam. Att posten ankom och afgick endast vissa dagar i veckan faller också af sig sjelft, — den till Bohuslän afgick 1694 endast Måndagar och Torsdagar. Dess ankomst var sålunda en anmärkningsvärd händelse, liksom ännu i de delar af landet som äro i saknad af järnvägar, och man finner till och med 1715, att dåvarande postmästaren, Carl Westerheim, blef af borgerskapsfändriken Erik Rubbo anklagad inför magistraten, emedan den förre vid postens ankomst till Kungspporten icke låtit fändriken taga kännedom om innehållet, för att till högvakten rapportera den vigtiga nyheten, utan hade posten blifvit »hemligen inpraktiserad». Inrikesportot var i början lika för alla väglängder, men graderades sedermera genom taxa; utri-

kesportot var naturligtvis ganska högt, och ett bref från Göteborg till Amsterdam kostade 1670 — 40 öre s. m.

Från det att endast bref kunde försändas med posten, utsträcktes 1643 befordran äfven till mindre paketer och tidningar. Som vi veta var det 1645 den första regelbundna svenska tidningen utkom i 53 nummer under namn af »Ordinarie Posttidender», med en storlek motsvarande till formatet endast $\frac{1}{8}$ -del af dess ättling, de n. v. Post- och Inrikestidningar, men så var prenumerationspriset ej mer än 1 riksdaler. Denna första tidningsunge efterföljdes snabbt af andra, så att man mot seklets slut träffar en hel del, såsom »Den svenska Mercurius», »Den svenska Postryttaren», »Stockholmska Post-Tidender», »Relationes Curiosæ», m. fl. Påtagligen höll man likväl i Göteborg äfven utländska tidningar, hvilket bevisas deraf, att senaten 1670 utanordnade till Henrik Schmidt för »i näst förlidet år anskaffade aviser» ett belopp af 13 riksdaler, som 11 år senare steg till 30, och sålunda är alldeles för stort, att endast utgöra prenumeration för svenska nyhetsblad.

LEFNADSSÄTT, KLÄDEDRÄGT, BOHAG.
 SLAGSMÅL I DOMKYRKAN. KÄLLARLIFVET.
 JOHAN VOLRAT VON LENGERKEN.
 BESÖK AF AMBASSADÖRER.
 MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIE OCH CARL XI.
 BORGERSKAPETS CORPS.

Den brytning mellan gammalt och nytt, inhemskt och utländskt, som genomgår 1600-talets sociala förhållanden, framträder, säger en af våra historiske författare, på intet område i så skarpt afbrott, i en så hastig öfvergång, som i lefnadssättet. Det är af mycket intresse att jemföra 1640- och 1650-talets Sverige, sådant det skildras af D'Ogier i Franska ambassadören D'Avaux' svit 1634—1635, med Whitelock 20 år senare, och motsatsen blir så mycket hjertare, som det förras allvar och något råa enkelhet beskrifves af en qvick och förfinad fransman, det senares yppighet och lättsinne af en ensidig puritan. En sådan olikhet gifver sig närmast tillkänna i hufvudstaden och vid hofvet, men på landet och i de mindre städerna torde äldre tidens enklare seder längre lefvat qvar. När sålunda D'Ogier omtalar, att vid besöket hos riksmarsken väggarne i dennes hvitmenade hus saknade tapeter, kan man lätt tänka sig att förhållandet skulle hos de ringare vara enahanda ännu mot seklets slut, hvilket i sjelfva verket också var händelsen, såsom vi redan sett af Whitelocks skildring från Göteborg. Hos de förmögnare åter, hade lefnadssättet blifvit betydligt förfinadt, och den sistnämnde utländningens beskrifning af en middag hos Axel Oxenstjerna, är i det fallet mycket upplysande. Han omtalar, att före måltiden frambars en stor förgyld silfverhandkanna och tvättfat; sedan gästerna tvagit sig, läste en af pagerna till bords. Bordet var långt och smalt, vid dess öfre sida voro bredvid hvarandra två större stolar under sammets-himmel för det engelska sändebudet och Corfitz Ulfeld, och midtför på andra sidan bordet två liknande för värden och rikskansleren; rätterna voro fyra med renskt och franskt vin, canariesekt samt starkt och tjockt öl. När man slutat, togs maten och duken bort, och framför hvarje gäst, sattes en tallrik jemte ren serviett, samt

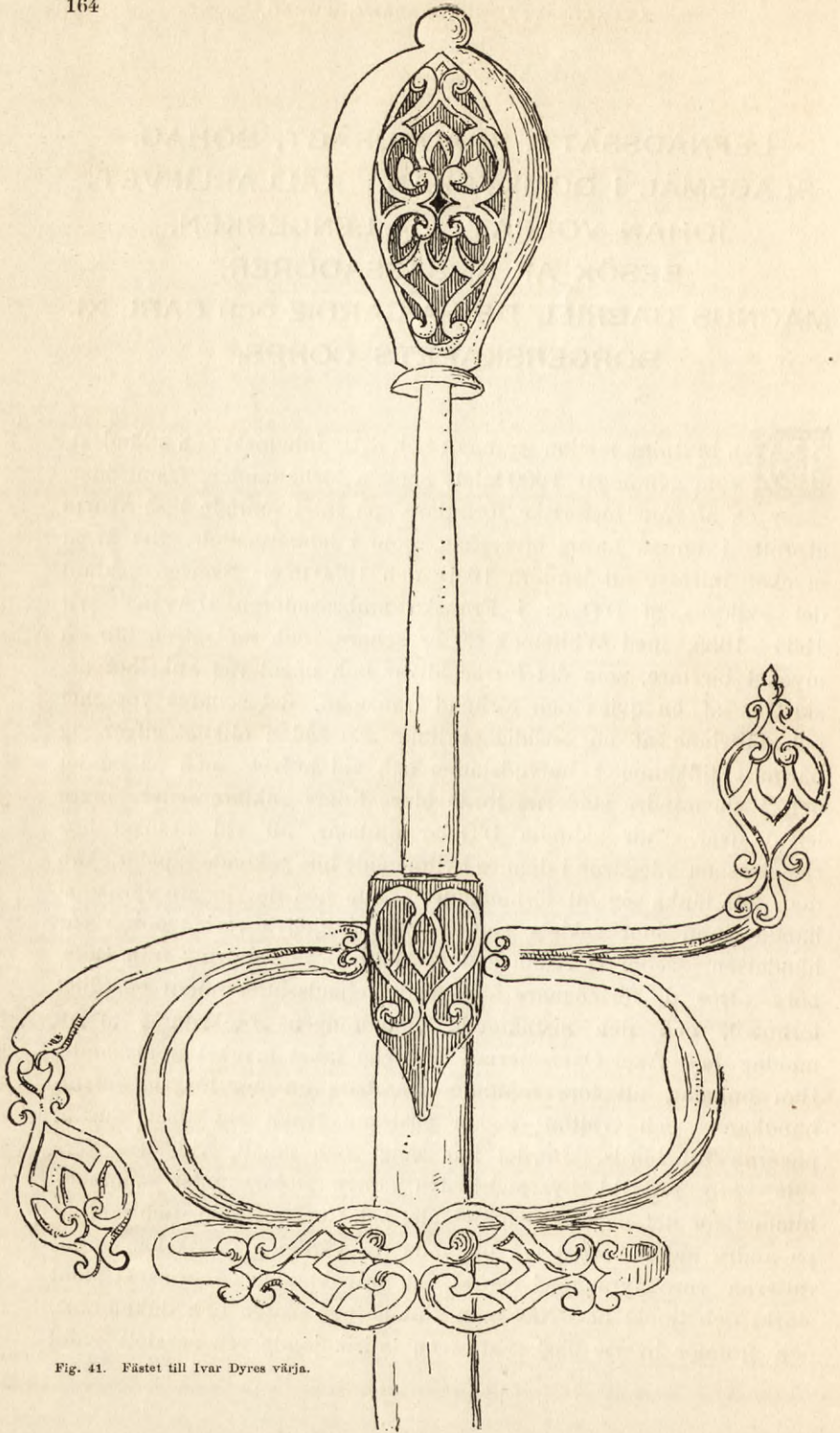

Fig. 41. Fästet till Ivar Dyres vörja.

midt på bordet ett stort fat med pipor och tobak tillika med andra förfriskningar. I allmänhet kan sägas, att rätterna voro mera kraftiga än fina; thé och kaffe voro sällsynta drycker — det senare omtalas i Göteborgs protokoller först år 1700 — och chokolad finnes endast upptaget i apotekaretaxan som läkemedel.

Man steg tidigt upp; klockan 8—12 hade konsistorium sina sammanträden, men redan kl. 5 förmiddagen kunde man aflägga besök hos t. o. m. de högste embetsmän. Vanliga middagstiden var mellan 11 och 12, och vid 8-tiden gick man till sängs, efter att hafva ätit qvällsvard kl. 6.

Gamla seder och bruk bibehöllo oförkränkt sitt välde; om julen strödde man halm på golvet i stugan, der familjen samlades, ehuru sådant var förbjudet i anseende till den dermed förenade eldfaran, och 1671 t. ex. bötfälldes åtskilliga härför, »men mera

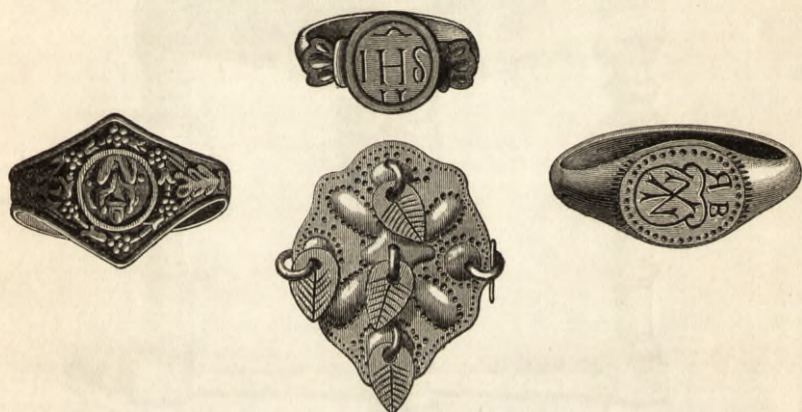

Fig. 42. Fingerringar (originalen på Göteborgs Museum).

dem och andra dermed att afskräcka, än något allvar med dessa fattige att bruka». Ännu rådde mellan husbondefolk och tjänare ett fullt patriarkaliskt förhållande, och till och med en så värdig man som rådman Volrat Tham kallas af sina underlydande »kära far»; hela familjen, husbönder, tjänare och barn, lågo, hos folk af medelklassen, i samma rum och åto vid samma bord*).

Klädedräkten var den för tiden vanliga, det vill säga för männen korta, åtsittande knäbyxor med spännen, strumpor, skor, lång rock med en mängd knappar och vida ärmar med stora uppslag,

*) En piga hade 1715 i Göteborg i lön: 5 daler, 2 par skor, 1 linne och i städja 1 Carolin.

spetshalsduk samt trehörnig hatt och vid sidan värja. Peruk nyttjades gifvetvis af alla, och hårkonstnärerna voro både talrika och eftersökta, liksom förbrukningen af hår var ansenlig, hvarför äfven perukmakarne hade särskilda qvinnor, som reste kring i landsorterna, för att upphandla denna vara och kallades »hårpigor».

Hvad *bohaget* i ett förmögnare hus beträffar, hade man ett rikt förråd på tenn och kopparkärl, och ifrån den tiden hafva vi i samlingarne dessa stora fat med drifna eller pressade ornament och scener ur den heliga historien, vanligen föreställande spejarne bärande vindruffklasar, syndafallet, o. d., hvilka kärl äro af så deko-

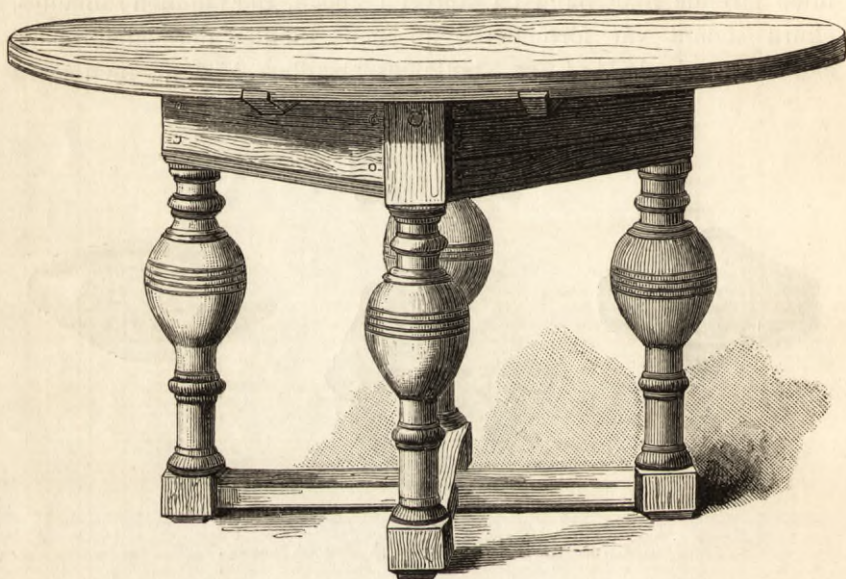

Fig. 43. Bord (originalet på Göteborgs Museum).

rativt värde; vidare höga ljusstakar af messing med vridna pipor och stor rund fot. När det var mera högtidligt åt man på tallrikar af holländsk fajans från Delft, men i hvardagslag nöjde man sig med sådana af trä eller tenn; glas var en så sällsynt lyx, att man i »Inventarium på Commissarius Vålborne Johan Adlercrantz här i Göteborg befintliga lösegendom» af år 1692 väl finner 13 buteljer och flaskor, men ej mer än »5 släta vinglas och 1 dito ristadt»; i stället användes kannor och bågare af tenn, silfver eller trä, och krus af lergods. Deremot var man rikt försedd med vackra och dyrbara möbler, väldiga skåp med listverk eller snidade bilder,

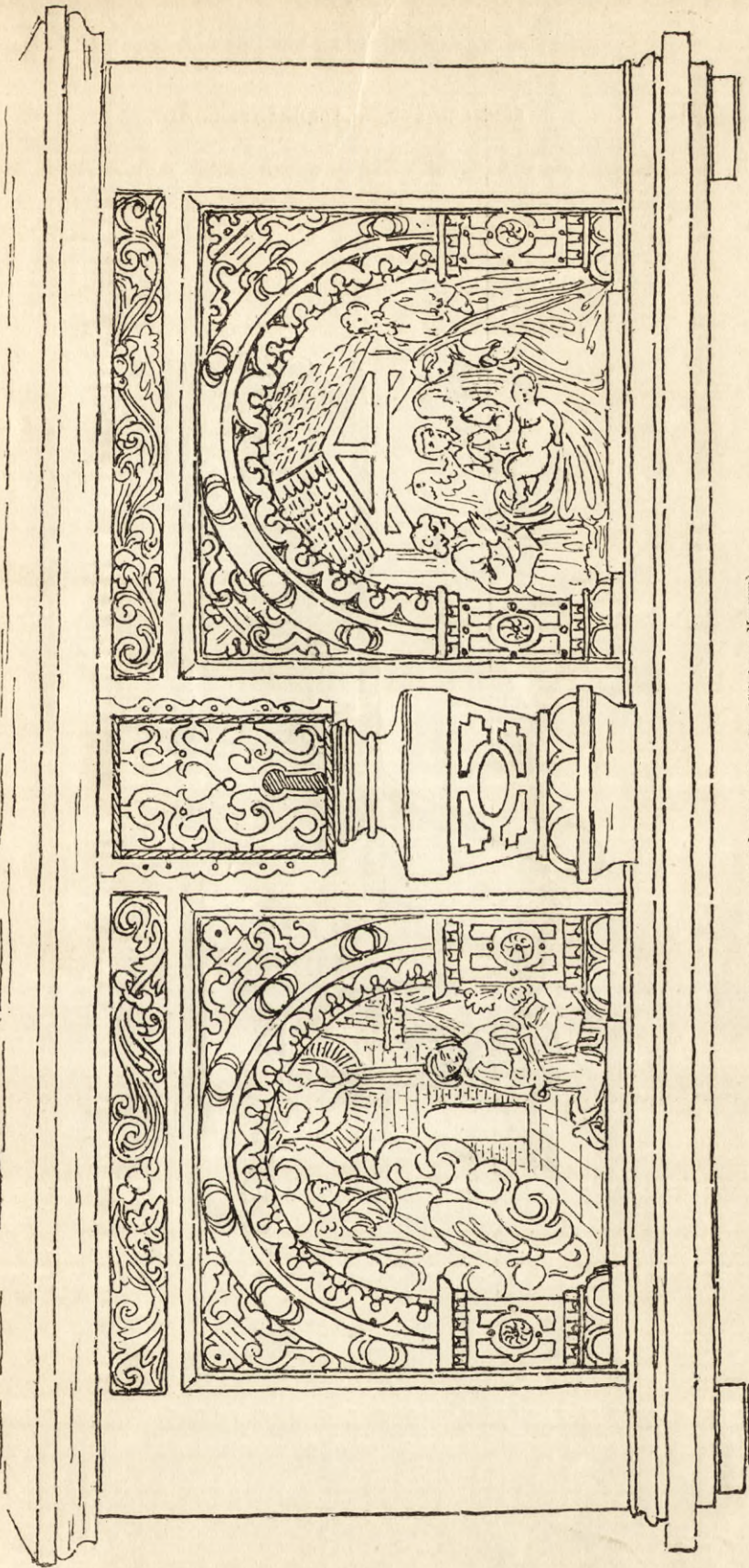

Fig. 44. Skrin af ek från Staby, Bohuslän (Göteborgs Museum).

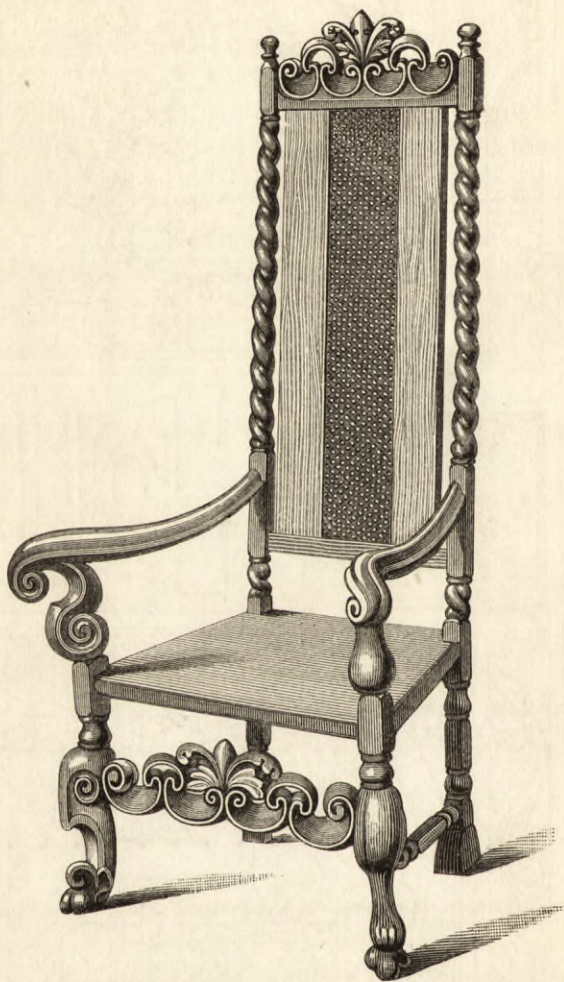

Fig. 45. Stol från senare delen af 1600-talet (orig. på Göteborgs Museum).

stolar med höga ryggstöd, tunga, orörliga bord — allt vanligen af massiv ek, som med åren antog en varm, mörkbrun färgton —, samt speglar med slipade glasramar eller med sådana af snidadt trä, och slutligen kronor af messing, sådana vi ännu se dem i kyrkorna, eller af facetteradt glas.

Emedan det bör vara af intresse att se hur man den tiden

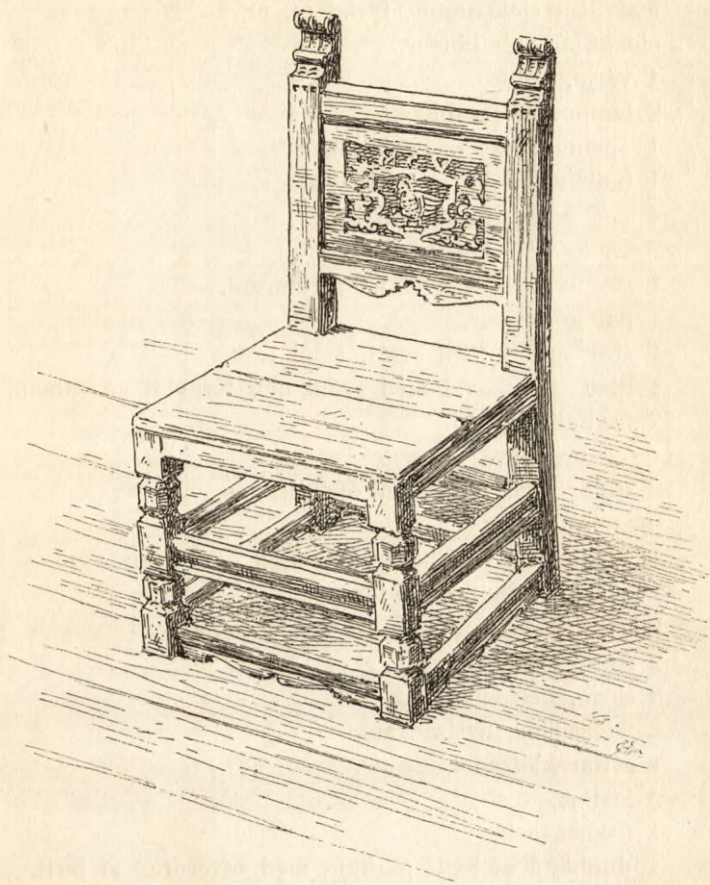

Fig. 46. Stol (originalet på Göteborgs Museum).

hade det i borgerliga hus, anföra vi ur nämnde inventarium efterstående sammandrag af bohaget. Det utgjordes af

- 7 tennfat,
- 2 » skålar,
- 1 » bäcken,
- 3 kopparfat,

- 1 ljusform af koppar,
 12 kopparkittlar och pannor,
 2 tårtepannor af koppar,
 33 pastejformar af »
 2 malmgrytor,
 4 jerngrytor,
 1 gåspanna,
 åtskilliga stekpannor, fyrfat m. m.,
 eldgafflar och tänger,
 1 värja,
 2 lampor af jernbleck,
 1 »pennarium» (skrifställ?),
 21 holländska lerfat med »bulor»,
 4 » krus med lock,
 22 » tallrikar,
 1 stor engelsk spegel med guldrum,
 1 par geridoner,
 1 stor spegel med svart, smal ram,
 1 liten » oval med grönt och förgylt på ramen,
 32 trädttallrikar,
 14 » brickor,
 12 stolar med Ryssläder öfverdragne,
 9 andra stolar,
 1 större och 1 mindre skåp med glasdörrar,
 1 ekskåp fullt med lådor,
 bord,
 2 spinnrockar,
 3 skrin, beslagne,
 2 våtsäckar (nattsäckar),
 1 ryttareklöfsadel,
 2 kistor,
 1 fiskbensask,
 1 dunbädd af hvitt parkum med öfverdrag af lärft,
 1 sparlakan af grönt Rask till en fransysk säng,
 en mängd sängkläder,
 d:o linne.

Biblioteket var temligen välförsett och utgjordes af:

- Svensk historia eller krönika,
 Lands- och Stadslag på latin jemte konungastyrelsen, in
 folio,
 Samuel Puffendorffs inledning,

Danmarks och Norges fruktbara herrlighet,
 Corpus Juris,
 Guds barns gyllene Clenod,
 Rettung der alten wahren Christl. Cathol. Evang. Religion
 durch Aug. Fuhrman,
 Joh. Arndt, Wahren Christenthum,
 Des Nordischen Kriegs,
 Joh. Wising, Landtlefverne,
 Confect Book,
 Claud. Klooth, Lagf. Spegell,
 Een book som handlar om hästar,
 Le secretaire à la mode,
 Dito een på Tyska,
 De la Serre, tankar om evigheten,
 Krigsartiklarne,
 Albertus Magnus på Tyska,
 En underlig book, titelen borta.
 Jacob Böhmes Bedenken über Esaja,
 Donatus,
 Paradies gärtlein,
 Sjölagen,
 Siööcharter på Holländska,
 Turkische Schauplatz,
 Doct. O. Bromelii tractat om humlegårdar,
 m. m.

Man var mycket *kyrksam*, hvilket för ingen del var detsamma som att vara gudfruktig, då lika litet som nu, hvilket nogsamnt intygas af de ofta upprepade skandaler, för hvilka kyrkan just var tummelplatsen, i det de rangsjuka matronorna täflade om främsta rummet i bänkarne, och väckte allmän förargelse genom att hänsynslöst vilja tränga ut hvarandra. Bänkrummen voro nemligen från början tagna i besittning af familjer, inom hvilka de gingo i arf, och voro högt skattade. När en plats blef ledig, hände det att den, som erhöll den, måste gent emot de förutvarande platsegarne, utfästa sig att icke ingå i bänken från stora gången, hvilket var det förnämligaste, utan från den lilla, men när platsen väl var förvärfvad, bröts öfverenskommelsen, och så uppstod kif och tvist. Rättvisan fordrar det tillägget, att detta icke ensamt rör qvinnorna, ty det hände, att männen voro lika rangsjuka, så som när 1669 domprosten Florander i konsistorium frågade, på hvilken sida rector gymnasii skulle stå framme i koret, »antingen

inom den nye balken, som är gjord hos secundum theologiae lectorem, eller utom balken hos conrectorem scholæ», hvartill biskopen svarade, att rektor bör stå hos den förstnämnde — en tvist deri de båda herrarne, rektor och lektor, biträddes af sina fruar, som äfven stredo om förnämsta platsen, men med afseende på hvilka konsistorium dömde, att de må stå som de komma in i kyrkan. Trettio två år senare förehade kämnersrätten en ransaking om det lastbara »kyrkobuller», som Söndagen förut yppades i Gustavi kyrka under högmessan mellan amiralitetskaptenen Eriks i Lia dotter jungfru Anna von der Lij och båtkarlen Olof Svenssons hustru om förnämsta rummet i bänken. Saken var att jungfru Anna och hennes mor sutto på yttersta platserna, då nämnda hustru kom in i kyrkan. När den senare efter mycken tvist och högljudd ordvexling icke fick stiga förbi de förra, emedan hon borde gå den lilla gången och från andra ändan inträda i bänken, satte hon sig helt sonika i knäet, först på den ena och så på den andra, och när damerna, som antagligen funno tjenstgöringen såsom soffor mindre angenäm, stego upp och satte sig i en annan bänk, följde hustrun efter i afsigt att upptaga striden å nyo. För detta tilltag dömdes hon till 100 dalers böter, samt att stå uppenbar kyrkopligt; jungfru Anna von der Lij skulle tilldelas »en tjenlig reprimande».

För öfrigt höll man strängt på formerna, och särskildt Söndagens helgande, med förbud mot allt arbete den dagen, ehuru förbudet väl icke alltid hölls, som man finner af de återkommande åtalen, bland hvilka vi välja det, som 1715 väcktes mot handlanden Brusewitz, därför att han idkat handel på en Söndag, hvartill han svarade, att hans föräldrar »celebrera Söndagen med gudelig andakt, så väl som någon annan», och att han i alla fall ej haft sin gatubod öppen under predikningarne, hvilket ej heller kunde bevisas. Förr hade man äfven hållit Lördagen såsom till hälften helgdag, men detta var nu uttryckligen förbjudet; i stället lade man sig med så mycket större ifver vinn om Söndagen, så att alla längre resor voro då rent af förbjudna, och om man ville fara till en landsorts kyrka, var man ålagd der taga vittnesintyg, att man verkligt bevistat gudstjensten och ej tagit sådant till svepskäl.

Till yttermera visso var skulten ålagd att om Söndagarne gå omkring på gatorna och antasta alla, som icke bevistade gudstjensten, men icke nog härmed, han hade också skyldighet att ransaka inuti husen, om der fans något olagligt å färde, det vill säga, om folket icke genast det ringt samman begifvit sig till kyrkan, om

man varit pligtförgäten nog att den tiden på dagen hysa främmande eller, det värsta af allt, om der dracks och spelades, som nog icke så sällan var fallet.

Till bibehållande af gammal god ordning påmintes Borgmästare Spalding den 14 November 1698 Rådmännen att, när någon af deras familjer dör, liksom äfven eljest om Söndagarne, gå fram i rådmansbänkarne i kyrkans kor, »såsom intet mindre för församlingens heder än ock deras embeten mycket anständigt är, att församlingen må hafva att rätta sig efter deras exempel, såsom förmän, förmodandas de skulle detta härefter iakttaga, eftersom han förmärkt att Hans Excellens Herr Generalen eljest torde derom göra sin påminnelse».

Såsom ytterligare bidrag till ämnet kan anföras, att Biskop Carlberg lät den 24 November 1696 genom konsistoriinotarien Anders Aurell anhålla om Magistratens hjälp för att tvinga församlingens ledamöter »här på orten, att visa den devotion med utvärtes åthäfvor, såsom uppstående och knäfallande vid gudstjensten, som Hans Kongl. Maj:t till Guds namns ära allernådigst i kyrkorna påbjudit», hvarpå Magistraten svarade, att den icke skall underlåta göra hvad pligten kräfver i detta fall, när Hans Högvördighet först behagat låta eftertryckligen från predikstolen erinra församlingen om dess skyldighet.

Likaså anlätades ^{19/10} 1717 lagens arm mot åkarpojkarne, i det Pastorn Herr Carl Christian Gadd denna dag anmälde, att han ej kan godvilligt förmå dem att låta undervisa sig i sin kristendom, »huru de skola dyrka, frukta och ära Gud, utan lefva de nu uti ett ogudaktigt väsende med svordomar och bannor», hvarför han begärde att de med tjenliga medel måtte framskaffas till katekesförhören.

Men det var icke nog att man bevistade gudstjensten och i kyrkan iakttog alla yttre sedvanor och påbud, man måste äfven komma dit i tid och stanna kvar tills allt var slut, hvarom icke kunde det gå som för Inspektoren Jonas Edgren och Handlanden Hans Ström, hvilka 1705 af stadsfiskalen drogos in för rätta med anklagelse, att hafva jemte ett par andra gått ned från orgelläktaren och ur kyrkan, innan välsignelsen blifvit läst; lyckligtvis sluppo de undan, emedan de kunde styrka, att de väl gått ned från läktaren, men sedermera stått under densamma till gudstjenstens slut.

Om äfven 1600-talets Göteborg icke kunde bjuda på några konserter eller ens något motsvarande en nutida vaktparad, så var man likväl icke helt och hållet vanlottad i fråga om offentliga

musikaliska nöjen, ty man bestod sig med två stadsmusikanter, hvilka bland annat hade till åliggande att hvarje Onsdag och Lördag kl. 11 underhålla stadens musikälskande allmänhet med trumpetande från Rådhusets öfre våning, men när magistratens sammanträden 1717 förlades till dessa dagar, föreföll denna konsert störande för rättvisans obehindrade skipande, i anledning hvaraf musiken framflyttades till kl. 12— $\frac{1}{2}$ 1.

Att man höll åtminstone tonkonstens idkare i vördnad tyckes bevisas deraf, att, samtidigt med det man 1702 fann stenhuggarens begäran om 200 daler Smt, för att han skulle hugga steninfattningar till tornfönstren i Gustavi kyrka, alldeles för högt tilltagen och nedprutade detta belopp, beviljades utan invändning alldeles samma summa till respengar åt den nyantagne stadsmusikanten Anders Schultz från Falun till Göteborg.

Likvisst få vi bekänna på samma gång, att dessa musikanter icke alltid voro att säkert påräkna, åtminstone klagar protokollerna 1670 öfver den ene af dem, Michael Schultz, att han en lång tid ingen gesäll hållit, hvarigenom staden icke af honom haft sin tillbörliga tjenst, »hvarpå han för denna sin nachlässighet uppkallades och carperades»; det hjälpte föga att han undanskyllade sig med den stränga vintern i Belt, der drifis hindrat gesällen komma hit öfver. För resten lågo de båda mästarne ständigt i lufven på hvarandra, när de icke kunde i godo sänjas om att hålla musik i enskilda samqväm och gillen. Om de äfven voro oense sinsemellan, så förenades de likväl i ädel täflan om att näpsa alla, som gjorde intrång i deras privilegier, ty icke ens detta, det musikaliska området, var fritt från skråtvång. Tvertom herskade der afgjordt och absolut dessa stadens båda hedervärda musikanter, hvilka allena och uteslutande hade rättighet att betjena allmänheten vid bröllop och andra festliga tillfällen. Der, lika litet som i alla andra yrken, hjälpte likväl några straffbestämmelser, utan skrankorna genombrötos eller kringgingos så godt det var möjligt, hvarför åtal ej heller hörde till sällsyntheterna. Vi kunna bland sådane anföra stadsmusikanten Martin Ammermans klagan 1699 deröfver, att Per Bagares måg, Nils Svensson, på sitt bröllop, oaktadt Ammerman erbjudit sig spela för det i hans ögon ringa arvodet af 3 daler, ändå betjenat sig af fuskare, som varit nog oblyga att göra det för 2 daler 16 öre. Med anledning häraf dömde rätten, att, som magistraten »expresse» förbjudit det ingen skulle understå sig att vid slika lägenheter vända sig till andra än dem, som dertill voro berättigade, borde svaranden betala Ammerman så mycket som

fuskarne erhållit och derjemte 1 daler i rättegångskostnader. Hvilka dessa fuskare varit, derom finnas här och der upplysningar i protokollerna; år 1698 omtalas »Dulcianblåsaren» Christian Ertman; 1690 en Benedict Glanser »skallmejeblåsar» — båda säkerligen anställde vid garnisonen — och 1693 utbröt ett bittert krig emellan orgelnisten hr Henrik Sylvius och perukmakaren Erasmus Stolpenberg om en »Viol de Gam», som tillhörde den förre, men blifvit af den senare försåld.*)

Till nöjena utomhus hörde i främsta rummet dem, som *källarlifvet* kunde erbjuda. Af de Bacchi tempel, som i slutet af 1600-talet voro på modet, märka vi, förutom ett som längre fram skall omtalas, »Stigbergets virtshus», der JONAS RADHE regerade mellan åren 1676—1694; Henriksberg har sålunda mer än 200-åriga anor. Egentligen var här en af stadens gästgifvaregårdar och styrdes af »inspektoren öfver stadsherberget på Stigbergsåsen» hr FRANS VON ACKERN, som tillika var inspektor vid stadens der bredvid liggande tjärnhof, eller upplagsplats för beck och tjära; *gästgifveriet* inne i staden åter hölls af DIDRIK STROKIRCH och båda voro ålagde att icke hysa några främmande utan att derom underätta magistraten. Vidare hafva vi »Adolphs källare», som förekommer i en tvist mellan Gustaf Fistulator och en annan person och hölls af ADOLPH TACK (död före 1676), samt »Stads-källaren» i rådhuset, hvilken 1671 arrenderades af handlanden NICOLAUS PREUTZ, åren 1680—1682 innehades af hustru Anna Lauterbach mot 800 daler i arrende, men 1683 öfvertogs af presidenten GABRIEL SPALDING; här residerade ännu 1688 källarmästare JURGEN CHRISTOFFER GRUBE.***) Rådhuskällaren var ganska mycket eftersträfvad när

*) *Dulcian* (från italienskans *dolciano*): ett tonverktyg af trä, öfvergångsinstrument från basflöjten till fagotten, liksom denne bestående af ett långt dubbelrör, men med endast två klaffar.

Skallmeja (franska *Chalumeau*), ett blåsinstrument merendels af buxbom, med munstycke, något likt flöjt-douce, utan klaffar, och med ett ljud gående ifrån f till tvåstrukna a och b, ja ända till det trestrukna c. Skälmejan var fordom mycket i bruk bland den svenska krigsmusiken, men blef alldeles aflagd efter Carl XII:s tid.

»*Viol de Gam*» (*Viol da Gamba*, *Basse de Viola*) var ett stråkinstrument, hvars plats violoncellen sedermera intagit; klangen beskrifves såsom ovanligt mild och angenäm, hvilket äfven gjorde instrumentet till en favorit under 1600-talet. Den sista virtuosen på detsamma var Karl Friedrich Abel omkring 1787.

**) Han hade i följd af särskilda privilegier rättighet att fritt från accis införa: 20 åmar franskt vin, 7 åmar renskt, 7 åmar spanskt och 9 åmar bränvin årligen.

den blef ledig, och 1718 uppstod täflan om densamma mellan Kommerseiepresidenten VON UTHFALL, Kommerseieäldste MATHIAS SCHILDT, som ville gifva 880 daler Smt i årligt arrende så länge tullen skulle betalas i speciemynt, samt Rådman JOHAN ANDRIS OLBERS, som bjöd 900 daler, samt för de tillhörande rummen 300, eller tillsammans 1,200 daler Smt, hvarjemte han utlofvade att förse källaren med godt och oförfalskadt vin, »och hålla der en vinkypare som källaren och skänkeriet förestår», och på grund af detta anbud, segrade han äfven öfver sina medtäflare. Spalding och Olbers voro icke de ende framstående män som drefvo sådan rörelse, ty i en klagoskrift 1669 synes, att sjelfve Burggreffen Israel Norfelt hemma i sitt hus idkade samma inbringande handtering.

Såsom källarmästare omtalas i öfrigt GEORG (JURGEN) CHRISTMAN VOLSTER eller VOLTZER, ISAK BROVALD och HERMAN HORN — hvilken senare likväl den tiden icke kunde sägas tillhöra Göteborg, emedan hans källare låg i »Majorna vid Elfsborg», således i närheten af nu varande Kustens hotell förmodligen. Alla dessa hade

Fig. 47. Didrik Strokirels namnteckning.

»källarefrihet», hvarigenom de undsluppo bland annat inqvartering. Vi hade så när glömt en af de mest framstående, nemligen herr HANS VOGT, som roade sina gäster med den sällsynta företeelsen af en apa, för hvilken han dock 1695 kom illa ut, när hon slitit sig lös, och »omsider träffat muremästaregossen Burkus Schwartskopf på rådman Schottes tak, der han satt och gjorde sitt arbete, hafvandes apan öfverfallit honom och bitit honom åtskilliga hål i hufvudet», hvartill Vogt såsom plåster måste använda 20 öre silfvermynt.

Vogt hade antagligen källare i det hus vid Gamle port, som han och Daniel Crokot före 1693 köpt af Sven de Blom. Utan tvifvel var det fadern till denne Vogt, som 1668 hade ett utvärds-hus i Haga i en trakt, der stadsborna hade sina kålgårdar, och dit de gingo att förlusta sig, som det heter i ett mål detta år angående öfverfall; den klagande berättar: »Vid min hemgång med min hustru och andre gode vänner lände jag emot aftonen uti Carsten Vogts hage, af den lust jag fattat till musiken, som skedde

fjerde dag pingsthelg af en hop obekant Tyskt folk, som derstädes vistades» — den tidens Café du Boulevard —; »då jag inkom satt före mig Herr Joen med Mäster Erik Bundtmakare och Erik Klockares son, Hans benämnd, hvilka ock i samma stund voro efter deras egen berättelse komne från Anders Björnssons skepp, och sutto å part för sig sjelfva. Till dem då jag, min hustru och mina vänner oss begåfvo att låta taga till oss ett stop öl, och så» — kom krakelet med andra gäster, som tagit för mycket till bästa.

Ett annat omytckt ställe var, som förut är sagdt, Ekskogen på Stora Otterhällan, hvarom det 1671 heter, att på senare tider inrotat sig en ovana att på denna stadsbornas »lustplats» släppa hästar på bete, hvilket hädanefter strängt förbjödes vid vite och med risk att hästarne utdrifvas af bödeln.

På källarne var det nog vanligast att hålla sig till ölet, och att till detsamma »dricka» eller, som det äfven hette, »smäcka» några pipor tobak. Så satt man och pratade, men när tiden det oaktadt blef lång, grep man till spel, hvarom protokollerna innehålla ett och annat. Så träffades den 11 September 1669 herr Conrad Braunjohan, apotekaren Johannes von Ackern och några andra på Didrik Strokirchs källare, der de började samspråka om en häst som en af de närvarande vunnit; egaren öfvertalades att ånyo spela bort den på tärning, spelet ordnades och hvar och en skulle tillskjuta 7 daler, men, när hästen återvanns af den förre egaren, nekade de öfriga att betala, — »så som barn plägar göra» heter det i vittnesförhören —, och saken kom på det sättet inför magistraten. Vadslagning hörde äfven till bruket, ofta föranledande promenader till rätten, i afseende hvarpå vi ytterligare vilja anföra ännu ett fall: det var nemligen ingen mindre än amiralen Martin Thijsen Anckarhjelm, som 1660 stämde en Johan Fock därför, att de slagit vad om 100 dukater, huruvida Claudius Roquet adlades under drottning Kristina eller Carl X Gustaf, och som Anckarhjelm vann ville han af motparten hafva det uppsatta beloppet, hvartill denne var föga benägen.

Huruvida biljarder funnos på de bättre ställena framgår icke af handlingarne; de torde då liksom nu hållits i särskilda lokaler, hvilken åsigt tyckes vinna stöd af den enda gång de nämnas, eller när 1697 anmäldes att kläder och linne blifvit förstörda i en »trycktaffelkammare». »Trycktaffel» synes likväl icke vara alldeles detsamma som biljard, att döma af den skillnad som göres dem emellan, när Stadskällarmästaren Daniel Breide den $\frac{8}{7}$ 1720 begär

hos Magistraten, att, sedan det försports att »i Stockholm öfverallt och publikt spelas på biljard, samt att detta spel inom kort af Öfverheten kommer att tillåtas», det måtte medgifvas honom, som nu en lång tid, eller alltsedan detta spel blef förbjudet, setat helt näringslös, att få uteslutande privilegium på hållande af biljard», särdeles som de andre källarmästare så mycket mindre detta förtycka kunna, som en del af dem vid deras trycktafflar haft och framdeles kunna hafva näring nog».

Att slå kägler var ett omtyckt nöje — för utöfvarne åtminstone, om ej för grannarne, hvilket senare kan dragas i tvifvelsmål, då man läser herr Elias Schorrys (Choreys) klagomål 1693 öfver sin granne, källarmästaren Johan Ländtz' enka, i

Fig. 48. Solvisare.

hvars hus det fördes ett gladt lif, »som ej allenast drickeri förorsakar, utan mestadels det Keggel-Spehl, som kastar af sig allehanda oljud som är slagsmål och svordom, besynnerligen och mest under predikan och om nattetid, och som icke mindre är att beklaga det ett oförväget sällskap med eld och tobaks smökning ute på torra jorden i denne starke sommarvärmen kan bringa staden i fara», hvarför magistraten torde förbjuda sådant, och tillhålla enkan att liksom andra källarmästare drifva rörelsen inom hus, — »ähr och elliest uti hennes hage en stor myckenhet af pilsträd, som förqväfva mina kryddor, örter och små frukt bärande träd», klagar han till sist.

Bästa föreställningen om den tidens källarlif får man af den ransakning, som 1715 hölls i anledning af ett hastigt dödsfall. En Söndagsmorgon mot slutet af Februari sagde år, spred sig nemligen ett rykte, att handlanden JOHAN VOLRAT VON LENGERCKEN under natten hastigt aflidit hos tullförvaltaren vid Lilla Bommen, Johan Kullman, i hvars hus han för tillfället uppehållit sig. När Rådet på Måndags morgon sammanträdde, kom detta på tal, och, som åtskilliga olika berättelser om tilldragelsen voro i svang, ansågs det nödigt sända stadens fysikus, jemte tvenne kirurger, till den aflidnes hus, att företaga medicolegal besigtning; men vi vilja anföra protokollernas egna ord härom. I Magistratens dombok för den 21 Februari 1715 läses:

»Såsom handelsmannen Johan Volrat von Lengercken är genom en hastig död hädanryckt uti ett främmande hus hos Tullskrifvaren Kullman vid Lilla Bommen, sedan han om aftonen och inpå natten hade setat med flera på källaren hos Johan Jacob Kiethz, alltså inlade Stadsfiskalen Sjöström ett memorial, hvarigenom han anhåller om en inquisition öfver en sådan nattsittning, och påstår vederbörligt straff, såväl öfver bemälte källarmästare som gästerna, och blef till en begynnelse stadens fysikus, Herr Doktor Andreas Lundelius, tillika med kirurgerna Caldiniger och Roempke anmodade att träda uti huset och besigtiga den aflidnes kropp om någon skada på honom finnes, hvilka straxt gingo åstad och kommo sedan tillbaka med det svar och berättelse, att den aflidnes kropp finnes öfver allt blå, men som han länge inpå natten setat på källaren och utan tvifvel druckit hetsigt vin, och derpå lagt sig att sofva och någon hastig vomitus honom öfverkommit, sedan han förkylt sig, så är han genom en suffucativ eller stickfluss öfverfallen, som ock deraf synes att han lagt sig utom sängen, med ena armen öfver en ländstol, då magmunnen och lufröret blefvo förstoppade. Och såsom här inlöper åtskilliga berättelser om denna händelse, thy skall så om det ena som det andra i Kämnersrätten på frisk gärning undersökas.» Så skedde äfven och dagen derefter heter det i protokollet hos sagde underrätt:

I dag uppviste Herr Fiskalen Sjöström den ädla Magistratens remiss till denna Rätten, att anställa en inquisition och ransakning öfver salig Volrat von Lengerckens häftiga aflidande, hvilken om Lögerdags afton skall varit i Källaremästare Johan Jacob Kiethz hus med några andra i compagnie, men är en morgon påföljande död befunnen uti tullstugan hos tullnären Herr Kullman. Till sådan ända hade Rätten i dag låtit uppkalla Herr Kiethz, som den aftonen

var värd i huset der de vistades, Herr Casseuren vid Stora Sjö-tullen Abraham Bandt och Tullnären Johan Kullman, hvilka alla komparerade för Rätten, då dem förelästes bemälte Fiskals memorial och ädla Magistratens remiss, derefter Rätten böd Herrar Bandt och Kullman göra afträde, då Rätten tillsporde Herr Kiethz vid hvad tid om Lögerdagen sal. Volrat von Lengercken var kommen i dess hus? Svar: Ungefär emellan klockan 4 och 5 efter middag. *Frågas*: Om Volrat var drucken när han kom dit? *Svar*: Det kunde han intet förstå, utan har han sett nykter ut, och var efter vanligheten rolig.

Fr. Hvem som var med honom i följe då han ditkom?

Sv. Handelsmannen Herr Petter Wenerström var allena med honom.

Fr. Hvad de då togo sig före?

Sv. De togo sig $\frac{1}{2}$ stop öl och för 1 styfver tobak och $\frac{1}{2}$ musken brännevin, men när klockan var 6 om aftonen gick Wenerström bort, då Volrat blef kvar i källarestugan.

Fr. Om någon var då kvar eller kom till honom sedan?

Sv. Herr Baron och Schoutbynachten Siöblad, tillika med Herr Capitainen Jacob Tilleroth, hvilka följdes åt in i kammaren, och satte sig der att fördrifva tiden med »Mann undt Weib spel» (Mariage), skolandes Herr Capitain Tilleroth litet derefter skickat bud efter Monsieur Bandt, som då var hos Tullnären Kullman, och bedt honom komma till sig. Efter en liten stunds förlopp har Bandt och Kullman kommit till dem, då de stått och sett på spelet, hvarmed de förra då straxt upphörde. Derpå har Volrat mant dem att spela »L'Hombre», det de ock gjorde om ett runstycke, gåendes Bandt och Kullman med Volrat in i källarestugan, der de begynte spela, men så snart Herr Capitain Tilleroth kom in till dem, steg Bandt från spelet, och lemnade Herr Capitein Tilleroth i sitt ställe, hos hvilken han satte sig att åse detta spel.

Fr. Om han förmärkte att Vollrat tappade, eller han eljest haft någon alteration vid spelet?

Sv. Han spelade friskt och moquerade sig intet, och när de slöto spelet hade han förlorat 10 öre silfvermynt.

Fr. Huru länge de spelte?

Sv. Till klockan var 8 slagen.

Fr. Om de drucko något starkt under spelet?

Sv. Nej, der dracks intet mera än Vollrat kommenderade för sig en musken Portugisvin.

Fr. Hvad de efter spelets slut togo sig före?

Sv. Vollrat sade: »det är för bittida att gå hem, låt oss nu dricka vår allernådigste konungs skål, hvar ett halft kvarter vin». Men Kullman svarade: »Jag har ej mer än 5 styfver», då Vollrat sade: »Lapperi, det är tid nog att gå, — jag vill betala för dig!» Bandt sade sig ej kunna dricka Portugisvin, thy upptappades för honom $\frac{1}{2}$ kvarter Canarie Seck, och fingo de hvar sitt glas, der utaf de drucko Hans Kongl. Majts (Carl XII) skål, och hvälfde glasen på bordet, då Vollrat sade: »Så, friskt gossar!»

Fr. Hvad de sedan togo sig före när de druckit Hans Maj:ts skål?

Sv. Vollrat sade: »Låt oss dricka $\frac{1}{2}$ kvarter ännu, Kongl. Ma:ts lyckelige desseiners skål!», då Kullman itererade sitt förra, att han ej hade flera penningar hos sig, och blef då 4 halfva kvarter vin å nyo upptappade, dem de på lika sätt utdrucko, skolandes han, Kiethz, enär klockan var 7 (?) påmint dem tiden vara inne att gå hem, men de svarat: »Vi äro ju intet Canaille eller sådane, som taga oss något ondt före, utan lefva fredeligen med hvar annan» och så vida skulle det kunna ursäktas, lofvandes Vollrat sig vilja vara ansvarig för allt efterkommande.

Fr. Hvad de sedan gjorde och företogo efter det de druckit den skålen?

Sv. De sutto och talades vid pass en qvarts timme, då sade Vollrat: »Jag har en kanna Renskt vin till godo för ett vad, den vilja vi dricka upp», och straxt kommenderade han ett stop, hvilket Kiethz sade sig burit in till dem.

Fr. Om de drucko något mer?

Sv. Han gick straxt in i sin stuga och satte sig till att läsa i en bok, men Herr Capitein Tilleroths dräng kom in efter ett stop till, på hvars befallning vet han ej.

Fr. Om han, Vollrat, ej nämnde hos hvem han hade den kannan vin till godo?

Sv. Negative, ej heller vet han der af.

Fr. Hvad klockan då var när det andra stopet vin inhemtades?

Sv. Ungefär 10.

Fr. Om de sedan drucko mer?

Sv. Att Herr Capitein Tilleroths dräng kom sedan efter tvenne stop, det ena efter det andra, och när de voro urdruckne, tog drängen än mer, dock vet han ej om det var 1 stop eller $\frac{1}{2}$ stop, och sedan fordrades intet mer af dem, utan sutto de och talades vid en liten stund, innan de gingo bort.

Fr. Hvad klockan då var?

Sv. Hon var 12 slagen.

Fr. Hvem som betalte laget?

Sv. Det vet han ej, utan hade de lagt penningarne på bordet.

Fr. Om de söpo derhos brännevin?

Sv. Nej, ej mer än för 1 styfver som Monsieur Bandt kommanderade.

Fr. Hvad discourser de förde, om några eder eller annat ohöfviskt tal föreföll dem emellan?

Sv. Nej, läggandes detta der till, att så mycket han hörde föll aldrig någon ed eller otuktigt ord af någons mund, utan gingo de ibland och spatserade på golfvet, och har Vollrat visat sig extra ordinarie lustig och glättiger.

Fr. Om han följde dem ut när de gingo?

Sv. Affirmative, men som det var den aftonen en stark storm, så skjöt han straxt sin dörr igen, och gick in att hvilas.

Fr. Om någon träta eller slagsmål föreföll dem emellan?

Sv. Nej.

Fr. Om någon annan var der hos?

Sv. De voro ej flere än fyra i compagnie, som nämndt är.

Fr. Om Vollrat var då mycket drucken, eller någon af de andre?

Sv. Vollrat syntes något drucken, men ingen af de andre hade rus.

Fr. Om Vollrat ej velat gå bort förr än de andre?

Sv. Han hade gått i köket och begärt komma igenom bakporten vid pass $\frac{1}{2}$ fjerdedels timma innan de gingo, men pigan skall svarat, att hon hade intet nyckelen till porten, då han gått tillbaka in igen.

Fr. Hvar nyckelen var till gångdörren och porten?

Sv. De voro sammanbundne och suto i låsen för gångdörren, men huru de kastat och lämdt dörren hårdt igen i den hårda blåsten hade nyckelarne fallit ut, och visste han ej hvar de voro förr än Herr Capit. Tilleroths dräng funnit dem på golfvet i förstugan, liggandes vid tröskelen.

Fr. Om han ej sett Vollrat falla på gatan eller eljest stöta sig?

Sv. Nej, han såg honom intet falla ty det var mörkt, och så snart de voro utgångne slog han dörren igen.

Och som han ej vidare hade att berätta, böds honom afträde. Der efter inkallades Herr Casseuren Bandt, hvilken först tillspordes vid hvad tid han kom förliden Lördag uti Kiethzens hus?

Sv. Han kan just ej veta tiden, dock menar han det var emellan kl. 5 och 6, efter det var ändå dag, och hade han den aftonen intet ärnat sig dit, efter han var utgången att besöka Kullman i sin sjukdom, så framt Herr Capiteinen Tilleroth ej skickat bud efter honom.

Fr. Om de druckit der något straxt?

Sv. Han drack $\frac{1}{2}$ stop öl och rökte en pipa tobak, under det han spelte L'Hombre med Vollrat och Kullman.

Fr. Om han ej visste hvem som slagit vad med Vollrat om en kanna Rhenskt vin?

Sv. Det hade han gjort, och skedde det af sådant tillfälle, att Vollrat och han följdes åt på torget, då en ung person gått öfver bron, den Vollrat sagt vara unge Baron Hamilton, men Bandt nekat, der om de satt en kanna Rhenskt vin i vad, och efter han förlorat vadet ville Vollrat den aftonen hafva den vinkannen, hvarifrån Bandt sökte sig för den gången undandraga, gåendes utur det ena rummet i det andra, men han, Vollrat, följt honom efter, då han om sider sagt att han den aftonen intet betalar vadet, men vill han med de andre per quota betala, så är han nöjd att dricka ett glas, derpå Vollrat skall begärt ett stop Rhenskt vin, som blef inburet.

Fr. Huru mycket de drucko?

Sv. Han kan sig ej påminna, dock menar han det var vid pass 5 halfstop Rhenskt vin.

Fr. Om de hade musique för sig.

Sv. De hade en som spelte på viohl medan de drucko konungens skål.

Fr. Hvem som betalte laget?

Sv. De betalte per quota.

Herr Bandt föreställdes att Herr Kiethz berättat det de druckit 4 eller 5 stop, men Bandt sade att de ej mer betalt än 5 halfstop. Kiethz, som var närvarande sade, att han fordrade resten af dem, och blef vid sin förra talan att de druckit 4 stop och $\frac{1}{2}$ stop eller ett helt dertill, hvilket det var kunde han ej minnas. Herr Bandt förmente deri varit inberäknadt det franska vinet som Musikanten fick, men Kiethz nekade.

Fr. Om der föreföll någon svordom, otuktiga eller ohöfviska discourser, slagsmål eller annat slikt?

Sv. De voro endast 4 personer i stugan och under dem föreföll intet ondt eller ohöfviskt ord eller mine, utan voro de alla

med största nöje glada och fägnade hvarannan med kärliga ge-bärder och åthöfvor, i synnerhet viste Vollrat sig mycket glad och förnöjd.

Fr. Om han märkte Vollrat ville gå bort, eller om han var drucken?

Sv. Det vet han ej om han ville gå, dock såg han honom gå ut och in dantzandes och trallandes; kunde ej heller förstå att han var drucken, emedan det ej gick så hårdt på (?) utan hvar hade sin frihet, under det de suto och taltes vid, och skall han ofta sett honom druckit mer och ändå ej blifva drucken.

Fr. Om de följdes åt från Kiethzens?

Sv. Att Vollrat gick först ut, och var redan vid Herr Assessor Thams hörn, innan han kom efter, då Vollrat kommit emot honom på bron och klagade sig hafva mist sin hatt, som blåst i hamnen; gick ock sjelf till Wenerströms brygga att se efter honom, men han och Capit. Tilleroth gingo sin väg öfver torget hem.

Fr. Hvar han skiljdes vid Vollrat?

Sv. Vid herr Thams hörn.

Fr. Hvem som följde med Vollrat?

Sv. Det vet han intet om Kullman följde honom, ty han såg dem intet sedan de der skiljdes åt.

Fr. Om ej Vollrats gosse var med?

Sv. Han såg honom vara till Kiethzens, men vet ej om han då var i följe, emedan han gaf ingen akt derefter.

Fr. Om han sett eller hört det Vollrat fallit.

Sv. Negative.

Fr. Om han ej klagade sig vara opasslig eller några sådana tekn funnos hos honom?

Sv. Nej, han var rätt lustig.

Och som han i alla de öfriga quæstioner stämde öfverens med Kiethz, och hade ej vidare att berätta, så böds honom att göra afträde. Der efter inkallades tullnären Johan Kullman, hvilken tillfrågades vid hvad tid han kom uti Kiethz hus om Lögerdags afton?

Sv. Emellan kl. 6 och 7 om aftonen gick han från Kullmans och hade monsieur Bandt i följe med sig.

Till alla de andra quæstioner, som blifvit hrr Kiethz och Bandt förestälte, svarade han lika som de, och stämde i allt öfverens med dem. Dock fann rätten nödigt att efterfråga om han märkt att Vollrat ville gå bort från Kiethzens?

Sv. Han såg honom fuller gå ut, men om han hade tankar att gå hem, kunde han ej förstå.

Fr. Om någon ordvexling var dem emellan i Kiethz hus, eller på gatan?

Sv. Nej, intet ondt ord mer än det att herr capit. Tilleroth tilltalte sin dräng, för det han ej hade dess kappa vid hand, och skiljdes drängen ifrån dem vid hr Thams hörn, men han, Kullman, följde med hr Vollrat till dess dörr, och gick den senares dräng före med lykta, och när de kommo in emot Vollrats hus, bad han drängen gå förut och bulta på dörren.

Fr. Huru Vollrat kom att gå med honom hem?

Sv. När han kom till dörren, bad Vollrat honom gå hem med sig och blifva der öfver natten, hvilket han vägrade, då Vollrat sade: »Så går jag hem med dig», det han ej kunde hindra.

Fr. Hvad de togo sig före sedan de voro hemkomne till Kullman?

Sv. Dess hustru låg och sof, och gick Vollrat fram till fönstret och satte sig på en stol, men stod straxt upp och hoppade fram och tillbaka sjungandes på golfvet några gånger. Sedan satte han sig neder igen, då Kullman frågade om han ej ville hafva något till bästa, men han nekade, utan bad i stället pigan hjälpa sig af med kläderna, det hon ock gjorde, och gick han sedan och lade sig i »brijsflappen» (en bänk, klädd med läder), och Kullman lade sig derefter sjelf, sedan Vollrat talt förnuftigt och gudeligen, särdeles om sin själs salighet, det samma han ock gjorde aftonen förut, då han låg hos Dufva om natten, der han las mycket andäktigt åtskilliga gudeliga böner, och med stor devotion befallte sig i Guds beskydd; medan han var hos Kiethz hade han äfven talt om dödligheten och sagt: »Hvad äro vi menniskor, som bäst vi gå här, så ligga vi der och vända näsan i vädret».

Fr. Vid hvad tid fant de honom vara död?

Sv. Vid pass klockan 6 kom pigan in till att öppna luckorna, ty det var mörkt inne, och när pigan gick in igenom kammar-dörren skall hon rört vid honom, visste ej heller annat än att han satt och sof, men när luckorna voro öppna, gick hon till och tog på honom, fann dock hos honom ingen den ringaste känsla, då gick hon fram och väckte Kullman sägande: »Det måtte ej vara rätt fatt med Vollrat!» hvarpå hon lade sitt öra till hans mun, befinnandes honom andlös, och sade: »Jag tror han är död», då både han och hustrun i första ängslan och förskräckelsen stigit upp och funnit honom död sittandes, stödjande sig med handen emot »beteskedet» vid dörren. Då sändes bud straxt till hustru Maren von Sollen och salig Borgmans enka med begäran att de

ville gå in och låta Vollrats hustru sådant veta, hvarpå liket lades på en läderbänk och bars hem midt under högmässan.»*)

Derefter förhördes kapten Tilleroths betjent, Johan Hinrik Kruskopf, den dödes 14-årige son, Johan Volrat von Lengercken, samt pigan på källaren, Anna Andersdotter, men de hade ingenting af vigt att upplysa och ransakningen remitterades sålunda till Magistraten, som den 2 Mars förklarade att det hela varit en olyckshändelse och ingenting dervid att göra mer än befalla hans själ i Guds hand.

Skådeplatsen för tilldragelsen var källaren »Drufvan», belägen, på tomten N:o 9 vid Köpmangatan (adressnummer 13). Huset egdes 1651 af Fru Justina von Ackern, som då fordrade hushyra af »Henriks i Drufvan» hustru; sedermera egdes huset som vi sett, af JOHAN JACOB KIETHZ, om hvilken vi i öfrigt känna att han ^{15/2} 1706 berättade Magistraten, att han var sinnad taga afsked från sin matmoder, Justina Buchau, och anhöll att, som han ämnade ned-sätta sig i staden och der idka sitt yrke, samt till de främmandes

Fig. 49. Johan Volrat von Lengerckens namnteckning.

och resandes härbergerande inrätta ett värdshus, Magistraten ville förutna honom en sådan frihet. Härpå svarades honom att man ville bifalla hans önskan och lemna honom frihet att utskänka öl, vin och brännvin såsom härbergerare, när han skaffat sig ett lämpligt hus dertill. Han erhöll burskap 1714, och var sedan 1707 gift med ANNA MARGARETA WEDINGHUSEN (f. 1688 † 1718), dotter af Juveleraren Henrik W. (f. 1664 † 1737) och Justina Schartzkopf (f. 1665 † 1739), efter hvars död han 1719 blef omgift med CATHARINA MAGDALENA ISING † 1741. Kiethz var förmodligen från Hamburg, der han 1721 omtalades hafva en bror, Bartram Kiethz.

Om deltagarne i denna orgie — vid hvilken på fyra manna hand utdruckos 4 bout. öl, 3 bout. portugisiskt vin, 1 bout. Canariesekt, 10 bout. rhenskt vin, eller omkring 4^{1/2} bouteljer pr man,

*) I slutet af 1600-talet förekommer en von SOLLEN gift med MARIA N. (MAREN), som blef omgift med 1713 afidne befallningsmannen BÖRJE EK, med hvilken hon hade en dotter, BRIGITTA, gift med tullskrifvaren HANS BORGMAN.

förutom åtskilligt brännvin — är ej mycket bekant; hufvudpersonen JOHAN VOLRAT VON LENGERCKEN, var son af Martin von L., nämnes såsom handlande några gånger under de tvenne sista årtionden af 1600-talet, och var sålunda antagligen en 50 eller 60 års man när han dog. Om hans husliga förhållanden veta vi endast att hans hustru hette INGRID, och en deras son, som ofvan är vidrört, Johan Volrat. Att han fört ett högt lefnadssätt i allmänhet framgår af ransakningen, och bestyrkes ytterligare af följande. Den 9 Augusti 1697 förekommer nemligen en rättegång mellan honom och en Martin Opiz, hvilken senare påstod, att den förre af honom vid ett sammanträffande på Martin Strokirchs källare uppgjort om köp af hans gård för 500 daler kurant. Detta förnekades af v. L., som i stället påstod att Opiz velat snärja honom »uti hans drycken-skap», ett yttrande som gaf denne anledning säga att han fann det »eftertänkeligt att om sig sjelf säga, att man om middagen ej vore nykter». Von Lengercken måste till slut vidblifva köpet af gården; hvar den var belägen, eller om det var densamma han bebodde vid sin död, äro vi ej i tillfälle bestämdt kunna säga.

CARL GEORG SIÖBLAD till Torpa, Marensholm m. fl. egendommar, var född 1683, blef Schoutbynacht (Contre Amiral) 1710 och dog som öfveramiral 1754; han var gift med Beata Elisab. Stenbock.

Kapten JACOB TILLROTH var kompanichef vid ett här i garnison liggande regemente. Man torde med någorlunda säkerhet kunna antaga, att han var son till JACOB TILLROTH, f. 1620, som var trädgårdsmästare på Nordtoka på Hisingen, och som med sin hustru MARIA STENKAMP, dessutom hade en annan son, PETER TILLROTH (f. 1659 † 1726) som blef packhusinspektör i Göteborg och adlades med namnet Göthenstierna. Han skref sig till Svanevik i Stala socken på Oroust, derifrån på Göteborgs Museum förvaras delar af ett altarskrank af trä med följande målade inskrift: »Petter Tilleroth acqui sivit sibi hanc sedem Anno 1707», och »Cæcilia Grotte acqui sivit sibi hanc sedem Anno 1707».

Tullskrifvaren vid Lilla Bommen JOHAN KULLMAN blef $\frac{4}{3}$ 1717 hammästare i Göteborg, den förste som nämnes såsom innehafvare af denna befattning.

Om kassören vid Stora Sjötullen ABR. BANDT är ingenting af särskildt intresse känt. Han var antagligen son af handlanden NILS ADRIANSSON BANDT och hade i så fall en syster gift med Härads höfding GABRIEL TYRESSON LEJONSTOLPE, samt var sjelf gift med en dotter af notarien vid Rådhusrätten Jonas Edgren.

Slutligen hafva vi handlanden PETTER WENERSTRÖM. Han

var brorson till en af stadens mest framstående borgare, handlanden och kommissarien HANS PETTERSON, adlad WENNERSTJERNA, härstammande från en skräddare i Wenersborg, Per Larsson. Peter Wenerström vann burskap såsom handlande 1709 och var sedan 1712 gift med ELISABET HAMNER, samt var död 1726.

I allmänhet var det icke *comme-il-faut* att tillbringa en Lördagsafton på källaren, så som här skedde, och särskildt ålåg det stadsskulden att aftnarne före de stora »solenne» bot- och bönedagarne gå omkring och tillse det icke några dryckesgillen höllos ens hemma i husen. Om sådant misstänktes vara fallet, insteg han utan krus i det glada laget, och följande Måndag måste vederbörande »comparera» inför rätten, en påföljd som icke i något stånd hörde till ovanligheterna under en tid, då det dracks så grundligt som under den ifrågavarande.

Till nöjen utom hus hörde äfven de *teatraliska föreställningar*, som af kringresande band erbjödos allmänheten. Första säkra under rättelsen om något dylikt i Göteborg är följande ansökan ingifven till magistraten den 22 Maj 1699:

»Hoch Edle, Hoch und Woll Weisse Herren,
Grossgünstige Befoderer und Hohe Patronen.

Denen Selben geben Wier indes Unter Geschriebene in Unterthänigkeit zu Vernehmen, wie das Wir anwehsende Hochteutsche Comoedianten eine weite Reise, nicht ohne schwere Unkosten, von Norwegen alhier nach diesem Weitberühmbten Königl. Reiche Schweden gethan, und also in dieser Königl. Schwedischen Stadt Gottenborg angelanget, alwo dan die begierde und Unser Verlangen sich dahin strecket ein und andere Actiones Comicas auff Unsere Schaubühne vorzustellen, und dieses mahl mehr glückseligkeit zu geniessen, als es vor 2 Jahren hat geschehen können, allermassen dan der tödtliche hintrit Ihro Königl. Maj:t Caroli XI, hochlöblichen andenkens, Uns dermassen zu rücke gesetzt, das, obgleich wir nach einfallender höchst Schmerztl. Königl. Trauer, Uns damahls alsobaldt von CarlsCrona (alwo wir Uns mit unser Compagnie befunden) in ein ander Landt begeben wolten, doch solches nicht eher als nach aussgestandener 26 wochentlicher Kranckheit hat geschehen können, also gar das wir auch damahls alles dass unsrige haben zusetzen müssen.

Veiln dan nun die Königl. Trauer in so weit auffgeschoben, als flehen wir E. Hochedlen, Hoch- und Wollweisen Magistrat hie mit gantz gehorsahmst an, mit unterthänigster Bitte, den damahligen Verlust und Schade, auch die itzige weite Reise und angewandete

schweren kosten gantz hochgeneigt zu Consideriren, und Uns mit eine erfreulichen Consens zu beehren, welche hohe und Unverdiente Gnade wir jederzeit nicht allein höchstens zu rühmen wissen, sondern auch in allen begebenheiten Uns dahin beflaissigen in unterthänigkeit genennen werden.

E. Hochedlen, Hoch- und Wollweisen
Magistrats.»

Gottenborg d. 22 Maij
Anno 1699.

Inforsafors
Vinnman
Salomon Klockau
Johan Christian Kunst
Principales der Gesellschaft
Baudon

Fig. 50. Namnteckningar af komedianter.

Denna ansökan villfors och Magistraten gaf dem tillstånd att »på behagelig tid visa deras konst, dock att det intet sker förr än helgen är förbi.»

Underrättelsen om att högtyska skådespelare under ledning af SALOMON KLOCKAU och JOHAN CHRISTIAN KUNST uppträdt i Göteborg år 1699, på väg från Norge, och att de redan 1697 varit i Karlskrona men nödgats lemna landet till följe af Carl XI död, är så mycket märkligare som Edvard Devrient i Geschichte der Deutschen Schauspielkunst särskildt yttrar, att den Spiegelberg-Dennerska familjen, som 1710 uppträdde såsom en sjelfständig trupp, just gjorde sig märkvärdig genom ströftåg till Danmark, Norge och

Sverige, och att dessa vandringar voro de första äfventyrarefärder, som den tyska skådespelarekonsten företog till främmande land, i sammanhang hvarmed han berättar, att när man en gång i Sverige gaf »Adams fall», och rättfärdigheten och barmhertigheten syntes i en gloria, föll det talrikt närvarande landfolket andäktigt på knä.

Antagligen var väl spellistan här likartad med den samtida i Tyskland, der man uppförde Molières komedier och Calderons »Lifvet en dröm» sida om sida med sådana »Haupt- und Staatsactionen» som Riddaren S:t Georg, Genoveva, Ulysses, Penelope, Aspasia och — Wallenstein. Det enda vi i detta fall känna om bandets uppträdande här är, att handlanden Lars Hansson Senior några dagar efter föreställningarnes början uppträdde i Magistraten, åtföljd af några andra borgare, och begärde att »de hit ankomne Comedianterne ej måge tillåtas bruka eld eller fyrverk med deras spel, eller så inrätta deras Act, att det på något sätt kan skada staden», i anledning hvaraf Rådmännen Melander och Wadst samt Stadsbudet och Stadstimmermästaren Olof Gullbrandsen uppdrogos att deröfver hålla tillsyn, samt att underrätta komedianternas husvärd, Christian Altensleben, att de icke få bruka fyrverk, och förmana dem att varsamt umgås med elden, »der de något sent på aftonen skulle komma att bruka ljus».

Derefter tyckes icke något Skådespelaresällskap besökt Göteborg förr än 1705, hvilket år man i handlingarne träffar efterstående ansökan:

»Hochwohlgebohrner Herr Baron, Gouverneur
und Ammiral, Gnädigster Herr.

Seiner Excell. wird zweiffels ohne schon sein wissend gemacht, das vor 2 Tagen per Mare von Landes Crone eine bande hochteutschen Comoedianten (welche in Schweden reich genugsam be-
kandt) alhier glücklich angelandet, weil sie aber ihre Exercitia Comica, ohne einige obscena oder ärgerniss, gerne alhier vorstellen wolten, Als gelanget an Hrr Hochwohlgebohrner Excell. unser unterthäniges bitten und ansuchen, dass wir möchten eine gnädige Permission alhier erhalten, welche hohe gnade wir jederzeit höchstrühmlich und danckbahr erkennen wollen.

Die wir uns nennen

E. Excell. und Gnaden

unterthänigste Diener und Comoedianten

JOH. AUGUSTUS ULICH Director.»

Härpå gaf Hans Excellens, Amiralen Baron Erik Sjöblad den 30 Juni till svar, att han, i anseende till deras skickeliga förhål-

lande på andra orter, »samt att dhe agera anständige Comoedier», beviljade dem tillåtelse att »agera» här i staden någon tid, i anledning hvaraf han hänvisade dem till magistraten. Denna skrifvelse uppvisades inför rätten, som medgaf den önskade tillåtelsen med det vilkor, »att de bruka dervid all sedighet och intet hindra gudstjensten eller bönestunderna, och när de behöfva musik, så måste de dertill bruka stadens musikanter».

Man höll nemligen mycket noga på bestämmelsen att inga världsliga nöjen finge störa högtidsdagarne, och i början af samma år råkade härom magistraten i en liten strid med vice guvernören Generalmajor von Fersen af den anledning, att magistraten den 13 Februari beordrade Skulten att, »såsom fastlagen redan ingången är, och det strider emot kyrkolagen att Commedianter och sådane personer, som bruka spela med marionetter skola under den tiden bruka sin profession här i landet», förbjuda de personer som då hade detta yrke att vidare betjena sig deraf. Dessa hade likväl förskaffat sig den mera frisinnade vice Guvernörens tillåtelse att spela till den 15 i samma månad, hvilken tillåtelse förevisades i Magistraten, »som lemnade den i sitt värde».

Förevisare af marionetter och andra dylika »konstnärer» voro ganska allmänna; så tilläts 1699 en FRANTZ MELCHER HARDT att under 14 dagar få förevisa sina dockor, hvilka voro »öfver 7/4 alnar höga»; 1706 förekommer en marionettspelare vid namn NEUENBART, och 1708 erhöll en lindansare CHRISTOFFER DAMM tillåtelse att under påskhelgen bruka sin konst och dertill hyra salen öfver stadens Corps de Garde.

För att återgå till skådespelarne, så hedrades Göteborg med ännu ett besök af dylika äfventyrare under loppet af 1705. Det var nemligen ett band högtyska komedianter under ledning af JOHAN GEORG KEMPFE. Den senare erinrar i en skrifvelse till magistraten om att de varit här en gång förut för »tre år sedan», och då förunnats tillåtelse att gifva komedier på »der Manufactur», hvarmed måste förstås den byggnad som användes till klädesfabrik. Ehuru skriften icke är daterad, skulle man kunna tro den vara från början af året, emedan deri yttras att de redan varit här en månad och nu hoppas erhålla den önskade tillåtelsen att uppträda, hvilket antyder att de kommit under en tid, när dylika förlustelser voro förbjudne, så som fallet var under fastlagen. Det är icke känt hur det gick med deras begäran.

Det var likväl icke uteslutande tyska band, som gåfvo Göteborgs innevånare tillfälle att njuta af dylika förströelser. Vi

kunna nemligen uppvisa ett fall, då en svensk undersåte uppträder i de förras spår, ehuru som det vill synas af nedanstående handling med bedröflig påföljd i ekonomiskt hänseende. År 1706 i Juli läser man nemligen följande:

»Högvälborne Herr Öfverste och Commendant,
Nådigste Herre.

Såsom jagh uthi Norrige widh min ringa handtering, som är åthskillige wackre Commoediers agerande, så wähl medh dhe stora Marionetterne, som lefwande personer, hafft den ena stora olyckan effter den andra, för uthan det jagh genom döden beklageligen mist min Sahl. k. hustru, som jempte migh i Sorgen lämbnat 5 fattiga barn, igenom hvilket alt jagh är så uth blottad och medellöös blefwen, att jagh ej har det ringaste, hwar medh jagh kan komma till min hemhwist i Stockholm, hwaräst jagh är inwånare och Kongl. Majjt:z skattdragare; hwarför länder till Höghwälborne Herr Öfverste och Commendant min aldra ödmjukaste böön och begiäran, det täcktes Högvälborne Herr Öfverste och Commendanten nådigst förunna migh att uthi denna berömbde staden Giötheborg, hwaräst jagh nu med stoor kostnadh hint, agera några gånger, på det jagh må kunna igenom Höghwälborne Herr Öfverstens och Commendantens höga Nådh förtiena åth migh och dhe fattige många mina Een liten Reesepenning till Stockholm, förmodandes jagh i ödmiukhet så beflita migh det förrätta, att det till alles Nöije och wällbehagh aflöpa skall. Afwachtandes en Nådig böönhörelse, hwilken skall förplichta migh medh aldra ödmiukaste wyrdnad att framhärda så länge jagh lefwer

Höghwälborne Herr Öfverstens och Commendantens
aldra ödmiukaste tienare

MARTIN NEYGEBAUER.»

Öfverste Nils Posse förordade hos magistraten hans önskan, ehuru »närvarande krigsconjunkturer i riket icke gerna kunna medgifwa någon särdeles lust och tidsfördrif med sådant, som ej utan omkostning och gravation kan ske.»

Oroligheterna under den närmast följande tiden vållade också i sjelfva verket att dylika nöjen alldeles uteblefvo, och man träffar icke mer någon skådespelaretrupp i Göteborg förr än efter slutad fred. Vi få då göra bekantskap med en person som stod icke obetydligt högre än anförarne för de band, som förut uppträd härstädes, och på samma gång med en person, som i Danmark intager ett visst rum i dess teaterhistoria, nemligen med ingen mindre än SAMUEL PAULSEN VON QVOTEN.

Omkring år 1712 hade denne man fört till Köpenhamn från Tyskland sin marionett- samt »Haupt- und Staatsactionen Schauspielertroupe», och gjorde med denna ett sådant uppseende, att Holberg derigenom föranleddes till parodien »Ulysses von Ithacien». Von Qvoten blef privilegierad komedispelare i Köpenhamn, och 1716 benådad med konglig tillåtelse att »som okulist, Steen- og Brucksnider samt Tandbrækker maatte bruge og excercere sin kunst her i staden». En dylik förening af yrken var icke ovanlig för den tidens teaterdirektörer.

Efter att ett antal år hafva uppehållit sig i Köpenhamn, beslöt sig von Qvoten att hemsöka Sverige och Göteborg, hvilket man känner genom den tvist om arvode som uppkom mellan honom och hautboisten af det i Göteborg i garnison liggande Smålands Infanteriregimente, Johan Georg Schmeisser, hvilken senare blifvit i Köpenhamn anställd vid von Qvotens band såsom dels musikanter och dels för »tjänst med agerande vid Commoediens förrättande», för hvilket han skulle tillgodonjuta 1 Riksdaler Courant i veckan. Uppgårelsen var emellertid något sväfvande, hvarför Schmeisser fann sig befogad kräva direktören på, icke ensamt 20 Rdr för lika många veckors tjänst som skådespelare, utan äfven 1 Rdr Specie i veckan »apart för förrättad musik», eller tillsammans 70 daler Smt, hvarifrån dock borde afgå dels 30 daler, som han i förskott uppburit i Köpenhamn, och dels 16 daler, »som han eljest här i landet» erhållit, hvarjemte han begärde få tillbaka »in natura» trenne notböcker.

Von Qvoten deremot påstod, att han hvarje vecka betalt honom tillfullo, samt yrkade ersättning för det Schmeisser i olaga tid gått ur tjänsten, »och bör han derjemte ersätta den skada svaranden vid en anställd, men medelst den ene personens undanflygt försummad, commoedie tagit, som till det ringaste skall kunna estimeras till 90 daler Smt.»

Rätten dömde den 13 September 1721 att Schmeisser icke kunde tillerkännas någon särskild ersättning för musiken, »ty när han musicerade kunde han intet agera på teatern, utan var såsom en legd skyldig att till Commoediens kompletterande göra hvad honom befalltes».

Om beskaffenheten af den »konst» hvarmed von Qvoten uppbyggde Göteborgs allmänhet, får man en klar föreställning när man i Overskous »Den Danske Skueplads» läser om hvad han uppförde i Köpenhamn: »Band, sådane som von Qvotens, uppslogo sina teatrar i lador och värdshus, och i Köpenhamn fann den 'förtreff-

liche maitre' en skådeplats i skräddarnes gillehus i Brolæggerstrædet. Deras konstprestationer kungjordes medelst långa, markschrejaraktiga plakater, ofta sirade med lockande träsnitt och affattade på rim, hvori det framför allt fästes uppmärksamheten på att komedierna voro lustiga och innehöllo en nyttig moral; 'Die enthauptung Dorotheens' och 'Der geschaffene, gefallene und wieder aufrichtete Mensch', samt farsen om 'Adam och Eva', hvori Vår Herre, som Holberg säger, af von Qvoten bragtes på scenen, hörde till dessa bands kraftstycken. Till att förnöja åskådarna måste 'Hans Wurst' också spela med i de andliga komedierna. De allra oförnuftigaste saker blefvo utan rim och reson hopförda i ett och samma stycke. I det nämnda, 'gefallene Mensch', lurade Hans Wurst våra första föräldrar, björnar dansade och allehanda trolleri öfvades. Ju fler förvandlingar, förändringar och förhexningar bandets styresman kunde åstadkomma, desto behagligare blef han för allmänheten. I operan uppträdde de fyra elementerna, Jehova, rättfärdigheten, medlidandet, englar, djeflar och ormar. Ofvanför hufvuddekorationen uppfördes kor af englar, nedanför sjöng helvetets härskara, man såg både himmel, helvete och kaos på en gång; en engel som sväfvade i luften kastade Lucifer och alla hans kamrater ned i afgrunden, och Jehova skapade den första människan.» *)

Om von Qvotens uppträdande i Göteborg, känna vi för öfrigt icke mer, än att Rådman Rambeau den $13/1$ 1721 reserverade sig i magistraten för den eldfara, som kunde uppkomma deraf att »Commoedianterne fått tillstånd att spela på Stadshuset.»

* * *

*) Ehuru det ligger långt senare i tiden, kunna vi här omnämna att 1735 befann sig ett nytt sällskap i Göteborg, under hvars vistelse här en af medlemmarnes, MÜLLER, son Henrik Ludvig döptes den $15/2$ af Pastorn i Tyska kyrkan Magister Marggraf, dervid voro närvarande som vittnen: Apotekare Bauch, musikanten Leiditz, samt några fruntimmer, deribland pastorns fru, och komedianterna CHRIST. HOFFMAN och BUCHANELLI.

Den $21/8$ 1737 döptes, äfven i Kristine kyrka, »Commoedianten» STEINBRECHERS dotter Maria Elisabet.

Det var ej alltid Magistraten beviljade dylika konstnärer tillåtelse att här uppträda: 1724 vägrades sålunda »Comoedianten JOHAN GEORG KEMPE att i staden agera», ehuru han sedermera hade bättre lycka när han vände sig till landshöfdingen, och den $9/7$ 1726 afslogs en likartad begäran af HANS VON LINDEN, emedan Magistraten »höll det betänkligt att i dessa medellösa och svåra tider locka borgerskapet att förlora sina penningar, hvarför Magistraten uppmnade honom att på något annat tjenligare sätt söka sitt uppehälle».

Till nöjen utomhus hörde i öfrigt, förutom musiken och källarlifvet, äfven sådana förströelser som ännu i dag äro omtyckta af folket, således prestationer af akrobater, taskspelare m. fl. Bland annat hade 1673 en Mathis Dubowischij att bjuda på 3 björnar som förevisades, hvilken »direktör» vid affärden från staden af magistraten erhöll intyg om att han och hans folk under vistelsen här icke gifvit anledning till klagomål. Att man äfven hade att fröjda sig åt de toner ett positiv kunde åstadkomma, synes deraf, att guldsmeden Sven Wallman 1681 fått såsom pant af källarmästare Martin Strokirch ett dylikt, värderadt till 120 daler Smt. *)

Äfven lindansare funnos den tiden, och den $23/6$ 1688 beviljades en sådan konstmakare från Italien, som hade pass från Landshöfding Tungel i Halmstad, tillåtelse att här i staden få på några veckor »agera commedier», dock ej på Söndagar eller större högtidsdagar, och $28/1$ 1697 erhöll en annan lindansare, Christoffer Dam, medgifvande att på behagelig tid visa sin konst.

Slutligen kan med fog till samma slag af »bildande» nöjen hänföras de skådespel, som af kringresande danska och tyska »operatörer» erbjödos allmänheten, och hvilka utfördes med tillhjälp af *marionetter*. Detta var lika omtyckt som vanligt, och det händer ej sällan att förevisare af dylika infunno sig, så som 1704, då NICOLAUS KETTIG, »som utgifver sig för en bruchsnidare och tandekurerare, samt derjemte låter sin hustru och sina barn spela med marionetterne», tilläts att på en kort tid idka sin »profession».

Att man i öfrigt förlustade sig med lekar och dans behöfver icke sägas. I detta fall hade man hunnit så långt att en fransman, JEAN CHEMINAU, den $23/2$ 1704 kunde anhålla blifva af magistraten antagen till stadens ordinarie dansmästare, »efter ingen af den professionen finnes». Denna önskan beviljades och skulle derefter Mons. Cheminau tillbringa halfva året i Stockholm och halfva i Göteborg, mot det att ingen annan tilläts här inrätta »dansareshkola».

* * *

Då alla yrken och all näring var strängt ordnad i gillen, och allt noga begränsadt och reglementerad, är det gifvet att

*) 1726 vägrade Magistraten tillåtelse åt en hitkommen främling att visa »en konstig häst», emedan tiderna voro svåra och hvar och en väl behöfde sina penningar.

frågan om spirituösa drycker icke skulle utgöra något undantag från regeln. Bränvinsbrännare funnos i stor myckenhet, hvar med sin lilla panna, men dertill fordrades likväl tillåtelse af magistraten; — såsom en egendomlighet kan antecknas att 1670 erhöill hustru Maria Coopman medgifvande att tillverka bränvin och »destilleradt vatten«. Sammalunda med ölbryggarne, och intet af dessa båda slag af näringsidkare fick gå utöfver gränsorna för sin verksamhet, det vill säga att de väl fingo tillverka, men icke sälja annat än i parti. Minuthandeln utöfvades dels af källarmästarne, dels af »*öltapparene*», hvilka hade privilegium derpå och antogos af magistraten med uteslutande af alla andra. Visserligen bönhasades äfven på detta område, men öfverträdelserna voro icke så lätta att kontrollera, och ofta gingo de anklagade fria, så som när 1662 en Petter Carlsson stämdes för det han skulle sålt i sitt hus öl kalltals, ehuru han icke var öltappare, och på tillfrågan hvart de tre tunnor öl tagit vägen, som han bryggt för 9 veckor sedan, svarade han med skalden Wadman, att, sedan han gifvit 1 kanna till en sjuk man, hade han sjelf utdruckit resten(!), hvarefter rätten icke hade något att emot detta quantum erinra.

Öltapparne, som 1656 voro 12 stycken och bland dem orgel-nisten, skulle hvar och en hålla sig till en bestämd bryggare, och fingo icke taga öl hos någon annan. Orsaken härtill var att magistraten, för att varan icke skulle af tapparne försämras, tillsatt särskilde »*ölprofvare*» — hvartill naturligtvis utsågos de som voro »duglige och flitige» personer, som det heter 1671 — hvilkas angenäma åliggande var att gå omkring och aprofva ölet, men hvilka också tidt och ofta hade att uppbära snäsor, när ölet icke föll allmänheten i smaken, eller var för svagt, hvarom då genast anmälan gjordes hos magistraten. Att åtgången på öl icke var ringa, synes deraf, att samtidigt funnos ej mindre än 27 bryggare — hvaribland Hans Krakau, Adam Herwegh och fru Anna Sinclair.

Samma var förhållandet med dem som införskrefvo viner, och till justering af de hela och halfva åmar, som då brukades, fanns en särskild anställd »*vinförlätare*», som hade skyldighet att, om målkärl befunnos oriktiga, låta utföra dem på stora torget och der offentligen sönderslå dem. Ingen borgare som ej hade källareprivilegier fick utsälja vin i mindre mått än åmar och halfåmar, vid straff af konfiskering; minuthandeln var öfverlemnad till källarmästarne. Liksom man gjorde med födoämnen, så bestämde äfven kommerskollegium för hvarje månad en taxa för dryckerna. Så-

lunda förekommer den 12 Juli 1683 en ny sådan, som vi här nedan anföra, intressant äfven derfor att man af den kan se hvad dryckesvaror som förnämligast den tiden begagnades: enligt den skulle

Renskt »Ferne» vin	kosta per kann	6 Riksdaler
Spanskt	» » »	4 $\frac{1}{2}$ »
bästa Mosler	» » »	4 $\frac{1}{2}$ »
Hoglands	» » »	3 »
Bordeaux eller annat godt franskt		2 $\frac{1}{4}$ »
Zerbster öl		1 $\frac{1}{2}$ »
Wissmars Mumma		$\frac{3}{4}$ »

Naturligtvis gjordes försök att kringgå taxan, och 1670 om-talades i rådet hur stadens gästgifvare sammansatt sig att tvinga Wissmarsboerna till att ingå med dem det pris på deras Mumma, som de förra ville åsätta, och att den som bröt sammansvärjningen skulle erlägga 1 dukat i vite, hvilket tilltag stämplades såsom särdeles otillständigt.

Utom dryckesvaror erhöll man äfven på källarne mat, och Martin Strokirchs priser på spisning 1691 voro 3 daler s. m. i veckan för morgon och qväll och för ensamt middag 6 mark i veckan.

* * *

Troligen ändå mer beaktade än alla de nöjen vi hittills anført, voro de sällsynta tillfällen, då stadens borgare fingo skåda den prakt, som utvecklades vid mottagningen af rikets store, eller af betydande utlänningar, som någon gång gjorde Göteborg äran af ett besök. Berättelser om åtskilliga sådana märkeliga tilldragelser äro förvarade i stadens tideböcker, så som när senaten den 11 September 1671 trädde tillsamman och rådgjorde om det, som till den hit an-lände turkiske och tartariske gesandtens emottagande och »benifice-ring» hörde, då man beslöt att låta »allenast» skjuta från hvart och ett af stadens bevarade skepp, i det han for förbi inåt staden, der borgerskapet skulle möta honom under vapen, hvarpå magistraten skulle gå åstad och göra honom sin kompliment. Ambassadören, ABSDEN AGA, som anländt med ett holländskt skepp från Amster-dam, hade kommit upp på strömmen redan två dagar förut, och blef nu af kommandanten hemtad in till staden, der han bodde i ett värdshus, men lär icke varit synnerligen väl försedd med penningar, ty när magistraten underrättar konungen om hans an-komst, tillägges: »såsom vi förspörje att bemälte abgesandt icke

hafver medel att fortsätta resan till Stockholm, så lärer kommandanten uti generalguvernörens frånvaro honom dermed förse».

Annorlunda var det då med engelska sändebudet COVENTRY, som anlände några dagar senare, och blef »af våre allerunderdånigste personer och samtelige borgerskapet mottagen och logerad i herr generalen och guvernören Per Sparres hus».

Ännu mera gjorde staden och myndigheterna, när någon af rikets främste embetsmän anlände, och icke nog att de då firades på bästa vis, — redan blotta ryktet om att ett sådant besök vore att förvänta var tillräckligt att inspirera magistratens litterära förstågor. Vi hafva ännu qvar conceptet till det bref, som senaten i Göteborg tillskref Magnus Gabriel De la Gardie, när man i slutet af år 1670 förnam, att han ärnade resa ned till sitt slott Leckö, och möjligen skulle komma att göra ett besök äfven här; det lyder sålunda:

»Till Sveriges Rikes Cantzler, med en wällment fägning till dess högförnäme ankomst hit till orten den 4 Juli.

Högwälborne Grefwe S. R. Cantsler!

Nådigste Herre!

Såsom Deras Höggreflige Excellence nådigst hafver behagat kungöra Presidenten van Eyck dess lycklige ankomst neder i Landsorten, och der jemte ihågkommit våre underdånige personer med så Nådig helsning, så fröjde vi oss icke allenast samteligen der öfver af hjertat, utan ock näst vår Underdånige tacksägelse för helsningen, troligen önska den högste Gud ville D. Hög Greflige Excellence med god helsa och stadig lifssundhet begåfva och uppehålla. Nu vet Gud huru vi tillförene vid sådant tillfälle hafva önskat D. Hög Greflige Excellences tid och lägenhet kunde tåla till att komma hit i Staden, men hafve här till icke så lyckelige varit, med mindre D. Hög Greflige Excellence nu Nådigst skulle behaga uppfylla den åstundan och trängtan vi drage till att underdånigst få uppvakta D. Hög Greflige Excellence här på orten, som af sådan Nådigste närvaro skulle sig öfvermåttan fröjda. Ware och något dess innan som E. Hög Greflige Excellence nådigst hade att befalla, skole vi det hörsamligen efterkomma, och efter skyldighet i all vår listid förblifva

Eders Hög Greflige Excellences

Underdånigste, ödmjuka och hörsamme tjenare

Burgrefve, Præsidenter och Rådih i Giötheborgh.»

Som seden vid dylika tillfällen bjöd, bestämdes sommaren derpå att staden skulle till Leckö, der då Grefve De La Gardie

Fig. 51. Portalen till Torstensonska palatset (n. v. Landshöfvingeresidenset). Öfverst Fältherren Grefve Lennart Torstenssons och hans gemåls, Grevinnan Beata De la Gardie vapen-

vistades, sända i gåfva en åm Spanskt vin och en åm Renskt, sjöledes till Lilla Edet och derifrån landvägen.

Detta var en jämförelsevis vida hedersammare present än den Hans Maj:t konung Carl XI vid besök i Göteborg i Augusti 1681 fick mottaga, ty då beslöts att i kongliga källaren låta inlägga två halfåmar Renskt vin till 70 à 80 Riksdaler samt 4 fat främmande öl och 2 tunnor svagöl, »fast tiden mycket svår och meddelös är», som magistraten uppriktigt bekänner; — likvisst bör tilläggas att staden derutöfver fick släppa till ett och annat, hvarigenom hela kostnaden för det kongliga besöket uppgick till 539 daler 3 öre.

I sammanhang härmed kan tilläggas, att man utom vin och dylikt äfven lemnade gåfvor af annat slag såsom hedersskänker i stadens namn åt framstående personer, som i ett eller annat fall gagnat densamma. Så erhöill guldsmeden Herman Hermanson 1711 i betalning 109 daler 20 öre Smt för en silfverbägare om $81\frac{5}{8}$ lod som han derjemte på sidorna »utstuckit med stadens vapen», hvilken bägare naturligtvis lemnats af staden såsom gåfva till någon betydande man.

När konungen 1673 hedrade sin trogna stad Göteborg med sin närvaro, hade man deremot vidtagit storartade förberedelser: Som Hans Maj:t inlogerades i sjelfva Rådhuset, skulle trappan till detta repareras och salarnes väggar målas, då man icke hade råd behänga dem med bonader; i rådhusgångarne upphängdes papperslyktor med derå af Mäster Mathias målare anbragta dubbla C, och på gården uppfördes ett tillfälligt kök för hofvets räkning. Vidare uppmanades Tyska församlingen att låta stensätta gatan utanför kyrkan samt påla hamnen; stadens bryggor, Corps de Garde och spruthus målades röda, stadssoldaterna, »som voro mycket illa klädda», skulle hvar och en förses med en lång rock af 6 alnar Tangermündiskt »Laeken», och sjelfve Mäster Per, skarprättaren, uppkallades och beordrades nedsåga kåken på torget, »men väl taga vara på halsjernet, och hvad annat (öron, händer m. m.) som der var uppspikadt, hvilket ånyo skulle upphängas på den nye kåk, som kommer att förfärdigas». I öfrigt fördelades göromålen mellan rådets ledamöter, så att Christian Schotte skulle hafva uppsigten öfver stallet, Cornelius Braun borde inköpa 4 goda stalloxar och 2 korgar franskt glas, Gerhard Braunjohan skaffa 12 kalkonhonor äfvensom ett parti andra höns jemte ägg, och de båda senare rådmännen skulle tillika besigtiga de lägenheter och kamrar, som kunde upplåtas till Kongl. Maj:t och dess hofstat — pagerna

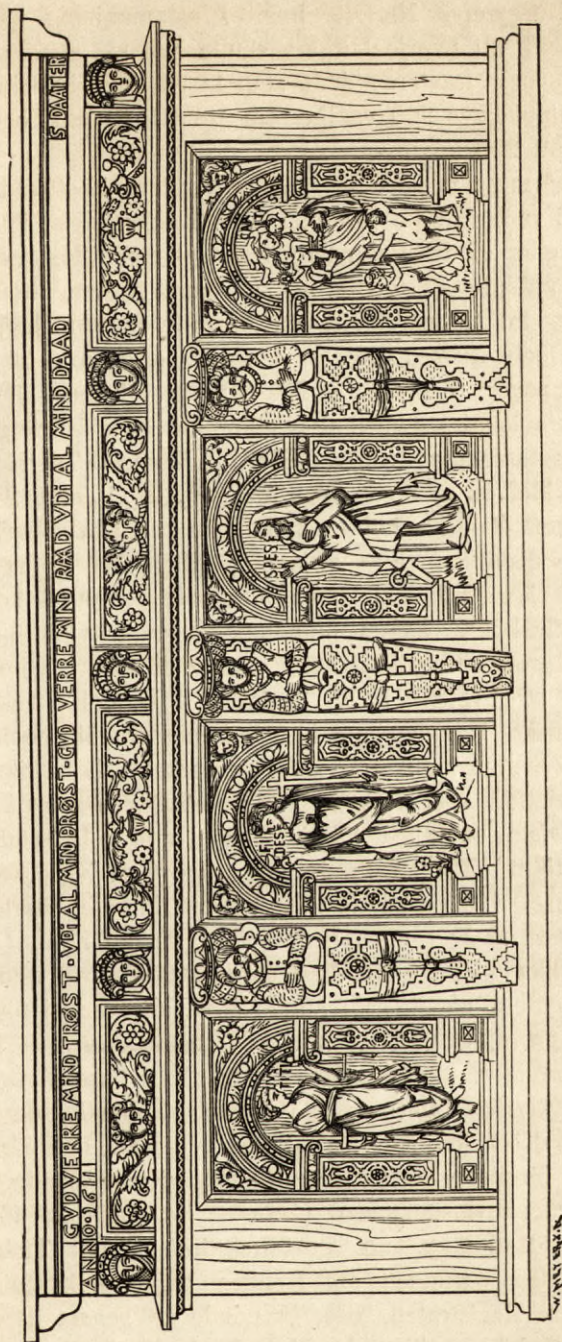

Fig. 52. Kirkkista af ek frá 1611, Bohuslän (orig. på Göteborgs Museum).

bodde i Burggrefve Norfelts hus. I sammanhang härmed utfärdades påbud att hvarje borgare skulle låta sig angeläget vara att »Caressera och tractera» dem som blefvo hos dem inqvarterade; slutligen uppköptes 200 vaxljus om $\frac{1}{2}$ *℔*, 12 vax- och 24 hartsfacklor samt 200 talgljus.

En närmare uppgift på stadens utgifter vid ett sådant tillfälle, får man i redogörelsen för Carl XI:s troligen sista, korta besök i Göteborg, eller år 1691 när han, stadd på resa till Skåne, tog vägen häröfver, åtföljd af generalmajor Wachtmeister, hofmarskalken Rosenhane, krigsrådet Hoghusen, öfverste Lieven, hofjunkarne v. der Rietz och Krusebjörn, en fältskär, officerare af gardet, en lifknekt, 3 pager, 6 lakejer, 1 köksskrifvare, 1 munsänk, 1 taffeltäckare, 1 mästerkock med 3 gesäller och 2 köksdrängar, 1 skaffare, 1 slagtare, med tillsammans 92 hästar. Till Kongl. Maj:ts undfägnad blef då af magistraten förskaffadt: » $\frac{1}{4}$ oxe, 2 gödkalfvar, 10 goda lam, 40 unga höns och kycklingar, 6 kalkoner, allehanda färsk fisk, åtskilliga slags villebråd, allehanda gröna trädgårdsaker, 200 ägg, 10 m:k färskt bordsmör, 2 pund kokesmör, 6 m:k späckfläsk, $\frac{1}{4}$ kanna bomolja, 1 kanna vinättika, 10 m:k hvetemjöl, groft och grannt salt, stora och små talgljus, ved och brännekol, 50 hvetebröd, 80 rågrbröd, 4 kannor rhenskt vin, 10 kannor franskt, 1 tunna godt öl, $\frac{1}{4}$ tunna svagöl, noch till taffeltäckaren och munsänknen beqvämliche tenfat och tallrikar, saltkar, dukar, servietter, flaskor, bågare, vin och ölglas samt kannor».

Den sista offentliga högtidligheten under 1600-talet var förmodligen 1698 då man firade den unge Carl XII:s kröning med »ljusbränning» (illumination), för hvilket tillfälle magistraten till festkomiterade utsåg Gerard Braunjohan, Håkan Ekman och Jacob Uthfall, hvilka bland annat bestämde, att man vid illuminationen »skulle inventera något, som kunde gifva anseende i fönstren».

Med en djup vördnad för konungamakten och konungens person, lämpligen underhjelpat af Carl XI:s barska regering, var det lätt förklarligt, att man ej tålde något som kunde få sken af angrepp på dessa föremål för nationens dyrkan, och när det hände att sådant förekom väckte det ett oerhördt uppseende. År 1690 anmälde Packhusinspektoren CONRAD BRAUNJOHAN för Justitiëpresidenten MACKLIER, att Postdirektören JOHAN THELIN skulle fällt förgrifliga yttranden om Hennes Majestät Drottningen, och detta delgafs Magistraten, som skyndade att genast härom underätta Göta Hofrätt, hvilken åter beordrade Magistraten att anställa ransakning i ärendet.

Af vittnesförhören utröntes då, att Tullinspektoren HIERONYMUS BERGER (sedermera adlad GRIPENSTEDT) och Landtränmästaren ERIK PAULIN varit ute för att bese fortifikationsarbetena, samt att när de kommo till stora bron törsten blef dem öfvermäktig, så att de på Bergers förslag styrde kosan till källarmästare JONAS RADHE, för att smaka på dennes nya smultronvin. På vägen dit mötte de handlanden JACOB JURGENSSONS gosse med en butelj af det nämnda vinet, då »jag (Berger) frågade honom hvem som var hos Jurgenson: gossen svarade ingen. Då tog jag buteljen och sade: din husbonde må ej sitta ensam och dricka detta ut, bed honom komma till Radhe, så skola vi litet spela eller roa oss af trycktaffeln». Litet derefter kom mycket riktigt Jurgenson, hvarefter man närmare undersökte innehållet i buteljen.

När de derefter betalt kalaset och hvar och en skulle gå till sitt, kom Postdirektör THELIN in till dem, der de voro i stora salen der trycktaffeln stod, »då vi blygdes att straxt gå ut, utan Berger frågade om de hade lust att dricka ett glas smultronvin ytterligare. När Thelin svarade ja, hemtades ett stop sådant. Emellertid gingo vi alla och roade oss med trycktaffeln, och drucko om några gånger med vin och öl. När vi derefter voro ledsna vid spelet, ställde vi oss tillhoppa på golfvet, då åtskilligt raillerie passerade emellan Paulin och Thelin, att jag af detsamma intet annat kunde döma än var mellan dem någon jalousie, ty Thelin slog en gång Paulin på hufvudet med handen, dock med skämt, så att allt vinet flög honom i ansigtet, hvarpå Paulin sade: 'Slå fanen i våld!' Eljest brukade Thelin alltid till svar mot den andre, med respekt, ett ohöfviskt ordspråk.»

»Under tiden stodo jag och Jurgenson och logo deråt. Ändtligen sade jag: 'Gode vänner, låten bli det lapperiet, kom Messieurs, vi vele begynna en god skål, och dermed vilja vi gå vår väg'. Och som jag då hade glaset halft i handen, gick jag till bordet och slog det fullt och drack i detsamma Thelin till med de orden: 'Hans Kongl. Maj:ts, vår Nådigste Konungs och Herres skål, Gud bevare honom, och låte honom allt gå väl i hand!' Thelin tackade, drack som alla de andra skålen med fullt glas, och brukade vi alla samma ord med underdånig reverens.»

»Enär glaset nu kom till mig igen, gick Thelin, som stod mig närmast, till Jacob Jurgenson och ställde sig att tala med honom allena. Men Paulin ställde sig igen hos mig, då jag ånyo skänkte glaset fullt, efter jag var värd, och drack Paulin till: 'Hennes Maj:t Drottningens skål, vår Herre bevare henne!' — Han

svarade: 'Gud höre det!' hvarpå Paulin åter tog glaset fullt emot och, i det vi litet stod och talades vid, drack han Thelin till med Hennes Maj:ts skål, hvarpå Thelin, som icke hörde hvarom fråga var, vände sig hastigt om och upprepade sitt ohöfviska ordspråk, hvarpå jag sade till Thelin: 'Bror, pass intet på att bruka sådana ord nu, de tjena sig intet vid sådane tillfällen!' Thelin svarade intet derpå, utan fullföljde sin diskurs med Jurgenson. Räntmästaren teg äfven stilla och drack glaset ut.»

»När det var bestämdt levererade han glaset till Thelin, som mottog det, men kontinuerade immerfort sitt tal med Jacob Jurgenson allena. Och efter det något dröjde med drickandet, sade jag till Thelin, om han icke ville dricka Hennes Maj:ts skål. Han svarade ja, vändande sig om till Paulin och drack honom då Hennes Maj:ts skål till med all vördnad, liksom han intet visst att Paulin honom för detta skålen till druckit, då Paulin svarade: 'Jag drack ju Eder nu skålen till'. Derpå svarade Thelin: 'Är du för god att göra mig Hennes Majestäts skål besked?' Paulin deremot påminte den andre det han samma skål redan druckit. Derpå sade Paulin till mig: 'Thelin är drucken', hvarpå jag gick fram i fönstret och tog min käpp och mina handskar. Jag dröjde der litet till att se ett par båtsmän som brottades ute på gatan, men gick sedan derifrån, och när jag kom till dörren der Paulin stod, förnam jag att han höll sin värja dragen utmed sidan, utan att röra sig eller tala ett ord. Jag fattade honom då vid armen, efter jag var rädd han ville hämnas för det Thelin något litet med sitt raillerie dejousterat honom, och tog honom med mig ut, och voro vi då hvarken nyktre eller druckne.»

Hela anklagelsen berodde sålunda på ett missförstånd af Thelin och saken nedtystades.

Detta åtal var i öfrigt på intet sätt enastående, tvertom gjordes sådane upprepade gånger, men ständigt utan påföljd, emedan de tillkommit af samma orsak som detta, eller att en person i fyllan och villan fällt ett yttrande, som sedan framburits af någon i sällskapet. Så tilltalade den ¹⁷/₁₀ 1693 COLLIN CROQUET irländaren DAVID MERONI för det denne skulle hafva i den förres hus och i närvaro af flera personer »bedt Gud förbanna alla konungar och potentater,» och härom ransakades vid flera tillfällen. När det slutligen styrktes att Meroni varit drucken, och att Croquet retat honom till att i häftigheten fälla de nämnde orden, att illa måtte gå »alla konungar och prinsar som ruinerat honom, nämndes ingen in specie,» så fick saken förfalla, så mycket hellre som

vittnet tyckte sig finna att »det var om konung Jacob i England, om hvilken de förut talat».

Vid de tillfällen, då konungen eller någon af de store besökte Göteborg, var det *Borgerskapets corps* hade att i all sin glans uppträda, så mycket hellre som dess tjenstgöring i öfrigt förmodligen icke var särdeles ansträngande, ehuru det verkligen hände att den måste uppträda någon gång mera på allvar, såsom när den under Carl XII ensam fick öfvertaga vakthållningen i fästningen. I denna corps voro

Fig. 53. Borgerskapets fana (orig. af siden på Göteborgs Museum).

alla borgare skyldige inträda, och det hölls strängt på att hvar och en skulle personligen fullgöra denna pligt, hvarom protokollerna mångenstädes vittna. — Det hände sålunda en gång den framstående Gustaf von Ackern att kaptenen vid det kompani, till hvilket han hörde, pantade husdörren, emedan von Ackern sändt en dräng i sitt ställe till mönstringen, och när han klagade hos rådet fick han till svar, att om hvem som helst finge sätta karl i sitt ställe vid »uppsträckandet», skulle detta illa anstå corpsen och gifva den ett slätt anseende. Corpsen var ganska betydlig till

numerären och uppgifves af Whitelock redan 1653 till 4,000 man. Den var indelad i kompanier, hvarje kommenderadt af en kapten, en löjtnant, en fändrik och en sergeant, hvilka poster voro ganska mycket eftersökte. Den stod under direkt befäl af magistraten, som utfärdade ordre om dess samling, och hvarje år skedde mönstring på stora torget, vid hvilket tillfälle alla måste infinna sig. Disciplinen lærer väl aldrig varit synnerligen sträng, som man kan se af sådana små oegentligheter som att truppen, då den uppmarscherade, brukade för ro skull och till bättre effekt aflossa sina gevär, hvilket stundom föranledde rättegångar när en eller annan blifvit träffad i nacken af de efter gåendes förladdningar. Ej heller stärkes tron på krigstukten när man 1696 läser, huruledes guldsmeden Sven Wallman, som för resten låg i ständiga tvister med all världen, stämde kapten Christoffer Guttermilch för det denne vid senaste mönstringen beordrat den förres dräng att göra tjänst för Wallman; hvarpå kaptenen svarade, att det skett emedan Wallman alltid är så oregerlig, och anförde såsom exempel derpå att, när kaptenen vid laddningen befallt manskapet hålla geväret i luften till förekommande af skador, protesterade Wallman häremot, hvarpå han tillsades vara tyst, då han endast var simpel musketerare, och hade att såsom sådan rätta sig efter befälets ordre, genom hvilken tillsägelse Wallman fann sig »till heder och ära beskymfad».

Stadssoldaterna åter voro, som förut är nämndt, en aflönad corps, som stod under befäl af stadsvaktmästaren, och användes till bevakning af fångar och till ordningens upprätthållande.

ÄKTENSKAPET

föregicks då som nu af trolofning, hvartill, för att den skulle vara laglig, fordrades att den skett i vittnens närvaro och åtföljts af ömsesidiga gåfvor, hvilkas värde och beskaffenhet naturligtvis vexlade efter kontrahenternas förmögenhet och stånd. Ingenting visst hade härutinnan vunnit säker häfd, hvarför man ser psalmböcker, ringar, skjortor, silverbägare, strumpor och penningar användas om hvart annat; i annat fall kallades den en »bänkatrolofning» och var utan verkan. Var en gång en trolofning efter alla reglor sluten, kunde den icke liksom nu i all tysthet utan buller och bråk upplösas, utan dertill fordrades medgifvande af Konsistorium, hvarför man äfven finner dettas protokoller uppfyllda med dylika mål och ransakningar, hvilka merendels slutade med skiljsmessa, oaktadt alla bearbetningar och försök från Konsistorii sida att åter ena parterna. Af dessa förhör, som ofta återgifvas mycket omständligt, framgår väl stundom att orsaken till de ungas önskan om skiljsmessa låg deri, att de icke mera hyste kärlek till hvarandra, men derjemte befinner skälet mycket ofta utgöras af helt andra bevekelsegrunder, t. ex. att den ene eller andre fattat tycke för någon annan eller ännu hellre att de vilkor, som bestämts vid trolofningen ej blifvit uppfyllda, t. ex. att föräldrarne å ena partens sida icke efter aftal lemnat gården till sonen eller dottern o. s. v.

Hade förbindelsen mellan de tu blifvit alltför innerlig, kunde en skiljsmessa endast med stor svårighet erhållas och fästades dervid vanligen det vilkoret att den, som begärt densamma icke medgafs gifta sig förr, än den andra trädt i äkta stånd.

Kanhända i de flesta fall var trolofningen en förut uppgjord sak föräldrarne emellan, utan vederbörandes hörande, och mången gång visste åtminstone flickan icke derom, utan ansågs hennes ja såsom något alldeles gifvet, hvilket icke vidare togs i betraktande. Vi hafva från 1672 antecknat ett fall, hvilket i detta och andra afseenden är rätt upplysande. En Johan Bengtsson anklagar då inför Konsistorium Arvid Johansson i Uddevalla därför, att han gifvit honom förhoppning om sin dotter, Anna, till äkta, men sedan dess icke lemnat honom besked om hennes vilja och samtycke, och när han derefter, »från sin näring uppehållen», förfrågat sig

om den andra dottern, hvilken han i brist på Anna erbjuder sig taga, hade hon blifvit honom alldeles nekad, »hvarigenom han sig alldeles ingen sperance om giftermål derifrån huset hafver att förvänta». Som han dock föresatt sig att blifva gift »hafver han begynt Christina Andersdotter att befria», men detta ville åter Arvid Johansson förhindra, och sålunda kom frågan inför Konsistorium, som dömde, att enär ingen verklig trolofning skett med den senares döttrar, egde Johan se sig om »bäst han gitter».

1694 förekommer ett rätt egendomligt äktenskapsmål. En fru CHRISTINA EKEBORG hade till rätten instämt GUSTAF ADOLF LAGERHJELM med fordran att han måtte uppfylla det löfte om äktenskap han gifvit henne, men hvilket han nu nekar på grund deraf att hans mor vägrar sitt samtycke till deras förening. Frågan vände sig sålunda om det spörsmålet, huruvida denna senares vägran kunde anses bryta aftalet. Referenten, Rådman LAURENT BÖKER afgaf ett vidlyftigt anförande i denna sak, som betraktades såsom ganska vigtig, då den berörde adelns privilegier, och säges deri: »Ehuruval efter Jus canonicum, hvilken våre gamle Svenske i forna tider hafva kallat Påfvelagen, föräldrarnes samtycke i äktenskapskontrakten intet reqvireras eller hålles för något nödvändigt ting, förty uti andeliga och samvets saker hafva föräldrarnes makt icke så stor myndighet som uti andra kontrakter, hvartill skäl tages ur den hel. skrift, neml. af Genesis 26 och 34, hvarest står att Esau tog sig emot sina föräldrars vilja tvenne hustrur, som voro Esaus föräldrar ganska bittra, och Genes. 29 och 30, der det står att Jacob tog sin andra hustru Rakel föräldrarne oåtsporde samt af Tobie bok, men detta ogillas af både Jus civile Romanum, som och af vår Svenska lag, samt af alla Orthodoxa theologer och konsistorier, hvarför och hela påfvelagen, såsom en förmäten och egennyttig stadga, hos alla Evangeliska är förkastad och förnichtigad.» Härefter följer en lång utredning af frågan om verkliga Jacob handlade emot föräldrarnes vilja och om de öfriga exempeln ur bibeln kunne anses hafva bevisande kraft för detta fall, hvilket nekande besvarades. Deremot anföres för den andra meningen en hel här af Evangeliske författare, bibeln och landskapslagen om hvarannat, och referenten kommer slutligen till det resultat att, »emedan mannen i nu förevarande mål är en svensk adelsman, med hvilken Christina Ekeborg såsom en ofrälse qvinna, i enlighet med de adelige privilegierne, så mycket mindre utan Herr Lagerhielms fru moders samtycke, och Hans Kongl. Maj:ts aller nådigste approbation, kunnat sluta ett

fast och oryggeligt äktenskapskontrakt, som både Guds och världslig lag hafver legat dem i vägen, och Kongl. Stadgan af år 1665 anbefaller att, hvad adelige personers giftermål beträffar, noga iakttaga hvad som säges i 4:de punkten af 1622 års privilegier, der det heter: Alldenstund det sig och nu en tid hafver tilldragit, att en part af adel hafver gift sig med ofrälse qvinnor, och en part tagit vanfräjdade personer, hvarför hafwe wi för godt ansedt, och till det adeliga ståndets vördnad och reputation nyttigt, att ingen adelsman skall här efter vara effterlåtet att gifta sig ofrälse».

Referentens mening blef, när den biträdades af Magistratens flertal, Rådmännen Utfall, Eilking, Henrik Braunjohan, Håkan Ekman, Olof Simonsson, Anders Svensson, Christian Schotte, Borgmästare Hans von Gerdes och Justitiepresidenten Johan Macklier, äfven rättens beslut.

Ett annat trolofningsmål, som genomgår en hel följd af protokoller, skulle kunna gifva uppslaget till en roman. Det fanns nemligen på 1690-talet en ung flicka här i Göteborg, ELSA JOHANS-DOTTER BOLM, trolofvad med fändriken vid ett här i garnison lig-gande regemente, THOMAS MACNAMARA, bördig från Irland. Allt var till en början godt och väl, men då det blef fråga om giftermål, hade fästmannen redan ångrat sig och nekade. Som flickan var af annan åsigt, vände hon sig till majoren vid regementet, men denne svarade: »Jag är ingen prest», och när hon gick till presten svarade denne: »Jag är ingen profoss» — som Elsa sjelf inför Consistorium berättade. Hur hon bedref saken, »kom det ändt-ligen så vida», förtäljer hon ytterligare, »att Macnamara blef förd i sacristian till att vigas vid mig, men då prosten kom till dessa orden: Jag spör Eder till Macnamara etc., och Macnamara nekade, hof ma-joren som äfven var närvarande upp armarne och sade: nu är det nog, hvarpå Macnamara drog värjan (!) och gick på dörren. Derefter erhöll jag Kongl. Maj:ts resolution, att Landshöfdingen skulle räcka mig handen till min rätts njutande, men blef jag ej heller bättre dervid maintenerad, än att General Tungel samma månad emot mitt för-bud och protest gaf Macnamara tillstånd att resa till Landskrona, derifrån han sedermera qvitterade landet.»*)

Nu börjar andra akten i dramat. Elsa blef nemligen någon tid derefter bekant med den 27-årige »Underfeuerverkaren» vid artilleriet ANDERS HILLEBRAND, och emellan dem uppstod snart en varm böjelse och fråga blef om giftermål. Häremot afgaf hans far, löjtnant GÖRAN

*) Macnamara gick derefter i tjenst hos de kejsrliche.

HILLEBRAND, en bestämd protest och förklarade att han ämnat sonen för en af sina styfdöttrar — »hvilken han ville, antingen den äldsta eller den yngsta», samt att i alla fall den ifrågasatta förbindelsen icke kunde ega rum, då sonen var adelsman och Elsa ofrälse. Härom brefvexlades länge både mellan de ifrågavarande, och sedan mellan fadern och Consistorium, till hvilken myndighet de älskande vädjat — men utan påföljd. Tvertom förklarar slutligen fadern att han skall göra sonen arflös, om denne fortfarande vidhöll sin afsigt, hvilket nu mer än någonsin var fallet, ty under den långa tid som förflutit hade det förtroliga umgänget mellan honom och Elsa gått för långt, och han förklarade sålunda att han både af böjelse och heder ansåg sig ovilkorligt skyldig lemna henne upprättelse genom giftermål, och »ehuru min fader», skref han, »som sig så hårdt häremot lägger, skall göra mig arflös, så hoppas jag ändå att Gud hjälper mig, som han nu i många år mig väl försörjt hafwer.» Man kan icke utan rörelse läsa den varma kärlek till den trolovade, som uttalar sig i alla hans bref, derjemte vittnande om en fast och redbar karaktär, som ståndaktigt motstod alla hinder. Slutligen, sedan ingenting kunde afvinnas fadern, resolverade Consistorium 24 Sept. 1693, »att som det samma åligger att komma den parten till hjälp, som mest lider, viljom vi remonstrera saken hos Kongl. Maj:t» — och dermed hafva vi följt den så långt vi här kunnat.*)

En annan, mindre poetisk trolofningshistoria omtalas 1694, och visar hur behändigt det kunde gå, att utan vidare omständigheter blifva gift. Nio år förut, innan saken kom till Consistorium, hade en Ingeborg Engelbrektsdotter af ungdomlig obetänksamhet gifvit sitt ja till en Kristoffer Jönsson, med vilkor att vigseln skulle först ske sedan denne köpt eget hus. När det sedermera visade sig att han ej kunde fullgöra detta vilkor och började ångra sig, uppsade han följande året trolofningen, hvarmed båda parterna då voro nöjda, återställande hvarandra de gåfvor som vexlats. Om derefter den fordna fästmän bekommit något arf, eller af andra orsaker — allt nog, år 1687 instämde han henne till Consistorium

*) Göran Hillebrand, kornett vid öfverste Hans Ramsvärds regemente, hade med sin första hustru den ifrågavarande sonen Andreas, som år 1700 blef fändrik vid Nerikes och Vermlands reg:te och 1704 kaptän. Göran H:s andra hustru var Anna Kåse, först gift med regementsquarttermästaren Anders Person Sporman, med hvilken hon hade sonen Per och de här omnämnda döttrarne Margareta och Märta, för hvilka styfbarn Göran H. sökte och erhöll adopteringsrätt, hvilken likväl ej synes blifvit begagnad.

med yrkande, att hon måtte ersätta kostnaden för de tre bröllops-tillrustningar han sade sig förgäfvat gjort, hvartill hon svarade att han icke bordt vidtaga sådana, då de varit ense om att trolofningen skulle upphävas. Sedan likväl Kristoffer med 5 mannaed styrkt, att han verkligen gjort dessa omkostnader, föll den 15 Febr. 1688 dom, underskrifven af biskop Wallerius, genom hvilken Ingeborg blef — *för Kristoffers hustru förklarad!* Ingeborg hade under tiden ingått förbindelse med en annan, hvilket kom hennes forne friare så mycket lägligare, som han nu kunde spänna bågen så högt han ville, och han fordrade således, om hon skulle blifva fri, halfva hennes egendom så i löst som fast. När hon fann detta väl hårdt, blef följderna att målet vandrade fram och åter mellan Consistorium och magistraten under hela 5 år, derunder Kristoffer i görligaste måtto sökte ruinera flickan — »frijarens haat skarpere bränner än frijarens eld», säger Consistorium i sin skrift härom till Göta Hofrätt. Eftersom magistraten ingenting gjorde vid saken, grep sig Consistorium slutligen an, och vidtog den ovanliga utvägen att förklara sin egen föregående dom ogiltig, hvarigenom slutligen kontrahenterne lemnades full frihet att gifta sig bäst de ville. Då bytet på detta sätt höll på att slippa honom ur händerna, blef Kristoffer utom sig och anklagade Consistorium inför Hofrätten, och, ehuru de vördiga fäderna säkert hade temligen kinkigt att reda sig, lider det nog intet tvifvel derom, att saken utföll till flickans fördel.

Som sagdt beviljades i allmänhet skiljsmessa mellan trolofvade, när de ej kunde enas, men motsatsen inträffade någon gång, då en af parterna tydligen tredskades utan att hafva, som det ansågs, giltiga skäl, och ville ej då den skyldige godvilligt »comparera» för altaret att låta viga sig, tvekade man icke i val af medel att böja honom. Så inkom 1692 Anders Larsson i Skällinge för Consistorium och berättade, att han den 11 Juli blifvit efter befallningsmannens, Olof Golman, ordres af länsmannen och tre rytare gripen och förd till Varbergs slott i häkte för det han icke ville äkta Anna Andersdotter i Gunnarp, med hvilken han var trolofvad. Torsdagen näst derefter vardt han åter, belagd med handklofvar, förd af länsmannen och en profoss till Hvalinge kyrka, hvarest han i närvaro af prosten, som der visiterade, och inför hela församlingen framhafdes till altaret och der vigdes med Anna, utan att han blifvit tillfrågad om sitt ja och sitt samtycke, och trots hans offentliga nekande, varande vigseln förrättad af kapellanen herr Christen Warlund. Med anledning häraf hänvisades saken

till häradsrätten, som dömde att vigseln borde såsom giltig anses (!) men Consistorium fann det hela något betänkligt och gick in till Kongl. Maj:t med begäran att få äktenskapet förklaradt ogiltigt.

Det onekligen mest pikanta liknande mål vi påträffat är dock ett, hvarför Göteborg är skådeplatsen. En man af borgarne uppträdde nemligen en dag, samma år föregående berättelse tilldrog sig, inför Consistorium, jemte sin trolofvade, hvilken han numera icke ville äkta, och sedan det vanliga förhöret hållits, förmantes de af »Hans Högwördighet Doktorn och Biskopen med de bevekligaste ord i två timmar», till en början utan påföljd, men slutligen ingick han på att vigas med henne, under vilkor att han derefter finge lemna henne och lefva för sig sjelf. Då Consistorii sammanträden den tiden höllos i domkyrkans kor, var saken snart ordnad; brudpallarne framtogos, konsistoriales uppstälde sig som vittnen och biskopen förrättade sjelf ceremonien. Allt gick förträffligt tills man kom till: »jag Lars Hansson tager dig» etc., då mannen på inga vilkor kunde förmås att uttala löftet »att älska dig i nöd och lust», hvarföre vigseln måste afbrytas och Lars tog dermed afträde. Detta var likväl något som vördig biskopen förutsett, och hade för sådan händelse lagat att utanför kyrkan fanns posterad en värfvare, en i dessa tider med skäl fruktad uppenbarelse, då man icke gjorde så många omständigheter att skaffa folk till Hans Maj:ts tjenst. När sålunda Lars utträdde i kyrkdörren och »märkte den faran sig förestå, att de intet voro långt borta, som honom under militien värfva ville», hejdade han sig och steg efter ett kort begrundande åter in i kyrkan, gick fram till biskopen och sporde: »Huru är'et? ärom vi vigde eller ej?», hvartill denne svarade att så icke var, när vigseln genom hans eget förvållande blifvit afbruten. Lars blef då helt ängslig till mods och frågade: »Huru blir det, skolom vi inte få vigas?» — »Jo, om Du så vill kan det allt ske», hvarpå Lars steg tillbaka in i Consistorium, »der Copulationen alldeles efter handbokens innehåll af Högv. Herr Biskopen sjelf förrättades, och gick så Lars sjelfmant omkring bland konsistoriales, tog dem i hand och tackade för hjälpen.»

Som vi se träffas mer än ett lyckligt ämne, för skildringar af det outgrundliga människohjertat, i arkivens gamla damhöljda folianter, hvilka förefalla intresselösa endast för den, som icke har förmåga att bakom de i stela led framtågande skriftraderna skönja det varmt och kraftigt pulserande lifvet. Hvad skulle ej en Dickens kunnat skapa för en gripande berättelse af följande, som om-

nämnes i protokollerna! Det är historien om en ung, i Göteborg boende man, Erik Torstensson. Han tycks hafva egt en viss bildning, var rask och tilltagsen, och hans namn förekommer någon gång i sammanhang med ämnen, som göra det troligt att han inom borgerskapet åtnjöt aktning och förtroende. Men derjemte synes han haft icke obetydligt öfverspända idéer, hvilka äfven vållade hans ofärd. Det kom nemligen, efter hans egen berättelse, i hans väg en ung fattig flicka, som stod temligen ensam i verlden och som till följd häraf blef ett föremål för hans broderliga hjälpsamhet. Ovan att se sig omhuldad på detta sätt, öfvergick snart den tacksamhet hon kände för sin oegennyttige beskyddare till en varmare känsla, och han kunde snart ej undgå att märka det intryck han gjort. På samma gång han kände sig rörd häraf, betraktade han sig som en ofrivillig brottsling, och kom så i sitt ridderliga sinne till den öfvertygelsen att hedern fordrade det han uppoffrade sig för hennes lycka, så mycket hellre som intet annat band fängslade honom. Han erbjöd henne sålunda sitt hem och de gifte sig, visserligen utan egentlig kärlek å hans sida, men med det fasta beslutet att söka bereda hennes väl. Han bekänner om sig sjelf att han var häftig och att han icke gjorde allt hvad han kunnat och bordt, för att utjemna de olikheter i lynne och åskådningssätt, som förefunnos mellan båda, men det framskymtar äfven att det ej dröjt, förr än han klart insett hela vidden af sitt misstag, då han förenat sig med en qvinna, som stod vida under honom i begåfning. När med åren barn gjorde sitt inträde i detta hem, skulle, sedan tid och vana gemensamt hunnit sammanjemka skiljaktigheterna, detta hem kunnat blifva för alla ett lyckligt, om icke den händelse inträffat, som bildade vändpunkten och blef anledningen till att denna anspråkslösa lifssaga blifvit någon gång för oss berättad. En olycksbringande dag inflyttade i samma hus som de båda makarne en ung intagande flicka, hvilken snart blef hos dem en flitig och gerna sedd gäst. Tilltalad af hennes skönhet och hänförd af behaget att vid sin sida finna en qvinna, hvars själsriktning och anlag harmonierade med hans egna, öfverlemnade han sig åt tjuvningskraften af detta sällskap, som med hvarje dag blef honom mera outhärligt, och det dröjde icke länge förr än han kände sig i henne funnit hvad som saknades i hans hem — han greps af en okuflig, brinnande kärlek. Det samma tycks förhållandet blifvit med den unga flickan, och ehuru icke ett ord eller en hänsyftning, som han säger, fallit dem emellan härom, kände likväl båda att deras öde var afgjordt, att de älskade hvar-

andra. Detta kunde icke blifva doldt för hustrun, som med rätta fann sig kränkt, och öfverhopade mannen med förebråelser. Straffad i sitt samvete af dessa, kunde han likväl hvarken yrka på en skiljs-messa, som skulle beröfvat honom ett eller flera af barnen, ej heller viljande leda föremålet för sin kärlek in på afvägar, stod han vid en fråga som öfverväldigade honom: kännande sin motståndskraft försvagas och inseende omöjligheten af en återgång, fanns det för honom blott en utväg, den att med egen hand lösa lifvets dunkla gåta. Han dödade sig, och det är ur ett efterlemnadt, till flickan stäldt, bref, som företeddes vid ransakningen om dödsfallet, vi lärt känna hans öde.

Till egendomligheterna i de der krigiska tidernas åskådnings-sätt i fråga om äktenskapet hörde, att vederbörande ogera sågo att soldaterna gifte sig, emedan de derigenom blefvo mera fästade vid hus och hem, men sällan var det väl det gick så långt som med Bohusläns dragoner, hvilka 1723 blefvo af öfverste Didron »absolute» förbjudne att träda i äkta ståndet, hvaröfver Consistorium beklagar sig hos Kongl. Maj:t. Deremot hände det en gång 1694 att en dragon, Johan Håkansson Lilja, tagit sig orådet före att uppträda som prest och sammanvigt en ung adelsman, Carl Hård till Refvesjö, med en ung flicka, och derå meddelat vigselattest; ehuru endast i korthet omnämndt i protokollerna, torde det väl hafva varit en aftalad sak mellan fästmannen och dragonen, i afsigt att bedraga flickan*). I öfrigt var detta fall visst icke det enda der lekmän ingrepo i embetet, — år 1728 anmäldes sålunda af magistraten för Consistorium huru en qvinna, Ingeborg Jönsdotter, födt ett barn, hvilket på hennes begäran blifvit af hustru Elin Eriksdotter döpt »i den Hel. Trefaldighetens namn, och läste dervid tron, fader vår och välsignelsen, samt kallade barnet Niclas, hafvande samma barn icke fått något annat dop.» Consistorium fann sig i stor förlägenhet, enär kyrkolagen icke förutsett något dylikt, och man beslöt sig därför att inhemta hofrätstens mening.

Det var likväl icke ensamt lekmän som förforo oriktigt, utan äfven en och annan prest finnes tilltalad för förseelser rörande kyrkliga förrättningar, hvarom man kan erhålla föreställning genom nedanstående anteckningar om

*) Ovisst är hvilken Carl Hård här menas; måhända var det den Carl Gustaf H., fänrik vid Söderm. reg., som 1709 stupade vid Pultava.

EN KRÅNGLIG PREST.

Den 30 Juli 1692 föredrog domprosten JOHANNES HAQUINI FLORANDER i Consistorium, utan att dock väcka åtal, hurusom kappellanen herr HANS WILHELMSSON förliden Pingstafton kommit in i domkyrkans sakristia till Dominus Erik Törnsten*), hvilken domprosten satt i sitt ställe att förrätta skriftermålet, gått fram till bordet der denne satt, slagit med knytnäfven deri och sagt: »Fanen ta mig om Du skall skrifton, utan jag som är ordinarius vid församlingen», hvartill Herr Törnsten svarade: »I slå icke för mig i bordet, utan för kyrkoherden, i hvars stad jag sitter» — då förklarade Wilhelmson: »Jo, jag gör så!» och dermed gick han ut och skriftade.**)

Så börja dessa föga uppbyggliga scener i Consistorium, vid hvilka litet hvar blefvo i viss mån komprometterade. När ofvanstående förhållande emellertid var omnämndt, gick det icke an att med tystnad gå det förbi, utan inforrades sålunda den tjenstgörande prestens berättelse, som öfverensstämde med hvad domprosten anført, och på grund häraf uppkallades Wilhelmsson i Consistorium att stå till ansvar för sitt beteende, under hvilket förhör han och domprosten råkade i häftig tvist, men redogörelsen härför är i protokollet gjord oläslig genom en stor bläckplump, hvilken förefaller hafva tillkommit icke så alldeles oafsigtligt, åtminstone låtsade Wilhelmsson tro något dylikt, och anklagade Consistorii notarien för ingenting mindre än förfalskning.

Samtidigt härmed hade Wilhelmsson ingått till Kongl. Maj:t och begärt att blifva kyrkoherde i det till prebende åt gymnasiet anslagna Lundby pastorat, på grunder hvilka af biskopen förklarades alldeles oriktiga. Till försvar uppträdde gymnasii collegium med anhållan att Lundby icke måtte dragas bort till enskild mans

*) Sedermera kyrkoherde i Bollebygd 1697—1717.

**) HANS WILHELMSSON eller WILLIAMSONIUS var född 1650, studerade i Upsala och var sedermera hofprest i åtskilliga grefliga hus i Stockholm, samt derefter regementsprest vid Elfsborgs infanteri, tills han omkring 1689 blef komminister vid Domkyrkan. Biskop Carlberg klagar i skrifvelse till Magistraten 1694 att Wilhelmsson sitter i »så släta vilkor, att han ej kan reda sig, utan att Magistraten låter honom erhålla afgiften för begrafningar», och grundar denna begäran på hans »svåra, långliga och välförrättade tjenester».

nytt, men Wilhelmsson var ihärdig, och när han, uppkallad för Consistorium, tillfrågades hur han dristat sig till Kongl. Maj:t ingifva en skrift så full med osanning, svarade han att ingen skall deri kunna påvisa ett enda osant ord. Hvilka skäl han än kan hafva anfört, förblefvo de emellertid utan verkan, och Lundby stannade der det var, eller hos Gymnasium.

Vid Consistorii sammanträde den 17 Juli samma år uppkallades åter Wilhelmsson och tillfrågades om han förbjudit herr Hans Gunthelius att förrätta ottesången, hvartill den förre jakade under påstående att magistraten icke tyckte om herr Gunthelius, och, då biskopen yttrade att magistraten icke hade med den saken att göra utan endast Consistorium, invände Wilhelmsson, att han icke rår för att stadens myndigheter ansåge sig hafva skäl till missnöje, hvilken förklaring likväl icke tillfredsställde biskopen, som utlät sig att han och Consistorium förstå vida bättre än någon annan hvem som är skicklig att förhöra ungdomen och läsa böner m. m. Derpå fick Wilhelmsson ånyo befallning att förklara om Onsdagarne trosartiklarne i ordning, och icke, som för detta skett, taga texten här och der efter eget godtycke. Hur pass dessa befallningar åtlyddes framgår deraf, att dominus Hans Gunthelius en månad senare inkommer och »bad för Guds skull Consistorium hjälpa sig emot herr Hans», hvilken då på nytt kallades för rätta och ålades att skriftligen besvara de mot honom gjorda klagomålen, hvarvid herr Hans ytterligare ökade sitt syndaregister genom att säga det Gunthelius brukar suppa sig full och således bör anses mindre pålitlig. Efter flerfaldiga uppmaningar att ingifva sitt skriftliga försvar syntes ändtligen den 9 Nov. Wilhelmsson i Consistorium, och förklarade då, »tagande i byxesäcken», att han hade skrifterna så väl mot Gunthelius som herr Törnsten färdiga och med sig redo att uppläsas, men när han så uppmanades att förete dem, förklarade han att det kunde icke gå för sig den gången, »hvarmed Consistorium lät sig nöja». När han några dagar senare åter förekom, och hans sak togs för, begärde han att få jäfva en af konsistoriales herr O. Otterdahl*), hvartill han i förstone icke ville uppgifva orsaken, utan föregaf att den senare skulle hafva för afsigt att efter denna sakens slut angripa honom och »söka ohemult skada honom». När herr Otterdahl icke ville afträda, förmenades att ingen skulle någonsin kunna bevisa det han brutit sin ed såsom ledamot af Consistorium, svarade Wilhelmsson: »Jag anser Eder misstänkt, ty jag

*) Olaus O. lektor i Grekiska 1671—1677, kyrkoherde i Slättåkra 1710.

är försäkrad i mitt hjerta att I ären min afundsman, helst emedan jag begärt Lundby», hvarpå magister O. uppsteg och gick ut. Sedan Wilhelmsson på detta sätt lyckats blifva af med en motståndare, vände han sig till Consistorii notarien, Anders Arell, anklagande honom för protokollernas förfalskning, säkerligen med anledning af den förut omnämnda bläckfläcken, »och», säges i redogörelsen härom, »vardt sålunda Mag. Arell af herr Hans jäfvad och vräkter», hvarefter måtte uppstått en allmän förbistring, ty det påtänkta förhöret är dermed afslutadt.

En annan gång föredrog biskopen, att herr Hans i en predikan kallat cathekesförhören ett »apespel och på köpet ett afgudereri», hvartill herr Hans uppgifvit såsom skäl, att dessa förhör bevistas af endast ett fåtal, så att af 40 till 50 personer blott 4 eller 5 komma tillstädes, och när biskopen, i anledning af dessa utlåtelse, förehöll domprosten att såsom herr Hans' pastor tillse det icke sådana förgripliga talesätt vidare offentligen användes, svarade denne: »Huru skall herr Hans akta mitt tilltal, när han intet aktar Biskopens och hela Consistorii», hvori han nog, som det synes, hade fullkomligt rätt. Biskopen ville likväl icke tillåta herr Hans fortfara med barnens examinerande, utan föreslog domprosten att dertill förordna Gunthelius, hvartill den förre nekade emedan han förut redan hade herr Törnsten till biträde och dessutom »herr Hans angifvit Gunthelius inför Magistraten såsom incapabel till ungdomens förhör, och sagt att han sjelf icke förstår sin Cathechismus»; biskopen åter bad honom derom och uppmanade honom »att icke vara rädd för Magistraten«. *)

Förmodligen åstadkoms någon kompromiss, ty den 24 Sept. 1693 besvärade sig herr Erik Törnsten öfver herr Hans, som samma dag i församlingens och ungdomens närvaro kommit fram och sport honom: »Skolen I gå fram i dag och examinera ungdomen, veten I icke att när I examineren den ena dagen, så skall jag examinera den andra — jag är ju ordinarius, hvi fallen I uti mitt Embete?» Sedan han med dessa och andra tillvitelser öfverfallit den tjenstgörande, förmanade han ungdomen gå bort och icke läsa för herr Erik. Till följe af denna nya anklagelse efterskickades herr Hans Wilhelmsson att inför Consistorium stå till svars, och den derpå följande ransak-

*) D:r Ericus Törnsten skrifer $\frac{20}{12}$ 1692 till magistraten, att som han för $\frac{3}{4}$ år tillbaka af vederbörande antagit ungdomens undervisning i Cathecismo 8 timmar i veckan, hvarför herr Hans Wilhelmsson utfäst sig lemna 4 kollekter om året, men detta löfte icke hållits, begär han af magistraten åtminstone en kollekt.

ningen är så karakteristisk, att vi anse oss böra ordagrant införa den. När den anklagade infunnit sig, förebrådde honom biskopen: »Jag hafver så ofta förmant Eder att I skullen gå fram i tid, och icke låta församlingen vänta så som nu nyligen skedt är, då man, sedan versen ad sugestum var utsjungen, måst efter en god stunds silentium också sjunga den andra versen innan I kommo tillstådes». Svarade herr Hans: »Det förtryter mig att så skall skedt vara, men då jag är stadd i mina meditationer, hafvandes 10 eller 12 böcker framför mig att konsultera, kan jag icke noga veta hvad det lider — derjemte voro båda verserna af en psalm icke för mycket, det behöfs nog att man med 2 verser anropar den Helige Andes bistånd!» Biskopen yttrade vidare att, enligt den uppgjorda ordningen, hade herr Erik rätt att så som skett examinera, samt frågade hvarför herr Hans derutinnan öfverfallit honom. Herr Hans svor och förbannade (!) sig på att han aldrig hafver vest om denna ordningen, att han skulle hafva Thors- och Fredagarne att examinera på, nekade ock hafva, såsom herr Törnsten sagt, bedt barnen gå bort, och till det han en gång tillföre kört herr Gunthelius från examen, som honom af Ven. Consistorium förehölts, sade han orsaken vara, att herr Arvid och herr Gunthelius stodo och trätte hvem som skulle examinera, då har herr Wilhelmsson skolat säga: »I mågen icke bekymra Eder här om, jag skall väl förrätta examen.» Sedan Wilhelmsson på detta sätt försvarat sig, utan att någon anmärkning synes hafva blifvit framställd med allvar och kraft mot hans egenmäktighet, gick han de högvärdige närmare in på lifvet och anklagade herr Törnsten att hafva lyst ut tvenne rotar på en gång till husförhör, för att såmedelst komma åt »de store och förnämte gatorne och lemna herr Hans de ringe, såsom Haga och Qvarnbergsgatorne», hvilka naturligtvis icke inbringade så mycket. Sedan med anledning deraf herr Törnsten inkallats och förklarats sig, gaf Consistorium denne rätt, hvilket så förbittrade herr Hans, att, när han jemte den andre befalltes taga afträde, nekade han göra detta, sägande sig vilja vidare förklara sig, och det var först när biskopen »ex auctoritate Episcopali» bjöd honom aflägsna sig, som han slutligen gjorde det.

Lika kinkigt var det att komma till rätta med honom i andra delar af hans presterliga tjenstgöring, så att då biskopen beordrade honom att predika om Onsdagarne trosartiklarne och utlägga den Augsburgiska bekännelsen, förklarade herr Hans sig häremot, »hållandes före det vara öfverflödigt att utlägga Articulos Fidei, emedan de i anledning af Cathecismo i Ottensångarne och om Freda-

garne förestälte blifva», och när han af biskopen förhölls denna motspänstighet och andra förseelser och han fick befallning att gå ut och lyda sin förman, gick han väl, men protesterade mot att »han aldrig med tålmod kan hörd blifva, alltid faller man honom i talet». Men icke nog härmed; då han icke kunde vinna något här, ingaf han en klagoskrift till Kongl. Maj:t öfver Consistorium, som betungade honom med öfverdrifvet mycket arbete, hvori man kanhända skall vara böjd att gifva honom rätt, när man läser Consistorii förklaring häröfver till K. M:t af den 30 Aug. 1692, der det heter, att »hans arbete, hvaröfver han klagar, består i att Måndagar, Tisdagar och Fredagar förklara i morgonbönen hvar gång ett kapitel i bibeln; jemte 2 gånger i veckan examinera ungdomen: tre gånger predika, nemligen Onsdags morgon och på Söndag otte- och aftonsången; vidare hålla alla aftonböner, skrifta om Lördagar och 2 dagar i veckan informera ungdomen, samt predika om Fredagar och Söndagar högmässan först i staden och sedan i prebendet». — Man kan med fullt skäl fråga: hvad gjorde vördig domprosten sjelf och de andra presterna? Naturligtvis beror mycket på hur man uppfattar sitt kall, och i det hänseendet förefaller det som skulle herr Hans icke synnerligen låtit sig bekomma; man läser t. ex. i protokollet för den 23 Nov. 1692: »Refererade herr Törnsten huru herr Hans Michaelsmessoafton kommit till Olof skraddare, der desse 4 prester voro, nemligen herr Jöns Munte, herr Anders Kollinius, herr Olof Forsnerus och herr Andreas Floderus, och sagt till dem: »Jag vet I ären gode extemporarii; kasten tärning om hvilken som skall predika aftonsången för mig i morgon — hvem lotten faller på, vill jag gifva 1/2 speciedaler» — hvartill herr Kollinius svarade det vara ett sällsamt och en prestman inte anständigt tal.»*)

Rent af obegripligt är att han, så många gånger af- och inför Consistorium tilltalad, likväl aldrig tyckes varit utsatt för något svårare obehag än de jemförelsevis lindriga tillrättavisningar han då och då erhöll, hvilka han dessutom städse vedergällde med nya förolämpningar och nedsprång. Lika svåråtkomlig visade han sig för öfrigt äfven inför kämnersrätten, dit han och klockaren Mathias Lingnelius den 15 Juli 1700 af stadsfiskalen Jonas Styfwert blifvit instämde för — oljud i kyrkan! Målet blef gång efter annan upp-

*) Anders Kollinius, kyrkoherde i Snöstorp 1698, kontr.-prost 1710, † 1721; Olof Forsnerus, kherde i Sexdräga 1695, † 1696, Andreas Floderus, kherde i Laholm, † 1724.

skjutet, dels vägrade Wilhelmsson att svara, emedan han ansåg det borde handläggas af Consistorium, dels vägrade rätten företaga det oaktadt fiskalen sådant begärde upprepade gånger, dervid förebärande att bisittarne icke voro så talrika som de borde vara i ett så viktigt mål, hvilket likväl icke hindrade rätten att samma dag afkunna en dödsdom.

I det ofvan anförda framskymtar en viss afvoghet mellan magistraten och Consistorium, alstrad till hufvudsaklig del af tvister om tillsättandet af prester vid svenska församlingen, men äfven i andra fall, och 1680 berättade sålunda Burggrefven Gerhard Lejoncrantz för senaten »huru som stadens kyrkoherde (domprosten Mathias Iser, sedermera biskop i Vesterås, stamfar till släkten Iserhielm) för kort tid sedan fällt ord emot magistraten, nemligen att han skulle säga magistratspersonerne »sanningen», hvilket herr Burggrefven förmente inte borde tålas (!). I anledning häraf tillskref senaten kyrkoherden med förmaning att »innehålla med sådane förargliga tillvitelser, och bättre beflita sig om de stycken, som hans ämbete angår». Hvardera partiet stod på sitt, icke minst den kyrkliga myndigheten, som temligen sjelfrådigt förbisåg till och med regeringens påbud och befallningar. Men Carl XI var icke den som lät leka med sig, och följdén af ett sådant trots blef en gång en straffpredikan, som åter framkallade ett svar från Consistorium, deri de vördige fäderna lägga i dagen hela sin förfäran på ett så krypande sätt att brevet verkligen förtjenar anföras såsom höjden af servilt skrifsätt; det lyder:

»Eders Kongl. Maj:t kallas för den högstbepriklige Nåde samt oförliknelige omsorg för dess undersåtare med rätta landsens fader. En fader öfverser med sina barn och upptager dem till Nåde när de sin brist erkänna och om nåd anhålla, helst då de icke af något ondt uppsåt vetandes och viljandes sin fader förtörnat hafva. Nu kunna Eders Maj:ts allerunderdånigste tjenare, såsom den allvetande Guden bäst vet, med tryggt samvete betyga, att de anmodade och uti enfaldighet med ett sådant förslag sig infunnit, som hos Eders Kongl. Maj:t ett så stort missnöje förorsakat hafver, ej kunnandes då, när det underdånigsta brevet afgick, betänka hvad det efter sig föra skulle: Så som vi sedan det afgånget var, voro deröfver helt ängslige, hafvandes gerna sett att man det hade haft tillbaka (!). Allt derföre finna Eders Kongl. Maj:ts underdånigste tjenare intet bättre och tjenligare plåster för de svåra sår, Eders Maj:ts stora missnöje dem slagit hafver, än som Eders Maj:ts oförliknelige Nåde inför Eders Maj:ts Kongliga Nådetrön, i djupaste

underdånighet bönfallandes Eders Maj:t allernådigst täcktes Nåda-solen, som här till så hugneligen oss påskint hafver, icke låta för oss nedergå, och af detta förseende fördunklat blifva, utan med dess allerunderdånigsta och redeligaste tjenare, som hvarken vetandes eller viljandes, än mindre betänkt emot deras allernådigste konung vilja något bryta, Nådigast öfverse, dem till Nåde upptaga och med de vanlige Nådastrålar deras ängsliga hjertan åter igen vederqvicka. Menandes Eders Maj:ts oförlikneliga Nåde vara det omisteliga goda, som vi näst Guds nåde för ingen del umbära kunna, hvarpå vi och i djupaste underdånighet och tröstligare tillförsigt afbede ett så hugneligt och trösteligt ord, att detta förseende aldrig må mera påtänkt vara och oss i vägen ligga till att hafva en mild och nådig konung, på det af Eders Maj:t oförlikneliga Nåde vi så här efter som härtill uti djupaste underdånighet oss hugneligen trösta måge.»

Vid *begräfningar* utvecklades så mycken ståt som hvar och en mäktade åstadkomma, hvaruti likväl gjordes en inskränkning genom kongl. förordningen den 17 April 1688, som säger att, enär det i orten yppats strid inom presterskapet med afseende på tillämpningen af den nya kyrkoordningen, i det en del vilja liksom förr föra liken från husen öfver gatan till kyrkogården med procession och »utsjungning», så stadgas deremot att detta icke vidare får ske, utan böra liken strax sättas i kyrkan eller på kyrkogården, der äfven skolan kan vara tillstädes, »att de döde med sjungande uppvakta.» Hemma i husen ville man för ingen del hafva de aflidna, och när en gång 1691 generalskan Stromberg vidtalat en skeppare att föra hennes döde son öfver från Tyskland till Göteborg, och liket någon tid kom att stå i skepparens hus, beklagade sig dennes hustru inför magistraten öfver att hon af den dödes spökande har den största olägenhet och icke kan vistas i huset, om han ej toges bort.

Då vid åtskilliga tillfällen under fortgången af dessa skildringar ur Göteborgs äldre historia vi i förbigående redogjort för ett och annat drag röjande vidskepelse och öfvertro, och nu senast nämnt ännu en gång ordet »spöke», är detta en osökt anledning att på ett ställe sammanfatta hvad vi ur protokollerna känna om —

HEXERI OCH TROLLODOM.

Med hvarje försvinnande sekel stiger upplysningens sol allt högre, så småningom skingrande okunnighetens och vantrons töcken. Månget dunkel, mången företeelse, som ingaf våra förfäder förskräckelse och fasa genom det ofattliga i sin form och det oberäkneliga i sina verkningar, visar sig för oss i helt annat ljus, tack vare de oerhörda framsteg vetenskaperna tagit; det är vår tid, som använder uppfinningar så förvånande, att, om de blifvit gjorda för ett par århundraden tillbaka, de utan tvifvel fört sin upphofsman på bålet. Man är numera icke nöjd med att blott *höra* och *tro*, man vill äfven *se* och *förstå*, och de vexlar, man fortfarande söker draga på godtrogenheten, skola ej länge kunna bibehålla sin kurs.

Ehuru man vid ett genomgående af de gamla handlingarne i arkiven är böjd att, under en känsla af medömkansfull öfverlägsenhet, studera de med den djupaste öfvertygelse förda trolldomsransakningarne, torde det likväl vara bäst, att vi ännu så länge akta oss för ett öfverdrifvet prisande af det 19:de seklets höga ståndpunkt, då vi bland annat för icke många år sedan uppbyggdes af berättelsen om huru en person med anspråk på bildning kunde företaga sig att anordna djefvulsutdrifningsscener. Fordom voro dock sådana skådespel en temligen vanlig sak; den onde uppträdde öfverallt, än i en skepnad, än i en annan — öfvertygelsen om hans tillvaro och fruktan för hans makt var lika djup som allmän. Detta gick slutligen så långt, att det blef en verklig själssjukdom, som grep omkring sig med förfärande hastighet och styrka. Det var ej nog med att man trodde sig hafva sett djefvulen, eller rönt påtagliga bevis på hans ondska, man inbillade sig att man varit hos honom i hans hemska rike, deltagit i hans utsväfvande gästbud och lockat andra med i samma elände. I full öfverensstämmelse med tidsandan upprättade påfven Innocentius III år 1484 en särskild hexdomstol för behandling af alla dithörande fall, och så var grunden lagd till de förfärliga hexeriprocesserna, hvilka för alltid skola kvarstå bland de mörkaste fläckarne i människoslågtets historia. I alla land upprättades efter detta mönster sådana domstolar, hvilka, lika litet skonande hög som låg, den ålderstigna qvinnan lika litet som det späda barnet, offrade allt utan förbarmande. Då vi likväl icke

hafva till uppgift att vidare ingå på hvad som försiggick i utlandet, kan det vara nog för ett förtydligande af sjukdomen, om vi anföra, att man i Bamberg och Ziel brände mellan åren 1627 och 1670 ett antal af 285 människor, och i Würzburg under samma tid 900, men det var först i senare hälften af 1600-talet det onda kom till fullt utbrott, och således kunde man 1659 i sistnämnda stift uppvisa en siffra af 1,200, som likväl vida öfverträffades af den nitiska domstolen i Trier, hvilken samma år dömde 6,500 människor från lifvet — hur många som på detta sätt omkommit i ensamt Tyskland, känner man för öfrigt icke.

De äldsta oss bekanta fallen af trolldomsransakningar i nejden af Göteborg förekomma i Nya Lödöse (Gamlestaden), der, förutom det redan omordade fallet med borgmästaren Olof Larsson, man i stadens tänkebok för år 1594 träffar en vidlyftig rättegång, hvori allt flera af borgarne eller rättare qvinnorna blefvo inblandade. Hufvudmannen, kring hvilken allt rörde sig, var en borgare, Erik Larsson, som den 3 Juni nämnda år stod för rätta anklagad att hafva röfvat Hans Prälls hustru och behållit henne hos sig en dag och en natt, »om S:t Mathei dag om vintren», hvilket särskildt intygades af hans tjenstflicka Elsa Mårtensdotter, som berättade att då nämnda hustru äntligen fick gå sin väg, hade hon sagt: »Gud gifve du får skam, du som har nu skiljt mig ifrån ära och redelighet och ifrån min man, — men kommer du en gång in i Vermland, om din hals vore så tjock som en bränne (vins) tunna, så skulle du mista honom!» Att han så kunnat locka en annans hustru, gaf stöd åt de anklagelser för trolldomsfunder, som Elsa i sammanhang härmed riktade mot honom, hvilka beskyllningar af allt, som framgår under ransakningen, utan tvifvel voro på sitt sätt grundade, ehuru hon synes mer än tillståndigt färglagdt det hela. Erik Björnsson var nemligen sjuklig och, när ingenting annat visade sig hjälpa, anlätades gamla gummor till höger och vester. Vid sagde tillfälle anklagade Elsa honom dels för att han anlitat Karin Karlsdotter att skaffa honom sin halsa igen, och dels för att han begagnat såväl denna som Kerstin Karlsdotter till hjälp att »förgöra några, som han ville hafva om sin hals», för hvilket besvär Karin skulle fått 1 tysk daler och $\frac{1}{2}$ tunna salt och den andra något kläde. Likaledes skulle en prest i Lidköping vid namn Per »varit hans trollkarl i samma sak, och hvad kläder samme prest hafver slitit i 7 år, dem hafver Erik Björnsson gifvit honom», men som herr Per icke ansåg sig ensam mäktig nog, förde han vid hvarje besök han aflade hos Erik med sig en qvinna

från »Brethe» (sedermera Wenersborg), hvilken för hvarje gång erhöill både salt och penningar. Ytterligare bekände Elsa, att »en gammal blind qvinna i hospitalet gick tidt och ofta till honom, och satt på hans ugn om dagen, och om natten satt hon för hans säng och kuttrade der mycket» — hvad det var, visste icke Elsa. Slutligen hade han brukat mycket »klammeri» med Brigitta Stafansdotter, »Kerstin, under berget och Brigitta, som bor utom slottet» (Gamla Elfsborg), och gaf han dem likaledes kläder och dylikt.

Af de anklagade erkände »Kerstin under berget», att hon varit hos Erik, men att det skett för hans sjuka barn skull, som var »trollslaget», samt att han väl önskat, att hon skulle trolla bort hans sjukdom också, hvilket hon likvisst förklarar sig ej kunna, till hvilken begäran Erik icke heller kunde neka, upplysande tillika att Kerstin hade »signat» barnet för att befria det från trollslaget. Äfven hade hon tagit ett halmstrå med tre knutar på ur Eriks laduvägg, med förklaring att det var insatt der till hans skada. Icke heller hade hon varit alldeles fri från att hafva gjort några försök med honom sjelf, ty hon medgaf, att hon »tagit något hos en qvinna, som hade nyfödt gossebarn, och det skulle sys tillsammans och af honom intagas, på det han skulle få sin helsa igen, hvilket han äfven erkände, och sade att han deraf hade svåra ondt», något som antagligen ej bör förundra. Beträffande Karin och Kerstin Karlsdotter erkände han, att han sändt Arvid i Torseröd och Elsa till dem med »3 eller 4 marker vax, att de skulle deraf göra ett vaxljus eller ett vaxbarn till Thorslanda kyrka, på det han måtte bekomma sin helsa igen»; att han med deras tillhjälp skulle velat förgöra någon i staden, förklarade han deremot skulle aldrig kunna bevisas, men ådagalades det genom vittnen, att han trott sig hafva del uti att en sjöman aflidit på ett fartyg ute på hafvet, och att han sagt sig hafva förgjort honom medelst hexeri med trenne lakan.

Elsa berättade äfven inför borgmästare och råd, att när Erik Björnsson och Påfvel Börjesson drogo till Dalboå marknad, hade den senare en »sten» med sig, på hvilken allehanda »litter» (bokstäfver) voro inristade, och var stenen af ett »bakerännes» storlek samt hade den förvånansvärda egenskapen att »när som han lades på ett rent papper, då låg han och pickade och rörde sig som en lefvande mus». Kraften hos denne oskattbare amulett låg deri, att, när man bar den på bröstet under kläderna, befriade han sin egare från de böter, denne kunde vid rätta eljest blifva underkastad, och hade Erik honom med sig till Vermland, när han der skulle svara för den förutnämnde Hans Prålls hustru. Stenen befanns säker-

ligen vid detta tillfälle så verksam, att Erik tillbytte sig den af Påfvel Börjesson för en häst, men hur det var måtte väl Påfvel ångra sig, ty de båda värda stallbröderna kommo i gräl och hemligheten blef derigenom känd. Att neka till stenens befintlighet var väl icke möjligt, så mycket mindre som den företeddes in natura för rätten, men deremot nekade båda att den skulle hafva någon magisk kraft, och Påfvel svor vid »själ och salighet», att han icke visste något med honom.

Elsa påstod äfven, att Erik skulle haft en senapsqvarn, derpå han malt afvigt och haft tre små klutar i qvarnen, tillverkade af Elin Ragvaldsdotter, som sjelf var närvarande och läste i en »svart» bok under förrättningen. Till hans meritlista skulle vidare hört, att han med hugg och slag ville förmått Elsa att också bruka trolldom, och att han en gång, när han skulle draga till Brette, lade sina kläder tillsammans, samt bedt henne sända dem efter till honom. När hon så frågade, hur det skulle tillgå, svarade han: »Du känner väl så mycket fanen, att du kan få dem efter mig, när du vill, innan morgon afton, och bed honom lägga dem på taket i mitt herberge». Med värdighet förklarade hon inför rätten, att hans lockelser lika litet som misshandel hade kunnat förmå henne till förbund med mörksens furste, men så alldeles helt måtte det icke hafva varit, ty under ransakningen kom mer och mer i dagen, att hon var djupare invigd i dessa saker än hon ville tillstå. Så hade hon för Per Jönsson »fribytars» hustru, Sissela, omtalat, att en svart häst brukade inkomma i Mäster Henriks gård, och när han kommer derin, då sjunker både hus och jord, om icke Mäster Henriks hustru, Elin, går emot honom och tvingar honom återvända ut; för öfrigt erkände samma Sissela, att det varit hon, som fört Elsa till Erik Björnsson för att bota hans sjukdom — naturligtvis medelst trolleri, och när derefter de icke kommit öfverens, måhända om betalningen, var det hon, som i harmen deröfver angaf honom.

Så länge det endast stannade vid honom, var det icke så äfventyrligt, men så anklagade hon sjelfva ståthållaren på Elfsborg, Jöran Eriksson (Ulfsparre), att han skulle hafva sändt sina tjenare till henne med begäran att erhålla ett horn med smörja uti. Då blef saken betänkligare och hon insattes i »kistan» (fängelset), tills herr Jöran kunde komma tillstädes. Den som egentligen utspridt ryktet var Erik Björnsson, men som han icke kunde bevisa, att Elsa sagt det för honom, kom han sjelf illa ut. Ej heller hjälpte det hans sak, att han nu började anklaga litet hvar för trolldom, så t. ex. berättade han om borgmästaren Henriks (Skippling) förra

hustru, Gunborg, att hon haft 6 andra qvinnor i sitt stall, der de öfvat den nyttiga konsten att göra »starkt väder», och att just dessa varit roten och upphofvet till den orkan, som nyss härjande öfvergått staden.

Slutet på hela denna mycket långa rättegång blef, att, sedan en del af de anklagade qvinnorna svurit sig fria, dömdes de öfriga till böter och den blinda gumman från hospitalet kördes derifrån och förvisades från staden. Det senare straffet drabbade såväl Erik Björnsson som Elsa, hvarjemte den förre ålades betala 60 mark i böter, och den senare att »stupas vid kåken». »Desslikes blef samma dag af predikanterne, borgmästaren och rådet samt hela menigheten afsagdt, att hvar så är att någon efter denna dag befinnes bruka Effthirgerningh eller signelse eller wiskippillsse, som allt här till för mycket skedt är, skola begge parterne, både den som det brukar, så ock den som vidtager, straffas på det högsta såsom för annan trolldom», — hvilket stadgande tyckes haft verkan, ty under de derpå följande 11 åren är icke något liknande fall antecknadt i domböckerna.

Det första liknande mål som förekommer i Göteborg, är omnämndt i underrättens protokoll för den 16 Augusti 1654, der en Gunnar Olofsson »Besökare» (tullbetjent) anklagar Anders Börjesons hustru, Karin, att hafva beskyllt den förres hustru för brukande af trolldom, och kastat på svarandens hustak en »trulleknuta», hvarför han begär att hon som utspridt detta måtte straffas; hon nekade likväl att hafva utspridt ett dylikt rykte och slapp således undan med en skarp förmaning. Betänkligare var ett senare fall, som grundas på följande skrifvelse från målseganden, Kerstin Håkansdotter, hvilken skrifvelse i all sin egendomlighet ordagrant införes, den lyder sålunda:

»Wälbördige och Högtärewördige Herr Biskop, Högtärade Herre och mäktige befordrare!

»Ers högärewördighet är jag fattig hustru högeligen förorsakad supplicando bemöda, som ock klageligen att föredraga, huru såsom jag Anno 1667 straxt efter Julhögtiden, utan allt skäl vardt förolämpad af min då varande värdinna, hustru Elin klädesmakares, (hustru) ithy att hennes katta af hennes tillskyndan och förvällande kom in till mig tre gånger i huset och försvann från mina ögon, så att jag ej visste hvart hon tog vägen. Fjerde dagen kommer samma katta igen och sätter sig skrikandes i spisen, då gaf jag henne mat, och, som hon inte äta ville, slog jag henne derföre, och ville köra henne ut genom dörren, men hon sprang upp åt

taket igenom ett hål, som inga fönster uti voro. Den femte dagen kommer samma katta igen och sätter sig åter i spisen dagen öfver, och när aftonen kom, går hon i sängen till mig och lägger sig så tung på mig som en saltpåse, då jag stötte henne ifrån mig, kastandes henne på golfvvet. Emellertid kommer hon igen och tager upp sängkläderna såsom folk, begynnandes såga mig med tänderna öfver fingrarne en och annan gång, och, som jag ej annat kunde märka, *talade samma katta som värdinnan var van tala(!)*, gjorde det så eller så etc. Och medan jag ej var stadd vid någon eld sade jag till en hustru, som var i stugan med mig, att hon ingalunda skulle upplåta dörren, på det kattan ej undslippa måtte, det hon ej heller gjorde, ty jag ämnade kasta samma katta om morgonen uti ugnen. Men då dagen vardt såg man ingen katta till — detta allt samma hustru, väfvare-Anna benämnd, såg och vet sådant fullkomligen i sanning vara. Emellertid går jag om morgonen till skepparen Anders Börjessons hustru, och berättar för henne, huru samma katta, som värdinnans var, kommer så ofta till oss i huset och antastar mig, men icke den andra hustrun, Anna. Då svarade skepparens hustru: »Gud bevare oss ifrån sådana kattor!» och teg dermed stilla.

När nu ofvanmälde hustru Elin förmärkte, att jag mig för grannhustrun beklagat hade, kommer hon in till mig, då jag ensam var, med sin syster, måg och tvenne döttrar. Då säger den yngsta dottern: »Huru är det, eller huru skall det vara?»; alltså hade modern en sopeqvast och begynte slå mig med, och för mina ögon kunde jag icke se annat än *en hund och en katt sutte i blommet på qvasten*. Straxt afhände jag qvasten ifrån henne, bjudandes till att söka nödvärn för mig, och, som den andra hustruns väf stod i huset, den jag icke röra eller skämma djerfdes, tog jag ut några rutor i fönstret och omsider slog dem alla ut. Då sade mågen: »hon är ursinnig och galen», gick alltså till och tog ett rep och virade det ifrån mina fötter på mig upp till bröstet det tåtaste han kunde, och band armarne att jag icke måtte mig röra, sprang ock upp på bröstet på mig med fötterna och ref mig i ansigtet, så att jag alldeles intet tala kunde, utan måste af honom blifvit qväfd, der icke genom Guds nådiga försyn folk hade kommit i porten, och när han det hörde, öfvergaf han mig, gående till Justitierepresidenten, äre- och välbördig Herr Gripenclou, föregifvandes mig vara ursinnig, hvarför befalldes att jag skulle föras till hospitalet, der jag blef satt i bojor.»

Hon fick sålunda dyrt plikta för sina griller. Hur målet slutade är icke känt, då Consistorii protokoller för ifrågavarande tid ingenting derom förmåla, och man skulle icke ens hafva haft kunskap om ofvanstående, om icke händelsen gjort att qvinnan, när hon kom lös från hospitalet saknade en del föremål i sitt hem, som hon äfven omnämner i brevet till biskopen, hvilket gjorde att denne öfverlemnade skrifvelsen till stadens underrätt, för ransakning om stölden.

Bekant är att man i de der tiderna brukade samla trollformler och hexerier i en särskild bok, »Svartkonstboken», som i dåligt rykte täflade med sjelfva Belzebub. Det enda fall af detta slag man träffar här, var när den 8 Maj 1667 en man, Arfved Eriksson, instälde sig för Domkapitlet. Han var född i Saga socken vid Åbo i Finland — ett elakt omen, då finnarne i gemen betraktades såsom kunniga i mörksens hemligheter, — och bekände, att han af Burchardus Dreijer fått en »afgudisk och vidskeplig bön, hvilken jemte många andra trollkonster var skriven på 2 $\frac{1}{2}$ ark in 8:vo.» Burchardus, som äfven var instämd, nekade till en början, men erkände slutligen, att han gjort dessa afskrifter ur en bok, som han fått till låns af Linnart Tönnesson såsom en läkarebok, och ehuruväl han nekade att hafva undervisat finnen i några trolldomskonster, blef han bedröfligen slagen med osanning så till vida, att boken som sagdt rörde trolldom, och afhandlade bland annat två olika recepter att göra sig osynlig, att besvärja ormar m. fl. vackra saker. Då emellertid detta åter tyckes varit nyheter, som Lennart Tönnesson förklarade icke funnos i den bok han lånat Burchardus, måste denne slutligen bekänna att han lärt dem, jemte åtskilligt annat smått och godt af mästern Kilian (Treutiger) apotekares gesäll, Johannes Steckou, som nu var rest till Danzig. Burchardus tyckes sålunda varit ifrig att från alla håll samla kunskap i den mörka vetenskapen och experimenterade äfven, såsom finnen berättade, ty han hade sjelf sagt sig af mästern Kilians läregosse blifvit ombedd att tillrättaskaffa en bortkommen mortel. Denna besvärjelse tillgick på det sättet, att han tog en »korspenning» (brakteat med kors?) så stor som ett markstycke, hvilken en Söndagsmorgon lades i en från söder till norr rinnande bäck och deröfver lästes högt konung Davids 29 psalm samt »hvad mera som Arfved, säger Burchardus, hafver haft skrifvet på ett papper». Consistorium dömde, att som målet var ett »criminale emot Kongl. Maj:ts högstbepreslige stadgar och förbud», så hänsköts det till magistraten, hvars protokoller tyvärr för

dessa år äro förkomma; man tager i alla fall säkert icke fel om man tror att mannen fick dyrt umgälla sin dårskap. Till stor skada har väl den omtalade svartkonstboken gått förlorad, men ännu 1678 omnämnes den, då en Johan Schwartzkopf, såsom skäl till sin vägran att äkta sin trolofvade, Elisabet Dreijer, uppgifver att hon »setat sina 6 veckor på Rådstufvan» emedan hon haft denna bok; sannolikt var hon dotter eller enka efter förutnämnde Burchardus. Svartkonstboken innehöll, bland mycket annat smått och godt, äfven recept mot sjukdomar, förmodligen likartade med ett som finnes bland Consistorii handlingar för senare delen af 1600-talet, så lydande:

»I namn fader och sons och then helige andes amen.

Jag förmanar och beswär tig, ickt (gikt) och wärck, genom then helige trefaldighet Gud fader, Gud son och Gud then helige ande; jag förmanar och beswär tig, ickt och wärck genom helige englar och öfverenglar, jag förmanar och beswär tig, ickt och wärck genom himmel och jord och alt thet Gud hafwer gjort; jag förmanar och beswär tig, ickt och wärck igenom sohl och måne och alla stier-nor, Guds planter och Elementer, som är eld och watn, jord och wäder; jag förmanar och beswär tig, ickt och wärck, wid de 24 äldste och genom Gudz heligmanna, män och qvinnor och genom alle heliga martyrer och orosorer; jag förmanar och beswär tig, ickt och wärck, vid Guds sons Jesu Christi moder; jag förmanar och beswär tig, ickt och wärck, genom Jesu Christi 12 apostlar och hans heliga 11 Disciplar; jag förmanar och beswär tig, ickt och wärck, igenom de helige 4 Evangelister, Matheus, Marcus, Lucas och Johannes; jag förmanar och beswär tig, ickt och wärck, genom de blodzdroppar, svett, Jesu Christi swettddroppar i örte-gården; jag förmanar och beswär tig, ickt och wärck, genom alla de försmädelige ord, som Jesus Christus led för alla syndare; jag förmanar och beswär tig, ickt och wärck, vid det kors vår Herre sjelf bar; jag förmanar och beswär tig, ickt och wärck, vid de tre stolpar eller der Jesus Christus blef naglat till korset med; jag förmanar och beswär tig, ickt och wärck, wid det håll der blef stunget på vår herres heliga sida; jag förmanar och beswär tig, ickt och wärck, vid det spjut som Jesu Christi sida blef uppstungen med; jag förmanar och beswär tig, ickt och wärck, genom Jesu Christi död och pina, han led på korsens galge; jag förmanar och beswär tig, ickt och wärck, genom Jesu Christi ährofulla uppståndelse och himmelsfärd, att tu icke skieller eller sön-derbryter mig, icke i mitt hufvud eller hjerna, icke i mina ögon,

icke uti mina öron, icke uti mina kindben eller kindbenerna, icke uti mina tänder eller tänderötter, tunga eller tungerötter, icke uti mina kjefftar eller kjeffteben, icke uti min nacke eller nackeben, icke uti mina axlar eller axleben, skulldror eller skulldroben, icke uti mina armar eller armeben eller armlägggar, icke uti mina händer eller händelägggar, icke uti mina naglar eller naglerötter eller fingrar, icke uti mitt bröst eller bröstben, icke uti min lefwer eller lungor, hierta eller hierterötter, nafle eller nafferötter, icke i mina nyrrar (njurar), icke uti någon mina inelfwer, icke uti min rygg eller ryggben, icke uti lår eller lårben, eller lårknufnar, icke uti min knä eller knäwick, icke uti mine benskiemmlingar eller benkaflingar, icke uti mine fötter eller foteknuflar, icke i min fotblad eller tåår, icke uti någon min lönlighet, icke uti någre mine lemmar som i mig eller på min kropp wara kan, ware sig inwertes eller utwertes, med alla de heliga ord och förmaningar, som uti Sanct Johannes läset står, och genom alla dhe helige ord och förmaningar, som här uppläsne äro, att tu icke twingar eller skändar eller sönderbryter mig, wid Jesu Christi namn, hwarken i mitt kiött eller ben, i namn Gud fader, och Gud son och Gud then helige andas, amen.»

Att man den tiden allmänt, i alla samhällslager och på alla bildningsgrader, höll dylikt för alldeles naturligt och oemotsägligt, framgår af allt, och ansågs såsom något hvilket icke tarfvade vidare bevis. Sjelfva kyrkoherden i Tyska församlingen, herr THOMAS HACKER, som på senare åren blifvit mycket sjuklig, och som, emedan han lefde i oenighet med sin hustru, hvilken rymt ifrån honom 1669, uppkallats i Consistorium, säger undvikande på tillfrågan, om han trodde att hon var orsaken till hans sjukdom, att »han haft de presumptioner att genom trolldom är kommet honom ondt uppå.» Det var då icke underligt att en okunnig soldat, Petter Job från Nya Elfsborg, i sitt betryck hade »fallit uti de dåraktige och syndige tankar att han ville söka Satan om penningar», såsom slottspastorn d:r Johannis Aulinus 1681 inberättar till Consistorium, hvilken myndighet fann soldaten mindre straffvärd än man skulle väntat, då han endast dömdes till uppenbar skrift. Vårre gick det troligtvis för den stackars »Karin i Kammaren» som 1689 instämde af Oluf Järpes enka Börta Olufsdotter med beskyllning att bruka »löfjeri» med ett såll. Karin nekade visserligen och anklagade å sin sida en annan gammal qvinna, Anna Rasmusdotter, att denna hade ett såll och dermed »handterade», men det blef tydligt nog att de drifvit yrket i kompani, och hustru Anna måste bekänna, samt medgaf, på fråga hvad mera hon

använde, att hon dertill äfven nyttjat en sax, som hon lånade af Anders Olofsson Däledragare (plankbärare), samt en bok, hvilken hon fått af Kettil besökares hustru: med dessa tre mystiska föremål trollades nu och hon berättade sjelf inför Rätten att »när Järpens hustru nämndes, då vred sållet sig omkring»; hvad detta åter skulle betyda upplyser hon icke. Allt detta skedde i »Karins i kammaren» hus och i hennes samt en pigas närvaro, och var sålunda obestriddigt — alldeles som borddansen för 20 år sedan. Rätten fann saken vara af den allvarliga beskaffenhet att den ansågs böra remitteras till öfverrätten i staden.

Man finner 1695 på de anklagades bänk ANDERS MÅRTENSSON, en son af MARTINUS GOTHENIUS predikant i kronhuset, och som väl borde fått en jemförelsevis bättre underbyggnad; nu stod han emellertid till rätta därför att han med eget blod uppsatt en »sedel» åt satan, i hvilken han lofvar denne kropp och själ inom 13 år, om han får pengar i stället.

Ännu ett ytterligare trolldomsmål förekommer under ifrågasvarande sekel, hvilket mål den 1 Juli 1696 anhängiggjordes vid Göteborgs kämnersrätt, i det hustru Ingrid Ek instämt en viss Daniel Dijkman och dennes hustru Maria Hunter, för det de skulle hafva slagit och misshandlat henne. Härtill nekade icke de anklagade, men uppgåfvo en i deras tycke fullt berättigad orsak såsom anledning. Ingrid hade nemligen, sedan de en gång råkat i tvist, förklarar att de derefter aldrig mer skulle hafva »välgång eller lycka i deras företagande», en spådom som till punkt och pricka slagit in — »särdeles skola de i sin näring af bränneriet alltid haft olycka». Enda medlet häremot hade de fått klart för sig, skulle bestå deri att aftappa Ingrid blod, hvilket i allmänhet ansågs vara ett förträffligt sätt att försvaga eller tillintetgöra onda anslag. På denna grund hade de äfven mycket riktigt slagit den stackars qvinnan tills blod flöt, i hvilket de såväl doppat händerna, som äfven tagit med sig hem i ett »armkläde, hvarefter lyckan genast återvände till huset». Slutet på historien blef, att mannen fick plikta 5 daler för misshandel och för det han brukat vidskepelse. Dijkman var dock ohjelpig, som synes deraf att han tre år senare förekommer ännu en gång inför rätten, dit han instämt Anders Ringekarls hustru, Ingeborg Andersdotter. Anledningen var att den senare på begäran af Dickman och hans hustru infunnit sig i deras hem på Nyårsdagen under högmässan, emedan de haft »olycka» föregående året och nu ville lära känna af hvem den var »pågjord». Till utrönande häraf lade Ingeborg 2 fyrkar i spis-

elden: om de smällde, hade trolleri vållat ofärden, men smällde de icke, voro olyckorna tillfälliga, och detta hade hon lärt i sin ungdom, då hennes matmoder en gång kurerat henne när hon var »borttagen», vid hvilket tillfälle fyrkarne smällde, liksom nu hos Dijkman, hvaraf hon slutade, att något ondt varit trolladt in i huset, men af hvem kunde hon icke säga. Så mycket kunde hon likväl upplysa att »något» hade blifvit nedgräft vid trappan. Som Dijkman misstänkte henne sjelf vara upphofvet härtill, stämde han henne, och genom vittnens utsago befans att hon var en allmänt anlitad person, som »målade dem som hade gulsot och stöpte öfver dem som fruktade att vara trollkramade».

Som bekant grasserade trolldomsväsendet på ett oroande sätt särskildt i Bohuslän, och Carl XI förmyndareregering ansåg sig böra till biskopen i Göteborg aflåta efterföljande skrifvelse, som förvaras bland Consistorii handlingar:

»Carl medh Gudz nådhe etc. Vår ynnest och nådige benägenheet medh Gudh alzmechtigh, wij haffwe, tro Undersåte och Biskop, fast ogerna förnummit att ett Troldoms wäsende och Satans widskepelse skall sigh yppat haffwa och dageligen tillwäxa i Boo huus Lähn, så att wij, dett Gudh nådeligen affwände, befara på sidstone, eet större och förargerligare hin Ondes rasande, sigh hoos dett gemene Folket så inrijta skulle, att dett medh så mycket hårdare och fassligare medell måste Uthrootas; altså haffwe wij för gott funnit een Commission dijt att deputera af werldzlige och andelige, hvilka genom lempelige och beqvemmelige medell, skohle sökia grunden af dett onda wäsende att Upspana, och så mycket giörligit att afböija och bringa detta Usla förförde Folket på rätta och sanne wägen till een ewigh Saligheet, och ifrån denne förargelige widhskepelsen affstyra; dock medh all nijt och alfwar, att dhe måge see, dett wij vår Kongl. Styrelse lämpa och rätta, så till våre Undersätars siälars ewige, som kroppens och ägendooms timmelige wällfärdh; I wehle altså medh fordeligast som ske kan, någre beskedelige prästmän förordna till samme Commission, Corresponderandes medh vår Gouverneur i Boo huuss, och när I om tijdh och ort öfverenskomma, då Eder tillijke medh bem:te prästmän inställe, hwilka med dhe andre våre Deputerade bijwista skohle, dem wij tillbetro, att dhe icke med så stoor hårdheet, som alfwar och nijt, giöra sin högste flijt, dette onda att Uthroota, och dette förförde eenfaldige Folket tll gudeligare tankar och leffwerne bringa, hwar och icke dett widh sådan lämpa skee kan, förordsakas wij dhe medell der till bruuka som Lagh

och Vår Kongl. Omsårgh Oss widh handen giffwer. Detta Wij Eder wehnlige dextentet tillbetroo, och befalle Eder Gudh Alzmechtigh nådeligen. Datum Stockholm denn 7 Aug. Anno 1669.

Uppå Högtbemt H. K. M. Resp. vår Elskel K. her Sons, så och allernådigste konungs och herres wägnar.

HEDEWIG ELEONORA.

PER BRAHE.

Greffwe till Wissingsborgh.

S. R. drätzet.

GUSTAFF OTTO.

STEENBOCH.

S. R. amiral.

STEN BIELKE.

Uthi R. Cancell. ställe.

JOHAN GABRIEL STEENBOCH.

Uthi Riksskattmästarens ställe.

Det nu anförda skildrar hufvudsakligen blott en sida af menniskornas förhållande till den öfversinliga världen, eller hvad man skulle kunna kalla det lägre, mera diletantmessiga utöfvandet af trolldom med tillhjälp af djur, hvardagliga redskap och husgeråd samt under frammumlandet af böner och besvärjelser. Så kommer den högre magien, der den onde sjelf framträder för att direct ingripa i menniskans tänke- och handlingssätt. Något sådant omtalas väl icke från sjelfva Göteborg, men Consistorii protokoller redogöra deremot för ett par dylika fall från landet några mil från staden, hvilka torde förtjena anföras. Den ena händelsen tilldrager sig i Hälebo i Bergjum socken, der hemmansegaren Gunnes hustru, Gunnela Persdotter, hade uppenbarelsen af en engel eller ande, hvilket naturligtvis snart blef vidt bekant och nådde biskopens öron, som kallade henne till sig på Burgården, efter hvilket samtal anden icke vågade återkomma mer än en gång på 14 dagar, då han »straffade denna verdens synder, som nu gå i svang» och skref en botpredikan till yttermera visso i hennes hand, hvilken skrift tydligen kunde läsas men sedermera utplånades. Förmodligen blef anden derefter dristigare och återkom oftare, ty den 15 Dec. 1693 äro både Gunnela, hennes man och mor, Kerstin Håkansdotter, inkallade till Consistorium att undergå ransaking härom. Man skulle väl tro, att, då anden uppmanade till bot och bättring, det varit ett ljusets sändebud, men Consistorium kom under fund med hur saken hängde samman, — på hvad sätt förmäles icke i protokollet — och förklarade att »detta är allenast ett djeflagrepp till att draga folk ifrån Guds ord och göra dem anhängige vid sådana uppenbarelsen, på det han må få folket i villfarelse», och när hustru Gunnela på så sätt fått klart för sig hvilken fara hon iråkat, »fördömde hon och ogillade sjelf detta

englasamtalet med löfte att härefter ej vilja sig efter hans ord rätta. Sist fick modern en skarp förmaning att icke löpa kring bygden med signeri eller vidare utsprida denna engla- »eller rättare djefla-uppenbarelse.»

Scenen för den andra händelsen åter är i Fästorp i Skepplanda socken, der hustrun Marit Månsdotter alltsomoftast hållit samtal med ett spöke, som antagit den för 1½ år sedan aflidna Karins i Fästorp hamn och röst. Härom ransakades vid socknestämman »dominica 8:vo post Trinitatis Anno 1693», och det der vid förda protokollet insändes till Consistorium, som åter hänskjöt målet till häradsrätten. Hur det der af dömdes, känna vi icke, men saken kom derifrån till hofrätten, som ansåg sig böra först inhemta Consistorii yttrande och det är egentligen denna handling, dat. den 20 Jan. 1694, som erbjuder ett verkligt intresse, när man vill fullt åskådliggöra de mera bildades ståndpunkt; den lyder, med förbigående af tillskriften, sålunda:

»Angående det spökeri i Skeplanda gåld och Fästorp, om hvilket Eders Grefl. Excellens och Högtlofl. Kongl. Hofrätten Consistorii betänkande nådgunstigst begärer, så kan Consistorium efter noga öfverläggande ej annat betyga, än 1:mo att detta väsendet är alldeles likt de påfviska Monchelegender, hvar med de sin skärseld trovärdig göra, och således det gemene folket bedraga till att tro det, som uti skriften slätt ingen grund hafver. Man kunde många sådana passager framföra, men finnes onödigt efter som de dessutom bekanta äro. 2:do men emedan Hr Häradshöfdingen efter noga ransakning befunnit så revera passerat vara, allt derföre af alla anförde omständigheter kan man nogsamt aftaga, att detta väsendet icke någon god engel utan en mörksens engel, djefvulen sjelf, bör tillskrifvas, som har sökt till att afvända folket ifrån Guds ord till uppenbarelsor af annat mer Enthusiastiskt (!) väsende, det hvar och en rättsinnig bättre kan eftertänka, än nu nödigt vore vidlyftigt att anföra. 3:tio om hustrun Märit Månsdotter här haft något pactum cum diabolo (förbund med djefvulen) det kan Consistorium icke så just veta (!), utan det lemnas till verdslig rätts skärskådande. Synes ock att om Hr Häradshöfdingen inclinerar till nutiorem sententiam, och henne derifrån för vissa skäl skulle liberera, likväl kommer Consistorio detta verket mycket misstänkt före, efter som Märit tillstår sig för detta hafva haft sådana uppenbarelsor och samtal, samt är mäktiga slät i sin Christendom, ty då plägar djefvulen gemenligen få makt med menniskorna, att föra och bruka dem hvar till han vill. Härtill kommer att hennes okunnighet i

Christendomen har ingen ursäkt. 4:to att andra flere med detta spöke uti samtal sig inlåtit, och om ett och annat velat fråga, är både mycket eftertänkligt och förargligt, helst de hade bordt veta af Guds ord, som dem dageligen predikadt varder, att detta var sjelfva djefvulens anställda väsende, de enfaldige till att bedraga och besnärja. Allt derföre till att förekomma förargelse, villfarelse och mera sådant satans bedrägeri uti Jesu Christi dyrt köpta församling, vore väl nödigt att desse allesammans, dock efter proportionen af deras förseelse, blefve med exemplariter kyrkostraff påkände, och att Pastor Loci publice på predikstolen församlingen om detta satans bedrägeri underrättade. Hvad det verldsliga straffet angår, så kan Consistorium derom intet betänkande gifva, såsom det icke heller af det fordrat blifvit.»

Med så upplysta domare kan man nog tänka sig att de stackars vilseförda människorna icke skulle slippa undan för godt pris — hvad straffet blef kan emellertid icke inhemtats utan i hofrätstens protokoller.

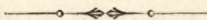
Upprepade gånger träffar man äfven underrättelser om ziggenare, gifvande gästroler i signeri och trolldom, såsom den 26 Juni 1671, då rätten förehade en sådan kringvandrande artist från Jutland, vid namn Lars Sörenson, hvilken setat i stadens häkte för det han uppehållit sig här och i Haga, sedan han förra gången blef förvist staden och dess omnejd för det han brukat vidskepelse. Denna milda dom är så mycket anmärkningsvärdare som Carl XI:s förmyndareregering nio år förut påbjudit de mest drakoniska stadgar rörande »tartare och zigener, som stryka hoptals genom landet och, jemte allehanda ogudaktighet som af dem begås med spådomar, lögn och tjufveri, samt andra olofliga medel, tillfoga våra undersåter stor skada», börande man dylika vagabonder »straxt taga vid hufvudet och, der någon ibland dem finnes öfvertygad med ofvannämnde olater, utan vidare förfrågan och rättegång, låta straffa honom till lifvet».

Från och med 1700-talets ingång förekomma dylika fall allt mera sparsamt, hvartill hufvudsakliga skälet ligger deri, att myndigheterna nu blifvit tillräckligt upplyste, att i de flesta fall betrakta sådana angifvelser mera såsom härrörande af grof okunighet, än såsom bevis på den onde andens grasserande. Då likväl icke ens våra dagar äro fullt befriade från dessa barnkammarsagor, får man icke förvånas öfver, att der och hvar, äfven temligen långt fram i tiden, träffa ett och annat härom. Så upplästes den 6 Juli 1727 i Consistorium ett bref från komministern i

Skredsvik, Carl Charisius, deri denne angifver sin klockare, Rasmus Svensson, att bruka vidskepelse mot sjukdom, och något senare beklagar sig samme prestman öfver en Erik Ahlgren, som förskrifvit sig till satan. Men som sagdt dessa fall äro numera ganska sällsynta, åtminstone i Göteborg, hvaremot de på landsbygden förekomma talrikare, liksom de äfven der lägga i dagen en djupare okunnighet hos vederbörande — det hände, till bevis härpå, ännu under medlet af 1700-talet, att man på Visingsö trädfade »trollsmör» i en ladugård; detta anmäldes för församlingen och, efter hållen ransakning, blef det med yttersta försigtighet utfördt på en åker och der, i presterskapets närvaro, förbrändt på ett bål af halm, »hvarvid», som protokollet säger, »saken derefter fick bero».

Om folkets upplysning i allmänhet vittnar den förhandling som den 18 Juni 1688 egde rum hos Magistraten, då stadens skarprättare Lars Anderson begärde att i Svenska församlingens kyrkogård få begravva sitt lilla döda barn, samt rättighet att dervid få nyttja klockorna och anmoda skolungdomen att, så som brukligt var vid alla, äfven de ringares begrafningar, biträda med sång. Väl bekant med den barnsliga afsky allmänheten hyste för bödeln, hvilken, äfven om han varit en engel, betraktades såsom en ur det öfriga samhället utstött, på samma gång föraktlig och fruktad personlighet, drog Magistraten i betänkande att bifalla hans ansökan och sade sig först vilja rådgöra med kyrkoherden, Magister Florander, huruvida det i synnerhet kunde tillåtas honom få sjunget för liket och bruka vanlig procession. Denna rådplägning slutade så, att barnet ej kunde tillåtas blifva jordadt i stora kyrkogården utan i Hospitalet eller Örgryte, »för gement och enfaldigt folks eftertalan och inbillning». Det gick så långt med afseende på skarprättarne, att Kongl. Maj:t måste i en särskild förordning ^{5/1} 1699 stadga att de hädanefter böra »considereras för ärlige, och således tålas och lidas i annat ärligt folks umgänge».*)

*) Att genom *såll* söka utröna förborgade ting var temligen allmänt, och skedde det så, att sållet skulle gå laget omkring under uttalande af orden: »S:t Paul, S:t Pehr och S:t Buller Jan»; när det så kom i händerna på den skyldige, rörde det sig.

Handwerkare och Handwerkerier i forna dagar.

Skräväsendet. — Handtverkarne i Göteborg. — Aldermän och Bisittare. — Bönhasjagt. — Blick bakom riksdagskulisserna. — Inträdet i läran. — Den frie gesällen. — Gesällerne hålla krogdag. — Frimåndag. — 1778 års revolution i Göteborg. — "Monsieur". — Gifttermål m. m. — Mästare och mästerstycke. — Skråförfattningarne efter 1720. — Skräväsendets sista tid. — Drag ur de olika skrånas historia. — Handtverksgillenas efterträdare.

ÖFVERSIGT AF SKRÅVÄSENDETS HISTORIA.

Skräväsendet, skulle man kunna säga, är det af väldiga försvarsverk skyddade handtverket med de derinom sammanlutna yrkesmännen, hvilka, utsatta för en permanent belägring,

Källor: Konsistorii samt Rådhusrättens, Magistratens och Kristine kyrkas arkiver.
Stierneman: Ekonomiska förordningar.
Svensk författningssamling.
Göteborgs-skrånas handlingar och protokoller, dels i Musei arkiv, dels i enskild ego.
Göteborgs Industri och Handtverksföreningsprotokoller.
Hans Hildebrand, Medeltidsgillena i Sverige. (Hist. Bibl. utg. af C. Silfverstolpe, ny följd. I.)
C. T. Odhner, Sveriges inre Historia under Drottning Christinas förmyndare.
R. G. Modée, Publique handlingar m. m. från 1718.
J. Lundell, Om Handtverksskrån, Näringsfrihet och arbetets organisation, Lund 1846.

väl derunder göra oupphörliga mer eller mindre lyckade utfall, men som likväl, i denna ojemna strid mot en allt mer upplyst och frisinnad tidsanda, nödgas se det ena utanverket efter det andra förloradt, tills slutligen allt faller i grus.

Med den djupa betydelse för lifvet under 16- och 1700-talen skråväsendet hade, skulle det varit af vigt om dess historia blifvit skrifven på en tid, då detsamma ännu var en erkänd inrättning, då alla dess egendomliga bruk ännu iakttogos, då dess handlingar ännu förvarades i ämbetslådan och »välkomman» ännu gjorde sin rund kring bordet. Så har tyvärr icke skett, och följden är att när man nu, nära 40 år efter skrånas upplösning, försöker hopsamla hvad som återstår, är detta förenadt med de största svårigheter: de gamla protokollen, skrifna med en stil som allmänheten icke mer kan tyda, hafva såsom onyttiga och skräpande damgömmor kastats undan på vindar eller i källare, der fukt och mal tillintetgjort dem, eller hafva de i öfverensstämmelse med den praktiska tidsandan sålts som makulatur, så framt de icke, såsom fallet varit i ett af stadens skrån, blifvit uppbrände, »för att icke komma inför obehöriga ögon». Vi behöfva icke påpeka hvilken oersättlig förlust härigenom uppstått, såväl för kulturhistorien som för personalkännedomen.

En mindre del af de forna skrånas tillhörigheter förvaras visserligen i Historiska afdelningen och i Arkivet på Göteborgs Museum, men den vida öfvervägande återstoden har det varit nödigt att efterspana hos enskilda, — ett långvarigt och tidsödande arbete, som lyckats endast med det verksamma biträde, som lemnats af ett par af stadens mera framstående handtverksidkare.

Innan vi öfvergå till en skildring af handtverket härstädes under de båda sist förflutne seklerna, torde det vara nödigt att dessförinnan gifva en kort öfversigt af detsamma under de föregående tiderna.

Om äfven det gamla ordspråket att ingenting är nytt under solen så till vida är riktigt, som man med tillhjälp af mer eller mindre vågade sammanställningar skall, med någon fyndighet, kunna leda en företeelses anor ända upp till sagoverlden, så är det å andra sidan tvifvelsutän lika säkert, att samma behof under olika tidsåldrar kunnat skapa likartade inrättningar, utan att dessa med nödvändighet därför böra betraktas såsom en fortsättning, den ena af den andra. När i Orienten människorna delades i kaster, kunde man visserligen säga att der förefanns något liknande

skrån, men grundade på stamskillnader och derjemte ärtliga. Större skäl torde man hafva att som skrånrättningsens vagga betrakta Rom med dess Collegia eller Sodalitates, hvilka emellertid icke i någon mån motsvarade hvad i nyare tid menas med handtverksskrån, utan voro föreningar i religiöst syfte, för upprätthållande af gemensamma offer och förbundna med sammankomster till rådplågningar och måltider. Gifvet är att man vid bildandet af sådana föreningar tog hänsyn till medlemmarnes likartade intressen, och sålunda uppstodo äfven collegia opificum, handtverksgillen, men med samma syfte som de öfriga. De voro strängt ordnade efter rang, som bestämdes af yrkenas större eller mindre vikt för staten; främst stodo sålunda musikanterne och smederna, derefter kommo guldsmeder, färgare, läderarbetare, garfvare, koparsmeder och krukmakare. — alla andra voro förenade i ett enda stort gille af lägre rang. Dessa Collegier öfverlefde Vest-Romerska rikets fall, och utplanterades med kristendomen bland de germanska folken.

Onekligt är att de i mycket förete en omiskännlig likhet med medeltidens religiösa gillen, hvarutaf man likväl icke torde böra draga den slutsatsen, att de senare voro en omgestaltning af de förra, ty redan hos de hedniska germanerna förefanns bruket att med offer förbinda festliga dryckeslag, hvilka sedermera af kristendomens förste, varsamme förkunnare ändrades derhän, att man numera drack till helgonens liksom förut till gudarnes ära. Ett annat och viktigare kristet element som tillkom var den anda af kärlek medlemmarne inbördes emellan, som är ett genomgående drag hos medeltidens gillen, och hvilket har sitt uttryck i benämningen »brödraskap» (Confraternitates). Så heter det i en dansk gillestadga af 1404: »Veten, bröder och systrar, att gillet blifvit bildadt, icke för dryckenskaps eller begärelsers skull, utan till inbördes hjälp, understöd och vänskap, och på det en broder ej må vägra att bistå en broder som är stadd i nöd.» Redan häri ligger en väsendtlig skillnad mot de antika föreningarne, hos hvilka man för öfrigt som sagdt icke behöfver söka ursprunget till medeltidens gillen, hvilka voro en naturlig följd, såväl af de djupa religiösa rörelserna, som af det lätt förklarliga begäret att till gemensamt skydd och hjälp i dessa laglösa tider bilda sällskaper med tillräcklig motståndskraft och makt.

En så hög grad af betydelse för städernas utveckling och folkens historia som i utlandet, erhöilo icke de Svenska gillena, om hvilka man för öfrigt har helt ringa och ganska sena under-

rättelser. Gifvet är emellertid att förhållandena i Sverige måtte varit temligen öfverensstämmande med dem i Danmark och Norge, i hvilka båda länder man har att tillgå en så rik medeltidlitteratur äfven i detta fall.

Ur de religiösa gillena utbildades andra med mera världsliga syftemål, såsom köpmansgillen och dylika. Af samma orsak och med likartadt mål uppstodo äfven de egentliga *handtverksgillena*: man kände behovet af en sammanslutning till såväl ömsesidigt skydd och stöd, som till ömsesidig förkofran, men häri låg ännu icke något skråtvång, som förhindrade den utanför stående att arbeta hvar och hur han ville. Tvertom var inträdet i gillet fullkomligt fritt, men ansågs snart vara eftersträfvansvärdt i anseende till de dermed förenade fördelarne. Ej heller voro gränsorna yrkena emellan så starkt uppdragna, att icke ett gille kunde omsluta flera yrken, liksom å andra sidan ett af nutidens yrken då kunde vara fördeladt i flera. Senare rönte man behovet att få närmare bestämt förhållandet medlemmarne sins emellan, vilkoren för upptagandet i gillet, och de rättigheter och skyldigheter detta kunde hafva gent emot samhället, hvarför man upprättade och antog i de minsta enskildheter ingående stadgar, eller som de kallades *Skrån*, en benämning som oegentligt nog blifvit liktydig med sjelfva gillena.

Man har ännu i behåll ett tiotal handtverksskrån från medeltiden. »Den äldsta af dessa handlingar tillhör ett så sent år som 1355; den handlar om Skräddarne i Stockholm, och visar att deras gille redan långt tidigare varit bildadt. Konung Magnus Eriksson tillkännagifver, att det kommit till hans kunskap, att några oförnumstige och oförsökte skräddare komma från andra land till Stockholm, hvarest de, innan de ännu vunnit burskap, arbeta i sitt yrke. Till att förebygga den skada som härigenom vållas skräddarnes gille (*sartorum universitas*), påbjudes nu att en främmande skräddare, som kommer till staden, skall gå i lära till dess han vunnit så mycken kändedom i yrket, att han kan kallas till mästare genom stadens borgmästare och skräddarnes öfvermän; förutsatt att han har en inkomst, sedan alla hans skulder blifvit betalade eller frändragne, af 20 mark Svenska pengar. Det stadgas vidare att, om någon lemnar dåligt arbete ifrån sig, skall han och icke hela gillet därför ställas till ansvar.»

Man har icke i behåll äldre egentliga stadgar för detta gille än från 1501, hvilka omtala detsamma vara bildadt »Gud och sanctus Michael archangelus till lof och ära», och innehålla i huf-

vudsak följande: De förenade skraddarne och öfverskärarne — hvilken förening utmärktes i vapnet genom en vanlig sax och en ullsax — valde tillsammans en ålderman för året jemte bisittare. En hvar som ville intagas i kompaniet, skulle gifva bevis om äkta börd och ogift stånd, samt tjena åtminstone ett år i staden, så att man kunde få skåda hans arbete; allenast de som i de två ifrågavarande yrkena tjenat herrar och furstar, voro fritagne från detta profår. En skraddare, som kom från landet och begärde inträde i gillet, skulle dessutom uppvisa i hvilken stad han utgifvit sin »lärotunna», eller, om detta ännu icke skett, utgifva henne eller lösa sig fri med 6 öre penningar. När bröderna sammanträdde för att underrättas om sökandens önskan att vinna inträde, var denne skyldig att utgifva fyra örtugar till öl. Efter profårets slut egde kandidaten att fordra upptagande i kompaniet, hvilket man icke kunde vägra honom, utan att uppvisa något som gjorde honom ovärdig till inträde, för hvilket dock äfven fordrades att han, som förut är nämndt, skulle hafva en behållen tillgång af 20 mark, att dermed upprätthålla borgerskapet och broderskapet, samt att han ställde tvenne af kompaniets bröder som borgen, för att han skulle komma att lyda skråt och göra rätt för sig. Öfverskäraren skulle dessutom visa sig ega fyra saxar med tillhörande annan redskap. Vid inträdet erlades en afgift af 5 mark reda penningar i »bössan» och 1 mark s. k. »harneskenningar.»

För att vara säker om sitt inträde, fordrades dock äfven en »mästerskörd» (tillskärning), till hvilken den nyinträdande, alla kompanibröderna och tvenne ombud af Rådet samlades på utsatt dag i åldermannens hus, dit den nye medlemmen dessförinnan måste hafva sändt 2 skinkor, 2 fat grytstek, salt kött och annan stek, samt 1 tunna godt öl. Före skärningen måste han äfven på bordet framlägga 12 öre penningar, för hvilka dryckesvaror skulle hemtas åt de gode män af Rådet samt bröderna, hvad dem täcktes dricka medan den nye brodern, under tillsyn af tvenne bland kompaniet, tillskar en qvinnokåpa, som hörde till en danneqvinnas drägt, en qvinnokjortel, en presthätta med »tymp», och ett par hosor med »förfötter» (d. v. s. ett plagg som tjenstgjorde som strumpor, men dessutom gick långt öfver knät). Efter slutad skärning utvisades den unge brodern och hans arbete granskades; för de tre första felen som upptäcktes bötdade han $\frac{1}{2}$ mark för hvart, funnos flera skulle han återvisas till läroåret, om icke de gode männen i gillet ville misskunda sig öfver honom, med tillstånd af

de två rådsmedlemmarne. En öfverskärarens prof bestod i att under sex timmar öfverskära 8 alnar krympt Leidenskt kläde.

Så fort inträde var beviljadt, tillkallades stadens skrifvare för att uppläsa skråt, för hvilket besvär genast skulle till honom utbetalas $\frac{1}{2}$ mark penningar. Det ålåg nu den nyinträdande medlemmen att vara kompaniets »ärendebroder» (vaktmästare) till dess någon senare vann inträde. Utgifterna och skyldigheterna voro likväl icke ännu afslutade, gillet fordrade äfven en »mästarekost» i likhet med hvad andra bröder hade gjort.

Gillet hade två stora sammanträden, den helige Mikael's dag och vid Valborgsmessan, eller någon af de närmaste söndagarne. Ingen fick undandraga sig att häri deltaga, ingen fick heller utan brödernas godkännande resa ur staden inemot gillesfesten: reste någon med lof, fick han dock gifva sitt bidrag af öl; reste han utan lof, och »försmådde således kompaniet», skulle han till detta böta ett halft pund vax. Så snart gillet var drucket, skulle ölet som gått åt uppskattas och betalas af samtliga bröderna.

För sjelfva gillesdrickningen förekomma några ordningsreglor, såsom att man skulle vara tyst när åldermannen äskade ljud med ringning eller klappning, att den broder hvilken mottog minnesbägaren skulle på åldermannens tillsägelse stiga upp och likaledes den som åldermannen tillsade att skänka i; om böter för den som spilde mera öl än han kunde skyla med sina händer, för den som sof under det minneskaret bars omkring, om någon drack så mycket att han måste ledas ut, eller så att han inne vid bordet, i gården eller på gatan blef illamående, vidare för den som drog sin yrkesbroder i håret, gaf honom kindpust eller gjorde honom annan förtret, för den som ofredade åldermannen o. s. v. Före gillet skulle hvar broder till »skaffaren» eller gillesvennen öfverlemna sin dolk (dogge); den som kom med andra farligare vapen kunde rent af mista broderskapet. Den som ville, kunde till gillesdrickningen medtaga en gäst, men måste betala för honom. Vid hvar drickning valdes en »gärdeman», som skulle anskaffa hyenden till bänkarne, och strö golfvet med löf, gräs och halm.

När någon ville taga en gosse eller dräng i lära, skulle han inhemta lof af åldermannen och två bröder, samt betala en tunna öl, hvilken drängen sedermera fick aftjena; likväl hade mästaren rätt att innan han gaf städsel, hafva drängen 14 dagar på försök. Om någon kund klagade att skraddaren försnillat vid skärningen, hölls ransakning i närvaro af tvenne rådmän. Var beskyllningen sann, skulle den skyldige, utom hvad honom ålåg efter stadens

rätt, betala böter till gillet. Om en skräddare icke till utsatt tid gjorde färdigt sitt arbete, kunde man klaga för åldermannen, som då lemnade arbetet åt en annan. Den som brände något i pressningen skulle ersätta kunden hans skada och erlägga böter till kompaniet, hvilka stegrades derest förseelsen upprepades. Om någon utanför gillet icke kunde få ut sin fordran af någon gillet medlem, kunde han anlita åldermannens hjälp o. s. v. Alla fatiga gamla borgare, män och qvinnor, som af ålder varit i embetet men icke längre förmådde uppehålla det, egde att fortfarande utan afgift arbeta och skära simplare tyger, såsom Marienbergskt kläde och vadmal, samt vända gamla kläder. Härifrån undantogs de som hade öppna gatubord eller sutto på bryggorna (hade bryggia-stool) o. s. v.*)

Till och med denna sammanfattade redogörelse för medeltidsgillenas stadgar, och ännu mer en närmare granskning af desamma, sådana de finnas af G. E. Klemming utgifne i 13:e delen af Svenska Fornskriftsällskapets samlingar, skall ådagalägga hur troget dessa urgamla påbud och sedvanor bibehållit sig under de följande tiderna; de återfinnas ännu i 1720 års kongl. skrårordning, och äro i hufvudsak desamma ända till skräväsandets slut. Olikheter före-

*) »Medeltidsgillena i Sverige» af H. Hildebrand. Skräddarnes stadgar bekräftades sedermera af Gustaf I år 1536, Johan III 1571, Sigismund 1594, Carl IX 1608, Gustaf II Adolf 1614, hvarefter nytt skrår utfärdades 1621 och bekräftades 1669.

Bland de öfriga gillena hafva vi skomakarnes stadgar från 1474, då gillet säges vara upptaget Jungfru Maria, alla helgon, och den helige Marcus till ära, men såsom de egentlige skyddspatronerne betraktades de helige Crispinus och Crispinianus, två missionärer i Gallien under fjerde seklet, hvilka sades hafva under sina färder lifnärt sig med skomakeriarbete. Härefter kommer slagternes skrår af 1477, smedernas af 1479 — stiftadt »Gud allsvåldig, Jungfru Maria, alla helgon samt de helige Mikael och Loys (en fransk biskop Eligius) till lof, heder och ära, alla snälla och beskedelige män i smedernas kompani till styrkelse och bestånd, alla oskälige till rädsel och näpst»; vidare murarnes af 1487. Guldsmederna hade vidsträckta privilegier, och egde att i hvilken marknad som helst hindra och rätta dem som bjödo ut arbeten af dåligt silfver och guld eller använde falska vigter. Så hafva vi tunnbindarnes, kopparslagarnes, bagarnes och vindragarnes från 1500-talets början, bårdskärarnes från 1571, snickarnes 1575, skinnarnes (garfvarnes) 1589 m. fl. Alla dessa skrån voro upprättade för gillen i Stockholm; landsorten kom i allmänhet långt senare efter, och endast undantagsvis träffar man stadgar sådana som smedernas i Ystad af år 1496. Ett århundrade derefter finner man dylika för skomakarne i Nyköping 1577 och i Vesterås 1589, slagtarne i Jönköping 1620, skräddarne i Upsala 1608, guldsmederna i Vadstena och Linköping 1596 m. fl.

finnas visserligen, betingade af tidsandan, så som t. ex. stadgandet att vissa böter skulle utgå i vax, hvilket förmodligen användes till ljus vid festliga lag, eller framför gillet's altare i stadskyrkan; eller så som i skomakarnes skrå af 1474, enligt hvilket handtverkarens hela familj var förbunden med gillet, ett stadgande som delvis återfinnes i bagarnes skrå från början af 1500-talet, der det synes att åtminstone hustrun hade tillträde.

Vi hafva förut påpekat att gillena i deras första början icke åsyftade att, till förmån för egna medlemmar, utestänga andra från arbetet. Detta förhållande ändrades likväl snart nog, och det heter sålunda i konfirmationen år 1601 på murmästarnes i Stockholm skrå, der antalet mästare bestämdes till 12, deraf 8 svenskar och 4 tyskar, att »så länge de tolf lefva skall ingen hvarken Svensk eller Tysk inträda uti deras kall och embete», hvilken begränsning förefanns i andra skrån redan i medlet af 1500-talet, t. ex. hos gryt- och kanngjutarnes af år 1545.

Den som i sjelfva verket kan sägas hafva i Sverige infört skråtvånget är Carl IX, hvilken redan som hertig i sitt furstendöme ordnade handtverkerierne efter de stränga grundsatser som voro de gällande i Tyskland, och hvilken efter sitt tillträde till regeringen tillämpade dessa öfver hela landet. Afsigten var att, då det visade sig att handtverkarne, spridde som de voro i stad och på land, icke kunde ernå en högre grad af färdighet, samla dem i städerna i grupper, på det en ömsesidig täflan och lättare afsättning skulle kunna åstadkomma yrkenas lyftning.

Carl IX föreskref således, att hvarje slag af handtverk skulle bilda ett skrå, hvart och ett bestående af ett begränsadt antal mästare, allt efter ortens behof; att stadens innevånare skulle anlita handtverkarne i sin egen stad, liksom dessa ej fingo göra något arbete utom staden eller dess omnejd; införsel förbud skyddade mot täflan utifrån och landsbygdens »gerningsmän» — de handtverkare som man nödgades till ett visst bestämdt, ringa antal låta qvarstanna derstädes — fingo icke arbeta närmare än på två mils afstånd från städerna. Rörande skrånas inre organisation bestämdes, att en mästare ej skulle antaga en lärling, hvars födelseort var okänd, att denne måste härstamma från goda föräldrar, att vissa års lärotid skulle bestämmas för hvarje skrå, eller som det äfven kallades »embete», och att ingen kunde blifva mästare förr, än han uppvisat mästerstycke inför fogden, rådet och åldermanden, hvilka gemensamt borde föra uppsigt öfver embetena, skär-

skåda tillverkningarne, och derå sätta ett för säljare och köpare billigt och skäligt pris.

I samma anda lagstiftades äfven under Gustaf II Adolf, under hvars regering olägenheterna af det onaturliga tvånget började blifva rätt kännbara, på samma gång de gynnade handverkare klagade öfver för litet skydd, och särskildt öfver det s. k. »bönhasandet», eller arbetandet af personer som stodo utom handtverksskråna. Bönhaseriet är en lika gifven följd af skråtvång, som lurendrejeri af höga tullar, och särskildt här i Sverige dröjde det mycket länge innan man med tillhjälp af de våldsammaste medel lyckades någorlunda kufva allmogens naturliga fallenhet för handslöjd.

Utom bönhaseriet hade man äfven ett annat ondt att bekämpa, nemligen adelns sjelfsväld i fråga om handverkare. Adeln var enligt sina privilegier berättigad att hafva i sin tjänst så många dylika som den sjelf kunde använda, hvaraf den tog sig anledning från skatt och utskrifning försvara en mängd »gerningsmän» som arbetade äfven åt andra, liksom att i städerna frikalla många handverkare från både krono- och stadsutskylder.

Mot dessa olägenheter voro Gustaf Adolfs skråförordningar från 1621 och följande år rigtade. De handverkare, som icke voro adelns verkliga tjänare, utan endast stodo i dess försvar, anmanades att inom viss tid inflytta till städerna, för att der nära sig som mästars eller gesäller, och uti hvarje embete skulle åldermannen och bisittarne tillsätta vissa personer för att jaga, gripa och lagföra bönhasar.

Af dessa och andra handlingar framgår väl tydligt, att Gustaf Adolf högt skattade nyttan af skråtvånget, hvilket han likväl icke ville hafva så hårdt tilldraget som under föregående tid, men att han äfven på samma gång ifrade för fri täflan inom skrånorna sjelfva. Sakerna hade likväl nu kommit in på en väg, der de drefvos allt jemnt vidare framåt på grund af tingens egen natur. Det var klart att sedan en gång så mycken magt blifvit lagd i embetenas händer, de skulle begagna och om möjligt öka den. Man öfverdref således på mångahanda sätt svårigheterna att inkomma i skrånorna, på samma gång man med alla till buds stående medel beifrade öfverträdelser af privilegierna.

På detta sätt hade man till handtverksindustriens uppblomstring anlitat ett skråväsende, hvilket så småningom drifvits till den ytterlighet, att Claes Fleming kunde om detsamma fälla det bekanta, träffande uttrycket: »I Sverige kan man sig evertuera och blifva

konung, men sämskmakare kan man icke blifva». Till och med borgerskapets utskott 1641 erkände att skråna innehöllo många »ineptier», och Gabriel Gustafsson Oxenstjerna gick 8 år förut så långt, att han yrkade på skrånas upplösning, och ville »låta hvar och en arbeta som han mest orkade». I enlighet med denna reaktion i tänkesättet mildrades verkligen på flera sätt skrånas ofördelaktiga inflytande, och Fleming påbjöd sålunda i sin näringsordning för Stockholm af år 1635, att ingen som fullgjort fordringar skulle vägras inträde i ett handverk, samt att skråna skulle hvart tredje år revideras. Vid 1641 års möte framställes yrkanden af ganska genomgripande natur: undervisningen i yrkena skulle förbättras, särskilda censorer tillsättas, in- och utländske män genom friheter lockas till städerna, skråstadgarne efter holländarnes exempel rensas från alla »oskälige clausuler», och ett generaldirektorium öfver dithörande förhållanden upprättas — yrkanden som verkligen delvis gingo igenom.

Efter det drottning Kristina sjelf tillträdt regeringen, blef liberaliteten mindre, och i anledning af borgareståndets klagan vid 1649 års riksdag, att lärgossar i förtid öfvergåfvo sina mästare och sökte försvar hos adeln eller nedsatte sig i städerna såsom bönhasar, tilläts det handtverkarne att återtaga lärlingarne hvarhelst de träffades, för att tvinga dem genomgå läroåren; äfven skulle bönhasar få obehindradt jagas och lagföras. Då det likväl visat sig att skråordningarne icke verkat till fylles för det med dem afsedda ändamålet, begärde borgerskapet upprepade gånger under såväl drottning Kristina som Carl X Gustaf att de skulle öfverses, men utan påföljd. Carl XI:s förmyndare gjorde heller ingenting härutinnan, och visade sig i allmänhet mycket vacklande gent emot handtverkarnes anspråk, hvartill medverkade de klagomål landets öfrige innevånare höjde öfver skråna, »som nu» — enligt kommerskollegii berättelse för åren 1661—1662 — »föga bättre än slutne hållas i städerna». I denna handling uttalas äfven den äsigten att det är mycket »skadligt att tvinga lärachtigt folk till vissa åhr, utgifva stora penningar för mästarebreff, samt icke tillåta någon inkomma i gillet utan åhrlig börds breff. För den skull vore det icke orådeligt det de öfversåges till närmaste riksdag, och derut förnämligast intenderades att godt arbete gjordes för godt köp». Äfven denna uppmaning blef utan verkan, men på städernas klagomål öfver de många frie och försvarskarlar som bönhasade på land och i stad, svarade å andra sidan regeringen att de måste tålas, tills landet vore försedt med duglige handtverkare.

Ehuru regeringen väl 1664 grep sig an med ett förslag till allmän skråordning, blef saken hvilande ännu några år tills kommerskollegium på nytt i ett afgifvet utlåtande fäste uppmärksamheten på det angelägna uti att hämma skråväsendets mångfaldiga missbruk. Nu ändtligen blef det allvar, och den 1 Mars 1669 utfärdades sålunda »Kongl. May:ts Allgemene Ordning och Skrå för handtwäreckare i Swerige och Finlandh», hvilken i väsendtliga delar förändrade handtverkeriernas ställning, väl icke i förhållande till landsbygden, der de bibehöllos vid det gamla, men i skrånas sammansättning, i det nu alla slutna sådana uttryckligen förbjödos, hvarjemte i enlighet härmed stadgades att ingen, som redligen och väl lärt sitt handtverk kunde nekas inträde. I öfrigt voro bestämmelserna hufvudsakligen desamma som allt sedan blefvo gällande, och hvilka vi få tillfälle längre fram omnämna.

Carl XI var en stor gynnare af skråväsendet, sedan han sjelf tillträdte regeringen, och höll strängt på de äldre formerna, så att han till och med någon gång förordnade att ett visst skrå skulle vara begränsadt till ett visst antal mästare, hvarigenom upphäfdes de lindringar förmyndareregeringen åvägabragt.

Af de åtgärder, som under Carl XII vidtogos till handtverkeriernas befrämjande, förtjenar omnämnas, utom det att åtskilliga främlingar inkallades*), äfven att konungen inrättade Högste Ordningmansembetet, i hvars instruktion 1718 man läser: »Skråordningarne äro förut stiftade till en ordning uti embeten, men igenom missbruk hafva de stannat uti idel oordning, ty är så mycket mera af nöden slikt sjelfsväld att utrota, att intet mera tillåta sådana samqväm uppå källare och krogar, utan att de handtverkare, hvilka ändtligen om deras embeten något hafva att öfverlägga, sig af andra tjenligare rum månde betjena, hvarest förståndet igenom dryckenskap intet förnötes, tiden så liderligen förspilles och verkstäderna emellertid stå tomma».

Redan vid 1680 års riksdag hade adeln, ehuru förgäfves, yrkat på skrånas upphäfvande, och denna fordran framträdde ännu starkare 1719, då det nya statsskicket ordnades, och fråga blef om ståndens privilegier. Så långt kunde man likväl icke drifva

*) »Åtskilliga handtverkare såsom urmakare och lässmeder, voro inkomne från Frankrike, som erhöilo fri boning, eldning, ljus och en riksdaler om dagen i mynttecken; Herr Roland, f. d. Sekreterare hos Grefve Stenbock, är deras uppsyningsman under Com. Collegium.» (Utdrag för 1718 af Holländska ministeriella korrespondensen från Sverige i »Handl. rörande Skand. Hist.»

det, men det lyckades dock få en förändring till stånd, som så till vida mildrade skråtvånget, att hvarje utländsk mästare, som ville nedsätta sig i landet, egde att bruka sitt handverk utan skyldighet att förena sig med något embete, endast han hos magistraten anmälde sin önskan; ej heller erfordrades något mästerstycke för att ådagalägga hans skicklighet*).

Detta var visserligen ett litet medgifvande, men å andra sidan stadfästes egentligen hela den öfverklagade inrättningen genom »Kongl. Maj:ts förnyade Algemene Ordning och Skrå för handvärcare i Sverige och Finland», daterad Stockholm den 27 Juni 1720, som var en föga ändrad upplaga af 1669 års. Den förblef ända till skråinrättningens slut dess grundlag, och sönderfaller i tio hufvudafdelningar.

Första punkten bestämmer, rörande »Handverkaren och Bröderskapets Rättigheter, Gillen och sammankomster», att i städer der tre mästare äro, bör skrå upprättas, dessförinnan lyda de under närmaste stad der skrå i samma handverk finnes. Skråt är ej inskränkt till visst antal mästare, utan må deraf inkomma så många som sitt handverk rätt förstå och svarsgodt göra kunna. Sammankomst får icke ega rum, så framt icke en ledamot af magistraten och en edsvuren notarie för protokollet äro närvarande, hvarjemte medlem af skråt icke förbindes bevista mer än 4 sammankomster (»qvarstal»), hvarvid till bestridande af embetets gemensamma utgifter erlägges qvartalspenningar, som till storleken måste godkännas af magistraten, att de icke blifva för dryga. Vid dessa sammankomster afgöras ärenden som röra handverket, och för sådane mål, som de ej anse sig sjelfva kunna afgöra, ega de tillkalla flere magistratspersoner. Ytterligare bestämmes att denna

*) Denna förordning om »frimästare» blef sedermera en ständig nagel i ögat på skråväsendets anhängare, hvilka i striden härom väl stundom lågo under, så som 1727 då det på Ständernas besvär resolverades »att som frimästare mycket lida igenom den af åldermännen uti skråna tagna friheten att efter behag utdela gesäller till mästarne, så förbjudes att sådant hädanefter icke må ske, utan gesällerne lemnas fritt hos hvilken mästare, som någon gesäll inskrifvit, till en sådan är närmast och bäst berättigad.» Men på det hela taget segrade de slutligen, då 1731 bestämdes att inga nya frimästare finge antagas. Bland 1719 års förordningar må i öfrigt för egenhetens skull anföras den som innefattade förbud för »laquayer, drängar och gesäller» att bära värja, så framt de icke voro med sin husbonde på kommanderingar, i fält eller på resor, och när de komma till städerna i kvarter, böra de straxt aflägga värjan till dess de resa igen.» (Publique Handl. utg. af R. G. Modée).

förordning skall uppläsa en gång om året, samt att ingen får tillhöra ett utländskt skrå.

Andra punkten, »Om åldermän och bisittare samt deras val, pligt, förmån och vörndnad», säger, att embetet skall hafva en ålderman och 2 eller 4 bisittare, allt efter tillgång på lämpliga personer. Vid val till ålderman sätter embetet 2 på förslag, af hvilka Borgmästare och Råd utse en, som derefter på Rådhuset aflägger sin ed. Den som nekar blifva ålderman eller bisittare utan laga skäl, bötar första gången 4 daler smt, andra gången dubbelt och tredje gången förklaras han ovärdig till sådant kall; valet till ålderman, hvilken bör innehafva sin befattning i minst två år, bör ske efter ordningen mästarne emellan.

Tredje punkten handlar »Om embetslådor, dess nycklar, böcker och räkenskaper«, och deri stadgas att i gillet och »embetshuset» skall hvarje skrå hafva sin »låda» till förvaring af penningar, sigill, ordningar och privilegier, hvartill bör finnas tre nycklar, af hvilka åldermannen och två bisittare hafva hvar sin, och skola dessa vid Valborgsmässotiden aflägga räkenskap för det gångna året.

I fjerde punkten, »Huru en må komma i embetet och först om lärepojkar», säges att gossar kunna antagas på försök i två månader; behållas de längre, måste de inskrifvas i skråt inför embetet, hvartill fordras att de skola vara minst 14 år. Ingen bör lära i mer än 5 år, eller under 3, utom i ovanliga fall. Om föräldrar och målsmän så vilja, ega de att med vederbörande mästare öfverenskomma det gossen endast sysselsättes med hvad som hörer till handverket och ej med andra sysslor, i hvilket fall mästaren likväl ej är skyldig att, som i annan händelse, bestå kost, kläder och husrum. När lärlingen vill blifva fri, skall han sådant begära vid allmän sammankomst, då han har att betala sina utskrifningspenningar (2 eller 3 daler smt), samt i gesällådan 6 mark samma mynt, och för lärobrevet 1 daler smt, förutom för pergamentet, och en half daler till de fattige, men förpligtas ej att bjuda på mat, öl, vin eller annan omkostnad, så som brukligt varit. Dertill skulle han göra fullgodt gesällstykke, hvartill i 5:te punkten kommer att en gesäll må, i motsats till hvad förut varit fallet, erkännas såsom sådan, äfven om han är gift, vare sig inom eller utom embetet.

Sjette punkten. »Huru man må blifva mästare», uppgifver såsom vilkor: att hafva varit gesäll i minst tre år, och att hafva uppvisat godkändt mästerstykke, som skulle vara förfärdigadt i oväldig mästaress verkstad, varande hela embetet skyldigt inlösa

ett sådant, om det ej genast skulle kunna afyttras; är någon behjälplig med styckets förfärdigande, skulle sökanden tjena ytterligare ett år som gesäll. Vidare skall han »äska» (anhålla hos) embetet om sitt inträde, dervid erläggande föreskrifven afgift. Då alla vilkor äro uppfyllda och han blifvit antagen såsom mästare, skall åldermannen följa honom på rådstugan, der han har att aflägga borgared, hvarefter han under ett år, eller mera om magistraten så pröfvar skäligt, befrias från all borgerlig tunga. De gesäller, som taga till äkta enkor efter mästare eller deras döttrar, erlægga halfva omkostnadspengar för att blifva mästare.

I de följande punkterna stadgas, att ingen öfverenskommelse om priser får ega rum, utan eger hvar och en sälja och köpa som honom bäst synes; att hvar och en mästare må betinga med sina gesäller så som de kunna komma öfverens; att om någon gesäll vill resa »på sitt embete», d. v. s. vandra för att på andra orter förkofra sig i yrket, skall han taga pass från embetet; plikt bestämmes äfven mot att »oskäligt» straffa lärgossar.

Slutligen innehåller tionde punkten »Ordning för hela embetet», och säges deri, att ingen må utan lof af ålderman och bisittare träda ur sammankomsten, liksom ingen må komma dit beväpnad, att ingen må lidas utanför embetet med undantag af manufakturister, konstnärer, frimästare och adelns tjenare, alla andra skola fasttagas och deras verktyg tillfalla embetet. Men å andra sidan har ingen makt att jaga sådana bönhasar utan borgmästare och råds medgifvande, och i närvaro af deras utskickade. Likaledes skola borgmästare och råd bestämma priset på arbetena, hvad de skäligen kunna vara värda — skulle någon taga mer, är han förfallen till böter, och slutligen får ingen taga mer arbete till sig, än han kan hafva det färdigt i rättan tid*).

Efter denna förordning skulle skrån upprättas till en början i Stockholm, der borgmästare och råd borde för hvarje yrke i enlighet härmed uppgöra en särskild författning, som efter skedd granskning och fastställelse af Kommerskollegium, sedermera skulle tjena till ledning när skrån i landsorten inrättades**).

*) 1722 upprättades taxor för de olika skråna, och förbjödos såväl handverkaren att taga mer i arbetslön än som var bestämdt, som ock allmänheten att betala högre vid vite af ända till 100 kronor.

**) Genom 1720 års skråförordning upphäfdes allt som kunde anses strida emot densamma, vare sig särskilda, de olika skråna sig emellan, gjorda öfverenskommelser eller andra stadgar, och det senare inskräptes ytterligare 1739 då »alla enskilda s. k. Gewohnheiten, Skiänckebed, Wälkomster, Wilkeld, Wochengroschen, Stohlpennningar, Grusser» m. m. allvarligen förbjödos, och »böra de eller dem som dermed beträdas, såväl som de hvilka sådana gycklerier bevista, böta 50 daler Smt.»

HANDTVERKARNE I GÖTEBORG.

Sedan vi på detta sätt lemnat en kortfattad öfversigt af skråväsendets historia till och med 1720 års förordning, är det så mycket lämpligare att taga denna till utgångspunkt för en skildring af skråväsendet, sådant det uppenbarade sig särskildt i Göteborg, som just härvarande embetens allra flesta ännu bevarade handlingar förskrifva sig från början och medlet af 1700-talet, således från en tid, då ofvannämnde förordning var i full användning.

Som vi sett, stadgades att skrå skulle inrättas i stad der minst tre mästare i yrket voro till finnandes. Dessa skulle då till magistraten göra anmälan härom, och derefter sammanträda för val af *ålderman* och *bisittare*, samt för ordnandet af skråets öfriga angelägenheter. Till båda de nämnda värdigheterna, hvilka tillsammans bildade skråets högsta myndighet, utsågos gifvetvis de mest aktade och förfarne bland mästarne. Åldermannen var ordförande vid sammankomsterna, företrädde »embetet» vid påkommande fall och inför rätta, samt hade hand om dess ekonomi. Häri biträdde han af bisittarne, hvilka såsom konsultativa råd stodo vid hans sida, samt af *ungbrodern*, den i skräddaregillets stadgar af 1501 så kallade »ärendebrodern», hvars åliggande det var att kalla embetet tillsamman, och i öfrigt uträtta de ärenden, åldermannen kunde uppdraga honom. Ungbrodern var icke skyldig innehafva denna säkert rätt besvärliga post i mer än ett år, hvarefter han kunde begära att blifva aflöst. Till såväl ålderman som bisittare ställdes af embetet två personer på förslag, af hvilka magistraten utsåg en, som hade att derefter aflägga embetseden, hvilken i 1621 års »General-Embetsets skrå» — säkerligen icke deretter ändrad — hade följande lydelse:

»Jag beder mig så Gud hjälpa mig, att jag mig uti detta mitt antagne Åldermans (Bisittare-) Embete skall troligen och redeligen förhålla, att jag skall pläga hvarjom och enom af mina embetsbröder hvad som rätt och skäligt vara kan, att hålla dem vid det gjorda skrå, som i embetet författadt är, och i synnerhet lofvar jag ock att der någon, som kunde hafva något emot en af våra embetsbröder, men icke är uti embetet, så vilja vi honom utan anseende till personen låta

ske hvad rätt är; men der några saker, som egentligen icke tillkomma vårt skrå utan till Rådstugan hörer, vele vi parterna dit hänvisa.»

Ehuru dessa befattningar voro hedersposter, ser man någon gång försök göras att undandraga sig dem, säkerligen till följe af det med dem förenade besväret, liksom man å andra sidan finner små revolutioner företagas mot en något för kraftfull ålderman. Vi erfara här nedan ur Målarembetets i Göteborg protokoller förloppet af en dylik revolt:

»Den 23 Jan. 1744. Protokollet hållet vid extra sammankomsterna den 31 Okt. och 11 Nov, förlidet år upplästes, angående det Bisittaren och vice Åldermannen *Ross* och Ungmästaren *Michael Carowski* sig motvilligen absenterat ifrån Embetets sammankomst, derpå Bisittaren *Ross* förklarade orsaken vara den, att, emedan Åldermannen *Fox* vid sin bortresa till Riksdagen gjort honom inför hela Embetet till vice Ålderman i sitt ställe, så har han, *Ross*, förmenat sig böra tillkomma att Embetet sammankalla och då gifva vice Åldermanskapet ifrån sig i hela Embetets närvaro, och tillika räkning aflägga. Ålderman *Fox*, som nu var hemkommen från riksdagen, androg häremot, att när han sjelf tillstädes är, upphör vice åldermanskapet (den tillförordnade Regeringen), och sade derjemte, att han bör se på »lådans bästa, så att straffpenningarne blifva observerade och i akt tagne, som de uti det upplästa protokollet omnämnde mästarna gjort sig brottsliga till, och begärde till den ändan att samma mål måtte afgöras. Mäster *Carowski* klagade öfver att åldermannen ej ville erkänna honom som mästare, och, sedan han sålunda blifvit chicanerad och vanvyrdad, har han ej kunnat gå Embetsbud såsom Ungbroder, men åldermannen invände häremot att han aldrig nekat erkänna honom för mästare, ty ehuru han ej var hemma när *Carowski* blef mästare, så har han likväl ej att tala på eller påminna hvad ett helt Embete gjort, utan får det dervid blifva. Och ehuru Herrar Rådsmännen (Magistratens närvarande ledamöter) sökte på allt upp-tänkligt sätt förmå Embetsmedlemmarne att såsom bröder i godo och vänlighet sig förena, på det de måga kunna lefva tillsammans i sämja och enighet, så stod dock sådant intet att erhålla, hvarför Bisittaren *Ross* och Mäster *Carowski* gjorde afträde, medan härom något öfverlades: Derefter Herr Rådman *Bratt* utlät sig att, som han och Embetet äro blefne sidovördade, så vill han som domare ej befatta sig med detta målet, utan lemnar det till Herrar Rådsmännen *Peter Silvander* och *Jernstedt* (som äfven voro närvarande),

hvilka blifvit af den Ädla Magistraten kommitterade till Embetsdispyters afslutande, att detta mål nu med de öfriga Embetsledamöterna afgöra. Men välbemälte Herrar Rådmän utlät sig det de egentligen hitträdt i den mening och afsigt till att söka förmå Embetsledamöterna att i godo och vänlighet sig förena, men som detta nu ej kunnat ske, och det är första gången de äro å Embetshuset, så vilja de ej med detta stridiga mål sig befatta, utan det till Ädla Magistratens skärskådande hänskjuta, så framt Embetet ej finner sig befogadt det sjelf afsluta.»

Dessa mot åldermannen väckta klagomål voro påtagligen endast framställda för att gifva bättre stöd åt hvad som sedan skulle komma, ty, efter det Ross och Carowski åter fått inträda, anhöll den förstnämnde »att nu enligt 2 art. 5 § i kongl. Skråordningen få välja en annan ålderman i stället för Fox, efter det denne varit vid den beställningen uti 24 år, i hvilken begäran ungmästarna Holm och Carowski äfven instämde och dermed sig förenade, hvar emot mästarne Höring och Säfdahl påstodo att, om ålderman Fox ville ännu blifva dervid, må han fortfarande vara ålderman, men åstundade han sjelf afsked, så äro de nöjde välja en annan. Derpå ålderman Fox», som tyckes blifvit öfverraskad af sammansvärjningen, »gaf tillkänna att han åstundade blifva från beställningen entledigad och befriad, hvarefter nytt val företogs, då det befanns att bisittaren Johan Ross erhållit 5, mäster Lars Säfdahl 3, Lars Holm 1 och Mikael Carowski 3 vota till ålderman, hvilket kommer att i ödmjukhet den ädla Magistratens anpröfvande och godfinnande underställas.»

Sålunda hade segern stannat hos upprorsmännen, antagligen emedan Fox, som varit en kraftfull men något despotisk herrskare, stött sig med litet hvar, helst man af protokollerna ser att han legat i delo än med den ene, än med den andre. Särskildt kan man spåra att oviljan hos en af de tre sammansvurne, mäster Holm, härledde sig från år 1740, då, vid sammanträdet d. 22 Maj, »åldermannen ändrog att mäster Lars Holm vid Embetets sammankomst i samtelige mästarne närvaro skall hafva sagt det åldermannen »kuijonerat» honom, sedan han, Fox, kom hem från Riksdagen. Mäster Holm förklarade att dess mening ej varit ond, utan de varit allesammans något lustige, och att han, Holm, då haft några glas vin i hufvudet, då det syntes honom som han vore en hatekyckling, men begär nu förskoning, i fall han sig försedt. Härpå utlät sig Embetet, att Mr Holm väl gjort sig skyldig till den pligt som skråordningen innehåller, men likväl modererar

det densamma till 1 daler 16 öre till lådan och 16 öre till de fattige.»

Enär Embetet var en dömande myndighet i alla de ärenden, som enligt förordningen, tillhörde detsamma, fick icke någon sammankomst ega rum med mindre den bevistades af en Magistratens ledamot, den så kallade *Embetsrådmannen*, vanligen densamme under en lång följd af år, liksom han äfven i denna egenskap tjenstgjorde icke blott vid ett utan vid alla, eller de flesta skrånarna, så som synes af handlingarne. Protokollet vid sammankomsterna fördes af en edsvuren *Embetsnotarie*, merendels Magistratens sekreterare eller annan juridiskt bildad person i Rådhusrätten. Detta allt gaf Embetet likhet med en domstol, och liksom allmänheten eller åtminstone skrånens egna medlemmar betraktade det med djup vördnad, höll Embetet sjelf strängt på sin värdighet — den fullständiga titeln i skrivelser till detsamma ljöd: »Ähreborne, välaktade och konstefarne Herrar Ålderman, Bisittare och samtelige mästars?»*)

I fall skråt icke hade eget »Embetshus», höllos sammankomsterna hemma hos Åldermannen. Vid början af desamma uppställdes den ofta grannt utsirade »lådan», hvori protokoll, penningar, sigill, välkomna och andra dyrbarheter förvarades, samt öppnades af Åldermannen och bisittarne gemensamt. Locket gick vanligen icke på gångjern utan var fästadt med fyra stolpar i lådans hörn, och kunde lyftas rakt upp, samt hvilade då på stolparne som en tronhimmel öfver sjelfva lådan.

När allt detta var gjort, togo ålderman, bisittare och öfrige mästars plats, hvarefter ärendena afgjordes »inför öppen låda», så som uttrycket lyder, motsvarande »inför sittande rätt». Ingen obehörig, d. v. s. ingen utom de tjenstgörande och mästars hade tillträde till förhandlingarne, och när lärlingar, gesäller eller allmänheten hade något att andraga, måste företräde begäras eller som det heter: »embetet äskas», hvarvid erlades »äskepenningar». Deremot voro ledamöterna ovilkorligen och vid böter skyldige att

*) Såsom betecknande för värdigheten, liksom för den dramatiska konstens ställning, anföra vi här ett utdrag ur Målarnes protokoll för den 7 Maj 1705: »Åldermannen föredrog på Embetets vägnar hurusom Mr Christian Schönfelt brukar sig hos Comedianterne, tyckandes honom sådant ej bör vara tillåtet; härpå ingaf Schönfelt en skrift som blef uppläst, och, sedan något om denna saken var diskuteradt, var Embetet förnöjdt att om något åkomme, har hvar och en att svara för sig sjelf». Det var sålunda högst nedsättande betjena dylika »konstidkare» med målning.

bevista sammanträdena, och häröfver hölls noga reda, som visas af de tidt och ofta i protokollerna förekommande klagomålen och ransakningarne. Såsom exempel härpå kan anföras att, sedan den ofvannämnde åldermannen Fox, blifvit skiljd från sin befattning, »androg han att som han är en gammal man och varit långt öfver 20 år ålderman han måtte, mot vanligt erläggande af kvartalsafgifterna förskonas från att gå på Embetshuset, men Embetet utlät sig intet kunna sådant bevilja». En annan gång, den 27 Maj 1710, förekommer i samma skrås protokoll följande anteckning. »Mästare Sven Wernbergh absens, bör för denskull visa laga förfall, eller och plikta», och samma dag dömdes »Mästare Gudmund Nilsson, som utan förlof trädt utur sammankomsten, att plikta till lådan 16 öre silfvermynt».

De ärenden som vanligast förekommo voro inskrifning i skråt af lärgossar, deras utskrifning ur läran, gesällers upptagande till mästare, val af tjenstemän, föredragning af skrivelser från mästare i landsorten, samt i öfrigt de angelägenheter, som kunde förekomma berörande skråts intressen. Derjemte beslutades äfven öfver den gemensamma kassan, hvars regelbundna ehuru icke förnämsta inkomstkälla utgjordes af de »kvartalspenningar» hvarje mästare utom åldermännen — och äfven dessa i vissa skrån —, hade att erläggas, vexlande i storlek under olika tider men under 1700-talets förra hälft vanligen utgörande omkring 10 öre silfvermynt i kvartalet.

Dessa medel ingingo i början af ett skrå temligen ordentligt, men blefvo snart allt svårare att indrifva, och man finner längre fram i tiden mästare på rest med ända till 20 à 30 kvartaler, hvilket föranledde Borgmästare och Råd att 1736 göra en påminnelse, med hot att om de icke ordentligt inbetaltes »komma de (mästarne) att undergå laga execution och derjemte ej få bruka embetsnäring». Ännu svårare var det att hålla efter de mästare i landsortstäderna (»Landmästare»), som lydte under embetet, och handlingarne visa att man måste bruka kraftiga medel, till hvilka i första rummet kunde räknas det, att embetet förvägrade sådana rätt att in- och utskrifva lärgossar.

JAGT EFTER BÖNHASAR. BAKOM RIKSDAGSKULISSERNA.

Kassans betydligaste inkomster utgjordes af de medel, som erlades i inskrifnings-, äske- och mästarepenningar. Utgifterna skulle bestå af de kostnader som voro förbundna med skråts inrättande — hvilka jemförelsevis icke voro obetydliga, då man ser att Kruk- och Kakelugnsmakareembetet t. ex. för sådant ändamål betalt 240 daler S:mt — vidare för skrifmaterialier, räknings- och protokollsböcker m. m. samt aflöningar till embetsrådmannen och notarien, af hvilka den förre uppbar 2 daler i kvartalet den senare 1, och slutligen till »embetsförnödenheter», hvarmed förstods förfriskningar som intogos efter eller under sammanträdena.

I sjelfva verket var det likväl »jagandet» af bönhasar och dermed sammanhängande rättegångar, som togo lejonparten af de inflytande medlen, så att Målareembetet, hvars såväl kassa- som protokollsbok äro mycket omsorgsfullt förda, och hvars handlingar därför här företrädesvis begagnats, för sagde ändamål under omkring tre år utgaf 60 daler S:mt och dessutom särskildt 1726 »till bönhasars jagande i Göteborg och omkringliggande städer» 25 daler 26 öre S:mt, hvilket på den tiden och i förhållande till tillgängliga medel icke var någon liten summa.

Som vi redan förut haft tillfälle se, var *bönhaseriet* en af skråväsendets bittraste och svåråtkomligaste fiender, icke minst därför att gränssorna icke voro fullt tydligt uppdragna mellan allmänheten och yrkena samt mellan de olika yrkena inbördes. Så hade t. ex. soldater privilegium på att förrätta en del arbeten, hvilket lätt gaf anledning till tvist, och målare-embetet gjorde sålunda, efter att hafva tagit reda på att soldaterna vid Göteborgs garnison, Per Andersson vid kapten von Krakowitz kompani, och Jörgen Kruse vid öfverstlöjtnant Rosengrijps kompani, betjenat med målning, anmälan derom hos regementschefen, som i utslag af den 11 Juli 1737 förfäktade soldaternas rättighet dertill i så måtto, att de medgåfvos få måla hvar för sig utan annans biträde, om de inskränkte sig till endast mindre arbeten. Detta senare

vilkor var emellertid en svag sida, som kunde med fördel angripas, något som embetet ej heller försummade, utan anförde besvär hos kongl. Generalkrigs- och Leuterationsrätten. Visserligen kunde man icke neka att soldaterna voro berättigade utföra mindre arbeten, men man frågade: när skall ett arbete anses stort och när litet? och härom utspann sig nu en långvarig rättegång. Embetet begärde få höra vittnen, hvilket regementskrigsrätten afslagit, och ville med dem styrka, att soldaterna »tillsammans» målat en vagn; visserligen funnos inga vittnen som sett båda arbeta på en gång, men embetet resonerade, att det är en »lätt uträkning att, som vid sådane arbeten, derest man skall hålla armarne öfver sig, kan en man icke länge uthärda, alltså måste de ymsa och den ene hvila medan den andre arbetar, utom det att alltid en således står på vakt för att tillse, om någon undersökning blifver.» Generalkrigsrätten återvisade målet till regementet, för de anklagades ytterligare hörande, och, sedan målare-embetet ännu vidare anmält att soldaterna åren 1737 och 38 utfört en del större arbeten, som obestriddligen tillkommo detsamma, såsom att de »målat en Falköpingsborgaren Sandberg tillhörig vagn, målat spegeln på en Holländsk jakt, strukit ett plank i stadsmäklaren Johan Fredrik Brusewitz gård, målat en vägg på ett vid Konungsgatan beläget hus samt en dito vid Lilla Bommen», dömdes den ene af dem, Per Andersson, att gå värjemålsed såsom misstänkt att hafva öfvertagit strykningen af en vägg, som en målaregesäll lemnat ofärdig, och från hvilket arbete embetet förut »jagat» en qvinna som också fuskade.

Det som i betydlig mån invecklade förhållandena i allmänhet var, att skilnaden mellan de olika skråna i vissa fall endast med största svårighet kunde bestämmas, hvilket gaf anledning till oupphörliga tvister dem emellan. Sålunda fick en skoflikare icke göra nya skodon, hvilket var förbehållet skomakarembetet; en juvelerare fick icke befatta sig med de egentliga guld- och silfverarbetena; en bildhuggare eller snickare hade icke rättighet att lakera eller förgylla emedan detta tillhörde målarna — något som vi särskildt vidröra, emedan det var orsaken till en mycket långvarig fuskerirättegång, som började den 22 September 1742 dermed, att Målarembetet ingick till Rådstufvurätten med begäran om handräckning, att hos bildhuggaren Joh. Joachim Beckman lägga beslag på de saker han höll på att »stoffera och glanzförgylla», samt att han måtte förbjudas dylikt arbete med spegelramar, predikstolar och annat sådant, hörande till deras och ej till

hans område, hvarpå Rätten resolverade att, som samma klagomål mot honom gjorts redan 1735, då Rätten svarat att den icke visste om stoffering och glansförgyllning hörde till bildhuggeri eller målning, hvarom först underrättelse borde inhemtas från Stockholm hur bruket der var, men Målareembetet försummat infordra och aflemna en sådan upplysning, kunde icke något vidare göras åt saken.

Derpå dröjde det några år, hvarunder väl sådan upplysning anskaffats, ty af den 22 Febr. 1750 finnes en »Förteckning på de Pertzedlar som undertecknad ålderman och Bisittare fråntagit Bildhuggaren Beckman uti stadsbetjenternas närvaro», bland hvilka persedlar nämnes: »en funt af bildhuggarearbete målade och förgylld med oljefärg, samt sex stycken festoner med löfwärck målade och förgyllda», — hvaraf synes att den begärda handräckningen då erhållits. Nu bar det likväl icke bättre till än att en del af dessa saker voro af amiralitets-kyrkorådet beställda till prydnad åt kyrkan, och sålunda gjorde denna myndighet, efter anmälan af Beckman, gensaga mot konfiskeringen och begärde sakerna åter, med anledning hvaraf Magistraten förordnade att besigtning å desamma skulle ega rum. En sådan anställdes också, och gode männen lemnade det intyg, att arbetena måste betraktas som hörande under målarnes verksamhet och ej under bildhuggarnes.

Beckman lät emellertid för ingen del afskräcka sig af detta ty följande året gjordes ånyo beslag hos honom af arbeten och verktyg, hvarefter målareembetet hos Magistraten anhöll att han måtte vederbörligen näpsas. Hvad Rätten härpå svarade känna vi icke, men den 28:de derpå följande Augusti möttes måleriåldermannen Ross och bisittaren Drapp samt Snickareåldermannen Anders Björkman med bisittaren Johan Ekelund, inför Rätten, dervid Beckman var tillstädes. Den förstnämnde begärde då att alla hos den senare ännu befintlige snickare- och målareverktyg måtte blifva honom afhända och han derjemte bötfällas, hvartill Beckman yttrade: »i erradt mod, att om Ross kommer och afhänder wärcktygen, skall han slå armar och ben af honom»; rätten inskränkte sig till att förbjuda honom använda den soldat han hittills haft som biträde. Beckman stod likväl icke till att få bugt med, och ännu 22 år efter det klagomål första gången höjdes mot honom, förekommer han som svarande.

Äfven inom sjelfva embetena fuskades, dels af gesällerna, i det de förrättade arbeten åt allmänheten utom mästarnes tjänst, eller begåfvo sig ur staden med köpta materialier, och sedan drefvo

kring på landsbygden och der tillhandagingo för billigare pris, och sålunda kringskuro mästarne — dels ock gjorde desse senare sjelfve sig skyldiga till åtal, så som när 1706 »åldermannen Mäster Grijs angaf för embetet hurusom Mäster Schönfelt angifvit att Mäster Jonas Grope tagit bönhasar i arbete till stadshusets måhlning; mäster Grope nekade intet att han betjänat sig af 3:ne artolleribetjenter, men förklarade orsaken vara, att han samtidigt hade annat arbete, som han ej ville släppa, hvilket han bestyrat sjelf, förmenandes sig hafva så wähl rätt dher till som mäster Christian Schönfelt, som brukt dhe 2:ne af samma folk för 3¹/₂ år sedan. Mäster Schönfelt förklarade, att det som den tiden skedde är redan bilagdt emellan embetet och honom, som den tiden hade hvarken pojke eller gesäll.» Följden blef, att Grope pliktfälades till 3 daler 10 öre s:mt böter.

Till och med den ofta omtalade mäster Ross, som eljest var en så stor inquisitor, gjorde sig skyldig till något dylikt, enär han 1739 finnes angifven att hafva en dräng, Lars Ölgersson, som han lät rifva färg och använda i arbetet, hvarför han, »alldenstund detta kunde leda derhän, att drängen med tiden kunde inhemta så mycket, att han bönhasade i professionen», ålades låta inskrifva honom i läran.

Äfven ett sådant skrå, som Tenngjutarnes, hvilket icke var mäktigt liksom målarnes genom medlemmarnes antal och framstående betydelse inom samhället, såg sig likväl icke deraf hindradt att med passion hängifva sig åt sporten: jagandet af bönhasar. Det är i synnerhet ett sådant fall som förtjenar ett närmare omnämmande. Förhållandet var nämligen, att guldsmeden i Göteborg, Petter Wirgman, den 27 Juni 1739 erhållit kommers kollegii privilegium på anläggande af en fabrik i Alingsås för tillverkning af metallvaror, hvilken mycket riktigt kom till stånd och började arbeta med legeringar af tenn och koppar. Troligen var den senare metallen väl litet använd, ty tengjutarembetet i Stockholm fästade uppmärksamheten derpå och började nu, i förbund med embetet i Göteborg, en rättegång mot Wirgman, som varade i omkring 30 år, derunder embetenas alla tillgångar gingo åt i processkostnader, så att embetet i Stockholm år 1761 i ett bref uppgifver sina ditills hafda utgifter härför till icke mindre än 2,000 daler, förutom hvad som lemnats af tenngjutarne i Göteborg, hvilka särskildt 1753 lemnade 20 daler, år 1769 100. *Hvartill* dessa penningar till säkerligen icke ringa del användes, framskymtar af följande bref från Stockholmsembetet:

»Högtärade herrar, ålderman, bisittare, samtel. Embetsledamöter!

»Det Lofliga Embetet i Giötheborg lärer tvifvelsutän vara sig bekant, huru guldsmeden Wirgman å nyo på denna Riksdag begärt upprättelse på sin förra fabrique i Alingsås, och har han den 6 Maj i Handels- och Manufactur-Deputation ingifvit och straxt derpå den 7 derpå följande bekommit den resolution och stadfästelse, att han obehindrad må nyttja sin fabrique, allenast han å dess tillverkningar brukar en stämpel, som utmärker Materiens beskaffenhet med det ordet »[kopparblandadt]». Allt sådant skedde i löndom, mycket mindre blef det Embetet communicerad. Dock infann sig en ömsint man,^(!) hvilken allt sådant gaf oss vid handen, men som det allaredan lupit utur rätta skärselden, och nu för Wirgman ej mera återstod än att gå igenom plenum, hvarest så hastas och der ärendena ej så noga skärskådas, så att der ropas nej! och ja! och det af de fleste, som dock nog litet äro bekanta med sakens sammanhang. Nu var det af Wirgman afpassat det tiden var förbi, så att inga besvär af Urskillningsdeputationen mer emottogos: måste man alltså söka fördolda vägar, och gjordes försök med protestation i vårt och Göteborgs embetets namn — påstående skrifter hafva vexlats, och har Gud^(!) låtit oss lyckas, att Handels- och Manufacturdeputationens resolution blifvit annullerad och att Borgareståndet bekräftade våra besvär, då straxt Extraktum Protocolli af Borgareståndet affärdades till de trenne respective Stånden. Nu väntas allenast få ett stånd till hjälp, så ha vi vår önskan uppfylld, ty kongl. Brevet af den 5 Nov. 1760 är på vår sida. Vill därför nu, då det står i högsta giälet, anmoda Lofliga Götheborgs-Embetet ville, allt till gemensam nytta, någon hjälp oss tillsända, ty *smörjer man ej, så går det trögt*.

Jag kan ej underlåta berätta namnen på de herrar — CHRISTEN HORN af adelen, NILS ÅMAN prest, JOH. SCHULTZ borgare ifrån Götheborg, JON JANSSON bonde — som ville så i löndom fortskynda en så ruinerande sak för oss alla Tennarbetare i hela konungariket.

Lofl. Embetets i Giötheborg redobogne tjenare.

SAM. MARNELL.

Bisittare.

CARL SAUER.

Ålderman.

HENNING G. PSCHORN.

Bisittare.

P. S. Nu medan jag detta skrifver kom underrättelse att Wirgmans broder i gårdags härstädes har trakterat någre Riksdagsmän rätt magnifict».

Otaliga äro de fuskare som lagfördes, men vi vilja blott till slut redogöra för en händelse från 1806, som visar hvilket krån-gel genom skråväsendet åstadkoms. Kommercerådet Björnberg hade nemligen för målning af rummen i sitt nybyggda hus begärt från »målareartisten» P. A. Holmberg i Stockholm en dertill lämplig person, men när denne kom och började sitt arbete, ingrep em-betet, sökte hos magistraten handräckning till jagande af bönhasar, och lade, efter erhållen sådan, beslag på de i huset varande må-laresakerna. Björnberg anförde häremot, att kongl. skråordningen väl förbjuder obehöriga personer göra intrång, men icke att an-vända sådana, som tillhöra skråt, fastän boende på annan ort, upplysande tillika, att stadens målare ej medhinna det arbete som erbjudes dem, och att de dessutom icke ega tillräcklig färdighet att verkställa den finare målning, han önskade, slutande med att säga, det han »icke ville hafva att göra med ett sådant följe». Magistraten frikände verkligen Björnberg och den af honom an-vände målaren, samt upphäfde qvarstaden å sakerna, hvilket ut-slag bekräftades af kommercekollegium.

Då skråna i allmänhet icke kunde så noga följa eller beifra alla öfverträdelser, och efter det man förgäfves sökt nå målet ge-nom bevekliga framställningar till allmänheten, att vid förefallande behof icke anlita några andra än dem, som lyda under embetena, så lyckades slutligen dessa senare i Göteborg år 1772 genom sta-dens riksdagsmän utverka en kongl. resolution, som medgaf dem att välja och på egen bekostnad löna en särskild »embetsfiskal», som borde vara edsvuren och i öfrigt likställd med stadsfiskalen, äfven deri, att honom medgafs »bära särskild staf eller baton.»

Af dessa nu framlagda drag ur striden mot bönhaseriet, och ännu mer, om man genomgår skrånas protokoller, hvilka sida efter sida hvimla af sådana hjeltedater, framgår till hvilka snart sagdt olidliga resultat skråtvånget fört i kif, ovilja och fiendskap på alla håll och kanter, allmänheten mot skråna, dessa mot de enskilda och mot hvarandra, mästarne mot gesällerna och så mästarne an-klagande och bötfällande hvarandra.

INTRÅDET I LÄRAN.

Bixsom i våra ordnar, eller ännu hellre som hos riddarväsendet under medeltiden, voro medlemmarne i ett skrå delade i grader: lärlingar, gesäller och mästare.

Det var gifvet att man i en tid, då skråna med omsorg traktade att uppehålla embetets heder, skulle fordra särskilda vilkor för inträde i den slutna kretsen, och det var med fästadt afseende derpå, att skråt af allmänheten skulle betraktas med aktning, som i 1669 års förordning bibehölls det gamla stadgandet, att den, som begärde inträde, skulle förete »bördsbref», eller intyg om äkta börd. Detta stadgande finnes väl ej omnämndt i 1720 års skråordning, men bland Göteborgshandlingarne förekomma bevis i mängd, att fordran derpå allt fortfarande gjordes gällande. Hur mycken kraft och duglighet man under århundradenas lopp gick miste om genom en dylik bestämmelse, tänkte man icke så noga på, lika litet som på den grymhet och omensklighet man lade i dagen mot barn, hvilka utan eget förvållande blifvit utkastade i en verld, der deras enda arf var deras arbetsförmåga. Men att så handla öfverensstämde med de tidernas åskådningssätt, och det är först sent mildare och rättvisare grundsatser förmått arbeta sig fram, hvilket i förevarande fall dröjde till den 22 Juni 1752, då regeringen i en skrifvelse till Landshöfdingen i Göteborg skarpt klandrade det hittills varande bruket, och vid 40 dalers böter ålade skråna, att antaga i lära äfven oäkta barn. Denna föreskrift torde icke hafva tillkommit utan motstånd, att döma af följande anteckning i Tengjutarembetets kassabok för den 4 Juni föregående året: »Uttaget af lådans pengar till den skriften om oäkta barns lärande 1 dal. S:mt», hvilket antagligen syftar på något försök att få stadgandet upphäfdt.

Förutom intyg om äkta börd måste naturligtvis den inträdesökande gossen vara väl känd i alla andra afseenden, och hur högt man skattade redbarheten i handel och vandel visar sig af de afskedsord man brukade tillropa en gesäll, som begaf sig ut på vandring: »Helsa från mig mästare och gesäller, såvida handtverket redligt är; är det icke redligt, så tag penningar och penningars värde, och var behjelpig att göra redligt; går det icke, så tag din bindel på nacken, stick värjan till sidan och låt skäl-

mar och tjufvar sitta kvar». Det kan här vara lämpligt nämna att bland de ytterst få gånger man i protokollerna träffar exempel på oredliga handverkare, är 1645 då en prest, JONAS TORINIUS, anklagade JOEN SKRÄDDARE att, af de till pryndandet af en kappa lemnade 16 alnarne »knytning» (spetsar), hafva stulit 2 alnar, hvilket upptäcktes derigenom, att den förre efter någon tid tog spetsarne från kappan och mätte dem, dervid de två alnarne saknades.

Sedan föräldrar eller målsmän till den inträdessökande uppgjort öfverenskommelse med en mästare om vilkoren för undervisningen, anmäldes han af denne vid nästa kvartal till inskrifning, hvarom anteckning gjordes i protokollet, upptagande namn, födelseort, beloppet af inskrifningsafgiften samt den tid — från 3 till 5 år vanligen — han skulle i läran qvarstå. Nu var han *lärling*, och på denna afundsvärda plats hade han till åliggande att visa mästaren, dennes hustru och gesällerna sträng lydnad och underdånighet, samt vördnad för alla andra äldre medlemmar af skråt. Hvarje öfverträdelse i detta fall, eller om han icke ordentligt fullgjorde de befallningar, han mottog, vare sig för yrket eller andra mästarens angelägenheter, ådrog honom en bestraffning så hård, att det för ingen del var sällsynt han derigenom i förtviflan rymde, hvarför äfven nyare förordningar förbjödo att slå honom »alltför» omildt.

Han stod således under tjenstehjonsstadgan, men, fastän han därför *kunde* blifva hårdt och illa behandlad, var det naturligtvis icke gifvet att så skulle ske. Tvärtom låg det då som alltid i arbetsgifvarens intresse att se sig omgifven af nitiska och vänligt stämnda arbetare, och att söka bibringa honom insigt i yrket, för att under de senare åren af lärotiden draga största möjliga fördel af hans kunskaper och skicklighet. Dertill kommer såsom en förmildrande omständighet, att mästarens egna barn tvifvelsutan icke hade det stort bättre, samt att lärlingen betraktades såsom medlem af mästarens hus, åt vid hans bord och fick eller skulle få den vård och tillsyn i moraliskt hänseende, som hans uppfostran kräfde.

När den öfverenskomna tiden var ute, anmäldes detta af mästaren inför embetet, som då utskref gossen ur läran efter af mästaren afgifvet vittnesbörd om välförhållande, och förklarades efter erlagd utskrifningsafgift för en rättskaffens *gesäll*, samt meddelades läro- eller gesällbref. De som voro bosatte i landsortsstäder, men lydte under ett embete i Göteborg, kunde

skriftligen göra anhållan härom, som visas bland annat af efterstående karakteristiska bref:

»Ädle, Ehreborne, konstährfahrne och Högtaktade Herrar vid
Gjötheborgs allernådigst privilegierade Målare-Embetslåda.

Hög- och gunstige- mine Herrar.

Efter utståndne för mig lyckelige Läreåhr hos en hedersman, hvars välvilja och öma omvårdnad jag till sista stund vördar, läreren han blifva mitt vittne om mitt uppförande under Läroåren, hur jag mig skickat i en så ädel Wetenskaps eftersökande.

Hög- och gunstige mine herrar! Någon lystnad har fördt mig i eftertanke att göra mig habil få träda med någon betydelig granlagenhet i ett läroskrå och konstgille, som kan fägna och förnöja både ögon och sinnen; med ett ord: jag har sökt kunskaper, handlag, förknippade med flit och åhuga under 10 års vandring hos så väl höga som låga, och är nu kommen så långt jag med vörndad skulle våga mig aflägga för hederlige och granskande ögon ett någorlunda skickeligt prof af hvad jag i en ädel metie vunnit.

Edel- Hög- och gunstige mine herrar! Efter sådan omgång som förut omrördt är, fördristar jag mig till min lyckas vidare befrämjande falla besvärlig, och beder att mine herrar ej ogunstigt måtte upptaga att dessa rader måtte föra min talan: min aldra ödmjukaste anhållan är, att Herr Ålderman och Lofl. Embetet behagade för mig utfärda Geselle-Bref. Min lycka, då jag vinner denna hedervärda förmån, läreren jag alltid anse som en hög gunst, samt äfven veta framdeles aflägga ärebetygelse i alla de mål jag åstadkomma kan. Recognition för Geselle-Brefvet följer här inne-lykt med 16 daler Smt; fattas något skall det prompt med nästa post öfversändas.

Jönköping den 6 April 1775.

Ödmjukaste tjenare
JOHAN WURTZELIUS.»

DEN FRIE GESÄLLEN

måste i en del skrån före ernåendet af denna värdighet aflägga »gesällstycke», eller prof på arbetsskicklighet, i andra åter icke, hvilket förra likväl torde varit det brukligaste. I sin nya värdighet stannade gesällen merendels kvar ännu ett år hos den gamle mästaren, som visserligen fortfarande i så fall var hans husbonde, och af hvars hus han fortfarande var en medlem, men som deremot icke kunde tilldela honom husaga, utan egde, när oenighet dem emellan uppkom, vända sig till embetet. Dylika ärenden förekommo icke sällan i protokollerna, och särskildt hände det emellanåt att gesällerna lemnade tjensten i olaga tid, för att begifva sig till någon annan, som erbjöd dem högre aflöning.

Ett dylikt fall förekommer 1739 i målarembetet, då vid ensammankomst Mäster Ross anförde, att hans gesäll, Friedrich Becker, som blifvit af honom införskrifven, »sedan den betingade tiden är ute tagit pass till att bortresa men sådant intet gjort utan kvarblifvit, och är nu i arbete hos M:r Lars Holm, hvarför, och som M:r Ross uti sin till gesällen gifne sedel till resepass förbehållit sig att, derest gesällen ej skulle bortresa han då måtte få honom tillbaka i Condition, så har han sådant nu velat Embetet tillkännagifva och om dess handräckning anhålla. M:r Lars Holm förklarade, att Tisdags eftermiddag mötte han gesällen på gatan, och, utaf det att han såg honom gå med värja (!), frågade han honom derom, då gesällen svarade att han är resefärdig», men kom han på Holms begäran att kvarstanna hos denne.

Embetet dömde, att Becker skulle återgå till arbete hos Ross, men när det följande året visade sig att ingen af parterna efterkommit domen, togs målet före igen, då mästarne förliktes sedan Holm fått plikta några daler; gesällen förekallades och uppgaf såsom skäl hvarför han ej kvarstannat hos Ross, att han om »vintren illa farit med det han merendels fått till mat gröt, mjölk och bröd samt ost, sill, bröd och hwittling, men ej annan fisk», hvarpå han föreställdes att det, i anseende till den öfverståndna vintrens »trånghet», varit svårt erhålla fisk och annan mat, samt att han måtte låta sig nöja med husmanskost, hvarpå äfven han fick erlägga böter.

Som vi sett skiljer sig gesällens förhållande till mästaren från lärlingens äfven deruti, att den förre i allmänhet kunde lemna

sin plats när som helst, efter 14 dagars och i senare tid efter blott en veckas uppsägning. Äfven om han ville stanna på ett och samma ställe år efter år, var han ända till 1669 tvungen att begifva sig derifrån ut på vandring, hvilket stadgande väl sagde år borttogs, men traditionen kvarlefde in i våra dagar så, att gesällvandringen ansågs såsom något alldeles nödvändigt. Så hade väl ock en gång varit fallet, när förbindelsen mellan landsdelarne var ojemn och långsam, då det blef en vinst för yrket att gesällerna genom deras resor vida omkring till aflägsna orter spreda kännedomen om nya uppfinningar och arbetsmetoder.

När en gesäll sålunda kom vandrande till Göteborg och tillhörde ett skrå der det icke fanns särskild »gesällåda», egde han anmäla sig hos åldermannen, som, om den främmande önskade hvila öfver natten och arbete ej fanns, borde hänvisa honom husrum antingen in natura hos den mästare, hvars pligt för tillfället det var att herbergera dylika kringvandrare, eller ock gifva honom penningar. Tillhörde han åter ett skrå der gesällåda fanns, d. v. s. der gesällerna liksom mästarne sammanslutit sig till en förening, skulle han efterfråga herberget, och der bedja värden sända bud på »oldtgesällen», som här motsvarade åldermannen hos mästarne. Oldtgesällen var då skyldig att inom en half timma infinna sig, för att på embetets vägnar helsa den främmande välkommen.

Nu hade denne att uppvisa sitt pass, samt borde ytterligare styrka sin befogenhet genom att ostraffligt genomgå den examen, hvilken med honom anställdes af den mästare eller gesäll, som skulle skaffa honom arbete, en examen hvari frågor och svar voro en gång för alla bestämda. Dessa inlärdes ytterst noga, emedan misstag eller glömska derutinnan kunde föranleda att han fick draga sina färde med oförrättadt ärende. De hade tvifvelsutän nedärfts århundraden igenom, och bevarades som en ordenshemlighet, hvarför de äfven afgåfvos och besvarades hviskande. Vi anföra här nedan Göteborgs klensmedsgesällers »Handtverksordning», upptagande nämnde ceremoni:

När oldtgesällen, eller som han här kallas »örtgesällen», anländt till herberget, spörjer han: »Altså med förlof, är någon främmande tillstädes, som tänker skicka om (söka arbete genom att skicka bud omkring till mästarne) han sitte till bordet, och låte sig af mig om arbete omskåda för 1:ste, 2:dre och 3:dje gången». Efter detta, som kallades örtgesällens »uppklappning», frågades: »främmande klensmed?», hvarpå denne svarar: »Ett stycke deraf»; »örtg.: »Välkommen på handtverkets vägnar!» den främ.: »Stor

tack! Mästare, gesäller och unngesäller låta helsa eder ifrån N. N. stad och allestädes hvar jag har genomrest».

Örtg.: »Stor tack, mästare, gesäller och unngesäller likaledes; alltså med förlof främmande sitt till bordet.»

Främ.: »Jag tackar mycket.»

Örtg.: »Alltså med förlof, främmande, hvad är hans begäran, att han har skickat bud efter mig?»

Främ.: »Min begäran är intet mycket, allenast att handtverksbruk och ordning måtte blifva mig bevist, som jag det åter kan förskylla, antingen här eller annorstädes, hvar Gud vill vi råkas.»

Örtg.: »Handtverksbruk och ordning skall Eder vederfaras så mycket som jag lärt; hvad jag än intet har lärt, hoppas jag utaf Eder, som en rättskaffens gesäll, till att få lära.»

Främ.: »Utaf mig lærer han intet mycket annat än att löpa landet upp och neder, att slita kläder och skor sönder, Herr Faders (= krogfaderns) vin och öl utdricka; den ena gången mer, den andra mindre, allt som pungen vill räcka till.»

Örtg.: »Det kunna vi förut väl göra. Hvarpå skickar han om? på klensmed eller hvad förekommer?»

Främ.: »Klensmed» (men om han är väl förfaren: »hvad förekommer.»)

Örtg.: »Gesällvis eller unngesällvis?»

Främ.: »Unngesällvis (men om han är mästergesäll: »gesällvis.»)

Örtg.: »Styckverk eller veckolön?»

Främ.: »Veckolön.»

Örtg.: »Mästerson eller utläringe?»

Främ. svarar härfpå hvilketdera han är, och likaså på frågan, hvarifrån han kommer och hans namn. Derpå fortsätter

Örtg.: »Har han någon bekant mästare, som han tänker skicka (örtgesällen) in till?» Svaras härtill ja, frågas om han tager mästartaflan, hvartill den främmande säger: »nej, jag skickar från den äldste till den yngste.» Om nu det finnes flere gesäller, som skola i arbete, frågar örtgesällen om de vilja arbeta skiljde från hvarandra, hvarpå de främmande borde svara: »Måste vi från hvarandra giftas och dö, så kunna vi väl arbeta åtskiljde.» Slutligen säger örtgesällen: »Med förlof, låt intet tiden blifva Eder lång, har jag något förgätit, skrif det under bordet tills jag kommer igen, står det då ofvanpå bordet, vilja vi det med ett stop öl utstryka», hvarpå han går till den mästare, som är i tur, sägande: »God dag, käre mästare! der är en främmande gesäll hit-

resande kommen på vårt herberge, han begär 14 dagars arbete uti mästarens verkstad, all nytta till att söka och skada att hindra; ger mästaren honom arbete, är mig kärt och den främmande ännu kärare.»

Blir saken uppgjord, återvänder han till herberget, helsar och ber den främmande sitta till bords, samt aflägger rapport i följande ordalag: »Med förlof, främmande, Han måtte väl gerna vilja veta hvad jag har att förebringa; jag har nu gångit efter hans begäran, så vida handtverket är redligt, och mäster N. N. har tillsagt honom 14 dagars arbete; håll nu till godo hos en fattig mästare, och arbeta nu så att han blir rik — Lycka till.»

Har åter arbete icke kunnat skaffas, säger han: »Alltså med förlof, främmande, han skulle kanhända gerna vilja veta, hvad han har att vänta medan jag är så långsam; jag har nu gångit på Eder anmodan så vida Embetet räcker och redligt är, från äldste till yngste, från rike till fattige, och de läto alla helsa och tacka för denna gången. Är nu hans pung väl fullspäckad och skorna bra flickade, ett långt spett uti handen, kan min goda gesäll väl komma öfver den gropen, och jag önskar honom mycken lycka uti stora fältet», hvarpå han tröstande tillägger: »Med förlof, det är här brukeligt när en främmande kommer resande betalar man en kanna öl för honom uti Herr Faderns hus, och sedan får han skaffa sig lägenhet igenom porten ut. Lef väl, haf Gud för ögonen, så blir honom intet vägen svår!»

Hade arbete erhållits var det oldtgesällens skyldighet att föreställa den främmande för mästaren, eller, som det på konstspråket hette, »inbringa» honom, hvilket skedde med orden: »Med förlof, mästare, vill jag anförtro denne främmande gesäll; gifver mästaren honom skarpa filar och hvetebröd, och låter honom länge sofva, lärer mästaren nog få en bra gesäll af honom, far väl!»

GESÄLLERNA HÅLLA "KROGDAG".

Såsom en föreningslänk mellan embetet och gesällernas »låda» tillsatte det förra en »lådemästare», som skulle öfvervara gesällernas sammankomster och hålla reda på deras tillgångar, handlingar och dyrbarheter, i förening med den af dem sjelfva för hvarje kvartal utsedde oldtgesällen, allt i enlighet med sammanträdena hos mästarne, vid hvilka som vi sett alltid en rådman skulle vara närvarande.

För öfrigt hade de, i likhet med embetet, sina valde förtroendemän under olika namn hos olika skrån, såsom »skådegesäll», »skänkgesäll», »skrifvare» m. fl., liksom de hade sina pokaler, »välkommor», och andra saker i likhet med mästarne. För gemensam räkning hyrdes ett »gesällherberge» af någon person, hvilken kallades »krogfader», liksom ofta herberget kallades krogen, hvilken förre åtog sig att mot ett visst belopp för sammankomsterna upplåta rum, tillhandahålla öl m. m. mot betalning och vara ansvarig för »lådan» med dess innehåll; vidare skulle han tillhålla gesällerna att i rättan tid gå hem till deras mästare, och slutligen egde de att på huset upphänga sin herbergesskylt.

Sjelfva sammankomsterna kallades af en del skrån att hålla »krogdag», af andra att hålla »skänk» eller att »beskänka sig», och delades i »grosse schenke», som höllos en gång i kvartalet, och »kleine schenke», som förekommo deremellan. Benämningen kommer af det äldre bruket att sammanskjuta penningar och för dem uppköpa dryckesvaror, hvilka i gillehuset tappades och försåldes, hvarefter inkomsten af denna »skänk»-rörelse användes vid skråts egna dryckeslag.

Vid sammankomsterna skulle oldtgesällen innan de öfrige anlände hafva uppsatt lådan. När alla voro samlade, satte man sig rundt omkring bordet »med bart hufvud och kappan på båda axlarne, vackra, sediga och tuktiga» — de främmande, om sådana funnos, öfverst, och sedan oldtgesällen affordrat alla närvarande deras värjor och andra vapen, öppnades sammanträdet dermed, att han tre gånger med hög röst sporde, om någon hade att klaga

öfver det lofliga embetet eller hvarandra skulle de sådant yppa, äfven tillfrågades krogfadern, hur gesällerna förhållit sig under den gångna månaden. Sedan härom ransakats, framtogos de af skråts ålderman och embetsrådmannen underskrifna stadgarne — gesällernas grundlag —, för att uppläsas af den som bäst kunde, hvilken för detta besvär skulle erhålla en kanna öl. Derefter inbetaltes qvartalsafgifterna, och så kom turen till inskrifningen af nya ledamöter.

Då nemligen en lärgosse utstått sina läroår, skulle han nästa krogdag infinna sig hos gesäll-lådan, för att upptagas i densamma. Han hade då att betala en viss afgift, hälften till lådan och hälften till förfriskningar, hvarpå han, efter mottagna förmaningar att uppföra sig som en ärlig och skicklig gesäll, och taga sig till vara för öfverträdelser af stadgarne, fick genomgå de ceremonier hvilka betecknade hans renande från de oarter, som ännu ansågos vidlåda honom. Dessa ceremonier voro ofta af högst barbarisk art, olika hos olika skrän; hos smederna kallades det »att bita i nyckeln», hos snickarne att »behöflas» o. s. v. Derefter inskrifves han i gesällboken, erlägger en särskild afgift derför och mottager slutligen en ytterligare förmaning att icke låta sig finnas hos slemt och förföriskt sällskap eller att dricka och spela med pojkar.

Vid sammankomsterna var förbjudet att spela kort eller tärning, att börja gräl eller slagsmål och att antasta danneqvinnor eller jungfrur med ohöfviskt snack och skamliga ord.

Efter de allvarsamma förhandlingarna kom dryckesgillet: »När nu gesällerna begynna till att dricka», heter det i snickarnes stadgar, »så skall oldtgesällen begynna den främmande mästersvennen med mästersvennernas välkomma att till dricka», och sedan gästfrihetens kraf på detta sätt voro tillgodosedda, vidtog sjelfva gillet i all gamman, sedan de yngste gesällerna inburit och iskänkt ölet. Men för att sätta en gräns för ett alltför ymnigt inmundigande af detta, voro böter af en half veckolön stadgade för den som drack mer än han kunde fördraga, och lika mycket för den som såg det men icke derom gjorde anmälan; plikta skulle äfven den som, vare sig med flit eller oaktsamhet, spillde mer än hvad på bordet kunde betäckas med en hand eller under bordet med en fot — likaså den som utfordrade en annan på värja, äfvensom den som antoge en dylik utmaning, äfven om duellen inställdes. Ingen fick heller lof att aflägsna sig ur laget eller att sätta sig i ett annat rum, icke ens att ombyta den plats, han från början erhållit vid bordet.

Bruken vid kvartalssammanskomsterna voro något olika hos olika embeten. Så är det i klensmedsgesällernas handverksordning föreskrifvet att oldtgesällen skulle öppna sammanträdet med följande tal:

»Med förlof. Herrar Lådemästare, samtelige gesäller och ungesäller! Dem måtte väl vara bekant hvarför vi alla fjerdedels år komma tillsammans, angående frid och enighet och vårt herberges vidmagthållande, alltså skall lådan varda öppnad. Herr Lådemästaren behagar först (upp-)läsa; alltså med förlof, äro tvenne örtgesäller förhanden, stiger en till dörren och den andre går ikring bordet och fordrar de fördolda gevären af, om någon har något.»

Derefter sker föredragningen i följande ordning: först uppmanas de närvarande att frukta och älska Gud, »vår Herr fader och fru moder, och hela husets anhöriga uti all tillbörlig ära hålla.» Vidare skulle, om någon främmande gesäll var närvarande, denne stiga fram till bordet, uppgifva namn och betala inskrifningsafgift; »är han machtergesäll gifve dubbelt så mycket», och derefter kommer ordningen till nyss blifne ledamöter, hvilka uppmanades stiga fram och »bita axet af nyckelen.» Sedan detta fullgjorts, antecknar »lådeskrifvaren» namnen i boken, hvarpå oldtgesällen dricker de främmande till med välkomsten. Derefter läses först »mästaretaflan» upp, och hvar och en gifver noga akt på sin mästars namn; sedan »skuldboken», hvars innehåll utredes så, att lådan får sitt och krogfadren sitt, »så han kan få borga på nytt igen.» Nu uppläses artiklarne och de närvarande tillfrågas trenne gånger om de hafva något obytt med hvarandra. Ytterligare »skall den gamla svarta skuldboken föreläsas, om någon deruti varder befunden, så vilja vi väl honom derut hjälpa, så framt han har penningar eller penningars värde. Är någon här, som har lust att förändra sitt stånd ifrån ungesäll till machtergesäll, han kan här så väl dertill komma som annorstädes; tänker han, att vi äro för svaga, så taga vi Herrar Lådemästare, Herr fader och fru moder, och om han betalar ett fat vin och ett par feta svin, så hoppas jag, att vi skola blifva honom starka nog.»

När oldtgesällen nedlade embetet höll han följande oration: »Alltså med förlof! Herrar Lådemästare, som ock gesäller och ungesäller, lära väl veta till att erinra sig, att hafva mig för N. N. år oskyldigtvis till oldtgesäll utsatt. Har jag nu intet lådan rätt förestått, så att lådan antingen litet eller mycket är för när skedt, så anmäle någon detsamma, så vill jag mitt tal och svar derpå

gifva; kan jag med mitt tal och svar intet bestå, så vill jag mitt tillbörliga straff gifva, efter som jag förskylt; tiga de, tiger jag ock. Nu väljen en uti mitt ställe, som bättre vet att lådan förestå än jag förestått. Altså med förlof lägger jag mitt embete neder; altså tager jag det åter upp tills valet föregått.»

FRIMÅNDAG, FIERABEND M. M.

För en gång hvar tredje månad hade gesällerna i Göteborg, och äfven annorstädes, rätt till en fri Måndag, hvilket bruk härledde sig från katolska tiden, då man firade »blå Måndagen» före fastan. Eljest skulle de infinna sig i arbete hos mästarne klockan 4 på morgonen, och hålla ut till klockan 7 på qvällen, »sedan skola de hafva heligsmål»; förrättades arbetet hos andre borgare, upphörde det en timme tidigare. Vid sjukdomsfall skulle kamraterna vaka öfver den sjuke i tur, och dog han, följde hela gesällskapet till grafven, hvilket vackra bruk äfven egde rum med en mästare, hvars hustru eller barn afledo.

Rörande »Fierabendsarbete», eller sådant, som förrättades på lediga stunder för gesällens egen biförtjenst, finnas särskilda föreskrifter hos olika skrån. Enligt smedgesällernas stadgar hade en spormakaregesäll lof att göra en »sporrhaft, ett kinkeblek, en bot att sätta på ett gement munstycke och en tygelring samt en klafve och en skrapa att skärpa» o. s. v. Naturligtvis begagnades härvid mästartens verkstad och råämnen.

Om äfven gesällerna ännu stodo under mästartens uppsigt, voro de likväl i många fall ganska oberoende. De hade som vi sett en egen kassa, hvarur utbetalningar gjordes för gillena, för medlemmarnes vård under sjukdom, för begrafningar och för understöd åt resande gesäller. Likaså hade gesällådan domsrätt i första instansen öfver ledamöternas handel och vandel, såväl när afvikelser skett från allmänna moralen, som när förbrytelser mot stadgarne blifvit begångna.

Straffen bestodo i allmänhet af penningböter, men det hände, att en eller annan icke ville falla till föga och inbetala hvad han blifvit ådömd, utan begaf sig bort åt andra håll, liksom att de, som tågade ut på vandring, efterlemnade skulder till krogvärd, eller icke uppgjorde sina tvister med kamrater och mästare. Då tillgrep man den utvägen, att den skyldige blef »nachgeskrefwen», d. v. s. att bref från gesällskapet eller embetet sändes efter honom till de orter, han antogs komma att genomresa, med förma-

ning till dervarande embete att icke gifva honom arbete eller understöd, samt begäran, att brefven måtte fortskaffas från stad till stad, från det ena embetet till det andra. Med detta straff, som naturligtvis mycket sparsamt användes, då det i dessa skråväsendets tider alldeles kunde tillintetgöra en persons hela framtid, följde inskrifningen af de straffades namn och förseelser i skråets »Schwartzbuch».

1778 ÅRS REVOLUTION.

Hmellertid verkade den stränga uppsigt, gesällerna utöfvade på hvarandra det goda, att de bemödade sig om ett höjande af sin ställning i moraliskt hänseende, och att de fingo sjelfkänsla, om äfven denna stundom visar sig från en något komisk sida, så som fallet var när Göteborgs stad 1778 firade kronprinsen Gustaf Adolfs födelse, då gesällerna anförde klagomål öfver att i magistratens kungörelse om de festligheter som skulle komma att i denna anledning ega rum, hafva blifvit räknade bland den »ringare» hopen. Bland skrånas handlingar finnas två, som angå detta mål, och vi införa dem här ordagrannt, emedan de äro i flera hänseenden af intresse; den första skrifvelsen lyder:

»Högtärade Herr Ålderman och det Lofl. Snickare Embetet!

Under en tid, då alla Svenske Trogne undersåtare hafva största glädje att öfver den Alsmäktiges nåd emot vårt kära fädernesland innerligen sig fägna, och då glädjebetygelser just för allmänhetens skull blifwa offentligen firade, hafwa vi såsom utlärde Elever och fria gesäller af den Lofliga Snickare Professionen hört oss under Trummeslag blifva utropade iblandt den ringare hopen, ehuru vi af hederlige föräldrar och ägta säng äro födde, med anständig ömhet uppfostrade och ändteligen lärt ett handverk, som till sin nödvändighet tienar konungar i sina palais och de förnämste herrar i sina hus, och hvarföre vi med tiden äro berättigade att blifva Swenske borgare, såväl i hederlige och större städer som mindre än Göteborg, hvilken likväl hittills varit berömd för lystert lefwerne och anständigt bemötande mot resande af handverks Classen.

Och då vi aldrig hört det konstnärer och deras fri-lärde gesäller i något land, under någon regering anses iblandt ringa eller liderliga hopen förr än nu, och vi icke finna att någon af Lofl. Snickare Gesällerna uppfört sig liderligt, oanständigt eller på gement sätt, hvarken på krogar, gator eller källare, mindre hos våra mestare eller inför Magistraten, utan tvertom på utmärkt sätt sökt förkofra oss i vår lärda profession, så hoppas vi, hvarom vi och på det högsta beder, att Herr Åldermannen och det Lofl. Snickare Embetet söker afskudda oss den skymfen, wi så wäl som andre gesäller lidit igenom ett sådant publikt anslag utaf Wäl-

Lofl. Magistraten, hvilket tillika blifvit med trummeslag på torg och bryggor allmänheten kungjordt, emedan vi såsom frie och vandrande gesäller ega fullkomlig frihet, efter uppsägning från våra Conditioner samt det åtagna arbetet, i annat fall att begifva oss från denna ort, derest vi äro förachtade, och till andra städer eller länder, hvarest vi äfven under Laglig Lydno njuta vederbörlig heder iblandt öfrige Närande Lemmar och tillkommande skatt-dragande Medborgare.

Förblifver Med Wördnad, Högtärade Herr Äldermannens samt Lofl. Snickare Ämbetets Ödmjuke Tienare

Johan Jacob Schulz	Carl Gottlieb Reichenberg.
Anders Allgren	Elias Grafen
Andreas Sjöberg	Swen Petter Ekelund
Esbjörn Ljungberg	Petter Ollsohn
Lorntz Zättergren	Lars Swänson
Andreas Stadius	Emanuel Ekelund
Daniel Scherling	Andreas Fogelberg
Claes Lundgren	Carl Gottlieb Bietan
Jacob Edberg	Petter C. Alldam.»

Liknande skrivelser afläto de andra skrånas gesäller, hvilket till den grad uppskrämde de hedervärda embetena, som sågo sig nära att blifva beröfvade på en gång alla medhjelpare, att de anmälde saken för Magistraten, som tog ärendet om hand och i följande utslag gaf en skarp tillrättavisning åt upprorsmakarne, hvilka derefter, som det vill synas, togo sitt förnuft till fånga och lugnade sig. Ifrågavarande utslag finnes bland målarembetets handlingar och lyder:

»Utdrag af Protokollet hållet hos Borgmästare och Råd i Göteborgs Rådhus den 11 December 1778.

Wid Oeconomie Directeuren samt Manufactur och Ämbetsfiscalen herr Martin Staaf jemte guldsmeds Äldermannen Anders Rentz tillika med guldsmederna Melchior Faust och Hans Christopher Alsing beviljadt företräde, ingaf Rentz en af samtelige guldsmederne och jouvelerarne undertecknad skrift, hvori the andraga huruledes theas gesäller af then ordsak tagit sig oro och äskat afskied från sina Conditioner, at Magistraten i sin den 26 sistl. November utfärdade Publication, angående Decorationen, som den 3 uti innevarande månad är worden anställd på stora Torget til firande af Hans Kongl. Höghets Kronprinsen Gustaf Adolphs högst hugneliga födelse, nämnde them bland then ringare folch-

hopen; och emedan gull- och silfverarbetare Societeten här igenom skall wara lidande, ty och i anledning af thet löfte, som ämbets rådmannen Herr Petter Coopman gifvit gesällerna wid Societetens sammanträde den 9:de Hujus, anhåller Societeten om Magistratens förklaring öfver berörde Publication.

Sedan thenna skrift blifvit upläst, förmante Magistraten guldsmederne at hålla sina gesäller i skick och ordning. Härvid yttrade sig Gullsmeden Faust, at annat folk ej mindre än gesäller skola oskicklige uppföra sig, och tillade Faust at han sedt prester öfverlastade af drycker och äfven sedt en rådman uti Götheborg ligga uti ränstenen.

Guldsmederna afträdde och inkommo på anmälan målare-åldermannen Theodor Gerhard Nubbe, snedkareåldermannen Magnus Wennerberg, skomakareåldermannen Jonas Grope, Hofsmes-åldermannen Niclas Bolm, Tenngjutareåldermannen Samuel Boström, Glasmästareåldermannen Hans Jacob Giese och Bagareåldermannen Magnus Dahlgren, hvarefter upplästes en af thesse underteknad och nu inlemnad skrift, hvaruti the, jemte föredragande af theras gesällers missnöje öfver Magistratens meranämnde Publication anhålla, at Magistraten wille utse något tillräckeligit och tjenligt medel till Gesällernes bibehållande på wärkstäderna.

Härvid inlade äfven kopparslagareåldermannen Laur. Söderberg twenne skrifter, underteknade then förra af honom och the öfriga kopparslagarne, och then sednare af kopparslagaregesällerne, warandes innehållet lika med hvad the föregående skrifter innefatta.

Skräddare åldermannen Georg Printz, likaledes närwarande, anförde att han wäl icke har del i the öfrige åldermännens andragande, men kan dock icke underlåta gifwa tillkänna at skräddaregesällerne, ehuru åldermannen förmant them, likväl wisa sig oroliga och torde wid nästa wandring begära afskjed.

Efter budit afträde yttrade sig Magistraten som följer: Magistraten har hvad förenämnde handtwärkerie Åldermän och mästare i thetta mål andragit, uti öfverwägande tagit. Och så fägnesamt thet å ena sidan Magistraten warit och är, att theras gesäller och arbetsfolk wid then till underdånigste frögdebetygelse öfwer Hans Kongl. Höghet Kron-Prinsens hugnadsfulla födelse anställde Decoration å store Torget, hwarifrån til allmänna folkets wälplägnad mat blifvit utdeld och win runnit, likmätigt Magistratens kungörelse, och äfwen enligt Magistratens förmodan wisat ett beskjedeligt och sedigt uppförande, utan att gjöra eller åstadkomma något oanständigt buller och oväsande, så främmande och oförwän-

tadt å andra sidan förekommer thet Magistraten at handtwärksgesällerna sedermera inför theras mästare yttradt otålighet och missnöje theröfver, att Magistraten i bemälte sin kungjörrelse sträckt sin warning mot alla otidigheters utöfvande äfven til them, och at the för thenskull tagit sig anledning at upsäga theras tjenst och arbete hos sina mästare, likasom thet them tillhörde at föreskrifwa huru Magistraten, i kraft af sitt Embete, sina Publicationer utfärda borde.

Erfarenheten i alla tider och på flera orter har wisat at, ehuruwål ibland handtwärksgesäller och lärlingar finnas dygdiga och sediga personer, som opåminte veta at taga sig til wara för alt oanständigt wäsende, kunna dock ibland them, såsom bland annan ungdom, träffas the som af obesinsamhet, hälst wid the tillfällen tå hwarjehanda kjänt och okjänt folk är församladt, låta sig förleda til sådana utswäfningar, som hafwa andras förolämpande i följe med sig, hwarföre, och tå thet tilhörer Magistraten at sörja för god ordning i staden, samt afböja alt hwad theremot strida kan, har thet ock ålegadt Magistraten at wid thetta tilfälle på sådant hafwa agt och til then ändan utfärda then warning, som nödig präfwats och wanlig wara plägar, och hwilken, om then än wore öfwerflödig, dock aldrig kan för samhället blifwa skadlig; hafwandes thet altid blifwit ansedt för prof af et sedigt och fridsamt sinnelag at uptaga alle wälmenta warningar af sina styresmän med wördnad och tacksägelse, men theremot för tekn af motsträfvighet och otidigt högmod at bemöta them med föragt och förtrytelse, som skulle röija at warningarne mera af frugtan än af egen friwillig böjelse blifwit efterföljde, hvarjemte Magistraten finner att thet tadel, som handtverksgesällerna för theras mästare låtit förspörja på Magistratens Publication, för thet Magistraten nämndt them bland then ringare hopen, är så mycket mer otidigt och obetänksamt, som änskönt ingen som beflitar sig om dygd och ära, för thess stånd föraktas, the dock, öfver hvilka Kongl. Skråordningen gifver theras mästare husbonderättighet, icke utan at röija en oanständig och löjelig inbillsamhet kunna påstå at mera här än annorstädes räknas bland then förnämre folkhopen, som thet och vore hos them en sjelftagen oriktig tanke, om the tro at then ringare hopen och then lastfulla hopen äro ett och thet samma.

Magistraten vill allt therföre hafva samtelige åldermännen och mästarne tillsagt, thet hvar och en af them sine gesäller sådant tillbörligen förehåller och tillika förebringa them Magistratens både varning och förmodan, thet the söka bibehålla then gode tanke,

som Magistraten om them haft och gerna än längre hysa vill, och således icke under en så otillbörlig pretext, som theras mästare funnit sig föranlåtne att tillkännagifva, visa sig motsträfviga och försummelige att arbeta hvar i sin mästaresh verkstad, emedan the böra besinna att ett vidrigt förhållande ej allenast vanhedrar them sjelfve, helst i en tid då hela Riket är försatt i högsta glädje öfver Konunga-Thronens befastande genom Kron-Prinsens födelse, och för hvilken nådegåfva then högste Guden både i Ord och gerning bör beprisas, utan ock är stridande mot Lag och Skråordning, samt ofelbart ådrager them then näpst, som sjelfsvåld och olagliga sammansättningar hafva med sig i följe.

För öfrigt och alldenstund gullsmeden Melchior Faust med oanständig och ohövisk utlåtelse, som Protokollet upptager, visat Magistraten sidovördnad, hvilket förhållande ej annat kan än gifva gesällerna ett elakt efterdöme; För then skull pröfvar Magistraten, i förmåga af XIV Cap. 7 § Rätteg. B:n, rättvist härför sakfälla Faust till Fyratio dal. Smts böter, eller 13 Rdr 16 skilling Specie, hvilka, ehuru the äro Magistratens ensaksmedel, Magistraten dock låter thenna stads fattige tilldelas; skolande protokollet häröfver utskrifvas och tillställas vederbörande Embeten. Ut supra in fidem Protocolli.

CARL JAN BRUNJEANSSON,
Stadens Notarius»,

och så slutade den revolutionen.

Man ser äfven någon gång att gesällerna ville ingripa i mästartnes rättigheter, såsom när 1749 en målaregesäll, Carl N. Kirchner i Örebro, till åldermannen ställde begäran om utskrifning af en lärgosse, bifogande en af denne enligt uppgift förfärdigad »ritning på ett helt ark hvilken han kallar den siste Nattvarden»; men samtidigt kom protest häremot från en mästare i samme stad, deri högeligen klagande öfver att gesällen understått sig utan hans vetskap begära utskrifning af hans egen lärgosse, »hvilket han säger sig hålla för en skymf». Embetets utslag blef: »Emedan Målaregesällen Carl N. Kirchner understått sig att direkt tillskrifva Åldermannen i en affair, som hela Embetet angår, och sökt förleda Embetet att utskrifva gossen Brandberg, finner Embetet rättvist att pliktfälla honom till 10 dal. Smt till vår låda och 2 dal. Smt till de fattige, om hvilka böters uttagande den Edla Magistratens föreskrift till Höga Landshöfdinge Embetet i Örebro kommer att sökas.»

“MONSIEUR“, GIFTERMÅL M. M.

 i hafva förut vidrört att det vid sammankomsterna lades stor vikt på att allt gick ordentligt till och efter bestämdt ceremoniel. Härpå hölls så strängt, att när t. ex. en skomakare-utläring, d. v. s. en som nyss tagit inträde i gesällernas samfund, vid en sammankomst tilltalat en resande gesäll med *du*, blef detta skriande brott mot god ton genast anmaldt för sjelfva embetet; parterna inkallades för sittande rätt, och, sedan ransakning inför Embetsrådmannen, ålderman, bisittare och öfriga embetets ledamöter, samt vittnen blifvit hörda, fäldes den skyldige att böta 1 Rdr Banco till lådan och 12 skilling till de fattige.

En gesäll var nemligen enligt bruket berättigad att tilltalas med »monsieur», och detta gaf åter anledning till en tvist inom guldsmedsmbetet, der det vid sammanträde 1756 hade uppstått ordvexling mellan stadsfiskalen och en mästare Arenberg, hvarvid den förre begärde få till protokollet att den senare »med ifver och vanvördiga utlåtelse visat honom sidovörnad», under det mästare Arenberg likaledes ville hafva i protokollet antecknad »det Herr Fiskalen kallat honom »Monsieur», och då han dervid anmärkning gjorde samt sig utlåt: »Monsieur har jag varit» — ändrade sig Herr Fiskalen och i dess ställe kallade honom flera resor »Mästare», hvilket Arenberg ansåg såsom en »chican», — guldsmederne läto nemligen kalla sig »herrar» och icke mästare såsom de andre handtverkarne.

Innan vi lemna gesällerna, återstår att omnämna ett egenomligt förhållande, som i väsendtlig grad påtryckte deras lif en särskild prägel, — vi mena det, om också icke i lag föreskrifna, så likväl i verkligheten tillämpade stadgandet, att en gesäll borde vara ogift.

Meningen härmed var naturligtvis den, att han som sådan vore ledigare och friare och kunde, af inga band hindrad, begifva sig dit hågen eller yrkets förkofran dref honom, liksom äktenskapet i viss mån ansågs skadligt för hans fortkomst, och emedan en gift gesäll, med skäl antogs icke skulle våga deltaga i de öfrigas sträfvan att häfda gesällernas oberoende gent emot mästarne.

På dessa grunder sågs en gift gesäll af de andra med högst oblida ögon, och betraktades såsom knappast tillhörig gesällskapet,

vid hvars samqväm han i allmänhet var lika litet tåld, som han ej heller lemnade bidrag till den gemensamma kassan, hvarför han äfven icke kunde ur den påräkna hjälp i tider af betryck. En senare lagstiftning gjorde visserligen hvad den kunde häremot, då i 1720 års skråordning upphäfdes det hittills rådande bruket att icke såsom verkliga gesäller erkänna dem som voro gifta, och 1773 uppmuntrades gesällerna uttryckligen till giftermål, men den gamla sedvänjan var öfvermäktig, och om en gesäll gifte sig uppgaf han vanligen alla tankar på att blifva mästare i skråt, och nödgades arbeta hela sitt lif igenom som gesäll, eller ock utträdde han ur embetet och bönhasade på egen hand.

Man skulle under dessa förhållanden tänka sig, att mästarne på allt sätt borde ifra för gesällernas giftermål, då det ju afgjort låg i deras intresse såväl att hafva gifta gesäller i sin verkstad, dem de borde kunna få behålla en mycket lång tid eller för alltid, som ock för att på så sätt utestänga medtällande både mästare och fuskare, men detta var så mycket mindre fallet, som af t. ex. målarembetets protokoll för den 25 Maj 1727 synes, att en gesäll, som begärde blifva mästare, medgafs detta mot att han skulle till lådan betala 10 daler i böter »för det han vågat arbetat under sin gesälltid, och sig gift (!)».

MÄSTARE OCH MÄSTERSTYCKE.

När nu en gesäll arbetat såsom sådan de föreskrifne åren, kunde han begära att som *mästare* blifva upptagen i de mäktiges krets, dervid vanligen tillgick så att han, vid en sammankomst, »äskade embetet» och bad att få »föreana sig med detsamma», erläggande »äskepenningar» till lådan. Hade han börds- och lärobref klara och ledamöterna ingenting att mot hans lefnad invända, fick han sig förelagdt att på ojäfvig mästaress verkstad och under oafåtligt öfvervakande af tvenne »skådemästare», tillverka ett uppgifvet prof på sin skicklighet i yrket. Sedan gesällen fått mästerstycket uppgifvit, ansågs han genast stå ett trappsteg högre, och kallades från detta ögonblick »styckmästare».

Stundom ser man i protokollerna att en ganska rundlig tid förflöt emellan det han första gången äskade embetet samt innan han fick påbörja mästerstycket, hvartill orsaken då låg deri, att han, om det var en mindre bekant person, som under flere år vandrat och hvars skicklighet och pålitlighet man ej så noga kände, fått sig ålagdt arbeta hos någon mästare ännu ett år, hvilket s. k. »årsarbete» visserligen icke påbjudes i 1720 års förordning men likväl tillstoddes.

Då mästerstycket var färdigt, framlades det till bedömande, antingen vid en kvartalssammankomst eller vid ett extra sammanträde, hvarför den sökande i så fall fick betala kostnaderna. Godkändes det, blef han för en redelig mästare och embetsbroder förklarad och tillställdes honom derefter mot afgift till lådan ett prydligt mästarebref, i äldre tid på pergament, i senare tryckt på papper. Sedan allan rättfärdighet å båda sidor var uppfylld, återstod det för den nye ledamoten att bjuda de äldre på »mästareförtäring», något som qvarstod som vanligt bruk länge efter det denna sedvana upphörde vara lag, och när han sålunda inträdt i embetet skulle han söka burskap och inför magistraten aflägga sin borgared. *)

*) I »Murmästaraskrå» af år 1487 säges en laggild »mästareförtäring» bestå af: »Först två tunnor öl, två skinkor, två tungor, två medvurstar, tre fat grytstek, tre fat stek, för ett öre hvetebröd, ett halft pund smör, två öre rågröd.»

Föreskriften att till vinnande af mästerskap prof skulle afläggas, blef en ständig källa till krängel. Det är väl sant, att den så till vida var af nytta, som allmänheten derigenom hade någon säkerhet för att endast kunnige personer blefvo mästare, men å andra sidan utgjorde den en särdeles välkommen anledning för redan varande medlemmar af skråt att derifrån utestänga befarade medtäflare, och protokollerna hvimla af exempel på rättshafveri i detta hänseende.

Vid så många och noggranna bestämmelser för mästerstyckets förfärdigande, kunde det alltid finnas något att mot detsamma anmärka. Stundom kasserades det på grund af att skådemästarne icke i alla delar kunnat följa arbetets fortgång, som exempel hvarpå kan anföras att när målaregesällen Johannes Burman, som ville nedsätta sig i Lund som mästare och fått till mästerstycke förelagdt »att afmåla ett kopparstycke, bifogadt vid Predikarebokens 2:dra kapitel, hvilket mästerstycke kommer att förfärdigas till 2¹/₂ aln höjd och 2 aln. bredd», företedde detta inför embetet 1755, upplyste Skådemästarne att, som han redan begynt tekna och måla förr än de derom underrättades, kunde de icke intyga att han gjort det sjelf, hvarför embetet förklarade att det dessutom, i anseende till fel i såväl tekning som målning, icke kunde godkännas, men medgaf honom att måla ett nytt. Burman begärde då att få veta felen på taflan, yttrande »att åldermannen sjelf icke kan göra så godt stycke, samt att åldermannen är capricieuse, hvilket på Herr Stadsfiskalens påstående uti protokollet antecknades.» Följden var att han pliktfälldes för missfirmelse, men blef sedermera mästare efter aflagdt nytt prof.

Nära 40 år senare eller 1791 förevisade gesällen Ingemar Sahlberg det honom till mästerskaps vinnande förelagda stycket »Polyphem och Galathée», hvilket embetet öfversåg, men kunde icke i anseende till derå befintliga fel anse detta prof såsom svars-godt utan skulle han göra ett nytt. Följande året inkom han åter med begäran att embetet ville uppgifva ämne därför, hvilket nu lemnades honom att fritt välja. Han bestämde sig då för att i olja på duk måla Kristi uppståndelse, hvilken tafla han efter några månader hade färdig, men den rönte samma öde som den föregående, och embetet utlät sig nu att i »berörde stycke finnas hufvudsakliga fel dem embetet förbehöll sig att skriftligen utmärka och bevisa, i fall Sahlberg häröfver skulle klaga», — kanske kände denne sig något skral i konsten, ty han åtnöjde sig med domen, och lyckades först efter ett tredje prof blifva mästare.

Som man af ofvanstående finner, var det icke några obehagliga ämnen som förelades till utförande. Också gaf detta anledning till klagomål ofta nog, dervid i allmänhet embetena blefvo de tappande. Ett sådant mål förekommer 1815, då en amiralitetsvarfsmålare Per Erik Engström sökte inträde, hvilket vägrades, emedan hans arbete bedömdes såsom underhaltigt. Häröfver klagade han och företedde hos magistraten bevis af det högsta befälet vid flottan att han till dettas fullkomliga nöje utfört de arbeten, som vid Göteborgs eskader varit erforderliga. Embetet ytttrade i anledning häraf den mening, att dylika arbeten voro alldeles otillräckliga att qualificera en person såsom kunnig i målning, och tillägger spetsigt: »när sådana arbeten förefalla, pläga vi med fördel dertill nyttja våra nylärlingar»; för öfrigt önskade embetet att Engström ville till Com. Collegium uppsända sitt mästestycke, för att såmedelst ådagalägga hans inkompetens. När magistraten, till hvilken E. vändt sig, i likhet med embetet förklarade profvet i alla afseenden så ofullkomligt att det icke kunde godkännas, anförde han besvär hos Com. Collegium.

I embetets förklaring häröfver heter det bl. a.: »Embetets ledamöter påstå icke att räknas bland stora målare, och mindre att kunna jämföras med en Raphael(!), men de äro alla kände för skickelige embetsmålare, och någre af dem kunna smickra sig vara fördelaktigt kände åtminstone af flere bland Kongl. Målare Akademiens herrar ledamöter, och ingen är som icke skulle anse för den största skymf, att blifva jämförd med en Engström», hvarför anhålles det magistratens beslut måtte fastställas. Kollegium svarade emellertid, att det utförda mästestycket — Paris öfverlemnande äppet åt Venus — väl icke kunde godkännas, men att, då burskapssökande gesäller enligt kongl. brevet 1773 och 1802 ej måge besväras med svårare prof, än som till utrönande af deras insigt och färdighet i handtverket kan anses erforderligt, och då till historiemålning fordras en grad af skicklighet i teckning och komposition, som ej kan anses nödig till burskaps vinnande såsom målaremästare, kollegium pröfvar skäligt att efter anmälan embetet förelägger Engström nytt prof.

På grund häraf anmälde sig Engström ånyo hos magistraten, då det tillkallade målarembetet såsom ämne föreslog en »statue att ställa i en nisch eller en blomsterkorg», men Engström fann detta vara ännu svårare än det förra, och begärde därför få måla en vagn, hvilket också blef rättens beslut. Embetet sökte väl ändring häri, anförande att det slags målning, som fordras vid en

vagn, »egentligen är en konst, som ej har gemenskap med vår, och till hvars utöfvande dessutom särskilda privilegier erfordras», hvarjemte yttras, att man af en målaremästare bör kunna begära något mera, och anhåller därför att Engström måtte åläggas måla åtminstone ett rum. Tidsriktningen var dock blifven fiendtlig mot skråväsendet, och embetet förlorade rättegången så väl i collegium som sedermera hos K. M:t, hvars dom utföll först 1817.

Man var, som vi sett, mycket sträng med profvens bedömande, ehuru det äfven finnes exempel på, att en gesäll kunde helt och hållet slippa undan mästerstycke, hvilket var t. ex. fallet med en Isac Wedberg, när han 1817 äskade embetet och dervid framlade som intyg på skicklighet »kongl. hofmålaren Linnells bevis» — embetet var ganska svagt för kongl. målareakademien.

Det vi anfört rörande mästerstyckena är för öfrigt ingalunda enstaka exempel på det krängel och de svårigheter som kunde möta inträdessökande, tvertom öfverflöda skrånas protokoller och handlingar af rättegångar och tvister i detta afseende.

Stundom gjorde icke embetena så långa omvägar att blifva qvitt medtäflare, såsom när t. ex. en gesäll, Carl Ekström, som år 1798 anhöll blifva mästare, fick till svar att mästarnes antal redan var större än ortens behof kräfd. Häremot reserverade sig åldermannen, som ansåg att Ekström icke kunde förvägras sin begäran, och sökanden nöjde sig icke heller med utslaget, utan gick till magistraten, som resolverade att han var berättigad vinna förening med embetet, och nu måste detta vika. Till mästerstycke ålades honom att måla i olja på duk »Kristi hudflängning», men när arbetet kom till granskning fann embetet gifvetvis så många fel deri, att det icke kunde förklaras svarsgodt. Ekström var likväl envis och återkom ännu en gång år 1800, då honom till ämne förelades »Gudinnornas träta om Guld-Äpplet», hvilket prof vid nästa sammankomst ändtligen gillades.

Det fanns likväl ett sätt, hvarpå en gesäll lätt nog kunde blifva mästare utan synnerliga invändningar, och det var om han gifte sig med en mästaress enka eller dotter, eller som det hette »konserverade huset», synnerligast om han derjemte öfvertog den förutvarande verkstaden på samma gång, så att verkstädernas antal icke ökades; här var nemligen alldeles samma förhållande som rådde inom presterståndet beträffande enkors och döttrars »konservering.»

Var det sålunda i allmänhet förenadt med ganska stora svårigheter att blifva mästare i Göteborg, hvilket i synnerhet var hän-

delsen när tiderna voro dåliga eller handtverkarnes antal i ett skrå så betydligt, att arbetet till följe deraf blef knappare, så gick det så mycket lättare att blifva mästare i de landsortsstäder, hvilkas yrkesidkare hörde under skråna i Göteborg. I regeln erfordrades blott att sökanden utverkade tillstånd af magistraten i den stad, der han ämnade slå sig ned, att der vinna burskap, samt att han inför denna myndighet företedde mästerstycke, hvarefter han af embetet erhöll mästarebref.

Embetet bekymrade sig helt naturligt icke det ringaste om huruvida antalet mästare i en annan stad blef för stort, hvarjemte det å andra sidan icke hade något att invända mot kvartalsafgifterna till förstärkning af dess kassa. Som det likväl kunde tänkas att en illslug person först utverkade sig mästerskap för bosättning i en aflägsen stad och sedan flyttade in till Göteborg, voro städse mått och steg häremot vidtagna: så blef 1763 en Johan Hinrik Dieden målaremästare i Uddevalla, men måste först afgifva förbindelse att, vid vite af 300 daler silfvermynt, icke framdeles komma till Göteborg, eller ens göra något sådant försök, och i de flesta andra fall göres mästerskapets fortvaro beroende på att de icke sökte göra intrång för embetet i sistnämnde stad.

SKRÅFÖRFATTNINGARNE EFTER 1720.

Af förestående redogörelse för det sätt, hvarpå 1720 års skrårordning tillämpades i Göteborg, har kunnat iakttagas, att man alltmot mot seklets midt afvek från den jemförelsevis frisinnade andan i denna förordning, och i sjelfva verket hade handtverkarne under tiden lyckats utverka åtskilliga viktiga inskränningar i densamma, för hvilka vi nu gå att lemna några upplysningar.

Innan vi likväl fortsätta att närmare skildra händelsernas gång, torde det vara lämpligt att erinra om hvad vi förut på många ställen påpekat, rörande den afundsjuke och afvoghet som rådde mellan de olika samhällsklasserna, mellan handtverkarne och de öfriga borgarne i staden, likaväl som emellan de särskilda yrkena sins emellan, allt med anledning af de privilegier eller företrädesrättigheter, hvarmed den ena samhällsklassen eller det ena yrket, ansågs vara eller verkligen var begåfvadt till förfång för de öfriga.

Särskildt var en sådan stämning rådande hos handtverkarne emot köpmännen, eller med andra ord hos de styrde mot de styrande. Det kan nemligen icke förnekas att köpmännen voro snart sagdt allenaherskande, på grund af såväl förmögenhet som bildning och särskilda privilegier.

Så tillsattes alla stadens högre embeten, till hvilka icke fordrades akademisk bildning, med personer ur de handlandes krets, hvilket naturligtvis i främsta rummet gällde om de högt ansedde och ifrigt eftersträfvade platserna i stadens Råd. Alla officersbeställningar vid borgerskapets corps intogos likaledes af köpmän, och, ehuru detta kan tyckas hafva varit en mera skenbar än verklig fördel, hade likväl befälet gent emot truppen icke ringa fördelar och en makt, som icke alltid synes hafva blifvit begagnad på det hänsynsfullaste. Härtill kommer att taxeringsmännen, som hvarje år tillsattes för att bestämma den skatt (kontribution) hvar och en hade att utgöra, äfvenledes i allmänhet valdes bland det förmögnare borgerskapet.

Ställningen mellan dessa båda klasser påpekas äfven i protokollerna öfver förhandlingarne vid de tillfällen, då borgerskapet sammankallades till allmän rådstuga; det heter då vanligen att hos Magistraten inställde sig följande af borgerskapet, nemligen:

hwarefter uppräknas namnen på de närvarande köpmännen —, och sist kommer »en stor-hop borgare och handtverkare». Det var för ingen del ovanligt att vid dessa sammankomster små strider utkämpades mellan handtverkarne och köpmännen, dervid de förra alltid ledo nederlag. De senares herskande ställning i samhället gjordes ännu orubbligare derigenom, att alla de förmögnare och mera betydande slägterne voro nära förbundna sins emellan genom icke blott gemensamma intressen utan äfven genom nära slägt-skapsförhållanden i mångfaldiga skiftningar.

Till köpmännens företrädesrättigheter hörde äfven att väljas till stadens ombud vid riksdagarne. Denna medborgerliga utmärkelse synes visserligen icke hafva varit lika mycket eftersträfvad som i våra dagar, åtminstone icke vid den tid hvarom vi nu tala, eller under de första årtiondena af 1700-talet, det vill säga innan ryskt och franskt guld tyngde de svenska riksdagsmännens fickor, men vigten för en samhällsklass att ega privilegium på att ur sin midt utse representanter, var oändligt mycket större då ännu, i samma mån som de ombud för borgerskapet, hvilka då samlades i Stockholm, mindre voro ombud för svenska folket än för lokala intressen.

Vi sade nyss att de handlande hade privilegium att utse bland sig riksdagsmän. Detta var likväl icke händelsen på grund af några skrifna förordningar, utan en följd af den herskande klas-sens makt, och var för öfrigt ingalunda obestriddt. Tvertom gjorde handtverkarne upprepade gånger försök att uppställa egna kandidater, men alltid till en början utan påföljd. För att närmare belysa förhållandet, torde det vara lämpligt att efter protokollerna redogöra för de öfverläggningar, som den 16 Aug. 1726 egde rum med borgerskapet, i afsigt att skaffa medel till underhåll och arvode åt den kort förut till riksdagsman utsedde Handelsborgmästaren NERESIUS.

Genast vid sammanträdets öppnande framträdde skomakare-mästaren ANDERS WETTLING och yttrade, att det kostat för mycket de förra riksdagarne, och särskildt har det gått för mycket åt vid den senaste, utan att handtverkarne deraf haft den ringaste nytta, men väl köpmännen fått förmåner dervid. Nu anse sig handtverkarne ej kunna bestå så mycket, utan fordra att underhållet af denna stadens fullmäktige proportionernas på borgarne i enlighet med de arvoden som åtnjutas af ombuden från de andra städerna, och i detta yrkande instämde flera af de närvarande handtverkarne.

Härpå utlät sig Herr Commercieborgmästaren NERESIUS att ett sådant oanständigt (!) tal ej passar vid en allmän rådstuga, då man förhandlar om publika saker. Hafva handtverkarne något att klandra vid de förra herredagsmännens åtgöranden, så böra de namngifva hvem de åsyfta, lärandes, hvad senaste riksdagen angår, stadens dåvarande ombud, Herr Justitieborgmästaren TELLANDER, nog kunna försvara det han gjort, liksom han redan öfver kostnaderna ingifvit räkning, hvilken blifvit af samteliga borgerskapet godkänd, »varandes detta deras utlåtande mera ett oanständigt skrål, än att på beskedligt sätt sin mening afgifva i denna angelägenhet. Och ehuru väl Herr Borgmästaren, så sôm han ock redan till en del förnummit, ej kan vänta sig annat än medisance och vidriga omdömen af en del illasinnade, så skall dock sådant ej vara capabelt, att, för den kärlek han bär till det allmänna och denna stadens bästa, hindra eller afskräcka honom från att med alla krafter söka denna sin ombetrodda kommission förrätta, så att han kan det för hvar rättsinnad väl försvara.»

Härpå utlät sig äfven Herr JACOB SAHLGREN att det ej lærer kunna uppgifvas något, som de handlande till sin enskilda nytta erhållit vid de förra riksdagarne. Häremot erinrade handtverkarne att den frihet de förut haft gent emot Uddevalla nu vore dem betagen, hvarpå gafs dem till svar, att sådant bevisligen icke skett med vett och vilja, »utan har det målet emot denna stadens påstående utfallit, Uddevalla stad till faveur.»

Skomakaremästare WETTLING uppträdde efter detta förberedande anfall med en mystisk historia, påstående att i den »kostliga kongliga resolution, som deras embete fått, den bästa mærgen vore utstruken», i anledning hvaraf han uppmanades att säga hvem han ansåg hafva förfalskat handlingen. Derpå svarade han att han ej vet hvem som det gjort, antingen här hos Magistraten eller vid Landskansliet, men resolutionen finnes sålunda delvis öfverkorsad i deras embetslåda, dervid mäster DAVID DEBER tillade att när han lemnade resolutionen fanns ifrågavarande ställe icke utstruket.

Rörande denna sak tyckes man icke vidare velat ingå i några detaljer, utan öfverläggningarne vände sig derefter om det, hvarför man kommit tillsammans, eller arvodet till den utsedde riksdagsmannen, Borgmästare Neresius, som förklarade sig icke vilja »resa åstad med mindre honom tillställes 2000 D. Smt, fast han förmodar att, i fall riksdagen ej skulle stå längre än tre månader, han då skall kunna lemna en del penningar tillbaka; men om riksdagen emot förmodan skulle längre kontinuera, och större

depenser (på mutor?) göras, vill han gifva tillkänna hvad ytterligare kan behövas. Till detta gåfvo samtelige deras bifall, och dermed var saken slut den gången.

Men när åldermännen för de olika yrkena den 17 derpå följande September infunno sig hos Magistraten, för att hvar och en afgifva de besvär de önskade få vid riksdagen afhjelpste, hufvudsakligen bestående i klagomål öfver fuskare, begagnade Justitieborgmästaren TELLANDER tillfället att, som han icke var närvarande vid förra sammanträdet, yttra: »huruledes han med särdeles missnöje måst förnimma det en man, under hans frånvaro på en embetsförrättning, vid allmän rådstuga tagit sig före att tadla de omkostnader, som vid förra riksdagen utgått, och som sådant honom högeligen förtryter och till sinnes går, så lärer han ej underlåta att nämnde person därför på behörigt sätt tilltala, men vill emellertid hafva samtelige närvarande af borgerskapet tillfrågade, om någon af dem skulle vara med merbemälte man ense, eller om de i gemen det ringaste hafva att påminna vid hans uppdrag som riksdagsman eller vid hans arvodesräkning, i hvilken händelse han vore färdig och med nöje erbjuder sig att gifva dem deröfver klar och tydlig reda». Vid detta bestämda uppträdande föllo handtverkarnes mod, nu som tillförne, och de svarade »med en mund, att de alldeles icke finna sig på något sätt dertill befogade, och att de icke heller varit för någon del skyldige med den som sådant obetänkt eftertal utfört, utan påstå på det högsta att skomakaremästare Wettling må därför till ansvar ställas och sin förbrytelse umgälla, på det de oskyldige må varda fria och utan misstankar, begärandes att han straxt måtte uppkallas».

De hade sålunda åter blifvit fullständigt kufvade, men vid ett följande sammanträde förklarade de likväl att de hade för afsigt att på egen bekostnad uppsända ett ombud till riksdagen, fram emot dennas slut.

Efter denna episod, rörande handtverkarnes ställning till stadens öfrige borgare hvarigenom det efterföljande torde bättre belysas, återtaga vi skildringen af deras inre angelägenheter.

Då under frihetstidens första hälft tillverkningar af alla slag rönt liflig och kraftig uppmuntran från ständernas sida, och till följe deraf fabriker (»manufacturer») för allehanda ändamål öfverallt uppstodo, ansågs det nödigt gifva dem en egen lagstiftning, som skiljde dem från handtverksskråna, med hvilka de hade mycket gemensamt. Så utfärdades 1722 en »Hallordning, hvarefter

klädesmakare samt flere vederbörande sig hafva att rätta», ytterligare utvidgad 1739.

Under Hallrätt hörde då kläde-, siden- och linnearbetare, silkesredare, ylletygs-, camlots-, parkums-, tröje-, möss- och strumpväfvare, schlossmakare, silke-, ylle- och linnefärgare, cattuns-, linne-, flanells- och saffianstryckare, prässare, tapetmakare, öfverskärare, fris- och filtmakare, valkare, rask- och sajetväfvare, ullkammare och spinnare, hvilka således icke räknades till skråna. I öfrigt var gränsen mellan handverkare och manufacturister icke så noga bestämd; såväl de förres som de senares gesäller och lärgossar förklarades i allo lika berättigade, och kunde, om de så ville, arbeta än under skrå, än under Hallrätt.

Detta förhållande ändrades 1741 till handverkarnes fördel derhän, att medlemmar i skrå icke finge dragas under Hallrätterna, eller af dem till mästare antagas.

En ännu viktigare fördel hade skråna tilltvingat sig redan 1734 genom resolutionen på ständernas besvär, hvilken, fullständigt kullkastande skråordningens stadgande att tillträdet till embetena var fritt för hvem som uppfyllde de gifna vilkoren, i stället förklarade att, till undvikande af fattigdom och bönhaseri (?), ej fler handverksmästare finge antagas, än magistraten och embetena pröfvade nödigt. Följden blef naturligtvis ett uppblomstrande af bönhaseriet, samt varornas oskäligena stegring. Det förra sökte man hjälpa genom stränga lagbestämmelser, och, som vi veta, genom tillsättande af »Embetsfiskaler»; det senare genom af opartiska personer verkställd värdering af tillverkningarne. Icke belättna med denna betydliga utvidgning af privilegierna, ville vederbörande gå ännu längre, och vid 1748 års riksdag uppstod inom borgarståndet, en skarp strid, emedan skråna ville utse särskilda riksdagsfullmäktige till handtverkeriärendenas bevakande, mot att på egen bekostnad aflöna och underhålla dessa ombud, men detta yrkande afslogs.

Konung Gustaf III, som tillegnat sig sjelf den ekonomiska lagstiftningen, var en afgjord vän af friare näringsidéer, och föreskref redan 1773 att 1720 års förordning skulle efterlefas, hvilken återgång, redan i och för sig en lättnad för allmänheten, gjordes ännu verksammare genom påbuden att gesäller, som uppvisat nöjaktigt mästerprof icke finge hindras blifva mästare, liksom de icke finge åläggas svårare eller dyrbarare prof, än oundgängligt vore, hvilket tillkom magistraten att afgöra. För att uppmuntra gesällernas giftermål och sålunda »bidraga till befolkningens nyttiga

tillvext», stadgades ytterligare att sådane, som gifte sig, skulle njuta 1 eller 2 års eftergift på den tid de eljest skolat arbeta som gesäller.

Denna författning — åtföljd af andra i samma frisinade anda, såsom t. ex. 1783, då det medgafs gesäller att till undvikande af prejeri få göra mästerstycke på hvilken verkstad de ville — uppväckte den största oro hos vederbörande, och borgareståndet gjorde åtskilliga försök att vinna ändring, dervid påpekande handtverkeriernas nödställda belägenhet, som skylldes på det allmänna fuskeri, hvilket enligt deras åsigt blifvit en följd af den friare lagstiftningen. Säkerligen hade konungen ej låtit rubba sig, om han ej vid 1789 års riksdag varit nödsakad emot adeln söka stöd hos borgarståndet, hvilket han därför måste ställa till freds. I anledning häraf utfärdades den 23 Febr. samma år en kongl. skrifvelse af innehåll bland annat, att ingen må drifva borgerlig handel och rörelse, som ej burskap vunnit (adel och ståndspersoner likväl all rätt förbehållen), och att om flere handtverkare skulle anmäla sig än som i anseende till ortens läge, folkmängd, näringskällor och kringliggande landsort, kunde anses finna sin utkomst, skulle behörigt afseende fästas vid embetenas och Magistratens utlåtande.

Denna skrifvelse åtföljdes något senare af en annan, med förbud för universiteten och allmänna verk att antaga handtverkare, samt för Hallrätterna att draga under sig handtverksgesäller, och »efter dennas uppläsande kunde ståndet icke nog uttrycka sin glädje öfver att nu hafva vunnit ett mål, som i nära 70 år varit förgäfvets eftersträfvadt; man beslutade slå en medalj till minne af den dag, då Borgerskapets rättigheter genom en orygglig act blifvit för evärdelige tider befastade, hvilken dag ofelbart skulle blifva en bland de märkligaste i historien.»

Utän tvifvel hade äfven skråna fullt skäl till en sådan glädje, ty nu voro de enrådande och kunde, med lagen på sin sida, hindra nya mästares antagande, dels genom att afstyrka gesällernes ansökningar, och dels genom att förelägga dem kostsamma och tidsödande mästerstycken. Det visade sig emellertid att dessa eftergifter icke tillfredsställde Embetena, hvilka år 1800 klagade hos Regeringen att ett öfverdrifvet antal mästare vunnit inträde och att fuskare mer och mer togo öfverhand, hvarpå Commerce Collegium visade, att tvertom i de fleste yrken mästartarnes antal betydligt minskats, oaktadt befolkningen tillväxt, hvarjemte i fråga om fuskeriet påpekades, att detta uppkom af de stora svårigheterna vid inträdet i skråna, och att strängheten icke kunde drivas längre

än till det medgifna jagandet och visiterandet, utan att tvertom handtverkerierna skulle vinna önskad framgång endast genom ökad, duglig tillverkning och icke genom minskad täflan.

Någon vidare påföljd hade icke denna klagan, lika litet som de vid uppgörandet af det nya statsskicket 1809 af de fyra stånden gjorde medgifvandena, hvarför under nästan hela första hälften af innevarande århundrade tillståndet i hufvudsak förblef det samma, oaktadt de upprepade försök till erhållande af lindring, som gjordes af adel och bönder.

SKRÅVÄSENDETS SISTA TID.

Det var först vid konung Oscar I:s uppstigande på tronen, som den allmänna fordran på en friare näringslagstiftning kunde göra sig hörd.

Det är en obestriddig sanning att det fans en tid, då skråväsendet var af stor och välgörande betydelse, såväl för städernas styrelser, emedan alla dessa »Embeten» utöfvade en noggrann och sträng tillsyn öfver sina medlemmar, som ock i första rummet naturligtvis för sjelfva handtverket. Man får nemligen icke underskatta vigten af den nära förbindelse arbetarne i ett yrke trädde till hvarandra i och med bildandet af ett skrå. Den täflan som härigenom uppkom, gällde icke allenast ett dugligt och godt arbete, utan äfven det personliga anseendet, till hvars bevarande man äfven införde stadgandet om äkta födsel. Det var sålunda för att, efter tidens begrepp, öka embetets heder, man var så noga med antagande af lärlingar och gesäller, liksom äfven detta var grunden till mästerprofvens afläggande.

Äfven i en annan riktning verkade skråna högst förtjenstfullt, nemligen i afseende på formgifningen åt och utstyrseln af handtverkens alster, hvarom en författare träffande säger, att man genom denna institution och den inom densamma rådande samverkan, den tidt och ofta återkommande kontrollen, kan förklara den enhet i stil, som plägar utmärka hvart tidskiftes arbeten; man höll sig i hufvudsak till de en gång häfdvunna mönstren, den klenare handtverkaren nöjde sig med att följa dem blindt, den skickligare tillät sig i enskildheterna hvarjehanda förändringar. Detta kunde icke annat än inverka på förhållandena i allmänhet, det tillförsäkrade tidehvarfvets stil herravälde i allt, det gaf åt lifvet och dess utstyrsel en starkt utpreglad konsekvens, hvilket står i en ganska stor motsättning till det obestämda, osjelfständiga vacklandet mellan stilar och mönster, som utmärker vår egen tid.

Skråna voro icke heller i sin början, som vi sett, så skarpt begränsade som de blefvo i en senare tid, då i och med detsamma äfven alla de olägenheter och vådor för näringarnes utveckling, likasom för hela samhällets välbefinnande, hvilka varit mindre kännbara under en friare tillämpning af föreningsidén, nu med full kraft och styrka gjorde sig gällande.

Om det emellertid är en sanning, att den förmögenhet hvarje människa besitter i sitt eget arbete, är den heligaste och äfven den ursprungligaste grunden till all annan förmögenhet, så är det utan vidare alldeles klart, att allt skråväsende står häremot i den skarpaste strid, och att det måste vara en uppenbar kränkning och ett obehörigt ingrepp i den allmänna friheten, när arbetaren, hvars hela framtid ligger i hans egna händers skicklighet, beröfvas tillfälle att använda detta kapital så, som han finner lämpligast, liksom det för hela samhället måste vara till den största skada, när icke alla förmågor få tillfälle att fritt utveckla sig till det enskildas och allmännas båtnad.

Det har förut sagts att skråväsendet efter 1809 i regeln bibehöll samma former som under senare hälften af det föregående seklet. Sålunda blefvo yrkena fortfarande bundna vid städer och köpingar, och på landet fingo sådane handtverk som i städerna lydte under embeten, icke sjelfständigt idkas af andre än skråddare, skomakare, smeder, murare och glasmästare. För att inskrifvas i embetet fordrades 14 års uppnådda lefnadsår och 2 månaders prøfvotid, hvarefter lärlingen hade att såsom sådan kvarstå i tre till fem år, innan han blef gesäll. Den senare var väl med afseende på arbetstidens längd endast bunden af öfverenskommelsen med mästaren, och ingen föreskrift ålade honom att »vandra på sitt embete», men detta hörde till regeln, och var för landet ett sannskyldigt plågoris, som något hämmades genom förordningen den 16 Jan. 1844. Deri stadgas att en gesäll, som under vägen till förpassningsorten finner arbete, må inställa resan, så vida han ingår ordentligt kontrakt om arbete under minst 1 månad, samt vidare att han skulle utom pass äfven vara försedd med gesällbok, hvori fanns angifvet ålder, namn, yrke, födelseort och föregående arbetstid, hvilken bok gesällen skulle vara skyldig aflemna till arbetsgifvaren, som efter kontraktets slut hade att återställa den med påteckning om gesällens uppförande.

Denna förordning väckte den största ovilja och förbittring hos skrånas medlemmar, men genomfördes, och i allmänhet kan man säga att genast från konung Oscar I tillträde till regeringen andra grundsatser äfven i denna riktning blefvo förhärskande. Sålunda lättades skråtvånget derhän till en början, att, då en gesäll ville blifva mästare, hade han att härom ingifva en af sin gesällbok åtföljd ansökan till magistraten, hvilken myndighet, om han i öfrigt egde god frejd och arbetat som gesäll i tre år, förelade honom efter vederbörande embetes hörande ett tjenligt mästerstykke,

som borde förfärdigas på en ojäfvig mästaress verkstad, under tillsyn af tvenne personer. Sedan detta blifvit godkändt, egde han söka och vinna burskap, och var derefter berättigad utöfva sitt yrke. För ernående af burskap åter fordrades det han skulle vara en myndig Svensk eller Norsk undersåte, hafva ställt borgen för 6 års utskylder till staden, samt att icke innehafva burskap på annan ort.

Märkligt nog funnos näringsfrihetens grundsatser samtidigt härmed fullt tillämpade i vissa städer, så som t. ex. i Östersund, Arvika och Döderhultsvik, der hvarje myndig, välkänd person, som uppnått 24 års ålder, och som kunde räkna och skriva, var berättigad utöfva handverk och andra näringar, äfven om han ej genomgått läro- och gesällår eller aflagt mästerprof.*)

Med full insigt om nödvändigheten af en utsträckt fri näringslagstiftning, var det härefter regeringen afgjort beträdde denna bana.

Till en början skedde detta med en helt naturlig försigtighet genom »Fabriks- och Handtverksordningen» af den 22 Dec. 1846, hvari handtverkarne delas i tvenne grupper, dels sådane som med andras biträde ville drifva ett yrke — dessa skulle förete magistraten prof på sin skicklighet, d. v. s. göra mästerstycke —, och dels sådane som antingen ensamme eller med tillhjälp af hustru och barn ville idka handverk, hvilka deremot voro befriade från mästerprofs afläggande. Härigenom var i sjelfva verket en ände gjord på skråväsendet, ehuru det dröjde ända till den 18 Juni 1864 innan genom lag blef stadgadt, att hvarje myndig svensk man eller qvinna är berättigad drifva yrke i stad eller på land, hurem helst synes och utan någon slags inskränkning, hvarmed fullständig frihet inträdde på alla hithörande områden.

*) I och med Kongl. Maj:ts bifall 1827 till handtverkarnes i Ulricehamn begäran, att få inrätta en »handtverkssocietet» för alla slags embeten derstädes, emedan det föll sig obehvämt anlita skrån i andra städer, torde en af de första mera betydande breschernä gjorts i skråförfattningen.

DRAG UR DE OLIKA SKRÅNAS HISTORIA.

Efter den föregående allmänna öfversigten af skråväsendet, dess uppkomst, fortgång och fall, återstår att något närmare redogöra för hvarje särskildt skrå, så vidt detta låter sig göra med tillhjälp af deras egna, ännu mer eller mindre fullständigt bevarade, handlingar.

Vi gå dervid i bokstafsordning och göra sålunda början med

1. *Bagareembetet.*

Dettas äldre protokoller synas vara helt och hållet försvunna, så att nu endast finnes kvar gesällernas kassaböcker för tiden mellan 1774 och 1850, samt »Skaffareholtets bok», innehållande åldtgesällernas namn från 1765 till 1851. Derjemte finnes ännu lådan, bärande årtalet 1758, samt den med silverskyltar prydda välkomman.

Man har till följe häraf endast spridda underrättelser om detta skrå, hvilket under 1600-talet, liksom alla de öfriga, hade sina sammankomster på Rådhuset i en dertill upplåten kammare, som mot 30 daler om året för detta ändamål tillhandahölls gillena.

De namn på medlemmar som under nämnde sekel förekomma i arkivernas handlingar, tyckas tillkännagifva att skråt i allmänhet bestod af utlänningar. Vi hafva bland dem antecknat:

SACHS, HERMAN, förekommer 1646—1649.

MARCUS, ANDREAS, 1654, ålderman 1669.

JORDAN, PETTER, 1654, egde 1670 hus på Drottninggatan.

HARDER, CLAUS, 1658.

JORDAN, JOHAN, 1676, var ålderman 1709, och egde 1712 hus på Drottninggatan.

MARX, JOCHIM, 1671. Kronobagare.

PRINTZ, SVEN, egde 1692 hus.

PRINTZ, NICOLAS, g. m. INGEBORG EILKING, förekommer 1697.

SUNDGREN, ANDERS, ålderman 1726. Egde 1721 hus på Kungsgatan.

2. *Bokbindarembetet.*

I Tyska kyrkans böcker är det förnämligast man har att söka underrättelser om de äldre medlemmarne af såväl detta som alla andra skrån i Göteborg, emedan handtverkarne under 1600-talet

till icke ringa del voro utlänningar, eller afkomlingar af inflyttade sådane.

Här omtalas år 1657 en mästare THOMAS KÜHN »buchbinder», som detta år är antecknad såsom fadder, och hvilken ännu 1676 egde hus på Drottninggatan; vidare 1671 JOHAN SCHENCK, husegare på Kungsgatan; 1673 JOHAN BIELFELD, och 1678 GOTTFRIED MEISNER, gift med Susanna Kühn, förmodligen dotter af den förstnämnde. På 1680-talet omnämnes NILS GREFWE, en son af den förste boktryckaren i Göteborg Amund Nilsson Grefwe, och gift med Maria Zilleroth, hvilken 1694 ingick till Rådhusrätten med begäran om ransakning öfver mannens död, den hon menade vara förorsakad af knifsmiden mästare Gabriel Hildebrand. Samtidigt med den förre hafva vi mästare TYRIS HASSELGREN, som 1696 egde hus på Kyrkogatan, och DETLOF WARNECKE, som tre år senare berättas vara husegare på Kungsgatan, samt JOHAN DAHL, äfven med hus på samma gata.

Warnecke innehade 1709 värdigheten af ålderman, och efterträdtes förmodligen i detta embete af SEBASTIAN EHINGER, hvilken åtminstone 1720 förekommer i denna egenskap. Några bättre eller fullständigare upplysningar kunna vi icke meddela för äldre tid om de konsförfarne män, som bundit dessa gedigna och prydliga folianter, hvilka utgöra en bokälskares stolthet och glädje.

Antalet samtida mästare har väl aldrig varit stort, hvilket äfven intygas deråf att Magistraten icke förr än den 23 Juni 1746 kunde åläggas dem sammanträda för att bilda eget skrå. Denna uppmaning, som förnyades den 22 April 1748, åtlyddes likväl icke förr än den 5 April 1749; till dess hade bokbindarne i Göteborg hört under embetet i Stockholm. Sedan deremot här inrättats eget skrå, kom detta så småningom att omfatta bokbindarne i en betydande del af södra och mellersta Sveriges städer, som man finner af förteckningen på åldermän och mästare.

Rörande de inre angelägenheterna hos detta embete, som företrädesvis kallade sig sjelf »Thet Konst-älskande», hafva vi anmärkt att lärlingarne först efter 1761 tyckas hafva fått aflägga prof innan de blefvo gesäller, samt att dessa senare redan 1752 fingo sina stadgar, hvilka i allt väsentligt äro liknande de öfriga »gesällskapens».

Såsom mästestycke föreskrefs vanligen bindningen af Erik Dahlbergs *Svecia Antiqua et Hodierna* — hvaraf det sålunda måtte funnits ett stort antal — och skulle detta ske i rödt eller svart läderband med »filetenritz» eller pressade ornament i guld på per-

marne; vidare Norborgs postilla i »marmorband med förgylld snitt och maroques på sidan», samt Arndts Sanna Kristendom, eller, som det stundom heter, »i brist deraf Brags postilla».

I handlingarne förekomma ej många fall då embetet sökte hindra gesäller att blifva mästare, men ännu 1831 var det likväl händelsen, då en C. E. Ekroth nekades inträde på grund deraf, att de förut varande mästarnes antal var större än behofvet kräfde. Som ett dylikt steg var i fullkomlig strid med skråordningen, upphäfdes det af Kommerskollegium, som ålade embetet att lemna sökanden inträde efter aflagdt, godkändt prof. Det förra verkställdes, men åldermän och bisittare förklarade att de ej ville mottaga den nye medbroderns mästareafgift, och det var endast genom Magistratens åtgärd de kunde förmås att tre år senare medgifva honom fullständig förening med embetet.

Fall af bönhaseri vore i detta embete så sällsynta, i fråga om det egentliga bokbinderiet, att vi ej kunnat antekna mer än ett enda. Den 27 Oktober 1730 klagade nemligen dessa handverkare hos Magistraten »huru som här i staden ett skadeligt och straffbart missbruk skall vara inritadt och allt mer och mer tilltaga, i det ej allenast en hop gymnasister och djeknar skola af fuskare och gesäller hemligen låta lära sig bokbindarearbetet, hvarmed de sedan betjena både sig sjelfva och andra, med skole- och andra böckers inbindande uti myckenhet, utan skall ock en afskedad artillerikarl vid namn Jöns Lundberg på någon tid tillbaka tagit sig den friheten, att både gå omkring i husen och öfver allt binda in böcker, samt lära gossar, dels af skolan och dels af andra utan åtskillnad, hvilka skola sedan binda in både enskildt och till offentlig salu.»

Deremot var bönhaseri icke alls sällsynt rörande ett annat ämne.

Förhållandet var, att en flera hundra år igenom pågående strid utkämpades emellan bokbindarne och boktryckarne, en strid som egentligen upphörde först med skråväsendets undergång. De senare voro nemligen förbjudna att sälja de af dem tryckta arbetena eller tryckta arbeten i allmänhet, hvilket var en bokbindarne förbehållen rättighet; de voro landets i äldre tider enda bokhandlare eller som det hette, »Bokförare». Med afseende härpå utfärdade 1652 Drottning Kristina, i anledning af bokbindarnes klagomål, en resolution som vid böckernas förlust förbjöd boktryckare att göra de förra något förfång. Detta stadgande upprepades af Carl XI 1674 samt af Fredrik I 1720 och 1730, hvarjemte 1739

utfärdades förbud för »pojkar och annat löst folk att till försäljande på gatorna kringbära almanackor, bönedagstexter och dylikt, såsom ock att uti åtskilliga bodar och uppå så kallade nålestolar nya inbundna böcker till salu hålla;» tillika förbjöds allvarligen allt »kringlöpande uppå gator och gränder med visor och mera dylikt, så att eho dermed beträdes skall straxt fasttagas och till arbete uti Spinnhuset aflevereras» — bistra tider för tidningskolportörer!

Den äldste bokhandlare vi träffat är GOTTFRIED STOLLE, hvars lager var pantsatt hos handlanden Henrik Weddinghusen, som 1695 lät utbjuda det på auktion. Titlarne äro angifna och det hela består förnämligast af arbeten i Theologi och historia, såsom »3000 klagen über Verdorbene Christenthum S. E. R. zu Regensburg», »Les occupations Saintes des Ames finèles», »Herzen und Leben Music», »Historia Pacis Germano-Gallo-Sveciæ», »Grundliche Regiern-kunst», m. m. Den derefter närmaste torde vara »bokfö-
raren» JOHAN GUNTELL, som $2\frac{2}{6}$ 1720 erhöi kansli-kollegii tillstånd att i Göteborg hålla öppen boklåda, och som vann burskap samma år den 28 Sept.

Bokbindaren och boktryckaren JOHAN GEORGE LANGE hade boklåda kring midten af 1700-talet, men efter hans död 1769 tyckes den egentliga rörelsen upphört och det säges 1771 att hans arfvingar då blott hade böcker i kommission. Samtida vittnesbörd intyga att det var just vid denna tiden ganska klen bestådt med bokbindarne och bokförsäljarne i Göteborg. Lektor Johannes Gothenius ber nemligen 1765 i bref till den bekante Giörwell att denne måtte skaffa honom bokbindare i Stockholm, ty »våra bokbindare i Göteborg hafva lagt sig in med sillsaltning eller äro meubelförsäljare»; vidare föreslår han upprättandet af en bokmarknad såsom i Leipzig och beklagar att icke ens i Lund fanns en boklåda.

Den som sökte upptaga Langes mantel var bokbindaren JOHAN WINBERG, hvilken 1770, sedan han fått höra att bokhandlanden i Stockholm JOH. CHRIST. HOLMBERG, samma år gjort ansökan att här få upprätta boklåda för att på så sätt kunna tillhandahålla »vetenskapliga och bokliga konstens älskare sådana arbeten, som hittills ofta måst med besvär och kostnad anskaffas från andra orter», ingick till konsistorium i samma syfte, begärande dess förord hos kansli-kollegium. Ett sådant förord lemnades äfven efter tillrådan af Lektor Rosén, hvarvid denne yttrade, att det vore så mycket större skäl att understödja honom, som det vore ovisst huruvida Holmberg kunde erhålla tillåtelse, när denne icke ville

söka borgarerätt i staden, hvartill kom att Lange afidit och att denna förlust borde ersättas, äfven med fara att det blefve, så som fallet nyss varit, två bokhandlare i Göteborg, hvilket för öfrigt vore en god sak »då täflan derigenom uppkomme och drägliga pris likaså.» Icke desto mindre erhöll Holmberg uteslutande en sådan rättighet genom kansli-kollegii utslag den 26 Sept. 1771.

Betalningen för böcker utgick i äldre tider mången gång egenomligt nog. Så klagade 1690 en prest ifrån Dal, Herr Arved Svahla, inför Kämnersrätten, hurusom han med Nils Grefve slutat köp om en bok, »Prucknero kallad», för hvilken han skulle gifva 2 fjerdingar smör och tre stycken baggar, och som detta var lemnadt ville han nu hafva boken. Härtill svarade Grefwes hustru, att hon väl tillstår att samme prestman tingat på boken och dervid omnämndt såväl smöret som baggarne, men att likväl icke något bestämdt köp blifvit uppgjort, hvartill kom att när baggarne anlände till staden och hennes man gått ut i porten för att bese dem, hade de varit sämre än de enligt öfverenskommelsen bordt vara, hvilket Herr Arved icke heller kunde förneka, men erbjöd sig lemna penningar i stället, något hvarpå hustrun ej ville ingå, och så slutade hela den affären.

Af Bokbindareembetets kvarvarande tillhörigheter märkes dess i en enkel låda förvarade protokoller, slutande den 1 Juni 1847, diverse lösa handlingar samt embetets *sigill*, föreställande ett öfver tre strömmar gående krönt lejon i en sköld, hållande i högra ramen ett lyftadt svärd, i den venstra en mot en bok stödd bugtig sköld med Svea vapnet, samt omskrift: »*Bookbindare Embetes Sigill i Götheborg A^o 1748*».

Fig. 54. Bokbindareembetets sigill.

Gesällernas handlingar ligga i en låda i form af en väldig foliant af trä med permar klädda med pressadt och rikt förgylt läder, sammanbundna med messingsknäppen; på ryggen läses: »Bokbindare-Gesällernas Ordninglåda», och inuti locket: »År 1752 den 12 Januarii är thenna lådan stiftat i Götheborg af följande personer: Ålderman T. Winberg, Johann Georg Lang. Wid begge Lådbisitt: Gesell-Fader Erik Ahlgren. Johann Christoph. Klahtsch åltgesäll född i Königsberg. Magnus Laros föd i Lund. Biörn

Jonsson föd i Bragnes. Lorns Ahlgren Jung Gesell föd i Göteborg.» Slutligen finnes äfven qvar två simpla sparbössor af jernbleck, den ena tillhörig mästarne, den andra gesällerna.

Vi hafva i embetets handlingar funnit efterstående

Åldermän.

- Winberg, Torsten; ålderman 1726, första gången, Mästare 1709, vann burskap 1710, blef ålderman 1749 till 1761, för andra gången, då han måste afgå emedan ledamöterna, sedan ingen sammankomst hållits åren 1759—1761 och han ej i godo kunde förmås utlysa sådan samt då det ej ens hjälpte att skicka till honom »stadsbetjenten Mounier och ungmästaren», det oaktadt föranstaltat ett sammanträde dervid man, på grund af den vanvördnad åldermannen visat Embetet, beslöt anmäla honom hos stadsfiskalen. Förek. ej efter 1762. Egde 1719 hus på Kungsgatan.
- Lange, Johan Georg; mästare 1718, ålderman 1761 till sin död 1769, gift med Maria Grefwe, dotter af Göteborgs förste boktryckare Amund Nilsson Grefwe, död 1677. Egde 1721 hus på Kungsgatan.
- Lundberg, Nicolaus; mästare 1751 (mästerstycke: »Weimarske Biblen in folio med kramfileten Rits och förgyld snedd, Svecia Antiqua i franskt band, Swenska Bibeln in quarto i engelskt band förgyld snedd, Telemaque i atlas förgyldt med tvenne ryggar, en skrifbok in quarto uti hvitt swin läderband».) Ålderman 1770—1780. Anteknad som medellös sistnämnde år, dog 1782.
- Ekeroth, Zacharias; mästare 1751 och bosatt i Alingsås, derifrån han 1766 flyttade till Göteborg, ålderman 1780—1782.
- Lembcke, Johan Daniel; mästare 1758, gift med T. Winbergs dotter, ålderman 1782—1785, förekommer ej efter 1800.
- Bolin, Gislo; mästare 1773; ålderman 1785 till 1803 då han tog afsked i anseende till sin höga ålder och sitt vistande utom staden, dog följande året.

Lindström, Andreas; mästare 1799, ålderman 1803 till sin död 1832.

Pettersson, Anders; mästare 1823, ålderman 1832—1836.

Andersson, Erik; mästare 1816, ålderman 1836—1839.

Winberg, Carl Gustaf; mästare 1823, ålderman 1839 till skräfts slut; var son af mästare C. G. Winberg.

Mästare (utom åldermän).

Ahlgren, Erik; mästare 1730.

Winberg, Anders; mästare 1736, flyttade 1751 till Wenersborg.

Lundberg, Jonas; mästare 1737, var död 1750.

Duckwitz, Johan Hindrich; mästare 1750, bosatt i Skara.

Meliander, Zacharias; mästare 1750, bosatt i Simrishamn, var död 1762.

Winberg, Johannes; mästare 1751, flyttad från Göteborg 1779.

Klahtsch, Johan Christoffer; mästare 1752, bosatt i Sköfde, förek. ej efter 1761.

De la Ross, Johannes; mästare 1752, bosatt i Malmö.

Rodin, Anders; mästare 1755, bosatt i Ulricehamn.

Ekman, Carl; mästare 1756, bosatt i Uddevalla.

Ahlgren, Lorens; mästare 1758, afgick 1766 ur embetet och blef handlande i Göteborg; son af Erik A.

Duire, Erasmus; mästare 1761, bosatt i Falkenberg; var från Köpenhamn.

Boström, Niclas; mästare 1762, bosatt i Skara.

Nyberg, Lars; mästare 1762, bosatt i Lidköping.

Salvius, Mathias; mästare 1762, bosatt i Wenersborg.

Lange, Gotthelf Fredrik; mästare 1766, son af Joh. Georg L.; anteknad 1780 som medellös.

Walstrand, Magnus; mästare 1768, bosatt i Alingsås.

Triebler, Christoffer; mästare 1770, bosatt i Borås.

Berggren, Truls; mästare 1773, bosatt i Sölvesborg derifrån han 1790 flyttade till Simrishamn.

Adler, Johan Jonsson; mästare 1773, bosatt i Uddevalla, förek. ej efter 1829.

Duckewitz, Herm. Hindrik; mästare 1773, bosatt i Skara.

Häger, Petter; mästare 1774, bosatt i Strömstad.

Ekroth, Lorens Johan; mästare 1775, ant. 1809 såsom fattig och sjuklig; son af Zacharias E.

Åkerberg, Jonas; mästare 1775, bosatt i Lidköping, öfvergick 1798 till annat embete.

- Adrian, Hans Georg; mästare 1775, bosatt i Kristianstad, var död 1790.
- Öhrvall, Anders; mästare 1775, bosatt i Wenersborg, förek. ej efter 1800.
- Qvick, Anders; mästare 1775, bosatt i Carlstad.
- Krageberg, Johannes; mästare 1775, bosatt i Borås.
- Forsström, Jonas; mästare 1776, bosatt i Arboga.
- Duckwitz, Johan Gottlieb; mästare 1776, bosatt i Mariestad, flyttade till Göteborg 1778 men förek. åter på förstnämnde ställe åren 1795—1802.
- Lundeberg, Mathias; mästare 1778, bosatt i Vestervik.
- Ahlgren, Anders; mästare 1778.
- Palmgren, Jöran; mästare 1779, bosatt i Jönköping, var död 1807.
- Norell, Erik; mästare 1779, var död 1787.
- Bundt, Andreas; mästare 1780, bosatt i Lund.
- Arndt, Berndt; mästare 1782, ant. 1809 såsom medellös.
- Tidström, Samuel; mästare 1782, bosatt i Linköping, fanns ännu 1790.
- Ekeroth, Nathanael; mästare 1784, förek. ej efter 1798.
- Stökel, Carl Johan; mästare 1785, bosatt i Hjo.
- Kempe, Lars Peter; mästare 1788, gift med Erik Norells enka; förek. ej efter 1803.
- Winberg, Carl Gustaf; f. 1755, mästare 1788, död 1819; g. m. Maria Mortensson, † 1838.
- Ahlgren, Joh. Georg; mästare 1791, bosatt i Kristianstad, förek. ej efter 1807.
- Holtz, Sven Gerhard; mästare 1791, bosatt i Borås, förek. ej efter 1811.
- Brander, Petter; mästare 1793, bosatt i Falkenberg.
- Nyman, Emanuel; mästare 1794, bosatt i Wexjö.
- Rogh, Olaus Petter; mästare 1795, bosatt i Vimmerby, förek. ej efter 1798.
- Torsén, Johan; mästare 1797, bosatt i Carlstad.
- Friberg, Magnus; mästare 1798.
- Wennberg, Isac; mästare 1798, arbetade som gesäll fortfarande och rymde från staden, samt förek. ej efter 1804.
- Håkansson, Håkan; mästare 1799, bosatt i Kristianstad, samt förek. ej efter 1804.

Pyhl, Justus Hansson; mästare 1799, bosatt i Lund, samt förek.
ej efter 1805.

Ortelius, Fredrik; mästare 1802.

Sjöbeck, Johannes; mästare 1804, bosatt i Lund.

Åkerman, Carl Isac; mästare 1804, bosatt i Christianstad.

Duqvist, N.; mästare 1807, bosatt i Örebro, sednare i Mariestad.

Lindberg, Erik; mästare 1807, bosatt i Åmål; förek. ej efter 1810.

Allard, Håkan Fredrik; mästare 1808, bosatt i Alingsås.

Boström, Abraham; mästare 1809, bosatt i Falköping.

Wirström, Olof; mästare 1810.

Adler, Gustaf Johansson; mästare 1811, förek. ej efter 1835.

Hagman, Aron Ulrik; mästare 1813; afgick ur embetet 1838.

Wolff, Sven Georg; mästare 1813, bosatt i Halmstad.

Söderberg, A. G.; mästare 1819, bosatt i Halmstad, förek. ej
efter 1831.

Hultström, Fredrik; mästare 1823, bosatt i Jönköping, död 1834.

Norberg, Carl Olof; mästare 1823, förek. ej efter 1834.

Sellander, C. G.; mästare 1827, bosatt i Trondhiem, förek. ej
efter 1840.

Trädgård, Gustaf; mästare 1827, bosatt i Lidköping, förek. ej
efter 1833.

Mandahl, Gustaf; mästare 1833.

Ekroth, Carl Efraim; mästare 1833, förek. ej efter 1839.

Molander, C. J.; mästare 1834, bosatt i Alingsås, förek. ej efter
1845.

Adler, Edvard August; mästare 1834, bosatt i Uddevalla, förek.
ej efter 1845.

Bromander, A. C.; mästare 1834, bosatt i Borås.

Forssman, Elias; mästare 1835, var död 1838.

Adler, Johannes; mästare 1836, bosatt i Uddevalla.

Lindström, C. G.; mästare 1838.

Malmgren, Carl Gabriel; mästare 1838, bosatt i Uddevalla,
förekommer ej efter 1845.

Pettersson, Johan Niclas; mästare 1839.

Norlund, Axel Wilhelm; mästare 1845.

Edlund, Adolf, mästare 1845.

3. *Bundtmakareembetet.*

De namn som tidigast möta oss, tillhörande detta gille, äro
Casper Hude † 1636, mästare Lars 1648, Thomas Heiderlin
1666, Daniel Dietfeld 1667—1675, åldermannen Erik 1668—
1669 och Jonas Heideland 1671—1690.

Bland dessa hafva vi som man ser en ålderman, hvilket sålunda otvetydigt ådagalägger att bundtmakarne den tiden verklig bildat ett särskildt skrå. Att medlemmarne i detta likväl varit ganska få är emellertid uppenbart, och visst är att staden åtminstone 1678 var temligen klen försedd med dylika yrkesidkare, ty, när detta år en Martin Opiz och Johan Ericsson Braa bebegärde få nedsätta sig här såsom bundtmakare, beviljades väl detta af stadens kommerskollegium, men med den utlåtelsen att, »emedan gillet är så utdödt att de icke här på orten kunna presentera sitt mästerskap», böra de för detta ändamål vända sig till någon stad, der embete finnes. Då den otvannämnde åldermanen Erik dog eller afträdde i slutet af 1660-talet eller början af 1670, hade sålunda embetet faktiskt upphört, och det synes icke, så vidt vi nu känna, sedermera blifvit åter förnyadt, åtminstone saknas alla handlingar tillhörande ett sådant skrå.

Om den nämnde Johan Eriksson Braa känner man att han 1686—1715 egde hus på Drottninggatan. Martin Opiz var likaledes husegare, på Stora Hamngatan, blef $27/1$ 1680 gift med Magdalena Wedinghusen, dotter af guldsmeden Albrecht Wedinghusen (f. 1641 † 1676) och Margareta Cradepol (f. 1634 † 1731), samt dog 1698; han hade barnen Georg Martin f. 1682 † 1683, Margareta f. 1683 † 1686, Albrecht f. 1685 † före 1695, Anna Maria f. 1687, Johannes f. 1690, Jacob f. 1692 och Albrecht f. 1695, af hvilka ingen synes varit här bosatt.

Enkan blef 1705 omgift med bundtmakaremästaren Georg Jänisch, hvilken samma år vunnit burskap i staden, och som 1718 egde hus på Vestra Hamngatan.

Detta skrå benämndes sedermera *körsnärsemetet* och förde i sigillet ena halfva stadens vapen, i den andra en ekorre, samt omskriften: *Körsnärsemetets Sigill i Götheborg 1816.*

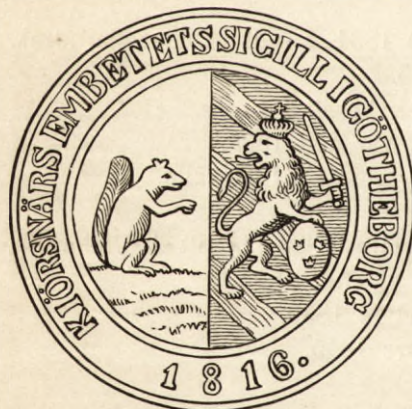

Fig. 55. Körsnärsemetets sigill.

4. Glasmästarembetet.

Äfven för detta synas alla handlingar gått förlorade. Hvad man om gillet känner är, att enligt rättens protokoller den 4 De-

cember 1699 fullständigt embete då inrättades och ålderman samt en bisittare utnämndes. Till den förstnämnde värdigheten kallades mästern Nils Svensson, och till den senare mästern Henrik Mathieson, eller Mattsson, som i början af 1700-talet egde hus på Vestra Hamngatan och 1715 omtalas såsom ålderman.

Kort derefter måtte skråt blifvit ombildadt, emedan i Drottning Ulrika Eleonoras resolution år 1719 på Göteborgs riksdagsfullmäktiges besvär bekräftas, bland andra, det »nyligen» upprättade glasmästarembetet.

Af medlemmar i detta gille hafva vi antecknat såsom *åldermän*:

Börje Arnfast 1669.

Svensson, Nils 1699.

Mathieson eller Mattson, Henrik 1715.

Ekebon, Hen'rik 1726.

Mexsepper, Joh. Arnold † 1770;

och såsom *mästare*, utom de föregående:

Holst, Aron, 1649.

Johansson, Anders, 1669.

Blad, Johan, 1693.

Henrikson, Mathis, 1694. Egde hus på Kungsgatan.

Friberg, Petter, egde hus på Drottninggatan 1719.

Svensson, Carl, likaledes 1720; samt

Hævel, Joachim Christ., gift 1771 med Anna Maria Ekebon.

5. *Guldsmedsambetet.*

Detta gille har i alla tider varit ett af de mest ansedda och betydande, och det i allt högre grad ju längre man går tillbaka. Man lade fordom större vikt vid arbetenas konstnärliga utförande, och den tiden, då man ännu icke lärt sig sättet att klippa räntekuponger, nedlade man sina besparingar i dyrbart husgeråd och främst i arbetadt guld och silfver. Detta förklarar hvarför man i en så obetydlig stad som t. ex. Nya Lödöse träffar så många guldsmeder samtidigt. Så finnes i stadens tänkebok antecknade: för 1586 Arvid guldsmed, 1589 Torsten, 1592 Bern, 1597 Gielich och Lüdich samt 1604 Carl, och såsom ålderman för dessa nämnes 1591 Henrik guldsmed, förmodligen den Henrik Weddinghusen, hvars efterkommande sedermera i Göteborg idkade samma yrke.

Under de första åren efter den senare stadens grundläggning, synes af följande anteckning i Tyska kyrkans bok för 1625, att

det då ej fanns mer än en mästare i detta yrke, åtminstone icke mer än en tillhörande församlingen, hvilket torde varit enahanda; det heter nemligen deri: »1625. Ist des *goltsmedes* kindt zu der Erden bestettigt.»

Sedermera förekomma åtskilliga namn, såsom 1646—1657 Jöns Mattsson, 1648 Mäster Hans, 1650 Lars Anderson som var ålderman 1669; 1657 Lars Månsson och 1670 Anders Hermansson, hvilken antogs detta år sedan han uppvisat lärobref från Lübeck, dateradt 1666. Vidare finna vi 1672—1680 Didrik Steeg eller Stech, som 1674 egde hus på Drottninggatan och ¹⁴/₅ 1672 blef gift med Catharina Hacker; 1681 Nils Olofson och 1692 Johan Lavon m. fl.

Detta sistnämnde år var antalet guldsmeder så stort att stadens kommerskollegium ansåg sig böra ålägga dem bilda ett särskildt embete, i följd hvaraf de blefvo för detta ärende uppkallade. Sammankomsten skildras i besvär till magistraten af guldsmeden Sven Wallman på följande sätt: »Den 20 April uppkallades vi inför Commers Collegium då Herr Borgmästaren, med upplysning att han fått en skrifvelse från Stockholm genom guvernören, Generallöjtnant von Schönleben, frågade hur vidt vi äro komne i vårt Amts inrättande, då jag straxt derpå svarade att det måtte först rätt utväljas och tillsättas en giltig och capabel ålderman med bisittare, innan något kan förrättas. Herr Borgmästaren svarade då: De äro längesedan utkorade och tillsatte, nemligen Straub och Wedinghusen, dertill jag genmälde att vi andre af embetet hafva dertill ej consenterat, emedan ofvanbemälte ej äro dertill tjenlige, ej heller kan Kongl. Maj:ts utgifne skråordning derigenom blifva conserverad, som lyder att de skola frامte sina börds- och lärobref, det de än till dato ej gjort.»

»Härtill svarade Herr Borgmästaren: De som en gång äro förordnade dertill, de skola vara och ingen förändring skall dermed göras! Då sade jag: De kunna aldrig användas, alldenstund Straub sjelf bekant sig ej vara dertill duglig, att förrätta ett sådant åldermansembete, och Henrik Wedinghusen, som skall vara bisittare, kan sjelf ej arbeta silfver, ej heller Straub; begärandes jag att Skråartiklarne måtte uppläsas, hvilket Herr Borgmästaren mig alldeles förvägrade.»

»Då gaf jag en skrift fram med begäran att den allenast måtte uppläsas, men kunde det ej heller erhålla. Då begärde jag att sådant måtte protokolleras, men ingen rörde hvarken penna eller bläck, och derpå befalltes vi afträda. Straxt derpå inkalla-

des vi ånyo, då oss förelästes det ankomna brevet (från Guvernören), hvarpå jag svarade att brevet är godt, allenast vi blefve dervid maintenerade. Då svarade Herr Borgmästaren: De som ej vilja den förordnade åldermannen och bisittaren lyda och undergå, skola staden förviste varda (!). Dertill svarade jag: Alldenstund vi intet skälmsstycke bedrifvit, hoppas jag den Ädla magistraten lärer sådant ej kunna rättmäteligen fullborda, men den åldermannen och bisittaren submittera vi oss intet.»

»Då sade Herr Borgmästaren: Tillkommande måndag skolen I uppkomma och aflägga Eder ed, hvarpå jag begärde att Herr Borgmästaren ville i denna sak sig absentera, såsom den der absolut hotat oss med stadsförvisande utan laga dom, och som hvarken låtit för oss protokoll eller annan skrift uppläsa, hvilket jag förmenar efter lag ej kan vägras. Då befallte han att jag skulle i arrest sättas (!), som ock straxt verkställdes, då jag emot all lag och rätt af skulten blef i arrest förd, och blef sittande från kl. half 3 till kl. 8.»

Af denna redogörelse framgår sålunda, att kommerskollegium på egen hand inrättat ett guldsmedsembete och tillsatt såväl ålderman som bisittare, men att denna åtgärd klandrades af en del guldsmeder, med den alltid stridsfärdige Sven Wallman i spetsen.

Det lyckades dock ej för oppositionen att genomdrifva sina planer, i hvilka säkerligen äfven ingick att göra Wallman till ålderman, utan blef kommerskollegii beslut godkänt och embete sålunda inrättadt. Såsom ett ytterligare bidrag till historien härom må följande handling tjena, så mycket mer som den äfven är upplysande i fråga om guldsmedernas företrädesrättigheter; det är en skrivelse till magistraten, så lydande:

»Wälborne, Edle, Ehreborhne, Hög- och wällachtade gode Herrar och män, Herr Præsident, Herr Borgmästare och samptelige Rådzförwanter, Högtährade herrar och gunstige gynnare.

»Edle och högdährade Magistraten hafwa wij dienst ödmiukeligast at betacka för all gunstig befordran till vårt ampts uprättande emot den Confusion, som det här till dagz warit underkastat, och såsom guldsmedzamptonet altijd hafft den förmåhn och frijhet uthi städerna, der ett Embete eller gille kunnat hållas, at den äldsta Borgmestaren i staden warit dheras Ampts herre och förstyr, som kan hända här icke will låta sig giöra, fördenskuuld wij ödmiukeligast supplicera den Edle högd:de Magistraten wille, i afseende till sådane vårt ampts frijheter, förunna oss den frij-

heet at få uthaf Rådet wällia den till wår amptsherre, som Embetet i så måtto kunde föreslå, Emot hwilken gunstige befordran wij med skyldigste wördnadt hörsambligast förblifve,

Edle och högdtährade Magistratens Tienstödmiukaste Tienare: Johan Heinrich Straub. Sven Wallman. Johan Martin Winterstein. Michell Steltzner.

d. 25 Septemb., 1693.»

Ursprungligen omfattade detta skrå alla, som på hvad sätt som helst arbetade i ädla metaller, hvilket tydiligen framgår af guldsmedernas i Stockholm gamla stadgar, enligt hvilka mästerstycket skulle utgöras af en guldring med infattad sten, en »bråssa» (spänne) och tvenne knifholkar. Så småningom uppstod likväl en skarp skillnad mellan dem, som arbetade i guld och silfver — de egentliga *guldsmederna*, — och dem som sysselsatte sig med tillverkning af ringar och nipper samt metallernas prydnade med ädla stenar, perlor och emaljer, således *juvelerarne*. Ehuru båda innefattades i samma skrå, fingo de icke göra intrång i hvarandras verksamhet, och vid mästerstyckenas uppgifvande var det till 1767 vanligt att guldsmederna fingo sig förelagdt att tillverka en kaffekanna, men sedan detta, med anledning af Kongl. Maj:ts plakat mot yppighet, hvarigenom kaffedrickandet förbjöds, blef ändamålslost, ändrades sagde år profvet till en thekanna. Juvelerarne åter skulle merendels ådagalägga sin färdighet genom tillverkningen af en »camisade ring.»

Enligt emellan skråts i Göteborg ledamöter den 14 Nov. 1815 träffad öfverenskommelse, upphörde all skillnad mellan guld- och silfverarbetare samt juvelerare, och efter den tiden hade hvar och en af dessa rättighet att arbeta hvad honom bäst syntes.

För att vinna inträde som mästare i detta skrå, var det icke nog att aflägga det öfliga profvet på arbetsskicklighet; dertill fordrades äfven från och med 1760 att gesällerna skulle inför embetet undergå examen i beskickning af ädla metaller, hvartill sedermera, enligt Kongl. Maj:ts föreskrift af år 1762, kom att ingen fick blifva mästare i yrket förr, än han aflagt examen i legeringars uträknande och finprofvers verkställande, antingen inför Kongl. kontrollkontoret eller öfverdirektören för kontrollverket, eller inför kontrollörerne under dessas resor i landsorten.

Dessa fordringar, så betydligt mycket högre än de för andra skrån gällande, i förening med den konstnärlighet som var förbunden med utöfningen af detta yrke, beredde detsamma äfven en mera betydande ställning, och, liksom det icke hette »Guld-

smeds skråt» eller »Guldsmidsemetet» i officiellt tal, utan »Guldsmidssocieteten», så kallades ledamöterna icke mästare utan »herrar».

Enligt kommerskollegii privilegier af år 1689 och societetens af Magistraten följande året utfärdade artiklar, lades under guldsmidsemetet i Göteborg alla guld- och silfverarbetare i Västergötland, Halland och Bohuslän, men i sjelfva verket lydde derunder äfven åtskilliga ännu aflägsnare platser, tills dessa erhöles egna embeten. Antalet mästare var likväl ej särdeles stort, och i Göteborg hade man derjemte, till undvikande af för mycken täflan, redan före 1757 öfverenskommit att sins emellan fördela de marknader, som brukade besökas, så att endast tvenne ledamöter bevisade hvar marknad, med ombyte hvarje år.

Embetets handlingar och tillhörigheter förvaras för närvarande hos juvelerarefirman L. Larson & Co., och utgöras af tvenne protokollsböcker från den $11\frac{1}{5}$ 1756 till $22\frac{1}{4}$ 1847, vidare af »In- och Uthskrifningz Book för Guld-Smed Ämbetet uthi Götheborgh A^o 1693» (inre titel: »In- och Uth-skrifningz Book på Guld-smidernes Lähre-Pöijekar»), »Guld-smid Lådanz Räckenskapz Book, upprättat A^o 1693», samt åtskilliga lösa handlingar. Välkomma och dylikt tyckes ej hafva funnits, men deremot ser man af kassaboken att embetet 1715 lät förfärdiga tvenne bågare om 68 lod och en skål om 32 lod, alla förgyllda; — om för eget behof eller ämnade till gåfva är ovisst, åtminstone finnas de icke mera i embetets ego.

Det enda i öfrigt som är kvar är det i fig. 56 afbildade sigillet, som likväl icke tyckes vara särdeles gammalt. Det föreställer ett upprätt gående, krönt lejon med en pokal i främre ramarne och omskrift: *Guldsme. ämb. sig. i Götheborg* *.

Fig. 56. Guldsmedsemetets sigill.

Då man under medeltiden, liksom långt in i nyare tid, nedlade en stor del af sin redbaraste egendom i arbeten af ädla metaller, hvilka vid behof kunde lätt afyttras eller pantsättas, och då det sålunda var af stor vikt att dessa föremål i allmänna förtro-

endet upprätthöllos i likhet med det gångbara myntet, hade man redan 1485 stadgat, att hvarje guldsmed skulle sätta sitt eget *märke* på arbetet. Samma var förhållandet 1489, då det äfven föreskrefs att det så kallade verksilfret skulle vara $14\frac{1}{2}$ lödigt, och förstnämnde förordning, eller om guldsmedsmärke, förnyades ytterligare af Gustaf I den 9 Aug. 1529.

Dessa föreskrifter efterkommos likväl icke alltid. Dels arbetades guld och silfver till olika finhetsgrader, och dels hände det att guldsmederna afyttrade dylikt utan att förse det med någon stämpel. I anledning häraf utkom den 7 Dec. 1752 kongl. maj:ts stadga rörande kontrollen, hvori bestämdes, dels att guld finge liksom hittills arbetas af tre slag, nemligen dukat-, pistolette- och kronguld, hvilket förstnämnda skulle hålla 23 karat 5 gr., det andra 20 k. 4 gr. och det tredje 18 k. 4 gr., och dels att silfverhalten liksom förut skulle förblifva $13\frac{1}{4}$ lödig, hvarjemte dessa tal skulle på arbetena instämplas. För att hålla vaksam hand öfver efterlefnaden af denna förordning, inrättades kongl. kontrollverket, som äfven egde att tillhandagå guld-, silfver- och tennarbetarne med råd och dåd. Slutligen skulle all tillverkning märkas med »vår kontrollstämpel, som är inrättad med tre kronor» (Sveriges vapen); dittills hade man, såsom tecken till skedd kontroll, märkt arbetena med en vågig linie, den så kallade »åldermans»- eller »rådmansrankan». Denna förordning skulle tillämpas från 1 Jan. 1754.

För att angifva tillverkningstid brukade man märka arbetena med en bokstaf ur alfabetet, särskildt för hvarje år, så att t. ex. A betecknade 1735, B 1736 o. s. v. men under tidernas lopp hade genom allehanda påverkningar detta urartat så, att i medlet af 1700-talet hvarje särskild stad hade sin s. k. »årsbokstaf». För att såväl råda bot härför, som äfven emedan man icke alltid var så noggrann med utsättande af en dylik, bestämdes genom kongl. kommerskollegii kungörelse den 29 Maj 1758, att från och med året derefter, således från 1 Jan. 1759, skulle öfver hela riket antagas och brukas en och samma årsbokstaf, nemligen för guld och silfver det latinska alfabetet, och början göras med A, hvar efter för 1760 komme B o. s. v. Sedan alfabetet från A till och med Z den 31 December 1782 var sålunda genomgången, bestämde en ny förordning af den 10 April sagde år, att man från den 1 Jan. 1783, då man åter borde börja med A, skulle till denna och följande bokstäfver lägga 2, för att utmärka att man använde alfabetet för andra gången, hvilket förfaringssätt med alfabetets numrering ännu är i bruk.

Då det för en hvar eger intresse att bestämma tiden när ett föremål af guld eller silfver är arbetadt, såvidt detta skett efter 1758, meddelas här nedan en tabell för årsbokstafven.

		2.	3.	4.	5.	6.
A	1759	1783	1807	1831	1855	1879
B	1760	1784	1808	1832	1856	1880
C	1761	1785	1809	1833	1857	1881
D	1762	1786	1810	1834	1858	1882
E	1763	1787	1811	1835	1859	1883
F	1764	1788	1812	1836	1860	1884
G	1765	1789	1813	1837	1861	1885
H	1766	1790	1814	1838	1862	1886
J	1767	1791	1815	1839	1863	1887
K	1768	1792	1816	1840	1864	1888
L	1769	1793	1817	1841	1865	1889
M	1770	1794	1818	1842	1866	1890
N	1771	1795	1819	1843	1867	1891
O	1772	1796	1820	1844	1868	1892
P	1773	1797	1821	1845	1869	1893
Q	1774	1798	1822	1846	1870	1894
R	1775	1799	1823	1847	1871	1895
S	1776	1800	1824	1848	1872	1896
T	1777	1801	1825	1849	1873	1897
U	1778	1802	1826	1850	1874	1898
W	1779	1803	1827	1851	1875	1899
X	1780	1804	1828	1852	1876	1900
Y	1781	1805	1829	1853	1877	1901
Z	1782	1806	1830	1854	1878	1902

I denna tabell utmärka siffrorna i kolumnerna efter hvarje bokstaf de årtal, då bokstafven allt ifrån 1759 varit använd, hvarjemte numrorna öfver kolumnerna, från 2 till 6, visa hvilket alfabet i ordningen bokstafven för hvarje särskildt fall tillhör. Vill man sålunda lära känna hvilket år t. ex. F 6 betecknar, letar man rätt på F och dernäst den kolumn efter F som är angifven såsom den sjetta, då man finner svaret: år 1884.

Silfver märkes nu med 4 stämplor: guldsmedens initialer, årsbokstaf, stadens märke och riksvapnet tre kronor; för guld tillkommer en femte, angifvande karattalet.

Beträffande städernas märken påbjöds redan 1596 i Hertig Carls utfärdade, öppna »Confirmations Breff för Cronones Undersåther och Guldzmeder», att stadsvapnet skulle slås »på hvart stycke som väger tre lod och der öfver», hvilket påbud förmodligen föll i glömska, ty det upprepas i en ny förordning af den 13 Aug. 1689.

Så vidt man med *full säkerhet* känner har märket för i Göteborg tillverkade guld- och silfverarbeten alltid varit ett krönt G eller också krönt G B, så som man äfven sonderdelade stadens namn, analogt med det att man förr skref t. ex. förkortadt P. S. i stället för Pettersson. Det senare märket, krönt G B, är tvifvelsutant det tidigare. Dock hafva vi ej varit i tillfälle se det på något äldre dateradt arbete än från 1700-talets början; snickaregesällernas välkomma, som förvaras på Göteborgs museum, och är daterad 1717, har nemligen denna stämpel. Derefter finna vi det på tunnbindaregesällernas tvenne bägare af 1756 och 1760, äfvenledes på härvarande museum; vidare på murarnes välkomma af 1761, arbetad af Johan Christoffer Ljungmarker, som blef mästare 1756, ålderman 1771—1777, men som 1776 »ej på flera år arbetat.» Vi finna således att detta märke med säkerhet användes mellan 1717 och 1761, och med tillhjälp af fullständigare material skulle man troligen kunna ännu närmare bestämma tiden.

Det andra, eller krönt G, som är det nu brukliga, synes tidigast förekomma mot slutet af 1700-talet. Vi hafva sett ett sockerskrin med krönt G och H. C. Celsing, hvilket senare angifver det vara arbetadt af Hans Christoffer C. som är anteknad såsom mästare från $11\frac{1}{3}$ 1775 till 1783; likaledes en gräddsnačka med detta märke och T. Abbelin, hvilken blef mästare $26\frac{1}{4}$ 1773 och dog 1791. Det vill sålunda nästan synas som skulle G B blifvit utbytt mot enbart G i slutet af 1760 eller början af 1770-talet.

Huruvida dessa märken begagnats ända från stadens anläggning, eller om man någon längre eller kortare tid användt ett annat, det är ett spörsmål som för närvarande icke kan med afgörande säkerhet besvaras. I arbeten öfver konstindustri har man sett angifvas ett *gående lejon* såsom märke för Göteborg, och i ett verk af J. Fr. Sick, »Notice sur les ouvrages en or et en argent dans le Nord» (Köpenhamn 1884) säges sid. 38 med afseende på Göteborgs guldsmedsstämpel, att den varit: »un lion couronné, tenant glaive et bouclier aux armes de Suède, franchissant d'un saut trois fleuves.» Denna underrättelse, frukta vi, är gripen helt och hållet ur luften, då man hittills icke torde hafva på något ar-

bete från Göteborg iakttagit ett sådant märke. Antagligen har författaren låtit förleda sig till denna uppgift, som helt enkelt innehåller en beskrifning af stadens vapen, af Hertig Carls och Carl XI påbud om åsättande af stadens märke på tillverkningarne.

Det är väl sannt att i åtskilliga städer, såsom Stockholm, Venersborg, Borås, Ystad, Trelleborg, Malmö, Lund, Helsingborg, Kristianstad, Karlskrona m, fl. guldsmedsmärket är detsamma som stadens vapen, stundom med någon obetydligare förenkling, men å andra sidan finnas städer der märket utgöres, liksom i Göteborg, af begynnelsebokstafven i stadens namn. Såsom exempel härpå kunna anföras Vadstena, som i vapnet förer S:t Brigittas bild, men i guldsmedsstämpeln har ett W; Hedemora, som i stället för en gran har *h*; Falun som i stället för tre rykande berg öfver några hyttor har F o. s. v.

Intill dess man med påtagliga bevis kan ådagalägga något annat, torde man sålunda icke vara berättigad såsom Göteborgs guldsmedsmärke upptaga något annat än krönt G eller G B, helst det gående lejonet är en så allmänt förekommande bild i främmande städers och länders vapen, att man svårligen skall kunna börda den åt Göteborg.

I embetet hafva, sedan detsamma år 1692 inrättades, följande varit

åldermän.

Straub, Johan Heinrich, ålderman 1692—1696. Egde 1710 hus på Drottninggatan; gift $\frac{26}{6}$ 1683 med Magdalena Schotte, f. 1659, dotter af handlanden och Rådsherren Christian S. f. 1624 † $\frac{30}{6}$ 1704 och hans hustru f. 1631 † 1689, samt syster till Christian Schotte, guldsmed i Wadstena.

Wallman, Sven Larsson, förekommer som mästare 1690, ålderman 1696—1703, † 1706. Han var en i den tidens handlingar mycket ofta förekommande person, hufvudsakligen af det skäl att han till följe af sitt hersklystna och despotiska lynne drogs in i rättegångar och obehag med ett stort antal af sina samtida. Egde 1681 hus på Wallgatan och 1696 på Kyrkogatan. Han var andra gången gift med Margareta Hertig f. 1648 † 1720 (förut med en dotter till den 1699 aflidne Anders

Kruse), och blef med henne stamfar för åtskilliga guldsmedsslægter. Af barnen blef Johannes f. 1681 guldsmedsmästare; Maria f. 1683 gift $14/_{11}$ 1700 med guldsmeden Joh. Henr. Halck; Anna Dorothea f. 1684 g. $28/_{12}$ 1706 med guldsmeden Abraham Wirgman; Margareta gift $18/_{9}$ 1688 med guldsmeden Johan Martin Winterstein; Elisabeth gift $2/_{3}$ 1692 med guldsmeden Michael Steltzner och Catharina Elisabet gift $27/_{11}$ 1694 med Christoffer Heinrich. Derjemte hade de barnen Christina, Petrus f. 1687 var 1724 Löjtnant, Elsebe f. 1689 och Sven f. 1691, hvilka måhända dogo unga. *)

Sprinckhorn, Hans, förekommer såsom mästare 1694, ålderman 1703—1715, och dog sannolikt det senare året. Egde hus på Drottninggatan.

Halck, Johan Hindrich, förekommer såsom mästare 1702, ålderman 1715, efter lottning med svågern Herman Hermansson, och till sin död, som inträffade före 1725. Gift $14/_{11}$ 1700 med Maria Wallman, f. 1683, dotter af Sven Wallman. Han var en ansedd man, som 1718 hedrades med valet till kapten vid borgerskapets corps. Egde 1703 hus på Kungsgatan.

Hermansson, Herman; förekommer som mästare 1705 (och sannolikt redan 1702), var ålderman före 1740, dog 1745. Gift 1704 med Margareta Winterstein (var död 1726) i hennes 2:dra gifte, dotter af guldsmedsmästaren Joh. Mart. W., hvars verkstad han öfvertog, och Margareta Wallman. Son: Joh. Hindr. Hermansson.

Wirgman, Abraham Pedersson; inskrefs i lära hos J. H. Wätersten 1697, utskrifven 1699, förekommer som mästare 1709, hvilket år han äfven vann

*) För namnets skull må här antecknas att en guldsmedsgesäll Johan D'Arijn 1681 klagade öfver att han ej fick lön af Wallman. Männe D'Arijn sedermera blifvit försvenskadt till Darin? Den nämnde Johan D'A. hade i Hamburg en bror, Hannibal D'Arijn.

burskap, ålderman 1746—1752. Gift 1) $28/12$ 1706 med Anna Dorothea Wallman, 2) $6/6$ 1735 med Elisabet von Minden, f. 1711 † 1755. Om honom heter det i Tyska kyrkans förteckning öfver döda: »1761 $22/12$ begrab Dr. Müller den Hr. Abraham Wirgman Senior, welcher im 87 Jahr an der Brust kranckheit gestorben. Er war von Geburt ein Smoländer und zwar gebohren A^o 1674. Er hatte die goldsmidt arbeit hier im Reich gelernt und sich darauf im Preussische w. Brandenburgische begeben. Nachdem er in Berlin die beste Wissenschaft in dieser kunst erlernet und gelebet, so war er wiederum darauf bedacht in seinem Vaterlande sich zu setzen. Er begab sich also nach Gothenburg, bekam das burger Recht, verheurathete sich, und trieb seine Profession mit gantzem fleisse. Sein schild vor seinem hause ist seit A^o 1708 daselbst gewesen. I seinem zweimahligen Ehestande hat er 20 kinder gehabt, wovon noch 9 am Leben sind, zu Alingsåhs, Stockholm, Carlstadt, Gothenburg und London. Er war worden ein fleissiger und getreuer kirchengänger. Er hat der Teutsche hiesiger kirche gleichfalls als diaconus gedienet und unser bestes zum behuf des Teutschen Zions allewege mit besorget. Darneben ist er gegen Gott und dessen wort und Sacrament beständig ehrenbietig, liebeich und getreu gewesen. Er bediente sich 2 Tage vor seinem Ende dieser seeligen Gnade mittel, segnetes ein gantzes Hauss, i. e. die kinder und Nachkommen, die er hinterlassen, und starb endlich gantz vergnuget und Lebenssatt in tiefster demuth und Vertrauen auf die Gnade Gottes in Christo Jesu.» Han egde 1713 hus på Vestra Hamngatan.

Fernlöf, Olof; mästare 1720, förek. som ålderman $11/6$ 1756—1759; ej anteknad efter $5/6$ 1765. Gift 1721

- med Anna Elisab. Winterstein, dotter af Johan Martin W. och Margareta Wallman.
- Wennerwall, Johan Månsson; inskr. 1722, gesäll 1727, mästare 1737, ålderman 1759—1763; var död $\frac{1}{2}$ 1768, men enkan hade verkstaden någon tid derefter.
- Grahl, Mathias; född 1705, mästare 1740, ålderm. 1763—1771, dog 1776; var gift med en dotter till Abrah. Wirgman.
- Ljungmarker, Johan Christoffer; var mästare 1756, ålderm. 1771—1777, hade 1776 ej »på flere år haft verkstad», förek. ej efter $\frac{9}{6}$ 1780.
- Reutz, Andreas; mästare $\frac{19}{6}$ 1767, ålderm. 1777—1810, förek. ej derefter.
- Malmstedt, Johan; mästare $\frac{19}{3}$ 1783, ålderman 1810—1822, förek. ej efter $\frac{27}{2}$ 1832; gift med Christina Helena Alsing, enka efter guldsm. mästaren Hans Christoffer A.
- Blomstervall, Johan Daniel; mästare $\frac{10}{7}$ 1810, ålderman från 1822 till sin död 1841, hvarefter hans enka hade verkstaden åren 1842 och 1843.
- Tengstedt, Carl; född $\frac{20}{4}$ 1793 i St. Herrestad (Skåne), mästare $\frac{28}{5}$ 1819, ålderman 1841 till skråts upphörande.

Mästare (utom åldermän).

- Wedinghusen, Albrecht. Se bil. N:o 11.
- Wedinghusen, Henrik. Se bil. N:o 11.
- Steltzner, Michael, mästare i Göteborg 1693, flyttade 1698 till Lidköping. Gift $\frac{2}{3}$ 1692 med Elisabet Margareta Wallman, dotter af åldermannen Sven W.
- Ekeström, Baltzar, mästare 1694 i Göteborg, förekommer ännu 1711.
- Westman, Erik, mästare 1694 i Göteborg, förekommer ännu 1711.
- Schröder, Nicolaus, mästare 1694 i Göteborg.
- Wättersten, Johan Hindrik, mästare 1694—1697 i Göteborg.
- Melchiorsson, Orm, mästare 1694—1705 i Göteborg.
- Höberg, Johan Larsson, mästare 1692—1696 i Göteborg.
- Höberg, Anders, mästare 1694 i Göteborg.
- Hermansson, Alexander, mästare 1694—1696 i Göteborg.

Winberg, Cordt (Marcus), mästare 1695, bosatt i Laholm, lefde ännu 1747.

Groon, Jonas Mattson, mästare 1695.

Michelborg (Mecklenburg?) Jacob, mästare 1696.

Ericsson, Nils, mästare 1696.

Bengtsson, Bengt, mästare 1697, bosatt i Mariestad.

Brunow, Nicolaus, mästare 1697.

Westman, Erik, mästare 1697.

Gron, Jonas Mattson, mästare 1697—1708, troligen densamme som den förut omnämnde Jonas Mattson Groon.

Winterstein, Johan Martin, förekommer tidigast 1693, gift ^{28/9} 1688 med Margareta Wallman, dotter af åldermannen Sven Wallman; egde 1698 hus på Drottninggatan. Han afled den 31 Aug. 1702 och vid hans namn är i Tyska kyrkans begrafningslängd för samma år tillagdt: »goldsmidt und kupferstecker». Han var också båda delarne. Den ädla, nu döende konsten att gravera i koppar utöfvades i Sverige under äldre tider uteslutande af främlingar, sådane som Hieronymus Nützel, som 1596 graverade Hertig Carls porträtt, Jeremias Falk, hvilken förekommer omkring 1650 samt af de för Erik Dalbergs Svecia Antiqua et Hodierna inkallade konstnärerna, och, med undantag af den bekante antiqvariern Buræus, som lärer sysslat något härmed, torde Truls Arvidsson, död 1705, vara den förste infödde svensk som idkat denna konst.

Tills nu torde det sålunda hafva varit alldeles obekant att vi här i Göteborg haft en kopparstickare med icke obetydlig förmåga. Af Johan Martin Wintersteins verksamhet som kopparstickare känna vi likväl ej mer än det ganska förtjenstfullt utförda porträtt af Fältmarskalken, Grefve Rutger von Ascheberg, som förekommer i likpredikan öfver denne af Joh. Otto Burchardus, tryckt i Göteborg i Joh. Rahms boktryckeri, och är signeradt: »*I Winterstein junior sculp. Gothen.*» samt den i samma arbete förekommande, prydliga gravyren med Fältmarskalkens 16 anor m. m. signerad: »*Winterstein sculp. Gothenburg Anno 1695.*» Af de i Göteborgs Musei arkiv förvarade räkningarne för begraf-

ningen, känner man att han för dessa båda plåtar erhöi af sterbhuset 50 daler Silfvermynt i arvode. Han graverade derjemte sigill och dylikt, som bland annat ses af stadens protokoller, der t. ex. $\frac{7}{9}$ 1696 han beviljas 3 daler Smt. »för dhet han uthstuckit stadens stämplar».

Huruvida Winterstein inflyttat till Göteborg från Tyskland, eller om tillägget »junior» äfven afser att hans far varit här bosatt, kunna vi icke säga. Deremot känner man att Joh. Martins bror, Johan Georg 1699 vistades här »med speceri och annan köpenskap», men förbjöds idka handel, så framt han ej ville blifva borgare.

Det enda man i öfrigt vet om Johan Martin Winterstein är, att han ständigt låg i delo med sin krånslige svärfar, hvilken den $\frac{21}{10}$ 1697 anklagade honom hos magistraten för ohöfligt bemötande »och oanständigt comportement, samt oriktigt silfvers förarbetande», hvaremot Winterstein å sin sida förklarade, att han ej ville vara bisittare i guldsmedsgillet, så länge svärfadern vore ålderman. Med sin hustru hade han följande barn:

Abraham f. och † 1691.

Margareta Elisabet, f. 1692, g. $\frac{25}{6}$ 1718 m. Svärdsfejaren Aron Holm.

Abraham f. 1695. Fick $\frac{30}{7}$ 1716 börsbrief för att lära guldsmedsyrket. Var 1717 invecklad i ett gatutumult i Göteborg. Efter all anledning är han far till Martin, Pinsbacks- och Metallarbetareålderman, hvars son, Johannes, den $\frac{23}{7}$ 1776 erhöi gesällbrief af Hall- och manufakturätten i Göteborg.

Sara Elisabet, f. 1698, g. $\frac{14}{2}$ 1721 m. Guldsmeden Olof Fernlöf.

Johan Christian f. 1701.

Johan Martin, f. efter faderns död 1703, afled samma år.

En Margareta Elisabet W. som $\frac{5}{2}$ 1704 blef gift med guldsmeden Herman Hermansson torde äfven varit en dotter, ehuru hon ej finnes såsom sådan angifven.

Personer med namnet Winterstein eller Wintersten hafva funnits i Göteborg till allra senaste tider. Vidare nämnas såsom mästare.

Burman, Michel, förekommer 1707—1712, bosatt i Lidköping.

Wibeck, Andreas, förekommer 1707, var † $\frac{24}{7}$ 1733, bosatt i Borås.

Signiöl, Fredrik Siegmund, mästare 1710, fanns ännu i Göteborg 1720.

Sahlström, Hans; erlade mästartep. 1711; fanns 1719.

- Broberg, Erik Jonsson; erlade mästartrep. 1712, bosatt i Borås, var död 1733.
- Wallman, Johan; f. 1681, gesäll 1699, erlade mästartrep. 1712, bosatt i Warberg; son af Sven W.
- Strömbom, Johan; erlade mästartrep. 1717, bosatt i Mariestad, hade nedlagt yrket den $\frac{6}{5}$ 1760.
- Sörman, Magnus; erlade mästartrep. 1719. Var död $\frac{24}{5}$ 1756, men enkan höll verkstad till $\frac{6}{5}$ 1760.
- Falkman, Johan; erlade mästartrep. 1721; bosatt i Halmstad, förek. 1733.
- Signiöl, Johan Fredrik; erlade mästartrep. 1721, bosatt i Alingsås. Egde 1722 hus på Drottninggatan i Göteborg.
- Straub, Johan Fredrik; född i Göteborg, inskrifven 1709, gesäll 1714, mästartrep 1722.
- Vogelberg, Petter; var frimästartrep i Göteborg, derifrån han 1730 $\frac{6}{10}$ afstod, för att blifva blockmakare.
- Rydberg, Johan Bengtsson; erlade mästartrep. 1722, bosatt i Uddevalla, var död $\frac{11}{5}$ 1758 men enkan höll verkstad till $\frac{25}{2}$ 1760, då den öfvertogs af And. Jacobson Schotte.
- Hafverin, Anders; erlade mästartrep. 1727, fanns 1754. Göteborg.
- Kock, Hans Ludvigsson; erlade mästartrep. 1727, bosatt i Borås, fanns 1729.
- Warneck, Niclas; inskr. 1720, gesäll 1722, erlade mästartrep. 1727, bosatt i Karlstad, Var borta d. $\frac{19}{5}$ 1761, trol. emedan han ingått i der upprättadt embete.
- Halck, Johan Christian (Juvelerare); in- och utskr. 1722, erlade mästartrep. 1729, vann burskap 1731, var död d. $\frac{10}{5}$ 1759. Son af Joh. Hinric H.
- Ekendahl, Johan; erlade mästartrep. 1729, bosatt i Borås, förek. 1733.
- Söderman, Olof; erlade mästartrep. 1730, bosatt i Lidköping, var död 1740.
- Wirgman, Petter; in- och utskr. 1725, erlade mästartrep. 1733. Son af Abraham W.
- Kindberg, Petter; erlade mästartrep. 1735, bosatt i Borås, var död $\frac{8}{1}$ 1745.
- Halck, Bernhard; in- och utskr. 1729, erlade mästartrep. 1736, bosatt i Halmstad, förek. ännu $\frac{9}{6}$ 1780.

- Fernlöf, Niclas; inskr. 1727, gesäll 1732, erlade mästartrep. 1737, bosatt i Karlstad, var borta $\frac{19}{5}$ 1761 och hörde derefter antagl. till det nyss upprättade embetet derstädes.
- Mård, Hindrik; erlade mästartrep. 1737, var död 1740.
- Orth, Johan Hindrik Florentz (Juvelerare); erlade mästartrep. 1738, fanns 1752.
- Winberg, Marcus Georg; inskr. 1730, gesäll 1732, erlade mästartrep. 1739, fanns 1751.
- Straub, Gustaf Hindrik; inskr. 1727, gesäll 1732, erlade mästartrep. 1742, dog 1748.
- Wibeck, Erik; erlade mästartrep. 1743, bosatt i Borås, var borta d. $\frac{7}{7}$ 1778.
- Norman, Anders; inskr. 1731, gesäll 1737, erlade mästartrep. 1744, bosatt i Borås, var död utfattig $\frac{19}{6}$ 1767.
- Gers, Christian; erlade mästartrep. 1745, bosatt i Lidköping, var död utfattig $\frac{19}{6}$ 1767.
- Röding, Petter; erlade mästartrep. 1746, bosatt i Warberg, var död $\frac{5}{6}$ 1765.
- Pöpping, Johan Fredrik; inskrefs 1731, gesäll 1737, erlade mästartrep. 1746, bosatt i Kristinehamn, var död 1756.
- Falkenström, Andreas; erl. mästartrep. 1748, bosatt i Falkenberg, var död $\frac{24}{5}$ 1756, men enkan höll verkstad till $\frac{5}{6}$ 1765.
- Erdman, Dionysius; inskr. 1731, gesäll 1733, erl. mästartrep. 1749, bosatt i Sköfde, var död $\frac{20}{8}$ 1763, men enkan höll verkstad till $\frac{5}{6}$ 1765.
- Ryberg, Bengt Jonsson; erl. mästartrep. 1751, bosatt i Uddevalla, var död $\frac{6}{5}$ 1760, men enkan höll verkstad till $\frac{19}{6}$ 1767, var då omgift och mannen, Strolin, hörde under annat embete.
- Lind, Olof; erl. mästartrep. 1752, bosatt i Mariestad, var död $\frac{19}{6}$ 1767, enkan höll verkstad till $\frac{26}{4}$ 1773.
- Castman, Erik; erl. mästartrep. 1752, bosatt i Wimmerby, var borta $\frac{7}{7}$ 1778.
- Zimmerman, Johan Martin; inskr. 1741, gesäll 1745, erl. mästartrep. 1752, dog 1770. Enkan verkstad till $\frac{1}{6}$ 1775.
- Björkman, Johan; erl. mästartrep. 1752, bosatt i Kongelf, fanns ännu $\frac{9}{6}$ 1780.

- Ahrenberg, Carl Petter (juvelerare); erl. mästarep. 1753, fanns 1791.
- Myhrman, Magnus; erl. mästarep. 1753, bosatt i Åmål.
- Lindberg, Daniel E.; erl. mästarep. 1754, bosatt i Laholm, var borta $\frac{6}{5}$ 1760.
- Nyberg, Sven Pettersson; inskr. 1741, gesäll 1745, erlade mästarep. 1754, bosatt i Warberg, fanns 1785.
- Linneblad (Linderblad), Carl; erl. mästarep. 1754, bosatt i Ulricehamn, fanns 1773.
- Jordan, Jacob; erl. mästarep. 1755, bosatt i Uddevalla, var borta $\frac{5}{6}$ 1765.
- Gravander, Olof; erl. mästarep. 1756, bosatt i Kristinehamn, anteknad $\frac{20}{8}$ 1761 såsom hörande under Karlstads embete.
- Palm, Arnold (juvelerare); erl. mästarep. 1756, bosatt i Karlstad, sedan 1761 hörande till embetet derstädes.
- Åkerblom, Petter; erl. mästarep. 1756, bosatt i Marstrand, fanns 1783.
- Wirgman, Abraham; var mästare 1756, död före $\frac{21}{1}$ 1761.
- Eckman, Anders Lorentzen; mästare $\frac{2}{4}$ 1756, var borta $\frac{20}{8}$ 1763.
- Wetterström, Carl Gustaf; mästare $\frac{11}{5}$ 1758, bosatt i Falkenberg, var död $\frac{5}{6}$ 1765, hvarefter enkan hade verkstad till $\frac{19}{6}$ 1767, då äfven hon var död.
- Ryberg, Johan Fredrik; mästare $\frac{9}{4}$ 1759, bosatt i Uddevalla, var död $\frac{19}{5}$ 1761; enkan verkstad till $\frac{26}{4}$ 1773.
- Zettersten, Samuel; mästare $\frac{10}{5}$ 1759, anteknad bosatt i Lidköping $\frac{20}{8}$ 1763, förekom ej efter $\frac{7}{7}$ 1778.
- Fast, Johan (juvelerare); mästare $\frac{16}{2}$ 1760, var död $\frac{16}{1}$ 1783. Göteborg.
- Lindström, Petter; mästare $\frac{16}{2}$ 1760, bosatt i Strömstad, fanns $\frac{11}{5}$ 1779.
- Schotte, Anders Jacobson; mästare $\frac{25}{2}$ 1760, bosatt i Uddevalla, fanns $\frac{13}{6}$ 1796. (Se Rydberg, Joh. Bengtson).
- Mård, Anders; mästare $\frac{12}{3}$ 1761, bosatt i Halmstad, fanns $\frac{9}{6}$ 1780.
- Uthfall, Mathias Christansson; $\frac{5}{11}$ 1761, bosatt i Uddevalla, förut såsom mästare i Eskilstuna lydande under embetet i Arboga, förekom ej efter 1773.
- Grönwall, Johan; mästare $\frac{20}{8}$ 1761 i Jönköping och under embetet derstädes, men flyttade $\frac{21}{2}$ 1762 till

- Wenersborg under Göteborgs embete, förek. ej efter $\frac{2}{8}$ 1776.
- Spolin, Johan Patrik; mästare $\frac{20}{7}$ 1762, bosatt i Sköfde, fanns ej 1773.
- Malmström, Andreas; mästare $\frac{28}{4}$ 1764, bosatt i Alingsås, var rest ur riket $\frac{19}{6}$ 1767.
- Faust, Melchior; mästare $\frac{19}{6}$ 1767, öfvertog Olof Fernlöfs enkas verkstad och gifte sig med dottern, förek. ej efter $\frac{14}{11}$ 1815.
- Hafverin, Bengt; mästare $\frac{14}{5}$ 1770, var död $\frac{26}{9}$ 1803.
- Fernblad, Henrik; mästare $\frac{12}{2}$ 1771, bosatt i Mariestad, gift med Olof Linds enka, förek. ej efter $\frac{9}{6}$ 1780.
- Abbelin, Johan; mästare $\frac{26}{4}$ 1773, var död $\frac{7}{11}$ 1791. G. m. en dotter af krukmakare Jonas Lundgren.
- Alsing, Hans Christoffer; mästare $\frac{11}{3}$ 1775, var död $\frac{16}{1}$ 1783. Den Hans Georg A. som Tyska kyrkans böcker upptager såsom gift 1774 med Helena Westman, är troligen densamme.
- Gillberg, Petter; bosatt i Warberg $\frac{1}{6}$ 1775, förut mästare i Jönköping, fanns $\frac{17}{6}$ 1806.
- Kraak, Jonas Petter; bosatt i Falkenberg $\frac{1}{6}$ 1775, förut lydande under embetet i Jönköping, var död $\frac{26}{8}$ 1795.
- Nyberg, Per Anton; mästare $\frac{2}{8}$ 1775, bosatt i Warberg, fanns $\frac{26}{9}$ 1803.
- Halek, Jan Hindrik; mästare $\frac{3}{3}$ 1777, bosatt i Halmstad, fanns $\frac{9}{6}$ 1780.
- Hall, Petter; mästare $\frac{12}{6}$ 1777, bosatt i Halmstad, fanns $\frac{25}{7}$ 1783.
- Bremberg, Petter; mästare $\frac{2}{12}$ 1777, bosatt i Engelholm, fanns $\frac{8}{7}$ 1785.
- Collander, Olof; mästare 1778, bosatt i Falkenberg, fanns $\frac{8}{7}$ 1785.
- Blomstervall, Jacob; $\frac{7}{7}$ 1778, var död $\frac{17}{6}$ 1806.
- Kruse, Johan; mästare $\frac{9}{11}$ 1778, bosatt i Wenersborg, fanns $\frac{18}{9}$ 1802.
- Landström, Erik; mästare $\frac{11}{5}$ 1779, var död $\frac{10}{6}$ 1800.
- Svanander, Per; mästare $\frac{7}{5}$ 1782, bosatt i Alingsås, fanns $\frac{8}{7}$ 1785.
- Lund, Johan; $\frac{16}{1}$ 1784, fanns $\frac{8}{7}$ 1785.
- Fåhre, Carl; fanns 1784, bosatt i Halmstad, förek. ej efter $\frac{29}{8}$ 1812.

- Grahl, Enkan, fanns 1778, bosatt i Alingsås, manne enka efter Mathias Grahl?
- Hermansson, Herman; mästare 1785, bosatt i Marstrand, fanns $\frac{1}{4}$ 1822.
- Ljungmarker, förek. 1795, bosatt i Marstrand, var död före $\frac{27}{2}$ 1832.
- Ekeberg, Adolf Fredrik; mästare $\frac{30}{10}$ 1795, fanns $\frac{29}{3}$ 1842.
- Ryberg, Lars Petter (juvelerare); mästare $\frac{8}{6}$ 1797, var död $\frac{29}{8}$ 1812.
- Dahl?; förek. $\frac{1}{11}$ 1799, bosatt i Marstrand, fanns $\frac{26}{9}$ 1803.
- Neidendorf (Neuendorff), Peter Andreas; förek. $\frac{1}{11}$ 1799, bosatt i Lidköping, fanns $\frac{29}{8}$ 1812.
- Wikström?; förek. $\frac{1}{11}$ 1799, bosatt i Ulricehamn, fanns $\frac{18}{9}$ 1802.
- Risén, Anders; förek. $\frac{1}{11}$ 1799, hade uppsagt burskapet $\frac{18}{10}$ 1825.
- Bergström?; förek. $\frac{1}{11}$ 1799, bosatt i Laholm, fanns $\frac{29}{8}$ 1812.
- Holmer, Jonas (juvelerare); mästare $\frac{31}{7}$ 1801, var död $\frac{30}{3}$ 1819.
- Cedergren, Anders; mästare $\frac{25}{11}$ 1806, dog 1834.
- Carlström, Olof (juvelerare); mästare $\frac{9}{10}$ 1807.
- Kåhre?; förek. $\frac{12}{2}$ 1810, bosatt i Warberg.
- Lindgren, Johan; förek. $\frac{12}{2}$ 1810, bosatt i Falkenberg, fanns $\frac{24}{7}$ 1827.
- Trägård, Anton; mästare $\frac{19}{9}$ 1812, fanns $\frac{1}{11}$ 1822.
- Petschler, Fredrik; mästare $\frac{13}{11}$ 1813, var död $\frac{9}{3}$ 1840; från Neu Brandenburg.
- Barckman, Michael Olof; mästare $\frac{19}{11}$ 1813, bosatt i Warberg, fanns $\frac{22}{4}$ 1847.
- Jungmarker, Anders Christoffer; mästare $\frac{14}{11}$ 1815, fanns $\frac{24}{7}$ 1827.
- Nylander, Jonas; mästare $\frac{18}{10}$ 1816, bosatt i Skara.
- Nordstöm, Sven; mästare $\frac{1}{11}$ 1822, bosatt i Marstrand, fanns $\frac{13}{11}$ 1828.
- Björklund, P. M.; mästare $\frac{4}{11}$ 1825, fanns $\frac{27}{2}$ 1832. Göteborg.
- Holmstedt, P. J.; $\frac{13}{11}$ 1828, förut mästare i Askersund. Göteborg.
- Leijonberg, Anton; förek. $\frac{27}{2}$ 1832—37, bosatt i Mariestad.
- Lyon, William; mästare $\frac{19}{2}$ 1834. Göteborg.
- Cronhamn, J. F.; mästare $\frac{12}{10}$ 1835, var död $\frac{16}{4}$ 1844, hvar efter enkan fortsatte yrket. Göteborg.
- Gökblad, Petrus; mästare $\frac{25}{2}$ 1842. Göteborg.
- Larson, Lars; $\frac{5}{7}$ 1844, förut redan 1843 mästare i Stockholm. Idkade sedermera handverket under firma »L. Larson & Co.» Göteborg.

Fougberg, Lorens Wilhelm; mästare $\frac{27}{6}$ 1845, bosatt i Borås.
 Wohlfart, Lars; mästare $\frac{1}{10}$ 1845, bosatt i Wenersborg.
 Tod, James; mästare $\frac{3}{11}$ 1845. Göteborg.
 Engström, Anton Elof; mästare $\frac{27}{5}$ 1846. Göteborg.

6. *Gördelmakare- och Gelbgjutareembetet.*

Detta embete upprättades mot slutet af 1600-talet. Den 10 Dec. 1694 kungjorde nemligen Johan Faust, Lorens Bene och Michael Ditze för Magistraten att de, för iordningställande af »Gördlareskrå», begärt artiklar från Stockholm; med sjelfva embetets inrättande dröjde likväl till den 7 Maj 1696. Detta är allt hvad man om gillet känner, då ingenting mer finnes qvar af dess handlingar eller andra tillhörigheter.

Såsom *åldermän* äro antecknade:

Faust, Johan, ålderman 1696 † 1698. Egde 1694 hus på Korsgatan, och var gift med Hedvig Geppert, som efter mannens död blef omgift med åldermannen Christoffer Hejman. Dottern Anna Maria f. 1688 † 1762 var gift 1) med Andreas Wohlfart, 2) med Joh. Fr. Klunger.

Bene eller Been, Lorens, ålderman 1698, tog derifrån afsked $\frac{3}{7}$ 1706. Gift $\frac{14}{2}$ 1682 med Elisabet Alers, dotter af Benedictus A., f. 1608 † 1676 och Elisabet Stidden.

Hejman, Christoffer, ålderman 1706—1723.

Otto, Johan Christoffer, gift 1720 med Anna Margareta Grijs, dotter af målareåldermannen Erik Grijs. Hade 1719 hus på Kungsgatan. Ålderman 1723—1726.

Mästare.

Ternant, Hans, klockgjutare, omtalas 1674—1680.

Arfvidson, Petter, 1693, gift med den förres dotter.

Ditze, Michael, 1694, egde år 1700 hus på Kyrkogatan.

Reichel, Johan Fredrik, hade hus på Kungsgatan 1698, liksom Geppert, Jurgen, 1713 på Kyrkogatan.

7. *Handskmakareembetet.*

Embetet torde vara första gången ordnad 1694 eller något senare, emedan man då för detta ändamål meddelat sig med skråt i Stockholm. Det återupplifvades på nytt 1719, enligt samma källa som åberopats vid Glasmästareembetet, eller Drottning Ulrika

Eleonoras resolution på Göteborgs riksdagsfullmäktiges besvär, deri, bland andra embeten, äfven bekräftas detta. Gillets egna handlingar äro förkomne.

Vi hafva för detta gille funnit endast tre åldermän, nemligen Sven Larsson 1694, hade hus på Östra Hamngatan, Jacob Feigel 1715 och Sven Ahlman 1726.

Deremot omtalas såsom *mästare*.

Erikson, Sven, 1690, hade eget hus i Haga.

Persson, Petter, egde 1700 hus på Kyrkogatan, † 1719, gift med Elisabet Henriksdotter.

Ahlberg, And. hade 1719 hus på Köpmangatan, liksom

Ekberg, Abraham, samma år på Vallgatan.

Pilgren 1727.

Gesällernas välkomma af tenn finnes på Göteborgs museum. Locket prydes af en riddare hållande i ena handen en sköld med en handske och i den andra en fana. Kring halsen af kannan läses: Handskmakare Gesällernas Välkom. Bisittaren Magnus A. S. Staman, Nils N. S. Lidbom, Svän A. S. Pilgren, Erik P. S. Ahlbov, Anders S. S. Berg, Abraham H. S. Ekberg, Hans A. S. Satman, Jöran A. S. Jortman. Kring buken finnas silfverplåtar hängande i lejonmasker, som vanligt försedda med emblemer och inskrifter: lammet med fana — A. L. B. 1718; en rik cartouche hvori en handske — E. S. M. A^o 1720; lammet med fana — Jonas Alman 1719; H. S. kring en hammare — C.; lammet med fana — B. J. S. K. A^o 1711; dito — A. N. S. 1715; handske — IV. K. A^o 1719; lammet med fana — IV. A. Q. 1715; handske — A. A. B. Anno 1726; dito — M. L. B. A^o 1717.

På locket äro följande sköldar: med fana — N. A. S. L. A^o 1711; dito — A. O. S. A. A^o 1711; dito — T. G. S. — A. B. Anno 1717; handske — H. M. S. A. W. Anno 1719; en roccococartouche — Magnus Cellerberg 1755; en handske — M. P. L. B. Anno 1726; lammet med fana A. A. S. H. 1714. (Arbetet är signeradt D. K. öfver en halfmåne med stjerna, samt GB—R.)

8. *Hattmakareembetet.*

Liksom för de föregående hafva äfven detta gilles handlingar förkommit, men dess tillvaro kan spåras ända till årtiondena närmast efter stadens grundläggning, och 1637 är antecknadt i Tyska kyrkans begravningslängd, att »Hinrich hotmachers» barn detta år aflidit.

1669 åtminstone fanns här skrå, ty Jurgen Graf nämnes då såsom ålderman; han blef $\frac{7}{10}$ 1655 gift med Catarina Spönsetzer, och tillhörde en gammal Göteborgs släkt. Bland senare

åldermän

hafva vi: Helgesson, Ambjörn, 1682—1692.

Grönberg, Anders, sannolikt från 1692, var det åtminstone 1709—1716. Han egde 1697 hus på Kungsgatan.

Jungberg, Gudmund 1726, g. m. Altje Lesen. Var mästare 1719 och egde då hus på Vallgatan.

Giese, Christan, Var ålderman 1728. Omtalas redan 1690 såsom mästare, samt egde hus på Sillgatan.

Såsom *mästare* omtalas:

Spönsetzer, Herman, f. 1634 † 1679, efter all sannolikhet son af Melcher Spönsetzer † 1644, som $\frac{3}{11}$ 1633 blef gift med Clara Davidson. Herman S. var gift 1) med en dotter af Christoffer Ungewitter, efter hvars död 1670 han blef 2) omgift med Elisabet Claesdotter f. 1640 † 1680. Barnen omtalas ofta i handlingarne; de voro: Melchior, f. 1666 † 1741, blef handlande men måste 1708 anmäla i magistraten, att han, på grund af »den släta handel som en tid varit», och de olyckor som träffat honom, måste ackordera med fordringsegarne. Han var gift 1707 med Catharina Svensdotter † 1739, och hade med henne döttrarne Brigitta † 1706 och Brigitta Christina f. 1706 † 1707. Herman Spönsetzers öfriga barn voro: Christoffer f. 1668 † 1669, Barbara f. 1669, Christina f. 1677 † 1679 och en med samma namn f. 1678.

Jung, Erik, 1681—1692, från Norrköping.

Hanck, Daniel, 1683—1698, gift med Maria Lenersle, egde hus på Kungsgatan.

Ambjörnsson, Sven, 1690—1691.

Brockman, Berthold, 1674—1702.

Sandberg Sven, 1691.

Graaf Melcher Jurgensson, son af åldermannen Jurgen Graaf, egde 1691 hus på Kyrkogatan.

Jungberg, Gottfrid; 1702, förekommer ännu 1718. Egde hus på Vallgatan.

Sahlberg, Håkan, hade 1695 hus på Kyrkogatan; dog 1730.

Bergman, Jöns eller Jöran, hade 1717 hus på Drottninggatan.

Dahl, Petter, gift 1717 med Elisabet Graaf, enka efter Hattmakareåldermannen Anders Grönberg.

Borgström, Anders, † 1762. Om honom säges det i Tyska kyrkans begrafningslängd, att han mycket uppehållit sig i Tyskland, och att han var den förste som i Göteborg införde tillverkningen af finare hattar.

Björkman, Sven, 1777, gift med Rakel Söderborg.

Söderborg, Johan Andreas, 1781, g. m. Johanna Sofia Rex.

Hattmakarembetets sigill, fig. 57, finnes endast i aftryck och visar i midten en hatt med breda border; under den läses 1683 och öfver densamma »Göteborg», samt rundt omkring: *Hattmakare ämbets signete.*

Deremot förvaras på Göteborgs museum gilletts välkomma af tenn, fig. 58 (å nästa sida), ornerad kring locket och buken med lejonmasker, hvori finnas hål att deri upphänga sköldar. På locket står en man i antik rustning, hållande med ena handen en fana, hvori synes en trekantig hatt, samt med en andra en sköld på hvilken läses: *Concordia, die Einigkeit, bringt den Hutmachern ihre Fried.* Kring välkomman är ristadt: Johan David Glasman, Joh. And. Söderborg, Mathias Beckberg, Mangnus Erlandson, Ingell Lundberg, Petter Holmberg, Olaus Frisk Anno 1769, samt en krönt sköld med en trekantig hatt inuti.

Fig. 57. Hattmakarembetets sigill.

9. Hof- och Grofsmedsmbetet.

Den 4 Juli 1707 inställde sig inför magistraten hofslagarne Fredrik Gödeke, Erik Danielsson och Anders Bolm med begäran att få »inrätta sig ett särskildt gille och skrå, liksom i Stockholm, emedan de äro trenne mästare i yrket». Detta beviljades och embetet kom till stånd.

Fig. 58. Hattmakareambetsets välkomma.

Fig. 59. Hofslagareambetsets sigill.

Hofslagarne hade förut tillhört ett gemensamt smedgille, och det återstod nu sålunda att särskilja gränserne mellan hof- och grofsmeder å ena sidan och klensmeder å den andra, och båda parterna erhöles befallning att noga uppgifva sina arbeten. På grund häraf ordnades den 3 Maj 1709 förhållandet dem emellan så, att alla arbeten för skeppsbehof, qvarnar och beslag till kyrkklockor, skulle förblifva lika berättigade för båda, emedan dylika arbeten tillhört Smedsämberet alltifrån 1652, dock förbehölls klensmederna såsom deras uteslutande rättighet allt, hvartill nödvändigt fordrades fil och rasp. Till hof- och grofsmedernas område skulle deremot höra allt hästbeslag, fordon med tillbehör, hjul till lavetter och ammunitionsistor, och för öfrigt allt vanligt grofsmede.

Af gilletts tillhörigheter finnes ej något mera kvar än sigillet, fig. 59, som har en af ett lejon hållen, bugtig sköld, hvare äro åtskilliga smedverktyg, såsom hammare, tång, en hästsko o. d. kring kanten läses: *Hoof och Grofsmede ämbets sigill i Götheborg. 1708 **

Då handlingarne äro förkomne, hafva vi ej kunnat lemna någon fullständig förteckning öfver *åldermän* och *mästare*. Den förste åldermanen blef Fredrik Gödeke, 1707 † 1712; han hade 1701 hus på Kungsgatan. 1729 var Erik Danielson ålderman och efterträddes då af Christ. Bäck, som 1719 var husegare på Kungsgatan.

Bland äldre mästare kunna vi nämna Erik Danielsson, den förste bisittaren 1707; Ulrik Scheffer, som hade hus på Kungsgatan 1690, samt Fredrik Andreas Bolm.

Med namnet Bolm, eller som det äfven skrefs Bollmes, förekomma i stadens häfder tre personer samtidigt, nemligen:

Hieronymus Bolm, köpsven hos handlanden Erik Schröder 1699; han torde likväl icke närmare varit slägt med de följande, bröderna Henrik och Fredrik Andreas Bolm. Den förre af dessa, Henrik, var liksom brodern grofsmedsmästare och dog 1743. Han var gift 1) $\frac{30}{10}$ 1716 med Hillika Müller † i barnsäng 1718, 2) $\frac{15}{4}$ 1719 med Gudila Lerberg, dotter af mästare Berendt sadelmakare och Ingrid Müller, på hvars gård vid Kyrkogatan mågen 1720 höll på att uppföra en smedja åt sig till verkstad. Henrik Bolms barn voro: 1) Bernhard f. 1718, 2) Niclas f. 1721, 2) Hillika f. 1723, 2) Margareta f. $\frac{3}{4}$ 1725 † $\frac{25}{2}$ 1778, g. m. Superkargen i Ostind. kompaniet Joh. P. Flygare f. $\frac{16}{1}$ 1720 † $\frac{3}{7}$ 1784 och 2) Bernhard Henrik f. 1728.

Om den andre brodern, Fredrik Andreas, förekommer att han den 12 Sept. 1704 hos magistraten begärde få sätta sig ned i staden för att idka sitt handtverk, hvilket lofvades honom, om han först uppvisade bordsbref och lärobref från sin hemort i Tyskland. Detta fullgjorde han den 12 Juni 1705, då det heter att »gesällen af Hofslagarembetet Friedrich Andreas Bollmes företedde bordsbref, utgifvet och dateradt staden Saltzliebenhalle i furstendömet Hildesheim Anno 1704 $\frac{20}{12}$, samt lärobref dateradt samma ort $\frac{30}{12}$ 1704, förmedelst hvilka han ej allena bevisade sig vara född af ärliga, fria och gudfruktiga föräldrars äkta säng, utan jemväl att han hos sin far, mästare Friederich Bollmes, redeligen lärt hofsmedshandtverket och utskrifven är, samt med god vilja och afsked förfogat sig derifrån till främmande orter att vandra och förkofra sig, hvarefter han anländt hit att arbeta hos hofslagaremästare Fredrik Andreas Gödeke». Härpå erhöll han burskap den 28 Aug. 1705.

Om honom är vidare känt att han blef ålderman efter Gödeke den 12 Sept. 1712, samt att han den 20 Juni 1707 af magistraten begärde en plats »under ekeskogen gent emot Konungsgatan», för att der bygga sig ett hus.

Han var gift med Elsa Månsdotter, som $\frac{26}{6}$ 1720 blef omgift med Jonas Björkman, och hade med henne barnen: Margareta f. 1707, Catharina f. 1709 gift $\frac{7}{8}$ 1726 med Peter Dahl; Henrik f. 1710; Magnus f. 1712 och Anna Elisabet f. 1713.

10. *Karduans- och läderberedarembetet.*

I »Sveriges inre historia under Drottning Christina» yttrar C. F. Odhner, att det var förmyndareregeringen som framkallade karduans-, juft- och annan läderberedning, genom mästare från

Ryssland, för hvilka upprättades kompani i Göteborg. Ehuru sådant antagligen skedde, hafva vi icke i stadens handlingar på något ställe kunnat finna spår efter ett sådant kompani, likalitet som det varit möjligt att uppspana för denna tid några särskildt ryska namn.

Deremot känner man att Sämksmakarne, eller som de vanligen kallades »fällberedarne», mot seklets slut sammanslöto sig till ett gille, hvilket den 22 Mars 1691 stadfästades af Magistraten, då äfven remsnidaren (sadelmakaren) Hans Graupner förbjöds att »innmänga» sig i deras yrke. Skråt hade då följande medlemmar: Schmidt, Johan.

Roke, Michael, som egde hus på Vallgatan 1695, och torde varit son till Paul Roke af skotsk adelig släkt som bosatte sig i Göteborg såsom handlande, blef rådsherre $\frac{1}{1}$ 1664 och dog $\frac{13}{7}$ 1684. Af hans andra barn blef Gerhard krigsfiskal, Maria gift med en assessor, en dotter gift med brukspatron Johan Linroth samt Emerentia, f. 1677 † 1741, gift 1) med notarien Johan Laurin, 2) med Erik Lorentson Stockenström, borgmästare.

Månsson, Esbjörn; egde 1697 hus på Kyrkogatan.

Brockman, Daniel. 1672.

Af äldre mästare nämnas bland andra: 1639 Thomas karduansbereder, 1643 mr Jochim, 1669 åldermannen Lars Bengtsson, Christian Plyss † 1677, Lor. Holmberg 1697, Anders Jönsson 1699 och Petter Caspersson Woltzer 1725.

Embetets sigill fig. 60, hvartill stampen förvaras på Göteborgs museum, visar två bockar stående på hvar sin sida om ett träd, i hvars krona läses GB; vid sidorna årtalet 1734 samt rundt omkring: *Carduan och Läderberedæ ämbets sigel i Göthe **

Fig. 60. Karduanmakareembets sigill.

11. *Klensmedsembetet.*

Vi hafva redan, på tal om Hof- och Grofsmedsembetet, varit i tillfälle nämna att »Smedeembetet» omfattade ursprungligen allt dithörande. Hit räknades sålunda grofsmeder, klensmeder, knifsmeder, spormakare, bössmakare, urmakare, svärdsfejare, plåtslagare och hofslagare. Arbetet var efter 1622 års skråordning fördeladt mellan dessa sålunda, att *klensmederna* skulle såsom mästerstycke för-färdiga: »ett stugulås med 2 naglar och en falla, samt ett takelås och ett kistelås;» *spormakarne* »ett par stigbyglar och ett par sporrar;» *bössmakarne* »ett hanespännarelås, ett par infattade pi-stoler med Nederlandslås och en sexkantpipa;» *urmakarne* »en stor sejare som slår timmar, med 2 klockor öfver hvarandra som visa timmar och de 7 planeter samt upp- och nedgång i måna-den;» *svärdsfejarne* »ett väl försilfradt rappier, en förgyld hugg-degen och en förgyld dart;» *plåtslagarne* »ett fullt kyritz (har-nesk) och en häststjerna;» *hofslagarne*, »en hästsko och en hand-bila;» *knifsmederna* »en kockepack (slida) med 4 knifvar och en specknål» och slutligen *grofsmederna* »en stor slägga, en lie och en skarfyxa».

Af dessa nu anförde yrkesidkare tyckas *sporemakarne* redan tidigt hafva i Göteborg uppgått i de andra och med dem sam-manblandats, ty det heter 1670, att mäster Jacob Ebbesen sporre-makare erhöll tillstånd af magistraten att, likaväl som de andre hans gillebröder, tillverka hvarjehanda klensmedsarbete, »på det han må kunna bestå, samt kronan och staden af honom erhålla sin tillbörliga skatt, emedan ingen af stadens smeder håller sig allena vid det arbete, hvaruti han kallas mästare och gör profes-sion af, och emedan ingen smed kan sig här i staden af sporr- och betselarbete allena nära.»

Detta senare skäl gällde tvifvelsutan äfven för *bössmakarne*, *svärdsfejarne* och *knifsmederne*. *Urmakarne* lösgjorde sig 1707 och bildade eget gille, och deras exempel följdes af *plåtslagarne*,

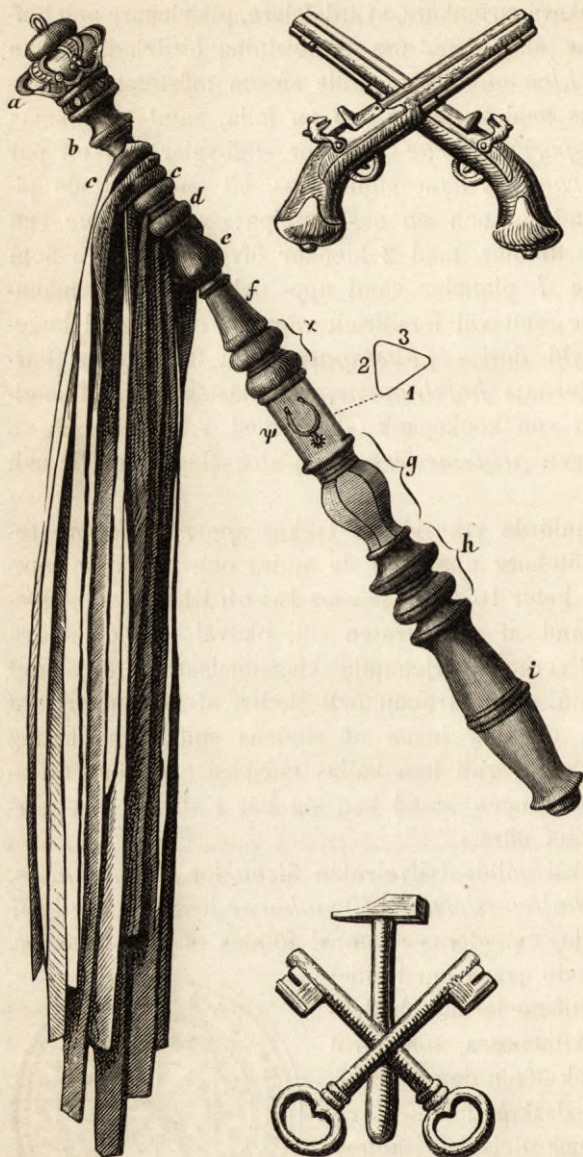
Sålunda återstodo kvar i smedsgillet endast de egentliga grofsmederna och klen-smederna, hvilkas skiljmessas, som förut är omtaladt, försiggick äfven den år 1707.

Det gamla Smedsskråt fanns till redan 1652, som synes dels af Rådhus-rättens protokoller, der ett mål angående vigt å jern detta år hänskjöts till embetet, och dels af det äldsta sigillet (fig. 61),

F.ig. 61. Klensmedembetets sigill.

som i en sköld har en bössa och en svärd i kors, i hvars vinklar synes en hammare, en sporre, tvenne nycklar och ett ankare; i omskriften läses: *Sigil * Ferri * Fabrorvm * Civit * Gothob * 1.6.5.2. **

Mästarnes alla handlingar tyckas vara spårlöst försvunna, hvaremot i Göteborgs museiarkiv förvaras åtskilliga af gesällernas papper, hvaribland en i svart läder bunden bok innehållande »Embetets articklar Hwar Efter Gesellerne Uthi dhet Lofflige Smede Handwärcket sigh Rätta böra, och strängeligen efterlefwa skolla», samt kassabok och inskrifningsböcker.

Af embetets öfriga fornda tillhörigheter förvaras äfven på museum, förutom det nyss anförda sigillet, ett annat af senare datum, visande blott en hammare och en nyckel i kors med omskrift:

*Klensmeds Emb.
Sigill Götheborg.*

Fig. 62. Klensmedsambetets spira med detaljer.
(Bokstäfverna angifva de olika färgerna på sjelfva spiran.)

Vidare klensmedsambetets *spira*, som vid högtidliga tillfällen bars fram för gillebröderna, eller höjdes vid de festliga samqvä-

men (fig. 62). Den är af svarfvadt trä med handtag, och skaftet prydt med en trekant som på hvardera sidan har en målad sporre, två korslagda pistoler samt två nycklar och en hammare. Öfverst är den försedd med en förgyld krona, straxt nedom hvilken äro fästade 40 långa, fladdrande sidenband i olika färger.

Slutligen äfven gilletts präktiga *välkomma*, fig. 63, af silfver i roccoco, svängd, och prydd med musselornamenter, 54 centimer hög. På locket är en stående grip bärande en fana med deri graveradt Göteborgs vapen på ena sidan och på den andra två korslagda nycklar och en hammare, hvaröfver en krona; nederst 1757. Halsen prydes af trenne graverade roccococartoucher med gilletts sinnebilder, tvenne korslagda nycklar med hammare, tvenne likaledes korsade pistoler samt betsetyg. Kring buken äro anbragta åtta hufvuden bärande lika många sköldar, deraf en med emblemerne och englahufvuden samt inskriften: H. A. S. Anno 1730, en har krönt betsetyg samt C. C. W. 1751; de öfriga hafva alla de korslagde nycklarne och hammaren samt inskrifterna: I. R. 1754, Giöther Holmberg 1754, H. B. L. 1753, S. A. S. Anno 1759, P. P. S. Anno 1759 och J. A. M.

Fig. 63. Klensmedsmedets välkomma.

Åldermän.

Då alla handlingar saknas, kunna vi om skråts ledamöter meddela endast torftiga upplysningar. Såsom åldermän hafva vi antecknat:

Brand, Claes, 1661; förekommer såsom mästare 1654.

Helge, smed, 1689.

Heinrich, Christoffer, 1709. Gift $\frac{27}{11}$ 1694 med Elisabet Wallman, dotter af guldsmedsåldermannen Sven Wallman.

Helgesson, Anders, 1718—1729.

Björkman, Sven, 1729.

Hellmoth, M., 1815.

Tengelin, I. T., 1840.

Lundqvist, A. G., 1846.

Mästare.

- Mäster Jacob, »ein Hollendche smede», 1624.
 Philip, knifsmed, 1652.
 Svensson, Lars, 1661.
 Bautz, Hans eller Johan, 1664—1674, kallas »rustmästare»; gift förstnämnde år med Metta Rump. Hade 2 döttrar: Liskan och Magdalena, deraf den förra blef g. m. 1) Remsnidaremästaren Christian Gutzeit, 2) gästgifvaren i Kärra, Christian Neustadt.
- Börjesson, Johan, 1669.
 Herman och Hans, »byssmakare», 1676.
 Cordt, »byssmakare», 1688.
 Anerdt, Christian, bleckslagare, hade 1693 hus på Drottninggatan, liksom vid samma tid, äfven
- Fux, Abraham och
 Conrad, Benjamin, båda likaledes bleckslagare.
 Brandt, Gerdt, »messingslagare», egde 1695 hus på Qvarnberget.
 Veit, Samuel, svärdsfejare, egde 1706 hus på Kyrkogatan.
 Hildebrand, Gabriel, knifsmed, hade 1695 hus på samma gata.
 Streetz, Carl Daniel, gift 1708 med Maria Sabina Stiehler.
 Gresberg, Johan Bartelsson, gift med Cornelia Wiesenhoff, enka efter mäster Fredrik Gödeke.
- Stossenbergh, Baltzar, bleckslagare, egde 1707—1715 hus på Kungsgatan.
- Klempe, Johan, bleckslagare, egde 1702 hus på Kungsgatan.
 Asbeck, Henrik, pistolsmed, kom från Essen i Brandenburg till Göteborg, der han blef borgare $19\frac{1}{2}$ 1718.
- Gunnarsson, Sven, 1717.
 Bach, Christian, 1721.
 Sasse, Johan Gustaf, 1729.
 Westerberg, O., 1825.
 Hellmuth, Carl, 1825.
 Hasselgren, Petter, 1840.
 Salin, Johan, 1840.
 Olsson, E., 1840.
 Mattsson, Martin, 1842.
 Christiansson, O., 1846.
 Rasmusson, O., 1846.

12. *Klädemakareembetet.*

Tillverkning af klädesvaror infördes i Göteborg af Christian Dögen »klädespressare», eller som han äfven kallas »öfverskärare och skönfärgare», som 1694 och troligen åtskilligt derföret var husegare på Qvarnberget. Enligt intyg af Magistraten arbetade han med denna tillverkning i »tre eller fyra år och gjorde temligen godt prof», men gick sedermera i kompani med Rådman Henrik Braunjohan och handlanden Mackabeus Torringthon, hvar efter fabriken utvidgades så, att man äfven gjorde kläde för kronans behof.

Detta var den äldsta fabriken, hvars sigillstamp helt nyligen träffats på Rådhusvinden, visande stadens vapen i en rund, af rikornering omgifven sköld med omskrift *Götheborgs * Klädes * Manufactur * Stempel * Anno 1696.*

Efter uppkomsten af denna nya förvärfsgren bildade de der vid anställde mästarne den 10 Okt. 1692 det så kallade *klädemakareembetet*, hvilket till en början hörde under skråordning, men sedermera under Hall- och Manufakturrätten. Ifrån embetet skiljde sig efter en tid de egentliga *öfverskärarne*, när de den 19 Aug. 1717 hos Magistraten anhöllo få bilda eget gille, emedan af dem funnos tre mestare på platsen, hvilken anhållan äfven beviljades.

Den gamla fabriken hade emellertid upphört med sin verksamhet, förmodligen emedan de egentliga förlagsmännen Braunjohan och Torringthon aflidit, den förre 1696 och den senare 1698. I anledning här af bildade Dögen ett nytt bolag, som, utom honom sjelf, bestod af kommissarien David Amija, Hans Coopman och en Keijmond, hvilka den 9 Febr. 1704 erhöles kongl. kammar- och kommerskollegii privilegium på en ny fabrik. Dennas sigillstamp, funnen på samma ställe som den förre, har i en oval en hand hållande ett ankare, hvarvid läses 1706 och deröfver i ett språkband: *Bona. Spe., samt rundtomkring: Nova. manufactura. Gothoburgensis **

Såsom *åldermän* i klädemakareembetet nämnas:

Hult, Lars Svensson, 1692, afsked 1730.

Paul, Hans Jurgen, 1730.

och såsom *mästare*:

den förut nämnde

Dögen, Christian, död före 1707. G. m. Brita N. f. 1653 † 1733, barn: Mathias f. 1688, erhöles 1707 attest för lyftande af arf i staden Collberg,

derifrån släkten förmodligen härstammade; blef klädemakaremästare 1706 och var gift med en dotter af »borgmästaren i Strömstad», Elias f. 1683 och Judit Dorothea f. 1684.

Göbel, Fredrik, egde 1706 hus på Kyrkogatan.

Norman, Petter, egde 1709 hus på Qvarnbergsgatan.

Jurgensson, Hans, egde 1718 hus på Qvarnbergsgatan.

Tribler, Christofer, 1718.

Dimberg, Petter Jansson, egde 1719 hus på Qvarnbergsgatan.

Hoppe, Wilhelm, mästare 1703, blef $\frac{4}{9}$ 1717 ålderman för öfverskärarembetet.

Lijdeberg, Petter Larsson, 1709.

Weidemüller, Gottfrid, mästare 1712; öfverskärare.

Oppelman, Jonas, egde 1720 hus på Spanmålgatan.

Ahlman, Per Persson, egde 1720 hus på Spanmålgatan.

Karling, Jonas, egde 1718 hus på Spanmålgatan.

Klang, Daniel, egde 1729 hus på Spanmålgatan.

13. *Kopparslagarembetet.*

Mästarnes handlingar i detta gille äro, som fallet är med så många andra, alldeles försvunna, hvaremot af gesällernas tillhörigheter finnes ett par kassaböcker, den äldsta från 1783, samt en sparbössa, en koppartallrik med årtalet 1799 och en enkel tennbägare.

Angående skråts bildande upplysa rättens protokoller att magistraten den 23 Juni 1746 uppmanade stadens kopparslagare till ett dylikt steg, hvilken maning förnyades den 22 April 1748, hvar efter embetet förmodligen kom till stånd. Förut hade dessa handverkare lydt under embetet i Stockholm.

Af *mästare* i äldre tider hafva vi antecknat:

för 1626 en underrättelse i Tyska kyrkans begrafningsbok, der det för nämnde år heter: »ist des koppersmidt sohn zu der Erden bestettiget».

Olof, kopparslagare 1646—1650.

Göttersson, Börje, 1651; måhända den Börje som var ålderman 1669.

Wohlfart, Caspar, 1670. Hans begäran att få nedsätta sig i Göteborg såsom kopparslagare afslogs första gången af magistraten, emedan embetet i Stralsund väl ville gifva honom mästartebref, men fordrade tillika att han skulle »depen-

dera» af dem, hvilket magistraten icke kunde godkänna. Egde 1699 hus på Kungsgatan. Om honom mera i bil. N:o 10.

Wohlfart, Hans, se bil. N:o 10; hans son med samma namn.

Gustafsson, Olof, hade 1698 hus på Qvarnbergsgatan, och var gift med Siri Jönsdotter.

Wimmer, Daniel, hade 1710 hus på Smedjegatan.

Roth, Erik, var 1726 älderman.

Spång, Philip, 1768; var från Mühlhausen.

14. *Kruko- och kakelugnsmakareembetet,*

eller som det, äfven i skrivelser från myndigheter, kallades: »Lofliga Pottmakareembetet», synes under äldre tid stått på ganska skralla fötter, och 1720 måtte här icke alls funnits några handverkare af detta gille, ty handlanden Claes Schmiel lofvade då magistraten att från Hamburg skaffa en duglig krukmakare, som af stadens myndigheter utlofvades tre års skattefrihet, fri resa till Göteborg och fritt burskap samt att ej blifva underkastad värfning.

Något särskildt embete kom icke heller till stånd förr än under senare hälften af föregående århundrade, då magistraten fann antalet mästare tillräckligt för bildande af ett sådant, och till älderman utnämnde Jonas Lundgren. Första sammankomsten hölls den 21 Jan. 1763. Utgifterna härför belöpte sig till 86 daler 7 öre enligt följande

»Förteckning på de kostnader, som blifvit gjorda till kruck- och kakelugnsmakareembetets inrättning i Göteborg:

1 stort embetssigill med fouteral	24 daler Smt
Embetslådan med beslag och ringar	49 »
Drickespenningar	16 öre
8 inbundna böcker	8.
Skråordningen	1. 8
2 böcker skrifpapper	» 8
1 klubba	» 8
Postporto och andra oundgängliga utgifter	3. 7
	<hr/>
	86. 7

Att vinna mästerskap i detta skrå tyckes, särdeles i början, hafva gått ojemförligt mycket lättare än i de flesta andra, hvilket man finner deraf att protokollerna i allmänhet icke upptaga den eljest sedvanliga »äskningen» af embetet, lika litet som mästerprof, utan är härom endast anteknadt, att äldermannen vid de med långa

mellanrum återkommande mötena helt enkelt tillkännagifvit namnet på den som efter föregående sammankomst blifvit erkänd som mästare. Vid antagandet af mästare i landsorten gjordes deremot det vanliga tillägget att de icke skulle få nedsätta sig i Göteborg.

Jagandet af bönhasar tyckes hafva förekommit ganska sällan, hvartill orsaken förmodligen bör sökas deri, att det anmärkningsvärdt ringa antalet mästare icke var tillräckligt för stadens behof, hvilka med all säkerhet icke voro ringa till följe af de oupphörliga, stora eldsvådor som under senare delen af 1700-talet och början af det följande öfvergingo Göteborg. Att detta kan antagas hafva varit orsaken, och ingalunda saknaden af fuskare, framgår tydligt af en inlaga till magistraten, som visserligen är odaterad men säkerligen förskrifver sig från något af de första årtiondena af 1800-talet. Häri säges att det hittills endast funnits två mästare- och en enkeverkstad, hvilka icke medhunnit de arbeten som tarfvats, hvadan stadens innevånare nödgats såväl från andra städer införskrifva kakelugnsmakare, som äfven begagna fuskare, men att nu, sedan staden blifvit försedd med 4 mästare- och en enkeverkstad, och efter det byggnadsarbetena afstannat, embetet tilltror sig kunna fullgöra de anspråk som ställas på detsamma, hvarför magistratens hjälp påkallas mot främmande mästare och bönhasar, likasom förbud torde utfärdas mot försäljning af krukmakaregods, utom vid de vanliga marknaderna, »dock undantagandes de från Stockholm hit förskrifne Porcellaines kakelugnar», hvilka må införas under förbehåll, att embetet tillkommer förtjensten med deras uppsättning.

Man finner af protokollen att handtverkarne i allmänhet sjelfva tillverkade de kakelugnar som behöfdes, men äfven att efterfrågan stundom var så betydlig att kakelugnar måste tagas från andra håll. Med anledning häraf inkom 1813 till Com. Collegium ansökan från handlanden N. P. Norgrén Jfson i Göteborg om tillstånd att på Säteriet Lindholmens egor invid staden få anlägga fabrik för tillverkning af »Tegel- och Porcellains-kakelugnar», under anhållan att densamma måtte få lyda under Hall- och icke skråordningen. Denna ansökan tillstyrktes af embetet, så mycket hellre som det erkände sig icke på många år haft tillräckligt med skickliga arbetare; likväl såge det helst att fabriken förlades till sökandens bostad, »nära den så kallade Dahlins gata vid Breda vägen i Götheborgs Masthugg, börande Norgrén åläggas skyldighet med

oss under skrå att jemväl reparera och uppsätta kakelugnar när så behöfs».

Bland kakelugnsmakareembetets handlingar finnes i afskrift en inlaga till Kongl. Majestät af den 10 Mars 1834, originalet sannolikt underteknad af stadens alla skrån, deri, med erkännande att väl ditintills det kunnat vara lämpligt att, vid sammansättningen af stadens magistrat och Rådhus Rätt, handtverkarne utesluts, emedan de icke kunnat antagas vara mäktiga af allmänna ärendens behandling, men att då ett annat förhållande numera inträdt i flera afseenden, och bildade ynglingar sedan slöjdskolans upprättande egnat sig åt yrkena, begäres en förändring i denna del af stadens privilegier, hvilken förändring bör såväl af de »styrande» som af alla andra i staden anses billig. Man önskade nemligen att, då ledighet nästa gång inträffar inom den illitterata klassen af rådmän, det måtte stadgas det samma plats sedermera skall besättas med en handtverkare.

I detta embete hafva följande varit

Åldermän.

Lundgren, Jonas; 1763, var död 1784.

Wulf, Johan; var mästare vid embetets inrättande 1763, ålderm. 1784, och död 1786.

Helander, Lars; mästare 1783, ålderman 1786, dog antagligen 1788.

Wettergren, Gustaf; mästare 1781, ålderman 1789—1800, dog antagligen 1802.

Borgwall, Anders Gustaf; mästare 1790, ålderman 1800, afsked i anseende till svag hörsel 1807. Uppsade burskapet 1820.

Möllerström, Magnus; mästare 1790, ålderman 1807—1809, hvarefter han ej förekommer.

Sallin, Anders; mästare 1805 (mästerstycke: »hvit porcellaines kakelugn målad med tusch»), var bisittare, men tog afsked 1807 sedan klagomål anförts att han varit försumlig — det enda dylika fall som i skrånas handlingar finnes anteknad. — Valdes det oakadt till ålderman 1809, afsked 1814, förekommer ej efter 1818.

Rydberg, Jacob; mästare 1812 (»porcellaines kakelugn som blifvit uppsatt i Tracteuken Bloms hus»), ålderman 1814, afsked 1829.

Wahlberg, Sven; mästare omkring 1814, ålderman 1829.

Mästare (utom åldermän.)

Under 1600-talet omnämnes följande:

Jung, Wilhelm; blef $\frac{18}{7}$ 1651 stäm'd af Ach. von Roland i Amsterdam för lemnadt krukmakaregods till värde af 396 holl. gyllen.

Michel; 1666—1676.

Jörgen; var död 1676.

Göthersson, Petter; 1681. Derefter

Braun, Christian; 1714.

Gelhaar, Joh. Christoffer; 1723.

Stenholm, Henrik; 1763, var död 1781.

Schuberg, Lorentz; 1763, förekommer ej efter 1784.

Söderberg, Nils; 1764, bosatt i Kongelf, var död 1766.

Lund, Johan; 1769, bosatt i Borås.

Lundqvist, Petter; 1771, bosatt i Halmstad.

Sandberg, Johan; 1772, bosatt i Halmstad.

Wickman, Reinhold; 1775, bosatt i Kongelf, var död 1790.

Söderlund, Anders; 1783, (»En målad och glaserad kakelugn efter denna tidens bruk»), förekommer ej efter 1786.

Pettersson, Christian; 1784, var död 1790.

Wennergren, Gustaf; bosatt i Uddevalla, var död 1789.

Röding; bosatt i Alingsås.

Ellgren, Joh.; bosatt i Kongelf, var död 1802.

Söderberg, Carl Johan; 1793, bosatt i Åmål.

Norberg, Petter; 1793, bosatt i Åmål, död 1810.

Wahlberg, Lars; 1794, var död 1831, bosatt i Kongelf.

Esping, Elias; 1794, bosatt i Alingsås.

Setterblad, Johannes; 1794, tyckes ej varit bosatt i Göteborg, åtminstone har han ej erlagt kvartalsafgifter.

Wahlberg, Hans; bosatt i Kongelf, sedan 1807 i Marstrand.

Borgvall, Sven; 1797, bosatt i Venersborg.

Starck, Johan Hinrik; 1798, bosatt i Kongelf, förekommer ej efter 1809.

Wall, Erik; 1798, bosatt i Venersborg, förekommer ej efter 1836.

Svensson, Anders; 1803, (»en röd och hvit porcellaines kakelugn»).

Forsberg, Hinrik; 1805, (»en röd och hvit porcellaines kakelugn, målad blå»).

Norgren, Erik; 1806.

Pettersson, Johan; 1810 (?).

Bäckström, Erik; 1810, bosatt i Åmål, död 1824.

Mullberg, Samuel; 1810, bosatt i Venersborg, död 1824.

Levander, Carl Magnus; 1812, bosatt i Kongelf, var död 1817.

Hammarström, Johan Petter; 1815 (?), bosatt i Alingsås, afgick ur embetet 1817.

Borgvall, Johan Andreas; 1817.

Malmgren, Anders; 1822, förekommer ej efter 1835.

Wahlberg, Anders; 1823, förut mästare i Jönköping och Vadstena, förekommer ej efter 1844.

Sandahl, Anders; 1824, bosatt i Venersborg.

Bergqvist, Johan; 1835, bosatt i Venersborg, flyttade 1837 till Göteborg.

Sundström, Sven Gustaf; 1837, bosatt i Åmål.

Sista protokollet är för den 25 Juni 1847, då ingenting mera förekom, än att gesällen Ringnér, August, antogs till mästare sedan han uppvisat det under tillsyn af bisittarne Borgvall och Bergqvist förfärdigade mästerstycket, en hvit glaserad kakelugn med skarpa hörn, hvilken embetet för svarsgodt antog, hvarefter han i mästareafgift erlade 3 Rdr 16 sk. och 32 sk. till de fattige. 1853 funnos 4 mästare med 40 arbetare.

Detta skrå hade som man ser icke synnerligen vidsträckta förbindelser i landsorten, hvilka dessutom ytterligare på senare tiden inskränktes till Kongelf, Åmål och Venersborg. J. P. Hammarström finnes visserligen anteknad för 1815 såsom boende i Alingsås, men redan 1804 heter det i protokollet om tvenne mästare i nämnde stad, att de ej betalt sina kvartalsafgifter, »emedan de sjelfva hafva embete».

Af embetets tillhörigheter hafva vi ingen kännedom om mera än dess två sigiller, ordförandeklubban och handlingarne. Det stora sigillet, fig. 64, har ett lejon stödjande en af blommar och blad omgifven bugtig rococosköld, och med ramen hållande en i skölden på en stol uppsatt kruka med två öron, nederst i afskärningen årtalet 1761; omskriften lyder: *Sigillum * Figulorum * Ciuit **

Fig. 64. Kakelugnsmakareembetets sigill.

Gothoburg *; det är som vi sett förfärdigadt sagde år för 24 daler. Det mindre sigillet har till omskrift: *Kakelugnsmakare-embetet* och i midten i *Göhteborg* samt derunder en kruka med två öron och lock; det är enligt bland skråts handlingar förvarad räkning, daterad den 6 Febr. 1845, graveradt af P. Provitz och kostade 5 riksdaler.

Ordförandeklubban är ovanligt enkel; den kostade enligt den anförda redogörelsen för skråts bildande 8 öre Smt.

Handlingarne bestå af dels protokollsboken, som går från den $21/1$ 1763 till den $25/6$ 1847, och dels ett antal lösa papper, räkningar, rättegångshandlingar m. m.

15. *Lin- och drällväfwarembetet.*

Detta yrke infördes till Sverige af Drottning Christinas förmyndare genom inkallade tyskar, som bosatte sig i Göteborg, der de upprättade ett »kompani». Detta ombildades den 4 Juli 1681 till ett vanligt handverksembete.

Gillet's handlingar äro förkomne, men af dess öfriga tillhörigheter förvaras på Göteborgs museum välkomman af tenn, hvars lock prydes af en figur i antik rustning, hvilken antagligen i den upplyftade handen hållit en fana. Rundtomkring är sjelfva välkomman försedd dels med dubbla rader af lejonmasker, som tjenade att bära sköldar, och dels med graverade rankor samt på ena sidan en af tvenne lejon hållen krönt sköld, hvari läses: Anno 1747. Inskriften i öfrigt lyder: Das ist die Lein undt Drell Weber Gesellen Ihre Willkomst. Lådmästarn Casper Drewus. Olt Gesell Olaus Enroth. Fridrick Beindorf. Erick Ödman. Henrick Joh. Bols.

Vidare finnes på museum gesällernas båda tennbägare, prydda i gravering med embetets sinnebilder på en krönt sköld hållen af trenne lejon, hvarunder årtalet 1755 och inskriften: Låd Mästarn Erich Öhman. Ålt Gesellen Christian Horn, Jöran Rosendahl. De äro tillverkade i Göteborg, att döma af märkena, ett gående lejon med lyftadt svärd och krönt GB, och förskrifva sig från ingen mindre än tenngjutareåldermannen Jonas Boströms konstförfarna verkstad, hvars märke J. B. är tillagt de föregående.

Åldermän.

Petter omtalas 1669, och är troligen den Petter Rosenberg som var ålderman ännu 1681.

Andersson, Anders; 1695—1709.

Svart, Sven Andersson; 1710.

Hansson, Mathis; 1716—1724.

Specken, Sander; 1726.

Mästare.

Nilsson, Sone; förekommer 1681, liksom Hansson, Simon.

Jurgen, Hans, från Bremen; 1681.

Sörensson, Anders; 1681—1695.

Larsson, Jan.

Sörensson, Hans.

Larsson, Christoffer; 1695.

Rosenberg, Hans; egde hus 1688.

Olsson, Anders; 1715.

16. *Murarembetet.*

Detta nämnes, så vidt vi känna, tidigast 1707 då Mikael Deber omtalas vara ålderman för detsamma. Det är möjligt att i staden icke funnits eget embete särdeles mycket tidigare, utan hade dessa yrkesidkare i så fall hört under embetet i någon annan stad, förmodligen Stockholm. I hvarje händelse omtalas likväl redan tidigt »mästare», och den nämnde Mikael Deber bär denna titel 1689.

Att vara murmästare den tiden var i hufvudsak liktydigt med att uppsätta spisar och skorstenar, ty några stenhusbyggna-der förekommo endast i sällsynta undantag. Också äro de underrättelser man har om gillet af ganska torftig och intresselös art, och torde såsom den största egendomligheten för detta embete, ehuru deri ej afvikande från andra, kunna erinras om att man efter 1721 års stora brand, då dessa arbetare naturligtvis blefvo mycket använde, ansåg lämpligt föreskrifva dem en viss taxa, ut-öfver hvilken de icke fingo gå. Enligt denna egde de tre då va-rande mästarne, Greger Deber, Olof Larsson och Anders Bijhl, att i arbetslön om dagen hvardera beräkna 1 daler 8 öre Smt, en god och duktig gesäll 1 daler, en som var mindre för-faren i arbetet 24 öre samt en lärgosse 12 å 16 öre samma mynt.

Utom den nämnde Mikael Deber äro såsom *åldermän* an-teknade för äldre tid:

Mellenberg, Petter; 1709, gift tvenne gånger, senast med In-grid Lind. Med sin första hustru hade han sonen Olof Mellenberg, som blef Gilles-

fiskal i Göteborg, och hvars enka, Rebecka, blef omgift med fältskären Johan Rönnow.

Larsson, Olof; 1726.

Af gesällernas tillhörigheter eger Göteborgs museum deras herbergesskylt.

Den hängde fordom utanför ingången till muraregesellernas herberge, ett gammalt tvåvånings trähus i hörnet af Köpmans- och Tyggårdsgatorna, på den plats som nu intages af Göteborgs Handels- och Sjöfartstidnings hus (Köpmangatan N:o 10). Skylten, som är mycket prydligt utstyrd med ornament och tofsar i jernbleck, har i midten en i färger målad, krönt sköld, hvari synas åtskilliga murareverktyg, hållen af tvenne vildmän; under läses: *Här är Murare Gesellernas Herberge. 1773.*

Likaledes eger museum välkomman af silfver, på hvars lock står en manlig figur, hållande i ena handen skölden med embetets attributer, en mur med deröfver hängande lod och på marken hammare, slef m. m., och i den andra en tumstock. Kring kannan hänga fem sköldar, alla med de nämnde attributerna, och två af dem derjemte försedda med inskrifter: *LB—CB—1758* och *GE SST*, kring öfre kanten af kannan läses i en oval:

Bröderskapets gemensamma wälgång ware min och alla rättskaffens gesällers fägnad: Vänskap och kirleck ware ibland oss lika oföränderlig som min önskan är uppricktig; och på andra sidan: Warer wälkomne alle Redeliga och Wälförfarne Gesäller, Som wilja öka wårt Gille; Befluter Eder om en osminkad dygd, så blifwer uprictighet och kärlek. Kring foten: Anno 1761 hafwer då warande samtelige Muregesällerna Låtät förfärdiga thenna silfver-wälkomst. Den är tillverkad i Göteborg och märkt: krönt GB — Ljungmarcker — C.

Slutligen finnes der äfven en kanna af tenn, med lock, af temligen simpel form, men med följande inskrift på framsidan: *Lådmästare Gottlieb Ehrenfried Assman; Lådgesell Wallentin Rancke Anno 1772 den 23 Junii*, hvilken kanna äfven tillhört muraregesällerna.

17. Målareembetet.

Sveriges storhetstid var resultatet af en väldig, ända till det yttersta drifven, kraftansträngning hos folket, som genom densamma svingade sig upp i jemnhöjd med verdens mest betydande nationer. Denna lysande ställning kunde likväl bibehållas endast genom fortsatta uppoffringar, hvilkas största betydelse måhända icke

låg uti deras materiella värde, utan deruti att de nödgade anlagen och fallenheterne, hvar de funnos, att egna sig åt det, som då ensamt gaf anseende, framgång och inflytande, — åt krigets yrke eller statsmannabanan. Ingen, som älskar fosterlandet och dess ärorika historia, kan väl önska denna tid full af stordåd utplånad från våra häfder, men visst är, att den stått oss dyrt, icke minst beträffande måleriet såsom konst. De korta hvilopunkterna mellan de väldiga striderna om vara eller icke vara, användes till botande så godt sig göra lät af de djupa såren, och man hade ingen tid öfrig för vården af »civilisationens blomma.»

Det kan vara nog att, såsom bevis på riktigheten af det uttalade, anföra ett enda namn: Erik Dahlberg. Han var stor som ingenjööfficer, det är sannt, och gjorde på det området fäderneslandet tjenster, som aldrig skola glömmas, men å andra sidan låta hans teckningar till *Svecia Antiqua et Hodierna* oss ana, hvilken betydande konstnär han skulle blifvit, om hans anlag fått ostördt utveckla sig i denna riktning.

Detta statens kraf på individernas personliga uppoffring för det allmänna, hade äfven på konstsmakens utveckling ett bestämdt inflytande. En och annan af rikets stormän hade visserligen, särdeles under trettioåriga kriget, lyckats sammanbringa icke obetydligt med konstverk, hufvudsakligen landskap samt profana och religiösa framställningar af nederländska, tyska och italienska mästare, och särskildt egde drottning Kristina en utomordentligt dyrbar samling.*)

Om sålunda en och annan egde några mera betydande arbeten i landskap och historiemålning, var det likväl porträttet som spelade hufvudrolen. Och helt naturligt att så skulle vara fallet under en tid, då landet frambragte en sådan rad af stora karakterer som under 1600-talet. Det var ett förklarligt begär att föreviga sina drag, liksom det låg en berättigad stolthet i önskan att vilja omgifva sig med hugstora förfäders till handling och bragd manande gestalter, och om man äfven nödgas erkänna att porträt-

*) Enligt af hennes v. bibliotekarie Rafael Trichet du Fresne de Conges år 1652 uprättadt inventarium, utgjordes hennes konstsamling af 266 statyer, deraf 166 i marmor, 15,140 mynt och medaljer, en massa arbeten i porslin, sköldpadd, elfenben m. m. samt 690 målningar. Bland de senare voro nästan alla stora mästare representerade, Corregio med 4 hvaribland Jupiter och Io (nu i Berlin), Titian med 17, Paolo Veronese, Parmegiano, Michael Angelo, Caravaggio, Guido Reni, van Dyck, Rubens, den store Rafael m. fl. Allt medtogs af drottningen ur riket och förskingrades efter hennes död.

ten merendels gjordes af lärjungar ur en skola, hvars konst för fallit till en tung och tråkig handtverksmessighet, och att de högdragne och styfve herrarne i kyller och harnesk, med armen i sidan och kommandostafven i hand, oftast voro framställde i torra färger och utan synnerligt lif, så kan man likväl icke förneka att man i deras blotta hållning »tycker sig förmärka något af det stolta medvetandet, att hafva varit med om att göra sin tids historia».

Med undantag af adeln, som under vistandet utomlands lärt sig uppskatta konstens alster, och beredde dem ett hem på de stora godsen eller i palatsernas gemak i hufvudstaden, voro alla andra temligen likgiltiga härför, och i de hem der målningar funnos, bestodo dessa gemenligen af framställningar af »Carl XI vid Lund» eller »Carl XII vid Narva», hvilka ännu äro så talrika öfverallt i landet, och synas hafva blifvit tillverkade rent af fabriksmessigt, samt af familjporträtter. I hvarje fall känner man icke att några samlingar funnits här i Göteborg under 1600-talet, besynnerligt nog, ty man borde kunnat vänta att de förmögnare bland holländarne skulle hit medtagit eller sedermera infört arbeten af sitt hemlands mästare.

Ehuru ett och annat framstående konstverk från den tiden finnes, kan man likväl, som nyss påpekats, såsom allmän regel uppställa, att porträtten målades chablonmessigt; ett annat förhållande skulle äfven varit öfverraskande, enär de mestadels utfördes af personer, som aldrig fått annan undervisning än den de erhållit hos en vanlig handtverksmålare, ty handtverksmålare och konstnär var då ett och detsamma, åtminstone här.

De första konstnärer vi i Göteborgs häfder påträffat äro alla af utländsk börd. Så omtalas såsom Göteborgs förste egentlige konstnär Othomar Elliger eller Ellger, född här 1633. Han blef elev af Daniel Seghers samt reste till Antwerpen för att studera, och egnade sig derefter hufvudsakligen åt blomstermålning. Från Antwerpen kom han till Berlin i egenskap af kurfurst Fredrik Wilhelms hofmålare, samt afled 1679. Dresdener galleriet eger af honom ett stilleben med en tulpan och några rosor liggande på ett bord (N:o 304), och på nationalmuseum i Stockholm finnes ett annat arbete, aprikoser, blad, en hängande vindruffklase och insekter på en marmorskifva (N:o 953). Vidare omtalas 1654 Söfferin Controfejer, hvars rätta namn var Severin Kjørulf, troligen norrman, och samma år Mäster Arend mahler.

Den senare tillhörde släkten Dubois, af hvilken en annan medlem, Jacob Dubois förekommer som målare mellan åren

1655—1670. Namnet skrefs på mångfaldigt sätt, Die Boes, Die Boest, De Boes, Te Boss m. m. Den nämnde Arend och Jacob Dubois förekomma samtidigt. Den förre egde hus 1666 och blef samma år den 9 Jan. gift med Sofie Felbier, dotter af handlanden i Göteborg Cornelius Felbier och Diwircke Petersen, samt hade med henne barnen Altje f. 1667 † 1668 och Clara f. 1669; antagligen var det äfven hans son, den Frans Antoine Dubois, som förekommer under benämningen »den frantzöske gårkocken» 1707, som blef gift med Anna Elisabet Dreist: son: Carl f. 1709.

Den andre med namnet Dubois, Jacob, var som sagdt äfven målare. Han förekommer redan 1630 i Göteborg, dog 1665 och ligger begrafven i Tyska kyrkan, der han 1650 inlöst grafplats. Han blef $\frac{21}{5}$ 1636 gift med Magdalena Petersen f. 1617 † 1675 och hade med henne flera barn, hvilka, som det vill synas, alla dogo helt späda. Måhända var han dock far till den Clara te Boss som $\frac{14}{5}$ 1662 blef gift med Peter Cornelisson, och till Schenna de Boes, gift $\frac{29}{5}$ 1667 med Johan Jacob Schleinvogt.

Om dessa målares ståndpunkt i konstnärligt hänseende är omöjligt att nu döma, enär de, lika litet som deras medbröder under samma tid, kunna antagas hafva signerat sina alster. Det enda vi känna är att »Mäster Dubois» målade »den Himmel oder das Gewölbe» i då varande Kristine kyrka, hvarför han »contenterades» med 56 daler, men äfven att denna målning uppbrann jemte kyrkan den 10 Maj 1669. I den nya helgedomen lät Tham 1682 »betryka» hvalfvet med en framställning af »skapelsen i 6 dagar, sabbaten (Nattvarden?) och Yttersta domen», hvilket utfördes af mäster Johan Hammar.

1668 omtalas Johan de Hahn »contrefejare» och ännu senare eller 1709 en conterfejare från Stockholm, Didrick Reimers, hvilken »betjenar dem som hafva lust att aftaga sig med torra färger» — således pastellmålare. Men denne råkade illa ut för guldsmedsembetet, emedan han under sin tillfälliga vistelse här äfven medfört juveler till salu. Han slapp likväl undan efter förklaring, att dessa voro hans enskildt förvärfvade egendom, som han ville afyttra, och ej handelsgods, bestående af »tre små englar, 7 kors och en nål, med små diamanter besatte, samt en ring som han sjelf låtit Carmisera». Han var för öfrigt anställd såsom tjänsteman i fortifikationskontoret.

Mot seklets slut uppträder som en mycket anlitad kontrefejare mäster Erik Eriksson Grijs, hvilken man först ser omnämnas på 1670 talet. Han var sedan 1678 gift med Barbara Rasens,

och dog omkring 1720, samt blef den förste åldermannen i det den 23 April 1702 upprättade *Göteborgs Stads Konst- och Målaregille*, som inskriften lyder på dess sigill.

I och med Målarembetets uppkomst inträder »konstens» historia i Göteborg i ett nytt skede, ur hvilket vi i det föregående framlagt några spridda drag, för att visa den allmänna åtrån hos handtverkarne att enväldigt herska, hvar på sitt område, och, ehuru vi icke kunna påvisa något särskildt fall, kan man icke betvifla att de, om tillfälle erbjudit sig, skulle handlat på alldeles samma sätt som embetsbröderna i Breslau, hvilka 1781 utverkade förbud för de berömda konstnärerne Rafael Mengs och Angelica Kaufman att i staden sysselsätta sig med målning, förr än de blifvit i dervarande embete intagne.

Det som bidrog att höja handtverket till gränsen af det konstnärliga var fordran, att hvar och en som ville blifva mästare skulle dessförinnan aflägga prof på sin skicklighet, och hur naiva och otympliga än de arbeten kunna anses vara, som till våra dagar bevarats, vittna likväl många af dem om en ståndpunkt vida öfver medelmåttan, och någon gång kan man få se en förträffligt tänkt komposition, målad med rätt gripande uttryck.

Detta var en verkan af den stränghet, hvarmed man förfor vid granskningen af mästerprofven, genom hvilken man i görligaste måtto stängde vägen för alla, som icke hade bestämda anlag åt detta håll. Första gången mästerstycke förekommer såsom fordran är 1710, då det i embetets protokoller heter att »den som hädanefter vill blifva mästare skall förfärdiga något ansenligt stycke, och på det sådant icke må hafva någon förargelse med sig, skall det vara ur bibliska historien och om möjligt öfver det ämne, som vidröres i nästföljande Söndags evangelium, hvilket stycke derefter, i enlighet med detta embetes gewohnheiter på andra orter, skall till embetets heder qvarstanna i gillehuset», alldeles som förhållandet är med Fria konsternas akademies samling af receptionsarbeten.

I enlighet med denna bestämmelse rörande ämnet, se vi äfven detta under de första årtiondena af skrårts tillvaro vara af religiös natur: »Bröllopet i Cana», »Ett crusifix», »Christi inridande i Jerusalem», »Christus på Oljoberget», »Christus på korset med två positurer jungfru Maria och Johannes», »den historiens afmåling, som angår Abraham, då han skulle offra sin son Isai (sic)», m. m.

Mot seklets midt blifva de religiösa mästerstyckena fåtaligare, och man börjar att allegoriserä (»Christi föreställning, med försig-

tigheten på ena och rättfärdigheten på andra sidan», måladt 1740 af Johan Liedholm), samt öfvergår så småningom, i enlighet med smaken under roccocon, till mytologiska framställningar — »Polyphem et Galathée», — eller till herdestycken, vanligen efter någon gravyr, t. ex. »La poesie pastorale», »L'amour asiatique», »Les rigeurs de l'hiver».

Frampå 1800-talet åter, då skråandan måst gifva i någon mån vika för friare åsigt, finna vi de mest olikartade ämnen: »en målad bred chaise med laquerad korg», »Perseus och Andromeda», »ett dörrstycke föreställande sommaren under Ceres bild», »Jupiters besök hos Philemon», »en grönmålad och laquerad Berlinervagn», »ett dörrstycke föreställande de Emausiske lärjungarne» — det senare måladt 1833 af C. A. Bolm — o. s. v.

Vi återvända nu till 1700-talet. Det är gifvet, att dessa mästestycken och de förberedande arbetena till desamma voro förträffliga och nödvändiga studier till de *kyrkmålningar*, som denna tid utfördes i så stort antal af målare från Göteborg, och af hvilka åtskilliga bevarats till våra dagar. Bedömas dessa arbeten såsom gjorda af icke konstnärer, måste man erkänna, att de gamle handtverksmästarne ingalunda saknade begåfning, om man också emellanåt nödgas gifva rätt åt en sådan konstkritiker som »Anders Jönsson i Botten i Seglora socken, hvilken» — hos komministern den 2 Nov. 1748 — »begär undervisning om målningen i kyrkorna, om hvilken han hyser skrupler, och icke finner sig med godt samvete kunna gå i Skeppshults kyrka, sedan den heliga Treenigheten der blifvit målad med öfverskrift: Ära vare Gud i höjden».

En af de äldste bland dessa målare är Christian von Schönfelt, af utländsk, adlig börd. Han var redan mästare 1702 när Målareembetet stiftades, och blef dess förste bisittare. En af hans söner, Jacob von Schönfelt, född i Göteborg omkring 1707, målade, som det uppgifves, »väl och med urskiljning liflösa föremål och sinnebildliga ämnen; var 1744 embetsmålare i Vesterås, der han ännu lefde 1766 och der han målat en i kämnärsrätts rum uppsatt tafla med emblemer af rättvisan till föremål».

Den förstnämnde, eller Christian von Schönfelt, blef den som företrädesvis anlätades vid pryndandet af de Bohuslänske kyrkorna till tak och väggar. Så målade han 1709 Bro kyrka, 1727 Svarteborg, 1729 Långelanda, 1730 Lomelanda och Näsinge, 1737 Tosene, 1738 Askum. Denna hans verksamhet i norra delarne af länet föranledde troligen äfven hans flyttning 1739 till Uddevalla,

der han likväl redan 1742 afled, och vi känna icke från denna sista perioden någon af honom utförd kyrkomålning. De ämnen som han i dessa behandlade voro icke mångskiftande, och inskränkte sig vanligen till en framställning af Treenigheten och yttersta domen i taket, samt apostlarne i arkader frampå läktaren, allt temligen torrt och magert. Stundom höjer han sig likväl till en viss humoristisk vältalighet, så som när han i Nafverstads kyrka, »midtibland de helvetiska scenerna ofvan läktaren framställer en man som, ehuru omgifven af afgrundsandar, likväl håller det kära ölstopet i handen. Enligt berättelse skall denna bild föreställa Schönfeldts supige värd, en bonde i Nafverstad, på hvilken han varit förbittrad, och den han till hämnd afmålat på detta sätt, och så likt att alla igenkände honom. I korets tak synes vidare en vandringsman med en skånsk hatt på hufvudet och en ansenlig matsäck på ryggen framtåga bland ormar och ödlor, bestrålad af det ljus, som utgår från Mosis taflor, den uppståndnes bild och sakramenternas emblemer».

von Schönfeldt hade, såsom vi förut i uppsatsen om Göteborg för 200 år sedan haft tillfälle nämna, uppträdt såsom skådespelare och lindansare. Denna del af hans bana kunna vi ytterligare belysa genom efterföljande aktstycke, funnet bland Rådhusrättens handlingar, så lydande:

»Edle, Högacktade, Wällwijse och Wällagfarne Herrar, Herr Borgmästare och Rådhs Förwaltare, Gunst Rättwijse Befordrare.

Under tjenst. Edle Magistraten betackar jag för dess förundte Privilegier och tillstånd att wijsa den liebhafwande och Courieuse af een lijndantzares åskande (sic), och som iag ej har kunnat bringa min Dessein uti fullkommeligt wärk för än som iagh kunnat oprätta där till ett wäll accomoderligt huuss, som nu med stoor bekåstnadt ähr tillredt, hwar af alle högre som nedrige åskådare skulle finna under Acten ett ovitupererat nöije, och på bästa sätt effter Eminens med tjenstbarheet, emoot een ringa belöhningh blifwa accomoderade; Såssom iagh nu med bekåstnadt haar inrättadt huuset, att där utinnan wijsa min och de mines kånstfarenheet; Iag haar en svänsk hustru, hvars Fader, Tauschering, haar warit en kongl. Musicant, dess moder Glorwördigst i åminnelse Konung Carl XI:s amma, som nu ålijter Kongl. Riket Swerige om någon förtäringh och sustentation, warandes betänckeligit att äfwen wedh denne tiden sig haar infunnit någre Commedianter, hwilke skulle igenom des speelande wara migh hinderlige,

Edle Magistraten fördy tjänstödmiukeligen beder, att effter som iagh 1:mo haar migh angifvit och ärhållit tillstånd att wijsa perfection uti lijndantzeriet, hwilket den Edle Magistraten har Consenterat; 2:o Inrättat ett accomoderligt rum och huuss för de begärlige åskådare, som och 3:o att min hustru är een swänsk af född; anhållandes undertienstel. att migh om nästkommande fembte dagh Pingest, som är den 1 Junij, måtte effterlåtas och permitteras för ofwantalte motiver mitt wärck att ställa, effter som här är en kåstsamb oppehåldz ort, och att de anlände Commedianter eij må Imedlertijd vara migh till hinder och Inpass, utan stånde dem frijtt sedan agera. Förväntar härpå den Edle Magistratens gunstige böönhörelse; och med wederbörl. wördnad framhårdar, Edle Magistratens tjänstödmödigste tienare

Christian von Schönfeldt.»

Yrket som lindansare måtte varit föga inbringande, oaktadt det besvär han gjort sig med uppförande af ett särskildt hus härför, och detta blef orsaken till att han öfvergaf det kringflackande lefnadsättet, och i stället slog sig ned i Göteborg såsom målare. Att vinna inträde i embetet var emellertid icke lätt, och sådant vägrades honom afgjort till en början. På hans klagan hos Generalguvernören infordrade denne 1699 målarembetets förklaring. Detta yttrade då att Schönfeldt »varit med Comedianter och lindansare, samt att han före sitt inträde i embetet borde i alla händelser förete börds- och lärobref, hvarjemte de förevisade ett conterfej han gjort, och hvarför han låtit dyrt betala sig, men som dugde till ingenting». Att förra delen af embetets utsago var riktig, kunde desto mindre förnekas, som man den 9 Maj samma år just läser Schönfeldts ofvan anförde skrifvelse till magistraten, liksom dennas tillåtelse för honom, »att visa sin konst på 3 veckors» tid, men senare delen af anklagelsen, eller att hans måleri icke »dugde», var väl aldeles oberättigad; också erhöill han genom myndigheternas hjälp inträde i embetet.

En annan gammal målareslägt bar namnet Ross. Om dess förste medlem, Johan R., en i målarembetets i Göteborg historia djupt ingripande man, äro underrättelserna något otydliga beträffande hans upptagande i mästarne led. Det heter nemligen i embetets protokoll för den 21 Aug. 1721: »Inkom efter behörig anmälan målaregesällen Johan Ross, som berättade sig vara född i Holstein i en by Meldorff benämnd, skolandes han af sin fader, som lär vara af målareprofessionen, lärt målarekonsten, och af embetet i Hamburg blifvit erkänd som gesäll. Han anhöll derpå

att få äska detta lofliga embetet, samt att få träda till förfärdigande af mästerstycke och vinna en mästaress rättigheter. Här emot gjorde åldermannen, Alexander Fox, den påminnelsen, huru som bemälte Ross varit hos honom i arbete, och under det åldermannen påtagit sig ett och annat betingadt arbete, hade han, Ross, utan någon gifven orsak tagit afsked, föregifvande sig vara sinnad att genast förfoga sig på resor härifrån till sjös med något segelfärdigt liggande fartyg, men skall icke dess mindre blifvit här i staden kvar, hvaraf åldermannen tagit skada och förlust, emedan han till förelagd tid icke kunnat fullborda det åtagna arbetet». På grund häraf dömdes han att böta 3 daler till lådan och 1 daler till de fattige, hvilka han genast erlade.

Efter detta lilla mellanspel »anhöll han än vidare att få äska embetet, hvilket beviljades, men som han på tillfrågan icke hade sina börds- och lärobref vid händer, så kunde embetet för denna gången icke medgifva honom mästerstyckets förfärdigande, utan ålades han först skaffa sig dessa handlingar, och skulle han emellertid arbeta i sin förre mästaress verkstad, eller hos någon annan, hvarmed han var nöjd om mästarne derom ville draga lott, som ock skedde, och kom han efter lottdragningen att träda i arbete hos åldermannen, hvarmed alla parterna voro nöjde».

Några dagar derefter inkom han åter till embetet och meddelade, att de bristande papperen nu anländt, hvarför han, med företeende af dessa, begärde att få aflägga sitt prof. Härefter är ett blad bortklippt ur protokollet, och den anmärkningen tränger sig ovilkorligen på läsaren, att, då första sammanträdet hölls den 19 Augusti och Ross den 26 i samma månad redan fått betygen, och detta i trots af den tidens ytterst ofullkomliga befordringsmedel, handlingarne antingen erhållits på närmare håll än i Hamburg eller också att de varit förfalskade. Att saken varit sjuk och att embetet icke godkändt bevisen är tydligt af nästföljande blad i boken, hvilket börjar med — — — »inskaffa, att han derstädes för en redelig gesäll erkänd blifvit, hvilket allt honom, Ross, vid inkallandet kungjordes med antydan derjemte, om han icke härutinnan ville finna sig».

Så förblef det tyst med den saken i hela sexton år, och hans namn förekommer ej förr än den 19 Juli 1737, ehuru han tvifvelsutän var kvar i staden, och der arbetade som målare, oakadt han icke var med embetet förenad. Nämnede dag sammanträdde nämligen »commercie- och politieborgmästaren, ädel- och högaktad hr Aron N. Holst och embetsrådmannen Kilian Schwartz

tillika med loflige målarembetet, nämligen åldermannen hr Alexander Fox, bisittaren mästare Sven Wernberg, mästare Lars Høring och Lars Säfvendahl, och man läser i protokollet:

»Emedan Kongl. Maj:ts och Rikets Höglofl. Commerce Collegium genom resolution under den 28 Jan. år 1736 hafver högunstigt Confirmerat den ädla Magistratens resolution under den 18 Aprilis år 1733, hvilken förelagt målarna Mästare Johan Ross — (så vidt detta icke är felskrifning, måtte han således blifvit mästare på annan ort) — och Lars Holm att inom viss tid sig med målarembetet här i staden förena. Alltså, och uppå embetets begäran, hade välbemälte herr Borgmästare låtit ofvannämnde tvenne mästare i dag på embetshuset inkalla, till att högvälbemälte Commerce Collegii resolution fullgöra och med embetet sig förena, hvilka begge sig nu personligen inställde, och sedan först öfverhögbemälta resolution dem föreläst blifvit, erlade nu mästare Ross uti äskenpenningar 3 daler samt till lådan, samt derefter i följd af ofvannämnde artikel och paragraf sig förente med embetet på det sättet, att han betalte 5 daler till lådan och 1 daler till de fattige, hvarpå han förklarades för redelig ledamot och embetsbroder. Åldermannen förbehöll dock embetet att söka få ersättning både för liden tort, som ock för förorsakade expenser under den för detta varande processen, så framt de icke i godo sig emellan skulle kunna öfverenskomma.»

Sju år efter det han blifvit af embetet erkänd såsom mästare, läsa vi: »Anno 1744 den 23 Januari begärde bisittaren Johan Ross att embetets protokoll hållet i Augusti månad år 1721 måtte nu blifva uppläst, hvilket beviljades, då deraf befanns det en och annan stridighet uppvuxit öfver det af bisittaren Ross, såsom dåvarande gesäll, uppvisade lärobref, med påstående att det ej skulle såsom sig bör vara riktigt. Bisittaren Ross underställde hrr rådmännen tillika med embetet, om han icke kunde få annulleradt och utstruket i berörde protokoll, hvad som emot honom derstädes till last anfördt är. Men åldermannen Fox och de öfrige mästare protesterade deremot att sådant intet bör ske, hvarför hrr rådmän underrättade Ross att berörde protokoll nu mera (!) ej graverar honom, ty han, Ross, är sedermera den 9 Juli 1737 af hela embetet antagen och förklarad för en ärlig mästare och embetsbroder, som protokollet af sistnämnde dato, hvilket upplästes, utvisar, och således det första af sig sjelf förfaller.»

Det är möjligt att Ross lät sig härmed nöja tills han 1744 valdes till ålderman, men då, om ej förr, är det högst sannolikt,

att han begagnat sig af tillfället och ur protokollet utskurit det blad, som upptog ransakningen om det af honom företedda lärobrevet; i alla händelser är det nu icke mer till finnandes.

Ross var ålderman till 1767, då han tog afsked, och torde hafva aflidit icke långt derefter. En bror till honom, Ditlof Ross, var 1739 bosatt som målaremästare i Borås, der han aflidit före 1766, men hvarken om honom eller den förres son, Johannes Ross, — hvilken 1752 såsom mästestycke målade »Christus inför Pilatus då Barnabas blef lösgifven», och som 1764 gifte sig med Eleonora Dorothea Dreyer samt var död 1768 —, känner man i öfrigt något mera anmärkningsvärdt.

Likvist begagna vi tillfället att, vid omnämmandet af den senares mästestycke uppkasta den frågan, huruvida icke ett stort antal af de i Göteborgs stift befintliga altartaflorna ursprungligen äro dylika »mästestycken», som af församlingarne inköpts eller af enskilde skänkts till kyrkorna? I åtminstone några fall borde man kunna komma till visshet härutinnan genom studium af kyrkoräkenskaperna. För öfrigt finnes hos åtskilliga af dessa altartaflor ingenting som motsäger en dylik förmodan: de äro dertill alldeles tillräckligt prerafaelitiska, men på samma gång målade med mycken sorgfällighet. Visserligen skulle ett försäljande af mästestyckena stridt emot den förut omtalade bestämmelsen, att sådana skulle »i enlighet med embetets gewohnheiter på andra orter, till dettas heder qvarstanna i gillehuset», men dels känner man icke att så verkligen skett — i hvarje fall funnos inga qvar när embetet upplöstes, — och dels torde, om detta också varit händelsen, enstaka försäljningar mycket väl kunnat ega rum, så mycket hellre som embetet svårligen kunnat i sitt »galleri» bereda plats för mästestyckena för de 119 mästare, hvilka under embetets hela tillvaro varit i detsamma intagne, och hvilka arbeten till större delen voro af rätt ansevärd dimensioner*).

För att återkomma till Johan Ross den äldre, känner man att han utfört en del kyrkmålningar. Bland annat uppgifves att det skall vara han som målat Örgryte kyrkas tak, men enligt andra tillkommer äran deraf Michael Carowski, om hvars verksamhet man i öfrigt har sig bekant, att han 1742 såsom mästestycke målade stora rådhusalen, hvilket konstverk ännu säges

*) Ett ytterligare stöd härför lemnas af målarembetets inventariiförteckning för 1822, der det endast upptages »2 st. landmästares mästestycke målade i olja och 5 st. gesellprof målade i olja samt 3 portefeuller inneh. Gesellprof för alla åren».

vara till finnandes under betäckningen. Carowski var bördig från Danzig, blef nyssnämnde år mästare, gifte sig två år senare med Maria Ross, en dotter af åldermannen, och dog 1745.

Björlanda kyrka målades 1740 af den i skråväsendets historia omnämnde Lars Holm, hvilken förekommer som mästare åren 1737—1757, men betalningen utföll ej förrän 18 år efter arbetets utförande till följe af en rättegång med kyrkoinspektoren, som »anmärkte felaktigheter i skapelsedagarnes ordning».

Slutligen hafva vi att anteckna den konstnär, af hvilken ett arbete finnes i den samling som tillhör Fria konsternas akademi, och som 1870 förekom på den utställning konstföreningen i Stockholm anordnat af äldre mästare, i hvars katalog den bär n:r 44: »Utsigt af Petersburgs kaj med vagnar och promenerande. Sign. B. Patersson, 1798». Denne Benjamin Patersson var född omkring 1748, gick i målarelära i Göteborg och blef der gesäll, men reste på 1770-talet till Ryssland, der han dog 1814 såsom ledamot af kejserliga konstakademien.

Vi hafva härmed lemnat några spridda bidrag till de sköna konsternas historia i Sverige. Säkert är att handverksmåleriet haft vida större betydelse för vår fattiga konst under 1700-talet, än vi nu kunna vara villiga att erkänna, i hvilket hänseende vi endast vilja erinra om Sveriges förste egentlige landskapsmålare Johan Philip Korn, han, liksom hans elev, Anders Holm, medlem af målaresocieteten i Stockholm, och båda bortglömda tills deras minne för ett par år sedan återupplifvades genom en då föranstaltad konstutställning.

Innan vi skiljas från målarembetet böra vi nämna, att det gifvetvis var organiseradt på alldeles samma sätt som de öfriga handverksskråna, samt att under detsamma lydte målarne i en hel del landsortsstäder, med hvilka förbindelsen, i början liflig, under senare hälften af 1700-talet allt mer slappades; in- och utskrifning af lärlingar förekommer sällan, och likaså inbetalning af kvartalsafgifterne. Slutligen upphöra dessa senare alldeles, utom från Uddevalla, derifrån afgifter erlades ännu 1847, eller vid målarembetets i Göteborg sista kvartalssammankomst. Orsaken härtill är att söka deri, att städerna i landsorten så småningom fingo egna embeten, om tiden för hvilkas uppkomst man kan sluta deraf, att kvartalspenningarnes inbetalning för Karlstad, Nyköping, Lidköping, Filipstad, Skara, Kristinehamn och Lund skedde sista gången 1792, för Linköping 1794, Hjo 1795, Landskrona 1798, Jönköping 1799, Helsingborg 1803, Engelholm 1821, Malmö 1823, Varberg 1830

och för Venersborg 1838. Härvid är likväl att märka, det säkerligen icke alla dessa städer fingo egna embeten, utan att många bland målarna afgingo från Göteborg, därför att de slöto sig till andra embeten på närmare håll.

Fig. 65. Målareembetets sigill.

Liksom de öfriga skrånorna hade äfven målareembetet sina protokoller och klenoder, hvilket allt nu förvaras på härvarande museum. De förra utgöras af tre i pergament bundna folianter, omfattande tiden från embetets början, den 23 April 1702, till dess slut den 26 Juni 1847, samt lådans kassaräkning med åldermannen.

Bland embetets andra inventarier märkes sigillet af jern, hvarom det i protokollet för den 22 Febr. 1704 heter: »För ett till lådan förfärdigadt sigill bethaltes 7 daler s:m.» Det föreställer, (fig. 65), en af yppigt bladverk omgifven sköld med hjälm, hvars prydnad utgöres af en man hållande i tvenne från hjälmen utgående, greniga horn; i fältet tre mindre sköldar ställda två och en. Omskriften lyder: *Götheborgs * Stadz * Konst * Och * Målare-Sig **

Fig. 66. Målareembetets välkomma.

Ytterligare finnes skrånens välkomma af förgylt silfver i form af en pokal med högt lock (fig. 66). Den är prydd med högt uppdrifna bucklor samt filigranarbete. Locket har öfverst en pyramidformig spets af filigranslingor, och nedanför denna en oval sköld med embetets derpå målade insignier, de tre hvita sköldarne i rödt fält, burna af en med pensel försedd genie. Inskriften kring kanten lyder: »*Johan Ross, Alterman, Laurentij Holm, Bijsittare, Christian Drab, Beisitzer und sämptliche mitt meister. 1753 den 24 Martij*»; under foten: *W (väger) 116 lod*. Det är ett särdeles praktfullt dryckeskärl, af intresse för oss särskildt, emedan det inköpts i Göteborg af guldsmeden (?) N. D. Disterlou, enligt

följande, inuti pokalen förvarade räkning: »Das löbliche Mahler Amt hat einen Vergülten Silber Pokal gekäufet vor Einhundert Acht und Achtzig daler Silbermynts, so mir richtig bezahlet seyn. Gottenbourg d. 24 Aug. 1743; sagt 188 d. s. m. N. D. Disterlou». *)

Såsom *åldermän* i detta skrå förekomma:

Grijs, Erik Eriksson; 1702 till omkring 1720. Blef $\frac{6}{1}$ 1678 g. m. Barbara Rasens; en dotter, Anna Margareta, blef g. m. gördelmakaremästare Joh. Christ. Otto.

Fox, Alexander; mästare 1713 (ämne för mästerstycket: »Bröllopet i Cana»), ålderman omkring 1720, tog afsked derifrån 1744, och dog samma år. Var riksdagsman för Göteborg 1738 och 1742.

Ross, Johan; vann burskap $\frac{23}{1}$ 1722, mästare 1737, ålderman 1744—1767.

Norman, Johan; mästare 1751 (»Den historiens afmålning som angår Abraham då han skulle offra sin son Isai»), ålderman 1767—1774.

Nubbe, Thure Gerhard; mästare 1760 (»David dansande framför arken»), ålderman 1774—1785; var 1802 intagen på fattighuset.

Reimers, Joachim Gotthard; mästare 1773 (ett »Chefer-stycke»), ålderman 1785—1788.

Åberg, Jonas; mästare 1775, ålderman 1788 † 1792.

Sandell, Petter; mästare 1782, ålderman 1792—1793, var död 1804.

Norman, Alexander; mästare 1785, ålderman 1793—1802, var död 1810.

Bruhn, Magnus; mästare 1785, ålderman 1802—1813.

Sahlberg, Ingemar; mästare 1792 (»Polyphem et Galathée»), ålderman 1813—1817, var död 1818.

Beijer, Johan August; mästare 1808, ålderman 1817—1822, hvilket sistnämnde år han utträdde ur skråt.

Wedberg, Isac; mästare 1805, ålderman 1822—1824.

*) Huruvida välkomman tillverkats i Göteborg, är mer än tvifvelaktigt, enär förutnämnde Disterlou icke finnes upptagen bland mästarne i guldsmedsgillet; man torde snarare kunna antaga, att han varit en kringresande handlande med guldsmedsarbeten.

- Fröderström, Anders Enoch; mästare 1812 (»5:te Acten och 1:a Scenen utur Operan Gustaf Adolf och Ebba Brahe»), ålderman 1824, var död 1838.
- Bruhn, Carl Magnus; mästare 1812 (»Christi uppståndelse»), ålderman från 1838 till embetets slut.

Mästare (utom åldermännen).

- von Schönfeldt, Christian; 1702, flyttade 1739 till Uddevalla, † 1742. Hustrun dog redan 1716. -Af barnen förekomma: Jacob f. 1709, Andreas f. 1711, Gertrud f. och † 1713, Johan Christian f. 1714 och Maria Christina f. och † 1716.
- Grope, Jonas; 1702, † 1707.
- Pettersson, Johan; 1702, † 1708.
- Nilsson, Gudmund; 1702 † 1711.
- Wernberg (Werenberg), Sven; 1704 † 1739.
- Häring, Lars Jonsson; 1710.
- Wernberg, Petter; 1711 (»ett Crusifix»), bosatt i Lidköping, var död 1735.
- Collander, Olof; 1723, bosatt i Mariestad, hade 1785 afgått ur embetet.
- Sundberg, Anders; 1725, bosatt i Karlstad, död 1743.
- Pettersson, Johan Christian; 1727, bosatt i Jönköping, död 1745 eller i början af 1746.
- Säfwedahl, Lars; 1731 (»Christi inridande i Jerusalem»), fanns ännu 1750.
- Kinnerus, Johan; 1731, bosatt i Jönköping, var död 1759.
- Hasselbohm, Lars; 1735 (»Christus på Oljoberget»), bosatt i Åmål, derefter 1741 i Lidköping, afgick ur embetet 1785.
- Schiffner, Hans Georg; 1735 (»Abraham offerar Isac»), bosatt i Lidköping, sedan 1741 i Åmål, var död 1785.
- Zschotscher, Johan Christian; 1737 (»Christus på korset med två positurer, jungfru Maria och Johannes»), bosatt i Vexjö, död 1766.
- Holm, Lars; 1737—1757.
- Floding (Flodin), Olof Svensson; 1737, bosatt i Örebro, var afgången ur embetet 1785.
- Walter, Olof Gunnarsson; 1738, (»Lasari uppväckelse»), bosatt i Helsingborg, var död 1762.

- Ross, Ditlof; 1739, bosatt i Borås, var död 1766. Han var bror till Johan R.
- Ahlstedt, Jonas Andersson; 1740, bosatt i Uddevalla, var död 1785.
- Liedholm, Johan, 1740 (»Christi föreställning, med försigtigheten på ena och rättfärdigheten på andra sidan»), bosatt i Skara, sedan i Mariestad, död 1767.
- Stoltz, Sven Gustafsson; 1741 (»Christi lidande i Örtagården»), bosatt i Vadstena, var död 1766.
- Carowski, Michael; bördig från Danzig, mästare 1742, † 1745, g. 1744 m. Maria Ross.
- Risberg, Johan; 1744, bosatt i Sköfde, var död 1785.
- Drabb (Drapp), Christian; 1744, var afgangen 1792; »tapetmålare».
- von Schönfelt, Jacob; son af Christian von S., född 1709, mästare 1744, bosatt i Vesterås, var död 1766.
- Kinnander, Sven; 1744, bosatt i Skara, var död 1785.
- Wennerström, Nils; 1746, bosatt i Uddevalla, var död 1766.
- Printz, Magnus; 1747—1748.
- Hammarström, Elias; 1747, bosatt i Arboga, var död 1785.
- Krok, Anders; 1749, bosatt i Venersborg, afgangen ur embetet 1792.
- Wacklin, Johan; 1751, bosatt i Skara, var afgangen ur embetet 1780.
- Nerman, Carl Gustaf 1752, bosatt i Linköping, derifrån han 1755 flyttade till Jönköping.
- Ross, Johannes; 1752 (»Christus inför Pilatus då Barnabas blef lösgifven»), var död 1768. G. 1754 m. Eleonora Dorothea Dreijer.
- Herman, Michael; 1753 (»Christus på korset»), bosatt i Karlstad.
- Burman, Johan; 1755, bosatt i Lund, men flyttade 1765 till Göteborg, trädde 1773 ur embetet.
- Wikström, Sven; 1755, bosatt i Ulricehamn, var död 1785.
- Wibeck, Henrik; 1756 (»afmålning af ett kopparstycke med underskrift: La poesi pastorale»), bosatt i Varberg.
- Sandberg, Carl Gustaf; 1756 (»22:dra stycket af Qvinti Horatii Flacci emblematis med inskription i Disciplinæ animus attentus»), bosatt i Venersborg.
- Weber (Webert), Nils; 1757, bosatt i Nyköping.
- Wahlin, Fredrik; 1759, bosatt i Hjo, var afgangen 1785.

- Ahlström, Lars; 1759, bosatt i Lidköping.
- Fick (Vick), Simon; från Mitau, mästare 1759; var afgangen 1792.
- Jonæus, Erik; 1761, («Jacob brottas med engelen»), bosatt i Karlstad, var afgangen 1785.
- Dieden, Johan Hinrich; 1763, bosatt i Ulricehamn.
- Lund, Abraham; 1767, var afgangen 1792.
- Tinglund, Jonas; 1768 bosatt i Kristinehamn.
- Olander, Peter; 1769.
- Silvius, Abraham; 1771, bosatt i Filipstad.
- Sahlgren, Johan; 1773, bosatt i Hjo.
- Weisstern, Johan Christoffer; 1774 («Enkans son i Nain»), var afgangen 1792.
- Olander, Johan Hindrik; 1775, bosatt först i Marstrand, drog sedan till Norge.
- Wurtzelius, Johan; 1776, bosatt i Jönköping, sedan i Linköping.
- Wallstedt, Sven; 1776, bosatt i Landskrona.
- Wahlin, Johan Johansson; 1778, bosatt i Skara.
- Rhodin, Jan; 1780, var död 1785.
- Hedberg, Johan; 1782.
- Hagström, Olof; 1785, var afgangen 1819.
- Liljendahl, Jean; 1785, död 1812.
- Hernsten, Anders; 1787, »amiralitetsmålarare från Lidköping», var död 1799.
- Ruberg, Carl Petter; 1787, bosatt i Jönköping, var död 1797.
- Broberg, Christian M.; 1789 («Ett stycke kalladt: L'amour asiatique, 1½ aln i höjden, 1 aln bredt»), bosatt i Uddevalla.
- Zebeck, Nils Otto; 1790, bosatt i Lund.
- Holm, Johan; 1791 («Ett stycke föreställande Vinter med underskrift: Les rigeurs de l'hiver»), bosatt i Malmö.
- Pauli, Christian; 1791, bosatt i Malmö.
- Lindberg, Erik; 1792, bosatt i Hjo.
- Schönhult, Per; 1797, bosatt i Engelholm, fanns ännu 1822.
- Ekström, Carl; 1800.
- Göthberg, Anders; 1804, bosatt i Uddevalla.
- Lundberg, Christian; 1806 («på koppar: Anacreon med två nympher»), bosatt i Malmö, var död 1820.
- Almegren, Israel; 1807, bosatt i Hjo.
- Kihlström, Petter; 1808, var död 1810.
- Olsson, Anders; 1812, bosatt i Venersborg.

- Lüder, Johan Hindrich; 1812 (»målat en bred Chaise och laquerat korgen»), bosatt i Uddevalla.
- Leffler, Nicolaus; 1812, förut målaremästare i Köpenhamn, var död 1828.
- Haglund, Sven; 1813, bosatt i Venersborg.
- Godhe, Claes; 1814 (»När de skriftlärde och Phariseer hade skökor till Jesus»).
- Gernandt, Christan; 1814, bosatt i Malmö.
- Drugge, Gustaf Baxelius; 1815 (»Perseus och Andromeda»).
- Orup, Samuel; 1819, bosatt i Uddevalla.
- Lake, N. E.; 1820 (»Ett dörrstycke efter egen komposition, föreställande sommaren under Ceres bild»).
- Engström, P. E.; 1820 (»En grönmålad och lackerad Berliner-vagn»), var död 1829.
- Pousette, Anton; 1825.
- Ståhlbom, J. W.; 1825, bosatt i Venersborg.
- Norman, Lars; 1826.
- Widmann, Adam Ludvig; 1831, bosatt i Halmstad.
- Bahnman, Justus Fidius; 1832 (»Jupiters besök hos Philemon»), flyttade 1846 från Göteborg.
- Bolm, C. A.; 1833 (»ett dörrstycke föreställande de Emausiske lärjungarne»).
- Stenvall, Johan; 1833, bosatt i Venersborg.
- Lindroth, J. M.; 1837.
- Sahlberg, Johan Ludvig; 1838.
- Carlgren, Carl Johan Christiansson; 1839, bosatt i Uddevalla.
- Engström, Carl Erik; 1840.
- Gewalt, Carl Fredrik; 1841.
- Todd, Ferdinand; 1843.
- Nordh, Johan Wilhelm; 1843.
- Wästenius, Theodor; 1843 (»Oljefärgstafla föreställande ett landskap med minst tre figurer»).
- Wittrock, Carl Fredrik; 1844.
- Andersson, Petter August; 1845 (»Ett oljefärgsstycke föreställande Europas bortröfvande af Jupiter, som förvandlar sig till tjur»).
- Haglund, Carl Johan; 1845 (»Oljemålning föreställande Jungfru Maria med Jesusbarnet och Johannes»).
- Andersson, Anders; 1846.
- Barck, Johan Wilhelm; 1846.
- Hillerström, Frans Gustaf; 1847.

Bruhn, Johan Wilhelm; 1847, son af åldermannen C. M. Bruhn.

18. *Perukmakarembetet.*

Man skulle förmoda att, i tider då hela den manliga delen af befolkningen uppträdde i peruk, åtminstone den mera välmående, ett sådant gille som perukmakarnes varit ett af de mest blomstrande. Detta tyckes likväl ingalunda varit händelsen; dels äro nemligen blott ganska få dylika yrkesidkare kände för 16- och 1700-talen, och dels finner man icke något embete upprättadt förr än den 6 Mars 1702, då Claudius Souchon blef ålderman, och Olof Lund samt David Westerhoff bisittare. Man torde af dessa skäl få antaga att flertalet af dessa hufvudprydnader inkommo från utlandet.

1709 var David Westerhoff ålderman, men 1726 finnes åter Souchon antecknad såsom sådan. Han var, som namnet antyder, fransman och blef borgare här den 12 Juli 1700.

1720 var Anders Torstensson Ahlman ålderman, och efterträddes tvenne år senare af Jan Lund; bisittare var då Johan Martin Schwalbe. Lund var stadens riksdagsman 1731.

19. *Sadelmakare- och Remsnidarembetet.*

Gifvetvis skulle ett yrke sådant som detta vara ett af de mera betydande, åtminstone efter antalet medlemmar, då under äldre tid åkdon voro i jmförelsevis ringa bruk och man i stället färdades till häst, samt då hären till öfvervägande del utgjordes af rytteri, men denna betydighet aftog också i samma mån förbindelserna blefvo lättare och fotfolket ökades på kavalleriets bekostnad.

Det förefaller egendomligt att dessa handverkare, oaktadt deras talrikhet, hörde under embetet i Stockholm ända till den 12 Maj 1710, då remsnidarne och sadelmakarne i Göteborg ingingo till magistraten med begäran att få upprätta eget gille, hvilket naturligtvis bifölls.

Inga handlingar eller andra tillhörigheter tyckas numera vara i behåll. För äldre tid hafva vi anteknat såsom

Åldermän.

Weissman, Lennert; var 1649 mästare, ålderman 1669. Förekommer såsom diaconus vid Tyska kyrkan.
 Halbmeijer, Hans Jacob; var mästare 1676, † 1719. Gift 1) ²⁷/₈ 1678 med fru Sofia Renner, 2) med

en hvars namn är okändt, men som dog 1707, och 3) $\frac{28}{5}$ 1708 med Christina Brochman. Han egde hus på Vestra Hamngatan.

Ström, Johan; var mästare 1700, ålderman 1719—1723. Son af Elisabet Hansdotter, som 1706—1716 egde hus på Drottninggatan.

Beckberg, Mathias; mästare 1710, ålderman 1723—1726.

Mästare.

Wendt, Samuel; 1669.

Halbmeijer, Benedict; 1694—1717.

Graupner, Hans; egde 1680—1707 hus på Drottninggatan.

Schütz, Jacob; 1674—1691.

Gutzeit, Christian; var 1719 gesäll. G. m. Elisabet Bautz, dotter af rustmästaren Hans Bautz.

Graupner, Nielas; 1710.

Jurgen, Hans; 1710.

Kranichfeld, Christian; 1710.

Möller, Berent, hade 1709 hus på Kyrkogatan.

Scholmeijer, Johan Ludvig; gift $\frac{27}{8}$ 1717 med Anna Sofia Halbmeijer, dotter af åldermannen Hans Jacob H.

Dehie, Christoffer; 1773.

20. *Skomakarembetet.*

Gifvetvis har det i Göteborg funnits skomakare lika länge som staden varit till, men arkiverna lemna endast sparsamma underrättelser i detta fall, hvilka dessutom icke gå längre tillbaka än till medlet af 1600-talet, då skrå redan fanns upprättadt, så som man finner dels af embetets sigill, hvilket bär årtalet 1650, och dels af gesällernas handlingar, som äro ovanligt fullständiga, under det mästarnes äldre protokoller deremot spårlöst försvunnit.

Att döma deraf att de förras handlingar till god del äro affattade på tyska, skulle man velat sluta till att skråts medlemmar i äldre tid till större delen varit utlänningar, men detta motsäges såväl af mästarnes svenska namn, som äfven af den omständigheten att, af 78 för år 1656 anteknade gesäller, endast 8 voro från Danmark, 1 från Norge och 9 från Tyskland, men alla de öfriga infödde svenskar.

Fordomdags voro skomakarne tillika garfvere, och man hade särskilda »läderskådare» och »skoskådare», med uppdrag att gå omkring från verkstad till verkstad för att granska hvars och ens arbete. Detta förhållande räckte i Stockholm till 1638, och hade väl sålunda upphört i Göteborg, när skråt der tolf år senare stiftades, hvadan detta senare antagligen sålunda blott inneslöt de egentliga skoarbetarne. Deremot hade skomakarne »under embetets skydd» ända in på 1800-talet särskildt anställde »verktygsmakare», »lästskärare» och »lädertågare», hvilka icke räknades till mästarne, men voro skyldige att efter bestämd taxa tillhandagå, hvar med sitt arbete.

I allmänhet tyckes förhållandet mellan mästare och gesäller varit godt, ehuru klagomål stundom förekomma öfver de senare, när de utan »fyrседel» (afskedsbevis) skuddat stoftet af sina fötter, eller när de tagit för lång frimåndag. Blott vid ett enda tillfälle inträdde en starkare spänning, då gesällerna 1823 försökte undandraga sig någon del af det beroende, hvori de stodo. De sammanträdde nemligen då, ehuru ingen mästare var tillstädes, hvilket var dem strängeligen förbjudet, och började afhandla den viktiga frågan om flyttning af herberget, allt i strid mot åldermannens förmaningar, men detta revolutionära tilltag krossades genast; gesällerna inkallades inför embetets låda och pliktfälldes efter erhållen skarp varning att icke vidare sammanrota sig.

Ända till 1806 hade gesällerna rättighet att Söndag, Måndag och Thursdag, samt alla högtidsdagar, äta hos den mästare der de arbetade, samt att öfriga dagar få i mästarens kök laga den mat de kunde åstadkomma, men detta bruk upphörde sagde år mot förhöjning i arbetslönen.

Med afseende på gesällerna kan vidare tilläggas, att det inom deras »låda» hölls sträng ordning, och att noga akt gafs på att allt gick höfviskt till, så att när en »utläring», d. v. s. en nyss blifven gesäll, på en krogdag tilltalade en resande gesäll med »du», anmäldes för embetet detta urbotat brott mot god ton. Parterna inkallades för sittande rätt, och, sedan ransakning inför embetsrådmannen, åldermannen, bisittare och öfrige ledamöter egt rum, samt vittnen blifvit hörde, fälldes den skyldige att böta 1 riksdaler banko till lådan och 12 skilling till de fattige.

Bland gesällernas handlingar förvaras ännu en bundt med påskrift: »Skymfbref», af hvilka man får en närmare föreställning om arten af detta straff, hvarmed följde inskrifningen i skråts »Schwartzbuch»; vi välja ur samlingen ett från Strömstad, så lydande:

»Till Skomakaregesällskapet i Göteborg.

Sedan Skomakaregesällen Hans Fredrik Murberg, som konditionerat härstädes trenne månader hos skomakaremästare, olofligen begifvit sig från staden, utan både pass och vanligt schen eller betyg från sin mästare, samt under tiden förlupit huset och uppehållit sig på krogar och näringsställen, utan att på minsta sätt fullgöra sina skyldigheter som en rättskaffens gesäll egnar och anstår, så få vi nu härom lemna upplysning med tillkännagifvande derjemte att Murberg, i egenskap af åldtgesäll, lemnat gesäll-lådan utan all uppgörelse eller redovisning för dess medel, samt undanhållit nyckeln dertill, hvarförutan han vid rymningen härifrån är misstänkt att hafva gjort olofligt tillgrepp af åtskilliga klädespersedlar etc. på det ställe, der han under sina spatserdagar sig uppehållit.

I anledning af detta Murbergs högst dåliga och oförsvarliga uppförande och förhållande till sin mästare samt Gesällbröderskapet, få vi vänligast anhålla att å denna vår anmälan fästes benäget afseende, och att Murberg således, ehvar han kommer, ej måtte blifva ansedd och mottagen som en välfrejdad och rättskaffens gesäll.

Särskilda skrivelser afgå med dagens post så väl till Uddevalla som Fredrikshald af enahanda lydelse som denna. Dessutom är föranstaltadt att Murberg blifver allmännerligen efterlyst såväl i Sverige som Norge.

Vi få slutligen anhålla att Bröderskapet täcktes gifva del af denna vår skrivelse åt närmaste bröderskap, för att sedermera genom dem komma till hvars och ens närmare kunskap och kändedom, hvaremot vi förbinda oss att i dylika afseenden vara till återtjenst, när så påfordras.»

Att begäran i senare delen af brevet blifvit efterkommen synes af påteckningen: »afsändt till Varberg». Det är alldeles tydligt att en person, som hvarthelst han än kom möttes af dylika förebud, ej länge skulle kunna förblifva på fri fot, särdeles då man ihågkommer att passvånget ännu herskade i all sin glans.

Beskaffenheten af det mästerstycke en gesäll hade att aflägga, fordom kalladt »mästaresko», vexlade under tidernas lopp; 1775 bestod det af 1 par ryttarestöflar, ett par spatserstöflar, 2 par mans- och 1 par fruntimmerskor; 1812: 1 par mansstöflar med kragar, 1 par »Suwarowstöflar», 2 par mans- och 1 par fruntimmerskor, och 1844 af 1 par stöflar med galoscher och 1 par fruntimmerskor, båda med tillhörande läster.

Slutligen förtjenar anföras att en begravningskassa för mästarne stiftades 1828, och att densamma ännu eger bestånd.

Enär embetets protokoller från 1650 till 1773 saknas, kan man för den tiden icke uppställa någon pålitlig förteckning öfver åldermän och mästare, men vi hafva dock ur gesällernas handlingar och rådhusrättens domböcker sammanfört hvad i detta hänseende der förekommer.

Åldermän.

- Den äldste åldermannen vi känna är
 Olsson, Anders; 1653—1670, således vid embetets inrättande.
 Han var gift med Anna Greta Schlippling, och hade med henne flere barn, bland hvilka voro magister Olaus Andräe Otherdahl (efter Otterhällan) och Anna Greta, som blef gift med Otto Kröger, sedermera Amiral och adlad med namnet Sjöstjerna.
- Carlsson, Lorens; 1680, var mästare 1679.
- Loman, Ernst; 1726—1728. Var mästare 1715. G. m. Catharina Andersdotter.
- Deber, David; 1728—1734. Var mästare 1719; dog sannolikt 1734. Egde 1721 hus på Köpmansgatan.
- Wetling, Anders; 1734. Var mästare 1717.
- Skåning, Anders; 1735—1743, var mästare 1725. Egde 1721 hus på Köpmansgatan.
- Schmidt, Casper; 1745—1746, var mästare 1726.
- Lund, Olof; 1750—1755, var mästare 1727.
- Deber, Michael; 1759—1760, 1775, var mästare 1740.
- Geppert, Lorens; 1769, 1773—1774, var mästare 1768.
- Sjögren, Erik; 1776, var mästare 1773, förekommer ej efter $\frac{7}{7}$ 1785.
- Grope, Jonas; 1776—1779, var mästare 1766, förekommer ej efter $\frac{20}{1}$ 1791.
- Engqvist, Petter; 1779—1784 och 1786—1789, var mästare 1773, förekommer ej efter $\frac{13}{1}$ 1804.
- Swartz, Anders; 1784—1786, var mästare 1773, hade 1794 upphört hålla verkstad.
- Ahlbom, Anders; 1789—1792; var mästare 1773, förekommer ej efter $\frac{9}{1}$ 1795.
- Ödman, Niclas; 1792—1795, var mästare 1773, förekommer ej efter $\frac{6}{7}$ 1808.

- Borneholm, Petter; 1795—1797, var mästare 1775, var död $15/1$ 1808.
- Norman, Christoffer; 1797—1800, var mästare 1775, dog 1802.
- Söderström, Sven; 1800 † 1806, var mästare 1790.
- Frenning, Erasmus; 1806—1808, 1810—1812, var mästare 1796, förekommer ej efter $18/7$ 1835.
- Lundberg, Andreas; 1808 † 1809, var mästare 1798.
- Nyman, Mathias; 1809—1810, var mästare 1796, förekommer ej efter $21/1$ 1832.
- Åkerblom, Lorens; 1812—1814, var mästare 1803, förekommer ej efter $18/7$ 1837.
- Norman, Bengt; 1815—1817, var mästare 1805, dog 1818.
- Lindgren, Andreas; 1817—1820, var mästare 1805, förekommer ej efter $17/7$ 1830.
- Berg, Lars; 1820—1822, var mästare 1808, förekommer ej efter $15/7$ 1826.
- Wikström, Petter; 1822—1839, var mästare 1808.
- Lindahl, Johan Petter; 1839—1846, var mästare 1811.
- Andersson, Johan Carl; 1846, var mästare 1826.

Mästare (utom åldermän).

- Stidden, Jacob; förekommer 1654.
- Hülffman, Johan; förekommer 1654.
- Hindrikson, Carl; förekommer 1655—1680, egde hus på Drottninggatan.
- Geppert, Christer; förekommer 1663—1719.
- Eriksson, Andreas; förekommer 1664—1670.
- Bielfelt, Johan; förekommer 1668—1673.
- Andersson, Nils; förekommer 1669.
- Månsson, Arvid; förekommer 1670.
- Börjesson, Lars; förekommer 1671.
- Alers, Benedictus; f. 1608 † $30/10$ 1676, hade 1650 köpt grafplats i Tyska kyrkan. Gift $30/11$ 1636 med Elisabet Stidden, och hade med henne barnen: Brita, g. $26/7$ 1657 med mästare Christoffer Geppert. Sofia, g. $25/8$ 1674 med kapten Paul Renners. Elisabet, g. $14/2$ 1682 med gördelmakaremästaren Lorens Bene.
- Bytteler, Carl Henrikson; 1680.
- Thorsson, Hans; förekommer 1671—1688.

- Jonsson, Johan; förekommer 1672.
Andersson, Hindrik; förekommer 1674—1688.
Beck, David; förekommer 1676.
Håkansson, Anders; förekommer 1676, var död 1690; dottern
Katarina egde sedermera hus på Kungs-
gatan.
Larsson, Hans; förekommer 1677.
Andersson, Ambjörn; förekommer 1678.
Carlsson, Hindrik; förekommer 1680.
Loman, Claes; förekommer 1673—1680.
Andersson, Håkan; förekommer 1681.
Jonsson, Jan; förekommer 1682.
Jönsson, Christoffer; förekommer 1683.
Olsson, Carl; förekommer 1684—1688.
Larsson, Petter; förekommer 1684—1688.
Arnfrid; förekommer 1684.
Håkansson, Lars; förekommer 1686—1694.
Ickler, Ehrenfried; förekommer 1688.
Schmidt, Olof; förekommer 1688.
Berg, Anders; förekommer 1688—1691.
Sigfridsson, Göran; förekommer 1688—1691.
Jacobsson, Hindrik; förekommer 1688—1691.
Schmidt, Abraham; förekommer 1692—1715, egde hus på Kyrko-
gatan.
Claesson, Simon; förekommer 1688—1693.
Björnsson, Olle; förekommer 1688—1695.
Winke, Christian; förekommer 1693.
Månsson, Anders; förekommer 1693.
Andersson, Philip; förekommer 1682—1709, egde 1698 hus på
Kyrkogatan.
Bruse, Anders; förekommer 1695—1706, egde hus på Kyrko-
gatan.
Andersson, Hindrich; förekommer 1695.
Grip, Jacob Henrik; egde hus 1694.
Häger, Måns Månsson; förekommer 1697.
Olofsson, Måns; förekommer 1697.
Radwijk, Johan; förekommer 1698.
Andersson, Johan; förekommer 1699.
Loos, Johan; egde 1699 hus på Vallgatan.
Olofsson, Anders; förekommer 1702.
Christoffer; förekommer 1704 (Christoffer Jönsson, se ofvan?)

- Cedervall, Jacob; förekommer 1710, egde 1717 hus på Qvarnbergsgatan.
- Ek, Nils; förekommer 1714—1720.
- Henriksson, Carl; förekommer 1710 (måne densamme som Carl Henrikson Bytteler?)
- Larsson, Arvid; förekommer 1715, egde 1717 hus på Kungsgatan.
- Zachsen, Lars; förekommer 1715.
- Maijewik, Lars; förekommer 1715.
- Gunnarsson, Sven; förekommer 1715.
- Lund, Johan; förekommer 1715.
- Swalbe; förekommer 1715.
- Ahlman, Anders; förekommer 1715.
- Otterdahl, Philip; förekommer 1715.
- Holm, Nils; förekommer 1716.
- Hansson, Petter; förekommer 1717.
- Norman, Anders; förekommer 1717.
- Miöö, Bengt; förekommer 1708—1717, egde hus på Kyrkogatan.
- Hall, Erik; förekommer 1717.
- Björnsson, Fredrik; förekommer 1717.
- Ahlman, Pehr; förekommer 1718.
- Ahlman, Arvid Larsson; förekommer 1718.
- Borgström, Hans; förekommer 1719.
- Schmidt, Abraham; förekommer 1719.
- Elgebom, Petter; förekommer 1718—1720.
- Bergström, Hans; förekommer 1720.
- Wettling, Anders; förekommer 1721—1729.
- Gillberg, Anders; förekommer 1721.
- Gillberg, Petter Hansson; förekommer 1721.
- Otterdahl, Johan; förekommer 1721.
- Otterdahl, Philip; förekommer 1722.
- Lund, Nils; förekommer 1721.
- Geppert, Johan; förekommer 1721.
- Forswall, Lorens; förekommer 1722.
- Lundberg, Johan; förekommer 1722.
- Hall, Andreas; förekommer 1722.
- Widberg, Jörgen; förekommer 1724.
- Källbäck, Petter; förekommer 1725, var död 1730.
- Grope, Petter; förekommer 1732.
- Löfgren, Erik; förekommer 1733.
- Fogelberg; förekommer 1736.
- Ström, Petter; förekommer 1736.

- Norman, Bengt; förekommer 1738, hans enka (?) förek. 1773—1775.
- Kjellert, Anders; förekommer 1739, förek. ej efter $\frac{31}{1}$ 1775.
- Ödman, Olof; förekommer 1740.
- Sigström, Carl; förekommer 1740.
- Almgren, Anders; förekommer 1740.
- Ek, Lars; förekommer 1740.
- Steinback, Casten; förekommer 1742.
- Wikström, Jonas; förekommer 1742.
- Collman, Zacharias; förekommer 1743.
- Jönsson, Anders; förekommer 1748.
- Giebel, Hans Gottfried; förekommer 1748.
- Ekling, Jöns; förekommer 1749, förek. ej efter $\frac{23}{7}$ 1776.
- Borgström, Lars; förekommer 1749, var död 1775.
- Kruse, Jonas; förekommer 1751.
- Eriksson, Anders; förekommer 1751.
- Wettling, Johan; förekommer 1752, förek. ej efter $\frac{17}{1}$ 1792.
- Broman, Johan; förekommer 1756, förek. ej efter $\frac{13}{1}$ 1786.
- Lundh, Petter; förekommer 1757.
- Sjögren, Erik; förekommer 1758.
- Kinbom, Anders; förekommer 1760.
- Geppert, Johan; förekommer 1760.
- Malmström, Casper; förekommer 1761.
- Elmqvist, Israel; förekommer 1762—1777; g. m. Elsa Sjöman.
- Hedman, Erik; förekommer 1762.
- Hagelberg, Petter; förekommer 1762, förek. ej efter $\frac{4}{7}$ 1794.
- Berg, Andreas; förekommer 1762, var död 1773.
- Wikberg, Petter; förekommer 1763, ej efter $\frac{18}{10}$ 1777.
- Utterbom, Nils; förekommer 1768, ej efter $\frac{17}{1}$ 1792.
- Geppert, Benedict; förekommer 1768, ej efter $\frac{10}{10}$ 1777.
- Malmström, Olof; förekommer 1771, dog trol. 1779.
- Deber, Michael; förekommer 1773— $\frac{9}{7}$ 1782.
- Pettersson, Anders; förekommer 1773— $\frac{13}{11}$ 1786.
- Kruse, Olof; förekommer 1773— $\frac{12}{1}$ 1799.
- Boskett, Joh. Fredr.; förekommer 1773— $\frac{10}{1}$ 1781.
- Kruse, Sven; förekommer 1773— $\frac{9}{7}$ 1782.
- Rosenstedt, Lars; förekommer 1773, var död $\frac{12}{1}$ 1785.
- Borggren, Hans; förekommer 1773—1786.
- Häger, Samuel; förekommer 1773—1780.
- Malmgren, Petter; förekommer 1773— $\frac{13}{1}$ 1802.
- Ahlgren, Johan; förekommer 1773— $\frac{13}{1}$ 1786.

- Sjöberg, Lars; förekommer 1773— $10/7$ 1797.
 Samuelsson, Lüder; mästare 1775, förek. ej efter $21/7$ 1786.
 Wennersten, Nils; mästare 1776, dog 1791.
 Terning, Joh. Andreas; mästare 1776, var död $11/2$ 1806.
 Borgström, Carl; mästare 1776, förek. ej efter $9/1$ 1789.
 Malmlin, Jöran; mästare 1776, var död 1787.
 Törling, Anders; mästare 1777, dog 1783.
 Kieller, Sven; mästare 1777, förek. ej efter $12/1$ 1799.
 Bolin, Petter; mästare 1779, var död 1788.
 Hare, Magnus; mästare 1779, förek. ej efter $17/1$ 1792.
 Wettling, Andreas; mästare 1780.
 Dahlgren, Jacob; mästare 1780, dog 1796.
 Hybenett, Abraham; mästare 1781, var död 1788.
 Resselin, Bengt; mästare 1782, förek. ej efter $18/1$ 1811.
 Meijel, Christian Otto; mästare 1782, var död 1789.
 Berg, Petter; mästare 1783, son af Anders B., anteknad 1801
 såsom utfattig.
 Söderström, Fredr. Jonasson; mästare 1784, dog 1806.
 Westberg, Jonas; mästare 1784, ant. 1801 såsom utfattig.
 Sveitzer, Jacob; mästare 1786, dog 1802.
 Hallberg, Erik; mästare 1786, dog 1827.
 Moberg, Henning J.; mästare 1788, förut mästare i Stockholm,
 förek. ej efter $11/1$ 1793.
 Söderdahl, Petter; mästare 1789, förek. ej efter $12/1$ 1799.
 Falck, Johannes; mästare 1790, förek. ej efter $24/4$ 1800.
 Tidblad, Andreas; mästare 1790, var död d. $6/7$ 1808.
 Runberg, Jacob; mästare 1792, förek. ej efter $17/1$ 1810.
 Meijel, Johan; mästare 1792, gift med Nils Wennerstens enka.
 Winqvist, Magnus; mästare 1793, befriades 1830 från kvartals-
 afgift för ålderdom och medellöshet.
 Trogen, Carl; mästare 1795, var d. $11/2$ 1806 flyttad från staden.
 Wallström, Olof; mästare 1796, förek. ej efter $2/7$ 1803.
 Jacobsson, Johan; mästare 1796, dog 1810.
 Lundgren, Johan; mästare 1797, förek. ej efter $20/7$ 1833.
 Westerberg, Magnus; mästare 1798, förek. ej efter $15/1$ 1813.
 Olander, Andreas; mästare 1798, var 1827 intagen på fattighuset.
 Borg, Andreas; mästare 1799, var död d. $16/1$ 1815.
 Lundström, Magnus Nilsson; mästare 1799, förut mästare i
 Varberg, förek. ej efter $7/7$ 1809.
 Olsson, Olof; mästare 1801, var död 1805.
 Hedberg, Nils; mästare 1802, anteknad $21/1$ 1826 såsom medellös.

- Jonsson, Carl; mästare 1802, dog 1818.
- Andersson, Daniel; mästare 1802, dog 1836.
- Edman, Andreas; mästare 1804, dog 1814.
- Andersson, Olof; mästare 1804, var $17/7$ 1830 intagen på fat-
tighuset.
- Rundqvist, Lorens Wilh.; mästare 1806, dog 1818.
- Bergström, Anders; mästare 1807, dog 1821.
- Malmgren, Christian; mästare 1807, dog 1820.
- Hedberg, Carl Magnus; mästare 1807, förekl. ej efter $18/1$ 1823.
- Malmelin, Johan; mästare 1807, anteknad 1820 som medellös.
- Lundgren, Johannes; mästare 1808, förekl. ej efter $12/7$ 1823.
- Pettersson, Mathias; mästare 1809, förekl. ej efter $18/1$ 1834.
- Jacobsson, Anders; mästare 1809, förekl. ej efter $10/7$ 1819.
- Andersson, Carl; mästare 1810, dog 1817.
- Berg, Erik; mästare 1810, förekl. ej efter $7/7$ 1815.
- Erikson, Börje; mästare 1811, förekl. ej efter $16/1$ 1818.
- Frenning, Petter; mästare 1811.
- Chrongren, Jonas; mästare 1811, dog 1818.
- Lindgren, Mathias; mästare 1811, var död d. $14/1$ 1814.
- Swahn, Carl; mästare 1811, förekl. ej efter $10/7$ 1819.
- Holmberg, Sven; mästare 1812, anteknad 1834 som medellös.
- Söderström, Gustaf; mästare 1812, erhöill mästerskap, ehuru
ej mer än 2 års gesäll, på grund deraf att
han genom tjänstgöring såsom Underofficer
vid Landtvärns Corpsen hindrats från att
arbeta i sitt yrke den fulla tiden; son af
mästaren Fredr. Jonasson S.; förekl. ej efter
 $20/1$ 1821.
- Lundgren, Anders; mästare 1812, förut mästare i Köpenhamn.
- Lundqvist, Gabriel; mästare 1813, dog 1826.
- Winqvist, Petter; mästare 1813, bror till Magnus W.; 1834 me-
dellös.
- Hammarström, Abrah.; mästare 1813, förekl. ej efter $16/1$ 1815.
- Hedberg, Sven; mästare 1813, förekl. ej efter $10/7$ 1819.
- Pettersson, Petter; mästare 1814, dog 1840.
- Åkerblom, Jacob; mästare 1814, förut mästare i »Elseneur»
(Helsingör); förekl. ej efter $12/7$ 1816.
- Westerberg, Anders; mästare 1814.
- Nordman, Sven Fredr.; mästare 1814, 1834 medellös.
- Strömbeck, Hinrik; mästare 1814, förekl. ej efter $14/7$ 1838.
- Larsson, Halvord; mästare 1815, anteknad 1834 som medellös.

- Fogelström, Anders; mästare 1815, förek. ej efter $10\frac{0}{7}$ 1819.
Sjöberg, Gustaf; mästare 1815, 1834 medellös.
Frennberg, Anders; mästare 1815, 1834 medellös.
Wikander, Petter; mästare 1815, 1834 medellös.
Slättengren, Jonas; mästare 1817, förek. ej efter $20\frac{0}{1}$ 1844.
Sjöberg, Erik; mästare 1818, förek. ej efter $11\frac{0}{1}$ 1840.
Edberg, Petter; mästare 1819, dog 1831.
Kaminsky, Sven; mästare 1819.
Lindberg, Carl; mästare 1819, 1834 medellös.
Walström, Isac; mästare 1819, förut mästare i Falköping, 1834 medellös.
Fogelström, Petter; mästare 1820, 1834 medellös.
Lundqvist, Lars; mästare 1820.
Jacobsson, Anders; mästare 1821, förek. ej efter $23\frac{0}{1}$ 1836.
Ghini, Louis; mästare 1821, förek. ej efter $13\frac{0}{1}$ 1827.
Olsson, Olaus; mästare 1821, 1834 medellös.
Rothmark, Petter; mästare 1822, dog 1834.
Gillqvist, Petter; mästare 1822, 1834 medellös.
Synnerberg, Johannes; mästare 1822.
Jansson, Johannes; mästare 1823.
Eriksson, Gustaf; mästare 1824, 1834 medellös.
Mårtensson, Anders; mästare 1825, var död d. $18\frac{0}{1}$ 1834.
Söderberg, B. A.; mästare 1825, förek. ej efter $16\frac{0}{1}$ 1830.
Andersson, Hans; mästare 1825.
Hansson, Olof; mästare 1825, hade 1830 lemnat staden.
Eriksson, Nils; mästare 1826, dog 1836.
Nilsson, Carl; mästare 1827.
Nordsten, J. F.; mästare 1827, förut sjötullsvaktmästare, hade 1830 lemnat staden.
Barach, Elias; mästare 1828, förek. ej efter $22\frac{0}{1}$ 1831.
Andersson, Carl; mästare 1828.
Nyström, Olaus; mästare 1828.
Andersson, Torgel; mästare 1830, förek. ej efter $19\frac{0}{1}$ 1833.
Hedin, A.; mästare 1830, uppsade burskapet 1846.
Jonsson, Anders; mästare 1832, förek. ej efter $11\frac{0}{1}$ 1840.
Liebman, Elieser; mästare 1834.
Eriksson, Niclas; mästare 1834.
Hallongren, Olof; mästare 1834, förut mästare i Venersborg.
Lundgren, Ludvig; mästare 1834.
Berg, Carl Magnus; mästare 1836, förek. ej efter $21\frac{0}{1}$ 1839.
Böö, Joh. Hinrik; mästare 1836.

Gustafsson, Joh. Conr. Const.; mästare 1837.

Sijöberg, Olof; mästare 1837.

Sijöberg, Johannes; mästare 1837.

Wedelin, Lars Johan; mästare 1840 den 18 April.

Åman, Carl; mästare 1840, förut mästare i Norrköping.

Edman, Carl Fredrik, mästare 1841, förut mästare i Stockholm.

Ekelund, Henr. Lorensen; mästare 1841.

Torgesen, Nils; mästare 1842, förut borgare i Kristiania och Stockholm.

Wessberg, Carl Gustaf; mästare 1844, hade d. $19/7$ 1845 lemnat staden.

Jacobsson, Gustaf; mästare 1844, förut mästare i Kongelf.

Lindahl, Fredrik; mästare 1844, son af Johan L.

Lübeck, Joh. Fred.; mästare 1844.

Carlsson, Anders; mästare 1844.

Warelius, Carl Gustaf; mästare 1846.

Hellgren, Johannes; mästare 1846.

Rosetzsky, Benjamin; mästare 1846.

Pettersson, Johannes; mästare 1846.

Då man under Skomakareskråts i Göteborg hela tillvaro icke finner en enda landmästare upptagen, är det all anledning tro det i hvarje stad funnits eget embete.

Fig. 68. Skomakareembetets sigill.

Embetets ännu befintliga tillhörigheter utgöras, förutom af lösa räkningar m. m., af tvenne sigiller, der af det större (fig. 68) har tvenne höga kragstöflar i kors, vid sidorna derom tvenne knifvar och årtalet 16—50, och till omskrift: »Schomacher ambs siegel in Gottenborg». Det mindre är i öfrigt ungefär af samma utseende, men har till omskrift: »Skomakare Embets sigill i Götheborg». Vidare en sparbössa af jernplåt med inskrift nederst: »Anno 1671. Gebet Reichlich» och ett kassaskrin, likaledes af jern, fyrkantigt, och har måladt rundtomkring i gult, följande: »Michael Deber ålderman, Johan Broman Bisittiare, Johan Wettling Bisittiare», derunder en dödskalle och nederst: »Memento mori» *). Af Protokollsböckerna finnas två qvar, bundna

*) Embetets välkomma lärer sålts till Guldsmed Lyon vid tiden för skråts upphörande.

i pergament, deraf den ena omfattar tiden från $11\frac{1}{9}$ 1773 till $13\frac{1}{10}$ 1827 och den andra från $19\frac{1}{4}$ 1828 till $30\frac{1}{6}$ 1847; vidare kvarligga i den illa åtgångna lådan en del kassaböcker och räkenskaper till embetets ännu existerande begrafningskassa («Toden-kassan»).

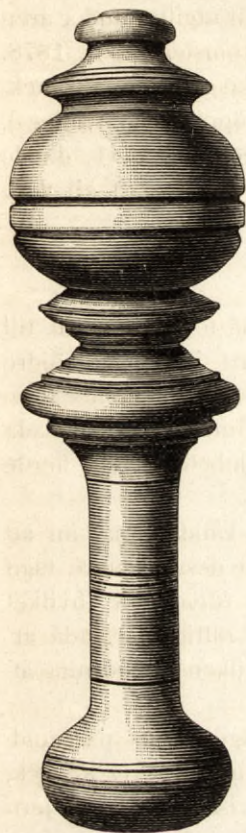

Fig. 69. Skomakaregesällernas klubba.

Fig. 70. Skomakaregesällernas skänkkanna.

Gesällernas tillhörigheter, hvilka förvaras på Göteborgs museum, bestå af dels äldtgesällens klubba af ek (fig. 69), helt prydligt svarfvad och med spår efter grön målning, och dels skänkkannan af koppar (fig. 70), 56 cent.m. hög och 35 cent.m. vid nedtill, ett utmärkt prydligt arbete med ett vackert ornament kring öfre kanten utskuret à jour; inskrifterna lyda ofvanpå locket: »M. M. G. von Copenhagen, Ehrenfried Eichler, Petter Larsson, Hans Tomasson», nedtill på sidan: »1.6.8.4», och kring nedre kanten: »Dis ist Der Schumacher ihre Schenck kanne.

Gesällernas handlingar utgöras af en i pergament bunden bok innehållande förteckning öfver inskrifne gesäller från 1659 till 1781,

med titel: »Anno 1651 den 2 November hat das löbliche Schusser hantwerck in gottenborch dem gesellen ihre Privelige gegeben, und das hantwerk hat Einen altgesellen zum ersten mal erkoren mit namen karl Hindrichson Buetler von Stockolmb burtisch». Vidare tvenne kassaböcker eller rättare böcker för utgifter under åren 1656—1861, och slutligen tvenne dylika för inkomster 1653—1878.

Utgifterna bestå som vanligt i bidrag till sjuke gesäller, (»kranckenpenningar»), samt till förfriskningar vid lådans öppnande (»fribier»). Huru gesällerna hushållade synes af en anteckning 1741, då de hos åldermannen »utsatt» deras silfver, hvilket synes gått all verdens väg, åtminstone finnes nu ingenting dylikt kvar.

21. Skräddarembetet.

Detta skrå är åter ett af dem, som måste hafva varit till nästan allt ifrån stadens grundläggning, ehuru icke något äldre intyg derom föreligger än från 1648, då i stadens protokoller förekommer ett mål emellan Jon Person och Thomas Hunter, båda skräddare, hvilka råkat i delo, »opå dheras Embetes Lagh, fierde dagh Juhl».

I öfrigt är om gilletts verksamhet icke känt annat än att det år 1706 låg i tvist med snickarne, emedan dessa senare tagit sig för att äfven kläda de likkistor, som de tillverkade, hvilket skräddarne påstodo vara ett ingrepp i deras rättigheter, »då arbetet utfördes med nål och ej med hyfvel», hvilken uppfattning äfven delades af magistraten.

Fig. 71. Skräddarembetets sigill.

Af embetets sigill finns på handlingar i Göteborgs musei arkiv aftryck, enligt hvilka det visade ett pressjern och deröfver en upprättstående sax, hållen af tvenne lejon, allt i krönt sköld och med omskrift: *Schredares * ämbetes * sigil * i * Götheborg * Anno 1631 **, hvilket årtal sålunda möjligen utmärker sjelfva embetets stiftelse, (fig. 71.)

Af redogörelsen för medeltidens skrån har man sett att skräddarembetet icke blott försåg den manliga delen af befolkningen med kläder, utan äfven sydde qvinnornas drägter. Att detta förhållande ännu fortfor långt närmare vår egen tid, torde deremot ej vara allmänt känt; så var likväl händelsen.

Första gången vi i stadens arkiver träffat en uppgift om en förändring härutinnan är den 7 November 1732, då en ransakning förekommer i anledning af att stadsskultarne, på begäran af det Lofliga Skräddarembetet, från åtskilliga qvinnor borttagit tillskurna kläder af siden och kläde. Embetet anförde nu att såväl de qvinnor, från hvilka dessa saker tagits, som äfven åtskilliga andra under loppet af några år gjort embetet intrång i dess verksamhet, samt att särskildt en enka och hennes systrar »lärt öfver 30 qvinspersoner att sy, hvilka sig här uti staden och Halland skola ned-satt, de der till Embetets stora skada förfärdiga fruntimmersklädningar och annat nytt arbete». Härpå genmälde en af de anklagade qvinnorna att hon ej undervisat fler än tvenne, och borgaren Nicolas Edgren, som äfven var bland de misstänkte, klagade öfver den svåra medfart som Embetet jemte Stadsbetjenterna förofvat, samt sökte visa att de tillskurna underkläderna, som hos honom funnits, varit gjorda åt honom sjelf. Derjemte anhöll han få göra mästerstycke och förena sig med skräddarembetet.

Detta svarade härtill att Edgren redan vunnit burskap i en annan näringsgren, och anhöll därför »att han måtte blifva ålagd att vid denna förblifva; och beträffande de hos honom funna kläderna, som han föregifver vilja till sig sjelf använda, så skola de så mycket mindre vara honom tillhöriga, som västen skall befinnas vara så lång, att den skall sträcka sig ned till hans fötter, skolandes de (skräddarne) icke heller med honom hårdare förfarit än, då han vägrade framgifva nyckelen till en kista, hvaruti de funna kläderna voro, skola de efterskickat en smed, som låsen uppdyrkat, hvilket alltid tillförene skall tillåtit varit».

I sitt utslag i målet erinrar Magistraten om det medgifvande som skråordningen inrymmer åt qvinnor, som hafva lärt ett handverk. Dessa kunde nemligen, efter anmälan hos Magistraten och emot en viss afgift, få bosätta sig i staden och idka näring vid sidan af handverksembetena, och »ehuruväl de nu förevarande qvinnorna dymedelst felat, att de förut icke angifvit sig hos Magistraten, så föreställdes de nu tillstädeskomne mästarne, om de icke skulle vilja återlemna de i beslag tagne kläderna». Men handverkarne svarade att de, som tillhöra embetet, få gå utan arbete, under det »qvinfolken förfärdiga dyrbara klädningar, och der de ej ville med slikt arbete sig befatta utan allenast med koftor och annat smått, jemväl inga andra lära att sy än innevärnarnes barn i staden, som sedan för sig sjelfva allena göra något arbete, så skulle embetet intet klaga deröfver, men så vida som

en del skall inrättat verkstäder, hvaruti de icke allenast lära en hop pigor, hvilka sedan sitta och præjudicera embetet, utan och de sjelfva. Liksom dessa senare, sitta och förfärdiga fruntimmersklädningar med annat mera, så anhålla de (mästarne) att dylikt måtte hämmas och förbjudas».

Slutet blef att Magistraten lät återställa de tagne kläderna till egarne, »med åtvarning att dessa qvinnor hädanefter icke åtaga sig förfärdiga hela klädningar utan allenast kjortlar och koftor; viljandes magistraten, sedan embetet uppkalladt och hördt blifvit, företaga och fastställa hvad qvinfolk, som lärt att sömma, kunna efterlåtas få förfärdiga».

Detta skedde äfven vid ett följande sammanträde med embetet den 28 Nov. samma år, då åldermannen och mästarne medgafvo att qvinfolk, som äro här i staden födde, och med ingen annan näring kunna sig försörja, få sy och förfärdiga tröjor, små koftor, kjortlar, lifstyecken och mindre klädespersedlar, äfvensom att tvätta och vända wallouscher, eller så kallade sockor, samt stora koftor som blifvit fläckiga, och äfven att laga kläder, dock att de afhålla sig från att tillverka hela klädningar, manteauer, och så kallade sockor, wallouscher och stora koftor till 10 à 12 alnar, med andra större kläder. Likaledes medgifves qvinfolken att, efter förra vanligheten få lära borgarebarn här i staden att sy och sömma, men med det förbehåll, att de ej lära några pigor och tjenstefolk eller andra från landet att sömma, hvilka sedermera kunde sig här nedsätta, embetet till förfång.

Detta medgifvande stadfästades af magistraten, och genom denna akt af rättvisa erhöilo sömmerskorna i Göteborg en lagligt erkänd tillvaro.

Under äldre tider hafva varit

Åldermän.

Hunter, Thomas; 1661 † 1663. Var 1635 diaconus vid Tyska kyrkan, gift $\frac{7}{11}$ 1624 med Elsebe Aberbacke.

Persson, Måns; 1680.

Hall, Torsten; var mästare 1694 † 1703; enkan blef omgift med Nils Nilsson.

Burman, Arendt; 1703. Var mästare 1694.

Larsson Olof; † 1705.

Borg, Ambjörn Anderson; $\frac{4}{12}$ 1705—1726, var död 1731. Egde hus på Kyrkogatan. G. m. Maria Gustafsdotter.

Olander, Jurgen; 1721—1726. Var 1715 mästare.
Printz, Georg; 1771.

Mästare.

Hans; »schneider» 1632.
Nicolas; 1643.
Person, Jon; 1648.
Nilsson, Andreas; 1656.
Bengt Smälänning; 1656.
Korp, Sven; 1661.
Person, Daniel; var död 1668, gift med Margareta Larsdotter.
Rose, Henrik; 1673.
Schröder, Caspar; 1669—1676.
Persson, Anders; 1671—1676.
Erikson, Kjell; 1682.
Nilsson, Samuel; 1682.
Jonsson, Nils; 1682.
Bengtsson, Jonas; 1682.
Möjevik, Cort; 1682, från Norge.
Küriss, Hans Georg; 1685, gift med Dorothea Jäger.
Styfvert, Hans; 1689.
Andersson, Jöns; 1689—1690.
Andersson, Nils; 1695.
Holm, Petter; 1691. G. m. Margareta Börjesdotter.
Burman, Arent Svensson; 1692.
Carlsson, Torkel; var död 1695, egde hus på Kyrkogatan.
Gryta, Sven Olofsson; egde 1696 hus på Kyrkogatan.
Gunnarsson, Torsten; egde 1694 hus på Kungsgatan.
Håkansson, Jöns; egde 1694 hus på Kungsgatan.
Olofsson, Anders; egde 1699 hus på Kungsgatan.
Qviberg, Detlof; egde 1707 hus på Drottninggatan.
Miöö, Måns Bengtson; egde 1695—1720 hus på Drottninggatan.
Sonen
Miöö, Petter Månsson; fick 1719 bördsbref för att lära skräddareyrket.
Boueille, Frans; egde 1704 hus på Kungsgatan; förekommer 1722.
Jungqvist, Jonas Bengtson; egde 1707 hus på Kungsgatan.
Bruhn, Johan; egde 1715 hus på Kungsgatan och 1718 på Kyrkogatan.
Hall, Anders Persson; 1715.
Helsing, Petter Andersson; 1711.

Wiehl, Christian; egde 1717 hus på Vestra Hamngatan.
 Rehn, Anders; 1718.
 Barck, Halvord; 1720.
 Gudmundsson, Johan; egde 1720 hus på Drottninggatan.
 Ahlin, Jurgen; 1721.
 Lönbom, Olof; 1721.
 Ahlin, Erik; 1721.
 Wiese, Hans; 1722.
 Fischer, David; 1723.
 Ahlberg, Erik; 1724.
 Ahlberg, Jonas; 1722.
 Bomstedt, Sven; 1723.
 Hasselgren, Sven; 1723.
 Bjelkman, Erik; 1728.

22. *Slagtarembetet.*

Det är förut nämndt att Magistraten åsatte pris på alla de vanligaste lifsmedlen, och således äfven på kött, och detta är orsaken till att vi i 1670 års Rådhusrättsprotokoller träffa den på sin tid betydande mäster Peter Lübke slagtare, som, efter att hafva förgäfves klagat öfver dels magistratens pris och dels öfver att fuskare gjorde intrång i yrket, helt enkelt vägrade att under julhelgen 1669 tillhandahålla färskt kött till något pris.

Man kan tänka sig hvilken uppståndelse detta skulle förorsaka, ej minst hos Senatens egna ledamöter, hvilka också i sin förbittring högtidligen »afsatte» honom från embetet.

Det dröjde likväl ej förrän han blef tagen till nåder igen, och den 16 Maj förstnämnde år begär han gilleartiklar och privilegium för ett slagtareembete i Göteborg, hvarpå Magistraten svarade, att han borde ingifva förteckning på här boende utöfvare af slagtareyrket. Efter fullgörande häraf kom embetet till stånd samma år, och Peter Lübke blef dess förste ålderman.

Hvem han var gift med känna vi icke, men väl att han hade tre barn, Elsabe f. 1685, Petrus f. 1688 och Anna Catharina f. 1689, samt antagligen en bror nemligen Jacob Lübke eller Lübeke, som namnet äfven skrifves, hvilken hade en dotter Martha f. 1689.

Utom Peter Lübke nämnes under 1600-talet äfven
 Jonsson, Björn; 1658.
 Ungewitter, Christoffer; se bil. N:o 18.
 Olsson, Per; 1695 och Olsson, Sven; 1701.

Embetets sigill visar en man slående med en yxa ett kreatur i hufvudet; omskrift: *Schlactare * Embets * Sigille * 1685 **

23. Snickareembetet.

Mästarnes protokoller hafva icke kunnat tillrättas. Af gesällernas handlingar finnes deremot »Der Gesellenbuch», innehållande namnen på medlemmar ända från 1683, då början göres den 3 Sept. med Marcus Jäger, Andreas Bäcker, Mikael Gräss m. fl. Det vill tyckas som hvar och en sjelf inskrifvit sitt namn efter en viss gifven formel, t. ex. »Am 26 Junius habe ich Joachim Barleben von Alten Brandenburg fremd gesessen Anno 1698».

Längre fram i tiden blifva dessa inskrifter affattade på svenska, men efter samma ritual, t. ex. »Anno 1740 den 14 April hafver jag Bryngel Berg, och här i staden GöteBorg behöflader, främmat sittat och allt är riktigt», liksom äfven sjelfva namnen tillkännagifva att det inhemska elementet nu är öfvervägande.

Snickaregesällernas sammankomster kallades att »hålla skänk» eller »umfrage», dervid på vanligt sätt förhandlades om deras angelägenheter, hvarunder man naturligtvis icke glömde att äfven se kroppen till godo. I slutet af 1700-talet hade det skummande ölet fått vid dylika festliga tillfällen vika för kongl. maj:ts bränvin, och sjelfva »lådans» utgifter för en dylik sammankomst, förutom det som hvarje medlem enskildt kunde förtära, uppgick exempelvis i Mars 1794 till 41 skilling 4 runstycken, enligt nedanstående räkning:

»2 boutelier Bränvin	24 sk.
Skorpor	8 » 3 r.
2 supar	1 » 6 r.
4 ark papper	1 » 6 r.
2 ljus	2 «
1 bränvinsglas	4 » 1 r.»

Af gesällernas tillhörigheter omtalas i handlingarne Herbergesskylten, hvilken 1782 upphjelpes genom ny målning, då man »tillökte konungens namn, kronan och 4 stycken blommor på båda sidor»; vid högtidliga tillfällen hade snickaregesällerna — »från urminnes tid», som det heter 1828 — haft en fana, som uthängdes på herberget.

Af deras klenoder förvaras på Göteborgs museum den praktfulla välkomman af silfver (fig. 72). Öfverst på locket står en bild i antik rustning med en fana; derunder är en förgylld medalj med bilden af Drottning Ulrika Eleonora den äldre på ena sidan och

Fig. 72. Snickaregesällernas välkomma.

på den andra en krona med öfverskrift *Facta socia Regni*, samt au trait 1702. I. H. S. Rundt omkring locket hänga på en vidfäst ring 16 större sköldar, alla med embetets sinnebilder, en passare i kors med en vinkelhake, samt följande inskrifter: Der Meister Schilt Marcus Jäger, Alterman, Hans Jonson, Beisitzer Jacob Ginster, Beisitzer Herberger Peterson, Frans Ertman Mack 1683; P. F. S. 1687; Johan Died Loman den 30 Sept. 1771; Sven Larsson B. M. A^o 1703; Nils Franson Ertman Ma 1699; C. P. Gewalt 1797; Jacob Öhmcke d. 13 Jan. A^o 1752; Johan Ek Lund 1726; Emanuel Ekelund 1766; C. H. Rosenbrock 1795; Hans Conradt Sohn 1725; Augustinus Jäger; Jan Andris Däber 1729; Da-

niel Moberg A^o 1727; Olaus Zimmerman A^o 1747 d. 30 Martius och J. F. W. 1735.

På sjelfva välkomman hänga 9 dylika sköldar med följande inskrifter: F. S. i drifvet arbete inom två lagerqvistar under friherrlig krona; Lars Kahlberg A^o 1717; Peter Conradt Sohn 1722; Sven Sven Son Ahlin; Sven Petter Ekelund 1763;

Petter Zättergren 1786; Johannes Zimmerman 1751; Johan Jacob Edberg 1776 och V. Råncke A. 1767.

Rundt kring kannan äro tre cartoucher med inskrifter: *Dieser Willkom ist von der Tischler gesellen Schilder gemacht worden; den 3 Junij Anno 1717*; Peter Lidman. Hindrick Franson Ertman. Elias Wittig. Martinus Zimmerman. Markus Zimmerman, och i den tredje: Andreas Gustafsson. Sven Ahlkist. Andreas Ahlgreen. Lars Dahlbeck. Daniel Dikman.

Kannan är arbetad i Göteborg.

Af åldermän i äldre tid äro antecknade:

Jacob; 1656, och samma år

Michel.

Jäger, Marcus d. ä.; var 1670 »so eben herüber gekommen von Stralsund», † 1707.

Andersson, Olof; egde 1699 hus på Kungsgatan, ålderman 1707, † samma år.

Günter, Jacob; egde 1691 hus på Drottninggatan, ålderman 1707 † 1708. Gift 1675 med Elin Larsdotter.

Zimmerman, Johan Martin; egde 1693 hus på Kungsgatan, ålderman 1708. Var död 1717. Gift med Margareta Jäger.

Ruback, Johan; 1726 ²²/₁₀. Mästare 1715.

Esbjörnsson, Conrad; 1726.

Andersson, Lars; 1758.

Lomman, Casten D.; 1766, förekommer såsom mästare 1761.

Mästare.

Ifuard; 1645.

Börje; 1646.

Lars; 1647.

Olof; 1651.

Henneberg, Michael; 1654, arbetade Kristine kyrkas gamla praktfulla predikstol.

Schwandt, Hans; 1654, egde 1676 hus på Köpmansgatan. Arbetade i Tyska kyrkan. Bildhuggare.

Wulff, Hans; 1666. Bildhuggare.

Thomas; 1669.

Heytman, Hans; 1688. Bildhuggare.

Persson, Sven; 1668.

Torstensson, Olof; 1671, gift med Helga.

- Pijhl, Gunnar Olsson; 1692, gift med Håfrid Andersdotter.
Edman, Frans; egde 1695 hus på Drottninggatan.
Månsson, Lars; egde 1696 hus på Drottninggatan.
Jäger, Marcus d. y.; egde 1707 hus på Kungsgatan, var son af
åldermannen Marcus Jäger d. ä.
Hunter, Mathis; 1715.
Borgman, Sven; gift 1715 med Marg. Zimmerman, enka efter
Johan Petterson Öberg.
Torgman, Hans; 1715.
Make, Niclas; 1715.
Hall, Sven; gift 1717 med Margareta Jäger, enka efter Joh. Mart.
Zimmerman.
Forsvall, Petter; egde 1720 hus på Drottninggatan.
Ahlin, Sven; vann burskap 1730.
Wennerberg, Olof; 1758.
Von der Heide, Joh. Hindrich; 1758.
Edberg, Lars; 1760.
Aldam; 1761.
Wennerberg, Andreas; 1762.
Eklund, Johan; 1763.
Wenggren, And.; 1763.
Wenggren, Bengt; 1763.
Cederqvist, Jonas; 1767.
Hagman, Christoffer; 1764.
Röncke, Johan Ernst; 1764.

24. Svarfvar- och Blockmakarembetet.

Embetet såsom sådant är ej äldre än från den 7 Okt. 1707, på hvilken dag inställde sig de i Göteborg varande idkarne af detta yrke inför Magistraten och begärde få bilda eget skrå, hvilket bifölls.

Ehuru sålunda förenade, voro likväl dessa båda yrken i sjelfva verket så strängt skiljda, att det fordrades embetets tillåtelse att samtidigt få utöfva båda. Svarfvarne tillverkade eljest uteslutande endast hvad dem tillkom, och deras mästerprof utgjordes vanligen af två par ljustakar, eller en spinnrock; hvaremot blockmakarne skulle uppvisa ett treskifvigt block.

Vid eldsvådan den 3 Mars 1792 gingo skråts alla äldre handlingar förlorade, och det enda som af öfriga tillhörigheter räddades var sigillet och ett par pantsatta skospännen.

Åldermän.

- Thomasson, Lars, blockmakare; ålderman 1707—1708, hade lärt hos sin far.
 Aschengren, Lars, blockmakare; var ålderman 1709; egde 1711 hus på Köpmansgatan.
 Berg; tog afsked 1792, förekommer ej efter 1795.
 Wigandt, Johan; 1792, afsked 1818, då han uppsade burskapet.
 Thomin, E. A.; 1818, var död 1861. Mästare 1810.

Mästare.

- Erikson, Hans; 1707.
 Steeg, Christoffer; bisittare 1707, konstsvärfvare; hade lärt i Königsberg. Gift med Liskan Nilsson, förut gift med konstsvärfvare Petter Frantz.
 Hansson, Anders; egde 1721 hus på Kungsgatan.
 Frantz, Petter; konstsvärfvare.
 Gädda, Carl Magnus; 1792, förek. ej efter 1805.
 Pettersson; 1792, flyttade 1800 till Stockholm.
 Spargren; 1792, bosatt i Kongelf.
 Kihlberg, Joh. Petter; 1797, från Gamla Karleby.
 Holm, Jan Petter; 1800, i Halmstad.
 Schultz, Bengt; 1801, förut mästare i Stockholm, nu i Varberg, var död 1812.
 Lindström, Gabriel; 1802, dog 1834.
 Kullander, Simon; 1804, i Lidköping.
 Lidbeck, Olof; 1806, i Uddevalla.
 Frisk, Petter; 1807, i Jönköping.
 Wigandt, Jacob; 1807, i Jönköping.
 Gädda, Anders; 1807, son af Carl Magnus G., var död 1816.
 Backman, Erik; 1818.
 Gröning, Petter; 1819, i Venersborg.
 Wigandt, Jacob Adolf; 1827, i Jönköping.
 Lindström, Johan Gabriel; 1827.
 Kullander, Svante; 1829, i Skara.
 Larsson, Johan; 1829, i Åmål.
 Regnell, Wilh. Ludv.; 1834.
 Barkman, Carl; 1835, var död 1846.
 Erikson, Otto; 1835.
 Barkman, Johan Niklas; 1840.
 Hedin, Lars; 1843, i Karlstad.
 Barkman, Carl Petter; 1845.

25. *Tenngjutareembetet.*

Då i äldre tider bruket af porslin och fajans var i Sverige ytterst ringa spriddt, och man i stället till bordskärl allmänt använde sådana af tenn, skulle man tycka att antalet af dem som tillverkade dylika borde varit ganska stort, och att sålunda tenngjutareembetet med skäl kunnat väntas hafva varit bland de tidigast upprättade skrånorna i Göteborg. Förhållandet är emellertid ett alldeles annat, ty detta embete tillkom egendomligt nog först vid den tiden, när den Svenska lergodstillverkningen började på fullt allvar. Det är så sent som 1746 Magistraten fann antalet mästare tillräckligt att påbjuda bildandet af ett skrå, hvilket påbud likväl icke efterföljdes, hvarför nämnde myndighet två år senare måste taga itu med saken. Första sammanträdet hölls sålunda den 10 Juni 1748, då tillkännagafs att Magistraten bekräftat valet af »Mäster Jonas Boström till ålderman, samt mästarne Jonas Törngren och Lars Borgström till Bisittiare, hvilka och derpå den vanliga eden aflagt hafva; varandes sedermera öfverenskommet at på ofvanstående dato med de till den ändan nödige sammankomster en början göra, och följande angelägenheter sig företaga, neml. 1) Fastställes i närvaro af Embets Rådsmannen Herr Jacob Bratt att åhrligen till Lådan erlægga 1 dal. 8 öre Smt i kvartalspenningar; 2) kommer för hvarje gosses inskrifning att betalas 3 daler 16 öre till lådan och 16 öre till de fattige, och äfven så mycket för hvar utskrifning; 3) Sker ingen sammankomst oftare än en gång om året, så framt angelägenheterna icke skulle kräfvat flere Embetets sammankomster».*) Ditintills hade tenngjutarene hört under embetet i Stockholm, hvilket äfven antyder det ringa antalet af dylika i riket, när icke något embete fanns närmare än i hufvudstaden.

Embetet i Göteborg kom ej heller någonsin i riktigt flor och antalet af i staden bosatte mästare uppgick för embetets hela tillvaro till icke mer än 15. Sammankomster höllos sällan och från 1785 till 1791 är icke anteckadt en enda. Sedermera förde skråt ett tynande lif, hvilket i slutet af 1820-talet kan sägas vara nästan slockadt. 1831 upplifvades det likväl ånyo på sätt följande utdrag ur protokollet för den 9 Juni ger vid handen:

*) I kassaboken förekomma vid hvarje sammankomst utgifter till »Embetets förnödenheter», hvilka 1810 äro specificerade sålunda:

»1 bout. arak	2 Rdr
1 $\frac{1}{2}$ \emptyset socker	1 »
Sitroner	— 6 s. 3 Rdr 6 s.»

Bland kassaposterna finnes under den 23 Okt. 1789 anteckadt: »Till fattige änckor och Faderlöse barn efter slaget wid Swensk Sund 24 daler.»

»Närvarande Embetsrådmannen Carlsson och underteknad Notarie.

Embetets ledamöter bestå nu endast af

Landmästarne P. H. Lundén från Lidköping,

» P. J. Mattsson från Mariestad,

» Olof Wahlgren i Lund.

Hos Embetsrådmannen hade anmält sig Tenggjutare Gesällerne Niclas Holmberg och Johan M. Pohlhammar med Utdrag af Magistratens härstädes Protocoller för den 25 Februari och 6 Maj innevarande år, hvarigenom Magistraten bifallit deras anhållan att här i staden vinna Burskap, och de anhållit att med Tenn-Gjutare Embetet vinna förening, i följd hvaraf Embets Rådmannen nu jemte Embets Notarien sig infann hos åldermannen Unanders Enka, der Embetets låda ännu qvarstod, hvilken låda öppnades, hvarvid af Protocollerne inhämtades, att, ehuru ej någon härstädes mer än Enkan Unander drifver Tenngjutarerörelse, Embetsledamöterna utgöras af Mästarne D. H. Lundén i Lidköping, P. J. Mattsson i Mariestad och Lars Rosengren i Ystad.

Holmberg och Polhammar fullföljde sin anhållan, att få tillsammans med de ofvan antecknade Mästarne här utgöra Embete, hvilket de förmodade så mycket hellre böra bifallas, som ända från år 1813 här i staden ej funnits mer än 2:ne mästare och Embetssammankomst ändock ägt rum, samt hvarken Holmberg och Polhammar eller de öfrige till Embetet hörande Mästarne skäligen borde besväras att i andre städer vid enahanda förhållanden som här inträffat göra ansökningar om förening, hälst i Stockholm ej finnes mer än 2 Tengjutare Mästare och i Norrköping endast en, så att, då uti de fleste mindre städerna ingen Tenngjutare Mästare är bosatt, Embetssammankomster å andra ställen ej kunna med större skäl hållas än härstädes.

I anledning häraf fattades det beslut, att Protokollet öfver hvad nu förekommit, skulle öfverlemnas till Högädla Magistraten i Staden, med hemställan, huruvida vid ofvannämnde vitsordade förhållanden, det ju må Holmberg och Polhammar tillåtas att aflägga Tro- Huldhets och Borgare Ed, såsom af Magistraten antagne Mästare, och derefter såsom Ledamöter med en tillkallad Bisittare från annat Embete, i fall Sammankomst inträffar vid annat tillfälle än då Embetets frånvarande Ledamöter äro i staden, Thengjutare Embetet utgöra.

in fidem

Carl Engelblom.»

Sista protokollet är för den 30 Juni 1845.

Något som förorsakade Embetet icke ringa bekymmer var förordningarne om tennarbetenas stämplande hvilka föranledde besvär och kostnader. I det till våra dagar bevarade äldsta skråt af år 1545 för »Gryt- och kanngjutarne», som de då kallades, förekommer härom endast: »Item Hwar man skall settie sith merke på sina gherning, eller gherningen bliffwer förbrutin, Och then ther med beslagin bliffver böte i Embethet V marc Embethet tiill förbettring». Dermed vidtogs ingen ändring för än i genom Kongl. Förordningen om Kanngjutare Embetet i riket af den 14 Mars 1694, enligt hvilken allt arbetadt tenn skulle delas i tre olika slag, så kalladt 2, 3 och 4 stämpladt, hvilka skiljde sig från hvarandra deruti, att det tvåstämlade eller grofva tennet skulle vara uppblandadt med $33\frac{1}{3}$ % koppar, det trestämplade med 17 % och det fina eller fyrstämlade med 3 %; allt skulle af mästaren åsättas dels hans egen stämpel och dels årsbokstaf, med hvilken sistnämnde början skulle göras redan 1694 med A. Denna förordning gällde ända till 1752 då Kongl. Maj:t genom stadga angående »Controllstämpels sättande på allt Guld, Silfver och Tenn» förbjöd arbeten af tvåstämladt tenn såsom odugligt till allmänt bruk, hvaremot de öfriga båda sorterna skulle stämplas af Magistraten med tre kronor, hvarför skulle erläggas i stämpelafgift $\frac{1}{3}$ öre Smt på hvarje skålpund tenn; mästarne hade derjemte att till Magistraten inlemna två aftryck af deras egen stämpel, deraf denna myndighet behåller det ena och det andra förvaras hos Kontrollkontoret, skolandet denna förordning träda i kraft den 1 Januari 1754.

Häremot gjorde Embetet insaga och sökte vid 1761 års riksdag tillåtelse att åter arbeta tvåstämladt tenn åtminstone till »flaskor» och dylikt, men lyckades härutinnan lika litet som att vinna befrielse från kontrollafgifterna för de redan under 1752 och 53 tillverkade arbetena. Tvertom inskräptes 1758 i skrifvelse från Kom. Kollegium förbudet mot tvåstämladt tenn, hvarjemte från och med 1759 svenska alfabetet skulle användas som årsbokstaf och början sagde år göras med A. Slutligen förbjöds den 25 Jan. 1773 äfven det trestämplade tennet, hvarefter sålunda endast återstod det fina, s. k. Engelska eller fyrstämlade.

Åldermän.

Winberg, Anders; 1726.

Boström, Jonas; 1748, var död 1760.

Törngren, Jonas; var mästare 1748, ålderman 1760—1774.

Boström, Samuel; mästare 1760, ålderman 1774, var död 1804.

- Sundberg, Johan B.; mästare 1786 (?), ålderman 1804, var död 1812.
 Unander, Christoffer Gabrel; mästare 1801, ålderman 1812,
 fanns ännu 1826, men var död 1831.
 Pohlhammar, Johan M.; mästare 1831, ålderman samma år.

Mästare.

- Wechter, Andreas; gaf 1641 till Tyska kyrkan.
 Stefansson, Niclas; 1650.
 Henrik; 1670.
 Tyrisson, Lars; 1670.
 Michel; 1670.
 Thorson, Lorens; 1673, hade tre år senare hus på Drottninggatan.
 Gaddenfelt, Henrik; omtalas 1682 såsom död.
 Übechel, Claes; »kannengiesser», 1687—1702, gift med Elsa
 Alexandersdotter; son Carl f. 1687.
 Kielbom, Daniel; 1697—1717. Gift förstnämnde år med Elsa
 Alexandersdotter Stivens; var död 1717.
 Strandberg, Andreas; 1716. Egde 1717 hus på Kungsgatan.
 Winberg, Anders; vann burskap 1712, egde 1717 hus på Kyrko-
 gatan. Gift med en dotter af Mönsterskrif-
 varen Olof Olofsson och Gunnela Eriksdotter.
 Borgström, Lars; var mästare 1748, nedlade verkstaden 1767.
 Winberg, Olof A.; var mästare 1748, var död 1767.
 Kroon, Hans; var mästare 1748, bosatt i Lund, var död 1768.
 Daglieb, Johan; 1750. Hade varit Klock- och Styckgjutaremä-
 stare i Nürnberg, men beviljades förening
 med embetet på grund af Kom. Kollegii priv.
 1622, der Tenn- och Klockgjutare skråna
 sammanfördes; »afsigkommen» 1768.
 Lagervall, Thore; 1750, bosatt i Christianstad.
 Lake, Niclas; 1751, bosatt i Venersborg, var död 1783.
 Lund, Magnus; 1754, bosatt i Skara.
 Nyberg, Nils; 1754, bosatt i Bragenäs i Norge.
 Pettersson, Petter; 1757, bosatt i Lidköping.
 Lundvall, Magnus; 1759, bosatt i Vexjö.
 Gullberg, Bengt; 1760, bosatt i Falkenberg.
 Lundvall, Lars; 1761, bosatt i Jönköping.
 Palm, Anders Nilsson; 1762, bosatt i Uddevalla.
 Bratt, Bengt Nilsson; 1762, bosatt i Mariestad, död 1763.
 Hallberg, Jonas; 1763, bosatt i Varberg.
 Stichler, Henrik; 1763, bosatt i Malmö; mästare från Stralsund.

- Röding, Niclas; 1764, bosatt i Åmål.
 Lagergren, Hans Hindriksson; 1766, bosatt i Karlstad.
 Borgström, Petter; 1767.
 Balthoff, Christian Friedr.; 1768, bosatt i Lund, fanns ännu 1791.
 Olsson, Bengt; 1769, bosatt i Helsingborg.
 Ekman, Magnus; 1774, bosatt i Malmö, fanns ännu 1792.
 Moberg, Johan Erik; 1777.
 Hollmin, Petter; 1777, bosatt i Borås, fanns ännu 1791.
 Mellenberg, Petter; 1778, bosatt i Lidköping, fanns ännu 1791.
 Sundberg; 1781, bosatt i Kristinehamn.
 Stickler, Magnus; 1786, bosatt i Helsingborg.
 Boström, Jonas; 1793, bosatt i Uddevalla.
 Lundén, Per Herman; 1796, bosatt i Lidköping.
 Bering, Anders; 1796, bosatt i Carlshamn.
 Holmberg, Johan Zacharias; 1801.
 Nordstrand, Nils Görgen; 1801, bosatt i Lund.
 Dahlgren, Jonas E.; 1805, bosatt i Kristinehamn.
 Holst, Daniel; 1805, bosatt i Alingsås.
 Mattsson, P. J.; 1807, bosatt i Mariestad.
 Wickander, Johan Andreas; 1810.
 Malmström, Johan; 1810, bosatt i Landskrona.
 Sundberg, Johan Christian; 1813.
 Stickler, Hinrik Philip; 1813, bosatt i Helsingborg.
 Björlin, Petter; 1817, bosatt i Karlstad.
 Wahlgren, Olof; 1817, bosatt i Lund, var död 1826.
 Rosengren, Lars; 1826.
 Holmberg, Niclas; 1831, var borte 1839.
 Polhammar, Johan M.; 1831.
 Winblad, Isac; 1835, bosatt i Carlshamn.
 Mattsson, Johan; 1839, bosatt i Mariestad.
 Siljeström, A.; 1840, bosatt i Lidköping.

Af en bland Handtverks- och Industriföreningens handlingar bilagd, »Förtekning öfver de i Göteborgs stad och dess område år 1853 boende handtverkare, som hålla verkstad, äfvensom å deras arbetare», synes att nämnde år icke fanns mer än en tenn-gjutare, J. M. Pohlhammar, som dessutom icke hade något bi-träde i yrket.

Embetets sigill är obekant hvar det finnes, men (fig. 73) ger efter aftryck af ett Stockholms sigill föreställning om dess utseende; det är ovalt, med en af tvenne lejon hållen krönt oval sköld, hvare en kanna

med fat och på sidorna derom två ljusstakar samt öfverst ett krus och ett annat kärl. Omskriften lyder: »*Det. Loflige. Thengjutare. Embetets. i. Götheborg. sigill.*»

Skråhandlingarne förvaras i Göteborgs musei arkiv (portf. N:o 41—42), och utgöras af diverse räkningar, protokollsutdrag, afskrifter af kongliga och andra bref, skrivelser från myndigheter och embetet i Stockholm m. m. samt af »Lofl. Thengjutare Embetet i Götheborg tillhörige protokoller», och kassabok från 1748 till 1840, hvilket sistnämnde år behållningen utgjorde 19 Rdr 43 s. Banco.

Fig. 73. Tenngjutareembetets sigill.

26. *Tunnbindareembetet*

har gamla anor och dess medlemmar kallades »Böttker» eller »Böttiker», samt tyckas i temligen stort antal funnits redan i Nya Lödöse, enär stadens tänkeböcker för 1587 omtala tvenne åldermän, Teys och Mattis, hvaraf dock måhända blott en tjänstgjorde, ty följande året tyckes Mäster Rasmus varit ensam på denna hederspost. Det enda man i öfrigt känner derifrån i detta fall är att Gert böttiker 1587 afsade sig handtverket.

I Göteborg voro medlemmarne äfven tidigt samlade i skrå, som ombildades den 26 Sept. 1670, då till ålderman förordnades Sven Larsson med Olof Eriksson och Jöns Helgesson till bisittare. Embetet, som då förutom de nämnde bestod af mästarne Olof Pedersson, Björn Svensson, Olof Andersson, Peder Björnson, Anders Persson, Christen Börjesson, Peder Olofson, Erik Johansson, Anders Helgesson, Anders Gunnarsson och Jonas Svensson, invalde då ytterligare Anders Månsson, men hans far, Måns Andersson i Öfverås kunde icke medgifvas inträde, då han bor på landet och idkar »bondebruk», hvilket naturligtvis gjorde honom omöjlig i de myndige handtverkarne ögon.

Såsom åldermän omtalas vidare 1692 Anders Svensson och 1715 Jöns Larsson, samt såsom mästare sistnämnde år: Erik Nilsson, Per Andersson Krook och Anders Jonsson

När deremot detta embete på nytt upprättades efter 1720 års förordning kan icke utrönas af protokollerna, emedan de första bladen i dessa äro bortskurna, så att de nu börja med samman-

trädet den 13 Juli 1771. Likväl kan man antaga det felande icke hafva omfattat mer än allra högst ett tjugotal år, då Embetet sålunda skulle varit bildadt i början af 1750-talet, hvilket antagande synes bestyrkas deraf att på ordförandeklubban äro fästade tvenne silfverplåtar med inskrift och årtalet 1757.

Protokollerna äro i öfrigt temligen innehållslösa och det enda som egentligen rör något annat än de vanliga in- och utskrifningarne samt befordringarne till mästare, äro de klagomål som emellanåt förekomma öfver åldermännen, såsom 1774 då en mästare påyrkade åldermännens afsättning emedan denne ej skulle förfarit rätt vid leverans af tunnor till Ostindiska kompaniet i så måtto, att han levererat flere hundra tunnor mer än de andra, då likväl hela Embetet gemensamt deltog i denna affär. Likaså klagade 1785 mäster Carl Broman att åldermannen tagit en resande gesäll, ehuru han icke var i tur, hvartill åldermannen genmälde, att han förmenade sig i denna sin egenskap vara dertill berättigad, emedan hos Embetet alltid skall varit öfligt, att åldermannen utom tur årligen fick antaga en af de ankommande gesällerna. Embetet stannade i det beslut att han handlat oriktigt, hvarför gesällen skulle »lösgifvas» för att tilldelas den mästare som dertill var berättigad, men att åldermannen nästa gång egde utom tur antaga en resande gesäll, hvilken förmån en gång hvarje år skulle derefter tillkomma åldermannen, då han derom gjorde anmälan.

Åldermän.

Krook, Petter; 1716.

Jonsson, Anders; 1726.

Nilsson, Erik; 1728 $1\frac{2}{3}$.

Borgström, Petter; var ålderman 1771, dog 1772.

Berg, Nils; var mästare 1771, ålderm. 1772—1775, dog antagligen 1799.

Hult, Olof Pettersson; var mästare 1771, ålderm. 1775—1777, dog 1785.

Höijer, Lars; var mästare 1771, ålderm. 1777—1779, förekommer ej efter 1805.

Gewalt, Jonas; var mästare 1771, ålderm. 1779—1783, dog 1785.

Lindbohm, Johannes; mästare 1771, ålderm. 1783—1786, samt för andra gången 1791, död 1794.

Åberg, Johan; var mästare 1771, ålderm. 1786—1791, förekommer ej efter 1805.

- Hagman, Niclas; mästare 1772 (mästerstykke: »1 Ekefat om 60 kannor»), ålderman 1794—1797, förekommer ej efter 1815.
- Höijer, Niclas; mästare 1792, ålderman 1797—1820, dog antagligen 1827; gift med ålderm. Hults enka.
- Lundström, Nils; mästare 1793, ålderm. 1820—1829, förekommer ej efter 1832; var gift med en dotter till ålderm. Åberg.
- Cronhamn, Johan Petter; mästare 1801, ålderm. 1829—1846, då han afgick ur embetet.
- Lundström, Magnus Christoffer; mästare 1824, ålderman 1846.

Mästare (utom åldermän).

- Arfvidson, Sven; 1681—1713, egde hus på Vallgatan.
- Börjesson, Ambjörn; 1691.
- Svensson, Hans; 1700.
- Olofsson, Bengt; egde 1711 hus på Vallgatan.
- Andersson, Gunnar; 1716.
- Jansson, Anders; 1716, egde 1719 hus på Drottninggatan.
- Börjesson, Anders; 1716.
- Nilsson, Erik; 1716.
- Jonsson, And. j:or; 1716.
- Borgström, Petter; egde 1717 hus på Drottninggatan.
- Torstensson, Lars; egde 1719 hus på Kronhusgatan; gift med Ingrid Olofsdotter.
- Kock, Erik; egde 1721 hus på Kronhusgatan.
- Westdahl, Erasmus; fanns 1771, förekommer ej efter 1784.
- Fahlbeck, Anders; död 1771.
- Ahlgren, Ivar; var död 1771.
- Hagman, Anders; fanns 1771, förek. ej efter 1782.
- Smedberg, Bengt; fanns 1771, dog 1780.
- Dragoun, Hans Mauritz; fanns 1771, förek. efter 1780.
- Berg, Lars; fanns 1771, troligen död 1792.
- Sjöberg, Olof; var död 1771.
- Holmberg, Berndt; fanns 1771, intogs utfattig på försörjningshuset 1782.
- Holm, Jonas; fanns 1771, förek. ej efter 1786.
- Hammarström, Lars; fanns 1771, förek. ej efter 1789.
- Gollscher, Johan Gottfried; fanns 1771, förek. ej efter 1786.
- Adler, Carl; fanns 1771, förek. ej efter 1786.
- Högström, Anders; fanns 1771, förek. ej efter 1785.

- Cederlund, Petter; fanns 1771, dog 1788.
 Broman, Carl; fanns 1771, förekom ej efter 1797.
 Roos, Johan; fanns 1771, var död 1797.
 Hasselgren, Anders; var död 1771; Enkan förekom ännu 1774.
 Hising, Hans; var död 1771; Enkan förekom ännu 1771.
 Zehler, Anders; var död 1771; Enkan förekom ännu 1774.
 Triebler, Christ.; var död 1771; Enkan förekom ännu 1773.
 Bruun, Hans; fanns 1771, bosatt i Halmstad.
 Lundberg, Jonas; fanns 1771, bosatt i Falkenberg.
 Kiellman, Olof; fanns 1771, bosatt i Strömstad.
 Wæwer, Johan Magnus; fanns 1771, bosatt i Kungsbacka.
 Rundqvist, Johannes; 1772, förekom ej efter 1809.
 Gräsman, Anders; 1773 (»En åm och 1 tunna»), dog antagl. 1799.
 Broman, Anders; 1776, förekom ej efter 1809.
 Dahlberg, Johan Petter; 1782, förekom ej efter 1801.
 Gewalt, Jacob Andersson; 1782, dog 1801; styfson till Jonas Gewalt.
 Pettersson, Zacharias; 1785, förekom ej efter 1814; gift med J. Roos' enka.
 Borgström, Lars; 1786, förekom ej efter 1809.
 Goldscher, Olof; 1786, förekom ej efter 1805.
 Berg, Anders; 1786, förekom ej efter 1805.
 Fröberg, Jonas; 1786, förekom ej efter 1821.
 Ekedahl, Johan; 1786, förekom ej efter 1805.
 Luttie, Johan Daniel; 1786, blef mästare »med vilkor och löfte att förblifva på Salterierna och derstädes sitt handverk idka, utan intrång för embetet här i staden.»
 Norrby, Petter; 1792, förekom ej efter 1805.
 Gewalt, Christian; 1797, förekom ej efter 1805.
 Pettersson, Jöns Jacob; 1797, förekom ej efter 1812.
 Tillgren, N.; 1809 (?), bosatt i Carlstad, var död 1827.
 Schwardt, Nicolaus; 1810, dog antagligen 1811.
 Hagman, Johan; 1810, förekom ej efter 1813.
 Hultgren, Anders; 1811, var död 1835; gift med en dotter till mästern Johan Ekedal.
 Schmidt, Johan Diedrich Mathias; 1812, förekom ej efter 1815; bördig från Hamburg.
 Tillgren, Carl Gustaf; 1826, dog antagligen 1828; bosatt i Carlstad.
 Ekman, Bengt; 1829, förekom ej efter 1833.

Holm, Nils Petter; 1831.

Rosenqvist, Petter; 1833.

Hellberg, Johan; 1835, bosatt i Jönköping.

Sålin, Hinrik; 1835, förekom ej efter 1837.

Ahlström, Jöns Petter; 1836, förekom ej efter 1846.

Hultgren, Hugo Leonard; 1841.

Anmärkningsvärdt är det stora antalet mästare vid tidpunkten för protokollernas början, hvilket utan tvifvel måste tillskrifvas det stora sillfisket, som gaf sysselsättning åt dessa 28 verkstäder, hvilka sedermera år efter år minskades. Från 1805 till 1809 finnes icke ett enda sammanträde hållet, och af mästarne hade under de mellanliggande åren bortgått icke mindre än 7 stycken ur embetet, säkerligen af brist på arbete. Detta förhållande upprepas 1816—1819, och vid sista sammanträdet den 6 Mars 1847 voro endast 4 mästare tillstädes, hvilket antal var detsamma som år 1853.

Påfallande är äfven att så få landmästare hörde under embetet i Göteborg, ty som man ser af förteckningen förekomma under hela tiden icke mer än 8, deraf 1 i hvardera af städerna Halmstad, Falkenberg, Strömstad, Kungsbacka och Jönköping, 2 i Carlstad och 1 vid salterierna.

Embetets gesäller hade egen låda, hvars föreståndare kallades »åldtgesäll», som till biträde hade en annan gesäll hvilken benämndes »Compan». Deras herberge hölls af mästarne i tur och ordning.

Af skrårts saker bevaras på Göteborgs museum dess ordförande-klubba, (fig. 74) i form af en tunna med deri instucket skaft; på hvardera sidan af klubban sitter fästad en oval plåt af silfver, och är deri graveradt embetets vapen, en af tvenne lejon hållen krönt tunna, hvarunder läses: *Anders: Fahl-*

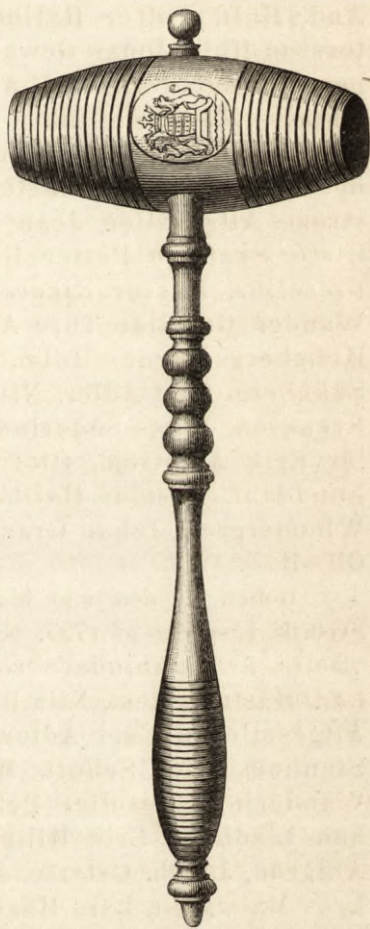

Fig. 74. Tunnbindareembetets ordförandeklubba.

beck den 1 Janu. 1757. Vidare finnes der gesällernas 4 bågare af silfver, alla helt enkla af konisk form. De två stora hafva följande inskrifter, den ene: »Detta är Tunne Bindare Geseller-
nas Bågare. Lådemästarne Hans P. L. Dragon, Anders Hagman, Alt Gesellerne Lars Hammarström, And. Sihller, Skaffarne Oluf Liedberg, Fried: Soukoulowski, Mässer-
kiker Jonas Sundman. Wandrings Gesellerne Bengt Win-
berg, Johan Hübenett, Rasmus Westdahl, Sven Stokenberg,
Oluf Sjöberg, Georg Kihl, Jonas Lindström, Jacob Hohn,
Joh. Holmberg, Nils Christberg, Hindrick Stenman, Brün-
gel Flink, Johan Lindström, Olaus Berg, Frid: Hintz,
Hans H. Falck, Jacob Malmgren, Jung Gesellerne Jonas
Grönberg, Nils Berg, Christ. Tribler, Jonas Lamberg, Olof
And. Hult, Petter Hallberg, Petter Tengqvist, Oluf Pet-
tersson Hult, Jonas Gewalt, Anders Ahlgren, Johan Jung-
berg, Bengt Jernberg, Anno 1756». (Signerad H H — en
ranka — N — krönt GB.)

Inskriften på den andra lyder: »Tunne Bindare Geseller-
nes Bågare. Låde Mästarne Olof Sjöberg, Petter Borg-
ström, Altgesällen Jean Åhberg. Compan Olof Måsberg,
Elste Skaffare Petter Brunskog, Yngste skaff. Rasmus
Bleselius, Mässer Kiker Frederich Britz. Anno 1760. —
Wander Gesäller Ture Ahlström, Olaus P. Hult, Johannes
Holmberg, Magnus Holm, Johan Enberg, Jacob Berg, Olof
Skånberg, Carl Adler, Nils Calberg, Johan Linbom, Bengt
Svensson, Jonas Söderlund, Lars Norlund; — Jung Gesäl-
ler Erik Ahlström, Olof Åhrman, Jacob Andersson, Lars
Lunddahl, Rasmus Hallberg, Abrah. Widerström, Magnus
Wimmergren, Johan Granberg, Olof Kjellman». (Sign. krönt
GB—B—).

Botten af den ene bland de mindre bågarna utgöres af en
Fredrik I specie af 1727, och har kring kanten följande inskrift:
»Detta är Tunbindare Gesellernas Bögare. A: v. 1763.
Låd Mästare Mest. Nils Berg, Mester Erasmus West Dahl,
Åltgesellerne Carl Adler, Johan Åberg, Skaffare Mårten
Stenbom, Olof Schott, Meser Kikare, Anders Gülsch —
Wandrings Geseller Petter Brunskog, Jacob Berg, Jo-
han Liedbom, Eric Hillmer, Erasmus Blesselius, Johan
Ahlgren, Joach. Osterle, Joh. Gottf. Kruger, Johan Ugropp,
Lars Malmgren, Lars Hager.»

Den andra mindre bågaren har i botten en hertig Augusts af Braunschweig specie, visande å ena sidan släktens vapen och på den andra en naken vildman med omskrift: »Alles mit Bedacht 1653. H. S.». Inskriften å bågaren lyder: »Detta är Tunbindare Gesellernas Begare A:o 1763. Löd... Anders Ahlgren, Joh. Hising, Bengt Lindqvist, Bengt Lundgren, Anders Berg, Lars Jon:s Dahlberg, Christoffer Österberg, Anders Bergström, Abraham Frisk, Nicolaus Hagman, Johannes Lundqvist, Godtholt Gewalt, Petter Hågström, Lorentz Ros, Olaus Flintzberg, Nils Lindgren, Mårten Hallengren, Jonas Gewalt, Niklas Lind, Hinderich Widberg, Petter Dahlqvist, Petter Essbjörnson, Swen Holm, Ungt Gegellerna Jacob Andersson, Erasmus Hollberg, Lars Mellgren.»

Vidare finnes i behåll skråts mätstock af trä, fyrkantig, temligen grof. På ena sidan är inbrändt: »R. P. Cronhamn — ålderman, A. Hultgren — Bisittare första, M. G. Lundström — Bisittare andra, N. Lundström, B. Ekman, N. P. Holm», samt mått angifna för 60, 30, 15 och $7\frac{1}{2}$ kannors kärl; på nästa sida: »Denna Måttstock är upprättad af Stads Justeraren F. Sjöstedt och Gifwen till Tunnbindare Embetet i Götheborg år 1831, som då war 6 Mästare»; här äro mått för ostronträd; på tredje sidan finnas mått för sill- och fiskkärl (48, 24, 12, 6 och 3 kannor), och på fjerde mått för jemntjocka kärl för beck och tjära (1 tunna 48 k:r, $\frac{1}{2}$ 24, $\frac{1}{4}$ 12, $\frac{1}{8}$ 6). Stocken är inlagd i grönmaladt träfodral med påskrift: »Måttstock tillhörig Tunnbindarembetet i Götheborg».

Slutligen embetets protokoller bundna i pergament, omfattande åren 1771—1847.

Om öfriga skrån i Göteborg är så ringa känt att det kan sammanfattas i några få rader.

Bryggarne voro väl talrika samt hade eget embete, men ett enkelt uppräknande af medlemmarnes namn torde sakna intresse, när intet ur gilletts inre historia kan dervid tilläggas.

Krögarnes gille inrättades $\frac{26}{10}$ 1731. Beträffande sjelfva näringen hade magistraten den $\frac{15}{3}$ 1727 stadgat att de ej fingo sälja öl eller bränvin tunne- eller ankartals, utan blott i mindre mått, att de ej fingo hvarken brygga eller sälja öl till förfång för bryggarne, samt att de ej fingo bränna bränvin om nätterna eller i stormväder, för den dermed förenade eldfaran.

Tapetserareembetet var ett af de allra yngsta och torde hafva bildats först 1832 att döma af inskriften på sigillet, fig. 75;

Fig. 75. Tapetserareembetets sigill.

detta har helt enkelt stadens vapen med omskrift: *Tapetserare: Embetets: Sigill i Götheborg: 1832.*

Af *enstaka yrkesidkare* omtalas i öfrigt.

Ankarsmeden Anders Larson Kåhög 1702.

Hjulumakaremästare Anders Larson 1716.

Kammakare Gottlob Buchwald 1700.

Knapp- och Snörmakare torde ej heller hafva bildat eget gille i Göteborg.

Såsom sådane nämnas;

Hasemüller, Hans Paul. 1658.

von Adorp, Herm. Jacobsen, medlet af 1600-talet, g. m.

Maria Schröder; barn: Marie f. 1677, Margareta f. 1671 och Susanna f. 1673.

Krom, Jonas. Egde 1695 hus på Drottninggatan.

Ruth, Johan. Egde 1692 hus på Drottninggatan.

Nålmakare Gerdt Heimsath, f. 1660 † 1710, g. m. Maria Udd från Borås † 1707, syster till Petter och Catharina Udd samt Erik Hultenberg. Heimsath egde 1701 hus på Vallgatan och 1718 hans enka på Kungsgatan.

Perlestickarne Vincent 1659 och Johan Skahl, hvilken senare 1672—1676 egde hus på Drottninggatan.

Samma förhållande som med knappmakarne var utan tvifvel äfven med Segelmakarne.

Sockerbagaremästare Johan Lindhult 1709.

Stadsvagnmakaren Jonas Larsson, som antogs till denna befattning 1706.

Stockmakaren Håkan Nilsson, husegare på Kungsgatan 1697.

Af Svärdsfejare omtalas flere, hvilka åtminstone 1707 tyckas varit förenade med embetet i Stockholm.

Af Urmakare funnos blott några få. Det heter i fråga om de senare i Rådhusrättens protokoll:

»Den 20 Maj 1707 inställde sig för rätten urmakaren Nicolas Vogel, barnfödd i Stockholm och nu kommen från Danzig, och gaf tillkänna att han ärnar sätta sig neder här i staden och bruka sin profession, om han dertill kan vinna den Lofliga Magistratens tillstånd, att på någon tid njuta frihet att försöka sig om han kan här nära sig, då han sedan tänker vinna burskap, och efter sin förmåga draga stadens tunga och borgerliga onera.

Så emedan Rätten förmenar honom väl hafva lärt sin konst, hvaraf han uppwisade ett vackert ur till prof, varandes en svensk man som vid staden nödig pröfvas, sedan den förre urmakaren med döden afliden är, ty lemnade Magistraten honom frihet på ett år att försöka sig, och befallte honom emellertid bese de svenska kyrkourn, hvad han derom tycker.»

Den »förre» urmakaren som här omtalas torde varit Jacob Schleinvogt, som förekommer omkring 1670.

Bland egendomliga yrken omtalas 1697 en Vaxstapelmästare And. Åkesson.

Slutligen bör nämnas att man i början af förra århundradet sökte inrätta ett gårkök, på sätt nedanstående redogörelse omförmäler:

»²⁹/₄ 1707 Upplästes Herr Gouverneurens och Amiralens Siöblad Excellences Bref af den 21 hujus, hvarutinnan Hans Excellens föreställer hur nödigt och nyttigt det vore att här i staden till Guarnizonens och de ankommande Resandes Commoditet en Capabel Kåck sig nedersätta måtte, som kunde Accomodera hvar och en efter billigheten och till deras goda nöje med anständigt kosthåll, och som Kongl. Rådet och Presidenten, Högvälborne Her Grefwe Falckenberg dertill föreslagit och rekommenderat en snäll Fransk kåck, hvilken väl skulle hafva lust sig här att nedersätta och sin Profession till hvars och ens välbehag idka, men han derjemte icke är af de medel, som till första inrättningen requireras torde, så väl till huserum som nödiga hushåldssaker, altså har hans Excellence för sin del resolverat, att understödja honom efter görligheten, med den förmodan att Magistraten jemväl torde finna

medel och utvägar med något förlag vara honom behjelpig till något beqvämt hus och varelse, det kåcken med tiden och efter handen tacksamligen förnöja kunde.

Rätten tyckte förslaget i och för sig vara godt, inet högre önskades än att man måtte finna utväg till dess fortsättande, hvilket för tiden skall finnas svårt, emedan det är utom fardag och de beqväma husen borthyrde äro, velandes dock tillse om något tillfälle finnas må till ett sådant gårköks inrättande.»

HANDTVERKSGILLENAS EFTERTRÄDARE.

År 1840, således innan regeringen trädte emellan, sammankommo i Göteborg stadens handtverksidkare på uppmaning af en bleckslagaremästare, för att rådgöra om yrkenas upphjelpande ur det djupa förfall, hvori de mer och mer nedsjunkit. Förslagsställaren inlemnade dervid en skrifvelse, hvars hufvudsyfte gick ut på att visa det orsaken härtill var att söka i den slapphet, hvarmed lagarne handhafdes, hvilket haft till följd ett så allmänt bönhasande, att ensamt Bleckslagar-Embetet hade att täfla med 20 fuskare. Till hämmande häraf föreslogs tillsättandet af en komité med uppgift att påvisa nödvändigheten af en återgång till skråväsendets gyllene tid, hvarjemte komiterade borde uppgöra förslag till ett handtverkssällskap, som förenade alla handtverksidkande borgare, hvilka på så sätt skulle kunna med förenade krafter verka för det gemensamma bästa, till hvilket sällskap skråna skulle välja ombud och Embetena sjelfva derefter upplösas.

Detta förslag antogs och en komité tillsattes, som från skråna infordrade uppgifter om antal mästare, dessas ekonomiska ställning, hur många fuskare man räknade i hvart yrke, hvilka som skyddade dylika och slutligen begärdes få veta de orsaker som egentligen voro skulden till Embetenas trångmål. Följden af komiténs verksamhet blef ett förslag, att stadens samtliga handtverkare skulle inför Magistraten välja en »Societé», som, med en stadens tjänsteman till sekreterare, borde bevaka och främja yrkenas intressen, dervid understödd af »Deputerade», hvilka skulle utses af skråna, som derefter borde upplösas. Detta förslag om en Förste och Andre kammare gick aldrig i verkställighet, och blef i alla händelser snart öfverflödigt, ty den 29 April 1847 blefvo alla handtverkare kallade att infinna sig hos Magistraten, för att, på grund af Kongl. Maj:ts den 22 föregående December utfärdade, förut omnämnde, Handels-, Fabriks- och Handtverksordning bilda den Handtverksförening, som skulle efterträda de gamla skråna, samt att utse föreningens fullmäktige, hvilkas antal bestämdes till 12 för en tid af tre år, med ombyte af en tredjedel hvarje år.

Handtverksföreningen trädde derpå i verksamhet den 1 Juli samma år, och höll sina sammankomster i borgerskapets äldstes

rum på rådhuset. Det som förhandlades inskränkte sig till af magistraten infordrade yttranden öfver burskapssökande personers kompetens, hvilken med ytterst få undantag intygades och godkändes. Derjemte hade fullmäktige de första åren att infordra redovisning af skrånas kassor till förstärkning af den nu gemensamma nödhjulsfonden, hvilket i ett par fall icke aflopp utan rättgång, emedan de gamla embetena hade svårt att finna sig i de nya förhållandena.

I och med K. M:ts förordning 1864 om utvidgad näringsfrihet, upphörde handtverksföreningen i Göteborg, men endast för att uppstå i ny form, ty medlemmarne i den förra voro öfvertygade om nyttan af en dylik sammanslutning och bildade sålunda den 23 April 1866 en *Industri- och Handtverksförening*, med uppgift att på bästa sätt befordra handtverkeriernas förkofran. Sammanträden skulle hållas en gång i månaden, dervid föredrag borde anordnas och diskussioner företagas öfver ämnen, som berörde yrkena, hvarjemte gesällbref utdelades åt dem som sådant begärde. För att genom fri täflan höja arbetena skulle utställningar med prisutdelning ega rum. Den antog den 26 Okt., med något ändrade stadgar, namnet *Göteborgs Handtverks- och Industriförening*, hvilken sålunda i rakt nedstigande led räknar sina anor från de gamla embetena.

Rättelser och tillägg.

Med afseende på släkten **Brusewitz**, hafva sedan bil. 17 sid. 51 trycktes, nya upplysningar kommit i dagen, hvarigenom följande rättelser kunna göras beträffande handlanden och mäklaren Johan Fredrik B. den äldre. Han blef $\frac{9}{5}$ 1721 g. m. Elisabeth Beckman, dotter af Rådman Johan Beckman och Catharina Bergström, samt dog den $\frac{10}{1}$ 1744. De hade följande barn:

Johan Martin f. $\frac{29}{4}$ eller $\frac{28}{4}$ 1722.

Johan Fredrik d. y. (tab. 9) f. $\frac{19}{5}$ 1723.

Maria f. $\frac{19}{8}$ 1724.

Carl Gustaf (tab. 5) f. $\frac{8}{10}$ 1725 (ej 1733).

Jacob Gabriel (tab. 2) och

Elisabet Catharina f. $\frac{8}{12}$ 1728.

Derjemte må tilläggas att sedan arbetet trycktes stadskassören Johan B. (sid. 54) den $\frac{3}{5}$ 1884 aflidit. Han blef 1827 kanslist, 1833 stadsnotarie och 1847 stadskassör i Göteborg.

Beträffande släktens ursprung må erinras att i Tyskland en gammal medeltidssläkt finnes med samma namn. I »Grosses vollständiges Universal Lexicon aller Wissenschaften und künste» upp gifves ätten vara »eine von den ältesten Familien in Pommern, welche ihre Güter in dem Stettinischen hat», och i »Johannis Micraëlii Antiquitates Pommeraniæ», band IV sid. 335, säges äfven familjen härstamma från Stettinska området, samt att en Heinrich Brusewitz 1355 var kapellan hos hertig Bogislaus V af Hinter-Pommern*). Under trettioåriga kriget gjorde sig en Brusewitz eller Brisewitz känd såsom Svensk öfverste. En Balthazar von Brusewitz till Staartz, död 1746, hade tvenne söner, hvaraf den äldre endast lemnade efter sig en son, Wilhelm Gustaf von B. som uppnådde mannaåldern. Den yngre sonen var generallöjtnanten och Chefen för 12:te dragonregementet Karl Frie-

*) Derförut omtalas Alvard von Brusewitz, jordegare i Roggendorf 1218 och 1219: Lutherus de B. vittne till ett bref af $\frac{2}{11}$ 1237, hvarigenom Wratislaw III Dux Slavie förlänar byn Perselyn, som hans kamrerare Dobeslaus skänkt till klostret Reinvelde.

drich von B., död i Berlin $24/3$ 1811 såsom den siste af sin gren, gift med en grefvinna von Wartensleben, som förut varit gift med en Charnewitz.

Af öfrige personer, som burit detta namn, omtalas en Ernst Friedrich von B. af huset Moratz vid Greiffenberg såsom öfverste för Kongl. Preussiska gardet, och i en samling aktstycken från Napoleon I tid nämnes såsom vistande i Frankrike en citoyen Brucewic.

Släkten har som sagt företrädesvis varit bosatt i Pommern och Schlesien, och der innehaft godsena Campz, Bandezow, Cammin, Brendemühl, Gorke, Startz m. fl., samt i regeringskretsen Königsberg, men äfven spridt sig till Polen, der namnet lär skrivas Brucewicz. Stafningen af namnet vexlar i öfrigt mellan Brusewitz, Brüsewitz, Brisewitz eller, såsom den i Schlesien bosatta släktgrenen skriver, Brysewitz.

Det vapen denna släkt förer beskrifves något olika. I de förut åberopade arbetena, »Universal-Lexicon» och Micrælii, säges härom: »Sie führet zwei gelbe Flügel an einem Triangel mit vier Ringlein und über einem gekrönten Helm zwei schwartze Flügel und fünf Feuerflammen darzwischen». Deremot angifva andra författare att i skölden, såväl som på hjälmen, fördes mellan tvenne örnevingar en triangel, i hvilken synes 5 eldslågor eller flammor, eller, såsom den Schlesiska grenen, endast 3 ax eller flammor på hjälmen. I hufvudsak är dock vapnet enahanda.

Vända vi oss nu till den släkt med samma namn, som med Martin Brusewitz inflyttade till Göteborg, så lär det väl utan tvekan kunna antagas att den tillhör samma stam som de tyska adeliga och ofrälse grenarne. Detta synes bestyrkas af tvenne omständigheter. Den $19/7$ 1785 ingaf nemligen då varande Assessorn i Svea Hofrätt Martin Brusewitz (tab. 1. f. 1736 † 1791) en underdånig anhållan om stadfästelse på hans förfäders adelsskap, hvilken ansökan remitterades till kanslikollegium, och derifrån den 19 Juli s. å. till Riksarkivet, hvars chef i memorial den 28 Dec. 1786 likväl sade sig »funnit betänkligheter i den uppgifna ättelängden», i anledning hvaraf saken förföll och ansökan kvarstannade i arkivet. Såsom bilaga följde en obestyrkt genealogisk tabell, börjande med den förut nämnde öfversten i svensk tjenst Eckart von Brusewitz, g. m. Helena von Bergern från Schlesien. De sägas haft tvenne söner, deraf den yngre, Hans Sigismund B., f. 1645 eller 1646, var Öfverste till häst uti kurfurstelig Brandenburgisk tjenst, blef 1684 g. m. Barbara Cath. von Dewitz, och dog i fält 1691. Den

äldre åter, Geheimerådet — — Brusewitz, f. 1636 † 166.. skulle varit far till Martin som der uppgifves vara född 1667, blef handlande i Holland, hvarifrån han inflyttade till Göteborg.

Då emellertid, som vi af Tyska kyrkans böcker veta, den senare afled 1720 och var då 74 år gammal, således född redan 1646, står detta illa tillsammans med det här ofvan uppgifna födelseåret för fadren, som enligt detta skulle redan vid 10 års ålder haft en son, något som med skäl kunde synas för Riksarkivarien »betänkligt».

Fig. 76. Carl Gustaf Brusewitz' Sigill.

Det andra skälet för släktens identitet med den tyska, är att medlemmarne af den svenska grenen ännu i dag förer samma vapen som den Tyska adeliga. Med afseende härpå bör dock ej underlåtas omnämna att man

Fig. 77. Elisabet Brusewitz' Sigill.

äfven fört ett annat. Häradshöfdingen i Väne härad, sedermera Justitieborgmästaren i Göteborg, Carl Gustaf B., har nemligen under en handling af den 18/2, 1761 äfven begagnat ett annat sigill med hans initialer och följande vapen: I skölden en åt höger vänd, upprättstående grip och på hjelmen en sexuddig stjerna mellan tvenne vingar, hvarjemte samma vapen ses i sigillen på alla de bref, som den föregående mor, Elisabet Beckman, skref åren 1755—1758 till sin i Amsterdam vistande yngste son, Jacob Gabriel (fig. 77). Man skulle kunna vid ett sådant förhållande misstänka att hon begagnade sitt eget slägtvapen, och att detta sedermera upptagits af sonen. Men så är alldeles icke händelsen, ty hennes far, Rådman Johan Beckman, förde 1714 i skölden en dubbelörn och på hjelmen tre blomstänglar mellan hans initialer I—B.

(Källor för släktens historia, utom de nämnda: handlingar på egendomen Stora Lund i Näs socken, Vestergötland; arkivet å friherrliga Hayska fideikommisset Odensjö; Näs sockens kyrkobok; Gauhen, Der Heil. Röm. Reichs Adels Lexicon 1719, Micrælis Altes Pommerland, L. W. Brüggemann Ausführl. Beschreibung der Königl. Preussisch Herzogthums Vor und Hinter Pommern I; Elzow Pommerschen Adelsspigel; Freyherr L. von Zedlitz-Neukirch Neues Preussisches Adels Lexicon; Codex Pomeraniæ Diplomaticus von Hasselbach und Koregarten.)

Bundtmakareembetet (sid. 305). En nyligen i Rådhuset träffad sigillstamp visar att detta skrå var bildadt 1674 och att

det redan då kallades, icke Bundtmakare-, utan Körnsärsemetet. Sigillet har en af tvenne fläckiga djur (tigrar?) hållen sköld, hvare synes en väska (?) af hopsydd skinn med fransar, deröfver en fogel med utbredda vingar hållande en qvist i näbbet, mellan Anno — 1674; rundtomkring läses: *Der korsner insigel in Gotenborg.*

Skomakareemetet (sid. 365). Under arbetets tryckning har förf. blifvit meddelad protokollsboken för *Skoflickareemetet*, enligt hvilken skoflickarne, eller de handverkare hvilka, på sätt namnet antyder, väl hade rätt att laga skodon, men ej att förfärdiga nya, den 6 Juli 1767 erhöilo Kongl. Kom. Kollegii medgifvande att bilda eget gille, hvars första sammanträde hölls den 21 derpå följande Augusti.

Det enda af intresse protokollerna i öfrigt innehålla är, att den $\frac{5}{2}$ 1770 stiftades en begravningskassa, hvarur enkan efter delägare hade att erhålla 30 daler Smt, samt hvar ledamot när hustru dör 20 daler, och att nytillträdande ledamöter borde betala till kassan en afgift af 50 daler.

Protokollerna sluta med den 9 Aug. 1773, och det vill synas som embetet såsom sådant upphört vid den tiden, ty boken är derefter använd af svarfvare- och blockmakaregesällerna för deras räkenskaper, med början 1775.

Ålderman.

Berg, Olaus; 1767 $\frac{11}{9}$ —1773.

Mästare.

Nyman, Jacob; 1767 $\frac{11}{9}$ —1773.

Kempe, Jonas Pettersson; 1767 $\frac{11}{9}$ —1773.

Norberg, Andreas; 1767—1771.

Mörk, Petter; 1767—1772.

Ström, Catharina; enka, 1767—1772.

Malm, Jonas; 1767 $\frac{3}{11}$, Underbrandmästare, till 1773.

Pettersson, Johan; 1767 $\frac{24}{11}$, Packhuskarl vid Ostind. kompaniet, till 1773.

Staf, Anders; 1767 $\frac{24}{11}$, Packhuskarl vid Ostind. kompaniet, till 1773.

Tenglund, Jacob; 1767 $\frac{24}{11}$, arbetare hos Ostind. kompaniet, förekommer ej efter $\frac{9}{7}$ 1770.

Ytterberg, Jonas; 1767 $\frac{24}{11}$, arbetare hos Ostind. kompaniet, till 1773.

Öhgren, Per; 1767 $\frac{3}{11}$, var död $\frac{5}{2}$ 1770.

Sandberg, Erik; 1768 $\frac{16}{4}$ —1772.

Bolin, Petter; 1769 $\frac{17}{4}$ —1773.

Borgström, Lars; 1769 $\frac{7}{10}$, betjent hos Aug. Alströmer, till 1773.

Holm, Jonas; 1770 $\frac{5}{2}$, Hallrättsskomakare, till 1773.

Törling, Anders; 1770 $\frac{5}{2}$, Hallrättsskomakare, till 1773.

I fråga om *Svarfware- och Blockmakareembetet* (sid. 386) kan tilläggas att sigillet har i midten en dubbel blockskifva samt åtskilliga svarfvade föremål, såsom en schackspelshäst, ett klot m. m.. omskriften lyder: *Göteborgs svarfware ämbethets sigil. 1775.*

Af tryckfel torde följande rättas såsom mera vilseledande:

Sid. 9 i texten, rad. 14 står Ture Jönsson (Tre Rosor), bör vara Ture Jönsson (Svarte Skåning).

» 12 i texten, rad. 12 står Grefve Erik (Leijonhufvud?) — bör vara Brahe.

» 44 i texten, rad. 21 står 1159 — bör vara 1591.

» 15 i bil. står i rubriken 1620—1620, bör vara 1620—1630.

» 16 i bil, står vid Brandt, Petter Jansson hänvisning till bil. N:o 8, bör vara N:o 7.

» 90 i texten, rad. 18 står Carl XII — bör vara Fredrik I.

» 187 i texten, rad 17 står Nordtoka, — bör vara Nordtaka (Nordtagene).

Fig. 78. Murarembetets vilkoma.

Förteckning öfver bilagorna.

N:o	Sid.
1. Egare af hus, tomter och jord i Nya Lödöse.....	1.
2. Intyg om uppodlandet och bebyggandet af Håfveröd...	14.
3. Tyska församlingens i Göteborg medlemmar åren 1620 —1630	15.
4. Taxa Uppå Tyska tomtpenningar pro A:o 1676.....	25.
5. Ätten von Lengercken (Leijoncrantz)	29.
6. » Fistulator (Lagerbjelke och Stjernblad)	31.
7. » Brandt (Anckarcreutz)	33.
8. » van Egmont	35.
9. » Tham, (Tham)	37.
10. » Wohlfart	40.
11. » Wedinghusen	43.
12. » von Öltken	45.
13. » Gerdes (von Gerdes)	46.
14. » van Felden	47.
15. » Macklier (Makeléer, Maclean)	48.
16. » van Schoting	50.
17. » Brusewitz	51, 405.
18. » Ungewitter	57.
19. » Strokirch	59.
20. » Amija.....	61.
21. » Braunjohan (von Braunjohan)	62.
22. » von Ackern.....	65.
23. » Uthfall (von Utfall).....	68.
24. » von Minden.....	70.
25. » Schütz (Rosenschütz).....	72.
26. » Silentz (de Silentz)	74.
27. » Engelke (Engelerantz)	75.
28. » Radhe (Palmencrona och Gripenstedt).....	76.
29. » Kuyhl (Kuylenstierna)	78.
30. » Kinnaird	79.

N:o.		Sid.
31.	Ätten Altensleben	81.
32.	» Jordan	82.
33.	» Spalding (Spalding och Hjelmberg	84.
34.	» Braun (von Braun)	87.
35.	» Herwegh	89.
36.	Kiöp- och Handels Gilletz Artielar	91.
37.	Instruktion för Handelsgilletts fiskal	98.
38.	Pass för Gabriel Spalding att resa till Dunkerque ...	101.
39.	Äktenskapsförord mellan Herman Gieseke och Johanna Christina Tham.....	102.
40.	En kryddbod i Göteborg 1705	105.
41.	Utdrag af Kongl. Maj:ts Memorial rörande handel och näringar, den 14 Mars 1640	112.
42.	David Amijas testamente	113.
43.	Snickare Embetet. Ordning för mästervennerna ...	116.
44.	Tenngjutare Embetet. Formulär till mästarebref för landtmästare	125.
45.	Kongl. Maj:ts bref rörande oäkta börd. 1752	127.
46.	Smedsemetet. Gesällernas artiklar	129.
47.	Bokbindaremetet. Gesällernas artiklar.....	138.
48.	Snickaremetet. Gesällernas handtverksreglor	142.
49.	Egare af täckta åkdon i Göteborg 1731	146.

Bil. N° 1.

Egare af hus, tomter och jord i Nya Lödöse.

Här äro icke upptagne andra, än som tydligt angifvits såsom egare, ehuru det icke lider något tvifvel derom, att icke listan skulle kunna ökas i betydlig grad, t. ex. genom alla rådmännen, hvilka naturligtvis samtligen voro bofaste män. (Uppgifterna hemtade ur: Bidrag till Skand. Hist. af C. G. Styffe, del IV, Skandinavien under Unionstiden af samma förf., Gustaf I registratur 1525-1529, Gustaf II Adolfs hist. af J. Hallenberg, Hist.-Stat. Beskrifning öfver Göteborg samt stadens tänkeböcker.

1525. Erik Kugge, erhöil af Gustaf I tillstånd, att från Stockholm flytta till Nya Lödöse.
1529. Fru Agneta till Stola, hade egt jord i Herlanda.
Sven Småsven » » » »
Nils Ribbing » » » »
Måns Bryntesson (Lilliehöök), egde gård, som synes af Gust. I bref till Söffrin Kijl den 21—23 Aug.: »Thet tu schriffuer wn the godz widt Lödeszö och annerstedz, som her Moens brwnteson haffuer til hörth, och någre knaper will lösze til sig, fåå wij wäl wtrette när wij komme ther neder.»
Thure Jönsson (Tre Rosor). I riksregistr. förekommer härom: »Item gaff wår nådigste herre Lasse scriffuare en her ture Jönssons gård i Lödeszö.»
Lasse skrifvare, se ofvan.
1578. Kronan egde en tomt söder om ån, mellan Per Svensson stads-skrifvares och Sven Nilssons gårdar, hvilken af Johan III skänktes till Jon Larsson, slottskrifvare på Elfsborg.
Hertig Carl (Carl IX). I Skoklosters arkiv finnes under N:o 269 ett pergamentsbref, deri hertigen köper en gårdstomt i Nya Lödöse detta år.
1586. Herr Simon, egde gård, som han sålde till Per Olsson. Härom uppstod rättgång, och den 14 Juli 1587 heter det i Tänkeboken: »Kom Hans van Heyde för rätthe och lagde

1587. Kerstin, Olof Roks (enka), $\frac{1}{2}$ jord. Namnet Rocke återfinnes sedermera i Göteborg, der en Paul R. 1666 egde hus vid Lilla Hamnen, densamme som 1663 står anteknad för obetald afgift till Tyska kyrkans presterskap.

Severin Svart, jord.

Nils Månsson, »

Anders Bonge, $\frac{1}{2}$ jord. Samme man hade 1592 en fjerdedel i Tore Erikssons tomt i pant och är senast 1593 upptagen såsom egare till en gård. Om Påfvel B. se under åren 1592 och 1601.

I Göteborg träffar man 1645 en Anders B., som detta år pantsatt ett hus för skuld, och möjligen var det hans enka, Annika B. som 1649 $\frac{11}{4}$ egde en gård »opå Kungz-gatan» vid kapten Hans Lindzes hus. En Jacob B., hus-egare, var död 1654.

Klemit (Clemens) i Gyås, jord, som han bor på, mellan Jacob gård och Sigge Uddsons.

Börje Helgesson, jord.

Påfvel Helgesson, »kunde icke bevisa att någon kålgård hafver tillföre varit till den tomt han sitter på, hvarför skall han köpa en.

Fru Karin. » $\frac{26}{5}$ blef K. Maj:ts vår allern. herris bref läst för menige man, som var lydendis, att H. K. M. hade nådigist efterlåtet den ädla wäll. Fru Karin, Salige Brönthe Byrgessons efterlefferska, en jord vid ån till att bygga sig ett hus uppå, der som H. K. M. eller staden icke kunne vara till förfång eller för när. Derom blef menige man tilsporde, om de deremot hade någon gensägelse, der till de alle samtelligen svarade, att det kunne väl vara utan stadens skada.» Med »salige Brönthe Byrgesson» kan väl icke förstås någon annan än Brynte Börjesson (Lillje) till Aspenäs, ståthållare på Elfsborg 1582, helst denne, enligt Anrep, Svenska Adelns ättartaflor, i sitt andra gifte 1574 hade Catharina (Karin) Ribbing, dotter af Ståthållaren och Riddaren Nils Knutsson Ribbing och Anna Olofsdotter (Stenbock). Men om så är, hafva vi ett par rättelser och tillägg att göra i hans, i ofvan anförda arbete upptagna, biografi. Der säges nemligen att Brynte Börjesson aflidit »vid år 1589,» hvilket nu, enligt ofvanstående, kan närmare bestämmas i så måtto, att han var död redan den 26 Maj 1587. Vidare säges hos Anrep att han var gift 3 gånger, sist med en Margareta, hvars tillnamn icke är känt men som dog 1588; denna uppgift måste bero på ett misstag, enär det, likaledes af ofvanstående, synes att hans efterlefferska 1587 hette Karin, hvarmed väl icke kan menas någon annan än hans andra hustru, hvilket äfven bestyrkes af en uppgift i tänkeboken för 1588, der hennes hela namn utsättes: Fru Karin Ribbing.

1587. Olof i Djupedal egde jord, som förut tillhört Helge samt en half jord som han köpt af store Arfvid.
- Jöran skolemästare bebodde en half jord, »näst vid tullen.»
- Arend guldsmed köpte jord af Anund.
- Biskop Jacob köpt en gård af Olof Bosson. Med »Biskop Jacob» afses utan tvifvel Jacobus Iohannis w. Gothus, biskop i Skara mellan åren 1570 och 1595, † 1607.
- Henrik skräddare hade sålt en half gård till Jöns skomakare.
- Per Björnsson, egde gård.
- Gunnar Jonsson, » jord.
- Arvid murmästare, » »
- Olof Torstensson, en gård med stallgård.
- Jon Olsson, tomt.
- Jöns Balbo, gård.
- Nils Persson, gård som han afstår till Björn Persson för skuld.
- Laurits Essbjörnsson hade köpt $\frac{1}{2}$ jord af Jon Lambrektsson.
- Nils skrifvare, gård.
- Gudmund Arfvidson, jord, söder om ån.
- Olof Jonsson, $\frac{1}{2}$ gård.
- Hustru Ragnhild. » $\frac{3}{7}$ kom för rätta hustru Ragnhild, sal. Ödgerd Tordzens efterleverska, och klagade Elin Mauritses för rätta om en tomt, som ligger mellan Henrik Perssons och Anders Olssons tomter och gårdar, hvilka sal. Maurits hade sålt Per Olsson halfparten, och sedan hade hustru Elin Mauritses sålt den andra halfparten till Hans engelsman, hvilken hustru Ragnhild lade ett testamentsbref i rätten, som var utgifvet uti hustru Elin Mauritses närvaro och andre fleres, som samma bref utvisar, hvilket bref sal. Maurits ock beseglat hade, och icke sal. Maurits eller hustru Elin då sagt der något emot, som brefvet utvisar. Så frågade borgmästare och Råd hustru Ragnhild till, huru sal. Ödgerd samma jord bekommit. Då gaf hon derpå svar, att den hustru, som hennes sal. man förut hade, var skyld sal. Maurits Laurisson, och var af sal. Ödgerds förra hustru sin man i testament gifven. Sammaledes hafver ock Christoffer Andersson bekänt, att han skulle hafva köpt samma jord af sal. Ödgerd uti sal. Mauritses tid — då sade sal. Maurits uti Ödgerds närvaro och mente, att ärfva samma jord efter Ödgerds död, hvilket detta skedde den tid s. Ödgerd ville sälja Christoffer jorden, hvilket är emot hans bref och sigill, som han sin hustru i testamentet gifvit hade. Hafver ock Anders Olsson bekänt för rätten, att han hörde Ödgerd säga för honom: Gud vare lof för att jag icke sålde min gård, förty jag vill sjelf besitta den, hvilket han bekände och svor på lagboken att han samma ord hört hade. Sammaledes var ock för rätten bestådt, att förbem. sal. Maurits var icke af äkta född. Derför kunna vi icke annat säga derom, utan till sade hustru Ragnhild tomten och kålgården der till ligger,

1587. och de som hafva köpt samma två halwa tomter af sal. Maurits och hans hustru Elin, de skola taga sina penningar igen af hustru Elin och hennes sal. mans arfvingar, eller vara uti hustru Ragnhilds minne.»
- Olof Larsson borgmästare köpte Martin Snickares halfva gård och hus för 15 daler, »hvilka han skall anamma ij betalning för thett han haffuer förstrecht the fattige, som fins wdi the fattiges Rekenskap, samt ij Bengt Olssons Kame-
rerens Rekenskap.»
- Jacob Lesle. »Bleff affsagth att om så ähr att Jacob Lesle icke löser sin gårdh igenn för 36 daler innan loffuedagen, tå skall han sälias för så många penningar och skall flyttia sigh wth.»
- Olof Simonsons gård näst intill 2 gatubodar, som Hieronymus Samson från Lybeck hade i pant.
- Hans van Heyde. »Then 23 Oct. kom för rättthe Mårten skipschriffuer wppå högborne Fwrste Hertug Sigismundi schipp och kraffde Anders Svensson penningar 10 daler, som han war skyldigh för 5 L.(äster) salth. Tå bleff thet affsagdt för räthe, att Hans Heyde skall betala samma salth, efferty han war Anders penningar skyldigh wppå en gårds-
kiöp här i staden. Men bliffue jorden klandratt och Hans v. Heyde ifrån wunnen, tå skall han haffue sine penningar igen, som han wtlagt haffuer, af then jorden klandrat. Och om så ähr, att Ingeborrig (som skulle kunna klandra) och hennes slechtinger icke wtlegger Hans sine wtlagde penningar igen, innan Påsk nu nest kommandis, för hwss och jordh, tå skall han bekomma stadz breff och Segell wppå gården och behållen.»
- Anders guldsmeds enka, Karin, hade en tomt med hus, i hvilket borgm. Olof Larsson bodde. Hon hade ärft detta efter sin far, Sven Andersson, som åter köpt det af Gunilla Söffrins (enka).
1588. Fru Karin Ribbing. »Then kålgård som Elff sålde ifrån Marten Flams tomt och till Christoffer guldsmed, och blef af Olof Larsson, Hans Byrgesson och Bengt Olsson såld till Fru Karin Ribbing för 8 daler, för att betala Christoffers gäld med; och efter att hustru Karin Martens (Marten Flams enka) hafver vunnit jorden igen här i staden, skall kålgården läggas till jorden igen, som den förr varit hafver.»
- Hustru Karin, Marten Böttkers enka, tilldömdes hennes efter morfadern ärfta jord, som Christoffer kopparslagare bortskiftat.
- Anders Man, $\frac{1}{2}$ gård.
- Anders Wechter, jord. I Göteborg förekommer 1641 en tenn-
gjutare Andreas Wechter, som nämnde år lemnade bidrag till Tyska kyrkan.
- Matts Bötker, en hel jord, som han köpt af Hans von Bremen,

1588. samt $\frac{1}{4}$ -del som han köpt af Per Svenssons son Jon Persson för 3 daler.
- Per Toressons hustru, bod och jord som henne och barnen voro tillbytta.
- Bengt Olsson, jord.
- Hans Nilsson, $\frac{1}{2}$ jord som Matts köpman egt.
- Gunnar N., »ett stycke jord liggande vid vestre port;» Gunnar var nu död.
- Hans Skräddare, jord som Anders Klemitsen egt.
- Nils Månsson hade egt jord, som »ligger intill S. Dalbos gård;» uppbjöds nu för rätten.
- Helge Högk hade bott på en jord »sunnan ån,» som nu jemte halfva huset uppbjöds. Jemf. 1586. Namnet förekommer äfven i Göteborg; 1669 hade en hustru Ingeborg Bengtsdotter, enka efter Nils Höök, hus och gård, hvilka hon då inrymde sin måg.
- Håkan Mattsson, jord liggande upp till gamle mäster Hendriks jord eller gård.
- Herr Erik Gustafsson (Stenbock) egde hus, som han ärft efter fadern, Herr Göstaf Olofsson.
- Hans Bengtsson, hus och jord.
- Anders Björnsson tilltalades af Anders Gunnarson och Simon Mårtensson om den tomten han bygd på.
- Arvid Bosson, jord norr om ån.
- Olof Laurisson, gård.
- Anders Svensson. » $\frac{2}{12}$. Samma dag kom h. Torsten Eriksson och hans broder för rätta, och förfrågade sig om de icke voro närmare att lösa den halfva jord, som Anders Svensson sitter på, som han köpt af Holger Höcks barn (Helge Högk? se ofvan), och $\frac{1}{4}$ part i samma gård med sin hustru ärft; och efterty samma jord är kommen ifrån Herr Torstens föräldrar, odel och gammal häfd, så är han rätt att lösa jorden.
- Anders Hallerssons jord sunnan ån.
- Per Björnssons (enka) Karin tilltalades af Anders Svensson om den tomt hon sitter på; hon säger sig ega hela jorden.
- sal. Matts Svensson hade köpt hus och jord af Per Eriksson i Elfsborg, hvarför i ersättning blef Per Svensson (hans bror?) af Riksens Råd tillsagd om jord i Nya Lödöse norr om ån.
- Tore Eriksson tilltalades af Karin Arvids om en $\frac{1}{2}$ jord.
- Kronan egde en tomt, som k. Johan III skänkte Jon Larsson, enligt följande bref: »Wij Johann thenn Thriddie medh gudz nådhe, suerigies, giöttiz och wendiz etc. konungh giör witherlighith, att wi aff gunst och nådhe haffue wnnndt, skienchket och giffuitt, som wi och nu, wthi detthe wårth öpne breffz krafft, wne, skienchkie och giffue thenne wår thro tiennare och slottzskriffuare på Ellffzborgh Jonn Larsson Ehn wår och Cronnonnes thompt wthij nylödzzsiö,

1588.

liggiandis på sydder sidenn åm åeenn, emellom p. suenssons stadzskriffuarens och suenn nillssons gårdhir, som åhr thiugio ehn aln bred och l p i åenn, huarf re affhende wi os och Cronnen f rneddhe thomptt och thil Eignne thenne f rnedde Jon Larsson och hanns Rethe efftirkommandhe arffuinghier att Besittia och obehindrath behålla thil Euerdeligithith (sic) åhgieh — f rbyudendis f r then skulld her medh wåre beffallningzmenn samptt borgiemester och Rådth i for:de nyl dzssi  och alle andre, som f r wåre skulldth wele och skolle, gi re och lathe, ath gi re for:de Jonn Larsson och hans Rethe effterkommandhe arffuinghier her emoth nokon hindder eller f rffångh. Skriffuit på wårth konung. slott Stockholm thenn 27 Apprillis anno 78 wthi wårth Regiementhidz thidt på thet thiugonndhee.

(Copia i Nya Lödöse stads tänkebok 1586—1593.)

Lars Svensson köpt en tomt i Nya Lödöse af Mårten Ulfson i Wadstena.

Håkan Andersson sålde en tomt till Olof Jonsson.

Gamle Per Olssons hus och jord norr om ån.

Per Svensson borgmästare, en tomt.

Hans Nilsson borgmästare, hade köpt en tomt af staden, som han bebodde.

Anders Giet, $\frac{1}{2}$ jord söder om ån.

Hans Welt, hus och jord.

Kristian Smed köpt en tomt af Olof Hielt. Om densamma vittnade den $\frac{12}{1}$ 1589 Olof Larsson, att den innehafts af en vid namn Ingefrid och Olof Skr ddare, samt att O. Larsson var arfvinge till tomten, men att, när Olof Skr ddare dog i Elfsborg, »gick Hans Hielt till och gjorde en förlikning och sämja med Ingefrid.»

1589. Hemulade hustru Barbro Nilsson med sina söner samt Jöns Larsson den tomt, som de hafva sålt den ädla och wäll. fru Estrid, med all den del som dertill lyder, som  r kålgård och annat.

Gunnar Jönsson, hus och jord.

Hans Brynjolfsson, hus.

Kristoffer Andersson och Olof Jonsson berättade, att den f rre har uti den jord, som Nils Arfvidsson nu bor på, en half part och sedan $\frac{1}{3}$ -del, om så bevisas kan att fadern lefde efter barnen, och Olof Jonsson den andra.

Olof Jempt, hus och jord.

Olof Linnarsson, tomt.

Olof Jonsson sålde en tomt till Skara Domkyrka, som Herr Sven i Foglås hade i uppdrag att betala. Köpet klandrades af Christoffer Andersson (den samme som ofvan?), och vittnen intyga, att tomten hört Kerstin Gunnars (hustru) till, förr än Gunnar gifte sig med henne.

Per Staffansson, hus och jord.

1589. Nils Månssons gård, emellan Sigge Thollsons och Jacob Gads tomter.
1590. Håkan Andersson tilltalades af Lars Håkansson från Wäne härad för en half jord, som den förre sålt till Olof Jonsson. Bonden blef ålagd skaffa vittnen att hans far Håkan Flundbo köpt samma halfva hus och jord af Anders Flundbo i Elfsborg.
- Jacob Jacobsson och Anfäst Byrman blefvo förlikte om den stalljord, hvarom de kfvats, liggande bakom Anfästs tomt — i så måtto att Anfäst skulle gifva Jacob för samma tomt 4 daler.
- Lars Olsson skulle gifva Daniel Kröger 25 daler på den halfva jord och gård, som Olof båtsman bebor.
- Jon Börjessons jord.
Henrik Inz, gård.
Jon Tollson, gård norr om ån.
Olof Larsson, sålde jord till Bengt Olsson.
- Emellan Lars Jonsson och Anna, Per Hofslagares, om den jord som hon talar honom till, blef så afsagdt, att förty Anna inga bref eller bevis hade på samma jord, förliktes de med Sven Tolleson, som nu sitter på jorden och henne köpt, att han skall gifva henne 5 alnar kläde i ersättning.
- Gert Böttchers hus och gård.
Hans Byrsson, en half jord.
Hans Siegenhoff, »
Kerstin, Henriks, part i mäster Henriks jord.
Olof Albo, jord.
Nils Månsson, tomt.
Håkan Mattsson, tomt.
Anna, Jon Larssons hustru, egde en half jord.
1591. Mattis Böttcher, jord.
Thomas Skomakares hus.
Anders skinnares jord norr om ån.
Jacob Jonsson, hus och jord.
Olof Jonson hade köpt jord af Arvid Bosson och Håkan Andersson (om Håkan Andersson se 1590.)
Per Larsson, hus och jord, norr om ån.
Nils Albo, jord.
Christiern Jute, en half jord.
1592. Påfvel skraddare, en half jord som han köpt af Olof båtsman.
Jacob skrifvare, en half jord.
Anders Gad, » » » med hus, som såldes till Arvid guldsmed.
Uppbjöds $\frac{1}{4}$ -del i Tor Erikssons tomt, som Anders Bånge hade i pant.
Sifvard Olssons hus och jord.

1592. Hustru Karin i Steken hemulade Söffrin Svart en half jord, som Arvid Stensson sitter på.
 Anders Jonsson i Lundby egde jord norr om ån.
 Nils Påfvelson, en half jord.
 Christoffer kopparslagare sålde en tomt till Lars Perssons söder om ån.
 Jacob skräddare köpt jord och kålgård söder om ån af Lars skräddare.
 Uppbjöds $\frac{1}{4}$ -del i den jord norr om ån, som Nils Månsson köpt af Håkan Persson och dennes syskon.
 Nils Månssons jord norr om ån.
 Per Ambjörnsson sålt jord till Lars Nilsson.
 Nils Larsson och hans hustru sålde $\frac{1}{2}$ tomt till Birger i Hålan.
 Per Gunnarsson, en half jord söder om ån.
 Nils Persson, jord söder om ån.
 Per Andersson tilldömdes Anders Olssons tomt.
 Påfvel Bånge hade köpt jord norr om ån af hustru Helga, »Christoffers moder-moder.»
 Olof Bossons hus och jord norr om ån, »vid vattnet,» tilldömdes Håkan Helgesson i Kongsbacka.
1593. Sal. Per Svenssons arfvingar pantsatte sin gård norr om ån till Herr Hogenskild (Bjelke) för 25 daler.
 Hans von Bremen, jord.
 Mattis Böttcher, »
 Hans skräddare, hus och jord.
 Lars Essbjörnsson, hus och jord.
 Lars Fransson, jord söder om ån.
 Karin Torlegs, stalljord.
 Hans Byrgesson, en half jord.
 Dierich Prigm, hus och jord.
 Jacob Allvin, » » » norr om ån.
 Lars Persson, jord norr om ån.
 Arvid Guldsmed hade en kålgårdshage, som förklarades förbruten när Arvid uppsade burskapet, och tilldelades i stället Arvid Andersson.
 Per Tönnessons enka Ingrid tvistade med styfsönerna Pelle Persson och Jon Persson. «Hvad hennes fjerdepart vidkommer i den jord, som henne är tillsagd söder om ån, samt i den $\frac{1}{4}$ part i den jord, som Per Tönnesson bodde på norr om ån, den skall hon oklandrad hafva och behålla, desslikes hvad som Pelle Perssons halvesyskon är tillbytt det skulle de och hafva oklandradt.
 Erik Andersson, hus och jord.
 Anders Bånge, » » »
 Bonde Bengtsson, jord.
 Jöns Larsson köpte jord af Olof Larsson.
 Torsten Jönsson, $\frac{1}{2}$ jord.

1593. Påfvel Börgesson hade sålt en tomt till Nils Larssons hustru Brigitta.
1594. Tord Timmermans halfva jord uppbuden.
Jöran Bårdskärare köpt en tomt af Påfvel Byrsson och hans hustrus syskon.
Uppbjöds Sal. Per Gunnarssons gård söder om ån.
1595. Lars Olsson, gård.
Arvid Marbo, »
s. Arvid Bossons, gård, och
Matts remsnidare, hus och jord.
Gunnar Jonsson, $\frac{1}{2}$ jord.
Brigitta Staffans, jord.
Olof Marbos enka, Karin, $\frac{1}{2}$ jord.

Af stadens jord såldes den 28 April till
Lars Jönsson, hus och jord som Jon Gårdsfogde egde för 26 daler.

Nils Hallandsfar, en hel jord för 8 dal.

Ingjald Andersson, » half » » 4 »

Biörn väktare, » » » » 4 »

Sven Byrsson, » » » » 7 »

Thomas väktare, » » » » 7 »

Anders Marbo, » » » » 3 »

Uppbjöds Christian Skadebos gård.

Anders Byrsson haft hus och jord, och en $\frac{1}{4}$ part i den jorden, som der bakom ligger, som Per i Thorseröd såldt, och som Anders nu sålde till Olof Eriksson.

Pelle Persson och hans bror Jon Persson egde hus och jord norr om ån.

Per Arfvidson, $\frac{1}{2}$ jord som han såldt till Anders Olsson.

Jon Olsson, $\frac{1}{2}$ jord norr om ån.

Reinhold Frid, gård » » »

Hans Sigenhoff köpt den parten Jöns Svensson egde i sin sal. faders gård.

Herr Erik Göstafsson (Stenbock) hade köpt en gård söder om ån af Erik Björnsson.

1596. Olof Hallandsfar, jord söder om ån.
Per Larsson, gård norr om ån.
Bengt Olsson, en half jord »liggande upp till Lars Månssons tomt.»
Påfvel skraddare köpte en half gård af Lars Olsson och dennes bror Ambjörn.
Jon Olsson, tomt norr om ån.
Lars Håkansson, tomt norr om ån.
sal. Nils Persson, gård söder om ån.
Jon gårdsfogdes hustru, Elin, egde hus och jord.

1596. Ingeborg i Grinneröd hade jord norr om ån.
 Per Björnsson hade efter sin far ärft $\frac{1}{2}$ jord söder om ån.
 Gunnar Jonsson, $\frac{1}{2}$ gård, »som de fattiga tillhör i Hospitalet
 och han ditgaf när han der kom in.»
 Johan Åsenbrygger sålde en gård till välborne Mikael Arfvidson.
 sal. Per Svensson egde en gård söder om ån.
 Herr Sten Banér hade köpt en tomt af hustru Gietta Ingeman.
 Dittmar mjölnare hade en kölna i sin gård.
 Håkan Andersson sålde jord till Anders Olsson.
 Anders Olsson, $\frac{1}{2}$ jord.
 Bryngel Mikelsson och hans hustru Anna Arvidsdotter till-
 dömdes jord och kålgård, som den senare ärft efter sin
 far, Arvid i Gåla (Gårda?), köpt med sin hustru.
 Kasten väktare, jord.
1597. Måns Jonsson tilldömdes en gård, som ligger norr om ån, näst
 intill hustru Hillefrids jord och ned till vattnet, hvilken
 tomt till $\frac{2}{3}$ af borgarne i Örebro, Torsten Svensson och
 Jacop Larsson, sålts sal. Jon Torstenssons enka
 Kerstin Håkansdotter, och sal. Jon Torstensson hade
 förut den sista tredjedelen.
 Kerstin Anundsdotter, jord söder om ån.
 Johanna Månssons hus och jord.
 Hans Welth, $\frac{1}{2}$ jord.
 Anders Wåghals, hus och jord.
 Sven Andersson, » » » norr om ån.
 sal. Olof Larsson (borgmästare?) hade ärft jord med sin hustru
 Gunberg, och eljest köpt af sal. Anders Persons barn
 och hans hustrus bröder, hvilken jord Olof Larsson och
 hans hustru skänkt Håkan Jönsson och dennes hustru
 i testament för långvarig tjänst.
 Anders Nilsons enka Anna sålde ett stycke jord till Hans
 Börjesson.
 Hendrik Hansson, $\frac{1}{2}$ tomt.
 Arvid i Thorseröd, $\frac{1}{2}$ jord söder om ån.
 Hans Nilsson uppbjöd den gård norr om ån, som Herr Olof i
 Larf sålt till Alf Olsson.
 Lars Essbjörnsson, gård söder om ån.
1598. Ragnilla, Haralds hustru, gård söder om ån.
 Lars Gad, gård norr om ån.
 Per Larssons enka, Gieskia, satte sin gård i pant.
 Karin, Arvids, tomt norr om ån.
 $\frac{1}{4}$ Klemit Tolsson satte hus och jord söder om ån vid Öster
 port till Dirich Beck i pant.
 Gunnar Björnsson, gård norr om ån.
 Mäster Hendrik, » » » » (Sven Torstensson hade
 $\frac{1}{4}$ part deri.
 Jöns Bengtsson, gård söder om ån.
 Christiern Skadebo, gård söder om ån.

1599. Håkan Andersson, tomt.
 Jöns B., gård.
 Håkan Jönsson, gård.
 Sigge Frost, gård söder om ån.
 Lars Nilsson, gård som sal. Anders Persson egt.
 Anders guldsmeds hustru Karin egde hus och jord.
 Per Persson, jord som förut egts af Sven Kuedene.
 Olof Kochs enka Kerstin egde hus norr om ån.
 Anders Nilsson egde gård och tomt, söder om ån.
 Kristoffer kopparslagares gård söder om ån.
 »Brobys tomten sunnan ån.»
1600. Marit Öigiebodh, $\frac{1}{2}$ jord med hus. Namnet Öijenbo återkommer i Göteborg under medlet af 1600-talet.
 Jöns Persson, $\frac{1}{2}$ jord.
 Christoffer Anderson skulle betala Olof Hök för jord vid vester port.
 Erik Björnsson, $\frac{1}{2}$ jord.
 Mäster Henrik, jord »i Mossen.»
 Olof Jonsson pantsatt $\frac{1}{2}$ jord i Baltorp till Thore.
 Jacob Lesle, jord.
 Jöns Svensson, hus och jord.
 Michel Arfvidsson, gård såld till Håkan Jönsson, norr om ån.
 Torsten Jonsson, tomt norr om ån.
 Arvid Marbo, gård.
 Ivar skraddare hade under danska fejden rymt till Danmark och hans hustru Ingefrid efter. Deras gård indrogs för skuld till staden, och såldes sedermera.
 Gamle Lars Nilsson egde en gård norr om ån.
 Jöran Jönsson köpt jord af Torsten Jönsson.
 Henrik Persson sålde en tomt till Per i Frisagården.
 Per Clausson i Marstrand, $\frac{1}{2}$ tomt.
 Ragnilla Bengts, jord.
 Jöns Persson, $\frac{1}{2}$ jord med hus.
1601. Herr Anders Lennartson till Forstena köpte en tomt norr om ån af Lars Nilsson.
 Grefve Erik (Leijonhufvud?) egde en gård.
 Håkan Andersson, $\frac{1}{2}$ jord.
 Gunnar Jonsson, hus och jord.
 Nils Jonsson, gård.
 Anders Hallarsson, gård.
 Petter Skomakare, $\frac{1}{2}$ gård.
 sal. Dittmer hade en gård, deri en Pettersson egde en plats 39 alnar lång och 16 alnar bred.
 Nils Andersson köpte stadsjord.
 Hans i trädgårdens hus och jord.
 Arvid Guldsmed, gård.
 Olof skrifvares hustru Karin hade jord med hus.

1601. Henrik Ins sålde en gård till Nils Larsson.
 Påfvel Bånge sålde en half jord till Engelbrekt Bengtsson.
 Martin Krok, gård.
 Engelbrekt Bengtsson, gård.
 Sven Potta, tomt.
 Henrik Hansson, pantsatt en gård.
 Måns Håkansson, » » »
 Jöns Svensson, » » »
1603. Nils Påfvelsson, gård norr om ån.
 Olof Gråd, gård, »som Symon Gollst hafver i pant.»
 Per Bödker, tomt.
 Nils Pedersson, jord söder om ån.
 Anders Bryngelsson, jord.
 Hans skrifvares, i Lidköping, gård liggande vid torget sönnan ån.
 Olof Kocks enka Kerstin, gård norr om ån såldes till Bengt
 Olsson.
 Sigge Frost, $\frac{1}{2}$ jord söder om ån, med hus.
 Michel Brockman, $\frac{1}{2}$ jord som såldes till Sven Andersson.
 Erik Andersson, jord.
 Lambrecht Hansson, $\frac{1}{2}$ jord söder om ån.
 Jören Hansson, $\frac{1}{2}$ jord norr om ån.
 Henrik Hansson, gård som Antoni Vincent har i pant.
1604. Jöns Svensson, gård som Antoni Vincent har i pant.
 Sigge Tolleson, tomt med hus.
 Christiern Buntmakare, gård, söder om ån »på Söder Långgatan.»
 Olof Hallandsfar, gård, söder om ån.
 Per Brynses jord nordan ån ned vid Elfven.
 Anders Pedersson, jord norr om ån.
 Anders, gård i Djupedal, norr om ån.
 Per remsnidare, gård.
 Gert Josting, gård.
1605. Nils Bryngelsson, $\frac{1}{2}$ gård norr om ån.
 Anders Simensson, $\frac{1}{2}$ » » » »
 Bo Olsson, $\frac{1}{2}$ gård.
 Kerstin Davids gård såldes för 20 daler till Lars smed.
 Bengt Jönsson, $\frac{1}{2}$ jord.
 Lars Jonsson, jord söder om ån.
 Gunnar Gunnarsson köpt en gård af Alf Olsson.
 Jon Andersson köpte jord af Henrik Pedersson.
 Arvid Pedersons gård söder om ån.
 Mäster Henrik, gård norr om ån.
 Hans Zegenhagen, stallgård söder om ån.
-

Bil. N° 2.

Börje och Märten Andersson intyga, att deras farfader, Sven Bengtsson, var den förste, som odlade och bebyggde Häfveröd, hvilket nu af de förstnämnde sålts till Vålborne Herr Jöran Eriksson (Ulfsparre) till Öjared dat. Jan. 1591.

Wij Efftirskrifinne Borgemester och Rådth J Ny Lödzssiö giöre wetherligheth ath Anno 91 then Januarii wij Rustuffuo hölle, kom för os för Rethe Byrge Anndersson och Morthen Anderssonn och berettadhe, wittnadhe och suäre på bokienn, huru såsom Häffwerödth Bleff försth wpttagith aff ödzmäll, som her effthir föllger: Så ath deris farffader, Suen Bencktsson togh Häffuerödth försth op aff ödezmall efftir Ehn landzman benemdh Bencth i Habeckz till Sigelse, och han loffuadhe för:de Suen Benthsson ath bygga och wpttaka ith torppa stelle, emellom Öigierödth och Nees widh wackh kollen, och kallade sedan samma torp Häffuerödth, och war alldrig till förenne nokon tidh bygdh, för en deris farffader deth vpttogh, och icke heller wiste man ther nokon tidh wara nokon skathe jordh, wttan togz vp aff Ögerödth äghier, effther på ten tidh bodde böndher på Öigerödth och ingienn war som suarade för äghierne. Theslikisth withna dhe och, att deres fader i nåkra åhr icke kunde rödgia större platz, en som de sådde 2 skipp. på, och fingo 5 stacher hö vppå. Deslikisth vittna de och ath deris fader offtha för them berettade: ath en gerdzgårdh gich vr Kur wick och vp igenom Myrdal och i ten andre siöen synnen till, och war ther en grin vppå samma gierdisgårdh vidh bole broen, som Landzuegen går öff:r åssen, och kallas samma broo Bolebroen, som åhn nu skall finnas gammal heffd, och minnes granth och haffue sedh samma ledstulp vid samme brodh, och östenn till gick En gierdiz gårdh om Liungzmässa kierre, och i stenrössen och i stengården vid Brusebergz ledh, och i Låssa borsten, och i Kleffsten och i en gammal gierdzgårdh, som fordom tid hadhe gåth i Suanebeckienn, och effther thz de Ingen Rett Eller gammel Odell, eller medh breff kunne Bevissa at de hade nokon skatte Jordh vtti Häffuerödth, wttan war vptagen aff Ögerödth äghier, som för:tt åhr, derföre haffue de godwillighen sollth den Eddele och welbyrdighe Mann, Jörenn Ericssonn, all deris lotth och arff wtti förnemde Häffuerödth, såsom deris kiöpebreff och skiöthningh vidare vtuisser. Tes til visse ath wi dettha så förhördh och thenne för:ne Byrgie Andersson och Morthen Andersson på sieell och salighet på vår lagbok suåridh haffua, ath så åhr i sanntheth, som före skrifuith står, Tryckie wi wåret stadz signethe sampth med våre signet her nedenvndher detta vårth öpne breff.

(Copia i Nya Lödöse tänkebok 1586—1593 i Göteb. Mag. arkiv.)

Bil. N° 3.

*Tyska församlingens i Göteborg medlemmar åren 1620—1620 *)*

(namnens stafning troget bibehållen efter originalhandlingarne;
förkortningarne H. = Holland, F. = Frankrike, T. = Tyskland,
E. = England och Skottland, S. = Sverige, utmärka härkomsten.)

van der Aa, Tonnies; förekommer 1625. H.

» Clara; gift 1629 med Anthonius Schweriss. H.

Aambeck, Dorthea; gift 1627 med Andress Seth. H.

Aagesen, Johan; en hans dotter afled 1626. H.?

» Adrian; död 1628. H.?

Aberbacke, Elsebe; gift 1624 med Thomas Hunter. T.?

Acker (von Ackern?), Petter Petersen; förekommer 1625. T.

von Ackern, Peter Jan; gift 1625 med Trine Frantzen. H.

» Rogier (Rutgier eller Rosier); President, död 1646; en
hans dotter afled 1626. H. *Se Bil. N:o 5.*

Adrian (slägtnamnet obekant), gift 1625 med Engel Lorentzdotter. H.?

Adrians, Symon; förekommer 1627. H.

» Gottfrietz; » 1630. H.

Albrechtson, Wolter; förek. 1627—1640, en son dog 1628. T.?

Allertsen, Wolther; förek. 1629. T.?

Alwins (eller Albin), Jacop; förek. 1626, en son dog 1629. H.?

Antagligen var han släkt med den Jacob Allvin, som
1593 hade hus och jord i Nya Lödöse, norr om ån, —
om han icke var densamme.

Aman, Albert; gift 1626 med Hilcke Wilms († 1636), ett barn dog
1629, förek. ännu 1640. (En Wilhelm A. hade 1676 hus
på Sillgatan, och en Johan A. var 1666 likaledes hus-
egare.) H.?

Amikinge, Erik; en son dog 1626. H. (Frisland).

Amya, Johan; förek. 1627, † 1641, rådsherre. H. (Frisland). *Se
Bil. N:o 7.*

Andersen, Ole; gift 1626 med Fenne N. T.?

Andresdotter, Ellen; gift 1624 med Casper Pahl. H.?

*) Källorne utgöras af i Christine kyrkas arkiv befintlige längder öfver
vigde, födde och döde, diverse förteckningar öfver influtne gåfvor till kyrkan,
m. m. *Se arkivkatalogen II. 13. 1.*

- von Anefeldt, Bendix; förek. 1630, död 1639. T.
 Antoni; förek. 1629 — betecknas »Frantzman,» och är tvefvelsutan
 densamme som sedermera ofta nämnes Antony Chorey. F.
 Antonij, Jacob; ett barn dog 1630. H.
 Arens, Johan; dog 1629 — »walmester.» H.
 Auebarch(?), Claus; förek. 1629. H.?
 Backhusen, Gerdt; förek. 1630. H.
 von Bardt, Hans Rode; gift 1630 med Magdalena Lerge. H.?
 Bartelys(en), Isaac; gift 1625 med Margrethe Paulisen. H.
 Bartram, Henrich; förek. 1628. H.
 Baselier, Niclass; » 1625. T.?
 » Regina; » 1625. T.?
 Bauesson, Peter; » 1625 — »schiper» (skeppare). T.?
 Beckman, Hans; » 1625. T.
 Bentes, Jann; » 1626. H.?
 Berenss, Mathis; » 1629. H.
 Bergmann, Jacob; gift 1627 med Judith Palm. T.
 Bernard, Thomas; förek. 1625. F.
 Beskaner, Anna; gift 1629 med Mikael Henneberger. T.
 Bischoff, Abraham; död 1629. T.
 Boij, Caspar; förek. 1625. T.?
 Boijssman, Hans; förek. 1625. T.?
 Boost, Class Heselson; förek. 1625. H.
 Bor, Antonius; förek. 1629 — »von Utrecht.» H. (Månne rätta
 namnet är de Beer?)
 Brandt, Peter Janssen; förek. 1623. H. *Se Bil. N:o 8.*
 Braun, Johan; kyrkföreståndare 1624, handlande och Rådsherre,
 död 1653. (En Cornelius B. och en Lorents B. voro hus-
 egare 1666; den förre dog 1675.) T. Från Johan Brauns
 sonson Jacob, son till den nämde Cornelius B., härstam-
 mar adliga ätten von Braun N:o 1091. *Se Bil. N:o 9.*
 Braunjohan, Gerhard; inkom från Bremen och dog 1639. T. *Se*
Bil. N:o 10.
 Broijer, Tonnes; förek. 1628. H.?
 Brun, Johan; en dotter död 1624. Var antagligen samme person
 som den ofvannämnde Johan Braun. T.
 Burman, Andres; gift 1626 med Maria Jurgensen, dog 1636. H.
 Burmeister, Nicolaus; inkom från Lübeck, skollärare 1625—1632,
 pastor vid Tyska kyrkan från 1632 till sin död 1654. T.
 Böckman, Johann; förek. 1625. T.?
 Caspersdotter, Anna; gift 1627 med Conrad Galle. T.?
 Chantz, Elias; förek. 1629. T.
 Christoffersen, Andreas; dog 1625. H.
 Clagesen, Johan; en dotter död 1630, H.
 » Adrian; dog 1628. H.
 Clason, Jan; förek. 1625—1630. H.
 » Symon; » 1627. H.
 Colander, Lutgen; förek. 1625. H.

- Corneliss(en), Wolter; förek. 1626. H.
 » Clas; » 1627. H.
 Corner, Hans; en dotter dog 1626. T.
 Cristenson, Erik; ett barn dog 1625, han sjelf 1633. T.?
 Dellinghusen, Barteldt; förek. 1629. H.
 » Rotger; » 1629. H.
 » Wedtke; lofvade 1625 årligt bidrag till kyrkan. H.
 Han son Hans D. blef generalmajor och landshöfding i
 Halmstad, samt adlades 1680 med namnet von Dellings-
 hausen.
 Diedrichs, Samuel; gift 1625. T.?
 Dickfass, Maria; gift 1626 med Hans Jahn. T.
 Dickstrat, Thomass; gift 1626 med Engle Jansdotter. Namnet
 skrives nu mera i Holland Dykstra. H.
 Dillen, Hanns; förek. 1630. T.?
 Diricksoon, Paul; förek. 1630. H.
 Ditzen, Tileman; gift 1626 med Christina Jonsdotter. T.
 Dobbert, Andreas; dog 1625. H.?
 Docks, Elisabeth; gift 1630 med Jors Gerdtzen. H.
 Dreisigacker, Nicolaus; förek. 1626—1629. T.
 Dubois, Jacob; förek. 1630, gift 1636 med Magdalena Petersen,
 dog 1665; målare. Namnet skrives merendels: de Boess,
 de Boes, de Bois. F.
 van Dyck, Jacob; Burggrefve 1623 (fullmakt 1626), dog 1631,
 herre till Salnecky. H. Namnet skrives nu: van Dijek;
 » Gregorius, teknade 1627 bidrag till en silfverskål åt
 kyrkan. H.
 » Melcher; förek. 1625. H.
 Döring, Samuel; lofvade 1625 årligt bidrag till kyrkan. T.
 van Egmont, Olivier Petersen; H. Namnet skrives nu van Egmond.
Se Bil. N:o 8.
 Eichle, Hans; förek. 1630. T.
 van Eyck, Gilius; förek. 1624 då han till tyska församlingen afstår
 ett i Nya Lödöse inköpt trähus. H. Namnet skrives nu
 van Eik.
 Farenhurst(?), Jurgen; förek. 1625. H.
 Fark, Wilhelm; förek. 1629. E.
 Felber (Felbier), Mathis; förek. 1630. T.?
 Felbier, Cornelis; förek. 1629, dog 1639. Handlande. H.
 » Magdalena; gift 1630 med Jacob Mente. H. (En fru Adel-
 heid F. skänkte till kyrkan 1640; en Annika F. förek.
 1662; Wilhelm F, var husegare 1666 och Martin F. hade
 1650 graf i kyrkan.)
 van Felden, Jan; H.
 » Albrecht; dog 1638. H.
 » Anna; gift 1634 med Gerdt Petersen. H.
 von Filsen, Peter; hans hustru dog 1625. T.
 Firs, Hans; hustrun dog 1625. H.

- Fistulator, Benedictus; gift 1631 med Catelina Josten; — från Skottland. E. *Se Bil. N:o 6.*
- Fleischer, Hans; gift 1627 med Margreta Jansson, en dotter dog 1629, ett barn 1634; förek. ännu 1632. T.
- Flöten, Anna; gift 1625 med Bartell Pfund. T.
- Francke, Bartholt; förek. 1627—1629. T.
- Frantze, Trine; gift 1625 med Peter Jan von Ackern. H.
- Friederich; förek. 1629 — »stadsbothe» — T.
- Frise, Berent; förek. 1625. H.
- Galle, Conrad; gift 1627 med Anna Caspersdotter. T.
- Gallen, Hans; förek. 1626, en dotter dog 1628. T.
- Geber, Michel; » 1625. T.
- Gerdson, Michael; gift 1627 med Margreta Möller. H.
- Gerdson, Sigfrid; förek. 1625. H.
- Gerdt; förek. 1629 — »balbier» (fältskär). H.
- Gerdtson, Jors; gift 1630 med Elisabet Docks. H.
- Gerretsoon, Joris; förek. 1630. H.
- Gertzen, Hinrich; en dotter dog 1629, omgift med Neetje Cornelisen 1633. H.
- » Bartolomeus; en dotter och han sjelf dogo 1629. H.
- Gijse, Erasmus; förek. 1625. H.
- » Johan; egde en del af tomten der nu tyska kyrkogården är belägen, hvilken tomt han sålde till Olivier Petersen van Egmont, som åter afstod den till kyrkan. Handlande. H.
- Glut, Hans; dog 1628 — »ein from gesell.» T.?
- Gozigerodius, Johannes; gift 1629 med Anna Sofia Krüger. T.
- Graffe, Sara; en dotter, »welche auf ein schiff gestorben,» begrafdes 1624. Namnet Graf eller Graaf förek. ej sällan under 1600-talet. T.
- Grotjohan, Jochim; förek. 1625. H.
- Grube, Hanns; förek. 1630. Tenngjutare. T.
- Gulitz, Michal; dog 1629 — »von Stralsunt.» T.
- Hafeman, Anna; gift 1627 med Hans Kleinschmidt. T.
- Hagemeister, Johan; förek. 1627. T.
- Hagemester, »ein botsman,» dog 1625. T.
- » Berendt; han och systern dogo 1625. T.
- van der Hagen, Jacob; förek. ännu 1640; döttrarne(?) Catarina och Susanna blefvo gifta, den förra 1634 med Anton Poschtesch och den senare 1635 med Johan von Schwinden. H.
- Hans; »Mäster Hans barberare,» dog 1627. H.?
- Hansdotter, Trine; gift 1625 med Ole Schmidt. H.
- Hanton, Hinrich; förek. 1629. E.
- Harmen, »der distelator,» dog 1625. H.
- Harmens, Johan; förek. 1624 och är antagligen samme Harmen som dog följande året. H.
- Harmensen, Johan; ett barn dog 1625 och hustrun 1628; (måhända samma person som näst föregående.) H.
- von Hebernn (von Hepburn?), Esaias; förek. 1625. E.
- Heinssen, Gerbrant; förek. 1626. H.

- Helmss(en), Catarina; gift 1626 med Jochim Tempelmann. H.
 Henckel, Margreta; dog 1625. T.
 » Friedrich; dog jemte ett barn 1625. T.
 Henneberger, Michael; gift 1) 1629 med Anna Beskaner † 1632,
 2) 1633 med Engel Martensdotter. T.
 Henninges, Claus; förek. 1629—1645; troligen var det hans dotter
 Maria, som 1631 blef gift med Hans Stess. H:s hustru
 dog 1639. H.
 Herendal, Henrik; förek. 1625. H.
 Herinck, Ludert; ett barn dog 1627 och ett 1629. H.
 Hermanssen, Jacob; gift 1626 med Magrete Rogardte († 1636). H.
 » Pawel; förek. 1629. H.
 » Jan; lofvade 1625 årligt bidrag till kyrkan. H.
 Herten, Töndje; gift 1628 med Jacob von Loscheld. H.
 von der Heu, Franch Jansen; gift 1624 med Margrete Larsdotter. H.
 Herwegh, Jacob; förek. 1625—1640. Hustrun dog 1638. E.
 Hille, Johann; förek. 1625. T.?
 Hinrich »winverlader», förek. 1629. T.?
 Hinrich »bruggenkiker» (tullbetjent); hustru och barn dogo 1628. T.
 Hodt, Simen; förek. 1629. H.?
 Hinrichsen, Hinrich; förek. 1629. H.?
 Holst, Arendt; gift 1629 med Agneta Jaspersdotter. H.?
 von Holtz, Elrich; förek. 1630. H.?
 van Horn, Elke Meinert; förek. 1626. H.
 Hubert »de backer»; dog 1830. H.
 » »timmerman»; han sjelf, hustru och en dotter dogo 1630. H.
 Hufnagel, Jacop; president 1624, dog s. år. H.
 Hunter, Thomas; gift 1624 med Elsebe Aberbache, var död 1663. E.
 Höjck, Laurentz; förek. 1625. H.
 Höjjer, Johann; » 1625. T.
 » Jacop; president, en son dog 1629, en annan 1630 och
 hustrun 1633. Kom 1627 från Holstein, flyende för de
 kejsrerlige. T.
 von Höwel, Francke; förek. 1630. H.
 Jack, Wilhelm; en son dog 1627 — förek. sjelf ännu 1630. E.?
 Jacop »dodengreber» (dödgräfvare); en son dog 1629. H.?
 Jacob, »von Leyden»; dog 1625. H.
 Jacobsen, Peiter; förek. 1625. S.?
 Jahn, Hans; gift 1626 med Maria Dickfass. T.
 Jansdotter, Christina; gift 1626 med Tileman Ditzen. S.
 » Engle; gift 1626 med Thomas Dickstrat. S.?
 Janssen, Cornelis; hans dotter Gertrud gift 1624 med Cornelius
 Isaaks, — förek. 1628. H.
 » Simon } gifte 1626. H.
 » Marta } gifte 1626. H.
 » Margretha; gift 1627 med Hans Fleischer. H.
 » Maria; gift 1629 med Peter Quergeet. H.
 Jaspersdotter, Agnetha; gift 1629 med Arendt Holst. H.
 Jenssen, Ole; gift 1630 med Lisabeth Olofsdotter. S.?

- Jerman, Pagel; en dotter och en son döda 1629. H.
 Johan, »ein hollender»; en dotter dog 1628. H.
 » »Goltschmidt»; förek. 1630. Var antagligen densamme som
 guldsmeden Johan Wedinghusen. S.
 Johansen, Ohlert; dog 1625. H.?
 Johansson, Peter; förek. 1627. S.
 Jorenson, Wallich; » 1625. H.
 Jost, »walmester»; förek. 1630, en gosse dog 1626. H.
 Josten, Jost; gift 1630 med Britta Olofsdotter. H.
 » Catelina; gift 1531 med Benedictus Fistulator. H.
 » Martyr; gift 1631 med Amker Cornelisen. H.
 Isaaks, Cornelius; gift 1624 med Gertrud, Cornelis Janssons dot-
 ter. H.
 Issbrantson, Cornelius; förek. 1625. H.
 Jurgensen, Maria; gift 1626 med Andres Burman. H.
 Kasuen; Johan; förek. 1625. H.?
 Kedingh, Christian; förek. 1625 — från Pomern. T.
 Kennedi, Anthonius; gift 1629 med Margreta de Sorte. E.
 Kennerdt (Kinnaird), Johanna; gift 1620 med Hans Spalding. E.
Se Bil. N:o 30.
 Kindt, Peter; förek. 1626. T.?
 Kleij, Daniel; förek. 1629. H.
 Kleinschmidt, Hans; gift 1627 med Anna Hafeman, en dotter dog
 1629. T.
 » Wilhelm Longinus; predikant 1623, dog 1632 — från
 Lübeck. T.
 Knutson, Hans; förek. 1629. S.
 Koone, Johan Jacobsson; förek. 1627. H.
 Korff, Claes Petersen; förek. 1625. T.
 Krichton, Johannes; gift 1628. E.
 Krüger, Anna Sofia; gift 1629 med D. Johannes Gozigerodius. T.
 Kuck, Johan; gift 1626 med Barbara Lange. T.
 Kuylman des Jaevs (eller Kuleman), Cornelius; ett barn dog 1629,
 Bidrog ännu 1640 till kyrkan (Tot onderhollning der pre-
 decants der Duytsche Kercke belove ick to geven 8 dal.
 kop. Corn. Kuylman). H.
 Lange, Barbara; gift 1626 med Johan Kuck. T.
 » Peter; lemnade 1625 årligt bidrag till kyrkan. T.
 » Daniel; kom 1627 från Holstein, flyende för de kejsrerlige;
 Burggrefve, dog 1653; gift med Anna N. T.
 » Maria; gift 1631 med Anthonius Knip, förek. 1640. T.
 von Langern, Jürgen; förek. 1630. T.
 Larsdotter, Margaretha; gift 1624 med Franck Jansson von der
 Heu. S.
 Lebendich (Leuendich), Hinrich; två barn dogo 1626. T.
 von Lefeln, Elisabet; gift 1624 med Peter Peterson. T.?
 Lehmann, Hans; gift 1625 med Ester N. T.
 von Lengercken. Jurgenn; inflyttade från Kiel, handlande och råds-
 herre. T. *Se Bil. N:o 5.*

- Lerge, Magdalena; gift 1630 med Hans Rode von Bardt. T.?
 Lermessen, Johan; gift 1629 med Catharina Schröter. H.
 Liebstorff, Jochim; förek. 1625. H.
 von der Lingen, Gerdt; dog 1624. T.
 » Johann; förek. 1626. T.
 Lockman, Anders; förek. 1629. T.?
 Lorentz, »bundtmakare»; lofvade 1625 årligt bidrag till kyrkan. H.?
 Lorentzdotter, Engel; gift 1625 med Adrian N. H.?
 von Loscheld, Jacob; gift 1628 med Töndje Herten. T.
 Lukman, Jochim; förek. 1625. T.?
 Magnus, Margreta; gift 1630 med Johan Peterson. T.
 Mahs, Thomas; förek. 1625. Namnet skrivves numera Maes. H.
 Mainkes, Jacob; förek. 1625. En Adolf Mincke blef 1631 gift med
 Elisabet Jacobs, och troligen är det samma släkt, Meincke,
 som ännu i början af 1800-talet fanns i Göteborg. H.?
 Manselschip, Jacop; dog 1625 — »botsman». H.
 Matzen, Christian; gift 1624 med Margareta Ostersdotter »von Ba-
 hus». H.?
 Meinert, Conrad; förek. 1625. H.?
 Mente, Jacop; ett oäkta barn dog 1629. Troligen samme man som
 året derpå gifte sig med Magdalena Felbier. T.
 Mesterman, Paul; förek. 1625. T.
 Meyer, Casper; »weisgerber», — förek. 1625—1630. Ett af hans
 barn dog 1625 och ett 1626. T.
 » N.; bror till föregående, dog 1625. T.
 » Hartwich; en son dog 1630. T.
 » Hans; förek. 1625, dog 1637. T.
 Michael (Michelson), Basilius; förek. 1625—1640, gift 1626 med
 Catharina Peckelss(en). H.?
 Michel »Bruwer» (bryggare); lofvade 1625 årliga bidrag till kyr-
 kan. H.
 Michelsdotter, Elisabeth; gift 1629 med Peter Petersson. H.?
 Migram, Hans; »Spelman», dog 1627. H.
 Moller, Jochim; »von Rostock», dog 1625. T.
 Morssbach, Engelbert; förek. 1625. T.
 Mue, Hans; förek. 1625. H.?
 Möller, Margretha; gift 1627 med Michael Gerdson. T.
 » Hans; förek. 1625, dog 1658, handlande. T.
 » Peter; förek. 1629—1640, hustru dog 1631. T.
 Nilssen, Knut; gift 1625. S.?
 de Nees, Jacob; var 1624 handlande. H. Släkten finnes ännu i
 Holland.
 Olij, »des dreijers» barn dog 1627. Namnet skrivves nu Oly. H.
 Olofsdotter, Anna; gift 1629 med Börje Rödttmann. S.
 » Britta; » 1630 » Jost Josten. S.
 » Lisabeth; gift 1630 med Ole Jensen. S.
 Ostersdotter, Margarethe; gift 1624 med Christian Matzen. S.
 Pahl, Casper; gift 1624 med Ellen Andresdotter. T.?
 Palm, Judith; » 1627 » Jacob Bergmann. T.?

- Paulisen, Margrethe; gift 1625 med Isaac Bartelss. H.
 Paulsen, Clages; ett barn dog 1628. H.
 Pechelss(en), Catarine; gift 1626 med Basilius Michael. H.
 Pechterson, Johan; förek. 1627. H.
 Peterss(en), Flores; förek. 1626. En Dirtje Peters gift 1631 med Johan Gradeochel. H.
 Petersen, Arendt; ett barn dog 1625, ett annat jemte hustrun 1629. H.?
 » Anders; förek. 1625. S.
 » Clages; »von Rostock», dog 1629. T.
 » Jacob;
 » Magdalena } gifta 1627; en son dog 1629. T.?
 » Johan; gift 1630 med Margrete Magnus, hvilken jemte ett barn dog s. å. S.?
 » Peter; gift 1624 med Elisabet von Lefeln. S.?
 » Peter; gift 1629 med Elisab. Michaelsdotter (död s. å.) S.?
 Pfund, Bartell; gift 1625 med Anna Flöten, ett barn dog 1626. T.?
 Quergeet, Peter; gift 1629 med Maria Janssen. H.
 von Ramnitz, Baltzer; »notarie», förek. 1629. T.
 Raue, Harmen; förek. 1625. H.
 Reinholtzson, Johan; förek. 1629. H.?
 Roepke (Roempke?), Hans; förek. 1625. T.?
 Rode, Martin; förek. 1625. En vidt utgrenad slägt af samma ursprung som Merode i Rom, egentl. från Mähren. T.
 Rogardte, Margrethe; gift 1626 med Jacob Hermanson. H.?
 Roggelin, Jacob; förek. 1625. H.?
 Roluffson, Thinne; förek. 1629. H.
 Roloff, N.; dog 1624, en son begrafd s. å. H.
 » »Muntemesters knekt» dog 1624. H.
 de Rueu (de Réaux), Jacob; dog 1630. F.
 Ruloff, Paul; gift 1628 med Anna Maria Vogte. H.
 Ruloffsdotter, Engel; gift 1626 med Schwen Torkelsson. H.
 Ryck, Lorens; förek. 1627—1632. H.?
 Röder, Hindrich; gift 1629 med Anna Wagener. T.?
 Rödtmann, Börje; gift 1629 med Anna Olofsdotter. T.?
 Saleme; ett barn dog 1626. H.?
 Salueldt (Salfeldt), Gurlinek; både han och hustrun dogo 1625 och en dotter 1629. En Henrik S. egde 1676 hus vid Drottningatan. T.
 Scheeper, Hinrich; förek. 1629. H.
 Schonefelt, Ehwalt; en dotter dog 1628, en son 1630. Förmodligen var han af samma slägt som den på 1700-talet i Göteborg förekommande målaren Christian Schönfelt. T.
 Schlotz, Anna; gift 1628 med Ambrosius Zimmerman. T.
 Schmalhorst, Harmen; förek. 1628. H.
 Schmidt, Ole; gift 1625 med Trine Hansdotter, en son och han sjelf dogo 1630. »Schmidt» utmärker troligen blott yrket, ty derefter finnes ett N. som tyckes ange ovisshet om rätta namnet. T.?

- Schmidt, Harmen; förek. 1630. H.
 » Jacop; en son dog 1625. T.?
 » Johan; förek. 1625. T.?
 » Herman; kom 1627 från Holstein, flyende för de kejsers-
 lige. Sekreterare, Rådsherre och Postförvaltare; dog
 1667. T.
- Schot, Martin; hustru och son dogo 1630, omgift 1634 med Anna
 Olofsdotter. T.?
- van Schoting, Rolof; förek. 1627, dog 1643, inkom från Flandern.
 H. *Se Bil. N:o 16.*
- Schottman, Jochim; dog 1626. T.?
 Schreiber; Hans; förek. 1630. T.?
 Schroder, Hans; » 1626, en son dog 1629. T.?
 Schröter, Catarina; gift 1629 med Johan Lermessen. T.?
 Schnittiger, Christian; gift 1625 med Margareta N. H.
 Schultz, Jochim; förek. 1625. T.?
 » Ohlrich Dulingk; dog 1628. H.
- Schweriss(sen), Antonius; gift 1629 med Clara von der Aa. H.
 Schwitzer, Hans; dog 1626. T.?
 Seboldt, Reinicke; förek. 1629, H.
 Selsing (Celsing?), Pael; förek. 1625. T.?
- Senckeler (Sinclair), Henrich; en dotter dog 1627. Har 1629 sjelf
 teknat sig »Henricus Sincklarus scoto Britannus». E.
- Seth, Andries (Andress); Handlande; gift 1627 med Dorothea Aam-
 beck; en dotter dog 1628, han sjelf 1646. En Ratke S.
 var diaconus 1657. H.
- Sinknecht; från Haderslev, derifrån han jemte många andra flydde
 för de kejserslige 1627. Var predikant vid Tyska kyr-
 kan från 1628 till 1631, då han återvände hem. T.
 » Peter; förek. 1630. T.
- de Sorte, Margreta; gift 1629 med Anthonius Kennedi. H.?
- Spalding, Hans; inkom till Sverige från Skottland, gift 1620 i Gö-
 teborg med Johanna Kennerdt. Justitiepresident. E. *Se
 Bil. N:o 33.*
- Stahmer, Herman; förek. 1627. H.?
- Starek, Michael; ett barn dog 1626, ett 1627. Troligen var det
 en dotter, Elisabet, som 1631 blef gift med Wolter
 Rincke. T.?
- Stechter, Thommes; förek. 1625. T.?
- Stiffetz, Andress; gift 1627 med Else Wilms. H.?
- von Strecker(?), Moritz; förek. 1625. T.?
- Strokirch, Mathias; född 1602, död 1676. H.
 » Diedrich (Dirk); född 1609, död 1680. H. *Se Bil. N:o 19.*
- Susanna, »eine hollandische frouwe» dog 1626. H.
- Symenson, Sybrand; förek. 1625. H.
- Syuers (Sievers), Carstenn; förek. 1625. H.?
 » Lorens; lofvade 1625 årligt bidrag till kyrkan, gift 1631
 med Cath. Using, egde 1676 hus vid Stora Hamngatan.
 En Berens S. var husegare 1666. H.?

- Tempelmann, Jochim; gift 1626 med Catarina Helmss; förek. ännu 1640. T.
- Torckelssen, Schwen; gift 1626 med Engel Ruloffsdotter. S.?
- Tripmacher, Johan; gift 1628 med Margreta Wecherin. T.?
- Wacker, Jan Harmesen; Handlande, förek. 1624, dog 1646. H.
- van Wachtendingk, Gödert; förek. 1630, hustrun dog 1631. Namnet skrifves nu van Wagtendonk. H.
- Wagener, Anna; gift 1629 med Hindrich Röder. T.
- Warner, Samuel; ett barn dog 1629. T.
- van Weent (de Wendt?), Jost; lemnade 1625 årligt bidrag till kyrkan. H.
- Wecherin, Margreta; gift 1628 med Johan Tripmacher. T.?
- Weitge, Hanss; »schiffer», förek. 1625. H.?
- de Wendt-Botsac, Henrik; förek. 1624, hustrun dog 1634 och han sjelf 1653. Slägten (A. Fahne: Geschichte der Westph. Gesch.) ursprungligen från Westphalen, der det fanns två grenar — en med tre blå judehattar i vapnet, den andra med en öppen hand. H.
- von Werden, Jost; förek. 1629, dog 1633. T. Slägten från Cleve.
» Albrecht; förek. 1630. T.
» Brita; gift 1639 med Gerdt Kuck. T.
- Wernle, Johan Michel; lofvade 1625 årligt bidrag till kyrkan; handlande, president 1624, dog 1649. T.
- Westerman, Hinrich; förek. 1630, dog 1632. T.
- Wetzel, Jochim; »balbier» (fältskär), lofvade 1625 årligt bidrag till kyrkan. T.?
- Wilmensen, Friedrich; förek. 1627, dog 1629 och hustrun 1630. H.
- Wilms, Hilcke: gift 1626 med Albert Aman. H.
» Else; » 1627 » Andress Stiffetz. H.
- Wilmson, Robbert; förek. 1625. H.
- Wisenhoff, Jurgen; ett barn dog 1629, egde eget hus 1666. En Caspar W. hade 1676 hus vid Drottninggatan. T.
- Vogel, Hanss; förek. 1625. T.
- Vogte, Anna Maria; gift 1628 med Paul Ruloff. T.
- Wolle, Jacob; förek. 1625. T.
- Zecht, Willem; förek. 1625. H.
- Zimmermann, Ambrosius; gift 1628 med Anna Schlotz. T.

Bil. No 4.

Taxa Uppå Tyska Tomptpenningar pro A:o 1676.

Giötheborgz stadz förordnade rothe Mästare hafwa sig för wederbörande af Rente Collegio, huar för sin rothe förklarar, at undertecknade af Borgerskapet höra och lända till den Tyske församlingen, och böra effter Taxan betalla sina Tomptpenningar till Tyska kiörkian.

		Tompt	Sölfwerm:t	
			Dahler	öre
1 Rothen. Walgathan.	Daniel felbereder	1	—	24
	Hindrich Smitz gård.....	1	—	24
	Jokum Marcussøn Cronback ...	1	—	24
	Herman bössemacher	1	—	24
	Reperbannen	6	3	—
	Magist. Vult	$\frac{2}{3}$	1	—
2 Roten. Kongsgathan.	Magist. Vult	1	1	16
	Michel Schultz	2	2	8
	Johan Wedinghusen	1	1	16
	Johan Schenckz Enckia	1	1	16
	Hans bössemacker för A:o 75-76	1	4	16
	Hans Stenhuggar	1	—	24
	Dito.....	1	—	24
	Benndix Skomakare	1	—	24
	Simon Simonssønns gård	1	—	24
	Christian Röttell	1	—	24
Dito		—	24	
3 Roten. Kiörckiegathan.	Jonas bundmacker	1	1	4
	Jacob Jacobsson Skiepzbyg. ...	1	1	4
	Jörgen Grafz arfv.....	1	1	4
	Clas Lohman.....	1	1	4
	Gustaff Fistulator	1	1	4
	Albrecht Wedinghusen.....	1	2	8
	Paul Rinner	1	2	8

	Öfverstel. under Artolleriet	3	2	8
	Oluff Simonsson	1	—	24
	Christopher Skomacker	1	1	4
	Hans wäfware	1	1	4
	Herman Spönsätter	2	2	8
	Petter Lübkes E.	1	1	4
	Hans Vngewitter	1	1	4
	Frantz Koch	2	2	8
	Volrat Tam	1	1	4
	Jacob Lauterbackz E.	$\frac{2}{3}$	—	16
	Christopher badare	1	—	24
4 Rothen. Drottningathan.	Lorentz Teingutare	1	—	24
	Jacob Lauterback	1	2	8
	Salmon Andersson	1	2	8
	Volrat Tam	1	2	8
	Lorentz bruns E.	1	2	8
	Ratke Sät	1	2	8
	Frantz Kock	$1\frac{1}{2}$	3	12
	Hans Hassenmollers E.	$1\frac{1}{2}$	3	12
	Nelke Jordans dotter	1	2	8
	Anders Brems	1	2	8
	Clas brennewinsbrennars E. ...	1	2	8
	Hans Jörgens E. pr. Hindrich Brun	4	6	24
	Mattis Jordan.....	$1\frac{1}{3}$	2	—
	Petter Lubke	$1\frac{2}{3}$	2	16
	Diedrich Peltzer.....	2	3	—
	Jörgen Swartkopff.....	$1\frac{1}{2}$	3	12
	Johan von Minden	$1\frac{1}{2}$	3	12
	Jörgen Swartzkopff	2	3	—
	Baltzer Gotschalck	1	2	8
	Cornels Pettersson	1	2	8
	Johan Gullsmedz dotter	1	2	8
	Capt. Pael Kahlof	1	2	8
	Casper Wisenhof	3	6	24
	Eugenius Fistulator	1	2	8
	Cornels Classon.....	1	2	8
	Daniel balber.....	1	2	8
	Hindrich Letter	1	2	8
	Jonas Skreddare	1	2	8
	Vincent Beckman	1	2	8
	Class Brantz E.....	1	2	8
	Daniel bundmacker	1	—	24
	Anders Persson Skredder	1	1	4
	Jacob Sadelmacker	1	—	24
	Johan perlesticker.....	1	2	8
	Nelke Blåss	$1\frac{1}{2}$	3	12

	Petter backers E.	1 ^{1/2}	3	12
	Carel Skomackare.....	1	2	8
	Diedrich Stech	1	2	8
	Jörgen Volster	2	4	16
	Christian Pettersson	1	2	8
	Frans Kuhns E.	2	4	16
	Johan Backers E.....	1	2	8
	Elseby Brun	1	2	8
	Gustaff von Ackern	1	2	8
	Christian Meijers E.	2	4	16
	Cornels Bruns Erfwingar.....	2	4	16
	Barthol Brochman.....	1	2	8
	Casper Wolfart	1	—	24
5 ^e Rothen. Store hamne- gathan.	Lennert Sadelmackare	1	2	8
	Martin Felbereder	1	2	8
	Lorentz Sifwertz	1	2	8
	Hindrich Salfeltz E.	1	2	8
	Frantz Kuhn	1	2	8
	Commiss. David Amia	2 ^{1/3}	5	8
	David Matzon.....	2	4	16
	H. Öfwerste Páfwenfeltz E.....	1	2	8
	Stadz Majorens Enckia.....	1	2	8
	Gabriel Spalding	2	4	16
	Diedrich Strokirch.....	1	1	16
	Samuel Lohman	1	1	16
	Johan von Ackerns E.....	1/2	1	4
	Jacob von Ackern	1/2	1	4
	Paul Hansson	1	2	8
	Truls Törstensson.....	1	2	8
	Roloff Lambertson.....	1	2	8
	Rådm. Östring	1	2	8
	Killian Treutigers E.....	1	2	8
	Wellem Qühls Enckia	1	2	8
	Conrad Braun Johan	1	2	8
	Adolpf Tacks Enckia	1	2	8
	Ambiörn Erichsson	1	2	8
	Wollmert Fient.....	2	1	16
	Secret. Johan Bask	3	6	24
	Sibrant Valck	2	4	16
Hans Gertz.....	2	4	16	
Oluf Simensson	1/2	1	4	
Nelke Goess	1	2	8	
6 Rothen. Kiöpmansgathan.	Nelke Goess	1 ^{1/2}	1	4
	Fredrich Crantz.....	1	2	8
	Oluf Simensson.....	1	2	8
	Præsident van Eijck.....	2	3	—
	Hindrich Smit	1	—	24

	Borge swarfware	1	—	24
	Magist. Westermans E.....	2	3	—
	Tyske skollen	1	—	24
	Sal. Nicolas Enckia	1	—	24
	Johan Tempelman.....	1	—	24
	Rådman Cornels Braun	1	2	8
	Hans bilthugger.....	1	—	24
	Gabriel Spalding	1	—	24
7 Rothen. Sillegathan.	Simon Simonsson	3	5	8
	Cornels Brun.....	1 ^{1/2}	1	4
	Mattis Jordan.....	1	1	4
	Barthol Jacobsson.....	1	1	4
	Wellem Aman	1	—	24
	Fridrich Johansen Schipper ...	1	—	24
	Johan Brandt.....	1	—	24
	Adam Tapper.....	1 ^{1/2}	—	12
	Lars klockare.....	1	—	24
	Johan Schwartkopf	1	—	24
8 Rothen. Cronhusgathan.	Didrich Bex	2	4	16
	Albrecht Hunter	1	1	4
	Anders Mörck	1	1	4
	Erich Giöstaffssons E.	1	1	4
	Anders Tichlers E.	1	1	16
9 Rothen. Spanmåhls- gathan.	Sommer Riener.....	1	1	4
	Hans Rotgiutare	1	—	24
	Michel Potemacker	1	—	24
	Wellum Senckelmackares E. ...	1	—	24
10 Rothen. Qwarnegathan.	Jon Swiesse skiepper	1	2	8
	Christian Plys	2	3	—
	Jörgen Pottemackers E.	1	—	24
	Summa	183 ^{2/3}	301	4

Göteborg den 16 Augusti A:o 1676.

JACOB VON ACKERN.

Bil. N° 5.

Ätten von Lengercken (Leijoncrantz).

HENRIK, handlande i Kiel, gift med Maria Töcken

son:

JURGEN, född i Kiel 1603. Flyttade till Göteborg, der han först nämnes 1630; blef handlande och Rådsherre, samt dog den $17/7$ 1655. Gift $17/7$ 1630 med Cecilia Krakow, dotter af Ståthållaren på Gullberg, Mårten Krakow, och Emerentia Pauli; Cecilia lärer allidit först 1683

barn:

Gerhard, se tab. 1.

Henrik, se tab. 2.

Martin, se tab. 3.

Tab. 1.

GERHARD (Gerdt, son af Jurgen von L. och Cecilia Krakow), född i Göteborg 1631, Syndikus 1650, President i stadens byggnads Collegium 1653, adlad $3/1$ 1660 under n:o 658, antagande namnet Leijoncrantz till Hellerup. Burggreffe i Göteborg 1677, † 1684. Gift 1) $14/8$ 1653 med Brita Norfelt, f. $27/7$ 1637 † $18/3$ 1655; 2) med en Wernle, och 3) 1680 med Brita Olofsdotter

barn:

Armika, gift med Öfverstelöjtnant Magnus Gripenwald, f. 1651 † 1696.

Maria, gift 1) med Lagman Olof Silnecker † 1692; 2) med Öfverstelöjtnant Jörgen Wilhelm Muhl, † 1704.

Ebba Emerentia, gift $11/11$ 1687 med General Majoren och Landshöfdingen Anders Leijonhjelms, f. 1655 † 1727.

Cecilia, gift 1) med Kapten Johan Rudebeck till Järstorp, f. 1655 † 1683; 2) med Ryttmästaren Jöns Gyllenskog, † 1714.

Carl, Löjtnant vid Bohusläns dragoner; slöt ätten Leijoncrantz på svärdssidan.

Tab. 2.

HENRIK (son af Jurgen von Lengercken och Cecilia Krakow), gift med Anna Katarina Kieser, i hennes första gifte; omgift med Simon Simonsson Schultz d. ä.

barn:

Anna Cecilia, f. 1663 † 1691, gift $23/5$ 1683 med Christian Altensleben i dennes första gifte.

Anton Georg, bodde i Stockholm, g. m. Elisabeth N.

Henrik.

Gustaf.

Tab. 3.

MARTIN, (son af Jurgen von Lengercken och Cecilia Krakow); ovisst när han dog, men omnämnes ännu 1666. Gift med Sara Pohlman, f. 1636 † 1714

barn:

Cecilia, gift 1) $27/12$ 1694 med Henrik Johansson, 2) $15/12$ 1703 med Magnus Månsson.

Katarina.

Jurgen, se tab. 4.

Martin, var 1698 Fortifikationskassör i Stockholm. Var död 1718. Egde jemte syskonen en fordran af kronan på 2,893: 10. 8 daler Smt.

Marina, förekommer som fadder 1674.

Johan Volrat, se tab. 5.

Fredrik Wilhelm, dog i Westphalen 1684.

Tab. 4.

JURGEN (son af Martin von Lengercken och Maria Pohlman). Gift $27/12$ 1707 med Maria Altensleben, f. 1690 † 1717, dotter af Christian Altensleben och Anna Cecilia von Lengercken. Burskap som handlande 1709

barn:

Sara, f. 1708.

Anna Cecilia, f. 1711, gift 1) $1/10$ 1738 med Erik Lesander, 2) $28/12$ 1742 med Nic. Hadelin.

Martin Christian, f. † 1716.

Tab. 5.

JOHAN VOLRAT (son af Martin von Lengercken och Maria Pohlman). Handlande. Afled plötsligt 1715 efter ett dryckeslag. Gift med Ingrid N. Borgerskapslöjtnant 1712

son:

Johan Volrat, f. 1700.

Bil. No 6.

Ätten Fistulator (Lagerbjelke och Stjernblad).

Lärer ursprungligen vara från Frankrike, och skall hafva fått sitt namn af »fistula». Den äldste kände medlemmen af denna ätt i Sverige är BENEDICTUS FISTULATOR, som inkom till Göteborg och der bosatte sig såsom handlande. Han gifte sig den $\frac{5}{10}$ 1631 med Catelena Josten, om hvilken man känner att hon 1648, jemte andra, begåfvade Tyska kyrkan, samt att hon begrafdes den $\frac{7}{8}$ 1660; hennes mor begrafdes $\frac{7}{11}$ 1646. Benedictus F. hade 1650 köpt grafplats i nämnde kyrka, der han fick sitt hvilorum den $\frac{19}{2}$ 1651

barn:

Barn, begrafdes $\frac{14}{4}$ 1635.

» » $\frac{25}{10}$ 1640.

Dotter, » $\frac{16}{2}$ 1644.

Gustaf, se tab. 1.

Maria, gift $\frac{1}{1}$ med Handlanden Ratke Seth, f. 1631 † $\frac{26}{7}$ 1676.

Eugenius, se tab. 2.

Katarina, gift $\frac{14}{3}$ 1682 med Claus Blöcker vinförlåtare.

Tab. 1.

GUSTAF, gift 2) $\frac{4}{1}$ 1663 med Anna Kuhn, begrafd $\frac{21}{5}$ 1682, 47 år 8 mån. gammal; 3) med Elisabeth Schmitter. Om honom vet man att han 1676 egde hus vid Kyrkogatan, samt att han begrafdes $\frac{25}{11}$ 1718, 77 år gammal. Enkan uppvisade $\frac{1}{12}$ 1718 mannens testamente, hvori hon lemnas hus och gård oklandrade att behålla för dess barn

barn:

1. Maria, f. 1659, gift med Rutger Andersson Seth. Deras sonson blef Grefve och Riks Råd von Seth.

1. En Son, † 1665.

1. » » † 1666.

2. Johan Eugenius, döpt $\frac{4}{6}$ 1667 † 1732, adlad 1698. Lagerbjelke.

2. Katarina, döpt $\frac{26}{7}$ 1668; död antagligen samma år.

2. Katarina, döpt $\frac{17}{8}$ 1669.

2. Josua, döpt $11\frac{1}{2}$ 1671 † 1718, adlad 1698. Stjernblad.
 2. Elisabet, döpt $10\frac{1}{5}$ 1672.
 2. Tomas, döpt $11\frac{1}{4}$ 1673, förekommer ännu 1696.
 2. Gustaf, döpt $17\frac{1}{7}$ 1674, † samma år.
 2. Elisabet, döpt $12\frac{2}{9}$ 1675.
 2. Annika, döpt $14\frac{1}{2}$ 1677 † s. å.
 2. Frans, döpt $19\frac{1}{5}$ 1678 † 1736. Adlad och adopterad Lagerbjelke.
 2. Anna Maria, döpt $31\frac{1}{7}$ 1681.
 3. Barbara, f. och † 1684.
 3. Margreta, f. 1685.
 3. Ratge, döpt $31\frac{1}{1}$ 1688 † 1762; adlad och adopterad Lagerbjelke.
 3. Barbara, f. 1691.
 3. En Dotter, † 1693, 1 år gammal.

Tab. 2.

EUGENIUS (son af Benedictus Fistulator och Catelena Josten). Var Regementskirurg, och egde 1676 hus vid Drottninggatan i Göteborg, samt begrafdes »mit einer Leichsermon» $15\frac{1}{4}$ 1696. Gift $16\frac{1}{2}$ 1664 med Anna (Anke) Tuchler, begrafd $3\frac{1}{8}$ 1712, 76 år 8 mån.; hennes efterlemnade qvarlåtenskap uppgick till 455 daler Smt.

barn:

- Magdalena, döpt $14\frac{1}{4}$ 1667, gift $12\frac{2}{5}$ 1691 med mästare Gottfrid Meisner, som var död 1696.
 Benedictus, döpt $27\frac{1}{8}$ 1671, begrafd $12\frac{2}{3}$ 1702.

Bil. No 7.

Ätten Brandt (Anckarcreutz).

Släkten uppgifves vara från Holland och inkom till Göteborg redan vid stadens första befolkande. Ovisst om stamfadern, JOHAN, öfverflyttade, ehuru det är möjligt, då i Tyska kyrkans begrafningsbok en Johan Clagesen B. står död 1644; men detta är åtminstone fallet med hans barn (full visshet om att de äro bröder har ej kunnat vinnas):

PETTER JANSSON BRANDT. Han förekommer 1623, och var $18/4$ 1645 anklagad att hafva vid sin husdörr med hugg och slag angripit Wilhelm Hunters, en annan borgares dräng, »hvilket skett med tofflorne». Gift 1) $10/5$ 1642 med Martje Johansen, begrafven $17/1$ 1653; 2) $19/4$ 1653 med Margareta Jensdotter; med den förra hade han ett barn som dog 1643. Den senare hustrun lefde ännu 1693 såsom enka, och testamenterade då en gård till mannens brorssons dotter, jungfru Brita Maria Anckarcreutz.

ABRAHAM JOHANSSON BRANDT. Om honom är ej känt mer, än att ett barn dog 1650. Kanske var det hans hustru den Marta B. som dog 1669, 67 år gammal.

HELGE BRANDT, gift $28/11$ 1647 med Maria Offerman.

CLAGES (CLAUS, CLAËS) JOHANSSON BRANDT, gift $5/10$ 1637 med Maria Klinckers. Han köpte 1650 hus af Hans Jung d. ä., och sålde 1652 ett till Michael Rasmusson. Han var klensmed och 1654 diaconus vid kyrkan. Han dog 1665, men enkan förekommer ännu 1676;

barn:

En Dotter, † 1650.

MARTA (MARTJE) CLAËSDOTTER BRANDT, f. 1639 † 1717, gift $5/10$ 1662 med bagareåldermannen Mathias Jordan i dennes andra gifte, f. 1614 † 1681. Hon ärfde, jemte syskonen, efter fadern och sedermera efter modern en tomt belägen mellan Cornelius Isaacssons och Schott smeds hus »in die Quergasse», hvilken tomt sedermera bebyggdes af hennes bror

JOHAN CLAESSION BRANDT, f. i Göteborg 1642. Gick i engelsk sjötjänst till 1669, blef svensk amiralitetskapten 1676 och slutade som kommandör vid flottan; adlades $4/11$ 1686 med namnet

Anckarcreutz, samt dog af vattensot 1698. Egde hus på Smedjegatan 1676 (det förut omnämnda »in die Quergasse»), hvilket han 1692 sålde till handlanden Niclas Woldenberg. Gift 1) $\frac{4}{1}$ 1672 med Christina Nilsdotter † $\frac{30}{12}$ 1675, 26 år gammal; 2) $\frac{4}{1}$ 1677 med Maria Beckman † $\frac{25}{12}$ 1679, 23 år gammal, dotter af handlanden Vincent Beckman och Anna Wolterson; 3) med Anna Månsdotter, f. 1651 † 1682; 4) med Margareta, dotter af Johan Elers; hon begrafdes den $\frac{11}{2}$ 1712. Handlanden Hans Svensson Böker, som var gift med en annan dotter, klagade 1696 att Anckarcreutz ruinerar gården Böö, och i synnerhet den unga ekelunden, som deras salig svärfar sjelf planterat;

barn:

1. Brita Maria, f. 1674.
1. Maria, f. 1675 † s. å.
2. Nicolaus, f. 1677.
2. Petter, född och död 1678.

Gustaf, underlöjtnant vid amiralitetet, dog ung.

Clas, kapten vid amiralitetet, † 1730. Gift $\frac{23}{9}$ 1712 med Marg. Eleonora Paulin, dotter af Öfverinspektorn Erik Paulson Paulin † 1708 och Anna von Minden f. 1672.

Bil. No 8.

Ätten van Egmont.

Den förste som nämnes med detta namn är PETER van E. men var antagligen icke bosatt i Göteborg;

barn:

Anton, var död 1675, efterlemnande en son Johan, f. 1675 † 1689.

Olivier, se tab. 1.

Cornelis, f. 1609 † 1679, handlande och diakonus vid Tyska kyrkan 1654. Han egde hus på Holländaregatan, samt var gift 1) 1642 med Niltje Jossen † 1646, 2) $11/8$ 1646 med Greta Johansson, 3) $11/3$ 1656 med Neltje Jordan;

barn:

1. Peter, f. 1668.

1. Maria, antagligen densamma som $29/6$ 1686 blef gift med Johan Plander.

Elisabet, † 1667.

En Dotter, † 1667.

Christina, f. 1662.

Altje, f. 1670.

Barbara, f. 1671 † 1678.

Neltje Margreta, f. 1672.

Elisabet, f. 1673.

Tab. 1.

OLIVIER PETERSON VAN EGMONT, förekommer som husegare 1634. Gift $1/10$ 1643 med Sara Chorey (Schorer som hon sjelf skref), hvilken gjorde sitt testamente $12/3$ 1694 och var död $10/5$ s. å.;

barn:

Peter, se tab. 2.

Antony, se tab. 3.

Maria, f. 1647 † 1673, gift $4/6$ 1667 med Johan Haker, f. 1645 † 1675.

Johan, född 1652 † $29/5$ 1675. Gift $7/2$ 1675 med Cornelia Herwegh;

son: Johan, f. $10/12$ 1675.

Tab. 2.

PETER (son af Olivier v. E. och Sara Chorey), f. 1643 † 1719. Var handlande och blef 1699 mäklare. Gift $\frac{22}{5}$ 1678 med Cornelia Broms. † 1716, 64 år gammal;

barn:

Sara, f. 1679, gift $\frac{12}{12}$ 1709 med amiralitetslöjtnant Tage Leferentz. Hon öfvergaf sin man 1712 och flyttade hem till föräldrarne.

Petronella, f. 1680 † 1721, gift 1) 1705 med en sachsisk krigsfånge, Gottlieb Runstedt, och 2), sedan denne ej på 15 år afhörts, 1721 med Löjtnant Struntz.

Maria Kristina, f. 1681 † 1725, gift med Löjtnant Rost.

Elisabet Katarina, f. 1683.

Olivier, f. 1684. Sekreterare, Mäklare 1712, † 1714, gift $\frac{2}{11}$ 1712 med Anna Christina Paulin, f. 1694, dotter af Räntmästaren Erik Paulin och Anna von Minden;

söner: Erik, f. 1713 † s. å.

Olivier, f. 1714 † 1717.

Tab. 3.

ANTONY (son af Olivier Peterson v. E. och Sara Chorey), f. 1645 † 1724. Handlande i Göteborg. Gift $\frac{4}{8}$ 1683 med Cornelia Kuyhl, dotter af Skeppskaptenen Wilhelm Jonsson Kuyhl och Maria te Letter;

barn:

Olivier, f. 1684.

Wilhelm, f. 1685.

Maria, f. 1685, gift $\frac{22}{3}$ 1715 med Johan Åckersohn.

Sara Katarina, f. 1687.

Johan, f. 1688.

Anton, f. 1688, död antagligen s. å.

Anton, f. 1689 † 1690.

Cornelia, f. 1690.

Jacob, f. 1692.

Peter, f. 1696 † 1741. Löjtnant; hustruns namn okändt;

barn: ett barn dog 1725, ett 1728 och en son 1740.

Anna Katarina, f. 1676.

Anton, f. 1696.

Jemte ofvanstående nämnas i den tidens handlingar ännu ytterligare några andra, hvilka likväl ej kunnat på sina behöriga ställen i släktledningen intagas, nemligen: CATARINA v. E., gift $\frac{22}{8}$ 1671 med Skeppsbyggmästaren Jacob Jacobson Prunck; ADELHEID, gift $\frac{22}{10}$ 1689 med Jonas Krom, — båda dessa möjligen döttrar af Olivier Peterson van Egmont —; Mäklaren PETER † 1758, måhända son af Peter Olivierson van Egmont, samt ANNA CORNELIA, död ung 1767.

Bil. No 9.

Ätten Tham (Tham).

Inkom från Sachsen med VOLRAT SEBASTIANSSON THAM, f. $14/8$ 1629 † $23/10$ 1700, begrafd $25/11$ s. å. Handlande och Rådsherre i Göteborg. Gift $17/10$ 1665 med Gertrud Helgers, som hos Anrep, Svenska Adelsn ättartaflor, kallas Holger, under det Tyska kyrkans böcker på flera ställen hafva Helgers. Hon dog $28/10$ 1715, och det tillägges vid hennes namn: »Geboren im Gölischer Lande 1614, kam 1650 als eine Fremde nach Schweden»;

barn:

Sebastian, se tab. 1.

Maria, f. 1668, gift $19/4$ 1687 med Lorentz Thormählen.

Elisabet, f. $22/4$ 1670 † $4/9$ 1691, gift $22/2$ 1688 med handlanden i Göteborg Hans Pettersson, adlad Wennerstjerna, i dennes första gifte.

Johanna Kristina, f. 1673 † 1729, gift 1) $18/12$ 1694 med handlanden Herman Gieske (Gieseke) i dennes andra gifte, † 1710; 2) $9/1$ 1712 med Abraham Peterson, † 1729.

Katarina, f. $14/9$ 1675 † 1746. Gift 1) $5/11$ 1695 med handlanden Jacob Rahde (deras barn adopterades Gripensstedt), f. 1664 † 1706; hon afvittrade detta år till barnen 40,614 daler Smt, eller hälften af mannens efterlemnade förmögenhet; 2) $29/9$ 1710 med Öfverinspektoren Hieronymus Berger, adlad Gripensstedt, † 1713, 64 år; 3) med Justitiekansleren, Baron Thomas Fehman till Gräfsnäs, f. 1665 † 1733.

Sara, f. 1678, gift 1) med handlanden Frans Schröder i dennes andra gifte, 2) $1/11$ 1719 med Major Johan Köppen.

Gertrud, f. 1679, gift 1) $1/5$ 1702 med Johan Valck, 2) $23/5$ 1709 med handlanden och Rådsherren Gerhard von Öltken † 1722, 3) 1727 med Inspektör Nic. Eldschmidt.

Anna Sofia, f. 1682 † 1683.

Tab. 1.

SEBASTIAN (son af Volrat Tham och Gertrud Helgers), f. $9/9$ 1666 † $25/6$ 1729. Handlande i Göteborg, Borgerskapskapten, Rådsherre 1702— $18/9$ 1711, Kommerce Råd 1716 och adlad Tham s. å. Gift 1) $17/8$ 1686 med Maria Webbeke von Saveland, f. $12/6$ 1669 † 1696 (Anrep har felaktigt $26/9$ 1699), dotter af hand-

landen i Göteborg Johan von S., f. 1603 † 1672 och hans andra hustru Webbeke Beckman, f. 1637 † 1671; 2) med Catarina Scharenberg, f. $28/4$ 1680 † $20/2$ 1704, begrafd $5/5$ s. å.; 3) $28/5$ 1708 med Elisabet Cronström, f. $3/7$ 1688 † $26/12$ 1771, dotter af Assessor Petter Cronström och Johanna Grau. Sebastian Tham egde bland annat egendomen Steken nära Göteborg;

barn:

1. Volrat, se tab. 2.
1. Anna Maria, f. 1689 † $8/4$ 1721, gift $21/8$ 1712 med Hofjunkare Carl Schönfelt i dennes andra gifte.
1. Elisabet, f. 1690 † 1691.
1. Johan Fredrik, f. 1691.
1. Gertrud Elisabet, f. och † 1692.
2. Katarina, f. och † 1700.
2. Johanna Kristina, f. och † 1701.
2. Gertrud, f. 1702 † 1773, gift 1720 med Lagman von Knorring.
2. Johannes, f. 1703 † 1735. Häradshöfding.
3. Peter, f. 1709, Major, gift 1774 med Ulrika Ulfsparre.
3. Alexander, f. 1709 † 1781, Major.
3. Katarina, f. $23/1$ 1711 † $11/7$ 1748, gift $20/5$ 1729 med Majoren, Baron Carl v. Otter i dennes andra gifte.
3. Johanna Kristina, f. 1712, gift $22/11$ 1730 med Legationssekreteraren, Baron Salomon v. Otter.
3. Carl Gustaf, f. 1713 † 1714.
3. Ulrika, f. 1715.
3. Isak, f. 1717 † 1773, Kornett.
3. Elisabet, f. 1718 † 1797, gift med Generalmajoren, Friherre Gust. Leijonhufvud.
3. Carl Gustaf, f. 1721.
3. Ulrika, f. 1724.

Tab. 2.

VOLRAT (son af Sebastian Tham och Maria Webbeke von Saveland), f. 1687 † 1737, begrafd $25/10$ s. å. Burskap såsom handlande 1716. Assessor i kommercekollegium. Gift 1) $10/10$ 1713 med Anna Dorotea Biehusen (ej Sofia Dorotea, såsom hos Anrep), f. 1691 † 1729, enka efter David Amija, handlande i Göteborg, f. 1684 † 1712; 2) 1733 med Emerentia Welshuysen, f. 1704 † 1777.

barn:

1. Sebastian, f. 1714 † 1740. Superkarg i Ostind. kompaniets tjenst.
1. Anna Maria, f. 1715 † 1716.
1. David, f. 1716 † 1789, Major.
1. Maria, f. 1718 † 1765, gift med kapten Christian Stråle af Sjöared.
1. Kristian, till Öjared, f. 1720 † 1785, Premiersuperkarg, gift med Sigrid Cat. Tham.

1. Volrat, se tab. 3.

1. Johan Fredrich, f. 1722 † 1723.

1. Gustaf, se tab. 4.

1. Carl, f. 1725.

1. Anna Elisabet, f. 1726 † 1777, gift $^{10}/_4$ 1753 med Superkargen Niclas Heegh.

1. Gertrud, f. 1727 † 1761, gift $^{28}/_{10}$ 1755 med Paul Roland van Schoting, kapten i Ostind. kompaniets tjenst, f. 1721 † $^{30}/_7$ 1760.

2. Katarina, f. 1733 † 1774, ogift.

Tab. 3.

VOLRAT (son af Volrat Tham och Anna Dorotea Biehusen), f. 1721, Superkarg i Ostind. kompaniets tjenst. † $^{1}/_3$ 1782. Gift med Ulrika Grubb;

barn:

Elsabe Dorotea, f. 1756, gift 1774 med Lagman Joh. Kristian Adelsköld.

Volrat, f. 1757 † 1758.

Volrat, f. 1761 † 1844, Major.

Sebastian Ulrik, f. $^{11}/_6$ 1763 † 1797, Major.

Kristina Elisabet, f. $^{29}/_3$ 1767 † 1845, gift 1785 med kapten Joh. Carl Ulfsparre af Broxwik.

Maria Katarina Wilhelmina, f. $^6/_1$ 1770 † 1854, gift 1791 med Statssekreteraren Joh. Wilh. Lannerstjerna.

Ulrika Magdalena, f. $^{28}/_5$ 1774 † 1814, gift 1792 med kontreamiralen Ad. Fredr. Petersen, adlad Rosensvärd.

Tab. 4.

GUSTAF (son af Volrat Tham och Anna Dorotea Biehusen), f. 1724. Direktör vid Ostind. kompaniet, gift $^{11}/_{12}$ 1761 med Kristina Maria Grill, f. 1740 † $^{8}/_2$ 1818;

barn:

Abraham, f. $^{26}/_{10}$ 1762 † 1763.

Volrat Johan, f. $^{20}/_{10}$ 1766 † s. å.

Claes Sebastian, f. $^{22}/_{10}$ 1766 † 1767.

David, f. $^{17}/_{10}$ 1769 † 1773.

Gustaf, f. $^5/_6$ 1771 † 1773.

Kristian Lorens, f. $^{17}/_1$ 1773 † 1788, Kornett.

Peter Adolf, f. $^2/_1$ 1774 † 1856.

Anna Maria, f. $^3/_2$ 1775 † 1859, gift 1803 med kanslirådet Lars Dav. von Troil.

Kristina Gustafva, f. $^{13}/_3$ 1776 † 1847.

Anna Johanna, f. $^1/_8$ 1777 † 1855, gift 1802 med Brukspatron Gust. Sehman.

Elisabet Carolina, f. $^5/_5$ 1779, gift 1805 med Brukspatron Carl Östberg.

Bil. N° 10.

Ätten Wohlfart.

I början af 1600-talet fanns en släkt i *Unter Russelbach* vid Nürnberg med namnet Wolfart, eller rättare Wohlfart, af hvilken man, genom det intyg om äkta börd som af magistraten utfärdades för sonen, känner HANS WOLFART, kopparslagare; gift omkring 1630 med Dorothea N.;

son:

CASPER WOHLFART (Wollferth), f. $\frac{25}{5}$ 1640 † 1702 i Göteborg och begrafd $\frac{29}{4}$ s. å. Inkom till Sverige, der han bosatte sig i Göteborg 1670 såsom kopparslagaremästare, hade 1676 hus vid Drottninggatan, och gifte sig 1) $\frac{5}{3}$ 1671 med Carin Sigfridsdotter; 2) med Brita Andersdotter, som efter mannens död låg i tvist med styfsonen Hans, den hon beskyllade vara orsaken till att Tyska kyrkans torn blifvit så illa täckt, att hon fått göra om arbetet på nytt;

barn:

Hans, f. 1673, se tab. 1.
 Georg, f. 1675.
 En son f. 1676 † 1678.
 Katarina, gift $\frac{11}{11}$ 1706 med Niclas Lacke.
 Kristoffer, f. 1678 † 1679.
 Anna Barbara, f. och † 1680.
 Anna Barbara, f. 1681 † 1683.
 Dorotea, gift 1) $\frac{29}{10}$ 1682 med Jörgen Sigfridsson, 2)
 $\frac{18}{10}$ 1691 med mäster Abr. Smitt.
 Andreas, se tab. 3.
 Kristina, f. 1689 † 1717, gift $\frac{12}{4}$ 1713 med Andreas Moreen.
 Jurgén Kristoffer, f. 1693; är troligen densamme som dog följande året.

Tab. 1.

HANS, f. 1673, vann burskap $\frac{4}{4}$ 1701 såsom kopparslagaremästare, gift 1700 med Margareta Halbmeijer;

barn:

Katarina, f. 1701 † 1765. Gift 1) $14/1$ 1729 med Segelmakaren mäst^r Gregorius Beckman, 2) 1743 med mäst^r Carsten Gayen.

Hans Jacob, f. 1704.

Hans, se tab. 2.

Paul, f. 1710, blef handlande och gifte sig $17/4$ 1747 med Anna Dorotea Biehusen, omgift $23/9$ 1750 med Kristian Frederici; barn: Bernhard, handlande.

Cecilia, f. 1748, gift $25/8$ 1765 med Joh. Wilh. Poleschki.

Sofia, f. 1711, gift $6/6$ 1731 med Andreas Damm.

Kristian, f. och † 1714.

Elisabet, f. 1715 † 1716.

Anna Margreta, f. och † 1716.

Anna Margreta, f. 1719, gift $28/5$ 1746 med Gustaf Andersson Roberg.

Kristina Elisabet, f. 1721.

Tab. 2.

HANS (son af Hans Wohlfart och Marg. Halbmeijer), f. 1707 † 1767. Kopparslagareålderman i Göteborg. Gift $2/11$ 1725 med Maria Dorotea Brockman;

barn:

Brigitta Maria, f. 1726, gift $23/6$ 1749 med Sekreteraren Johan Gott. Nittau.

Caspar, f. 1728 † 1758.

Johanna Kristina, f. 1730, gift $26/1$ 1748 med Olof Schonberg.

Hans, f. 1743, Kopparslagare, gift $20/9$ 1776 med Ingrid Maria Neukammer;

barn: Greta, f. $1/7$ 1778.

Katarina Elisabet, f. 1779, död antagligen s. å.

Katarina Elisabet, f. 1780.

Sara, f. 1745, gift $11/12$ 1764 med Kopparslagaremästaren Bengt Landin.

Margareta, f. 1746, död före 1748.

Margareta, f. 1748 » » 1758.

Katarina, f. 1750, gift $15/12$ 1775 med handlanden Andr. Landin.

Paul, f. 1752; barn: Bernhard, grosshandlare, † 1808.

Hans,

Jacob,

Cornelia.

Johan.

Lars.

Caspar, f. 1753, död före 1764.

Olaus, f. 1755.

Margareta, f. och † 1758.
 Margareta, f. och † 1759.
 Johanna Sofia, f. 1760 † 1761.
 Kristina, f. 1761 † 1763.
 Caspar, f. 1764.
 Johannes, f. och † 1765.

Tab. 3.

ANDREAS (son af Caspar Wohlfart och Carin Sigfridsdot-
 ter), f. 1683 † 1723. Kopparslagaremästare $^{14}/_7$ 1715. Gift $^{26}/_{10}$
 1714 med Anna Maria Faust, f. 1688 † 1762, omgift $^{18}/_7$ 1725
 med mästern Joh. Fredr. Klunger;

barn:

Caspar, f. 1715.
 Johanna Kristina, f. 1718.
 Johannes, f. 1722, gift $^{7}/_9$ 1742 med Margareta Fernlöf.

Derjemte omtalas en Elisabet W. som 1638 blef gift med
 Hans Boitzke, men antagligen tillhörde hon en annan släkt.

Bil. N° II.

Ätten Wedinghusen.

Namnet skrivnes äfven i början af 1600-talet Wehdinckhusen och i slutet af århundradet Weddinghusen. Den först omtalade är JOHAN WEDINGHUSEN, som förekommer 1638 och 1640 teknade årligt bidrag till Tyska kyrkan, samt dog 1658 och begrafdes den $^{26}_{11}$ s. å. Han var tvenne gånger gift, 1) med en obekant, 2) $^{23}_{9}$ 1655 med Kristina Wuttscher;

barn: af dem äro ej fler fullt säkra mer än

ALBREKT, se tab. 1, men antagligen böra äfven hitföras

En son † 1648.

En dotter † 1648.

Cornelia, g. $^{25}_{10}$ 1687 med handlanden Herman Gieseke (Gieseke) i dennes första gifte † 1710. Hon dog i barnsäng 1691.

Elcka, f. 1636 † 1715. Gift $^{31}_{8}$ 1680 med Herman Hoorn † 1698.

Johan, vågmästare, 1661 skollärare i Tyska församlingen och sedan 1680 apologist vid Svenska skolan.

Tab. 1.

ALBREKT, f. $^{19}_{2}$ 1641 † $^{3}_{11}$ 1676. Guldsmed. Egde 1676 hus vid Kyrkogatan. Gift $^{14}_{9}$ 1662 med Margreta Cradepol, f. 1634 † 1731(?);

barn:

HENRIK, f. 1664 † 1737 och begrafd $^{3}_{8}$ s. å. Juvelerare. Gift $^{22}_{10}$ 1686 med Justina Schwartzkopf, f. 1665 † 1739;

barn: Jacob, f. 1687, handlande.

Anna Margreta, f. 1688, gift $^{23}_{4}$ 1707 med Joh. Jacob Kitz.

Anna Elisabet, f. 1695.

Johan Albrekt, f. 1666 † 1717. Handlande, »ein alter junggeselle».

Måhända är det denne som åsyftas när det i Magistratens protokoll 1716 heter att »Johan Wedinghusen pretenderades till värfning, men det befanns att han 1694 är blifven en edsvuren borgare och har allt sedan efter sina vilkor betalt borgerliga onera, emedan han har lidit skada och är något oförmögen, och nu snart en gammal man,» hvarför militärernas försök tillbakavisades.

Tyska invandrare. 84.

» kyrkan — Se Kristine kyrka.

Törnsten, Erik, komminister vid Domkyrkan. 215 o. f

U.

Uddevalla. 42, 43, båtar för resande 159.

Uddonis, Laurentius, kapellaner i Nya Lödöse. 24.

Ulfsparre, Johan Carl, kapten. bil. 39.

» Jöran Eriksson, till Öjared, Råda och Näs. 29, 30,
34, 35, 37, 45, bil. 14, anklagad för trolldom 225.

» Ulrik. bil. 38.

Ulfstorp, egdes af Torsten Christoffersson. 29.

Ulich, Johan Augustus, komediant. 190.

Ullman, Elisabet. bil. 52.

» Jacob Gustaf, grosshandlare. bil. 51.

Underås, skjutsskyldighet. 158.

Ungbroder. 251.

Unge, Hedvig Johanna. bil. 90.

Ungewitter, Christoffer. 86, 382, bil. 89.

» Hans. bil. 26, 83.

» ätten. 85, bil. 57.

Urmakare. 401.

Using, Catharina. bil. 23.

» Petter. bil. 79.

Utby socken. 23.

Utförsel. 136.

Utfall, Jacob, rådman. 121, 202, 209, bil. 78, tvist med Gerard von Öltken 125.

» (von Utfall), Jacob, kapten. bil. 46.

» Mathias Christiansson, guldsmed. 323.

» (von Utfall), Wilhelm, rådman, kom.-president, kon-
vojkommissarie. 119, 121, 140, 176.

» ätten. bil. 68.

Utskänkningen, stadgande om — 155, 196, 399.

V.

Vadslagning. 177, 183.

Wadst, Jacob, rådman, preses i kämnersrätten, lagman. 121, 190.

- Wagenfelt, Henrik, kapten. bil. 66, 67.
Vagnar i Göteborg i slutet af 1600-talet 98, år 1731 bil. 146.
Vagnmakare, stads — 401.
Valck, Adelheid. bil. 70.
» Johan. bil. 37.
» Sibrand. bil. 27.
Vallgatan. 62, 106.
Wallman, Sven, guldsmedsålderman, † 1706. 94, 195, 206, 308
o. f., 310, 315.
von Wangersheim, Axel, öfverstlöjtnant, baron, strid med Robert Koskull. 127.
Varfvet, Gamla. 109.
Wedderborn, Elisabet. bil. 79, 84.
Wedinghusen, Albrecht, guldsmed. 88, bil. 25.
» Anna Margareta. 186.
» Henrik. 88, 142, 186.
» Johan. 87, 88.
» Johan, guldsmed. 88, bil. 20, 25, 26.
» ätten. 61, 87, bil. 43.
van Weent, Jost. bil. 24.
Velanda. 29.
van Welde, Catharina. 152.
Welt, (Stjernerona), Gabriel. bil. 61.
» Hans, rådman i Nya Lödöse. 45, 46, bil. 2, 7, 11.
» Lars Ericsson. 46.
» (Huelte), Simon. 105.
de Wendt-Botsac, Henrik. 75, bil. 24.
Wenersborg (Brätte). 54.
Wenerström, Petter, handlande. 180 o. f., 187, 188.
Wennerstierna, Hans Petterson, handlande, kommissarie. 188,
bil. 37.
von Werden, Albrecht. bil. 24.
» Brita. bil. 24.
» Jost. bil. 24.
Wernle, Anna. bil. 65.
» Catharina. bil. 85.
» Jacob Michael, kom.-president. 75, 119, bil. 24, 65.
Westerheim, Carl, postmästare. 159, 161.
Westerman, Elsebe. 102, bil. 62.
» Nicolaus, pastor vid Kristine kyrka. bil. 62.
Vesterport — Se Carlsport.

Bil. N° 13.

Ätten Gerdes (von Gerdes).

HANS GERDES, Öfverstelöjtnant i Svensk tjenst 1631, men förekommer ej i Göteborg;

son:

HANS GERDES till Lerjeholm. Född i Lybeck 1636, † i Göteborg 1723, begrafd $28/4$. Handlande i Göteborg. Kommissarie 1677 för Garnisons- och Artillerifolket, adlad den $26/4$ 1684 von Gerdes, Handels- och Politie-Borgmästare 1687, Burggrefve 1716, åter Borgmästare 1719. Hans hufvudbanér fanns uppsatt i Tyska kyrkan. Egde 1676 hus vid Södra Hamngatan, samt öfvertog $16/3$ 1700 arrendet af stadens landeri, Qvibergsnäs, mot 400 d. smt för inventarier och gröda, utom sjelfva arrendesumman. Var gift med Katarina Spalding, † 1698, 41 år 8 mån.

De hade följande barn:

Johanna, f. 1676 † 1679.

Elisabet Catharina, f. 1677 † 1679.

Ingeborg, f. och † 1678.

Adam Johan, f. 1679.

Johan Ludvig, f. 1680.

Carl, Öfverste, † 1725 $4/2$ och begrafd $2/3$ samma år; med honom utgick ätten. Gift med Christina Alander, begr. $9/6$ 1724.

Johanna Maria, f. 1682 † 1721, gift 1) $6/3$ 1701 med Ingeniörkapten Wilhelm Galantin von Schmerfeld, 2) 1711 $17/5$ med Jacob Mesterton, öfverkommissarie vid Amiralitetet (deras son Carl Mesterton blef professor och dog 1773).

Kristoffer Ludvig, f. 1683 † 1684.

Catharina Charlotta, f. 1690 † 1720, gift $25/11$ 1713 med Kapten Jacob von Utfall.

Johan Gabriel, f. 1691.

Eleonora, f. 1693 † $25/3$ 1695.

Beata Elisabet, f. 1696.

Hedvig Ulrica, † 1703.

Bil. N° 14.

Ätten van Felden.

Af denna slägt, som ömsevis kallas van Felden och vom Felden, synes tre personer, möjligen syskon, hafva inkommit samtidigt till Göteborg, nemligen

ANNA VAN FELDEN, gift $\frac{9}{11}$ 1634 med Gerdt Petersen.

ALBRECHT VAN FELDEN, som begrafdes $\frac{7}{8}$ 1638 och om hvars barn man känner att en dotter dog 1631 och en 1640; samt

JAN VAN FELDEN, som förekommer omkring 1630. Den senare hade en

son:

MATHIS JANSSON † 1667, »weinferleser», egde hus 1666. Gift $\frac{25}{6}$ 1656 med Heltje Lenersen, † 1667;

barn:

En dotter, † 1659.

Johannes, f. 1661, troligen död samma år.

Altlje, f. 1663.

Nisge, f. 1659, gift $\frac{13}{3}$ 1678 med Andreas Schwartzkopf.

Derjemte nämnes en Nisge v. F. gift $\frac{25}{4}$ 1676 med Martin Upphoff.

Bil. N° 15.

Ätten **Macklier** (som adlig: Makeléer, som friherrlig: Maclean).

HEKTOR V., Baron af Dowart, af en urgammal skotsk familj Maclean;

son:

HANS, var sjöofficer i engelsk tjenst. Inkom på 1620-talet till Göteborg, der han var Handlande 1639 och Rådsherre 1640—1650, samt egde hus. Tyska kyrkans begrafningsregister säger om honom: »Von Ihr. König. Majt. zu Schweden geadelter (1649), Herr von Gosuaholm (Gåsevadhholm), Hageby och Hammersö, von Ihre Königl. Maj:t in England aber Baronett (af Dowart), wegen seiner den beyden Königl. Maj:t geleisteten grossen diensten, welcher gelebet bis A:o 1666», han begrafdes den 16 Aug. s. å. Såväl om hans dödsår som giften har man hittills varit i villrådighet. Med afseende på de senare uppgifves i Anrep, Svenska adelns ättartaflor, att han var gift 1) med Lilia Hamilton, 2) 1629 med Anna Goubertz, dotter af handlanden i Stockholm, Hans Gubbertz och Maichen Qvickelberg, samt 3) med Anna Thomson i hennes andra gifte, enka efter Joh. Borson † 1659. Enligt Tyska kyrkans böcker åter, var Hans Macklier gift med 1) Anna Goubert von Qvickelberg, † 1653 och begrafd $\frac{24}{6}$ s. å.; 2) $\frac{30}{12}$ 1655 med Lilia Hamilton, † 1658 och begrafd $\frac{4}{4}$ s. å. (»Frau Lilia Makelers»). Deremot nämnes der ingenting om hans tredje hustru;

barn:

1. Isabella, f. 1630 † 1639.
1. En son, begrafd $\frac{2}{3}$ 1636.
1. Ett barn, » $\frac{27}{8}$ 1636.
1. En dotter, » $\frac{27}{7}$ 1637.
1. Katarina, f. 1637 † 1709. Gift 1) $\frac{14}{12}$ 1651 med Öfverste David Sinclair, † 1656, 2) med General Malcolm Hamilton, † 1699.
1. Anna, f. 1638 † 1646.
1. JOHAN, f. 1639 † $\frac{15}{4}$ 1696. Justitiepresident i Göteborg (1695 enligt Anrep, men nämnes så i protokollerna redan 1676) till sin död. Gift med Anna Marg. Gordon, som begrafdes på samma gång som mannen, den $\frac{10}{1}$ 1697. De tyckas varit i mindre gynsamma ekonomiska omständigheter, att döma deraf att

Volrat Tham i Februari 1697 lagbjuder en diamantring, som han af dem hade i pant för lån;

barn: Anna Hedvig, f. 1668.

Johan, f. 1670.

Katarina Lovisa, f. 1671.

Carl Lenhard, f. 1676.

David, f. 1677.

1. Maria Sofia, f. 1640 † 1721. Gift med General Jacob Duncan † 1685.

1. En dotter, begrafd $2\frac{1}{12}$ 1641.

1. Elsabe, f. 1643 † 1730, gift $\frac{1}{7}$ 1666 med Amiralen Martin Anckarhjelm † 1677.

1. Petter, f. 1644 † $19\frac{1}{3}$ 1697. Öfverste och Kommendant i Stralsund.

1. Carl Leonard, Kapten i fransk tjenst. Förmodligen den samme Kapten Carl Macklier, åt hvars hustru, Anna Hirschen, Magistraten 1725 lemnade intyg om mannens slägt för en resa till England i arfsangelägenheter.

1. Jacob, † 1663. Öfverste i engelsk tjenst.

1. Gustaf, f. 1647 † 1701. Öfverste och Kommendant i Göteborg 1693. Gift med Sara Carlberg, begrafd $12\frac{1}{5}$ 1701, 54 år gammal, förut gift med Packhusinspektorn Conrad Braunjohan, f. 1641 † 1691.

1. Luneta, gift $\frac{9}{8}$ 1657 med Öfverste Joachim von Cronman † 1703.

1. En son begrafd 1659.

1. DAVID, † $10\frac{1}{11}$ 1708. Öfverste, upphöjdes till Friherre då han antog namnet Maclean. Gift 1679 med Eleonora Elisabeth von Ascheberg, f. $13\frac{1}{9}$ 1663 † $13\frac{1}{11}$ 1737;

barn: Magdalena Eleonora, f. $10\frac{1}{12}$ 1686 † $26\frac{1}{3}$ 1765, gift med Major Gottfrid Ulrik Hertell † 1779.

Rutger, f. 1688.

Johan Philip, f. 1691.

En son † 1692.

Johan Adolf, f. 1694.

Jacob Ludvig, f. 1697.

Marie Anne, f. 1701.

Bil. N° 16.

Ätten van Schoting.

Inkom från Flandern med ROLOF v. S., förekommer 1627, blef Rådsherre i Göteborg och dog $^{19}/_9$ 1643. Gift med Gertrud Diedrichsdotter von Heimskirch † $^{10}/_7$ 1634;

son:

TIMON, f. 1603 † $^4/_{10}$ 1674. Rådsherre i Göteborg 1640. Gift
1) $^9/_{3}$ 1623 med Clara du Rées, f. 1603 i Amsterdam † 1642, dotter af Justitiepresidenten i Göteborg Jacob du Rées och Maria von Sommern, samt syster till Justitiepresidenten Arnold du Rées;
2) med Barbara Peatze, f. 1610 † 1658;

barn:

1. Maria, f. $^6/_{1}$ 1624 † $^{29}/_{3}$ 1688, gift $^2/_{3}$ 1646 med Apotekaren i Stockholm Georg Christian Daurer † 1664.

1. Paul, f. 1629. Handlande i Ronneby.

JACOB, gift $^{29}/_{10}$ 1648 med Christina Andreasdotter. De flyttade till Ronneby;

barn: Clara † 1656.

Andreas, † i Ostindien 1708.

Antagligen var det en afkomling af de senare den PAUL ROLAND v. S. som, f. 1722 † 1760, var kapten i Ostind. kompaniets tjänst, samt $^{28}/_{10}$ 1755 blef gift med Gertrud von Tham, † 1761;

barn: Gertrud, f. 1759 † 1774.

Margareta Elisabet.

Bil. N° 17.

Ätten Brusewitz.

Inkom till Göteborg med MARTIN BRUSEWITZ i senare hälften af 1600-talet; möjligen var han då icke ensam, ty en Dorothea B, möjligen en syster, blef $18\frac{1}{10}$ 1691 gift med mästern Abraham, Smed. Sjelf gifte han sig 1) med en dotter af Provincialinspektören Arvid Bratt, och 2) $17\frac{1}{8}$ 1686 med Maria Magdalena Dreijer † 1727, af en gammal Göteborgsslägt. Martin Brusewitz var handlande och åtnjöt mycket anseende, hvarom vittnar det som i Tyska kyrkans begrafningsregister finnes infördt när han afled: » $26\frac{1}{6}$ 1720 ward es ein rechter Israeliter, in welchem kein Falsch war, mit einer Leich Sermon und üblicher Ceremonien begraben, seines alters 74 jahre u: etliche monate; Starb aller Vermuthung nach vom Schlage;»

barn:

Martin, se tab. 1.

Jacob, f. 1688; dog förmodligen såsom ung.

Johan Fredrik den äldre, f. 1690. Var 1711 hos sin far som handelsbiträde. Burskap såsom handlande $10\frac{1}{2}$ 1724. Rådman † före 1756. Gift med Elisabet Beckman, som dog efter $8\frac{1}{8}$ 1763, dotter af Rådman Johan Beckman † $1\frac{1}{4}$ 1716 och hans andra hustru Catharina. Om Joh. Fredr. Brusewitz är upptecknad, att han vid begrafning af ett minderårigt barn använde sin svärmors graf i Gustavi kyrka;

barn: Jacob Gabriel, se tab. 2.

Carl Gustaf, » » 5.

Johan Fredrik den yngre, se tab. 9.

Elisabet Catarina, gift med Grosshandlaren Jacob Gustaf Ullman (deras dotter gift med Martin B., tab. 1).

Tab. 1.

Martin (son af Martin Brusewitz och Maria Magd. Dreijer), f. 1687. Handlande. Blef Protonotarie i Svea Hofrätt och 1731 Sekreterare derstädes. Skall sedermera varit ledamot af Högsta Domstolen och utnämndes till Hofrättsråd dagen efter det han afledit. G. m. Christina Bratt, hvars farbror Löjtnant Barthold Bratt dog i Polen 1706, efterlemnande 1,030 d. s:mt som ärfdes

af henne. Hennes mor blef omgift med Provincial-inspektoren Olof Elgfoot.

MARTIN eller MÅRTEN, f. 1736 † 1791. Assessor i Svea Hofrätt. Gift med Elisabet Ullman, dotter af Elisabet Catarina Brusewitz och Jacob Gustaf Ullman;

barn:

Gustaf † 1834. Handelsbokhållare.

Charlotte Louise, †, ogift.

Beata Sofia, † 1856, »

Tab. 2.

JACOB GABRIEL (son af Johan Fredrik B. d. ä. och Elisabet Beckman), f. 1726. Tolagskamrerare. Gift $^{28}/_9$ 1762 med Elisabet Ekman, f. 1738 † sannolikt på 1780 talet.

barn:

Peter, f. $^{8}/_8$ 1763 † ofgift 1812. Auditör.

Elisabet, f. $^{8}/_8$ 1763 † $^{8}/_{11}$ 1763.

Johanna Fredrika, f. $^{5}/_9$ 1766 † $^{30}/_3$ 1767.

Johan Jacob, se tab. 3.

Fredrik Gustaf, f. $^{28}/_7$ 1769 † $^{10}/_{10}$ 1773.

Erik Martin, f. $^{21}/_{11}$ 1770 † $^{20}/_3$ 1832. Sjömanshusnotarie.

Gift med sjömansenkan Margareta Sjöhäst.

Carl Gabriel, f. 1772 † $^{11}/_{10}$ 1773.

Tab. 3.

JOHAN JACOB (son af Johan Gabriel B., tab. 2), f. $^{1}/_3$ 1768 † $^{24}/_{11}$ 1842. Löjtnant i arméens flotta och utmärkte sig vid Svensksund, der han förlorade ena benet. Gift 1803 med Karin Dahlberg, f. $^{20}/_6$ 1772 † $^{26}/_9$ 1841.

barn:

Johanna Katarina, f. $^{16}/_{11}$ 1803.

Carl, f. $^{4}/_6$ 1805 † ofgift $^{26}/_2$ 1831.

Louise, f. $^{31}/_6$ 1807 † $^{14}/_9$ 1874.

Jacob Gabriel, f. $^{27}/_4$ 1809. Landtbrukare, egare af Stora Lunden. Gift $^{5}/_{11}$ 1841 med Annette Marie Louise Dahlgren, f. $^{24}/_{12}$ 1810.

Maria Elisabet, f. $^{4}/_2$ 1812. Gift $^{31}/_{10}$ 1834 med f. d. Föreståndaren för Östads barnhus, Sven Holmgren, f. $^{21}/_{11}$ 1797.

Martin, f. $^{13}/_2$ 1814 † samma år.

Martina Margareta, f. $^{17}/_7$ 1815. Gift $^{30}/_9$ 1845 med Prosten och Kyrkoherden i Torup Johan August Johansson, f. $^{25}/_8$ 1809;

Baltzar Peter, se tab. 4.

Tab. 4.

BALTZAR PETER (son af Johan Jacob B., tab. 3), f. $^{18}/_8$ 1817. Landtbrukare och Bryggare. Gift $^{26}/_6$ 1849 med Anna Eleonora Katarina Baumbach, f. $^{22}/_{11}$ 1827;

barn:

Carl Gabriel, f. $13/10$ 1850. Vid Kongl. Postverket.
 Pontus Valdemar, f. $1/10$ 1853. Handelsbokhållare.
 Baltzar Jacob, f. $1/10$ 1853. Till sjös.
 Evald Nathanael, f. $3/10$ 1856 † s. å.
 Frans Peter, f. $4/10$ 1856 † s. å.
 Gustaf Leonard, f. $28/9$ 1857. På bruk.
 Agda Elvira Natalia, f. $9/5$ 1859. Gift $31/10$ 1876 med sin
 kusin, bryggaren S. E. Holmgren i Stockholm.
 Eufrosyne Eleonora, f. $26/12$ 1859.
 Sigge Nathanael, f. $15/6$ 1861. Handelsbokhållare.
 Olga Theresia, f. $23/10$ 1863.
 Anton, f. $17/1$ 1866 }
 Anna, » » » } afledt efter tre dagar.
 Knut Viktor, f. $31/3$ 1867.
 Thekla Carolina, f. $4/5$ 1869.
 Karin Elfva Johanna, f. $25/1$ 1871.

Tab. 5.

CARL GUSTAF (son af Johan Fredrik B. d. äldre och
 Elisabet Beckman), f. 1733 † 1800. Hofrättsråd. Justitieborgmä-
 stare i Göteborg. Gift 1766 med Barbara Ulrika Lingberg, f.
 $17/1$ 1747 † $5/4$ 1785;

barn:

Katarina Lovisa, f. 1767 † $18/8$ 1834. Gift med Kaptenen
 i Ostindiska Kompaniets tjenst Hans Henrik Clason, egare af
 Gullbringa i Bohuslän.
 Helena Charlotta, f. 1768 † $3/1$ 1809. Gift med Löjtnan-
 ten i Arméens flotta Anders Fredrik Hygrell.
 Elisabet Fredrika, f. $2/4$ 1770 † 1841. Gift $7/10$ 1797 med
 Lektor Adolf Wilhelm Ekebon, f. 1757 † 1813, son af Dom-
 prosten Olof Ekebon.
 Erik Elias, se tab. 6.
 Inga Katarina, f. $27/5$ 1773 † $12/6$ 1829. Gift 1802 med
 Löjtnanten i arméens flotta, innehafvaren af Svensksundsmedaljen,
 Daniel Henrik Kilman af Tofta, f. $30/4$ 1766 † $23/9$ 1835.
 Jean Mårten, f. 1774 † ogift i Kanton 1798.
 Gustaf, se tab. 8.

Tab. 6.

ERIK ELIAS (son af Carl Gust. B., tab. 5), f. $15/8$ 1771 †
 $10/8$ 1846. Lagman. Justitieborgmästare i Göteborg. Riddare af
 Nordstjerne Orden och af Carl XIII:s Orden. Gift 1) $15/11$ 1799
 med Katarina Elisabet Lamberg, f. $29/7$ 1770 † $25/1$ 1813, 2)
 $24/6$ 1814 med Helena Margareta Zachrisson, f. $18/2$ 1786.

barn:

1. Carolina Charlotta, f. $\frac{5}{9}$ 1800 † $\frac{8}{5}$ 1829. Gift $\frac{1}{6}$ 1824 med Rektorn vid Adolf Fredriks skola i Stockholm, sedermera Prosten och Kyrkoherden i Lefvene Gustaf Norén, f. $\frac{5}{6}$ 1791 † $\frac{25}{1}$ 1866.

1. CARL GUSTAF, f. $\frac{20}{8}$ 1801 † $\frac{3}{7}$ 1876. Sekreterare i Eccles. Depart. Kanslist vid Serafimer Orden, Riddare af Nordstjerne Orden. Gift $\frac{10}{6}$ 1842 med Hannah Elisabet Rahmm, f. $\frac{24}{2}$ 1816:

barn: Elisabet Helena, f. $\frac{16}{4}$ 1843.

Erik Cornelius, f. $\frac{16}{4}$ 1844. Second på Vegaexpeditionen 1879—1880. R. W. O., R. D. D. O., R. It. Kr. O., R. P. O. da Conceição. Lärare vid Sjökrigsskolan.

Ebba Emilia, f. $\frac{31}{10}$ 1846.Harriet Ingeborg, f. $\frac{8}{8}$ 1849.Hannah Carolina, f. $\frac{17}{4}$ 1852 † $\frac{11}{1}$ 1854.

1. ELIS FREDRIK, f. $\frac{21}{10}$ 1802 † $\frac{14}{10}$ 1867. Grosshandlande i Göteborg (firma Röhss & Brusewitz). Gift 1) $\frac{2}{10}$ 1829 med Hilda Grönvall, f. $\frac{17}{7}$ 1812 † $\frac{17}{1}$ 1837, 2) $\frac{21}{2}$ 1840 med Anna Cicilia Hegardt, f. $\frac{19}{5}$ 1812;

barn: 1. Johan Fredrik Leopold, se tab. 7.

1. Hugo, f. 1831 † ung.

1. Hulda, f. 1832 † ung.

1. Erik Philip, f. $\frac{14}{3}$ 1834 † $\frac{13}{12}$ 1859. Landbrukare och egare af Aspö i Skaraborgs län.1. Hilda Augusta, f. $\frac{24}{10}$ 1835. Gift $\frac{16}{10}$ 1855 med kommandörkaptenen vid Kongl. Maj:ts flotta Adolf Fredr. Rahmm, f. $\frac{30}{3}$ 1828 † $\frac{26}{3}$ 1875.2. Emil Henrik, f. $\frac{17}{12}$ 1840. Myntmästare. R. N. O. Gift $\frac{30}{5}$ 1878 med Hedda Bredberg.2. Volrat Elis, f. $\frac{13}{1}$ 1849. Grosshandlande. Gift $\frac{28}{5}$ 1877 med Märta Lundmarker; son: Carl Elis, f. 1878.

1. JOHAN, f. $\frac{12}{3}$ 1802. Stadskassör i Göteborg. Riddare af Wasa Orden. Gift $\frac{23}{8}$ 1835 med Mathilda Augusta Ingelman, f. $\frac{23}{8}$ 1815 † $\frac{5}{6}$ 1866;

barn: Carolina Elisabet, f. $\frac{18}{6}$ 1836.Erik Gustaf, f. $\frac{9}{10}$ 1839 † $\frac{1}{1}$ 1864. Handelsbokhållare.Johan Stanislaus Maximilian, f. $\frac{7}{2}$ 1841 † $\frac{25}{7}$ s. å.Oskar Adolf, f. $\frac{10}{8}$ 1844. Till sjös.Mathilda Emilia Maria, f. $\frac{24}{2}$ 1851 † $\frac{6}{1}$ 1854.Hulda Augusta Gabriella, f. $\frac{2}{6}$ 1852.

1. Augusta Ulrika, f. $\frac{21}{2}$ 1806. Gift $\frac{19}{11}$ 1831 med Postdirektören, R. W. O., Gustaf Adolf Giers, f. $\frac{13}{11}$ 1797 † $\frac{1}{8}$ 1876.

1. ADOLF, f. $\frac{3}{8}$ 1808 † $\frac{26}{9}$ 1870. Sterbhusnotarie. Gift $\frac{25}{2}$ 1845 med Hulda Augusta Heliadora Hegardt, f. $\frac{23}{5}$ 1825.
barn: Emma Cecilia, f. $\frac{8}{1}$ 1846. Gift $\frac{20}{8}$ 1870 med
Folkskoleinspektören Johan Ambrosius,
f. $\frac{8}{2}$ 1843.
Gustaf Alfred, f. $\frac{11}{5}$ 1848. Vid Tull- och Post-
verket.
Adolf Elis, f. $\frac{20}{3}$ 1850. Agronom.
Magda Elisabet, f. $\frac{12}{5}$ 1852, † $\frac{18}{9}$ 1861.
Hugo Leonard, f. $\frac{21}{9}$ 1854. Handlande.
Augusta Maria Constantia, f. $\frac{23}{1}$ 1857.
Hulda Sofia, f. $\frac{25}{4}$ 1858, † $\frac{26}{7}$ 1866.
Josef, f. $\frac{25}{4}$ 1858.
Ingeborg, f. $\frac{15}{2}$ 1860 † i April s. å.
2. Helena Mathilda, f. $\frac{27}{3}$ 1816.
2. Oskar, f. $\frac{8}{3}$ 1818. Grosshandlande. Gift 1) $\frac{23}{8}$ 1849
med Antoniette Lundström † 1849, 2) 1852 med Antoinette
Berg, f. $\frac{20}{5}$ 1827.
2. ERIK WILHELM, f. $\frac{15}{4}$ 1820. Grosshandlande. Gift
 $\frac{11}{12}$ 1848 med Constance Bernhardina Berg, f. $\frac{10}{5}$ 1824.
barn: Arthur Wilhelm, f. $\frac{13}{6}$ 1850.
John Erik, f. $\frac{31}{1}$ 1852. Kassör vid Bergsla-
gernas Jernvägs-Aktiebolag.
Edmund, f. $\frac{6}{8}$ 1853.
2. Sophie Louise, f. $\frac{18}{8}$ 1824. Gift $\frac{7}{11}$ 1848 med sin
kusin, Grosshandlanden och R. N. O. m. m. Carl Johan Bruse-
witz, tab. 8.

Tab. 7.

JOHAN FREDRIK LEOPOLD (son af Elis Fredrik B.,
tab. 6), f. $\frac{30}{4}$ 1830. Grosshandlande och Brasiliansk Konsul. Gift
 $\frac{10}{10}$ 1854 med Hulda Agnes Juliana Evers, f. $\frac{27}{3}$ 1834;

barn:

Henry Elis Leopold, f. $\frac{17}{7}$ 1855.
Hilda Agnes Eleonora, f. $\frac{29}{3}$ 1858.
Edgar Victor Leopold, f. $\frac{11}{12}$ 1859.
Elis Fredrik Leopold, f. $\frac{30}{4}$ 1869.

Tab. 8.

GUSTAF (son af Carl Gustaf B., tab. 5), f. $\frac{15}{9}$ 1777 (eller
1778) † $\frac{24}{12}$ 1828. Handlande. Gift $\frac{6}{12}$ 1811 med Maria Char-
lotta Busch, f. $\frac{26}{10}$ 1791 † $\frac{16}{7}$ 1877.:

barn:

GUSTAF HENRIK, f. $\frac{3}{10}$ 1812. Artist. Intendent vid
Göteborgs Museum. Gift $\frac{21}{7}$ 1850 med Sofia Amalia Lindhé,
f. $\frac{7}{5}$ 1825;

- barn: Maria Gunnilla Carolina, f. $\frac{22}{11}$ 1850 † $\frac{24}{11}$ s. å.
 Johan Erland Gustaf, f. $\frac{16}{11}$ 1851 † $\frac{27}{7}$ 1869.
 Bror Sigvald Julius, f. $\frac{27}{7}$ 1859.
 Ulrika Charlotta, f. $\frac{20}{2}$ 1814 † ogift i April 1869.
 CARL JOHAN, f. $\frac{4}{2}$ 1815. Grosshandlande i Göteborg,
 R. N. O. Gift $\frac{7}{11}$ 1848 med sin kusin Sofie Louise Brusewitz
 (tab. 6);
 barn: Helena Maria, f. $\frac{1}{7}$ 1849, gift $\frac{7}{11}$ 1870 med
 Med. Doktor Henrik Settervall, f. $\frac{1}{6}$
 1834.
 Hilda Amalia, f. $\frac{15}{11}$ 1853.
 Anna Sofia, f. $\frac{22}{12}$ 1859.
 FREDRIK LUDVIG, f. $\frac{22}{7}$ 1816. Brukspatron, egare af
 Limmareds glasbruk. Ledamot af Riksdagens 1:ste kammare, R.
 W. O., R. N. O. Gift $\frac{11}{7}$ 1855 med Anna Elisabet Sofia Sa-
 lén, f. $\frac{11}{7}$ 1834;
 barn: Fredrik Nicolaus, f. $\frac{12}{8}$ 1856.
 Anna Elisabet Charlotta. Gift $\frac{22}{8}$ 1878 med
 Löjtnanten vid Väg- och Vattenbyggnads-
 Corpsen, Trafikdirektören vid Statens jern-
 vägar Sven Wilhelm Munthe.
 Ernst Gustaf, f. $\frac{30}{6}$ 1862.
 Carl Axel, f. $\frac{6}{12}$ 1870.
 Frans Victor, f. $\frac{4}{2}$ 1822 † 1834.
 Axel Wilhelm, f. $\frac{20}{3}$ 1827 † ogift $\frac{1}{5}$ 1875. Handelsbok-
 hållare.

Tab. 9.

JOHAN FREDRIK DEN YNGRE (son af Johan Fredrik B. d. äldre och Elis. Beckman), födelse- och dödsår okände, likaså hans gifte;

barn:

- Elisabet, gift med Borgmästaren i Södertelge Nelly, i hennes tredje gifte.
 Maria Beata, gift med en Postmästare Hjort i Skåne.
 Katarina Fredrika, gift med Rådmannen i Göteborg, sedermera omkring 1772 Domhafvanden i Wäne härad, Fredrik Georg Kall.

Bil. N° 18.

Ätten Ungewitter.

KRISTOFFER UNGEWITTER var den förste af denna släkt i Göteborg, der han under förra delen af 1600-talet nedsatt sig såsom slagtare. Diaconus vid Tyska församlingen 1649; † 1654 och begrafd $\frac{7}{3}$ s. å. Gift $\frac{7}{11}$ 1641 med Elsebe Moller, omgift $\frac{12}{6}$ 1655 med Petter Lübke och död $\frac{7}{4}$ 1684;

barn:

Ett barn † 1645.

Henrik.

Elsebe, gift $\frac{30}{4}$ 1672 med Daniel Brokmann, fällberedare, i dennes 2:dra gifte. (Han var förut gift med en Barbara † 1668;) möjligen är det samma Elsebe Ungewitter som $\frac{11}{9}$ 1678 blef gift med Mikel Roke.

HANS, f. 1646 † 1685. Egde 1676 tomt vid Kyrkogatan. Gift 1) $\frac{27}{4}$ 1675 med Dorotea Jordan, f. 1656 † 1679, 2) $\frac{8}{3}$ 1681 med Agnes Arens;

barn: Kristoffer, f. 1676 † 1677.

Dorotea, f. 1678, gift $\frac{18}{7}$ 1694 med Lars Olofson Böker.

Elsebe, f. 1679. Gift 1) $\frac{29}{5}$ 1702 med Henning Ebeling, 2) $\frac{1}{8}$ 1734 med Nic. Müller.

Kristoffer, f. 1681 † 1682.

Kristoffer, f. 1682.

Agneta, f. och † 1683.

En dotter † 1670. Gift $\frac{29}{10}$ 1665 med Hattmakaren Herman Spönsetzer, f. 1634 † 1679 i dennes första gifte.

Ett barn † 1653.

KRISTOFFER, f. 1652 † 1690. Bränvinsbrännare. Gift $\frac{22}{12}$ 1678 med Apollonia Herwegh, f. 1658 † 1696, dotter af Handlanden Adam Herwegh och dennes andra hustru Maria Körninges. Hon efterlemnade 2,640 daler s. mt;

barn: Maria, f. 1680. Gift 1698 med Jacob Crafft, som 1710 egde och behodde svärfadrens hus.

Barbara, f. 1682. Gift $\frac{8}{12}$ 1708 med Hand-
landen Cornelius Schael.

Kristina, f. 1683. Gift med Kyrkoherden Per
Sahlgren.

Kristoffer, f. och † 1684.

Elsabe, f. 1686.

Kristoffer, f. 1688.

Adam, f. 1689 † 1690.

Adam, f. 1690 † 1708.

Bil. N° 19.

Ätten Strokirch.

Denna släkt, som i handlingarne äfven kallas Strokark och Strohkirch men af Martin S. skrefs 1697 såsom här ofvan, kan väl antagas vara af samma ursprung som de adeliga och friherrliga ätterna Strokirek och von Strokirek, hvilka lära härstamma från Pfalz, men i hvarje händelse kan sambandet dem emellan icke uppgifvas.

MARTIN STROKIRCH är namnet på den förste af denna gren, men han torde icke hafva varit öfverflyttad till Göteborg. Detta är deremot fallet med

sönerna:

MATHIAS, f. $^{28}/_1$ 1602 † $^{31}/_5$ 1676, hvilken var bosatt här före 1630 och omtalas såsom husegare 1665, samt

DIDRIK (Dirk), f. 1609 † 1680. Han förekommer äfven under tiden före 1630, samt egde hus vid Södra Hamngatan, eller, som det den tiden endast hette, »vid stora Hamnen». Gift 1) $^{16}/_8$ 1640 med Margreta Henninge, † 1643, 2) $^{30}/_{11}$ 1645 med Sofia Twist, f. 1624 † 1681;

barn:

En dotter † 1648.

En son † 1651.

Ett barn † 1654.

MARTIN, f. 1659 † 1706 och begrafd $^{4}/_3$ s. å. Var Källarmästare. Gift med Ingrid Hansdotter, f. 1658 † $^{21}/_{12}$ 1693;

barn: Sofia, f. 1684. Gift $^{3}/_2$ 1707 med Stadsbokhållaren Jacob Östring, f. 1671 † 1712, son af Rådsförvandten och Med. Doktorn Olaus Östring f. 1625 † 1682 och Anna Maria von Ackern † 1675.

Johan, f. 1686 † 1689.

Brigitta, f. 1688 † 1690.

Katarina, f. 1690.

Carl, f. 1692.

Andrea, f. 1693.

Erdmoth, f. 1660 † 1671.
Jacob, f. 1663.
Cornelius, f. 1665.
Kristina † 1667.

Dessutom hafva i ofvanstående slägtledning icke kunnat inordnas: bröderna Lorens och Mikael, den förre Öfverkommissarie 1679 och den senare Sekreterare, samt Andreas, Pastor i Slöinge 1693.

Bil. N° 20.

Ätten Amija.

JOHAN, † 1641 och begrafd $1\frac{3}{12}$ s. å. Var Handlande och Rådsherre i Göteborg 1639, dit han förmodligen inflyttat straxt efter stadens grundläggning; omtalas 1627 och var 1634 en af Tyska kyrkans Föreståndare. Enkan begrafdes $\frac{1}{7}$ 1645;

barn:

JOHAN, gift $\frac{23}{6}$ 1645 med Sofia Hartz, † 1645. Ett barn dog 1646.

DAVID, f. $\frac{25}{4}$ 1616 † $\frac{4}{11}$ 1674. Var Handlande och egde 1666 hus, förmodligen samma $2\frac{1}{3}$ tomter, han 10 år senare hade vid Stora Hamngatan. Dref en klädesfabrik och anlade i förstaden Haga »en herrlig och skön trädgård». Gift $\frac{31}{5}$ 1646 med Antoniette Hartz, f. 1613 † 1681;

barn:

Maria Sofia, f. 1648 † 1715. Gift med Kamreraren i Generalkommerce-Kollegium Henr. Jac. Hildebrand.

DAVID, † 1706 och begrafd $1\frac{1}{3}$ s. å., 54 år gammal. Var en af Göteborgs mest framstående borgare, dref handel och stor rederirörelse. Rådsherre $\frac{19}{10}$ 1691. Gift $\frac{13}{6}$ 1682 med Elisabet von Saveland, f. 1667 † 1699, dotter af Handlanden Johan von Saveland (f. 1603 † 1672) och dennes andra hustru Webecka Beckman (f. 1637 † 1671);

barn:

David, f. 1684 † 1712. begrafd $\frac{8}{8}$. Gift $\frac{25}{2}$ 1712 med Anna Dorotea Biehusen, f. 1691 † 1729, omgift $\frac{10}{9}$ 1713 med Volrat Tham.

Johan, f. 1685 † 1705.

Antoinetta Maria, f. 1687. Gift $\frac{7}{5}$ 1708 med Gabriel Welt, adlad och baroniserad Stjerncrona.

Anna Sofia, f. 1690 † 1691.

Elisabet, f. 1692 † före 1699.

Henrik Jacob, f. 1696.

Elisabet f. 1699.

Bil. No 21.

Ätten Braunjohan (von Braunjohan).

Härstammar från Spanien, der den mest, enligt uppgift i svenska adelns ättartaflor, uppehöll sig i Granada och Cadix; kom derifrån till Nederländerna och vidare till Friesland, Westphalen och Sverige. I Spanien hette den Yan, men då en af flere bröder var mycket mörk, kallades han till skillnad Brauno-Yan, hvaraf namnet Brunyan, på franska Brugnan och på tyska Braunjohan härleder sig.

GERHARD BRAUNJOHAN förekommer på 1500-talet i Köln, var sedermera bosatt i Bremen men öfverflyttade till Göteborg, der han dog 1639. Gift med 1) en Guldenmeister, 2) en friherrinna Nagelin;

son:

CORDT (Conrad), inkom med fadren från Bremen till Göteborg och blef der Handlande, † 1642 och begrafd $14/6$ s. å. Gift 1) $13/10$ 1633 med Elsebe Westermann † 1639 och begrafd $7/12$ s. å., 2) med Elsabe von Oberberg, f. $15/9$ 1601 † $14/8$ 1680, dotter af Claus to Owerberg af adelig släkt i Brabant. (Anrep känner ej mer än ett gifte för Cordt B.;) hans första hustru var förut gift med Biskop Westerman och mor till Pastorn i Christine kyrka Mag. Nicolaus Westerman;

barn:

1. GERHARD (Gerdt), f. 1635 † $21/11$ 1702, begrafd $15/3$ Notarius Publicus i Göteborg. Justitieborgmästare $29/12$ 1698. Gift med Beata Påfvenfeldt, f. 1641 † $24/7$ 1675. Han lemnade i sitt testamente af d. $18/11$ 1702 åt brorsdöttrarne Johanna Elisabet och Beata sina hos staden innestående löningsmedel;

son: Cordt, f. och † 1671.

1. Cordt, se tab. 1.

1. (?) Elsebe, † 1706. Gift med Superintendenten i Karlstad Andreas Birgeri Kilander, f. 1666 † 1673.

2. HENRIK, f. 1642 † $27/3$ 1696. Kommissarie, Rådsförvandt $17/5$ 1688. Gift $7/1$ 1668 med Anna Spalding, f. 1645 † $16/9$ 1677, dotter af Justitiepresidenten i Göteborg Hans Spalding och Johanna Kennerdt (Kinnaird);

barn: Johanna Elisabet, f. 1668,
 Elsa Beata, f. 1669. Gift $17/10$ 1699 med Doc-
 tor Andreas Lundelius.
 Cordt, f. 1671.
 Hans, se tab. 2.
 Juliana, f. 1674 † 1676.
 Eupha, f. i Aug. 1675.
 Margreta Juliana, f. 1677 † 1678.

Tab. 1.

CORDT, f. $12/11$ 1636 † $13/4$ 1691, begrafd först $6/12$ s. å.
 Handlande 1659. Packhusinspektör 1671. Adlad $14/8$ 1690 med
 namnet von Braunjohan till Partilled. Egde 1666 hus vid Sö-
 dra Hamngatan; anklagades och häktades 1686 för kollision med
 luredrejare, men frikändes. Gift $9/5$ 1665 med Sara Carlberg,
 f. $31/1$ 1647 † 1701, omgift med Öfverste Gustaf Macklier;

barn:

Conrad, f. 1666 † 1736 Schoutbynacht.
 Johan, f. 1668. (Enl. Anrep 1670.) Romersk Riksgrefve.
 Nicolas, f. 1669 † 1670.
 Gerhard, f. 1670 † 1696. Löjtnant. Romersk Riksgrefve.
 Cordt, f. och † 1671.
 Elsebe, f. 1672.
 Elsa Lovisa, gift 1) med Landtmäteridirektör Johan Tran-
 sköld † 1699, 2) 1700 med Kanslirådet Johan Schmedeman.
 Gustaf, Carl, f. 1674 † 1684.
 Nicolas, f. 1678. Lagman. Gift 1736 med Catharina
 Cecilia Schiller, f. 1710 † 1780;
 barn: Carl Johan, f. 1739.
 Agneta, f. 1740.
 Peter Daniel, f. 1742.
 Henrik, f. 1679.
 Carl Rutger, f. 1680 † 1759. Kammarherre.
 Otto Wilhelm, f. 1684. (Enl. Anrep 1683) † 1706. Ryt-
 mästare.
 Christina Beata, f. 1685. (Enl. Anrep 1687.) Gift med
 Assessor Gustaf Gammal Ehrencrona.

Tab. 2.

HANS (son af Henrik Braunjohan och Anna Spalding), f.
 1672 † 1731 (?) Gift, ovisst med hvem;

barn:

HANS, f. 1707 † 1771. Handlande i Göteborg. Gift $15/11$
 1736 med Anna Margareta Schiller, f. 1711 † 1779;

barn:

Bernhard, f. 1741.

Petter, f. 1742.

Agneta, f. 1743.

Katarina, f. 1745.

Gustaf, f. 1746.

Rebecka, f. 1747.

Ulrika, f. 1748.

Elisabet, f. 1750. Gift 1774 med Handlanden Andr. Joh.
Andréen.

Juliana, f. 1751 † 1757.

Nils, f. 1753. Handlande. Gift 1780 med Cath. Charl.

Palmberg.

Fredrik, f. 1755.

Peter, f. 1756.

Derjemte förekomma: Fru Katarina (1670), kanske den-
samma som 1656 blef gift med Olof Simonson; och Sara Greta,
gift med 1757 med Johan Palmborg.

Bil. № 22.

Ätten von Ackern.

Ingen af de gamla göteborgsslägterna har i genealogiskt hänseende erbjudit större svårigheter än denna, och följaktligen återstår här mycket att rätta och tillägga. Då medlemmarne af denna ätt likväl på mångfaldigt sätt ingripit i stadens historia, torde det vara lämpligt att tillsvidare framlägga deras stamtafla, sådan den för det närvarande kunnat uppgöras.

Det vill synas som om de först till Göteborg inflyttade varit tvenne bröder: Rosier och Peter Jan v. A.

ROSIER VON ACKERN, som förekommer 1626, och begrafdes $17/8$ 1646, var en af Tyska kyrkans Föreståndare, samt blef President i stadens styrelse. Gift med Justina N., begrafd $12/4$ 1664;

barn: Gustaf, se tab. 1.
 dotter, begrafd $29/1$ 1626.
 » » $11/2$ 1631.
 barn » $18/3$ 1632.
 » » $17/6$ 1633.
 » » $28/11$ 1634.

Justina, gift $5/8$ 1660 med Jurgen Schwartzkopf.

PETER JAN VON ACKERN, gift $5/5$ 1625 med Trine Frantzen;

barn: Jacob, f. 1627 † $7/7$ 1691. Stadskassör. Rådsherre 1671. Egde 1676 hus vid Södra Hamngatan. Gift med Anna Wernle † 1708, dotter af Mikael Wernle, 1692 omgift med Öfverinspektör Hieronymus Berger, adlad Gripenstedt.

barn: Gustaf.

Frans.

Justina. f. 1640 † 1670.

Anna Maria, f. 1643 † $29/9$ 1675.

Gift $21/6$ 1670 med Rådman Olaus

Östring † 1682.

Johan, se tab. 2.

Albrecht, † $\frac{2}{2}$ 1707, begrafd $\frac{10}{2}$. Stadsbokhållare och Stadssekreterare. Rådman 1704. Var svåger med Kapten Henr. Wagenfeldt. Efterlemnade enligt inventarium 1707 en förmögenhet af 14,829 daler 21 öre s:mt.

Dorothea, † 1717.

Katarina, f. 1638 † 1669. Gift $\frac{29}{9}$ 1668 med Jacob Hertz.

Rebecka, gift $\frac{26}{4}$ 1693 med Apotekaren i Stockholm Johan Behrens.

Frans, Inspektör vid Stadens tjärnhof vid Stigberget. Egde hus 1666 och förekommer 1694, men var död före 1715. Gift med Annika Börjesdotter, syster till Matts Börjesson.

barn: dotter, gift med N. Beckman.

Rosier, var 1703 Löjtnant, 1713 Amiral.-kapten, begär $\frac{18}{9}$ 1717 få komma in i hospitalet för sin ålderdoms skull. $\frac{3}{5}$ 1718 gaf salige Herr Kapten Roser von Ackerns enka skrifteligen tillkänna huru hennes man förliden Söndags e. m. olyckligen vore omkommen i Gamlestadsån, begärandes efter hon intet skall ega hvarmed hon kan befordra den dödes lekamen till grafven, det henne måtte så mycket af sterbhusets egendom tilldelas, som han kan begrafvas med, och till sorgklädsel åt sig och barnen. Mag. resolv. att alldenstund sterbhuset tros vara så gäldbundet att det ingenting kan lemna, så bör hon till Måndagen ingifva ungefärligt förslag på husets vilkor. Gift med Maria Magdalena N., omgift med Kommissarien Lampert, lefde ännu 1721;

barn: Frans Jacob, Löjtnant.
Carl Henrik, vistades 1721 utrikes.

Anna Catharina.

Sofia Magdalena.

Charlotta Margareta.

Christina Elisabet.

Annika, g. m. Fältskären Lorens Brehmer, son af Rådmannen i

Kalmar Georg Brehmer, som dog
den $24/_{11}$ 1696.

Börje, † 1716. Handlande i Göte-
borg.

Roserus, Pastor i Varberg, och
JOHANNES, † 1685. Apotekare på Strutsen.
Gift, ovisst med hvem;
son: Jacob, † 1709. Lector Log. et Phys.
vid Gymnasium.

Tab. 1.

GUSTAF (son af Rosier v. A. och Justina N.), f. 1623 †
1697. Föreståndare för stadens hospital 1671. Gift $13/_{1}$ 1650 med
Altje Aman, f. 1628 † 1680;

barn:

Hillika, f. 1651 † 1711. Gift 2) $7/_{11}$ 1680 med Kaptenen
på tulljakten, Henrik Wagenfelt, f. 1640 † 1719.

dotter, † 1658

Maria.

Dorotea, f. 1659 † 1662.

Dorotea, f. 1659 † 1717. Gift $19/_{7}$ 1698 med Handlanden
och Rådmannen Fredr. Crantz.

Rosier, f. 1661 † 1663.

Rosier, f. 1665. Kapten. Gift med Maria Magdalena N.

En son † 1667.

Tab. 2.

JOHAN (son af Peter Jan v. A. och Trine Frantzen), f. 1628
† 1672. Gift $29/_{8}$ 1652 med Anna (Annik) Offerman, f. 1636
† 1681. Omgift $19/_{5}$ 1676 med Apotekaren Peter Neresius;

barn:

Ett barn † 1653.

En son † 1656.

Ett barn † 1661.

En dotter † 1666.

En son † 1667.

En dotter, f. 1664 † 1674.

Af denna släkt omtalas i öfrigt följande: Maria † 1702.
Anna omgift $1/_{3}$ 1674 med Apotekaren Johan Paul Rüdiger. Maria
Katarina, f. 1725, blef katolik. Hilke, gift $11/_{10}$ 1674 med
Lorens Jansson Börje, Skeppare på »Patientia», hvilken aflade
borgared $15/_{9}$ 1692 och betalte 3 daler s:mt i burpenningar såsom
infödd borgareson, var † 1721.

Bil. N° 23.

Ätten Uthfall (von Utfall).

CHRISTIERNUS NICOLAI, † $15/5$ 1673; var 1670 Kyrkoherde i Hjertum. Gift 1) med en vid namn Anna, 2) med en hvars namn ej är känt, men som lefde enka 1692;

son:

JACOB UTFALL, f. 1649 † $28/8$ 1709 och begrafd $5/9$ s. å. i Tyska kyrkan i Göteborg. Blef i samma stad Handlande och Rådman $1/1$ 1693. Bankokommissarie vid Bankokontoret derstädes 1693. Han och David Amija voro deputerade från Göteborg, för att anhålla om nämnde lånebanks inrättande. Gift $8/8$ 1675 med Maria Kuyhl, f. 1657 † 1707, begrafd $1/12$ s. å., dotter af Amiralitetskaptenen Wilhelm Jonsson Kuyhl och Maria te Letter, samt syster till Amiralitetskaptenen Johan Wilhelmsson Kuyhl, adlad Kuylensstjerna. Den $23/8$ 1709 underrättade Jacob Uthfall magistraten att han befann sig opasslig och lät säga att han ville afstå sin rådmansbefattning, om den i stället inrymdes åt sonen Wilhelm. Härom beslöt man inhemta Guvernörens mening, men förekom af den åldrige rådsherrens död. Han egde flera hus i staden samt egendomen Nordtaka på Hisingen, som han 1709 sålde, för att betala lån i banken;

barn:

Anna, f. 1676. Vistades 1713 i Frankrike för att indrifva ett arf efter sin aflidne man, Kapten Johan Simons.

WILHELM, f. enligt Anrep $24/11$ 1674 men enligt kyrkboken $24/11$ 1677 † $14/6$ 1753. Handlande i Göteborg. Rådman $16/10$ 1709 i sin fars ställe. Kommercierepresident der 1716, adlad s. å den $25/8$, von Utfall, jemte yngre brodern Kristian.

Kristian f. och † 1678.

Kristian, f. 1680 † ogift $6/8$ 1752. Korporal vid Lifdrabanterna 1741. Adlad, på samma gång som den äldre brodern Wilhelm, von Utfall.

Johan, f. $8/4$ 1681 † $11/3$ 1749. Amiral, adlad von Utfall. Gift 1709 med Maria Helena Göthenstjerna, dotter af Öfverinspektoren vid tullen i Göteborg Petter Tillroth (adlad Göthenstierna) f. 1659 † 1726 och Catharina Christina Paulin † 1730.

Maria, f. 1683 † 1684.

Jacob, f. $\frac{5}{12}$ 1684. Amiralitetskapten. Adlad von Utfall. Gift $\frac{25}{11}$ 1713 med Catharina Charlotta von Gerdes † 1720.

Petter, f. $\frac{24}{2}$ 1686 † 1754, Kommendör vid flottan. Adlad von Utfall. Gift 1) $\frac{16}{5}$ 1711 med Agneta Juliana Åkesson, † $\frac{24}{11}$ 1728, dotter af Bokhållaren vid Göteborgs fortifikation Åke Håkansson, 2) $\frac{4}{12}$ 1729 med Lucretia Dittmer, † 1730, i hennes 2:dra gifte, 3) $\frac{1}{6}$ 1731 med Maria Rambeau, † $\frac{4}{5}$ 1737, dotter af Politipresidenten i Göteborg Johan Rambeau, 4) 1738 med Anna Maria Lindh.

Marie, f. 1688. Gift $\frac{9}{7}$ 1712 med Ryttnästare Christoffer Ehrlich.

Helena Katarina, f. 1689 † $\frac{27}{6}$ 1750. Gift 1) $\frac{18}{1}$ 1711 med Kommendören Christen Gathe, adlad Gathenhjelm † 1722, 2) med Aessor Ernst Fredrik von Döbeln.

Carl, f. enligt Anrep $\frac{2}{3}$ 1690, men enligt kyrkboken $\frac{2}{3}$ 1692 † $\frac{13}{7}$ 1767. Lifdrabant 1722. Adlad von Utfall. Gift 1716 med Helena von Essen.

Bil. N° 24.

Ätten von Minden.

JOHAN von MINDEN, f. 1638 † 1699, är den förste af detta namn i Göteborg, der han bosatte sig som handlande. Egde 1666 en och en half tomt vid Drottninggatan. Gift $^{12}/_{10}$ 1662 med Margareta Sebrand, f. 1634 † 1700;

barn:

Gerdt, f. 1663 † 1701.

Johan, f. 1665 † 1667.

Dorotea, f. 1667 † 1668.

Johan, se tab. 1.

Anna, f. 1672. Gift $^{26}/_{12}$ 1689 med Räntmästare Erik Paulin † 1708.

Sybrand, f. 1672.

Dorotea, f. 1674 † $^{4}/_{8}$ 1737. Gift 1) $^{8}/_{10}$ 1695 med Handlanden Cornelius Bijhl, son af Claes (?) Cornelisson Bijhl och Ragnila Horn i hennes 1:sta gifte, 2) $^{26}/_{7}$ 1698 med »Med. Doct. et med. prov. Scaniae» Johan Jacob Döbelius, adlad von Döbeln.

Margareta, f. 1676 † 1734. Gift $^{3}/_{12}$ 1695 med handlanden Christoffer Liedberg, † 1724.

Tab. 1.

JOHAN (son af Johan von M. och Margareta Sebrand), f. 1669 † i vattensot 1719 och begrafd $^{13}/_{1}$ s. å. Handlande i Göteborg. Gift $^{18}/_{11}$ 1702 med Anna Maria Torringthon (Thornton) f. 1684 † i barnsäng 1718, dotter af handlanden Mackabeus Thornton † 1698 och Adelheid Falck eller Valck;

barn:

Margareta Maria, f. 1705 † 1706.

Mackabeus, f. 1706 † 1708.

Anna Maria, f. 1710 † 1740. Gift 1728 med Kapten Carl Gustafsson Örnewinge, f. 1691 † 1749, son af Gustaf Abraham Ö. och Agneta Lilljehöök af Gällared och Kolbäck. (Anrep upp-

gifver att den ifrågavarande Carl Gustafsson Ö. var gift med »en dotter till handelsmannen Vehmin i Göteborg, påtagligen en förvidning af von Minden.)

Elisabeta, f. 1711 † 1755. Gift $\frac{6}{6}$ 1735 med Guldsmeden Abraham Wirgman.

Margareta, f. 1715 † 1716.

Johanna, f. 1718. Gift $\frac{30}{4}$ 1736 med Peter Pettersson Eckman.

Bil. N° 25.

Ätten Schütz (Rosenschütz).

Den förste med detta namn i Göteborg är Sadelmakaren JACOB SCHÜTZ, född 1638 † 1690 och begrafd $^{22}/_6$ s. å. Gift 2) $^{13}/_2$ 1672 med Anna Herberg, f. 1642 † 1690, begrafd $^{18}/_5$ s. å. Man känner ej mer om honom än att han hade en bror Mathias Schütz, som var död 1699 och en syster Anna Catharina, gift med en Wendt;

barn:

Catarina, f. 1663 † 1713. Ogift.

Mathias, f. 1672.

Rosine, f. 1679 † 1680.

Samuel, se tab. 1.

Tab. 1.

SAMUEL SCHÜTZ, Handlande i Göteborg och Kongl. Konvoykommissarie. Hade någon tid varit bosatt i Norrköping. F. $^{31}/_1$ 1676. Gift $^{2}/_{12}$ 1706 med Anna Maria Prunck, f. 1687, dotter af Skeppsbyggmästaren Jacob Jacobsson Prunck och Catharina van Egmont. Han vann burskap $^{22}/_7$ 1707, aflade ed och betalte 6 daler i burpenningar och stälde i borgen Jacob Prunck och Hans Lind;

barn:

Anna Margareta, f. och † 1707.

Jacob, f. 1709 † 1712.

JACOB. f. 1709, döpt $^{21}/_2$ † $^{12}/_7$ 1772. Borgmästare i Göteborg 1750. Direktör i Ostindiska kompaniet 1752. Gift 1) 1734 med Christina Beata Olbers, dotter af Råd- och Handelsmannen i Göteborg Johan Anders Olbers och hans 1:sta fru Anna Thorsson, samt halfsyster till Majoren Erik Olbers, adlad von Oldensköld, 2) 1756 med Anna Maria Schméer, f. 1733 † 1784;

barn: Johan Henrik, adlad 1772 Rosenschütz.

Catharina, f. 1712.
Mathias, f. och † 1714.
Samuel, f. 1716 † 1717.
Samuel, f. 1719.
Anna Maria, f. 1721 † 1721.
Johannes, f. 1722.
Anna Maria, f. 1725.

Bil. № 26.

Ätten Silentz (de Silentz).

GOWERT SILENTZ, härstammande från en gammal adelslägt i Spanska Nederländerna, hvilken under hertigens af Alba regering rymde landet, var 1603 handlande i Lübeck, och införskrefs derifrån till Sverige 1619 af Gustaf II Adolf, för att inrätta kopparverket och myntet i Säter;

son:

WILHELM, Borgmästare i Säter 1649. Gift med Carin Nilsdotter, som lefde ännu 1667;

son:

HERMAN, Kapten vid Helsinge regemente 1675, dog 1677 under hemresa till Norrland af sina i slaget vid Lund erhållna blessyrer;

barn:

WILHELM, f. 1660 † 1719. Volontär vid General Skyttes dragoner 1677, afsked 1679. Landskanslist i Göteborgs och Bohus län 1680. Landssekreterare derstädes 1684. Stadssekreterare i Göteborg 1696. Notarius Publicus 1699. Justitieborgmästare ^{16/1} 1703. Justitierepresident i samma stad 1716. Adlad s. å. antagande namnet de Silentz. Lagman i Göteborgs lagsaga 1718. Gift med Ingrid Bruun (Bruhn), dotter af Borgmästaren i Kongelf och syster till Kyrkoherden i Morlanda Paul Bruhn. Hade 24 barn bland hvilka:

Herman erhöll ^{19/11} 1710 såsom Juris studiosus rätt att auskultera vid Rådhusrätten i Göteborg, då han måst lemna Upsala för pesten. Stadssekreterare i Göteborg 1719 i Håkan Ekmans ställe.

Gustaf, var död 1726; hade såsom löjtnant vid Skaraborgs regemente innehaft bostället Råsshult.

Catharina, gift med Handlanden Olof Häger. Govert, Notarie vid Rådhusrätten i Göteborg, † 1761. Hans son Wilhelm Adolf, f. 1740 † 1826, Krigsråd, var den siste af ätten.

ANNA ELISABET, gift 1699 med Lektor Johannes Flo-
rander.

Bil. N° 27.

Ätten Engelke (Engelcrantz).

HANS ENGELCKE † $\frac{3}{11}$ 1628 i Hamburg. Gift med Margareta Brehmers † $\frac{14}{4}$ 1672;

son:

CLAUS ENGELCKE, f. $\frac{23}{11}$ 1628 i Hamburg, † $\frac{28}{5}$ 1707, kom 1652 till Göteborg såsom handelsresande, bosatte sig der som handlande 1658. Gift $\frac{11}{5}$ 1680 med Catharina Möller, f. 1661 † $\frac{1}{5}$ 1723;

barn:

Margareta, f. 1681. Gift $\frac{29}{12}$ 1703 med Handlanden Marcus Leweson, var † 1715.

JOHAN (Hans), f. 1682 † 1719, begrafd $\frac{10}{5}$. Handlande i Göteborg. Gift $\frac{13}{4}$ 1714 med Benigna Eleonore Burchardin;

barn: Nicolaus, f. 1714.

Catharina, f. 1716.

Gotthelf, f. 1717.

Sofia Eleonora, f. 1719.

Nicolaus, f. 1696 † 1710.

Anna, f. 1685. Gift $\frac{28}{8}$ 1706 med Esbjörn Schiller.

Georg Jacob, f. 1686 † 1723.

Carolus, f. 1688.

Catharina, f. 1690 † 1742. Gift $\frac{3}{6}$ 1719 med Johan Herm. Harder, † född 1742.

OTTO FREDRIK, f. $\frac{24}{11}$ 1692, e. o. Kanslist i Kongl. kansliet 1713. Kansliråd. Adlad 1748 med namnet Engelcrantz. Gift med Anna Beata Albrekt.

David, f. 1696, drunknade 1710.

Nicolaus, f. 1714 † 1783. Pastor i Lundby 1762. Gift 1756 med Anna Ch. Bauman.

Bil. N° 28.

Ätten Radhe (Palmencrona och Gripenstedt).

Den äldste i Sverige kände af ätten torde vara Jöran Radde, som den 12 Okt. 1605 pliktade för det han öfverfallit tvenne af Nya Lödöse stads tjenstemän i deras embeten. Han torde varit far eller farfar till BRYNGEL RADHE (eller Radde), † $\frac{5}{11}$ 1679, Köpman och Källarmästare i Göteborg, samt egde hus derstädes 1666. Gift med Maria Hantons, † $\frac{11}{7}$ 1680;

barn:

JONAS RADHE. f. $\frac{5}{3}$ 1659 † $\frac{12}{9}$ 1706, likaledes Handlande i Göteborg och Källarmästare på »Kronan». Gift 1682 med Ingrid Berling, som i sitt 2:dra gifte fick Kommendören Lars Båtman. Denne, sonson af Skepparen i Göteborg Anders Bothman, och son af Skepparen för strandbåtarna derstädes Matts Båthman och Anna N., var född $\frac{5}{6}$ 1670, blef Kommendör vid flottan, adlades med namnet Palmencrona och dog $\frac{17}{10}$ 1724. När han gifte sig med Jonas Radhes enka, Ingrid Berling, blefvo de senares barn af honom adopterade och intagna under hans nummer och namn på Riddarhuset. De voro:

Torbern, fick 1704 börsdbref för att i
Hamburg lära den lofliga Kyperi-
professionen.

Johanna Carolina Radhe, f. 1685 †
1751.

Bryngel Radhe, f. 1689 † 1725.

Maria Elisabet Radhe, f. 1691 † 1772.

Henrik Radhe, f. 1695 † 1725.

Johanna Beata Radhe, f. 1700 † 1763.

Eva Christina Radhe, f. 1704.

Adopterade
Palmencrona.

JACOB RADHE, f. 1664 † 1706, begrafd $\frac{4}{2}$. Handlande i Göteborg. Gift $\frac{5}{4}$ 1695 med Catharina Tham, f. $\frac{14}{3}$ 1675 † 1746 i hennes 1:sta gifte, dotter af Volrat Sebastiansson Tham och Gertrud Helgers. Deras år 1717 lefvande barn blefvo, sedan modern omgift sig med Öfverinspektoren Hieronymus Berger, adlad Gripenstedt, intagne på hans nummer och namn på Riddarhuset;

- barn: Maria Christina, f. $\frac{19}{5}$ 1697 † $\frac{3}{4}$ 1736, adlad Gripenstedt. Gift $\frac{10}{11}$ 1714 med Amiralitetskammarrådet Börje Swart (stamfar för adel. ätten Nordenstam).
- Gertrud Elisabet, f. $\frac{17}{11}$ 1698 † 1742, adlad Gripenstedt. Gift 1) $\frac{21}{2}$ 1718 med Superintendenten Carl Sternell † 1719, 2) 1720 med Riksrådet Grefve Gabriel von Seth af göteborgsslägten Seth.
- Catharina Elisabet, f. $\frac{3}{2}$ 1700 † $\frac{25}{6}$ 1755, adlad Gripenstedt. Gift 1721 med Hofrättsrådet Lars Eneroth, adlad Ehrenstam, † 1744.
- Volrat, f. 1701 † 1710.
- Eleonora, f. 1704 † 1760, adlad Gripenstedt. Gift $\frac{28}{12}$ 1721 med Kanslirådet Johan Christian von Bahr.
- Jacob, f. $\frac{10}{6}$ 1705 † $\frac{19}{11}$ 1782, adlad Gripenstedt. Gift $\frac{13}{5}$ 1736 med Friherrinnan Ulrika Funck.
- Johan, f. $\frac{1}{9}$ 1706 † $\frac{26}{6}$ 1762, adlad Gripenstedt, Kommendör. Gift 1) 1735 med Maria Elis. Barchia, brorssons dotter till Riksrådet Grefve Samuel Barck, 2) 1742 med Inger Cath. Wigardt.
- Henrik, f. $\frac{1}{9}$ 1706 † 1731, adlad Gripenstedt.
-

Bil. N° 29.

Ätten Kuyhl (Kuylenstjerna).

JON KUYHL, född i Holland, införskrefs, enligt Anrep, (Svenska adelns ättartaflor) i Carl IX:s tid (?) till Göteborg såsom Arkitekt och Ingeniör; han anlade der slussarne och en del af fästningsverken, † 1660. Gift med Helena N, som 1648 jemte många andra begåfvade Tyska kyrkan;

son:

WILHELM JONSSON KUYHL, † 1670 («ein Calvinist» tillägger kyrkboken). Var 1657—58 Amiralitetskapten. Gift $\frac{1}{7}$ 1655 med Maria te Letter. f. 1634 † 1688, från Middelburg i Holland, men af spansk adelig släkt;

barn:

En son † 1656.

Henrik, gick i turkisk tjenst, der han antog namnet Ali Pascha.

Maria, f. 1657 † 1707. Gift $\frac{8}{8}$ 1675 med Rådman Jacob Uthfall. f. 1649 † 1707.

JOHAN, f. 1664 † 1745. Amiralitetskapten. Adlad med namnet Kuylenstjerna. Gift $\frac{14}{1}$ 1688 med Maria Mannerfelt, f. 1672 † 1740, dotter af Amiral-löjtnanten Mons Assarson Ruth, adlad Mannerfelt;

barn: Magnus, f. 1690.

Wilhelm, f. 1693.

Magdalena, gift $\frac{6}{1}$ 1679 med Handlanden i Göteborg Alexander Wilhelm Arentz, † 1696.

Cornelia, gift $\frac{7}{8}$ 1683 med Handlanden Antony van Egmont, f. 1645 † 1724.

Catharina, gift 1) $\frac{6}{1}$ 1679 med Peter Helmond. Hon ärfde 1703 slägtingar i Holstein, 2) med Fältskären i Halmstad Niclas Woldt, som var † 1705.

Bil. No 30.

Ätten Kinnaird.

Namnet skrefs 1697 af Wilhelm K. Kinnaird, eljest Kinnärd, Kinnerdt o. s. v. Af denna adeliga slägt från Skottland var danske Sjökaptenen Jacob Kinnaird (Kennerdt), hvars dotter med Elisabet Wedderborn, Johanna, f. i Dundee $\frac{8}{12}$ 1609 \dagger $\frac{9}{9}$ 1648, blef $\frac{26}{12}$ 1620 gift med Hans Spalding. Jacob Kinnaird var 1638 stämpelmästare i Göteborg;

barn:

Barbara, begrafd $\frac{20}{3}$ 1658.

ALEXANDER, f. 1618 \dagger 1688. Han var Handlande och egde 1666 hus. Gift $\frac{21}{4}$ 1650 med Magdalena Kleinschmidt, f. 1629 \dagger 1698, hvilken 1690 uthyrde till sonen Wilhelm sin ena krambod mot 27 daler s:mt i hyra;

barn: En dotter \dagger 1656.

Anna, gift $\frac{23}{9}$ 1688 med Petter Using.

Cornelis, f. 1659 \dagger 1673.

Wilhelm, se tab. 1.

Barbara, f. 1667. Gift $\frac{5}{12}$ 1693 med Carl Mathias Vonner.

Jacob, \dagger 1672, 16 år.

David (?) egde 1696 hus intill Martin Strokirchs källare, aflade borgared $\frac{6}{12}$ 1698. Borger-skapslöjtnant 1708. Gift med en dotter af Anders Thorson, omgift med Handlanden Samuel Bornander;

barn: Maria Kinnaird.

Tab. 1.

WILHELM (son af Alexander Kinnaird och Magdalena Kleinschmidt). Handlande i Göteborg. Gift $\frac{9}{12}$ 1690 med Elisabet Clarck \dagger 1716, dotter af Handlanden Robert Clarck \dagger 1689. Var 1706 bisittare i Kämnerrätten;

barn:

Jacob Alexander, f. 1692.

Magdalena, f. 1694.

Robert, f. 1695.

Johannes, f. 1697.

Ingrid, f. 1700.

Ingrid Elisabet, f. 1701.

Elisabet, f. 1703.

Bil. No 31.

Ätten Altensleben.

Hvem som varit den förste i Göteborg med detta namn, är icke känt; måhända har man icke att söka någon äldre än de två bröder, hvilka samtidigt förekomma i stadens häfder, nemligen:

ADAM ALTENSLEBEN och Christian, särdeles som om den förre står i kyrkboken antecknad 1675, »von Hamburg» † i April 1706 och begrafd $\frac{6}{5}$. Handlande. Gift, ovisst med hvem, men som dog 1688;

barn: Johan Gustaf, f. 1681.

Maria Cecilia, f. 1683 † 1703.

Paul, f. 1685.

Gerhard, f. 1687.

En son, f. 1688 † 1689.

CHRISTIAN ALTENSLEBEN, Handlande och Garfvare. Gift 1) $\frac{23}{5}$ 1683 med Anna Cecilia von Lengercken, f. 1663 † 1691, dotter af Henrik von L. och Anna Cath. Kieser; 2) med en dotter af Cath. Kieser, förut gift med Simon Schultz; hon dog 1697, 3) $\frac{7}{9}$ 1698 med Catharina Schotte, dotter af Rådsmannen Christian Schotte, sedermera omgift med Komministern i Alingsås, Olof Fahlberg;

barn: 1. Anna Catharina, f. och † 1684.

1. Cecilia, f. 1685 † 1686.

1. Johanna, f. och † 1687.

1. Johan Henrik, f. 1688.

1. Maria, f. 1690 † 1717. Gift $\frac{27}{12}$ 1707 med Jurgen von Lengercken, son af Martin von Lengercken och Maria Pohlman.

2. Elisabet, f. 1694.

2. Johanna Cecilia, f. och † 1697.

Bil. N° 32.

Ätten Jordan.

Den som först bar detta namn i Göteborg var PETTER JORDAN, om hvilken ingenting mer är känt, än att han dog 1655;

barn:

MATHIAS, f. 1614 † 1681. Bagaremästare och Ålderman. Diaconus vid Tyska kyrkan 1654. Egde 1676 ett hus vid Sillgatan och ett vid Drottninggatan. Gift 1) $\frac{5}{4}$ 1646 med Elisabet Thijsen † 1661, begrafd $\frac{12}{9}$ s. å., 2) $\frac{5}{10}$ 1662 med Märta (Martje) Claesdotter Brandt, f. 1639 † 1717, dotter af Klen-smeden Claes Clagesen Brandt;

barn: 1. Ett barn † 1650.

1. » » † 1653.

1. En dotter † 1656.

1. Martinus, f. 1656 † 1658.

1. Elisabet, f. 1661. Gift 1) $\frac{5}{4}$ 1692 med Marcus Leick, 2) $\frac{29}{12}$ 1697 med Minören Christian Wolfgang.

2. Regina, f. 1663. Gift $\frac{13}{11}$ 1688 med Mäster Jochim Marcus, Kronobagare, i dennes andra gifte.

2. Christina, f. 1668.

2. Sara, f. 1671.

2. Rebecka, f. 1678.

2. Katarina, f. 1680.

JOHAN, född 16.. Bagaremästare. Ålderman 1703. Förekommer 1686—1718. Enär om honom ingenting mer är känt, är det troligt att han lemnat Göteborg; uppsade sin »privata näring af bageriet» 1718. Gift med 1) Britta Westman, som var † 1724, 2) Britta Carlbom i hennes andra gifte;

barn: Petter, förekommer 1700 såsom lärjunge i Tyska skolan, men säges 1707 vara död i Amster-dam, då fadern fick betala begrafningskost-naderna med 28 daler s:mt.

Magnus, f. 1693, var 1722 Stadsuppbördsman, blef $\frac{20}{1}$ 1727 Quartermästare. Gift med N. som förekommer 1722. Måhända var det

deras son den Johan Jordan, som längre fram nämnes som Korporal, och hvars dotter Johanna Jordan dog 1758.

Dorotea, gift 1) 1713 med Kirurgen Joh. Fredr. Roempke, 2) $13/10$ 1730 med Kirurgen Jeremias David Conradi och 3) med Kirurgen Nic. Lundman.

NELTJE, gift $12/10$ 1647 med Lorens Johanson Braun, f. 1588 † 1675 i hans första gifte, son af Johan Braun och Anna Petersen (se Bil. N:o 34 Braun — von Braun).

PETER, f. 1615 † $30/1$ 1675. Bagaremästare. Diaconus vid Tyska kyrkan 1654. Gift $9/6$ 1650 med Maria Marcus, f. 1632 † 1712;

barn: 2 barn, † 1651.

1 » † 1653.

En son, † 1655.

Johan, f. 1659.

En son, † 1661.

Anna, f. 1661. Gift $22/2$ 1680 med Fältskären Johan Angelbäck.

Elisabet, f. 1662.

Katarina, f. 1664. Gift $4/11$ 1690 med Mäster Andreas Eckman.

Lorens, f. 1666.

Petter, f. 1668 † 1669.

Dessutom nämnas: Fru Neltje Jordans, gift $11/3$ 1656 med Cornelius Petterson, egde 1676 hus på Drottninggatan; Wilhelm förekommer 1671; Margareta, gift $25/9$ 1668 med Olof Bengtsson; Dorotea, gift $27/4$ 1675 med Hans Ungewitter; Maria, f. 1668 † 1738; Kristina, f. 1670 † 1746; Arabella Katarina 1668 och Brigitta 1746.

Bil. N° 33.

Ätten Spalding (Spalding och Hjelmberg).

Enligt Anrep, Svenska adelns ättartaflor, skulle denna släkt härstamma, antingen från adeliga ätten Spalden eller Spalding i Skottland, hvars stamfar, en engelsman, fick gods der för det han 1318 hjälpte Grefven af Murray, Thomas Randolph, att återvinna staden Berwick, eller skulle den härstamma från det i äldre tider bekanta klostret Spaldyny vid Hundington i England, derifrån tvenne munkar, Spalding kallade, på 1380-talet kommo till Sverige, dit de snart drogo flera släktingar efter sig.

Det senare antagandet torde väl sakna all grund, åtminstone uppvisas icke hos Anrep någon Spalding i Sverige före 1600-talet. Den förste af släkten som här kommer i betraktande är GEORG SPALDING, gift med Helena Ogilwie. Han bodde i Skottland och hade tvenne

barn:

ANDERS, Rådsförvandt i Plaue i Mecklenburg. Gift 1) på 1620-talet med Catharina Franck, 2) med Anna Kuhrman;
barn: Jacob, se tab. 1; samt

HANS, hvilken senare var den som först inkom till Sverige; blef Handlande. Rådman 1640 och Kommercierepresident i Göteborg $\frac{1}{1}$ 1658, samt derjemte svensk adelsman, sedan han styrkt sin börd, † $\frac{5}{12}$ 1667. Han var enligt Anrep gift $\frac{26}{12}$ 1620 med Johanna Kenerdt (Kinnaird), född $\frac{8}{12}$ 1609 i Dundee i Skottland, dotter af danske Sjökaptenen Jacob Kennerdt och Elisabet Wedderborn, båda af skotsk adel, samt dog den $\frac{9}{9}$ 1648. Utom det mindre troliga att hon skulle blifvit gift vid 11 års ålder, torde uppgiften om hennes dödsår bero på något misstag, ty, enligt Rådhusrättens i Göteborg dombok för åren 1630—1660, befinnes Hans Spalding den $\frac{29}{11}$ 1647 gift med Ingeborg, dotter af Rådman Daniel Nilsson, och sålunda måste hans förra hustru aflidit senast 1646. I Magistratens protokoll för 1703 återopas vid attesteringen af sonen Johans födelseår »en gammal engelsk bibel deri funnes af salige Presidenten egenhändigt gjorda anteckningar om alla hans barn»;

barn: Johan, f. i Göteborg $\frac{31}{7}$ 1632, döpt af Superintendenten Andreas Prytz i Gustavi kyrka. Svensk Kommissarie i Dunkirken.

Margareta, gift på 1640-talet med Öfverkommissarien Per Larsson, adlad Gripensvald, f. 1617 † 1676.

Johanna, † 1688. Gift 1) med Kapten Johan Wilhelmi † 1676, 2) med Kommissarien Mårten Kanterberg † 1701.

Hans, se tab. 2.

Elisabet, lefde ännu 1686. Gift med Nils Danielsson Borgenström, som var † 1671.

Anna, f. 1645 † $16\frac{1}{9}$ 1677. Gift $7\frac{1}{1}$ 1668 med Henrik Braunjohan f. 1641 † $27\frac{1}{3}$ 1696. son af Cordt B. och Elsabe von Oberberg (Bil. N:o 21).

Catharina. f. 1657 † 1698. Gift med Burggrefve Hans von Gerdes.

Wilhelm.

Katarina, † 1667. Gift $8\frac{1}{9}$ 1644 med Thomas Hacker.

Gabriel, se tab. 3.

Tab. 1.

JACOB, f. $15\frac{1}{7}$ 1625 † $16\frac{1}{10}$ 1676. Inkallades af farbrodern, Hans Spalding, till Sverige, blef Handlande i Göteborg, sedermera Rådman i Norrköping. Gift 1) $9\frac{1}{9}$ 1653 med Ingrid von Brobergen † 1663, 2) Enligt Anrep $23\frac{1}{3}$ 1664, men enligt kyrkboken $30\frac{1}{11}$ 1664 med Dorotea Dreijer † 1723, dotter af Rådmanen och Handlanden i Göteborg Martin Dreijer och Metta Brun;

barn:

1. ANDERS, f. $12\frac{1}{1}$ 1659 † $16\frac{1}{12}$ 1698. Justitieborgmästare i Göteborg $29\frac{1}{10}$ 1696 efter Johan Macklier. Gift 1688 med Magdalena Bunge † 1726.

son: Jacob, adlad Hjelmberg.

2. Georg- f. 1671 † 1721. Brukspatron. Antagligen var det denne Georg S. som blef gift med en dotter till Handlanden Christoffer Christofferson Sundelius och Johanna Schröder.

Tab. 2.

HANS (son af Hans Spalding och Johanna Kenerdt), f. $25\frac{1}{3}$ 1633 † $9\frac{1}{12}$ 1687. Gift 1) med Eva N., f. 1648 † 1681, 2) Catharina Wernle f. 1658 † 1690;

barn:

2. Mickael, f. 1684.

2. Katarina, f. 1685.

2. Jacob, f. 1686 † 1687.

2. Anna Maria, f. 1687 † 1688.

Tab. 3.

GABRIEL (son af Hans Spalding och Johanna Kenerdt), † 1687 och begrafd $7\frac{1}{12}$ s. å. Handlande i Göteborg och Kommerce-president derstädes $31\frac{1}{7}$ 1678. Gift 1) med en hvars namn är okändt, 2) $1\frac{1}{2}$ 1665 med Catharina Schmidt, † 1681, dotter af Herman Schmidt, † 1667;

barn:

Beata, enligt Anrep gift med en von Möller. Måhända råder här någon förvexling då kyrkboken uppgifver att en Johanna Spalding $15\frac{1}{4}$ 1705 blef gift med Kapten, sedermera Major Mikael Müller. Hon var † 1718.

Herman, f. och † 1667.

Johanna, f. 1668 (se ofvan hvad som sagts om Beata S.), † 1709, begrafd $26\frac{1}{12}$.

Johan, f. 1669. Stupade som Major vid Fredrikshald den $24\frac{1}{6}$ 1716.

Mikael, f. 1684. Kommendör vid flottan.

Herman, f. 1671, var Löjtnant 1697. Stupade vid Fredrikshald samma dag som brodern.

Elisabet f. 1683.

Catharina, f. 1685.

Anna, f. 1688.

Dessutom nämnes en Katarina Regina S., som 1715 var enka efter Herman Ström.

Bil. N° 34.

Ätten Braun (von Braun).

JOHAN BRAUN, af tysk adel, inkom enligt Anrep 1611 till Göteborg från Frankfurt a. M., bosatte sig här såsom Handlande och blef Rådsförvandt 1640; är antecknad som en af Tyska kyrkans Föreståndare 1624 och dog $\frac{30}{6}$ 1652. Gift 1) med en hvars namn är okänt, 2) $\frac{30}{5}$ 1641 med Anna Petersen, † 1652 och begrafd $\frac{30}{6}$ s. å.;

barn:

LORENTS, f. 1628 † $\frac{18}{6}$ 1675. Handlande i Göteborg, var husegare 1666. Gift 1) $\frac{12}{10}$ 1647 med Neltje Jordan, dotter af Petter Jordan (se Bil. N:o 32), 2) $\frac{21}{9}$ 1656 med Margareta Seth, † 1710, begrafd $\frac{6}{2}$;

barn: 2. Metta, f. 1657 Innebränd 1681. Gift $\frac{3}{7}$ 1675 med Rådsförvandten Johan Rising.

Andreas, f. 1659 † 1661.

Martin, f. 1665.

2. Dorotea, f. 1668. Gift $\frac{24}{4}$ 1694 med Johan Muntenius, (Munthe) pastor i Slagerup i Skåne, i hans första gifte.

En dotter † 1624.

CORNELIUS, f. 1625 † $\frac{4}{12}$ 1675. Handlande i Göteborg och Rådsförvandt $\frac{1}{2}$ 1675. Egde 1666 hus på Köpmangatan samt afstod 1670 tomt till det nya rådhus som detta år skulle byggas. Gift $\frac{9}{10}$ 1653 med Elisabet Kinnaird, f. 1625 † $\frac{30}{8}$ 1675.

barn: Johan, f. $\frac{29}{6}$ 1659 † $\frac{5}{3}$ 1710 af blesyrer erhållna i slaget vid Helsingborg. Öfverste vid Uplands regemente, adlad Braun till Tyllinge. Gift 1) med Maria Elisabet von Scheiding, 2) med Maria Silfversparre.

Jacob, f. 1663 † 1746. Från honom härstammar adeliga ätten von Braun N:o 1091.

Ett barn † 1632.

En dotter † 1636.

» son † 1643.

» dotter † 1644 och en dotter † 1648.

Af denna slägt finnes många, som icke med säkerhet kunna inordnas, nemligen: Metta Brun eller Braun, f. 1631 † 1712. Gift $16/9$ 1649 med Martin Dreijer; Metta, gift $23/3$ 1680 med Kapten Johan Balthasar Roxmann; Elisabet, gift $25/5$ 1692 med Hans Nyman, Auditör vid Kronobergs reg:te till fot; Johan, gift $13/7$ 1712 med Catharina Calms (barn: Peter f. 1713, Johannes f. 1715, Johan Gustaf f. 1716, Catharina Magdalena f. 1717); Johan Fredrik, gift $26/6$ 1719 med Anna Beata Runge, burskap som Handlande $26/9$ 1722 (barn: Magdalena f. 1721, Peter f. 1722, Johan Fredrik f. 1724, Magdalena f. 1725),

Svårigheterna vid uppgörandet af denna ätts genealogi hafva ökats derigenom, att namnet skrives omvexlande i kyrkböckerna Braun och Brun eller Bruun, hvilket senare äfven var namnet på en handtverkareslägt, som med den ifrågavarande ej tyckes ega samband.

Bil. No 35.

Ätten Herwegh.

Synes inkommit från England eller Holland till Göteborg med tvenne

bröder:

JACOB † 1641 och begrafd $^{22}/_{12}$. Hustrun † 1638, begrafd $^{26}/_{8}$;

barn: Johan, se tab. 1, och

ADAM, var † 1673. Handlande. Gift 1) $^{17}/_{12}$ 1637 med Altje Renderss † 1646, begrafd $^{17}/_{2}$ s. å., 2) $^{15}/_{4}$ 1648 med Maria Körninges, f. 1627 † 1673;

barn: En dotter begrafd $^{14}/_{11}$ 1648.

Ett barn » $^{1}/_{8}$ 1652.

En dotter » $^{19}/_{11}$ 1653.

Apollonia, f. 1658 † 1696. Gift $^{22}/_{12}$ 1678 med Christoffer Ungewitter.

Mauritz, f. $^{15}/_{5}$ 1661.

Adam, se tab. 2.

Jurgen, se tab. 3.

Tab. 1.

Johan (son af Jacob Herwegh), Handlande i Göteborg, erhöil burskap något af åren 1690—1692, egde hus 1699 och var gift med Ellika Höök. Borgerskapsfendrik 1705. Fick 1712 afsked som Borgerskapslöjtnant, och var då »öfver 50 år»;

barn:

Sara, gift med Nils Persson Sahlgren. Handlande och Rådman i Göteborg, † 1703, stamfar för släkten Sahlgren.

Tab. 2.

ADAM (son af Adam Herwegh), bosatt i Filipstad;

son:

Gustaf, † 1721. Lektor i Karlstad. Gift med Sara Elisabet Tilas, sedermera omgift med Brukspatron Steph. Svardz

son:

Daniel, f. $28/4$ 1720 † $28/9$ 1787. Biskop i Karlstad. Gift med Hedvig Johanna Unge;

dotter:

Sara Catharina. † 1782. Gift med Kongl. Sekreteraren Johan von Engeström.

Tab. 3.

JURGEN (son af Adam Herwegh), † 1667, begrafd $2/4$ s. å. Gift med Anna Borchet, f. 1626 † 1679;

barn:

Ett barn † 1651.

Anna Margareta, f. 1660.

Jörgen, f. 1662.

Catharina, f. 1664.

Derjemte förekomma: Sara, gift $19/11$ 1667 med Cornelius Pettersson; Cornelia gift $7/2$ 1675 med Johan van Egmont (se bil. N:o 8, tab. 1); Cornelia, gift $28/5$ 1676 med Hans Ybsen; Cornelia, gift $10/8$ 1680 med en skotte, Wilhelm Potter; Eva, gift $17/1$ 1686 med Daniel Kronck och Apollonia, gift $2/1$ 1694 med Wigand Skael.

Bil. N° 36.

»Köpp- och Handels Gilletz Articular.»

(Ur en i I afdeln. och Magistr. arkiv i perg. bunden foliant utan titel, inneh. afskrifter af div. Kongl. bref och resol. från 1600-talet.

Såsom detha Rijket vårt kiära Fäderneslandh, hafwer myckit gagn, styreckia och stoor prydnat der af, at städerna opkomma, tilwäxa och florera, men städerna icke kunna förkofras, tiltaga och komma i flor medh mindre handelen och commercierna wäll och ordenteligen oprättade warda; Commercierna och handelen kunna icke allenast inthet rätteligen inrättas och i godt skick försättias, uthan fast mehr fördempas och kastas omkull, så frampt the medh godhe ordningar och stadgar icke blifwa opbygde och underhåldne, och goda ordningar äre ther til okraftige om the icke uthi des tilbörliche vigeur werkelige, conserverade och oförkränchte håldne warda; Altså, och emedan denne stadhen *Giötheborg* sin opkomst förnembliqast af uprichtigh handel och negociationer här tiltagit hafwer, och kan icke des uthan här efter beståå, myckit mindre komma i wälständh, och des samptelige köp- och handelsmän hafwa begiärat til en rättskaffens och uprichtigh handels erhållande, at dem må efterlåtitt blifwa eth Handels Gille at oprätta, och derigenom få dhe ordningar för sigh beskrefne, som närmast kunna olagh och oskick uthi handelen afskaffa och fördempa; hvarföre deras begiäran til nöije och handelen til fortsättiande hafwer Stadz Magistraten welat som efterföllier:

1. *Till det första* Effterlåtes här i Götheborg at oprätta et Handels-Gille; skole för den skuld alle köp- och handelsmän, sampt och synnerligen, uthi sin handel och wandel wara H. Kongl. Maj:it och Sveriges Chrono, Staden Götheborg och des ordentelige Magistrat trogne, hulde, hörsame och rättrådige, ställandes sigh efter Sveriges Lagh, Stadzens Privilegier, Kungl. Ordinantier och Statuter, sampt af Stadzens Magistrat gjorde ordningar och stadgar.

2. *Till det andra* skall köpmännerna hafva macht at ställa någre handelsmän uthi wahlet, uthaf hwilka Magistraten sädhan wällier dem Äldermän och Bijsittiare, dhe der åhoga bära skole, och sigh der om winläggia, at handelen må waxa och tiltaga, och skole för den skuld wara plichtige at förebyggia och afwäria alla

hinder och oskick, som sigh kunna hoos en och annan yppa, och en ehrlich handel skadha och forderfwa, som äre flärdh, fals i wicht, måhl och aln, för dyrt och för högt köp, och wahrors obillige stegrande, sampt andre fehl, ehwadh namn the hafwa kunna, och handelens rätta lopp förolempa och turbera, och när the något oskick af wichtigheet och värde obserwera och träffa, skole the thet för Magistraten referera och berättta, men andre små bråth och fehl må åldermän med bjisittiare afdöma.

3. *Til det tridie* skole bådhe siefwe Gillebröderna sine förordnade åldermän och Bjisittare medh tilbörlich heder och respect handgå, jämwäll och dhe som uthan om köpmans societeten (sic!) äre, doch Borgare och under handel begrijsna, hålla dem i sitt tilbörliche värde, när de kunna hafva något medh dem at skaffa.

4. *Till det fjerde*; emädhan dhe köpmännen kunna behöfwa en wiss orth och ställe, der dhe måge sammankomma och om sin handel deliberera, dy oplåtes dem upbyggia sigh en Gille stuga, den samma widh macht hålla och der til, som dem bäst behagar och åsamier, förskott giöra.

5. *Till det fempte*; Ingen må sättia sig nedh i staden at drifwa handel och köpenskap uthi hwadh sort det hälst är, som icke tilförende antingen hoos någon ährligh man uthi 8 åhr och efter som ålderen är till tient och sädhan warit hans köpeswen i 4 åhr, eller elliest handelen rätt lärt hafwer och förståår.

6. *Till det siette*; när någon så tient hafwer, och will sigh til egen handel förfoga, skal han, förr än han der til träder, för Præsidenterna och samptelige Senaten sigh presentera och angifwa, wijsandes åldermäns och Bjisittiarnes wittnesbyrdh om sitt redeliga förhållande, hwar och huru länge han tient hafwer, och genom hwadh medel han täncker sigh til at nähra och uppehålla, och sädhan Burskap winna.

7. *Till det siunde*; När så händer at en köpman kommer ifrån andre Uth- eller Inlandske städer och orter och will sigh här i Götheborgh nedhsättia och handel drifwa, den samma skal sigh först hoos Commerce Præsidenten och sädan för samptelige Magistraten och Rådet presentera, och skal der tilbörlichen förhördh blifwa om sitt förriga förhållande, och uthi hwadh han täncker der efter at handla, och så framt alt skähligit pröfwat, och han der på winner Burskap, skal han sädhan försändas til Kiöpmans-Gillet at der medh Gillet sigh förena, antagas och inskrifwas; Men skall icke belastas öfwer sin förmåga, uthan effter hwars och eens medel och Gillets förslagh, som Magistraten skal föreslagas, serdeles öfwer the fremmande, huru the Contribuerade blifwa.

8. *Till det åttonde*; Skal ingen drifwa Borgarenähringh, som icke hafwer aflagd sin Borgerliga Eedh, och drager Borgerligh tunga, eller plichte efter Lagh och Stadzens Privilegier.

9. *Till det nijonde*; emädhan til en oprichtigh och wälbestält handel fordras, at den samma uthi wissa sorter parteres och förwaltas, och der emoth befljta dhe som macht och rådth hafwa här i staden sigh om at i hoop sambla och til sahlu hålla allahanda

sorter och alt det som dhe kunna bekomma och sällias kan, hwar af stoor oreeda och Confusion upkommer i handelen och näringsmedelen, så at den ene Borgaren den andre mycket præjudicerar och förtager des närings, dy skole åldermännen och samtellige Gillebröderna observera och i acht taga Kongl. Maj:t:z Ordinantz om handelens parteringh, så at hwar och en icke inmänger sigh i allahanda Sorter, uthan handlar åthminstone medh dhe Sorter, som närmast komma öfwerens, såsom til exempel: den som handlar med sijdhen, klädhe och lijnwahrer skal inthet befatta sigh medh något slagz krydderij, socker, confect, oliteler, hattar, ej heller någon Nurenberger jernredskap; den inländske små jernhandelen här under ej förståendes, eller annor handel; doch warder här medh inthet förbudhet at handla i gross medh alla handa wahrer.

10. *Till det tjonde;* Och på det dhe som medh wijn handla wela, måge wetha huru wijnhandel i gross skal förstås, Så förbioder Kongl. Maj:t:z allernådigste bref och befallningh at ingen, som icke gifwer Tapperians-accijsen (afgiften för vintapping) skall handla ringare ähn åhmetals; kan nu Gillet supplicando förwärfwa sigh någon lindringh här uthi, det står dem fritt och efterlåtit.

11. *Till det ellofte;* Althenstundh Borgerskapet här i staden hafwer igenom des ingifne postulatum den 7 Majj 1658 ahnhållit, at dhe förnehme skiepzredarne och handelsmän måtte tilhållas at handla i gross och icke inlåtha sigh uthi småhandelen, mycket mindre uthi hökerij, dy skola, deras skählige desideris til nöije, dhe som allena heela skep äga, eller sortera i skepzparter och importerlige negotiationer, obligeradt wara at försällia sine wahrer i gross, stycke, Tusende, hundrade, fämptijo, hela och halfwa läster och tunnetals, män icke mindre, på det dhe andre, som äro uthom den store handelen och lijkwall af handel dependera, måge hafwa der af sin Borgerlige näringsh.

12. *Till det Tolfte;* När Spannemåhl och andre Victualie pertzeler öfwer siön hijt til stadhen anlända, skal der medh hållas som wahnligt är, at ett wist kiöp blifwer slutit förr än något af ladningen röres, sedhan skole så wäll the oförmögne och gemene, som the rijke hafwa tilståndh at kiöpa wedh stranden och på strömmen, hwadh them tarfwer, och skole altidh the, som kiöpet slutha och sigh för prijset Obligera, hafwa tilståndh at behålla helftena ladningen, om dem så behagar.

13. *Till det Trättonde;* dher jempte och emädhan en stoor osedh och oskick tager öfwerhanden der uthi, at här kan icke eth skep eller farkost framkomma i skären eller på strömmen än det är fult af uppsnappare och olaglige upköpare, dy warder här medh förordnat och påbudt at ingen skal köpa något godz som siöledes ankommer förr än kiöp slutit är, såsom förmähles i den 12 Articulen; icke heller skole the någer Båtzmansföringar upkiöpa, förr än the til torgz komma och in i stadhen, widh förlust af Godzet och 40 marks straff.

14. *Till dhet fiortonde;* Skal ingen, som uthom handels- och

köpmans gillet och under handtwerken i gemeen rechnat warder, hafwa macht at föra något til salu i marknader, eller hemma i stadhen sällia salt, salt fisk eller andre köpmans wahrer, eller plichte den här emoth brotzlig är efter Lagh och laga stadga.

15. *Till dhet Fämptonde*; till handelns beqwemligare fortsättande, skole twenne ehrlige och uprichtige männ förordnas, som handels mächlare wara skole, hwilke efter aflagd Eedh skole deras embete troo- och rätträdeligen opwachta til Stadzens och des Borgerskaps nytta och fördehl; befinnas the uthhökra främmandes godz under deras egit namn och frijhet, hafwe förwerkat godzet förste gången, andre gången godzet och deras meklareembete.

16. *Till dhet Sextonde*; Ingen skall inlätta sigh uthi annars kiöp, uthan hwar och en må kiöpa det han rättmätigt åkommer; brytes här emoth, böthes efter Sweries lagh.

17. *Till dhet Siuttonde*; hwar någon finnes at föröfwa landkiöp, på hwadh sätt och under hwad skeen det öfwas kan, den samme skal plickta efter Lagh och Kongl. Maj:ts uthgågne placater.

18. *Till dhet adertonne*; Skall och en wiss platz och orth til förordnas, dijt salt fisk af allehanda slagh, som till stadhen kommer, föras skall och Edhswurne männ der till sättias, som skola pröfwa, packa och förhöija fisken, samt opsicht hafwa at fisketräden, som tunnor, halfwa tunnor och fierdingar, hålla deras wissa mått och stoorleek, dem circla och märkia och noga opsicht hafwa at icke något godz här förr sällies än thet som är oprichtigt; om så händer at någon sin fisk annorledes sällier, och finnes flärth uthi och blifwer beträdd, plichte efter som saken är, och lagh förmähler och godzet förfaller til Hospitalet; är flärth uthi, gänge som medh flärth förordnat är.

19. *Till dhet Nittonde*; Inge wägande wahrer måge sällias till fremmande eller af dem kiöpas förr, än dhe äre wägne på Stadzens wägh; hwilken annorledhes sällier eller köper böthe 40 mark och förbryte thet han sålde eller köpte.

20. *Till dhet Tiugonde*; Ingen fremmande skal hafwa op sin bodh oftare än två dagar i wekan, Tisssdagen och Fredagen ifrån klockan är 8 och til 11 om morgonen; warder någon brottsligh här emoth, skal straffas medh 40 mark böther, och skal Stadzfischalen medh Gilletz Äldermän här efter ransaka och inquirera.

21. *Till dhet Tiuguförsta*; dhe fremmandes Godz skall inlägias uthi wissa och der till af Magistraten förordnade huus, och der förwahras under Stadzens, Tulnährens och ägandens nycklar; warder något fremmande godz beträdd och funnit på annat ställe än förmält är, skal godzet warda förbrutit, och äganden sakfälles till 40 mark böther.

22. *Till dhet tiuguandra*; dem fremmandom warder icke wijdare efterlätit at liggia här i stadhen, opläggia sitt Godz och der medh handla, än Kongl. Maj:tz ordinantze, Nederlagz-Placatet och Kongl. Maj:tz Resolution, dat. Götheborg d. 20 Martij A:o 1660 gifwer, uttryckeligen tilstädia och ofwan förmäht är; Icke heller

skole fremmande Båtzfolk uthökra någre krydder eller socker, ringare än widh tijo eller tiugo pundetals.

23. Warder någon Stadzens Inwånare befunden, som sielf emothtager eller wethandes tilstädier fremmande Godz uthi sine huus inläggges eller insmyges, ware brotzligh efter Lagh til 80 marks böther.

24. Tager någon Borgare den fremmandes penningar eller godz till sigh at kiöpslaga der medh, den fremmande til fördehl och sin medhborgare til förfångh, antingen han skal derföre löhn hafwa eller ej, eller så kiöpslager at den fremmande skal saklööss wara; den samme skal bötha 80 mark och alt thet han medh fahr, den fremmandes och sitt egit, hafwa förbrutit, och den fremmande böthe 40 mark att han sitt godz såledhes uthfick.

25. Ingen Borgare, Gift eller ogift, skal hafwa sin bodh iblandh dhe fremmande.

26. Dhe fremmande skola inthet kiöpslaga sigh emellan inbördes eller medh någon på Landet boende, eller andre Städens borgare, som komma hijt til Stadhen; eller böthe 40 mark och godzet warde förbrutit.

27. Ingen Borgare i stadhen skal kiöpa af dhe fremmande ringare än styckie, tusende, hundrade och femptijo, lästetahls och dusinetals, widh laga booth och straff.

28. Dhem fremmandom warde förbudit at resa och fahra til marknader med sitt godz eller eliest der någon kiöpenskap drifwa, eller ock skuld af mana, ej heller föra sitt gods här ifrån Staden öfwer landh til någon stadh under Sweriges Chrono; brytes här emoth, förlöre godzet han fahr medh och handterar och böthe 40 mark.

29. The fremmande skole (och) må handla i Gross, som stykke, tusende, hundrade, dusine och lästetals, och ej mindre, eller fülle sin broth efter Lagh.

30. Gillets åldermän skole hafwa noga opsicht derpå, at dhe fremmande icke må bruka det sielfzwäldh at genom sitt omrusande i landet göra dem fremmandom Uthländskom som hijt komma kunnogt om handelens Continece här i staden eller annorstädes i Rijket, och wara omtänckte huru sådant missbruk ståår at afskaffa.

31. The fremmandhe Skepper och Båtmän warder tillåtit fritt at försällia uthur sine Båthar och äspingar efterskrefne Pertzeler: Pomerantz, Citroner, Limoner, wahnötter, Glasflaskor, Sill (skocketals), äple och päron (tunne och halftunnetals), Såpa (fierdingetals), teen (skålpundetals), ostar (stycketals), Kåhl och andre sådane waror, skinkor och mätchwurst (skocketals), Socker (toppetals) etc.

32. Ingen fremmande, ej heller Stadzens Inwånare, skal hafwa macht at uthskeppa kastwedh, mehr än til skepznödhtorfft behöfwat kan på reesan, efter som den är till, och som tilförende Uthgången Ordinantze der om biuder och befaller, hwilken ock skal uthi tilbörlich acht tagen warda.

33. Ofwan antecknade böther skola medh alfwar uthfordras at utthagas af de brotzlige, och af dem taga $\frac{1}{3}$ åklagaren, $\frac{1}{3}$ Gillet och $\frac{1}{3}$ falle till Stadhen; men der någon sak kan förekomma, som icke immediate eller omedelbart, som elliest bör komma för stadzrådet, uthan kan af sielfwa Gillet slijtas och afhielpas, och blifwer fält til böther, the böther skola och må til Gillehuset förfaldne wara.

Om kiöpmäns drenger och Påikar.

1. När någon kiöpman tager en Poike till tienst och hafwer försökt och pröfwat hans skickelighet uti et fiärdedels eller halft år, om så länge behöfwes, då må han inskrifwas i kiöpmans Gillet, och skal han tiena för Poike i 8 år, och sådhan för kiöpswen i 4 år, som i den 5 Kiöpmans-Gilletts punct förmäht är. Och när en Poike warder uthi Gillet inskrifwen, skal han gifwa til Gillet $\frac{1}{2}$ Rdr och til kramerbodhen $\frac{1}{4}$ Rdr.

2. En kiöpmans eller Gillebroders sohn skal icke mindre än andra Obligerat wara at tiena och handelen lära, och inthet tilståndh hafwa sin egen handel at begynna förr, än han den rätt förståår; och skal gifwa til Gillet 10 R:dr och til kræmareboden $\frac{1}{2}$ R:dr; den som sigh en Gillebroders dotter eller Enkie befrijar, och till hustru bekommer niuter samma frijheet.

3. När dhe som icke äre kiöpmäns och Borgare söner, eller niuta samma frijhet, således tient hafwa och rätt lärdt sin handel, skola the giöra sin borgerlige Eedh, gifwa Stadhen sin rättighet och derpå winna burskap.

4. När the fremmande Poikar, som annorstädes någre år hoos kiöpmän tient hafwa, och något uthi handelen lärt, skole sine uthståndne lärråhr til gode åthniuta, efter åldermännernes godtfinnande.

5. När the fremmande Poikar och drenger hafwa uthtient sine wederlagzår, då skola the förr än the sin egen handel begynna och drijfwat, gifwa til Gillet 50 R:dr och til Kræmerbodhen 1 R:dr.

6. En Poike äger sin huusbonde nöijachtigh borgen ställa för ährligh och trogen tienst, och at han sin tienst årh tilböriligen uthålla skall: Uthi sine Poike årh må han ingestädes uthgå af huset, uthan sin huusbondes eller mathmoders förlof; han må icke heller bära penningar hoos sigh hemligen, uthan om honom någre penningar kunna tilfalla, då skal han dem sin huusbonde lefrera at förwara.

7. En kiöpmans och Borgare Poike och tienstedrengh skole i klädher rätt och slätt hållas, så at the icke medh snöre, silkesbandh och knappar eller annat dem orimligt, besatte och stofferade warda.

8. Om en Poike eller tienstedrängh warder funnen på källare eller krogar och anställer gjästerij, och sin huusbondes pen-

ningar försätter och förslundrar, det wari hemma i staden, på reesor eller uthi marknader; då hafwer huusbonden macht honom uthur sinienst at drifwa, fast han hart när hadhe uthtient; ej heller skall han af en annan tilienst antagas, och inthet den rättigheeth niuta, som den sinienst tilböriligen uthfører.

9. När en Poike hafwer sina åhr uthtient, skal han efter Contractet icke gifwa sigh iienst hoos en annan, uthan tiena samma huusbonde och mathmoder, om han eller hon honom behöfwer för billigh löhn, der om Gillets förmän inseende skola hafwa, at hwarken huusbonden eller tienaren skeep för när.

10. Ingen kiöpman skal den andras tienare och swen tubba, och under hwariehandaskeem draga ifrån sin huusbonde; han skal icke heller hafwa något åth honom i förwaring, uthan hans huusbondes wethenskap, ej heller tillstädia Poikar och drängar hoos sigh deras sammankomster hafwa, penningar at förlösa; ehvem här emoth bryter, straffas effter som gierningarne äre til och lagh förmår.

11. Kiöpmans Poikar och swenner skole wara höflige uthi sine ärender, när the af huusbönderne til någon skickade warda.

12. Om någon så tienar och sigh i sinienst så wäll och skickeligen förhåller, at han synes meritera dimission uthur tiensten och tillåtes uthi egen handel at inträda förr än föreskrefne tienstähr förflutne äre, stånde då till heela Gillet det at pröfwa och erkenna, och des åldermän sådant hoos Magistraten angifwa at han tilböriligen må vinna burskap.

13. Gillet må hafwa macht at lägga böther på drängar och swenner, som bryta emoth desse articlar, doch efter Sweriges lagh. och uthi det som Rådhusetz och Magistratens egentelige jurisdiction icke angår.

14. The handelsmän, som nu sin egen handel drifwa, och icke medh attester och wittnesbördh kunna bewiisa det the sina åhr hoos en kiöpman redeligen och tilböriligen uthtient hafwa, skola först förena sigh medh Gillebröderna, och sädhan Contribuera til Gillet efter Åldermannens och Bisittiarnes godtfinnande; den som här uthinnan brotzhlig finnes, och sigh wägerligh ställer, skal sin gatubodh tilslutha och medh sin kiöphandel aldeles afstå til des han sigh beqwemar.

Desse ofwanskrifne articlar hafwer Magistraten för närwarande tijdh williat författat låta, hafwandes sigh förbehållit dem effter Stadzens och Borgerskapetz nytta, samt handelens rättmätige lopp och upkomst at förändra och förbättra; I medler tijdh skall Gillet och des åldermän sigh låta angelägit wara at alle desse puncter tilböriligen i acht tagas, practiceras och obrotzhligen hållas måge.

Till yttermera wisso är detta med Stadzens insegel confirmerat, Actum Götheborg d. 22 Februarij A:o 1661.

Bil. № 37.

Instruction uthur Handels-Gilletts articklarna fattadt för Crämar Budet (Nils Eriksson), hwar efter han hafwer sigh att rätta och att uthi gran acht taga. (Ur I afdeln. och Magistr. arkiv. Samma prot. som föreg., sid. 67.)

1.

Han skall efter den andra Handels Gillets punct i godh acht hafwa att rätt ahl, wicht och mått etc. uthan sweek brukas.

2.

Efter den fempte punct noga ransaka, att icke någon drifwer handel, som icke antingen är i Gillet intagen, eller bör och kan intagas, hafwandes tillbörligen sine åhr uthtient, eller eliest handelen nogsampt kunnog. Men der någon hafwer i många åhr brukat handell, synes skiälligt att med den beskedeligen handlas.

3.

Efter den ottende punct, att ingen handlar som icke sin borgelig eed aflagt och burskap wunnit hafwer.

4.

Efter den 9:de förfara och granneligen i acht taga, att hwar och een blifwer wid eenahanda handell och icke intränger sigh i andras partering, uthan rättar sigh efter kongl. förordningar och bem:d 9:de Gillets artikle.

5.

Efter den 13:de eftersökia om någon gör olageligt kiöp på strömen, eller genom uppsnappande båtzmansförning kiöper förr, än den till torget förd är.

6.

Efter den 14:de i godt minne hafwa, att ingen handtwärkare må olofl. handla eller kiöpmans wahror till marknader föra.

7.

Efter den 16:de att ingen inlåter sigh i eens annans slutna kiöp.

8.

Efter den 17:de efterspana och uppenbara alt Landtkiöp, som warder föröfwat, det ware på hwad sätt och under hwad skeen det wara må.

9.

Han skall efter den 21 punct: 1) Sin alfwarsamma flijt använda der på, att ingen fremmandes godz på annat ställe än uthi förordnade Stathens Nederlagshuus lägges eller insmyges; 2) Oförsummeligen sigh finna låta twenne dagar i weekan, om Onssdags och Fredags morgon, frå 8 slår och till 11 på Stathens Nederlagshuus, hwar de fremmandes boder äro, och fljigt på see, det alt af dem obrotzligen giöres, och icke öfwer tiden med bodarnes igenläsande uppehälles; 3) Isynnerheet hafwa upsicht att icke fremmande med främmande, eller med någon på Landet boende, eller annars Stadzborgare handla, eller olagelige köpare sigh i hoop sättia och sammanhåldh köp giöra; 4) Han skall plichtig wara att ransaka efter Commissions godz och handel, och för denskull finnas tillstädes när skepp och Fahrkoster anlända, fljigt på Packhuset upwachandes, och så lagandes att alt fremmande godz, det ware Commissions godz eller af annan beskaffenheet, må införas och uthi Stathens Nederlagshuus läggias, på det all olaglig och skadelig handell må förtagas och afskaffas, stadzens borgare till förkofring.

10.

Efter den 22 punct see der på, att fremmande Bätzmen deras gods icke uthökra i mindre sorter än dem förlofwat är, medh 10 och 20 *℔*. talls krydderier.

11.

Efter den 23 granneligen förnimma och upspana om någon Borgare låter fremmandes gods i sitt huus eller under sin förwaring bringas eller insmygas.

12.

Efter den 24 fljitel. förfara om någon borgare handlar med fremmandes penningar eller gods.

13.

Efter den 27:de der på acht gifwa, att icke någon Borgare med fremmande handlar uthi mindre sort än Tusende, hundrade, femtijo, Läster, och dosintals.

14.

Efter den 28:de städse wara ombetänckt att hindra, det icke någon fremmande reeser med gods på landet, eller till någon stadh eller i marcnader någon köpenskap drifwer, eller skuld manar.

15.

Efter den 31 punct. förlofwat fremmande skeppare och Båtzmän utur dheras Espingar att sälia skoocke- Tunne- halftunnetals, Såpa fierdingetals, Theen skålpundtalls, men Ostar stycke och sukker toppetalls.

När nu någon motwilligewijs handlar och brytter emot ofwanskrefne puncter, och warder beträdd och öfwertygad, då skall executionen dirigeras iämpte Gille artiklarne efter Swerriges Lagh, kongl. statuter och handelsordinantien.

Såssom Kongl. Maj:tt uthi dess uthgångne General Skråordning, som för Lagh skattas och hållas bör, allernådigst befaller att intet Gille skall hafwa sin sammankompst föruthan Magistratens lof och minne, Dy föobligeras Handels-Gilletts förmän, att, när sammankomst dem angelägen är, der om Commercie Præsidenten notificera, hwilken, eller en annan af Rådhet i hans ställe, skall komma medh dem tilstädes, och uthi deras samqwemb præsidera, och skola dhe bruka för skrijfware een edzsworen stadsbetiente Notario.

I det öfriga rättar han sig efter dhe andre Handels-Gilletts artiklar, så lagandes dhe måge tillbörligen practicerade blifwa, så wijda det hans ämbete wedkommer och honom anstår. Actum Götheborgs Rådhuus den 30 Octobris A:o 1671.

Bil. № 38.

Pass för Gabriel Spalding att resa från Göteborg till Dunckerque och vidare (ur I afdeln. af Magistr. arkiv. Copia Literarium pro Annis 1670—1674, sid. 42).

»Nos Burggravius, Præsides et Senatores Civitatis et Territorij Gothoburgensis præmissa studiorum atque amicitiae nostrae oblatione, notum, facimus præsentium exhibitorem, Sereniss:mæ Regiæ Maj:tis Sveciæ subditum, atque hujus Civitatis Civem Honestum Gabrielem Spalding nobis exposuisse prosectionem sese primum Duynkerken, inde vero in Angliam, aliasq. exoticas provincias negociorum suorum causa parare, in cecuritatem itineris sui à nobis libellum commeatus explorans. Idcirco cum civium nostrorum desiderijs et commodis providere ô munijs nostris haud alienum esse regetemus, omnes et singulos, respectû unius cujusq. eminentiæ ac gradus qua par est humilitate, reverentiâ et amicitia obsecramus, ut prænominatum Gabrielem Spalding non modo humaniter habeant, verum etiam eum cum socijs et rebus suis tuto vie ac redire patiantur. Quod nos, simili aut alia data occasione referre haud gravemur. In fidem præmissorum sigillum Civitatis nostræ hic affigi curavimus. Gothoburg. die 24 Majj Anno 1671.

Bil. N° 39.

Äktenskapsförord mellan Herman Gieseke och Johanna Christina Tham af den 10 Dec. 1694.

(Ur »Protocollum Hället uthi Giötheborgs Öffwer Rätt Ifrån den Tridie Januarij Till den Trettiondeförsta December A:o 1695—8 April.)

»Uti den högtlofwade heliga Trefaldighets namn Amen. Al-
denstund igenom Guds särdeles skickelse effter mogit betänkiande,
sampt icke mindre bägges wåre egit än som wår respective högt:de
Föräldrars och Swärföräldrars sampt flere wederböranders gode
råd, ja och samtycke, ett ährligit, Lofligit och Christeligt ächten-
skap är slutit, bewilljat och å bägge sidor samtyckt emellan mig
Herman Gieseke och mig Johanna Christina Tham, hwilkets
fullbordan med kyrkans band och Christelige Ceremonier nu innan
kort wij äre i Herrans namn sinnade att låta winna sin fullbor-
dan och wärckeligheet; Ty är det dessförinnan så emellan oss
bägge Christelige contrahenter sielfwe, som och i synnerheet emillan
mig Herman Gieseke och min högt:de hierteligen k: jungfru Bruds
högt:de respective k: Föräldrars och k: Swärföräldrars, Råd- och
förnåme handelsman Herr Volrat Tham, sampt min högt:de k:
Swärmoders, den Ehreborna Gudfruchtiga och mycket dygderijka
Matronan h: Gertrud Helgers, belefwat och förfaskedat wordet,
som utij detia pacto antenuptiali eller ächtenskapsförord, och föl-
jande artiklar ord ifrån ord förmält warder, hwilket wij för den-
skull å bägge sidor wele, och oss samt wåre arfwingar och effter-
kommande, här med i krafftigste Form förbinde oryggeligen att
hålla, och utom någon exception, limitation eller hwarjehanda in-
terpretation stricte och effter ordens och bookstafwens lydelse wed
hwarjehanda oförmodelig händelse, denn Gud dock nådeligen af-
wände, att hålla och effterlefwa, som och här med effterlåta och
tillstå, att den samma i Stadens Protocoll måtte till Laga krafft
inteknat warda.

1. Lofwar och tillsäijer jag, Herman Gieseke, att i fall det
så wore Guds behag, att jag såsom man först måtte från werlden
skilljas, eller och elliest (: det dock Gud förbiude :) uti min Lijfs-
tjid något ondt och swårt missfälle, det hafwe hwad för namn
det hafwa må, mig tillstöta och olyckeligen hända kunde, då skall
på sådant dödsfall och olyckelige händelser min antingen effter-

lätne Enkja eller och ännu warande k: hustru Johanna Christina Tham sin till mig af sine k: Föräldrars ägendom utj mitt boo med sig införde brudskatt, nembligen Sextusende daler Silffermynt i reda penningar, samt med Tvåtusende daler Silffwermynt för hennes mig tillbrachte mobilier och silfrkärilen, samt andra af hennes k: föräldrar på henne använde omkostningar, såsom och alla juveler, som hon då hafwa kan och i behåll finnas, riktigt och föruth framför all annor gäld och skuld det wara må, ja och framför mine barns af förriga ächtenskapet hoos mig innestående moderne arf, af oskipto boo föruth taga och bekomma, och sådant i reda penningar om the finnas, eller och andre the allerredaste medel, som utj boet kunna finnas att tillgå. Skulle det och hända, att wällbem:te min käraste under vårt warande ächtenskap något arf på hennes sijda tillfölle, det wari sig lijtet eller mycket, så skall på dhe händelser, som här ofwanföre talde äre, hon i lijka måtto alt sådant, det minsta med det mästa, antingen i reda penningar, om the i boet finnas, eller och theraf i mangel utj andra the aldraredaste medlen först uttaga och af boet bekomma. Och när som der effter åth mine barn af förra ächtenskapet sitt moderne arf och andeel af resten undfått hafwer, samt Creditorerne (: om elliest någre skulle finnas :) theras fordringar betalte äro, skall det som öfwer skiuter, då delas effter Sweriges lag emillan wällbem:te min käraste och samptelige mine barn af bägge kullarne.

2. Skulle det och den högste Gud så behaga, att mig Johanna Christina Tham först genom een Salig död ifrån werlden hädankalla, så är på sådan händelse detta min, Herman Gieseke, och min, Johanna Christina Thams, nu föruth gjorde willja och stiftan, denn wij ochså wele fast och oryggeligen hållas skola, att wåre k: barn, som wij utj Gudsfruchtan tillsammans aflandes warde, samma præference och förmåner utj qwarlåtenskapen äga och hafwa skola, som utj föregående förste artikel förmält är, i fall att jag, Johanna Christina Tham min k: man, Herman Gieseke, öfwerlefde, nembligen åttatusende daler silffwermynt i reda penningar, eller om the icke finnas, då i andre dhe redbaraste medel, som i boet finnas att tillgå, sampt med jouveler och alt hwad som under vårt warande ächtenskap mig, Johanna Christina Tham, kan arfweligen på min sijda kunna wara tillfallit, dock detta så förståendes, att så länge jag, Herman Gieseke, lefwer och något af barnen ännu omyndigt är, och sielf sine medel icke förstå kan, blifwer dess anpart i sådant dheras moderne som förbemält är hos mig inneständes, utan någon ränta eller räntas fordrande, men när något af dem till den ålder och åhr kommer, att dhe medlen sielf förestå kunna, skola hwarthera sin andeel utj förbem:te åttatusende daler Silffwermynt reda penningar, eller, i fall att dhe icke finnas att tillgå, då uti andre redbaraste medel, som i boet kunna finnas, sampt med dess andeel utj juveler och alt hwad mig, Johanna Christina Tham, under warande vårt ächtenskap genom arfsrätt på min sijda kan wara tillfallet, riktigt och owägerligen af mig, Herman Gieseke, såsom fader uthfå och om händer bekomma.

3. Der ock så effter Guds nådige willja och behag det skulle hända, att jag, Johanna Christina Tham, först ifrån werlden skilljas måtte, utan att lembna något barn eller lijfsfrucht lefwandes effter mig, då är på sådan oförmodelig händelse ingen närmare arfwinge effter mig än min högt:de k: fader Herr Volrat Tham, och min högt:de k: moder h. Gertraut Helgers, om de då lefwa, och i widrigt fall mina k: syskon och anhörige, som effter Sweriges lag jus representationis i sådant fall böra hafwa och samarfwa äro, hwilke alla förbem:te nu warandes eller häreffter tillkommandes samteligen och synnerligen igenom min k: fader Herr Volrat Tham och min k: moder h. Gertraut Helgers, som ännu i lifwet äro, och desse pacta antinuptialia samtycka, och af fader- och moderlig samt egen anstående rätt och myndigheet, för sig och sine effterkommande, i alla Clausuler bewillja, sampt för sig, sine barn och effterkommande såsom ett reglemente i denna materien lembna welat, här med renuntiera och aldeles afsäga sampt sig begifwa all rätt och tilltaal hos min tillkommande k: man och make, Herr Herman Gieseke, om arf eller arfs fordrande effter mig, Johanna Christina Tham, dock med den Condition och förord, att Herr Gieseke i ett för allt till mine laga arfwingar som förbem:te äro skall pliktig wara att owägerligen uthgifwa och åter lefwerera min af mine högt:de k: föräldrar medgifne brudskatt, offtabemälte Sextusende daler Silffwermynt, och alt hwad som mig, Johanna Christina Tham under vårt warande ächtenskap kan å min sida arfweligen tillfallit wara och i boet inbracht, och skole desse mine arfwingar på sådan händelse samma rätt, præference och förmåhn med denna andeels uthfordrande hafwa, som mig, Johanna Christina Tham, i förste artiklen föreskrifwen är, aldeles så god och intet sämbre.

Till wisso och stadfästelse att detta å bägge sidor för oss och alle wåre effterkommande fast och oryggeligen hållas skall, hafwe wij detta Instrument författas låtit, hwaraf wij bägge Contrahenter nembligen Jag Herman Gieseke och jag Johanna Christina Tham, een Copia behålla och originalet wåre respective k: föräldrar och swärföräldrar, Herr Volrat Tham och h. Gertrud Helgers, hörsamt tillstålla, hwilka jemte oss desse antinuptialia pacta med sina händer, namn och signeter undertechna och utj alla Clausulis stadfästa, i tillkallade wittnens, den ährwürdige och höglärde Herrens, Magister Johan Otto Burchardi och Herr Claes Engelkens närwaro, som skedde i Götheborg den 20 December som war den ottende dagen före wår Bröllops- och Copulationsact A:o 1694.

HERMAN GIESEKE.

VOLRAT THAM.

MR. JOHAN OTTO BURCHARDUS.

Eccle. German. Pastor.

als gezeuge

eigen hand untergeschrieben.

JOHANNA CHRISTINA THAM.

GERTRUD HELGERS.

CLAUS ENGELKE.

als gezeuge.

Bil. № 40.

En kryddbod i Göteborg 1705.

(Orig. i Rådhusrättens arkiv.)

Inventarium på det krammerij iag nu förtijden äger, Nämbl.

					Sijlf.-m:t		
					Daler	öre	
6	dusin	skepkort	à	22 st.	4	4
4 ^{1/2}	»	fortunatus skepkort	à	1 d.	4	16
2	»	franska	»	à	28 »	1 24
6	»	röda papusspeglar	à	7 »	1	10
6	»	d:o	à	10 »	1	28
3	»	d:o	à	9 »	—	27
6	»	d:o	à	13 »	2	14
4 ^{1/2}	»	4 <i>℥.</i> knappnålar	à	4 » 16 »	20	8
4	»	3 <i>℥.</i> »	à	3 » 15 »	13	28
4	»	Eng. » svarta	...	à	4 »	16	—
1	»	stora fästenålar			1	8
1400	synålar	af beste sort	à	2 » 16 »	35	—
2000	»	à	1 » 16 »	30	—
7	dusin	kramperinga	à	16 »	3	16
12	»	förgylta Messingsringa	...	à	30 »	11	8
1	»	skepkort	à	22 »	22	—
2	<i>℥.</i>	Lackris	à	18 »	1	4
5	brännewijsnflaskor	à	10 »	1	18
3	klara hor(n)	dåssor	à	12 »	2	8
	Uppfästenålar	för			2	—
38	bunt glasperlor	à	1 »	38	—
1	stycke	Lärit			3	16
12	st.	haanehornkammar	à	1 »	12	—
4	dåssar	kantilger	à	2 »	8	—
3	st.	gull galoner, oeckta	à	1 » 16 st.	4	16
6	dåsa	Norgensbergs ploster	à	16 »	3	—

6 <i>℥.</i> Silcke	å 10 d.	60	—
1 d. Saxar	å 10 st.	3	4
14 st. »	å 8 »	3	16
9 » »	å 7 »	2	—
4 » » förgylta	å 24 »	3	—
1 d. »	å 3 »	1	4
1 » »	å 4 »	1	16
1 balberar instrument		1	8
10 rack knifva	å 8 »	1	—
5 felleknifva	å 8 »	2	16
1 st. damask		1	8
1 » »		54	—
1 » »		55	—
6 par fällekniifva medh foder		2	16
5 klara horn dåssor	å 10 »	1	18
6 d:o	å 8 »	1	16
1 ¹ / ₂ d:o dubbel hornbleckhorn	å 1 » 26 »	2	23
1 d:o		2	1
1 d:o		1	—
85 st. svarta och röda Sorterade Taggeband för		168	16
4 st. band rullade på stockar	å 5 ¹ / ₂ »	22	—
4 » svarta fassionerade d:o	å 4 ¹ / ₂ »	18	—
4 » » med wijta kanter	å 8 »	36	—
7 » Moder d:o	å 9 »	63	—
1 » svart, smalt d:o		6	16
6 aln. gröna fassionerade	å 5 »	—	30
30 » wijtblomet kartuun	å 16 »	15	—
3 ¹ / ₂ » rödt »	å 16 »	1	16
8 » med gula blomer	å 16 »	4	—
12 par Siorteknappar	å 12 »	3	24
18 » glasöga		1	4
7 st. Stoff	å 10 »	2	6
6 aln. engelskt Calleming	å 16 »	3	—
12 » dubbel »	å 24 »	9	—
18 » svart sars	å 28 »	15	24
1 <i>℥.</i> fijn knipleträ		—	16
³ / ₄ <i>℥.</i> d:o	å 15 »	11	8
³ / ₄ <i>℥.</i> d:o	å 14 »	10	23
¹ / ₂ <i>℥.</i> d:o	å 12 » 10 »	6	5
¹ / ₂ <i>℥.</i> d:o	å 10 »	5	—
¹ / ₂ <i>℥.</i> d:o	å 9 »	4	16
2 <i>℥.</i> Järninsesaxar	å 1 » 16 »	3	—
12 st. byxsäcke speglar	å 13 »	4	28
36 par perlor för		3	—
1 gross Messingknappa		1	—
¹ / ₂ » knappa af horn		—	12

2 buntar 3 snors perlor.....	à 1	d. 16 st.	3	—
43 \mathcal{H} . Camelegarn	à 3	» 16 »	150	16
5 st. Taffesband.....	à 2	»	10	—
1 » »			2	16
15 » »	à 1	» 16 »	22	16
3 » »			3	—
10 $\frac{1}{2}$ \mathcal{H} . puder	à	12 »	3	30
12 st. ullband	à	16 »	6	—
6 Tobacks dåsor med öfverträckt läder	à	10 »	1	28
41 st. glitterband.....	à	6 »	7	12
2 » ullband med sijlfver uthi ...	à	16 »	1	—
31 » knijfva med Teenskaftt	à	5 »	4	27
3 par knijfva med Messingsskaftt	à	10 »	—	30
2 » » » Elfuenbensskaftt	à	24 »	1	16
12 » hor(n) knappar	à	12 »	4	16
20 d. westeknappar af håår	à	5 »	3	4
2 » bleckpipefoder	à	23 »	1	14
2 » » » långa	à	26 »	1	20
1 $\frac{1}{2}$ » Messingsliusesaxar.....	à 2	» 16 »	4	—
$\frac{1}{2}$ » Engelska penneknijfva	à 2	»	3	—
46 aln. oeckta gullgaloner	à	2 »	1	20
1 » d:o			1	4
3 d. Metalle skospennen.....	à 3	» 18 »	10	22
2 » d:o			7	26
1 » d:o			3	10
9 par d:o	à	10 »	2	18
4 » d:o med Stenar	à 1	»	4	—
5 » d:o	à 1	» 16 »	7	16
1 » d:o			3	—
5 » d:o	à 2	»	10	—
32 » barnspennen	à	3 »	3	—
25 » »	à	2 »	1	18
7 » »	à	4 »	—	28
5 st. Tanneborsta	à	4 »	—	20
9 » Olive tobacksdåsor.....	à	5 »	1	13
1 » brillehuus			—	16
8 » solfjädrar.....	à	12 »	3	—
400 salehulier (?), sorterat för			3	17
6 st. floretsband	à 1	» 8 »	7	16
7 » »			10	16
7 » »			14	—
2 » skrufsnöre			1	16
1 $\frac{1}{2}$ d. blecklijckor			1	16
$\frac{1}{2}$ » » större			1	2
$\frac{1}{2}$ » » öfverdragne.....			1	10
2 st. »			3	—
2 d. trädåsor med plåtar			2	16

1 d. blometa skrufpennekjifva	3	—
9 glijpenningar med foder	1	13
6 $\frac{1}{2}$ gross fingbor.....	13	—
1 d. nålehuus af tre	—	24
16 \mathcal{L} . Coleurat trä	18	—
2 d. svarta brillehuus.....	1	—
1 » d:o färgta	1	—
1 » Elfuenbens kammar.....	—	25
1 » d:o	1	10
$\frac{1}{2}$ » d:o	—	12
wed pass 1000 förtenta tändlicka.....	1	12
2 $\frac{1}{2}$ d. brillehuus af tre	—	18
2 » glijpenna.....	—	16
14 » rööda glijpenna.....	10	16
24 st. d:o med benfoder	6	—
3 d. fingebor	—	6
12 pennekjifva	1	16
6 ståldåsar	1	16
Stufvar af sorterade band, vid pass	14	—
9 st. ullband	4	16
32 \mathcal{L} . Lak	32	—
50 packenålar	1	6
24 stycke skrufsnöre	51	—
66 » röda bendel	9	7
72 » wijta »	7	16
5 » » »	—	15
27 st. 2 skäffta band	18	16
12 » 5 » »	6	24
12 » 6 » »	8	4
12 » pitzerringar med foder.....	18	—
4 par knäppeglasögon d:o	1	16
7 \mathcal{L} . Spanskt snus N:o 6	7	28
2 \mathcal{L} . d:o » 5	2	—
6 \mathcal{L} . d:o » 3	4	28
1 \mathcal{L} . d:o » 4	—	25
2 \mathcal{L} . d:o » 3	1	16
6 \mathcal{L} . d:o	18	—
1 \mathcal{L} . d:o	2	—
4 \mathcal{L} . d:o	10	—
4 \mathcal{L} . d:o	8	—
1 \mathcal{L} . d:o Vestinges.....	8	—
8 holans junger (?) »	—	24
3 pottlospenna (?).....	—	24
1 $\frac{1}{2}$ d. Messings jusesaxar	3	24
1 » af jern, »	1	16
19 par siorteknappar	7	4
4 $\frac{1}{2}$ \mathcal{L} . Sukla (sockerlag?)	6	24

3 <i>℥</i> . Koffi	7	16
3 <i>℥</i> . thee	22	16
Gulsmedsfjlar för	10	4
2 d. stora tryckta dåsar.....	6	20
2 ¹ / ₂ d:o	7	16
1 d:o	2	24
1 d. Trefaat till barn	—	6
8 bleckdåser.....	—	12
8 wergor af tre	—	8
1000 3 <i>℥</i> . spijek	—	20
kålgekroka för	2	16
¹ / ₂ d. kort.....	—	24
56 st. rullband.....	28	—
6 par klippingshandskar	1	16
12 d. Elfuenbens kammar N:o 5	9	12
3 » d:o » 8	3	30
5 » d:o » 9	7	16
2 » d:o » 10	3	4
6 » d:o » 3	3	—
2 » d:o » 4	1	8
2 » d:o	1	8
16 st. böjestänger	1	16
7 foder vid pass, målata, äkta	1	10
1 » förtent	—	14
waxlius för skreddare	2	24
42 fuglar med blåssbelger	1	31
¹ / ₂ d. penneknijfva	—	24
15 st. agate stenar	1	13
2 kammeborstar	—	8
1 d. ramblar.....	—	6
8 st. stoorå nålehuus af tre	—	16
6 d. små d:o	—	30
15 st. rijtade glaas	5	20
2 d. ryssleders kneband.....	1	16
2 » Små hängelåsar	1	16
1 bockar yx	—	28
1 Trummeta	—	6
26 packar skrufdåsor	6	16
5 ³ / ₄ <i>℥</i> . Cardimumer.....	28	24
7 ¹ / ₂ <i>℥</i> . Muskot.....	30	—
1 st. floretzbånd	1	8
3 <i>℥</i> . 28 lod Muskoteblomma	36	12
17 <i>℥</i> . svagel (svafvel).....	2	4
44 <i>℥</i> . Mandel	16	16
20 <i>℥</i> . Lagerber	4	5
wijt sijrop för	15	—
brun » wed pass	12	—

1 fat kaprijs.....	22	—
wed pass 58 <i>℥</i> . fijkon	5	14
Lekte spijck wed pass	20	—
3 <i>℥</i> . 8 lod safran	45	—
2 fat insaltat ingefära.....	36	—
witt sterkelse wed pass	7	16
14 <i>℥</i> . fiskeben	10	16
114 <i>℥</i> . blå Russiner	21	12
8 ¹ / ₂ <i>℥</i> . nejlickor	34	—
1 ¹ / ₂ <i>℥</i> . bröstkakor	—	30
Skoremnar vid pass	10	—
¹ / ₂ t. Corinter	27	—
¹ / ₂ » Sterckelse	15	—
9 <i>℥</i> . kanel	36	—
¹ / ₄ t. Corinter vid pass	14	—
¹ / ₄ Rusiner	13	—
2 ¹ / ₂ fat sviskon vid pass 1924 <i>℥</i>	120	8
54 kistor Brunella (?).....	108	—
75 t:or insyltat ingefära.....	37	16
267 <i>℥</i> . Tvåhl vid pass	58	13
40 <i>℥</i> . Supstans	8	24
45 <i>℥</i> . blått sterkelse	14	2
174 <i>℥</i> . peppar	87	—
66 <i>℥</i> . rijs	8	8
110 <i>℥</i> . ingefära	41	8
20 skeppor Corin(ter)	60	—
43 <i>℥</i> . karnari socker	13	14
179 <i>℥</i> . Refenari »	89	16
86 <i>℥</i> . Melis »	40	10
20 <i>℥</i> . puder »	7	16
66 flaskor unges watten.....	20	20
70 <i>℥</i> . perlegryn	10	30
12 d. prickade nålehuus.....	6	—
1 foder bordknjifwa	1	—
1 d. omblåsande solwisare.....	—	16
5 bycksäckspeglar	1	8
30 packor skofuet:r (?).....	7	16
10 foder ved pass, målata aska(r)	2	16
4 » förtenta	2	—
4 d. bleckdåser	3	—
2 brennewinsflaskor.....	—	20
8 gross fingebor	16	—
36 d. holans jungar (?)	31	16
100 Skoospjck.....	1	4
200 Lanternehorn	6	—
200 » större	10	16
6 par kriskoo (skridskor)	7	16

300 små spijkar	1	28
6 d. Messing jusesaxar	15	—
4 » af jern »	5	—
1000 bysseflintor	3	—
1½ d. rambla (?).....	—	9
4 kistor brunt Candi	99	—
100 Spanska röör	137	—
12 st. blå kattun	120	—
3 » kattun	25	16
2 » »	16	—
3 » »	33	—
½ Syck med figurer (?).....	7	—
10 ℓ . brissholt.....	1	18
4 flaskor siärs de Mij.....	—	24
193 stälträ, ringa.....	180	30
16 ℓ . bomull	10	—
Steentyg (lervaror) för	41	9
2 fat med Stälträ af Norgenbergs (Nürnberg) kram af 400 d. werdi, hvilken räkning ähr i Uddeval	400	—
Ligger i Uddewall siden förliden höst krydderij vid pass	300	—
Summa Summarum	4371	23

G:borgh d. 29 Maj A:o 1705.

SAMUEL BORNANDER.

Bil. N° 41.

Hennes Kongl. Maj:tz Memorial, gifwit Præsidenten i Götheborg, Ehrligh och förståndigh Anthoni Knipp til at taga i acht widh dispositionen öfwer handelen, Commercierne och Manufacturerne angående.

Actum Nykiöpingh d. 14 Martij 1640.

(Efter afskrift i den i I afdeln. och Mag. arkiv. befintl. boken med copier af div. Kongl. Bref m. m. från 1600-talet.)

10 punct:

Magistraten i Staden, enkannerligen collegium commerciorum, som inspectionen öfwer alle Embeten förtrodt är, måste och låtha sin åhoga wara at staden Giötheborg, efter andre wällbestälte städers Exempel, blifwer försedd medh sine särdeles Bryggiare, Slachtare och Bakare, så många som staden kunne tillfyllest giöra, drifwandes sedhan medh maneer at alt ordenteligit bryggiande och slachterij, som i privat huus skee, efter handen instält och afskaffat blifwer, så at icke någon, som till omberörde Embeten admitterad warder, och deruthinnan Profession giör, måge sigh der i många, och den tilförordnade förfånglige wara; doch måste man uthi afskaffandet af huusbakerijet bruka försigtighet och discretion, så at icke der medh för hastigt procederas, uthan låta det ankomma på tijden, och giöra thet efter handen och medh godt maneer; allenast at i medler tijdh sies der på, at the som bruka huusbakandet måge thet giöra till deras blotta huusbehoof och wijdare intet, och så länge sådant påståer uthgifwa efter ordningen Bakungzpenningar. Actum ut supra.

GABRIEL OXENSTIERNA GUSTAFFSON. JACOBUS DE LA GARDIE.

S. R. Drotzet.

S. R. Marsch.

CARL GYLDENHIELM.

AXELL OXENSTIERNA.

S. R. Ammiral.

S. R. Cantzleer.

GABRIEL OXENSTIERNA.

Frijherre til Mörby och Lindholmen, S. R. Skattmester.

Bil. No 42.

David Amijas testamente.

(Ur Magistratens i Göteborg protokoll för den 9 april 1706.)

»Såsom utj Timmelige och Förgängelige Lijfwet all Ting äre Wanskeligheetene och en förändring underkastade, så att och intet af alla skapade Ting hafva här någon stadig Warachtigheet, hwilcket och alldra mäst rönes ibland oss Menniskor, som för Syndens skull en slijk Omskaffelse medelst den timmelige (döden) undergifne äro; Och såsom ingen Ting är oss wissare än som döden, så är och deremoth intet owissare än som den Tijman, tijd, Rum och Ställe, uppå hwilcken Menniskan döö måste, då Herren Gudh effter sitt allwisa Råd (: som hwarior och enom sitt wissa Måhl och lijfzlopp determinerat och före skrifwet :) det så behagar;

I Betrachtande deraf, har iag effter ett moget och hoos mig wähl öfwerlagt Råd och Betänckande, den Stund Gud den Alldrahögste mig ännu wijd en god hälsa och Sundheet, Wählmacht och ett gott förstånd, effter sitt Gudommelige och Faderlige Behag uppehåller, welat uppå denne underskrefne dagh och Dato upprätta och författa min yttersta Willia och Förordning, huruledes effter min dödellige afgång ifrån denne Werldene (: den Gudh uti en lycksalig Stund ske låte :) med min effterlemnade Egendomb och Qwarlätenskap, som mig Gudh i lifstiden Nådeligen förlänt och beskiärt hafwer, skall förhollas och Disponeras, samt hwem iag i så måtto Tutelam och Förmynderskapet öfwer mine Barn och den Egendomb, som dem effter min dödh till Arfz faller, will hafwa updraget och anförtrödt, hwarföre iag och härmed hwarior och enom, men i synnerheet dem som detta angår, kunnigt och witterligt gör, att det som iag nu härutinnan Ordinerar, stadgar och besluter, är och skall wara min yttersta Willia och Förordning i detta måhl, och skall effter min dödh otrotzligen hållas, och af ingen i någon måtto kränckas eller uphäfwas;

Och alldenstund Siälen är det ädlaste, högsta, bästa och käraste Clenodium och dyrbaraste Skatt som Menniskan äger, så befaller iag först nu och alltijd min Siähl och anda uti Gudz den Alldrahögstes samt min Frälsares och återlösares Jesu Christi händer, med innerlig Böhn och åkallan, han täcktes i sinom tijd, och då mit Lefnadzlopp fulländat är, mig ett gott afskeedh och en Salig Dödz stund, för sin dyra För tjänst och Förskyllan skull, nådeligen förläna.

Och som iag därefter intet högre önskar, än att min wähl-förwärfwade Egendomb må effter min död komma mine K:ra Barn till gagn och Nytto, och så mycket möjliget är till deras tjenst sammanhållas, och af dem uti en good, roolig och Syskonkiärlig Enigheet nyttias, så att allt det, som iag med stor Möda, Flijt och träget arbete förwärfwat, ej må så skingras att det i min tijd på-begynte och wijd macht håldne wäreck, derigenom må förfalla och till intet blifwa, utan effter min död jemwähl uprätt hållas; Så hafwer iag härmed i krafftigste Form welat lembna och updraga min Swåger, Råd- och handelsmannen Hr SEBASTIAN THAM, där han effter Gudz behag mig öfwerlefwa skulle, Een fullkomlig och frij Disposition öfwer all min qwarlåtenskap och Egendomb, emedan iag så wähl i afseende till des alltijd erwijste och emot mig betygade Troo- och Redeligheet, des Försichtigheet och Conduite i handell, samt goda hiärtelag emot mine K:ra Barn, som det nähra blodsband och Förmandskap, hwarmed han mig och dem förbunden är, drager till honom det säkra Förtroende och tillförsicht, att han samma min Egendomb ej annorlunda än som sin egen rätteligen skiöter och Disponerar till bem:te mine K:ra Barns Nytta och Wählgång.

Och på det sådant att bestrija ej må falla honom beswärligit eller för mycket hinderligt uti sine egne Förrättningar, Så är min Willia att han sig Associerar handelsmannen Hr HANS COPMAN, den mehrbem:te min Swåger Hr Tham äger Macht att tillägna en wiss Löön, för det han sig den Mödan och arbetet åtager att Revidera, genomsee och sluta mine Böcker och Räckningar, samt elliest hielper och befordrar alt det, som till mine K:re Barns Wällfärd och Förkåfran lända kan.

Och alldenstund iag, som ofwan förmält är, effter ett så godt förtroende, som iag till min Hr Swåger drager, uplåtet honom en fullkomlig, frij och oomskränckt Disposition i alla deklar, Så will iag och hafwa honom i krafft af detta libererad och frijkänd från allt Beswär och ansvar, så att han i intet skall oblikeras att för denne honom lembnade Disposition in för någon domstohl göra Redo och Räckning, mindre med någon Rättegång graveras eller förpliktas att inför någon Domare upgifwa ringaste Effterrättelse om ett eller annat Sterbhusets handlingar och tillstånd.

Skolandes således denna min yttersta Willia och Förordning såsom ett Fast och Oryggeligt Testamente effter min död fastställas och obrotzligen hållas, som af ingen skall äga Macht det-samma i ringaste måtto ändra, rubba eller uphäfwa, och till större krafft och Styreckio häraf, hafwer iag detta etc.

Giötheborg d. 7 Januarij A. 1705.

Detta skall wijd min, Gudh förläne, lyckelige återkomst renskrifwas, men imedlertijd passerar detta för fullt Instrument, der Gudh innan des i Nåder öfwer mig Disponera täcktes.

DAVID AMIJA.

(Sigill.)

Anno 1705 d. 22 Decemb. har Herr Rådzförwanten och Commissarien högachtat David Amija kallat oss undertecknade till sig, och wijd ett gott Förstånd, fast han Siukelig war, Oss tillkiänna gifwit att dette inneslutne, och af honom underskrefne Instrument är och skall wara hans yttersta Willia, om Gudh kallar honom härifrån, begiärandes Oss der öfwer till wittnen.

H. v. GERDES.

W. SILENTZ.

H. EEKMAN. »

Bil. № 43.

Snickare Embetet.

»Ordning och Bruuk, hwar efter Snickare Mästerswänner sig rätta och bruka skola uthi theras samqwämer, kunnugt efter Uthlendis sätt och Maneer, Stadgat af Borgmästare och Rådth uthi Stockholm Anno 1662.

1.

Först skolle alle Mäster-Swennerne, bådhe fremmande och Inlendske, på Snickare Krogen hwar Månadh, den dagh dem blifwer tillsagt, när klockan är tollff om Middagen komma tillstädes, och der en tuchtigan fråga hålla om det woro någon Mästerswän som wiste något på dhet Loflige Embetet, annat som åhrligit wore, skulle det gifwa Mästerswännerne tillkänna, wid straff af Gesällerne.

2.

Så skall den förordnade Ordgesällen komma på kroghen för klockan slår tolf och lådhan, den honom befallat är, på Bordhet sättia; hvilken i rättan tijdh ej kommer, böthe 1 öre i fattigbyssan.

3.

Hwilken Mästerswen, som hafwer ett lagliget förfall, skall bedia sig förlof, och afläggia sin Lådhestrur och sine penningar, som honom bör gifwa, nembl: Een m. s:m; blifwer någon Uthe och icke kommer på kroghen, ej heller bedher sikh Förlof, skall dubbelt straffas af Mästerswännerna.

4.

När som Mästerswännerne således äro tillhopa, så skole dhe sättia sikh till Bordz och så skall Ordgesällen sättia dhen fremmande Gesällen öfwerst wedh bordet, och bedia honom på Embets wagnar wara wällkommen, och sedan skall Ordgesällen fordra af alle Gesällerne dheras Wärjor och alt dhet som hwast är, wedh $\frac{1}{2}$ rdr Straf, men befinnes någon sådane Wärjor löhnligen hoos sig hafwa behållet, skall han under Mästerswennernes Straf wara fallen.

5.

Så skall och Ordgesällen sampt dhen förordnade Ordmästaren, när dhe hafwa ypnat Lådan, uthfåå Articuls brefwet, och fåå dhet dhen fremmande Gesällen, eller den som bäst läsa kan, hwilken det lääss skall hafwa så mycket som een kannä öhl.

6.

När som Artickelsbrefwet är således upläsit, så skall Ordgesällen bedia den fremmande gesällen på Embetets wägnar wara wällkommin, och frågan hwarest han hafwer arbetat och hwad honom af Mästare och Gesäller är befallat.

7.

Så skall Ordgesällen fråga alle Mästerswännerne hwar effter annan hwadh dhe wetta på Mästare och Mästerswännerne. Så skall och Ordgesällen fråga krogfadren och Moderen i huset, huru Gesällerne hafwa sig dhen förlidne Månadhen förhållet.

8.

Skall Ordgesällen affordra af alle Mästerswännerne Lådöpeningar 2 öre hwar Månad eller sammankomst för dhe Siuke Gesällerne till bästa när så behöfwes, hwilke skole förwaras i Lådhan och der af till den siuke Gesällen effter Nödtorfften försträckias, och enär Gudh hielper honom till hällsan, skall han dhe samme penningar i Lådan igen betala, men kallar Gudh honom uthij samma siukdom och hans Fränder, Slächt eller Arfwingar icke gitta betes kläder inlösa, då sällias hans kläder effter Mätessmanna Ordor till Lådans och Begrafningens betalning.

9.

En Gesäll skal i rättan tijd uthij sin Mästares huuss siig inställa, nembl. klockan 10 om afftonen; Men blifwer han Een Natt Uthe, böthe då 1 mark; blifwer han flere Nätter Uthe och wistas uthij beryctade Olofflige Orter, miste en heel Weku-Löhn: Försummar han Mästarens arbete, upfyller skadan och plichte des förutan för hwart dygn som sagt är.

10.

Så skall och Ordgesällen af dhe fremmande gesällerne affordra Jnskrifningzpenningar när dheras Nampn uthij Boken blifwer in-tecknat, nembl. 4 öre; Så och af hwar och Een gesälle Skilltpenningar effter dheras gamble Bruuk och Seedwänia 6 öre. (ändradt till 4).

11.

Så skole och Mästerswennerne sittia widh Bordet medh haart hufwud, så och med dheras kappa på bådhe axlar, såsom och sig wackert, sedige och tuchtige ställa, när dhe sin Omfrågan hålla, hwaruppå Ordgesällen skall gifwa grann ackt, widh Straf Ett Runstykke i fattigbyssan.

12.

Skall Ordgesällen Ordenteligen 3 gånger Upklappa och alla Mästerswännerna förmana, om någon woro som något wiste på dhen andra, skola dhe klageligen dhet för Mästerswännerne andraga widh straf: Men hwar någon woro, som med annan något wiste och dhet icke wille strax gifwa tilkänna, Utan kommer sedan och äskar der på, eller det annorledes Uthkommer, han skall wara i lijka straf med dhen bråtzlige.

13.

Skall hwar Gesell gifwa uthi laghet till att fördricka Een Marck, dher medh dhe kunna göra sig lustiga: Är ther någon, som sedan mera will dricka, må han och meer tillöka.

14.

När nu Gesellerne begynna till att dricka, så skall Ordgesellen begynna dhen fremmande Mästerswänner med Mästerswännernas Vällkommo att till dricka, och sedan säja: Käre Gesälle, Wij bedia Eder att i willen taga detta Vällkomme på alla Mästerswännernes wagnar till godho, och dhet icke försmå, och thet samma i två drickar Uthdricka, dock frijt att skänckia een der Uth, Wärdinnan i huset eller hennes dotter, Men om han icke Understår sigh i två drickar det att Utdricka, böthe två Runstykke, Understår han sig dhet Uthdricka, och icke förmåhr, warij dubbelt böthe.

15.

Så och om een Gesäll wid Mästarens frij öhl spiller meer än han kan med sin hand betäcka, han skall gifwa i armbyssan 1 öre; gör han det af öfwermodh och Mästerswännerne till tråtz, så är han under Mästerswännernes straf.

16.

Om någon Mästerswänn mehra dricker än han kan fördraga och det igengifwer, han skall gifwa till Straff $\frac{1}{2}$ Weku Löhn utan alle Nådher, och om någon af Gesällerne det sågo och icke Uppenbarade och dhet kommo sedan Uth, han skall wara i lijka straff.

17.

Om någon Geselle understår sig begynna något krakell eller slagzmåhl widh Mästerswännernes frij öhl, och kommer således någon Olägenhet åstadh i Laghet, eller medh Gudz försmädelse, han skall Uthan all Nåde blifwa straffat till en heel Wekus Löhn, halfparten i Lådhan och halfparten Mästerswännerne att fördricka.

18.

Hwar någon Geselle låter sigh finna widh Mästerswännernes skänck Ehrlige danneqwinnor eller Jungfrur med någre skamlige Ord och ohöfwiskt Snack antasta, eller skamlige wijsor föresiunga, han skall Utan all Nåde blifwa straffat till een half Weku Löhn.

19.

Så skall och ingen Geselle en otuchtig qwinna witterligen skänckie af Mästerswäns öhl, eller bära öfwer Ränstenen, wid straf en half Wekus Löhn Utan alla Nåder.

20.

Skall och Ordgesällen när Gesällerne hafwa beslutat sin skiänck, upsambla dhe dryckeskärl, som Gesällerne hafwa brukat, och dem Wärdinnan i händer antwarda. Blifwer nu af förb:te kärl något sönderslagit, då skall han som dhet sönderslagit hafwer, åther byggia låta, och wara Mästerswennernes straf underkastat.

21.

Skall Ordgesellen och så tree gånger upklappa om dher woro någon fremmande Gesälle eller omständer, som hade Lust att skicka om, skall han dhet gifwa tillkänna och sättia sig till bordz.

22.

Skall och ingen Mästerswenn upståå uthur laghet och gåå Uth utan förlof, såsom och gåå och sättia sig på annat rum än dher han tillförne satt, widh straf Fyra öre i fattigbyssan.

23.

När som en Geselle kommer wandrandes, thet ware een Svensk eller Tysk, så skall han fråga effter Snickare härberget, och när han kommer i herberget, har han lust att arbeta, då skall han bedia krogfadren, att han wille sända Budh effter Ordmästaren, och Ordgesellen; Så skole the intet blifwa uthe öfwer en half Timma ifrån den fremmande gesellen; Om han bekommer arbete och sedan klagar der öfwer att dhe hafwa längre blifwet uthe, då warj $\frac{1}{2}$ mark straf hwar dhera.

24.

När som Ordgesellen med the andre Geseller kommer på herbärgen hoos dhe andre fremmande geseller, skole the bedia dhem på Embetes wägnar wara wällkombne, så och fråga honom hwar han sidst arbetat hafwer, hwar han haar lärdt Embetet, så och huru hans Läremästare heeter, och huru länge han hafwer lärdt och handtwäreckz geewohnhet utstådt, och hwilken som icke hafwer lärdt 3 åhr, han blifwer icke här befordrat meer än i 14 dagar; dhe skola och fråga honom om han ock hafwer förskiänckt sitt namn, förnimma dhe att han det ej hafwer giordt, så skola dhe intet skicka honom om, med mindre han låfwar på förste omfrågan sig wela behöfla låta: Så och dhe drängiar som här lähra skola på näste Omfrågan förskänckia sitt Namn, och skola gifwa i Mästerswäns Lådan $\frac{1}{2}$ Weku Löhn, att dheras namn blifwer i Boken inskrefwet.

25.

När Ordgesellen och Ordmästaren skola omskickia dhe fremmande Geseller, då skole dhe skicka dhem Wahlet som Wahlaflan

uthwijsar; bekommer den fremmande Gesellen arbete, så skall han uthgifwa 2 kannor öhl, dhet dhe med hwar andre fördricka skole; Men bekommer han intet arbete, så skall Ordmästaren och Ordgesellen uthgifwa för den fremmande Gesellen 2 kannor Öhl; Samme penningar skole dhe uthur Lådan om näste Skänck igen bekomma.

26.

När som den fremmande gesellen omskickar, skall han skicka effter Wahlet och der 14 dagar hoos den Mästaren Uthålla som han låter sig tillskicka; behagar honom icke längre än dhe 14 dagar hoos dhen Mästaren, så må han skicka hoos en annan Mästare der honom lyster. Men will Een flere än 3 gånger omskicka, skall han effter Omständer Wahlet, wid Straf en half Weku löhn utij Gesäll Lådan tillgiörandes, omskicka.

27.

När som den fremmande Gesellen omskickar i 14 dagar hoos een Mästare att arbeta och håller dhem intet uth, så är hans Mästare intet skyldig att gifwa honom någon Löhn: Men gifwer hans Mästare honom lof för än dhe 14 dagar äro uthe, så moste han gifwa honom sin fulle Löhn för dhe 14 dagar.

28.

När som en Geselle begifwer sig till een Bönhåss att arbeta, skall han wara i Mästares och Mästerswänners straf; Men beklagar sig samma Mästerswän, att han hafwer dhet most göra för nöd skull och arbeta hoos en bönhåss i 14 dagar, så må det wara honom skiänckt.

29.

Så skall och Ordmästaren och Swännen wara förplichtat att fråga om dhen Gesellen will låta skicka om på straf; om det sig annars befinnes som han då berättar, så skall han wara i dubbelt Straf.

30.

Hwad som anbelangar dhe Geseller, som här Bönhåssa, dhet wari sig här i staden eller Uthe på landet, der effter som han hafwer arbetat och bönhåssat, skall han wara i Mästare och Mästerswänners straf.

31.

Så skall och ingen Mästerswän, ware sig en Tysk eller Swensk, löpa i en Mästares Wärcckstad och arbeta, uthan han låter sig rätt tillskicka som för är sagt, det ware sig lijtet eller mycket; den här med blifwer beslagen skall gifwa en Weku Löhn till straf.

32.

Så skall och Ordmästaren och Swennen effter Wahlet rätt tillskicka, och icke föra Gesellen till den Mästaren, som honom

icke bör komma, om klagan der öfwer blifwer, Straffes af Mästare och Mästerswenner, Ordgesellen een Weku Lohn och Ordmästaren dubbelt.

33.

När som en fremmande gesell skickar om i Wekan och arbetar i 4 dagar, bekommer han full Weku Lohn, men arbetar han i 3 dagar, bekommer han half wekulohn.

34.

Och bekommer den fremmande Gesellen intet arbete, så skal Wahlmästaren gifwa honom för 14 dagar Wekulohn till Tärepenningar, aldenstund här är intet någon Stadh så när, att han strax kan få arbete.

35.

När en fremmande Gesell kommer wandrandes, och är af en Mästare förskrefwen, skall han hafwa sitt skriftelige bewijss dhet som hans Mästare hafwer honom tillsändt, och det skall han få Ordmästaren och Gesellen, dhe skole bära det till Ällermannen för än dhe honom tillskicka, försummar det någon det här med, han skall gifwa straf hwar sin half mark.

36.

Skall och den fremmande Gesellen, som förskrefwen är, förhålla sig hoos sin Mästare, som honom förskrefwit hafwer, så länge dhe sig med hwar andre förlijka, men behagar det honom intet länger, så må han låta sig omskicka till en annan Mästare.

37.

När som en Mästerswen är wanderfärdig, och tager förlof om Söndagen, så skall hans Mästare honom intet Uppehålla; blifwer han uppehållen, så må han gå till Äldermannen, och han skall förhielpa honom rätt.

38.

När som en Omstender will omskicka, så skall Ordmästaren och Ordgesellen gå till hans mästare och fråga honom om han med Willia är skild ifrån sin Mästare, och wore någon twist dem emellan, som dhe kunna sig om förlijka, då skall Ordmästaren och Ordgesellen taga ett paar Mästare och ett paar Geseller och gå till Ällermannen, kunna dhe intet blifwa förlijkte, då komme för hela Embetet, der skole dhe då förlijkas.

39.

Så skall och hwar Månadz tijd een Ordmästare och en Ordgesell uthkoras, och skall den wara befalt Nyckelen till lådan.

40.

Så skall och ingen Ordgesell förresa på någon Ort, med mindre han sitt Embete ifrån sig sagt hafwer, förreser han bort

och förgäter Nyckelen af Lådan hoos sig, så skall honom blifwa af Mästare och Mästerswänner efterskrifwit, men låter förbe:te Gesell eller Ordmästare förkomma Nyckelen eller bryter sönder, han skall skaffa en nyckel igen och wara i Mästare och Mästerswanners straf.

41.

Så skall och Ordmästaren och Ordgesällen hwar Söndag när klockan är tolf wara på krogen och förwänta En timme om någon Gesell af Omstenderne wore, som hade lust till att skicka om, så skole alle Omstender som wille omskicka, om Söndagen skicka, på straf.

42.

Så skall och hwart Fierdings åhr, när som Gesellerne skole hafwa sin sammankomst, den äldste Lähredräng, som aldra först hafwer utlärddt, om lögerdagen tillförne tillsäija alle Gesellerne att komma till hopa till Omfrågan när kl. är tolf om Söndagen; hwilcken Mästerswen som kommer $\frac{1}{4}$ timma effter 12 är slagit, och Artickels Brefwet är för handen till att läsas, han skall gifwa 4 öre straf, och när som Omfrågan är hållen, och Gesellerne begynna hålla sitt Lagh, då skole de yngste Gesellerne bähra Öhlet in och skäncka in för dhe andre Gesellerne, så skall det gå från den yngste till dhe andre effter wahlet som dhe äro till.

43.

Så skall ingen Mästare angripa någon Geselle, eller Gesellen någon Mästare, med någon skälsord, hwilcken det gör, han skall blifwa straffat för Mästare och Geseller.

44.

Så skole the unge Geseller medh flijt lära sin Omfråga, att dhe wetta henne med flijt att säija när dem blifwer frågat, wed $\frac{1}{2}$ Weku Löhn straf.

45.

När som en Geselle är borta öfwer 14 dagar ifrån sin Mästare, han skall sedan omskicka för en fremmande Mästare effter Wahlet, med mindre hans Mästare haar honom bortsändt, då komme till sin Mästare igen.

46.

Så skall ingen Gesell för drista sig at tala på någon ährlig Gesells ähra, det han sedan intet kan bewijsa, hwilcken det gör han skall blifwa straffat utan alla Nåder en Weku Löhn.

47.

Så skall och ingen Gesell för drista sig att arbeta något på Söndagen, eller på någon högtijdzdag under predijkkan wedh straf $\frac{1}{2}$ Weku Löhn.

48.

En Geselle efterlåtes hwar fierdings åhr att göra en frij Måndag, gör han een des emellan, skall han $\frac{1}{2}$ wekulöhn förbrutit hafwa; Klagar Mästaren honom intet an, och det blifwer kunnigt, gifwe då Mästaren dubbelt.

49.

Så skole och Mästerswennerne gå till dheras Mästares arbete om Morgonen när klockan är 5 och till klockan 7 om afftonen, sedan skole the hafwa heligzmåhl.

50.

När som en geselle skal arbeta hos en borgare i hans huus, så skall han wara på hans arbete om morgonen kl. 5 och till kl. 6 om afftonen, sedan skall han hafwa heligzmåhl, men arbetar han sedan efter Måltijden, då må han sig förlijka med honom som han arbetar åth.

51.

Der som een Geselle blifwer mästare, skall han först skillia sig wäll från Mästerswennerne, eller dhe skola icke skicka honom någon geselle till, dhe som äro Ordgeseller.

52.

När som en Mästerswen Uthländsk eller Inlendsk woro som begärade hela Embetet tillsamman, Mäster och Swänner, för sin skälsord eller andre orsaker, der som han intet kan lijda, så framt det intet kan blifwa förlijkt hoos Mästerswännerne, Så må han gåå till Ållermannen och bedia honom, att han låter komma hele Wercke tillsamman, Mästare och Mästerswenner, och gifwa sin förbodhpenning, som honom af ållermannen blifwer affdrat, och der skall han bekomma Rätt, och hans Saak blifwa förlijkt.

53.

När som en Geselle blifwer siuk, så skole dhe andre Mästerswennerne låta honom bewaka, så skall begynnas på den yngste till den äldste och skall ingen fördrista sig att blifwa uthe som bodhat blifwer, wed Mästares straf; Men om det är en slem och förgifttig Siukdom, så skola dhe låta bewaka honom af androm.

54.

Och när som en Geselle döör, så skole bådhe Mästare och Mästerswenner föllia honom till jorden, och den som intet kommer Utan lagha förfall, skall böta 1 mark, alla dhe som blifwa bebodade att bära den döde Gesellen till Jorden, som äro utan något förfall och icke komma, dhe skole utan Nåde böta 1 dahler. Men uthij besmittelige Siukdomss tijder skole dhe sig efter Magistratens ordres rätta.

55.

När som en Mästare eller Mästarinna eller deras barn blifwa döde, så skola både Mästare och Mästerswennerne och gesellerne följa liket till jordenn, hwilken försummar och icke kommer skall böta en marck.

Stockholm d. 6 Februarij A. 1662.»

Af förestående handling finnes en tysk öfversättning med titel:
 »Ordnung und gebrauch über Der Tischer gesellen ihren Artickell, welcher in Dieser Löblichen Statt Gottenburg soll gebräuchlich sein, und ebenmessig in der Königl. Residents Statt Stockholm Wirdt gebrauchett, Anno 1688». På första sidan läses:
 »Wegen der Behurbellunge so soll die selbige alhie in Gottenburg eben also gehalten werden als in Stockholm. Zum ersten giebet der selbige so soll behurbelt werden den gesellen zu wordrincken 10 daler Kupfergeltt, zum Andern vor die behurbellunge 8 Daler Kupfergelt mit den Kartenskilt, zum Dritten vor die Hantwerks gewonheit 2 daler kupfergelt, zum Vierten zu dem schilde am Wilkommen 6 daler kupfergelt Oder ein Schiltt; zum fünften einen stoepf wein zu taust, der ein Mehres will geben stehet ihm freij. Gottenburg den 2 Decemder Anno 1688.

MARCUS JÄGER ALTERMAHN.

JACOB GÜNTER.
 beisitzer.

MARCUS JÄGER.
 junior.

JOHAN MARTIN ZIMMERMAN.
 beisitzer.

HANS GLANTZENBERGER.

OLE PERRSEN. BRUNDEL ANDERSEN.

OLUFF ANDERSEN.»

Derefter följa artiklarne.

Bil. N° 44.

Tenngjutare Embetet.

Formulär till mästarebref för landtmästare.

Kongl. Maj:ts
vår

Allernådigste Konungs

Troplichtigste Undersåtare, Älderman, Bisittare och samtelige Mästare uti det Lofl. Tenngjutare Ämbetet i Sjö- och Stapel-Staden Götheborg, göre witterligt för allom dem som detta vårt Öpna Bref förekomma, se och läsandes warda, huruledes Tenngjutare Gesellen ärlig och wälförständig . . . wederbörligen hafwer anhållit at sig med ämbetet härstädes få förena och uti . . . Stad nedsätta, at därstädes sit lärde handtwerk idka och drifwa, hwar till han jämwäl erhållit den Högtärade Magistratens dersamma städes lof och tilstånd, enär han likwäl förut undfått och upwist behörigt Mästare Bref, enligt wälbemälte Magistrats till honom utfärdade Extractum Protocolli. Fördenskull och som bemälte . . . icke allenast ordenteligen lärdt hos Äreborne och Konsterfarne Mästaren . . . utan ock efter utstånden lärotid i . . . år uti de til denna Professionen hörande stycken, jemwäl städse fört et ärbart och skickeligt lefwerne, och i öfrigt innom föresatt tid färdigt præsterat det honom ålagde Mästerstycke, som wid upwisandet befants swarsgodt. Fördenskull hafwa wi det samma gillat, Mästarepenningar emottaget och honom för Mästare och Ämbets-Broder förklarar, at uti bemälte Stad fritt och obehindrat få hålla öppen verkstad, fordra redelige Geseller, samt wid detta vårt Ämbete gossar i läran in- och utskrifwa låta, och ytterligare til godo njuta alla de förmoner fri- och rättigheter, som Kongl. Skråordningen en rättskaffens Mästare af vår Profession nådigst tilläggér, dock med det wilkor, at han jemwäl skal wara förpliktad alla qvartaler til denna vår Ämbets-Låda erlægga, och i öfrigt Ämbetets nytta och upkomst söka at befrämja. Det ländes således till hwar och en af hwad Stånd och wärde de wara måge, hos hvilken ofta bemälte Mäster . . . med detta Bref sig anmälandes warder, men i synnerhet den Högtärade Magistraten i . . . vår Re-

spective, hörsomste- och tjenstelige begäran, det de denna vår antagne Ämbets-Broder såsom en rättskaffens Mästare uti Tenn-gjutare Ämbetet, et gunstbenäget hägn och beskydd wederfaras låta, emot alt intrång af bönhasar eller andre, som uti dess handtering och lofliga näring mehn och hinder tilfoga wilja, det wi med al uptänkelig tilgifwenhet och återtjenst wid förefallande til fällen, städse skole söka att aftjena. Til yttermera wisso är detta med nuwarande Äldermans och Bisittares egenhändiga underskrifter, samt Ämbetets wanliga Sigill stadfästat, som skedde i Götheborg den dag i månad, år

Bil. N° 45.

Kongl. Maj:ts Bref rörande oäkta börd, den 22/6 1752.

(Från Tenngjutare embetets handl.)

Adolph Friedrich med Guds nåde etc.

Wår ynnest och nådige benägenhet med Gud allsmächtig Tro Man, General Major, Landshöfdinge och öfwer Commendant samt Commendeur af Wår Swärds Orden. Som wij förnummit att inga andre blifwa till lärogossar i handtwärk och Skrån antagne än the, som med börds bref kunna intyga, at the äro födde af äkta säng, hwarigenom händer att oäckta barn, tå the till landtbruk, krigstienst och Siöfart ej finnas tienlige, betagas tillfälle till loflig näring, altså och emedan wij anse en slik sedwana så mycket mindre wara grundad på skiähl eller billighet som lagen wid straffets utsättjande för lägersmåhl och hor hwarcken betager the brotslige theras heder och trowärdighet eller stadgar at the för sådane förbrytelser måge sättas från sina Sysslor och Embeten, hwarföre ock barnen, som genom ett slikt olofligit omgiänge, oskyldigt hwad them angår, blifwit framfödde, ej heller böra med någon hårdhet och swårighet anses. Fördenskull, och som föräldrar och förmyndare åligger att, enligt Resolutionen på Städernas allmänna beswär af åhr 1735 § 23, sörja för äkta barns antagande i handtwärckshus, men oäckta barn sällan äga någon som them befordrar; altså hafwe wij, så i anseende härtill som flere förekomne skiähl och omständigheter, i nåder för godt funnit, att oäckte barn, sedan the antingen sielfwa eller genom andre försett sig med bewis att the kommit till dop och Christendom, samt sig ärligen och skickeligen förhållit, skola hädaneffter, när the sig wid handtwärckshus och Skråen anmäla, ther lärlingar tarfwas, wid Fyratio dahl. S:mt wite i lära antagas, så framt ej någon kroppens obeqwämlighet eller bräckelighet å them kan wisas. Det är altså till Eder wår nådige willja och befallning at J uti thet Eder nådigst anförtrodde lähn, antyden Magistraterne i Städerna att theröfwer hålle alfvarsam hand, thet oäckta barn wid Embeten och Skråen samt andre näringar icke något hinder i antagandet giöras skall, och at the warda befordrade till sådana sysslor och handtwärk, hwartill the

af naturen finnas wara mäst böjde och skickelige. Warandes äfwen vår nådige willja at ingen swårighet eller skilnad bör giöras wid oäckta barns intagande till upfostran, så uti the allmänna inrättade barnhus som flerestädes, medan the icke mindre än andre nödlidande menniskior förtiena en Christelig warkunsamhet och försorg; hwilcket J och hafwen eij allenast wederbörande Magistrater och them, hwilke hafwa inseende på barnhusen, så wähl som Skrå Embeten, till underdånig effterrättelse att antyda, utan och att tillse at thetta vårt nådige förordnande warder så effterlefwat och i achttagit, at thet må komma them till godo som thet angår; Wi befalle etc.

Stockholm i Rådskammaren d. 22 Junii 1752.

Under Hans Kongl. Maj:ts, Vår allernådigste Konungs och Herres frånvaro.

A. J. WRANGELL.
FABIAN WREDE.

CARL J. STIENSTEDT.
GAB. VON SETH.

A. J. v. HÖPKEN.

Er. Stockenström.

Bil. N° 46.

Smedsembetet.

Embetes

*Articklar Hwar Effter Gesellerne Uthi dheth Loftige Smede Handt-
wårcket sigh Rätta böra och Strängeligen effterlefwa skolla.*

1.

Till thet första skola Gesellerne alla fyra weckor (: eller hwart Månadtz Moth :) een frij och offentlig skiänck- eller Sammankomst på Gesällekgrogen hålla och hafwa, antingen dhe hafwa någon skiänck-gesäll eller eij, på thet att all skieck och Richtigheet må blifwa hållen wid macht.

2.

Skolla Gesällerne wid sin skiänck eller Samkompst Tree Redeliga omfrågor hafwa: Om then ene weet något eller hafwer något på- eller emot dhen andra att säga; Så skall han thet tå strax wid öpen Låda med höfligheet uthsäga och inte förtiga: Men förtiger thet någon, så skall han till een wekolöns straff wara sakfäller.

3.

När Gesällerne skiänck hålla, skall ortegesellen fordra af them alla, theras skarpa gewär.

4.

Skall af hwar och en Gesälle på hwar krogdag 4 öre sillfwermynt (: halffparten till lådan och den andra halffparten till dehras beskiänckning :) aflagdt warda, på thet att när någon geselle kunde blifwa siuk, som inga medel hade sig till att hielpa och oppehålla med, skall dher af blifwa hulpen.

5.

När Någon Läro Poijke hafwer sina Läroåhr Uthstådt, och af sin mästare är löösgifwen, tå skall han Näst kommande krogdag låta sig finna hoos gesälle lådan, och ther sig till geselle giöra

låta, och först afläggia och gifwa een Rdrl, halfparten till lådan och halfparten gesellerne till bästa, och låta honom efter föregången förmaning att sig förhålla som een ährlig och skickelig gesellebör, och taga sikh tillwara för thet som sträfwar emot Articklarne, Bijta uthy Nyckellen. Sedan skall han låta sig i geselleboken inskrifwa och derfor gifwa 4 öre Smt; och sin Skiencck ther hoos som een annan gesäll utläggia; doch förste gången gifwes honom hans skiänck igen: Och Alltgesällen skall honom fljttigt förmana att han tager sig wäll till wahra, att han alldrig ther effter sin skiänck igentaga skall: När han nu är till gesäll giorder, så skall han änn skyldigh wara att förblifwa hoos sin Lähremestare ett heelt åhr och skall Lähremästaren honom så god wekolöhn gifwa, att han må kunna wara behullpen med; Och om i Medlertijd Mästaren ingen Lärepoiijke hafwer, skall han wara förplichtadt för sin Mästare Eld oplåsa, äshan tillrätta laga; han skall och icke ther effter låta sig finna hoos slemt och förföriskt sällskap eller poiikar, spela eller dricka: Warder han thermed befunnen och öfwerlygader skall han plichta med een Wekolöns straff.

6.

Skall Ingen Geselle Understå sikh till att spela kort eller Terning medan Lådan åhr öppen eller frijöhlet wahrar, wid twenne wekolöns straff.

7.

Skall Ingen Geselle sikh fördrista uthan Ålgesällens och Sampl. Brödernas wetenskap och samtyckio til att inbiuda någon som icke åhr uthaf handtwärcket och Embetet uthi sitt samqwemb, mycket mindre honom af samqwembz och lagetz frijöhll att tilldricka och skiäncka, wid een wekolöns straff.

8.

Skall Örtgesällens Embete hwar fierde wekosdag omwexlat warda, till een annan gesäll, och Örtgesällen skall alla Söndagar een timma ifrån 12 till 1 effter Middagen på krogen sig finna låta och opwachta om någon fremmande gesäll är kommen som begierar för sig arbete att skoda; försummar han thet miste en wekolön.

9.

Skall hwart fierdedeels åhr eller qwartahl een Nyy Olltgeselle Utwalder blifwa; Och när een Oltgesälle åhr wandringzfärdigh, så skall han wara förplichtat Olltgeselle Embetet och Nyckelen ifrån sig och till een annan, som ther till tienlig åhr Lefwera, dock skola the then wandrande Uthskiäncka.

10.

När en Gesäll från andra Orter wandrande kommer, så skall han först inträda och sig förfoga hoos eller till krogfaderen, och

intet hoos någon annan mästare; Men så framt han hoos någon annan Mestare och icke hoos krogfaderen indrager, skall han wara sakfällig till een wekolöns straff.

11.

När en wandrande Gesälle kommer, så skall han krogfaderen tilltala att han Örtegesellen Bud tillskickar att komma till sig på krogen, hwilket Örtegesellen innan een timmas tijd sedan han Bud fick Oförsummel. skall efterkomma, och först fråga honom om han förskrefwen är eller ej; ähr han förskrifwen, skall han Strax hoos den samma Mästaren som honom förskrifwit hafwer indraga: Men är han intet förskrifwen tå skall Örtgesällen fråga honom om han någon af Mestarne kienner; Hwar och icke skall han fråga honom, hwarest han hafwer Lärdt och hwad läremestarens Nampn ähr. Om han omskicker på gesällerwäg eller jungerwijs, om han omskickar på styckewärk eller för wekulön. Sammaledes skall han och fråga hwad gesällens nampn ähr och sådant att weta säga Mestarne, wed een weklöns straff: Örtgesällen skall och skyldig wara att gifwa then fremmande gesellen een kanna öhl, hwaraf han halffparten sedan af Lådan igen bekomma skall: Sedan skall Örtgesällen effter Raden gå ifrån then ällste Mestaren och till dhenn yngste och förnimma om han för then fremmande någon Mestare och arbete kan förskaffa; Och så många Mestare som han förbigår, så många weckelöner skall han hafwa förwäreckat till gesällelådan: finner han för honom intet arbete, så gifwer Örtgesällen honom 2 kannor öhl, halffparten af Lådan igen att bekomma. Ingen gesäll må låta omskicka till någon uthom Embetet. Sammaledes om han intet arbete finner, Må han ej länger hoos någon uthom Embetet arbeta än 14 dagar, wid 1 Rigsd. Straff tillgörandes. Eij håller må Någon gesälle sig fördrista något arbete på sin egen hand göra på 4 Mill när Staden, Mycket mindre i staden uthan 4 Rdrs Straff, dher han dher med beslagen och öfwertygader blifwer.

12.

Om någon Geselle, som hoos Någon Mestare arbetar eller arbetat hafwer, will omskicka, så ähr han förplichtadt att gifwa Örtgesällen een kanna öhl. Eij må Örtgesällen omskicka för än hans förrige Mestare der om tillfrågas, och om han hafwer sitt ärliga afskied bekommit; brytes här emot plichte Örtegesällen och gesällen med een wekolöns straff.

13.

Ingen Örtgesälle skall Bortresa för än han hafwer sitt Örtgesälle Embete ifrån sig sagdt, och ifrån sig lefwererat kannorne med Gesällstafwen till een annan gesälle, som står uthi arbete, hwilcken sedan skall wara förplichtat att opwachta på krogen till nästkommande skienck och sammankomst.

14.

Uthi fall så hände att Ingen Geselle woro i staden, tå skall yngste Mestaren wara förplichtat att skoda them fremmande gesellerne om arbete; försummar han thet eller wedersakar, ware lika sakfällig som een gesälle, och gifwe then fremmande om han arbete finner een kanna öl, finner han och intet gifwe Mestaren honom 2 kannor öhl, halfparten af Lådan igen till att bekomma.

15.

Ingen Gesälle skall Understå sigh att förachta sin Mestares kost, wid stort willkorligt straf af Mestarne afsagdt och afdömbdt.

16.

Skall och Sammaledes ingen Gesälle sig fördrista sin Mestares eller hussbondes Bröd att skiända, och wid stort willkorligt straff af Mestarne afdömbt.

17.

Skall och ingen Geselle Understå sig sin Mestarinna, Barn eller tienstefolck i Någon Måtto med onda ord, swäriande eller bannande, mycket mindre med hootande och skiällningar att öfverfalla, förklena eller misswyrda, eller Uthi staden hoos annat folck illa uthföra, wed stort arbitrat straff af samptlige Mestarne afsagdt och dömbt.

18.

Skall och ingen gesälle Gudz gåfwor mera nyttia och till sig taga än som han elliest fördraga kan: Och så framt någon uthaf öölet med willia eller oachtsamheet på bordet spiller mehra än som man med een hand eller under bordet med een foot betäckia kan, tå skall then samme een wekolön förwärckat hafwa. (Finnes redan stadgadt för gillen under medeltiden).

19.

Ingen Geselle skall sig fördrista then andra uthfordra för eller med en wäria, uthan thensamme som fordrar skall 1 Rdr straff gifwa, och then andre som belofwar att komma och doch icke kommer $\frac{1}{2}$ Rdr straff. Men kommer han meed then andre till att slåås, skall han efwen så wäll till Lådan till 1 Rdr straff saakfällig wara.

20.

När någon Mestare, hustru eller theras barn eller Läropojke genom döden afgår, så skola alle gesellerne plichtige wara thessas döda lekamen till grafwen föllia och befodra, wid een wekolöns straff.

21.

Ingen Geselle skall Understå sigh Rum eller säte intaga för än Oltgesällen honom med the andre effter ordningen, åldern och sitt wanderskap fordrat hafwer, wed een wekolöns straff.

22.

Ingen Geselle skall Understå sigh om afftonen effter kläckan är 9 slagen på sin mestares dörr att anklappa.

23.

Ingen Gesälle skall Understå sig att blifwa Mestare, för än han hafwer uthi 4 åhr på sitt handtwäreck wandrat.

24.

Så skall och hwar gesälle, som wandrande kommer, sig uthi gesällernas book låta inskrifwa, och therföre skall han uti lådan 4 öre Smt gifwa, til Ett förråd om någon gesälle siuk blifwer och med döden afginge, och ingen medel hade med hwilke han kunde ärligen till jorden komma; då skall Oltgesällen Uthaf de församblade medelen taga och then döde gesällen dher med till sin begrafning behielpa; hafwer dhen afsombnade några kläder eller något annat effter sig lembnadt, tå skall thetsamma till penningar wändas och förtryttas, och uti gesällernas lådas förbättring igen läggias.

25.

Hwar Gesälle bör weta hwad hans Fierabens eller dryckespenning arbete ähr, och sig ther effter rätta, Nembl. Ett uthanlåsnyckel och ett nyckelax löda, och ett lås att dyrka effter fieraben, doch sin Mester tillförnde här om tillsport, eller wara strafällig till en wekolön.

26.

Ingen Gesälle skall fördrista sig någon låås att opdircka i någon Mans huus Utan sin huusbondes och Mattmoders willia och wetenskap, om han understår sig dhet giöra, skall han första Resan wara sakfällig till een wekolön, och sedan dubbelt för hwar gång.

27.

Så skall och ingen Geselle sig Understå någon Nyckel att giöra, antingen dirch-frij ell. elliest, Uthan han sin Mestare dher om tillfrågat hafwer. Om så händer att Mestaren intet är hemma eller inne i huuset, skall han wäll förwara Nyckelen som honom lefwererass till thes hans Mestare heem eller igen kommer, Och wäll Uthfråga hwars nyckelen ähr, att mestaren ther på må kunna sig förklara, på thet att någon icke ther af må skada taga; Om så hända kan att någon thette gir wettandes och wiliandes, then skall icke allenast nachgeskrefwen warda Uthan i Swarteboken antecknas och alldrig mera hoos något ärliget Embete lijdas, Uthan fördrifwen warda.

28.

En Spåremakares gesälls Fierabens arbete ähr een sporehafft, ett Kinkebläck, En Bote till att sättia på ett gement Munstycke och een Tygelring, een klofwen och een skrapa att skiärpa.

29.

En grofsmed gesälls Fierabens eller dryckespeng. arbete ähr hwad som en heeta tillgår ett par hästskoor att hwässa och fästa och een häst att åderlåta.

30.

Ingen Gesälle skall sig fördrista uthi sin Mestares frånwaro något fierabens arbete mera giöra än som förskrefwet ähr, och thet icke för än klockan ähr 8 slagen; befinnes någon ther emot bryta gifwe förste gången een wekolöns straff.

31.

Ingen Gesälle skall sig fördrista något arbete antaga uthan han sin Mestare ther om illfrågat hafwer, mycket mindre uthi hans frånwaro, Under bäncken teckia eller Mestaren något förkiöp giöra, eller något arbete afhända eller ifrån sig skynda, wed een wekolöns straff.

32.

Ingen Gesälle skall sig understå till att taga afskied mitt i wekan, eller någon annan sin Mening ther om tillkänna gifwa för än han sitt wekoarbete eller styckewärek fullbordat och fullgjort hafwer; Uthan med höfligheet om Söndagz Middagen wid Mestarens disk sitt afskied taga: Eej håller må han föregifwa sig willia wandra och icke wandrar, uthan plichte therföre medh 2 wekolöns straff.

33.

Ingen Gesälle skall sin Mestares Lähro pojike afspenning giöra eller tubba utur sina läroåhr, öfvertygas någon ther med han skall straffas effter lag och för Gesällelådan.

34.

Arbetar någon Geselle hoos någon Mestare öfwer 14 dagar skall han hoos honom blifwa ett fierdedels åhr; utan han will af staden wandra.

35.

Ingen Gesälle skall låta sig finna på gatur eller krog utan han hafwer kappa, så och ej håller för Lådan uthan han hafwer kappan på båda axlarne.

36.

Ingen gesälle må sin hatt på hufwudet hafwa wid öppen låda, wed en wekolöns straff.

37.

Ingen Geselle må fördrista sig att slåå knäp för någon wid open Låda, eller några skiällningsord att höra låta, wid 3 wekor löns straff. Om så händer att tvenne gesäller komma tillsammans

att slås, sedan lådan är sluten och thet uthan skiällningsord, och the sedan förlijkas och blifwa wänner, Så skall thet sedan ingen thetta qwällia, såsom och ej heller någon thet Uptäcka eller Uppenbara; Öfwertygas någon ther med, så skall then straff gifwa, som thet Uptäcker och the andre blifwa frij.

38.

Om så hände att någon Gesälle funnes så obstinat, att han wijsar Ryggen eller will straffet Undandraga, så skall honom gifwas hans skiänck igen och förbiudas att gifwas något arbete hoos någon Mestare, och så aldeles afskurin blifwa, att hwar och een som med honom dricker eller Converserar skall så lijka straffällig wara som then andre, om han sig icke förklara kan.

39.

Ingen Geselle skall Understå sigh att träda ifrån sin Mestares wärckstadh för än han sin Mestares wärcktyg, som han tillförne brukat hafwer, ifrån sig lefwererat och honom inhändigat hafwer; Så och Uthi Mestarens Närwahro sina saker inpacka och uthtaga skall: Ej heller skall någon bortwandrande gesäll taga något intaget flickarbete bort med sig, när han uthur wärckstaden träder, Uthan thet lembna till then gesälle som efter kommer, hälst emedan han niuter samma Rätt uthi then wärckstad ther han inkommer, och sådant flickarbete finnes. Bryter någon här emot, han skall wara Nachgeskrefwen och i Swartboken antecknas.

40.

Ingen Gesälle må sig fördrista att afträda eller bortförresa ifrån staden för än han hafwer sin skuld hoos krogfadren eller krog-Moderen betahlt wid högsta straff, och thess föruthan uthi Swarteboken skrifwas.

41.

Skall och ingen Gesälle Understå sig att afträda ifrån sin Mestare och till en annan som uthan om Embetet är, eller och på Landet någorstädes arbete öfver 14 dagar, sin och the andre Mestarnes Näring ther med att præjudicera och theras Bröd för-snilla. Hwar här emot bryter han skal gifwa till gesällernas låda 1 Rdr och wara förplichtad sig hoos Mestarne att förklara.

42.

Ingen Geselle må sig fördrista till någon Mestare att inträda för än Mästaren sin geselle bråda eller En half Rdr aflagdt hafwer.

43.

Om någon Gesälle Bortsälljer sin mestares arbete honom oweterligen och thet fördölljer, Och sedan ther med warder beslagen, han skall för Rätten anklagas och sedan för Embetet wara straffällig.

44.

Om någon Gesälle befinner sigh beswärat att hans Mestare hafwer honom i Någon Måtto oförrättat, tå skall han honom för Äldermannen och Embetet anklaga, och gifwa till Embetslådan 1 Rdr, på thet Embetet må sammanfordras och skaffa honom Rätt och Mestaren efter Brutten straffas: Men sielf skall giesellen intet sökia med oförskiembde skiällningsord eller på något annat sätt sin Rätt och Revance hoos Mestaren: Bryter någon gesälle här emot, anklagas för Lag och rätta, och sedan straffas för gesälle Lådan.

45.

Hafwer Någon gesälle wid sitt afskied någre penningar af sin Mestare att fordra, och Mestaren them icke strax kan afläggia, Så skall han wara förplichtadt så länge förtöfwa att Mestaren kan honom penningarne förskaffa; Och Mestaren ther emot honom med säng och kost så lenge i sitt huus att Uppehålla.

46.

Om någon gesälle Spatzerar i wekan och en annan gesälle af Någon Mestares wärckstad med sig uth drager till att försumma sin Mestares arbete, tå skal then samme som then andra uthdrager böta 2 wekolöner, och then som sig uthdraga låter en wekolöhn.

47.

Eij heller må någon Geselle slå sigh med någon till drycken; skap på sin Mestares wärckstad och så, att hans Under händehafwande arbete blifwer försummat, Eller Någon förargelse skierr Bryter någon här emot, böte förste gången 1 wekolöhn och sedan dubbelt opp, till thess han sig Bättrar.

48.

När någon Gesälle ähr wandringzfärdig skall han intet någon anan gesälle ifrån Någon Mestare med sig bortdraga, eller Upstutza annat folck Uthur någon wärckstad, som Lust hafwer att arbete. Om sådant befinnes och wetterliget warder, skall then thet giör icke allenast warda Nachgeskrefwen uthan och i Swarteboken antecknas.

49.

Om någon Mestare hafwer något Nödigt arbete för någon ährlig man, och hans gesälle af ijdell motwilligheet thet försummar, skall gesällen wara förplichtat att stå och Uprätta Mestaren all skada, som han af hans försummelse tager, och sedan plichta för gesälle Lådan.

50.

Om någon Gesälle siuk warder, så skall oltgesällen honom första Natten achta och skiöta, och sedan the andre efter ordningen, till thess han Bätter warder eller genom döden afgåår.

51.

När een Gesälle hoos Någon Mestares efterlefwande Encka arbetar, skall han på dhet högsta giöra sin flijt att hennes arbete förfordra och wärckstaden Erligen, troligen och flijteligen förestår, icke mindre tagandes tijden och annat i acht, än som een Mestare uthi sin wärckstad gör: Intet arbete undansnillandes till hennes skada och förfång wid Arbitrat straff tillgörandes; Eij heller skall honom stånda frijtt sitt afskied fordra, innan hon weet sig någon annan i hans ställe, som är duglig wärckstaden förstå: En sådan Gesälle, som hoos någon Enkia arbetar skall sig intet fördrista henne med onde eller oförskiämbde ord att öfwerfalla; Skier thet, så skall thet så högdtt straffat warda som thet woro een Mestare wederfarit, Men af Mesterinnan skall honom så god löhn gifvas, att han ther med kan wara behållen. Lådemestarne, som wid Gesällelådan sittaa, skola Under tijden wärckstaden och arbetet besichtiga och förnimma huru een sådan Geselle wärckstaden med arbetet förestår.

På klensmedz Embetets wägnar, på
Embetets sammankomst d. 2 Novemb. 1739.

MAGNUS BORG.

Ålderman.

(Embetets sigill.)

JOHAN PHILIP WRIXEL,
bjsittiare.

HANS WIRGMAN,
Bjsittiare.

JONAS GOTHANDER,
Embets Notarius.

NILS BERG.
Altgeselen.

SVEN BORGH.

LAHRS BORG.

GAB. HÖRNBERGH.

ANDERS UDD.

MICHAEL ACHINGER.

HERONYMUS KAMPH.

JAN BLOM.

AXELL FÖRSSTRÖM.

NILS HÖRTING.

Bil. N° 47.

»Bokbindare Gesellernes Articular uti Götheborg, antagne af thet konst-älskande sällskapet therstädes år 1752, såsom the författade äro i Borgmästare och Råds öfwerwaro uti Stockholms Stads ämbets- och Byggnings Collegio år 1726.

Samma dag, sedan Collegium kommit i ärfarenhet, att någon oordning inkommit uti Bokbindare ämbetet wid gesellernes omskådan, så ock äljes i wisse stycken, hafwer Collegium, sedan ämbetet härutinnan blifwit afhördt, aktat nödwändigt wara at låta författa följande Articular, Mästare och gesäller i thesse stycker til underrättelse.

§ I.

En främmande gesäll, som hit til staden kommer resande, skal sig angifwa uppå härberget hos then mästare som lådan hafwer, hwilken frihet äger at gifwa gesällen arbete på 14 dagar. Men sedan sådane 14 dagar äro förflutne, skal en sådan gesäll efter ordningen omskådas. Skulle then främmande gesällen icke bekomma arbete efter ordningen, warder honom en så kallad Öfwerordning tillåten, eller ännu en gång at omskådas, ifrå then äldste Mästaren til then yngste, tå then Mästaren, hwilckom Öfwerordningen efter Låde Mästarens gifna underrättelse tilkommer eller uppå gäller skall wara förpliktad antingen at gifwa gesällen 6 dal. kopparmynt eller 14 dagars arbete; dock blifwer thenna Öfwerordning icke oftare brukad, än tå främmande gesäller från utländske orter ankomma och arbete åstunda.

§ II.

Then gesäll, som på efterskrifning hit til staden ankommer, skal införd warda hos then mästare, som honom efterskrifwit har, hwarest han et halft år förblifwa skal. Men tager gesällen under bemälta tid afsked, så är gesällen skyldig til Mästaren at återbetala the bekomne efterskrifningspenningar, jämwäl til ämbetslådan plikta 6 dal. kopp:mt. Så är ock then efterskrifning ogiltig, som icke förut af åldermannen underskrifwen warder.

§ III.

Bekommer en gesäll afsked, och reser therpå bort ur staden, så warder honom tillåtet åter tillbaka komma när thet honom behagar. Dock tager en gesäll afsked och reser här ifrån, skal han til thet ringaste et halft år borte blifwa: i annor händelse hafwer then Mästaren, från hwilken han afsked tagit, makt at åter gifwa honom arbete om händer.

§ IV.

The gesäller, som utan Condition eller arbete befinnas uppå härberget, skola, Lådo-Mästaren til underrättelse, et bewis hafwa af then Mästaren hos hwilken the senast arbetat hafwa. Alle främmande gesäller skola äga frihet uppå Söndagen efter hållen gudstienst sig låta omskåda, wid straff til görande för then här emot handlar af en weckas lön. Men en gesäll, som uti weckan kommer resande, må med Låde-Mästarens minne sig strax omskåda låta.

§ V.

Emedan hwart fiendendels år en ålder- och ung-gesäll skal utwald och förordnad warda, så skal then, eho sig wägrar sådan förvaltning emot- eller antaga, til gesälle-Lådan en weckos arbetslön plikta, och icke thess mindre wara förpliktad at samma förättning sig åtaga. Likaledes tilkommer then wid qvartalet afgående åldergesäll thessförinnan redo och räkenskap göra för thet, hwilket så wäl werkeligen i Lådan inkommit, som thet ännu återstår, på thet eij något på sådant sätt må öfwergånet eller förgädet warda. Thesslikes skal han i tide thet inkräfja, hwilket the gesäller, som bortresa wilja, måga til Lådan skyldige wara, på thet han i fall han sådant förgäter at infordra, icke må undergå sådan skuld til Lådan betala af egna medel.

§ VI.

Skulle ålder- eller ung-gesällen under then tid the en sådan förrättning förwalta, utan arbete blifwa, och åstunda från staden bortresa, så skal then gesäll, hwilken i samma werkstad arbetar, åtaga sig samma förrättning intill nästa sammankomst. Men wore i samma werkstad ingen gesäll at tilgå, så hafwe Låde-Mästaren magt at taga en annan i stället: hwarwid dock tilses at ei någon annan til ung-gesäll antagen warder än then, hwilken senast lös-sagd blifwet: Dock blifwe Låde-Mästarens egna ord om fri gällande.

§ VII.

Gesällernes qvartal skal uppå efterföljande terminer äga slut, näml. åtta dagar efter Ny-års dag, åtta dagar efter påsk, åtta dagar efter Johannis eller Midsommars dag och åtta dagar efter Michaëlis; hwarje qvartal af en hwar gesäll beräknadt til 12 öre kopp:mt. Men tå någon gáfwa inkommer, gifwer hwar gesäll öfwer qvartals utlägg 6 öre kopp:mt til Lådan; likasom ock en wandrande gesäll skal til inskrifning 18 öre kopp:mt, och en lös-

gifwen gesäll, hwilken första gången biwistar gesällernas sammankomst wid lådan 24 öre kopp:mt ärlägga såsom inskrifningspenningar, hwilka penningar, tillika med hälften af inkommande straffpenningar eller plikter, icke skola oriktigt användas, utan blifwa Lådan såsom en Cassa wid förefallande angelägen utgift förbehåldne.

§ VIII.

När gesällerne tilsagt warder af ung-gesällen at träda tilsamman, skole the sig på föresagd stund och tima infinna, wid wite af 24 öre kopp:mt. Ei må någon understå sig, utan wigtiga angelägne förfall, wid straff til görande af en half weckas lön, från qvartalet uteblifwa, til förekommande af alt otidigt eftertal, hwilket efteråt kunde giordt blifwa öfwer en ålder- eller ung-gesälls återwäljande. Jämwäl bör unngesällen en half tima förut sig på härberget infinna til nödig betiening, enkannerligen när tractamente skal anstält warda. Then gesäll, hwilken upsäteligen efter undfången kallelse, sig wid qvartalet icke infinner, böte första gången som redan sagt är, andra gången dubbelt, och så vidare.

§ IX.

En gesäll, hwilken 14 dagar hos Låde-Mästaren arbetat, skal åtniuta sin wälkomma uppå härberget af gesällerne; hwarwid dock alt bör anständigt och skickeligen tilgå. Och skal unngesällen noga therpå akt hafwa, och angifwa om dryckskäriln eller annor öfwer ända stött warder, tå then ther sig härutinnad förbryter, hwarje gång 12 öre kopp:mt ärlägga skal. Men warder en gesäll beträdd at han sig otillbörligt skickar och förhåller genom öfwerflödig drickande, så hafwe gesällerne makt at belägga thensamme med 24 öre kopp:mt plikt.

§ X.

Hwilken gesäll wid öpen Låda antingen bemöter Låde-Mästaren eller Bisittiarne med oanständige ord eller annor ohöflighet, eller ock i wredt mod slår i bordet, swärjer eller buller förorsakar, then samme böte hwarje gång 30 öre kopp:mt, hwilken plikt fördubblad warder, så ofta en gesäll sig härutinnan förbryter. Thesslikes ware all träta och slagsmål uppå härberget wid 6 daler kopp:mt förbudit; jämwäl Embetet förbehållet theruti at öfwerwäga efter saksens beskaffenhet. Hwad äljes emillan gesällerne förefaller medelst smädesord, eftertal och thylikt, så hafwa gesällerne magt at straffa hwarannan ifrån 12 öre kopp:mt til 6 daler kopp:mt, dock likwäl med Låde-Mästarens och Bisittiarne minne och instämmande.

§ XI.

Hwad hälst uti Ämbetet, gesällerne angående, kan beslutat och sedermera genom Låde-Mästaren och Bisittiarne them kungjordt warda, thereafter skola gesällerne sig tillbörligen at lefwa rätta. I widrig händelse skal then, som häremot handlande beträdd warder till 3 daler kopp:mt ja och efter saksens beskaffen-

het til än högre straff förfallen warda, såsom i föregående punct förmält är.

§ XII.

Skulle någon osämja eller missförstånd emillan en Mästare och gesäll sig yppa, hwaröfwer gesällen finner sig föranlåten i ämbetet att klaga, skal sådant först Låde-Mästaren föredragit och 6 dal. kopp:mt til Lådan gifne warda: hwaruppå med åldermannens samtycke ämbetet må tilsamman kallat warda, then angifna twisten at uptaga och afgöra; kommande omkostningen uppå then til betalning som brotslig eller skyldig är. Lika som ock then, hwilken med ämbetets utslag icke förnöyd är, widare må sin förmenta rätt söka på wederbörig ort och ställe.

§ XIII.

Ingen gesäll understånde sig sin mästare owetande antaga främmat arbete, wid thet straff som Kongl. Maj:ts förnyade almena skråordning förmår och innehåller. Gesällernas arbete wid lius uphörer 14 dagar före påsk, lika som thet ock tager sin början 14 dagar före Michaëlis. Thesslikes skola the ock förpligtade wara wid rättan tid, näml. kl. 6 om morgonen gå til sitt arbete och therwid blifwa til kl. 10 om aftonen, så ock betalla theas Mästare thet arbetet som the förderfwa.

§ XIV.

Hos sine Mästare skole gesällerne sig redeligen och wäl skicka och förhålla — — (här äro två blad bortskurna),

Med egenhändig underskrift af Bokbindare Embetet uti Götheborg warder intygat thet förutstående Articular uti XV §§ blifwit therstädes wedertagne then 6 dag i Julij månad år Et tusend Suihundra femtiotwå.

TORSTEN WINBERG
ålderman.

JOHANN GEORGE LANGE.

ERICH AAHLGREN.

JOH. WINBERG.
Gesällfader.»

NICOLAS LUNDBERG.

Artiklarne äro med jemnlöpande tysk öfversättning bundna i svart läderband med förgylld pressning, och har på ett blad i slutet följande inskrift: »Under konung Carl den XIII:s Regerning, och under Bokbindare åldermannens Anders Lindströms samt Bissittarne Herr Carl Gustaf Winberg och Herr Johan Kullbergs tid Är Denna Bok Bunden af Olof Wirström Ålt Gesäll i Götheborg 1809 —

Ett litet prof af hwad iag kan,
Jag har nu Welat Gifwa,
Ock kan det blott pasera och gå an
Så skal min önskan nog besanad Blifwa.

Götheborg den 27 Augustij 1809.

OLOF WIRSTRÖM.»

Bil. № 48.

Snickare Embetet.

»Snickare Gesällernas Handtverks-Reglor.

(Götheborg. M. Prytz's officin 1841.)

Vid Omskådningen uppläser Skaffaren detta stycke: Med gunstig tillåtelse! De fremmande Snickare- eller Chatullmakare-Gesäller, som hafva lust, att sig omskåda låta, täckas sätta sig vid detta bord. Hvad mig och en annan ärlig Gesäll vederfarits, skall och Eder vederfarå. (Detta stycke varder tre gånger upplappadt.)

Omskådningsmästaren.

Med gunstig tillåtelse! Var Välkommen på Handtverkets vägnar.

Den fremmande.

M. g. t. får jag den äran att aflägga tacksägelse, och äfven från Mästare och Gesäller mycken helsning på Handtverkets vägnar.

Omskådningsmästaren.

M. g. t. Hvad är eder begäran, emedan jag och min Medskaffare äro efterskickade? Är det att bese Staden, eller att dricka ett glas öl, eller vin med en ärlig Mästare och Gesäll? Eller är Eder begäran, att bekomma fjorton dagars arbete hos en ärlig Mästare. Gifven mig då sådant tillkänna.

Den fremmande.

M. g. t. Får svara: Hvad Stadens beskådning vidkommer, är den redan skedd; med hederliga Gesäller att dricka ett glas öl, eller vin, kan ock ske, hvad som icke skedt är; men för denna gången är min begäran att bekomma fjorton dagars arbete hos en ärlig Mästare. Om sådant mig vederfares, vore det mig kärt.

Omskådningsmästaren.

M. g. t. Hvad mig och en annan ärlig Gesäll vederfarits, skall och Eder vederfaras.

Omskådningsgesällen.

De främmande Gesäller varder arbete tillsagt.

* *
* *

Omskådningsmästaren.

M. g. t. får jag berätta, att jag varit ute på Eder begäran, efter min förmåga, från älsta till yngsta Mästaren: hvilka alla sig betacka. Är nu bördan väl furnerad och skorna i godt stånd, så går det lätt att resa; imedlertid låter Mästaren N. N. tillsäga 14 dagars arbete. Såvida han med en ärlig Mästare vill vara nöjd, får jag lyckönska honom dertill.

* *
* *

Skaffaren säger vid »Inbringningen», d. v. s. när han kom med den främmande gesällen till mästaren: Med gunstig tillåtelse har jag den äran på Mästarens tillsägelse öfverlemnna denna Gesäll, och hoppas att Mästaren skall blifva med honom nöjd.

* *
* *

Vid *Qvartalshållande* börjar Omskådningsgesällen:

M. g. t. får berätta, att i denna Sjö- och Stapelstaden Götheborg är det brukligt att, om fremmande Gesäller äro närvarande, de då sitta öfverst vid bordet, och att det öfriga Gesällskapet der-efter intager sjelft sina ställen.

För det första.

M. g. t. får jag den äran berätta, att uti denna Sjö- och Stapelstad Götheborg är det brukligt, att alla Snickaregesäller sammankomma hvart halfår, för att hålla sina ordentliga qvartal, på det, i fall något oordentligt är dem emellan förefallet, sådant må kunna anmälas och icke förtigas.

För det andra.

M. g. t. så är här ock det bruket, att om fremmande Gesäller äro närvarande, man betygar sin fägnad öfver deras ankomst med helsning på hela Gesällskapets vägnar, och låter dem sitta öfverst vid bordet, samt frågar hvar de sist arbetat, och hvad Mästare och Gesäller honom befallt.

För det tredje.

M. g. t. så hafve vi ock artiklar, som oss gifne äro af Kongl. Commerce-Collegium, och af Mästare samt Gesäller godkände, hvilke skola vid hvar Sammankomst uppläsas, på det hvar och en må veta, hvarefter han sig bör rätta och akta sig för öfver trädelse.

För det fjerde.

M. g. t. Så hafva vi ock en ordentlig Antekningstafla, hvaruti alla Mästares namn äro inskrifne, på hvilka, då de föreläsas, hvar Gesäll bör gifva noga akt och svara då hans Mästares namn nämnes.

För det femte.

M. g. t. Så hafva vi och en Bok, hvaruti alla vanfräydade Gesällers namn äro inskrifne, och vid uppläsandet deraf bör hvarje Gesäll gifva noga akt, ifall en sådan på en fremmande ort anträffas skall han angifvas och förmås att resa hit för att godtgöra hvad han nedrigt brutit, och således blifva förlikt.

* * *

Vid *Omfrågan* börjar Omskådningsgesällen.

M. g. t. Var mycket välkommen på Handtverkets vägnar.

Den Fremmande.

M. g. t. Jag har den äran att aflägga tacksägelse, och äfven anmäla från Mästare och Gesäller mycken helsning på Handtverkets vägnar.

Omskådningsgesällen.

Hvarifrån var sista afresan?

Den Fremmande.

Från Staden N. N.

Omskådningsgesällen.

M. g. t. Hvad var Mästarens och Gesällens befallning?

Den Fremmande.

M. g. t. får jag svara, att Mästarens och Gesällens befallning var att igenom mig öfverlemna sine helsningar till hederliga Mästare och Gesäller. Skulle mot förmodan annat befinnas, så måste de förmås dertill att hederlige vara, i det man vid detta bord kan börja att dricka ett glas öl eller vin, och låta dem hederligt bemötande vederfaras, för hvilket jag har den äran att aflägga tacksägelse.

Den Fremmande.

M. g. t. får jag den äran svara, efter frågan är ställa till mig, att jag för denna gången om Mästare och Gesäller icke annat vet än hvad hederligt och anständigt är. Skulle, mot förmodan, någon veta annat, stige han fram för Lådbordet och anmäle sådant, medan Mästare och Gesäller tillsammans äro, och Lådan än öppen står; så vill jag Svara hvad en ärlig Gesäll ägnar, och sedan vara tyst tills jag åter blir tillfrågad.

Omskådningsgesällen.

Är något bekant emellan Gesäller och Mästare? (Sedan denna fråga blifvit besvarad, fortfar han till den Fremmande:) M. g. t. Får jag fråga i hvilken stad Han fått sitt Gesällsnamn?

Den Fremmande.

M. g. t. Får jag den äran berätta, att jag undfått mitt Gesällsnamn uti Sjö- och Stapelstaden Götheborg, och vore dervid

närvarande hederliga Mästare och Gesäller; tror ock att de ännu så äro. Men skulle mot förmodan annorlunda befinnas, vore det mig okärt. Mitt Gesällnamn kostar mig så mycket som en veckolön eller något mera. Skulle något fel deruti befinnas, så är Gesällskapet godt att underrätta mig derom, och för mig tekna 2:ne annorlunda beskaffade: det ena vill jag för mig behålla, det andra med hederliga Mästare och Gesäller förtära i den stad jag befinner mig. Detta efterkommer jag noga; men att på nytt blifva Gesäll, dervid finner jag mig aldeles icke; derföre har jag hos Mästaren och Gesällerna aflagt min tacksägelse.

Omskådningsgesällen.

M. g. t. får jag den äran berätta, att uti denna Sjö-, Handels- och Stapelstad är det brukligt, att till Fremmande Gesäller presentera Välkomsten, hvarvid anmäles, om den mottages och utdrickes i en dryck, betalar han derför intet, men mottages den och ej utdrickes, betalas derför så mycket som Mästare och Gesäller för godt finna: deremot, om den mottages och tömmes såsom en hedersdryck, betalas så mycket som vanligt är.

Den Fremmande.

En hedersdryck begäres.

Omskådningsgesällen.

M. g. t. får jag den äran presentera Välkomsten, såsom han blifvit mig och andra hederliga Gesäller presenterad.

Deras Skål, som infört dess bruk och nyttjande,

Deras Skål, som ännu konservera dess bruk och nyttjande,

Skål för vår hederlige Ålderman, Herrar Bisittare och Lådmästare,

Skål Herrar Lådgesäller,

Skål för vår hederlige Vård och Vårdinna,

Skål för hederlige gesäller, som här arbeta,

Skål för alla, som resa till vatten och land,

Eder och min skål deruti innesluten,

Dervid vill jag honom Eder tillsända

M. g. t.

Drycken honom är kärare.

Omskådningsgesällen: »För det första: Den som har något att anföra, medan Mästare och gesäller äro tillsammans, och lådan öppen står, göre det nu, på det att den, som har rätt, måtte rätt vederfaras; den åter som befinns brötslig måtte efter våra artiklars innehåll varda sakfäld. (Detta stycke varder tvenne gånger upplappadt)».

Bil. N° 49.

Egare af täckta åkdon i Göteborg 1731.

(Ur Prot. uthi Politi måhl, $\frac{5}{10}$ 1731.)

»Sammaledes inkom hamnfogden Sven Lundell och berättade, att han, till hörsamt följe af Magistratens befallning, varit hos följande Ståndspersoner och borgare, som sortera under staden och borgerskapet, och förnummit om de, till underdånigst följe af Kongl. Maj:ts Nådige Förordning, emot den deruti utsatta afgiften vilja hädanefter bruka sina öfvertäckta wagnar, som de nu för tiden hafva, eller ej; hvarpå de sig således skola hafva utlåtit, nemligen:

Salig Herr Commerce Rådet (Seb.) Thams enkefru skall merendels vistas på landet och sällan vara här i staden.

Herr Borgmästaren (Jacob) Sahlgren ärnar emot afgiften af 25 d. Smt. bruka dess vagn.

Herr Presidenten (Johan) Rambeau tänker emot den afgiften, som efter dess rang uti förordningen uppförd är, bruka dess vagn.

Salig Herr Presidenten Wilhelm de Silents enkefru sammaledes.

Herr Assessor Volrat Tham äfvenledes.

» » (Joh. And.) Olbers likaledes.

» Inspektoren Eld likaledes.

» Assessor (Mathias) Schildt brukar intet vidare dess vagn än då han reser ut på landet.

» Rådman Häger sammaledes.

» » (Lars Hansson) Liedgrens enkefru ärnar bruka dess vagn öfver vinteren allenast.

» Kommissarien Hans Olson Ström vill emot den afgiften, som uti förordningen utsatt är, bruka dess vagn.

» Handelsmannen Jöns Holst sammaledes.

Herrar Erik och Hieronymus Nissen äfvenledes.

Jacob Bornander brukar dess vagn i år allenast.

Kommissarien Herr Johan Busck ärnar allenast till detta årets slut bruka dess vagn.

Herr Kapten Christoffer Hedenberg vill såväl detta år som framdeles bruka dess vagn.

Salig Herr Domprosten Isac Lithovii enkefru brukar ej oftare
dess vagn än då hon reser ut på landet.

Herr Kommissarien Hindrik Maister likaledes.

» Hans Hindrik von Schmerfelt.

» Magister Marggraf brukar ej vidare dess vagn än då han
reser åt landet.

Carl Thorssons arfvingar hyra vagn; tänka allenast bruka den
till nästkommande Påsk.»

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

REGISTER.

A.

- Absden Aga, Turkiskt sändebud. 197.
Accisen, instruktion för, 146.
Accismästare. Såsom sådane förekomma: Jacob Kinnaird
1639, på samma gång stämpelmästare; Wolter
Albrechtson 1644—1645; Henrik Kröger 1646
—1656; Anders Bengtson från 1657.
von Aekern, Albrecht, Rådman, 93, 121.
» Anna Maria, bil. 59.
» Frans, Inspektor vid Stadens tjärnhof, 175.
» Gustaf. 205, bil. 27.
» Jacob, Rådman. 120, 123, bil. 2, 27.
» Jacob, Lektor. 77.
» Johan. Enkan egde hus på Stora Hamngatan, bil. 27.
» Johannes, Apotekare på »Strutsen» 77, deltagare
i spel 177.
» Maria Catharina. 77.
» Peter Jan. 77, bil. 15, 18.
» Rosier, Kom. president. 77, 93, 119, bil. 15.
» ätten. 77, 93, bil. 65.
Adelsköld, Johan Christian. Lagman, bil. 39.
Adlercrantz, Johan, Kommissarie. Hans bo 166 o. f.
Adlersparre, Christoffer Christofferson, Rådman. 121.
»Adolfs Källare». 175.
Ahrenberg, Carl Petter, Juvelerare. 323.
Albrekt, Anna Beata, bil. 75.
Allarmgatan — Se Larmgatan.
Allmenningsgatan — Se Magasinsgatan.
Alsing, Hans Christoffer, Guldsmedmästare. 276.

- Altensleben, Christian, Handlande och garfvare. 190, bil. 30.
 » Maria, bil. 30.
 » ätten. 87, bil. 81.
- Aman, Altje, bil. 67.
- Ambrosius, Johan, bil. 55.
- Amija, David d. ä., Handlande. 80.
 » David d. y., Rådman. 80, 121, 144, 337, bil. 27, 68,
 bil. 113.
 » Johan, Rådman. 80, 119, bil. 15.
 » ätten. 80, bil. 61.
- Ammerman, Martin, Stadsmusikant. 174.
- Anckarcreutz — Se Brandt.
- Anckarhielm, Martin Thijsen, Amiral. Ingått vad 177, bil. 49.
- Anders, Prest i Nya Lödöse 1601. 25.
- Andersson, Arfvid, Borgmästare i Nya Lödöse. 52.
 » Hans, Rådman. 122.
- Andréen, Andr. Johan, Handlande. 85, bil. 64.
- von Anefeldt, Bendix (Benedictus), bil. 16.
- Angelbäck, Johan, Fältskär, bil. 83.
- Ankarsmed. 400.
- Apotek: »Enhörningen»: innehafvare Kilian Treutiger 1641—1675.
 Brita Gustafsdotter, den förres enka 1675
 —1679.
 Andreas Schwartz 1679.
 Joh. Jac. Ermersch 1695 † 1722.
 Martin Andreas Bauch 1722.
 »Strutsen» (efter 1721 »Stjernan» och slutl. efter 1724
 »Kronan»).
- Johannes von Ackern 1658 † 1685.
 Petter Neresius 1685 † 1711.
 Anna Offerman 1711—1721.
 Frans Martin Luth 1721.
- Appelbom, Harald, Burggrefve. 117.
- Areel, Sveno, Rådman. 121.
- Arell, Anders, Konsistoriinotarie. 173, 217.
- Arentz, (Arens) Agnes, bil. 57.
 » Alexander Wilhelm, Handlande. bil. 78.
- von Arentz, (Arents) Johan. Holländsk konduktör, kallas 1629
 »Walmester», (ledare af vall- och befästningsar-
 betena). 68, bil. 16.
- Arentzgatan — Se Magasinsgatan.

- Arfwidsson, Henrik. 144.
 » Peder, Borgmästare i Nya Lödöse. 52.
 Arkiv, Hospitalsförsamlingens; innehåll 8.
 » Kristine kyrkas; innehåll 56.
 » Rådhusrättens och Magistratens; innehåll 56, rum för arkivet 101, 102. I den eldsvåda som 1690 öfvergick rådhuskansliet »lades alla protokoller i aska», enl. uppgift i följ. årets prot.
 Arneri, Gunnar, Prest i Nya Lödöse. 24.
 Arrestera. 128.
 von Ascheberg, Eleonora Elisabet. bil. 49.
 » ätten. 69.
 von Aschebergska grafkoret. 104.
 Assmundsson, Mathias — Se Rambeau.
 Aspenäs, egdes af Brynte Börjesson Lillie. bil. 3.
 Aulinus, Johannes, slottspastor på Nya Elfsborg. 230.
 Aurell, Anders, Rådman. 122.

B.

- von Bahr, Joh. Christian, Kansliråd. bil. 77.
 Bakande hos enskildte, stadgande emot — bil. 112.
 Bandt, Abraham, Kassör vid Stora Sjötullen, 180 o. f., 187.
 » Isac, Handlande, deltagande i en gatustrid. 115.
 » Nils, Adriansson. 187.
 Banér, Sten. 19, bil. 11.
 Bank, förslag 1670 att upprätta en Generalpenningkassa och, 79.
 Barek, Maria Elisabet. bil. 77.
 » Samuel, Riksråd och Grefve. bil. 77.
 Barndop bland de förste inflyttarne. 66.
 Bartholin, C., Justitieråd, Amtman på Jutland. 141.
 Bauck, Mart. And., Apotekare. 194 (noten).
 Bauman, Anna Ch. bil. 75.
 Baumbach, Anna Eleonora Catharina. bil. 52.
 van der Beck, Mauritz, egare af Burgården. 109.
 Beckman, Elisabet. 407, bil. 51.
 » Johan, Rådman. 121, bil. 51.
 » Maria. bil. 34.
 » Webeka. bil. 38, 61.
 » Vincent d. ä. bil. 26, 34.

- Beckman, Vincent d. y. 157.
 Befolkningsförhållanden i första hälften af 1600-talet. 65.
 Begrafningar. 221.
 Behrens, Johan, Apotekare i Stockholm. bil. 66.
 Bengt, Prest i Nya Lödöse. 23.
 Berg, Antoinette. bil. 55.
 » Constance, Bernh. bil. 55.
 Berger, Hieronymus — Se Gripenstedt.
 Berginus, Gunnar Erics. 27.
 » (Bergfelt) Mathias, Öfverste. 27.
 Bergius, Erik, Kyrkoherde i Onsala. 131.
 Berling, Ingrid. bil. 76.
 » Torbernus Andersson, Rådman. 120.
 Bernard, Thomas. 92.
 Bergström, Catharina, g. m. Rådman Johan Beckman. bil. 51.
 Bibliotek, i rådhuset. 103.
 » Kommissarien Johan Adlercrantz'. 170, 171.
 Biehusen, Anna Dorotea d. ä. bil. 38, 61.
 » Anna Dorotea d. y. bil. 41.
 Bijdar, Peder Haraldsson, Rådman. 120.
 Bijhl, Claes Cornelisson. bil. 70.
 » Cornelius, handlande. bil. 70.
 Biljarder. 177.
 Bjelke, Hogenschild. bil. 9.
 Bisittare i Handtverksembetena. 251.
 Bjurum, egdes af Torsten Christofferson. 27.
 Björnar förevisas af Mathis Dubowischij. 195.
 de Blom, Sven. 176.
 Bo, Hjelppest i Nya Lödöse. 24.
 Bodana, i Skånings härad. 13.
 Bohag. 111, 166 o. f.
 Bokhandlare (»bokförare»). 299 o. f.
 Bokhålleri, förslag 1670 till undervisning i —. 79.
 Boktryckarne i strid med bokbindarne. 299.
 Bolm, Anders. 329—331.
 » Elsa Johansdotter. 209 o. f.
 » Henrik. 331.
 » Hieronymus. 331.
 » Niclas, Hofslagareålderman. 277.
 Bonge, Anders, borgare i Nya Lödöse. bil. 3, 8 9.
 » » borgare i Göteborg. bil. 3.

- Bonge, Jacob, borgare. bil. 3.
 Bonge, (Bånge) Påfvel, Rådman. 30, 35, 52, bil. 3, 9, 13.
 Borcher, Anna. bil. 90.
 Borgare drifva landtmannanäring. 112.
 Borgenström, Nils Danielsson. bil. 85.
 Borgerskapets kår. 205, 206.
 Borgman, Hans, tullskrifvare. 186.
 Borgmästare i Nya Lödöse: Arvid Anderson, Peder Arfvidson,
 Anders Kering, Olof Larsson, Hans Nilsson, Lars
 Nilsson, Albert Siltman, Henrik Skipping, Lars
 Svensson, Per Svensson.
 Borgström, Anders Svensson, Rådman. 120.
 Bornander, Samuel, handlande, bil. 79, kryddbodslager 1705, bil. 105.
 Brahe, Ebba, Grefvinna, köp af en vagn. 152.
 » Erik, Grefve till Wisingsborg. bil. 12.
 » Magnus, Grefve till Wisingsborg. 39, 40.
 Brandskada, ersättning för — 114.
 Brandt, Claes, hans enka egde hus. bil. 26.
 » Claes Clagesen, klensmed. 335, bil. 82.
 » Johan Claesson, kommandör vid amiralitetet. bil. 28.
 » Märta Claesdotter. bil. 82.
 » Petter Jansson. 63, bil. 16.
 » ätten. bil. 33.
 Brandvakten, nattlig strid 114, beväpning 115.
 Brandväsendet. 114.
 Bratt, Arvid, Tull- och Accisinspektor. 156, bil. 51.
 » Bartold, Löjtnant. bil. 51.
 » Christina. bil. 51.
 » Jacob, Rådman. 122, 252 o. f.
 Braun, Cornelius, Rådman. 121, 200, bil. 16, 27, 28.
 » Jacob. bil. 16.
 » Johan, Rådman. 119, bil. 16.
 » Lorentz, Handlande. bil. 16, 26, 83.
 » ätten. bil. 87.
 Braunjohan, Cordt, Packhusinspektor, 84, bygger stenhus 110,
 111, deltagare i spel 177, 202 o. f., bil. 27, 49.
 » Gerhard, Justitieborgmästare, 84, 85, 103, 119, 121,
 200, 202, inblandad i ett tjuvmål 133, 134, bil. 16.
 » Hans, Handlande. 85, 101.
 » Henrik, Kommissarie och Rådman, 85, 101, 121,
 144, 209, 337, bil. 85.

- Braunjohan, ätten. 84, bil. 62.
 » (Brunjeansson), Carl Jan, stadsnotarie. 279.
 Breda vägen. 340.
 Bredberg, Hedda. bil. 54.
 Brehmer, Georg, Rådman i Kalmar. bil. 67.
 » Lorens, Fältskär. bil. 66.
 Brehmers, Margareta. bil. 75.
 Breide, Daniel, stadskällarmästare. 177.
 van Bremen, Henrik, handlande i Nya Lödöse. 25, 88, bil. 5, 9.
 » Brijflapp » (bänk klädd med läder). 185.
 des Briques Maure du Grand Lieu, Hieronymus. 92.
 von Brobergen, Ingrid. bil. 85.
 Brokman, Daniel. bil. 57.
 Broman, Lars, Kom. president. 119.
 Bromelius, Olaus, Stadsfysikus, läkarearvode. 71.
 Broms, Cornelia. bil. 36.
 Browald, Isac, Källarmästare. 153, 154, 176.
 Bruhn, Abraham, Rådman. 121.
 » (Bruun) Claes, borgmästare i Kongelf. bil. 74.
 » Elsebe. bil. 27.
 » (Brun), Gerdt, Rådman. 101.
 » Ingrid. bil. 74.
 » (Bruun), Magdalena. 161.
 » Metta. bil. 85, 88.
 « (Bruun), Paul, kyrkoherde i Morlanda. bil. 74.
 Brunnsparken. 100.
 Brusewitz, Johan Fredrik d. ä., handlande och mäklare. 172,
 257, 405.
 » Martin, handlande. 87.
 » ätten. 405 o. f., bil. 51.
 Bryggareembetet. 399.
 Brännö. 160.
 Brönsdorpf, Anders, Strandförpaktare på Jutland. 141.
 Buchanelli, komediant. 194 (noten).
 Bunge, Magdalena. bil. 85.
 de Bur, Jan, 81, hus vid S:t Jacobs gata 107.
 Burchard (Burchardus), Johan Otto, Pastor vid Kristine kyrka.
 71, bil. 104.
 » (Burchardin), Benigna Eleonora. bil. 75.
 Burggrefvar, förteckning öfver. 117.

- Burgården, 81, 109. Egare: Jan de Bur (van Buren) Mauritz von der Beck, Adam Herwegh.
- Burmeister, Nicolaus, pastor vid Kristine kyrka. bil. 16.
- Busch, Johan, ledamot af konvojkommissariatet. 140.
- » Maria Charlotta. bil. 55.
- Byggnadssätt. 110, 111.
- Båthman, Anders, skeppare. bil. 76.
- » (Palmencrona), Lars, kommandör vid Amiralitetet. bil. 76.
- » Matts, skeppare. bil. 76.
- Bärfverfelt, Peder Kanutius, kom. president. 119.
- Böker, Hans Svensson, Rådman. 115, 121, bil. 34.
- » Lars Olofsson, Rådman. 121, 208, bil. 57. G. m. Christina Järpe, † 1692, dotter af kyrkoherden i Åmål O. H. Järpe.
- Bönhasjagt af handtverkarne 256 o. f. 299, 340, 349.
- Bördsbref. 262.
- Börjesson, Nils — Se Drakenberg.
- Börsen. 103.
- Böter, aftjenade med kroppsarbete. 126.
- Böö, eges af Johan Claesson Brandt (Anckarcreutz). 112, bil. 34.

C.

- Cabeliau, Abraham. 57, 58, 92.
- Calldiner, Joh. Henr., fältskär. 179.
- Calmes, Catharina. bil. 88.
- Carl XI, besök i Göteborg. 200, 202.
- Carlberg, Johannes Johannis, Biskop, f. $22/9$ 1638, Biskop i Göteborg 1689, † $5/7$ 1701. 173.
- » Sara. bil. 49, 63.
- Carlbom, Britta. bil. 82.
- Carlsport. 108.
- Carowski, Michael, målaremästare. 252, 356, 357, 361.
- Cederbourg, Erik, Preses i kämnarsrätten, Rådman. 121, 124.
- Cheminau, Jean, stadens ordinarie dansmästare. 195.
- Chocolad. 165.
- Chorey, Antony, Rådman. 92, 120, bil. 16.
- » Elias, klagomål öfver kaggospel. 178.
- » Sara. bil. 35.

- Christoffersson, Christoffer — Se Adlersparre.
 Clarck, Elisabet. bil. 79.
 » Robert, handlande. bil. 79.
 Clason, Hans Henrik, egare af Gullbringa. bil. 53.
 Cock — Se Kock.
 Conradi, Jeremias David, fältskär. bil. 83.
 Coopman, Hans. 83, 102, 156, 337, bil. 114.
 » Petter. 81, 83.
 » Petter, Rådman. 277.
 » ätten. 83.
 Coventry, engelskt sändebud. 198.
 Cradepol, Johan. bil. 22.
 » Margareta. bil. 43.
 Crafft, Jacob. bil. 57.
 Crantz, Fredrik d. ä., handlande. bil. 27.
 » Fredrik d. y., handlande. bil. 67.
 Creijck, (Craick) James, handlande, † 1705. 91.
 von Cronman, Joachim, Öfverste. bil. 49.
 Cronström, Elisabet. bil. 38.
 Croquet, (Croat) Daniel, tobaksspinnare, mäklare, † 1723. 176.
 » Collin. 204.
 Cruus, Jesper Mattson. 53.

D.

- Dahlberg, Karin. bil. 52.
 Dahlgren, Annette Maria Louise. bil. 52.
 Dahlins gata. 340.
 Dalboå marknad. 224.
 Damm, Andreas. bil. 41.
 » Christoffer, lindansare. 191, 195.
 Dansmästare, stadens ordinarie. 195.
 Dansnöjen. 131, 195.
 Daurer, Georg Christian, apotekare i Stockholm. bil. 50.
 Deber, David, mästare. 289, 368.
 » Greger, muraremästare. 345.
 » Mikael, skomakaremästare. 368, 376.
 De la Gardie, Magnus Gabriel, Rikskansler och Grefve, säljer tomt till Rådhuset, 101, skrifvelse från Magisterten, 198.

- De la Gardie, Beata, g. m. Lennart Torstensson, † 1680. 199.
 Degeberga. 30.
 Dellinghusen, Bartold, Rådman. 120, bil. 17.
 » (von Dellingshausen), Hans, General Major och
 Landshöfding. bil. 17.
 » Rotger. bil. 17.
 » Wedtke, Rådman. 120, bil. 17.
 Dennick, Frans Corneliusson. 135.
 Dijkman, Daniel, delaktig i trolldom. 231 o. f.
 Dittmer, egde gård i Nya Lödöse. bil. 12.
 » Lucretia. bil. 69.
 Domkyrkan. 106, 107.
 Dop af lekmän. 214.
 Dragaregillet. 143.
 Drakenberg, Nils Börjesson, Politi- och bygg-president. 117.
 Dreijer, Burchardus, innehafvare af en svartkonstbok. 228.
 » Dorotea. bil. 85.
 » Elisabet. 229.
 » Maria Magdalena. 87, bil. 51.
 » Martin, Rådman. 120, bil. 85, 88.
 Drottninggatan. 62, 106, 107.
 Drottningporten. 100.
 »Drufvan», källare på Köpmansgatan. 13, 85, 186.
 Drycker: öl, bränvin, portugisvin 180, renskt vin 181, 197, franskt
 vin 183, 186, 197, taxa 196, 197, spanskt vin
 197, Zerbster öl, Wismars mumma 197.
 Dubois, Arend, målare. 105, 152, 349.
 » Clara. 349.
 » Frans Antoine. 92, 349.
 » Jacob, målare. 92, 348, 349, bil. 17.
 » Jan Jacob. 92.
 » Schenna. 349.
 Dulcian 175, Dulcianblåsaren Christian Erdtman. 175.
 Duncan, Jacob, General. bil. 49.
 Dunkerque. bil. 101.
 van Dyck, Gregorius. 77, bil. 17.
 » Jacob, Burggrafve, herre till Salnecke. 58, 75, 77,
 107, 110, 117, bil. 17.
 » Melcher. 77, bil. 17.
 » ätten. 77.
 von Döbeln, (Döbelius) Johan Jacob, Med. D.r. bil. 70.

von Döbeln, Ernst Fredrik, Assessor. bil. 69.
Dödligheten i första hälften af 1600-talet. 66, 68.

E.

- Ebeling, Henning. bil. 75.
Eckman, Andreas, mästare. bil. 83.
» Petter Pettersson. bil. 71.
Edgren, Jonas, inspektor 173, notarie vid Rådhusrätten 187.
van Egmont, Antony. 78, bil. 78.
» Antony. bil. 78.
» Catharina. bil. 72.
» Johan. 78, bil. 90.
» Olivier Pettersson. 78, bil. 17.
» Peter, handlande och mäklare. 78.
» ätten. 78, bil. 35.
Ehinger, Sebastian, Bokbindare. 298.
Ehrencrona, Gustaf Gammal, Assessor. bil. 63.
Ehrenstam — Se Eneroth.
Ehrlich, Christoffer, Ryttmästare. bil. 69.
Eilking, Henrik d. ä., Rådman. 120.
» Henrik d. y., Rådman. 121, 144, 209.
Ek, Börje, Befallningsman. 186.
Ekebon, Adolf Wilhelm, Lektor. bil. 53.
» Olof, f. $\frac{5}{11}$ 1716, Domprost 1761, † 1784. bil. 53.
Eklanda, doneras till Nya Lödöse 13, egare 18.
Eklundsgatan. 106.
Ekman, Elisabet. bil. 52.
» Håkan, Rådman, Justitieborgmästare, † 1719. 121, 202,
209, bil. 115.
Ekskogen på Stora Otterhällan. 177.
Ekström, Petter, Borgmästare. bil. 45.
Eldsvådor, orsakerna till 114, ansvar för 115.
Elers, Johan, Rådman. 120.
» Margareta. bil. 34.
Elfsborg, Gamla, roddlega. 160.
» Nya, stupade officerare under Tordenskiölds belägring
62, roddlega 160.
» staden. 8.
Elfsborgs infanteriregementes uniform i slutet af 1600-talet. 127.

- Elgfoot, Olof, Provinsialinspektör. bil. 52.
 Elliger (Ellger) Ottomar, blomstermålare. 348.
 Embetsfiskal. 291.
 Embetsnotarie. 254.
 Embetsrådman. 254.
 Eneroth, Lars, Hofrättsråd. bil. 77.
 Engelcrantz — Se Engelke.
 Engelke, Claus, handlande. bil. 104.
 » ätten. bil. 75.
 Engelska och Skottska invandrare. 89.
 von Engeström, Johan, Kongl. sekreterare. bil. 90.
 Ephraim, Samson. 94.
 Erici, Torstanus Elfzburgensis, prest i Nya Lödöse. 24.
 Eriksson, Peder — Se Rosensköld.
 von Essen, Helena. bil. 69.
 Europæebren. 105.
 Evers, Hulda Agnes Jul. bil. 55.
 van Eyck, Abraham, kom. president. 66, 78, 79, 113, 119, 135,
 159, 198, bil. 27.
 » Anna. 78.
 » Gilius. 63, 78, bil. 17.

F.

- Fagg, Anders, öfverskult, † 1708. 94, 132—134.
 Fahlberg, Olof, komminister i Alingsås. bil. 81.
 Fajans, holländsk. 166.
 Falskmyntare. 15.
 Fartyg, inredning af sådane för Medelhafvet. 140.
 Fattighuset. 100.
 Faust, Melchior, guldsmedsmästare. 276 o. f. 324.
 Fehman, Thomas, Justitiekansler, Friherre. bil. 37.
 Felbier, Adelheid. bil. 17.
 » Annika. bil. 17.
 » Cornelis, handlande. bil. 17.
 » Johannes. 152.
 » Magdalena. bil. 17, 21.
 » Martin. bil. 17.
 » Mathis. bil. 17.
 » Wilhelm. bil. 17.

- von Felden, Albrecht. bil. 17.
- » Alike, g. m. Dan Thilisch. 131.
 - » Anna. bil. 17.
 - » Jan. bil. 17.
 - » ätten. 81, bil. 47.
- von Fersen, Generalmajor, vice Guvernör. 191.
- Fisk, taxa för — 135.
- Fiskhall, inrättande af — 135.
- Fisktorget — Se Lilla Torget.
- Fistulator, Benedictus, Rådman. 90, 93, 120, bil. 18, 20.
- » Eugenius, Regementskirurg. bil. 26.
 - » Gustaf. 90, 175, bil. 25.
 - » ätten. 90, bil. 31.
- Fith (Vitt), Hans, Skolmästare i Nya Lödöse. 27.
- Fleming, Jacob, besök i Göteborg. 112.
- Floderus, Andreas, Kyrkoherde i Laholm. 219.
- Florander, Johannes, Lektor 1698, † 1710. bil. 74.
- » Johannes Haqvini, Domprost, f. 1617, Lektor 1654, Domprost 1687, † 1707. 171.
- Fock, Johan, vadslagning. 177.
- Folkmängden under första hälften af 1600-talet. 71.
- Forentorp, egdes af Erik Åkesson. 29.
- Forrest, Jacob. 91.
- Forsnerus, Olof, Kyrkoherde i Sexdräga. 219.
- Forstena släkten, Anders Lennartsson. 19, bil. 12.
- » Göran Lindormssons enka Agneta. 13, 18, bil. 1.
 - » Torsten Christofferson till Bjurum och Ulftorp, Öfverste. 29.
- Fortifikationsbokhållare: Åke Håkansson.
- Forskaffningsmedel på 1600-talet. 98.
- Fox, Alex, målareålderman. 252, 354, 359.
- Franska invandrare. 92.
- Funck, Ulrika, Friherrinna. bil. 77.
- Fältskärer i Göteborg: Joh. Henr. Calldiner, Eugenius Fistulator, regementskirurg.; Joh. Fredr. Roempke, amiralitetskirurg; Daniel Thilisch † 1712; Diedrich Morter, stadskirurg 1699; Johan Rönnow, stadsfältskär $\frac{7}{4}$ 1716.
- Fängelser 128, deras beskaffenhet och lifvet der. 129, 130.
- Fässberg. 24.
- Fästorp i Skeplanda 234.

- Fönstren försedda med blyinfattade rutor. 111 (samt noten).
 Förhållandet mellan de olika nationaliteterna i Göteborg under
 första hälften af 1600-talet. 75.
 » mellan svenskar och främlingar. 73.

G.

- Gadd, (Gad), Anders, Byfogde i Nya Lödöse. 28, 45, bil. 8.
 » Carl Christian, Stadskatechet 1717 i Göteborg, sedan pa-
 stor i Romeled. 173.
 » (Gad), Lars, Borgare i Nya Lödöse. bil. 11.
 Gamle port — Se Kungsporten.
 Gamlestaden — Se Lödöse, Nya.
 Garnisonskyrkan. 69.
 Gathenhielm, Christen, Kommendör vid Amiralitetet. bil. 69.
 Gator, Allmänningsg., Arentzsg., Breda vägen, Dahlins g., Drott-
 ningg. (Holländareg., St. Jacobsg.), Korsg., Kron-
 husg. (Vinterg.), Kungsg., Kyrkog., Köpmansg.,
 Larmg. (Allarmg.), Magasinsg., Qvarnbergsg. (Vä-
 derqvarnsg.), Sillg. (Herringsg.), Smedjeg., Span-
 målsq., Stora Hamng., Torgg. (Kyrkogårdsgränden),
 Tyggårdsg. (Nygatan), Vallg., Vestra Hamng., Östra
 Hamng.
 » 100 o. f. belysning 105, stenläggning 113.
 Gatulopp. 125, 126, 134.
 Generalguvernörer, Guvernörer och Landshöfdingar: v. Asche-
 berg, Sven Ranck, Joh. Bened. von Schönleben,
 Erik Sjöblad, Lennart Torstensson.
 Generalqvartermästare: Paul Ludv. Leijonsparre, Johan Wärn-
 sköld.
 Gera, Holger Karlsson. 15.
 von Gerdes, Catharina Charlotta. bil. 69.
 » Hans, Kom. president, Burggrefve. 100, 117, 119,
 122, 124, 209, bil. 85, 115.
 » ätten. bil. 46.
 Gesällerna, frimåndag 273, gesällstycke 265, gesällvandring 266
 o. f. 295, giftermål 280, 285, 291, krogdag 269,
 383, skymfbref 366, tilltalsord 280, 366, uppror
 275, 366.
 Giftermål — Se äktenskap.

- Giers, Gustaf Adolf, Postdirektör. bil. 54.
 Gieseke, Herman, handlande, Rådman. 121, bil. 37, 43, 102.
 Gisslekammaren. 128.
 Glas 51, 166, pris på glas 1700—111.
 Gordon, Anna Margareta. bil. 48.
 » Öfverste. 91.
 Gothenius, Martinus, predikant i Kronhuset. 231.
 Gozigerodius, Johannes, adlad Rutenfeld, Med. D:r, † 1650.
 61, bil. 18, 20.
 von Graff (Greff), Dirich, borgare i Nya Lödöse. 61, bil. 2.
 Graff, Jurgen. 328, bil. 25.
 » Melcher Jurgensson, hattmakare. 329.
 » (Graffe), Sara. bil. 18.
 Grefwe, Amund Nilsson, boktryckare. 298, 302.
 » Maria. 302.
 » Nils, bokbindaremästare. 298.
 Grijs, Erik Ericson, målareålderman. 259, 349, 359.
 Grill, Christina Maria. bil. 39.
 Grijpenklow, Magnus Palumbus, Politi- och byggn.-president.
 74, 117, 227.
 Gripenstedt, Hieronymus Berger, adlad, Öfverinspektör vid
 Stora Sjtullen. 203 o. f., bil. 37, 65, 76.
 Gripenwald, Magnus, Öfverstelöjtnant. bil. 29.
 » Per Larsson, Öfverkommissarie. bil. 85.
 De Griter (de Gruyters?). 81.
 Grosshandlarnes privilegier. 145.
 Grotte, Cecilia. 187.
 » Laurentius Andræe, Rektor i Nya Lödöse. 27.
 Grottenfelt. 27.
 Grubb, Ulrika. bil. 39.
 Grube, Jurgen Christoffer, källarmästare. 175.
 Gråbrödraklostret i Nya Lödöse. 10, 11, 14, 21.
 Gräfsnäs, egare: Grefve Axel Leijonhufvud, Baron Thomas Feh-
 man.
 Grönvall, Hilda. bil. 54.
 Grönå, roddlega. 160.
 Guldsmedsmärke. 312, 314, 315.
 Gullbergs fästning (Göta lejon). 99.
 » bro. 100.
 Gullholmen, bränd af fienden. 150.
 Gunnar, Rektor i Nya Lödöse. 26.

- Gunthelius, Hans, prest vid Domkyrkan. 216.
 Gustaf Adolfs torg — Se Stora torget.
 Gustavi kyrka — Se Domkyrkan.
 Gutermilch, Christoffer, källarmästare. 154, 155, 206.
 Gyllenskog, Jöns, ryttmästare. bil. 29.
 Gymnasium. 107.
 Gåsevadhholm, egdes af Hans Macklier. 89, bil. 48.
 Gästgifvaregårdarne, 175, vid Redbergslid 99, Stigberget 175,
 i staden 175.
 Göteborg, grundläggning 55, befolkning 59, stadens utseende 1681
 —96, stadens vapen 96 (noten) 200, sigill 97.
 Göteborgs Handtverks- och Industriförening. 404.
 Göthenstierna, Maria Helena. bil. 68.
 » Petter Tillroth, adlad, öfverinspektör. 187, bil. 68.

H.

- Habicht, Ephraim, handlande, var † 1704. 130, 131, 157.
 Hacker, Johan. Bil. 35.
 » Thomas, pastor vid Kristine kyrka. 230, bil. 85.
 Haga, bebyggande. 108, 109, 218.
 Hageby, egdes af Hans Macklier. 89, bil. 48.
 van der Hagen, Catharina. bil. 18.
 » Jacob, Rådman. 81, 105, 119, bil. 18.
 » Susanna. bil. 18.
 Halbmeijer, Anna Sofia. 365.
 » Benedict. 365.
 » Hans Jacob. 364 o. f.
 » Margareta. bil. 40.
 Halck, Joh. Hinr., guldsmedmästare. 94, 316.
 Hallrätt. 290 o. f.
 Hamilton, Lilia. 90, bil. 48.
 » Malcolm, General. bil. 48.
 Hammersö, egdes af Hans Macklier. 89, bil. 48.
 Hamn- och Torgfogdar, Björn Thorson 1638, Hans Rode 1642,
 Måns Bengtson 1644, Nils Erikson 1675, Christof-
 fer Westman 1692, Sven Lundell 1716.
 Hamner, Elisabet, g. m. Peter Wenerström. 188.
 Handel och handelsförbindelser 135, in- och utförsel 135, 136,
 privilegier 112, 143 o. f. åtal 147 o. f. lägervall 151.

- Handelsbodas. 145.
 Handelsgillet — Se Köp- och handelsgillet.
 Handlande från utrikes ort, stadgande om — 145.
 Handtverkare och handtverkerier i forna dagar. 237 o. f.
 Handtverkarna i Göteborg. 251 o. f.
 Hans, skolmästare i Nya Lödöse. 27.
 Hansson, Lars, fogde i Redväg. 30.
 » Lars, slottsfogde på Elfsborg. 30.
 Hanton, Maria. bil. 76.
 » Sara. 91.
 Harder, Claus, bagaremästare. 297.
 » Johan Herman, handlande. bil. 75.
 Hardt, Frantz Melcher, förevisare af marionetter. 191.
 Harmesen, Johan. 105.
 Hartz, Antoinetta. bil. 61.
 » (Hertz), Jacob, handlande. 103, bil. 66.
 » Sofia. bil. 61.
 Hasenmüller, Hans. bil. 26.
 Hattar, förste tillverkaren af finare sådane i Göteborg. 329.
 Heegh, Niclas, Superkarg. bil. 39.
 Hegardt, Anna Cecilia. bil. 54.
 » Hulda Aug. Hel. bil. 55.
 von Heimskirch, Gertrud Dierichsdotter. 79, bil. 50.
 Heirman, Isac, Schoutbynacht, † 1693, enkan dref källar-
 rörelse. 154, 155.
 Helgers, Gertrud. 87, bil. 37, 76, 102.
 Helmond, Peter. bil. 78.
 Hemförarebåtegillet, privilegier 143, klagomål mot skeppare 149.
 Hennings, Margareta. bil. 59.
 Henriksberg. 175.
 von Hepburn, Esaias. 91, bil. 18.
 Herberg, Anna. bil. 72.
 Herberge, muraregesällernas. 346.
 Herbergerande af resande. 153 o. f.
 Herlanda, doneras till Nya Lödöse, 9, 15, 18, kyrka 19, upplå-
 tes till holländare 77.
 Hermannus, Martin Friedrich, pastor vid Kristine kyrka, †
 1698. 132 o. f.
 Hermansson, Herman, guldsmedmästare. 200, 316.
 Herringsgatan (Hertingsgatan) — Se Sillgatan.
 Hertell, Gottfrid Ulrik, Major. bil. 49.

- Herwegh, Adam, handlande. 81, 109, 196, bil. 57.
- » Apollonia. bil. 57.
 - » Cornelia. bil. 35.
 - » Jacob. 81, bil. 19.
 - » Jacob, Rådman. 121, 144.
 - » Johan, handlande. 81.
 - » ätten. bil. 89.
- von der Heu, Frank Jansson. Bil. 19.
- Hexeri och trolldom. 222 o. f.
- Hichens, Emerentia. 91.
- Hildebrand, Gabriel, knifsmid. 298, 336.
- » Henr. Jacob, kamrer i General kom.-kollegium. bil. 61.
 - » Henr. Jacob, handl. i Stockholm. 80.
- Hillebrand, Anders, underfyrvärkare, trolofvad med Elsa Johansdotter Bolm. 209 o. f.
- » Göran, Löjtnant. 209 o. f.
- Hintzen, Anna, g. m. Nils Ribbing. 18.
- Hirschen, Anna bil. 49.
- Hjelmberg — Se Spalding.
- Hjort, Postmästare i Skåne. bil. 56.
- Hjulmakaemrästare. 400.
- Hoffman, Christ., komediant. 194 (noten).
- Hollegårdsbastionen. 108.
- » porten — Se Carlsport.
- Holländaregatan — Se Drottninggatan.
- Holländsk invandring. 77.
- Holm, Lars, målaremästare. 253.
- Holmgren, Olof, postmästare 161. Hade 1710—1712 varit kompaniskrifvare vid första Bohusläns enrulleringskompani, derefter eskaderskrifvare vid härvarande flottafdelning 1713—1715, samt 1716—1717 samma befattning hos flottans entreprenörer. När det 1718 $1\frac{1}{2}$ bestämdes att postverket skulle förenas med gästgifverierna, och postdirektör Westerheim sålunda blef endtledigad, tillsattes Holmgren och Christian Petterson att förvalta landtpostmästare-sysslan jemte gästgifveriet i Göteborg.
- » Sven, föreståndare för Östads barnhus. bil. 52.
 - » S. E. bil. 53.
- Holst, Arendt. bil. 19.

- Holst, Aron N., kommersborgmästare i Göteborg. 354.
 von Holtz, Elrich. bil. 19.
 von Horn, Elke Meinert. 81, bil. 19.
 » Herman, källarmästare. 81, 176, bil. 43.
 » Rangle (Ragnila). 81, bil. 70.
 Hospitalet, flyttas från Gamla till Nya Lödöse 10, 21, gåfvor 51,
 bil. 11, gods förbrutet till — 94. roddlega 160.
 Hufnagel, Jacob, justitiepresident. 75, 119, bil. 19.
 Hunter, Albrecht. 91, bil. 28.
 » Maria, g. m. Daniel Dijkman. 231.
 » Thomas. 65, 91, 378, 380, bil. 15, 19.
 Husen, af trä 114, taktäckning, uppförande, byggnadshjelp 110,
 byggas af allmoge från Ahle härad 111, inredning
 111, användning 112, sakna nummer 112.
 Hygrell, And. Fredr., Löjtnant i arméens flotta. bil. 53.
 Hyror. 112.
 Häfveröd. bil. 14.
 Håkan, skolmästare i Nya Lödöse. 25.
 Håkansson, Åke, fortifikationsbokhållare. bil. 69.
 Hård, Carl, till Refvesjö, giftermål 214.
 » Erik, till Hjellö. 30.
 Häger, Olof, handlande och Rådman. 122, bil. 74.
 Hälebo i Bergjum. 233.
 Hästbacken. 106.
 Högen, roddlega. 160.
 Högstorp, Flundre härad. 26.
 Höijer, Jacob, justitiepresident. 119, bil. 19.
 » Johan. bil. 19.
 Hök, Brita Andersdotter, till Partilled. 31.
 Hökarne, deras privilegier. 145.
 Höök, Ellika. bil. 89.

I.

- Ibsen, (Ybsen), Hans. bil. 90.
 Illumination vid Carl XII:s kröning. 202.
 Införsel. 135, 136.
 Ingelman, Mathilda Aug. bil. 54.
 Invandringen vid Göteborgs grundläggning. 59.
 Ipsen, Jören, skolmästare i Nya Lödöse. 26, bil. 4.

Iser, Mathias, Domprost. 220.
 Ising, Catharina Magdalena, g. m. Joh. Jac. Kiethz. 186.

J.

S:t Jacobs gata — Se Drottninggatan.
 Jernsköld, Wilh., Öfverste, † 1690, hans regemente. 127.
 Jernstedt, Rådman. 252.
 Johannis, Westrogothus Jacob, biskop i Skara, husegare i
 Nya Lödöse. bil. 4.
 » Nicolaus, rektor i Nya Lödöse. 26.
 Johansson, Joh. Aug., kyrkoherde i Torup. bil. 52.
 Jon, predikant på Gamla Elfsborg, 47. Är okänd för förf. till Gö-
 teborgs stifts herdaminnen.
 Jonæ, Petrus, pastor i Lefvene. 88.
 Jonsered (Jonsrödh), egdes af Karin Ribbing. 26.
 Jordan, Dorotea. bil. 57.
 » Jacob, guldsmed. 323.
 » Johan. 297.
 » Mattias, bagareålderman, 83, bil. 26, 28, 33.
 » Neltje. bil. 87.
 » Neltje. bil. 26, 35.
 » Petter, bagaremästare. 297, bil. 87.
 » ätten. 83, bil. 82.
 Judar, inflyttade 92—94 (v. Ackern, Cabeliau, Fistulator m. fl.),
 nekade inflytta 144, förföljelse 94, 95.
 Justitiekollegium. 116.
 Justitiepresidenter och borgmästare. 119.
 Juvelerare. 310.
 Jännisch, Georg, bundtmakare. 63, 306, bil. 44.
 Jönköping, inköp af »kurzgevär» från — 115.
 Jöran, skolmästare i Nya Lödöse. bil. 4.

K.

Kaffe, nämnes först år 1700 — 165.
 Kagg, Lars, Riksskattmästare och Grefve, egde hus som såldes
 till Cordt Braunjohan. 111.
 Kakelugnar. 111, 340.

- Kalfsund, roddlega. 160.
 Kall, Fredrik Georg, Häradsh. i Väne härad. bil. 56.
 Kammakare. 400.
 • Kanalerna 110, sakna skoning 101.
 Kanterberg, Mårten, kommissarie. bil. 85.
 Kapare. 136, 138.
 Kapellanens vid Domkyrkan åligganden. 219.
 Kartor öfver Göteborg. 104 (noten).
 Katechesförhören. 217 o. f.
 Kempfe, Johan Georg, komediant. 191, 194 (noten).
 Kennedi, Antonius. 91, bil. 20.
 Kering, Anders, borgmästare i Nya Lödöse. 31.
 » Anders, kyrkoherde i Vädde. 31.
 Kiærulf, Severin, porträttmålare. 348.
 Kieser, Anna Catharina. bil. 29, 81.
 Kiethz, Bartram. 186.
 » Johan Jacob, källarmästare på Drufvan, † 1740. 179
 o. f. 186, bil. 43.
 Kijwik, Anders Olsson, skeppare. 140.
 Kilander, Andreas Birgeri, superintendent i Karlstad. bil. 62.
 Kilman, Daniel Henrik, löjtnant i arméens flotta. bil. 53.
 Kinnaird, Alexander, handlande, † 1688. 91.
 » David. 115.
 » Elisabet. bil. 87.
 » Jacob, sjökapt. bil. 84.
 » (Kinnert) Johan, kapten. 113.
 » Johanna. 91, bil. 20, 84.
 » Wilhelm. 91.
 » ätten. bil. 79.
 Kleinschmidt, Magdalena. bil. 79.
 » Wilhelm Longinus, prest i Göteborg. 63, bil. 20.
 Klockare vid Domkyrkan: Henri Kröger 1638, Georg Daniel
 Meyer 1651, Lignelius, Mathias 122, Sylvius, Hen-
 rik 175, Georg Nitau, orgelnist, var död 1728.
 Klockau, Salomon, komediant. 189.
 Klädedrägt. 165.
 Klädesfabrik, Hans von Gerdes. 100.
 » Christian Dögens. 337.
 Klädprässaregatan. 104.
 Knapp- och snörmakare. 400.
 Knie, Johan Mikael, kaparekapten, anklagad för öfvervåld. 114.

- Knip, Antonius, politi- och byggn.-president. 117, bil. 20, 112.
 von Knorring, lagman. bil. 38.
 Koberg. 15, 29.
 Kock, Går — 401, 402.
 Kock, Alexander, politi- och byggn.-president. 117.
 » Frans, rådman. 121, bil. 26.
 Kollinius, Anders, kyrkoherde i Snöstorps. 219.
 Kolltorp. 19.
 Komedianter 188, arvode 193, anseende 254. Såsom sådana
 omtalas: Buchanelli, Christ. Hoffman, Joh. Georg
 Kempfe, Salomon Klockau, Joh. Christ. Kunst,
 Hans von Linden, Müller, Martin Neugebauer, Sa-
 muel Paulsen von Quoten, Steinbrecher, Joh. Aug.
 Ulich.
 Kommendantter: Gustaf Macklier, Nils Posse.
 Kommerskollegium. 116.
 Kommerciopresidenter och borgmästare. 119.
 Kongelf 40, 42, 43, klagomål öfver intrång 151, 152, roddlega 160.
 Borgmästare: Bruun, Claes. bil. 74.
 Konsistorii sammanträden 165. Förklarar sin egen dom ogiltig
 211, i onåd hos Carl XI 220—221.
 Konvojkommisariatets upprättande. 140.
 Kopparstickare. 319.
 Korsgatan. 105.
 Koskull, Robert, strid med Baron Axel von Wangersheim. 127.
 Krakow, Cecilia. 85, bil. 29.
 » Hans, rådman. 103, 120, 196.
 » Mårten, ståthållare på Gullberg. 85, bil. 29.
 Kristine kyrka 104, målningar i hvalfvet 349.
 Krokslätt, skjutsskyldighet. 158.
 »Kronan», källaren. 153.
 Kronan, skansen. 99, 108.
 Kronek, Daniel. bil. 90.
 Kronhuset. 68, 103.
 Kronhusgatan. 62, 104, 114.
 Kronomagasinet. 106.
 Krüger, Anna Sofia. 61, bil. 18, 20.
 » Claes Peterson. bil. 44.
 » Daniel, borgare i Nya Lödöse. 23, 61, bil. 8, 29.
 Krukmakaregods, holländskt. 342.
 Kryddbod i Göteborg 1705. bil. 105.

- Krögarnes gille. 399.
- Kugge, Erik, borgare i Nya Lödöse. 10, bil. 1.
- Kuhn, Anna. bil. 31.
- » Frans. bil. 27.
- » Thomas, bokbindaremästare. 298.
- Kullman, Johan, tullnär vid Lilla Bommen 179 o. f. hammästare. 187.
- Kungsgatan. 62, 106.
- Kungsporten (Gamle port). 109, 176.
- Kunst, Johan Christian, komediant. 189.
- Kurck, Knut, friherre, besök i Göteborg. 112.
- Kustens hotell. 176.
- Kuyhl, Cornelia. bil. 36.
- » Johan Wilhelmson, Amiralitetskapten. bil. 68.
- » Maria. bil. 68.
- » (Kuylenstierna) Wilhelm Jonsson. bil. 27, 36, 68.
- » ätten. bil. 78.
- Kuylman des Jaevs (Kuleman, Kyllman), Cornelius, rådman. 120, bil. 20.
- Kyrka vid Stigberget, föreslagen 1670. 108.
- Kyrkbesök 171, strider i kyrkan 171, 172.
- Kyrkogatan. 62, 106.
- Kyrkogården vid Domkyrkan 107, utvidgas med Johan Gijses tomt. bil. 18.
- » vid Kristine kyrka, utvidgas med Johan Gijses och Olivier Peterson v. Egmonts tomt. bil. 18.
- » vid Qvarnberget. 68, 69, 103.
- Kyrkogårdsgränden — Se Torggatan.
- Kyrkor i staden: Domkyrkan (Gustavi), Garnisons- (Kronhuset), Hospitalsk., Kristine (Tyska), Stigberget (föreslagen).
- Kårtorp, skjutsskyldighet. 158.
- Kägelspel. 178.
- Källare och värdshus 153 o. f., 175 o. f. »Adolfs källare» (Adolf Tack † 1665). »Drufvan», (Joh. Jacob Kiethz † 1740). Gästgifvaregården i staden, (Didrik Strokirch † 1680). »Kronan», (Jonas Radhe † 1706 och förmodligen äfven hans far Bryngel Radhe † 1679). »Lejonet», (Isac Browald † 1709). Majorna, vid Elfsborg, (Herm. Horn † 1698). »Orgeln», (Isac Heirmans enka). Preutzens krog, (Nicolas von Preutz). Rådhuskällaren, (Nicolas von

Preutz 1671, Anna Lauterbach 1680—1683, Gabriel Spalding 1683, Jurgen Christoffer Grube 1688, Johan Andr. Olbers 1718, Daniel Breide 1720—1729, kommissarien Johan Busch 1729. »Skepparens sällskap», (Martin Strokirch † 1706). Stigbergets värdshus, (Henrik Wagenfelt, Frans von Ackern, Jonas Radhe 1676—1694). »Stockholm», (jagtlöjtnant Liedner 1728). »Svarta Örn», (Benjamin Voltzer † 1708). »Tre Remmare», (Christoffer Gutermilch, Johan Christian Altenberger 1728, byggmästare Niklas Möller 1728).

Källarelif. 175 o. f., 179.

Källaremästare. 153 o. f., 175 o. f.: Utom de här ofvan uppräknade förekommer: Daniel Ländtz enka 1693, Jurgen Christman Voltzer † 1694 och Hans Voogt † 1699.

Kämnersrätten. 116.

Kämpebron. 104, 105.

Kärra, skjutsskyldighet. 158.

Köp- och Handelsgillet, 143, artiklar bil. 91, om köpmanspojkar och drängar, bil. 96, instruktion för gillebudet, bil. 98.

Köpmansgatan. 62, 104.

Köppen, Johan, major. bil. 37.

Körninges, Maria. bil. 89.

L.

Lage, skolmästare i Nya Lödöse. 27.

Lagerbjelke. 90, bil. 31.

Lagerhielm, Gustaf Adolf. 208.

Lamberg, Catharina Elisabet. bil. 53.

Lampert, kommissarie. bil. 66.

Landtmästare. 255.

Landtränteriet. 106.

Lange, Barbara. bil. 20.

» Daniel, burggrefve. 85, 117, bil. 20.

» Johan Georg, boktryckare. 300, 302.

» Maria. bil. 20.

» Petter. bil. 20.

Lannerstierna, Joh. Wilh., statssekreterare. bil. 39.

- Larmgatan. 105, 107.
- Larsson, Jon, slottsskrifvare på Elfsborg. bil. 6.
- » Olof, borgmästare i Nya Lödöse. 18, 31 o. f., bil. 5
anklagad för trolldom 223 o. f.
- Lauterbach, Anna. 175.
- » Jacob, handlande. bil. 26.
- » Johan, rådman. 121.
- Leferentz, Tage. bil. 36.
- Lefnadssätt. 163 o. f. 202.
- Leick, Marcus. bil. 82.
- Leiditz, Henrik Petter, stadsmusikant. 194 (not).
- » Valentin, † 1716. 87.
- » ätten. 87.
- Leijonclou, svensk minister i Köpenhamn. 142.
- Leijoncrantz, Gerhard, se von Lengercken.
- »Leijonet», källare. 153.
- Leijonhielm, Anders, landshöfding. bil. 29.
- Leijonhufvud, Axel, grefve till Gräfsnäs. 30, 39, 49.
- » Brita Eriksdotter, till Loholm. 19.
- » Ebba, grefvinna till Lerjeholm. 43, 50.
- » Gustaf, friherre, generalmajor. bil. 38.
- Leijonsparre, Paul Ludvig, öfverstelöjtnant, generalqvartermästare, † 1733. 109, 113.
- Leijonstolpe, Gabriel Tyresson, häradshöfding. 187.
- Lejonbron. 101, 104.
- Lektorer: Jacob v. Ackern, Johannes Florander, Ad. Wilh. Ekobom, Olaus Otterdahl.
- von Lengercken, Anna Cecilia. bil. 81.
- » (Leijoncrantz), Gerhard, justitiepresident,
burggrefve. 85, 117, 220.
- » Henrik. 119, bil. 81.
- » Johan Volrat d. ä. 85, 179, 186, 187.
- » Johan Volrat d. y. 186, 187.
- » Jurgen, rådman. 85, 120, bil. 20.
- » Martin. 85, 187.
- » ätten. 85, bil. 29.
- Lerjeholm, 29, 50, roddlega 160, bil. 46, 50. Egare: Grefvinnan Ebba Leijonhufvud, Hans von Gerdes.
- te Letter, Henrik. bil. 26.
- » Maria. bil. 36, 68, 78.
- Lewesen, Marcus, handlande. bil. 75.

- Liedberg, Christoffer, handlande. bil. 70.
 Lifsmedel, månadstaxa å — 150, 382.
 Lignelius, Mathias, klockare i Domkyrkan, var † 1716, 122.
 Ständ för oljud i kyrkan 219.
 von der Lij, Anna. 172.
 Lijdgren, Lars Hansson, rådman, var död 1726. 122.
 Lilla Bommen. 105.
 » Edet, roddlega. 160.
 » Torget. 106, 135.
 Lille port — Se Carlsport.
 Lillie, Brynte Börjesson. 19, 27, bil. 3.
 Lilliecreutz, Lars Ericsson — Se Welt.
 Lilliehöök till Gälared och Kolbäck, Agneta. bil. 70.
 » Måns Bryntesson. 11, 12, 18, bil. 1.
 Lindansare. 191, 195.
 von Linden, Hans, komediant. 194 (noten).
 Lindesay, Magdalena. 91.
 Lindh, Anna Maria. bil. 69.
 Lindhé, Sofia Amalia. bil. 55.
 Lindholmen, roddlega. 160.
 Lingberg, Barbara Ulrika. bil. 53.
 Lohman, Claes. 370, bil. 25.
 » Samuel. bil. 27.
 Loman, Ernst. 368.
 von Loscheld, Jacob. bil. 19, 21.
 Lundby pastorat, prebende till Gymnasiet. 215 o. f.
 Lundelius, Andreas, stadsfysikus, Med. D:r. 179, bil. 63.
 Lundman, Nic., fältskär. bil. 83.
 Lundmarker, Märta. bil. 54.
 Lundström, Antoinette. bil. 55.
 Lübke, Peter, slagtaremästare. 382, bil. 26, 57.
 Läkare (»Stadsmedici» och »Stadsfysici»). Redan 1625 finnes i
 allöningsstaten upptagen en »Doktor Nalvick»;
 derefter komma: Georg Mascovius, stadsmedicus
 1642—1648, Magirius eller Mageri von Hattingh
 1649—1657, Petrus Specht 1660—1663, Olaus
 Östring 1663—1669, † 1682, Rådman; Gerhard
 Stalhoff 1669—1676, Erasmus Sack eller Seck
 1680—1683, Abraham Bex 1683—1690, Olaus
 Bromelius 1691—1707, Andreas Lundelius 1707
 —1720, Daniel Pettersson Kiellander 1721—1724.

Kilian Stobæus $\frac{1}{2}$ 1724— $\frac{14}{9}$ 1724, Jacob Boëthius $\frac{19}{4}$ 1725. Såsom »Provincialmedicus» nämnes Johan Jacob Döbelius (von Döbeln) 1697—1701.

Ländtz, Daniel, källarmästare, enkan omtalas 1693. 178.

Lärlingar i handtverk. 262 o. f.

Lödöse, Gamla, roddlega. 160.

» Nya, uppkomst 7, på Gustaf Wasas tid 10 o. f. vid slutet af 1500-talet 16, kyrkor 19, prester 23, skola 25. Styrelse 28, en Lödöseborgmästare under Johan III 31, handel och förordningar 39, handverkare 44, guldsmeder 50, sigill 7, marknad (Laurentsmässan) 9, 11, 40, Mattismässan 40, stadens undergång 53. Egare af hus och tomter, bil. 1, upplåtes till holländska invandrare 44, 77, roddlega 160.

Lön åt piga. 165.

Löst folk 1694. 151.

M.

Macklier, David, öfverste, friherre. 90.

» Gustaf, öfverste, kommandant i Göteborg. bil. 63.

» Hans, handlande och rådman. 89, 120.

» Johan, justitiepresident. 80, 90, 119, 202, 209.

» ätten. 89, bil. 48.

Macnamara, Thomas, fändrik. 209.

Magasinsgatan. 105, 108.

Magistraten, sammansättning 75, 116, sammanträden 102, 122, 174, fri- och rättigheter 122, 123, hersklystnad 122, 123, strider 123—125, anseende 130, oenighet mellan magistraten och presterskapet 220.

Mainkes (Meincke), Adolf. bil. 21.

» Jacob. bil. 21.

Maister, Henry, handlande. 141.

Majestätsbrott, åtal emot, 202 o. f.

Majorerna. 176.

Mannerfelt, Maria. bil. 78.

» Måns Assarson Ruth, amiralitetslöjtnant. bil. 78.

Marcus (Marx), Joachim, kronobagare. 297, bil. 82.

- Marcus, Maria. bil. 83.
- Marggraf, Joh. Georg, pastor vid Kristine kyrka. 194.
- Marieberg (Marberg), roddlega. 160.
- Marionetter, 191, förevisare af: Fr. Melchior Hardt, Neuenbart, 195. Nicolaus Kettig.
- Marstrand. 40, 42, 43, 159, 160.
- Mascovius, Georg, stadsmedikus, egde hus på S:t Jacobs gata. 107.
- Masthuggaregillet. 143.
- Mathållning, priser 197, hos handtverkarne 265.
- Mattzen, David, handlande. 144.
- Maule, Jacob, politi- och byggn.-president. 119.
- Melander, Magnus, rådman sedan borgmästare i Borås, † 1724. 121, 190.
- Mellenberg, Olof, gillesfiskal. 345, 346.
- » Petter, muraremästare. 345.
- Merchor, Herman, borgmästare på Skagen. 141.
- Meroni, David. 204.
- Merser, Jacob, rådman. 120.
- Mesterton, Carl, professor. bil. 46.
- » Jacob, öfverkommissarie. bil. 46.
- von Minden, Anna, bil. 34.
- » Johan d. ä., handlande. 80, 87, 144. bil. 26.
- » ätten. 87, bil. 70.
- Minuthandlarne, privilegier. 145.
- Morlanda: kyrkoherde, se Bruhn, Paul.
- Mudderverk, införande af — 142.
- Muhl, Jörgen Wilhelm, öfverstelöjtnant. bil. 29.
- Munte, Jöns, prest. 219.
- Munthe (Muntenius), Johan, pastor i Slagerup. bil. 87.
- » Sven Wilhelm, trafikdirektör. bil. 56.
- Murray, Margareta. 152.
- Musikaliska nöjen, 174 o. f. 183.
- Mutning af riksdagsmän. 260, 290.
- Müller, komediant. 194 (not).
- » Michael, major. bil. 86.
- » Nic. bil. 57.
- Mynt, främmande. 152.
- Myntmästare. bil. 22.
- Myntverket i Göteborg. 57.
- Målare, (kyrkmålare, porträttmålare m. fl.): Othomar Elliger 348, Severin Kiærulf 348, Hammar, Johan 349, Dubois

- 348—349, Johan de Hahn 349, Didrik Reimers 349, Erik Eriksson Grijs 349, Christian och Jacob v. Schönfelt 351, Johan Ross 356, Mikael Carowski 356, Lars Holm 357, Benjamin Patersson 357.
- Månglerskor. 145.
- Mästare: sammanträde 254, tilltalsord 280, mästestycke 282, o. f. 299, 367, mästartebref 282.
- Mäklare: Joh. Fredr. Bruswitz d. ä. † 1744, Olivier van Egmont † 1714, Petter van Egmont † 1719, Peter van Egmont † 1758, Esbjörn Schiller.
- Möller, Catharina. bil. 75.
- Mölnadal, roddlega 160.

N.

- Nattvaktarnes åliggande och beväpning. 114.
- de Nees, Jacob, handlande 75. bil. 21.
- Neffwendal, Hans, erhåller tomt på St. Jacobs gata. 107.
- Neresius, Petter, apotekare. bil. 67.
- » handelsborgmästare. 288 o. f.
- Neunenbart, förevisare af marionetter. 191.
- Neugebauer, Martin, komediant. 192.
- Nilsson, Hans, borgmästare i Nya Lödöse. 31 o. f., 45, bil. 7.
- » Jöran, fogde i Skånings härad. 30.
- » Lars, borgmästare i Nya Lödöse. 52.
- Nordenstam, Börje — Se Swart.
- Nordtaka (Nordtagene), eges af Jacob Uthfall. 187, bil. 68.
- Norén, Gustaf, kyrkoherde i Lefvene. bil. 54.
- Norfelt, Brita. bil. 29.
- » Israel, burggrefve. 31, 102, 117, 156, 176, 202.
- Norra Hamngatan — Se Stora Hamngatan.
- Nygatan — Se Tyggårdsgatan.
- Nyman, Hans, auditör vid Kronobergs regemente till fot. bil. 88.
- Nålmakare. 400.
- Näringar. 135 o. f.
- Näs i Skallsjö socken. 13, 29, bil. 14.

O.

- von Oberberg (to Owerberg), Claus. bil. 62.
- » Elsabe. bil. 62.

- Offerman, Anna (Annika), bil. 67.
 » Maria. bil. 33.
 Oftaboda i Skallsjö socken. 13.
 Olbers, Christina Beata. bil. 72.
 » (v. Oldensköld), Erik, major. bil. 72.
 » Johan Andrés, handlande, assessor i kom.-kollegium,
 rådman. 122, 141, 176, bil. 72.
 Oljud på gatan. 126.
 Opiz, Martin, bundtmakare 187, 306, bil. 44.
 Oqvädingsord. 128.
 »Orgeln», källare. 154, 155.
 von Otter, Carl, friherre. bil. 38.
 » Salomon, friherre. bil. 38.
 Otherdahl, Olaus Andræe. 368.
 » Olaus, lektor. 216.
 Otterhällan, Stora. 106.
 » Lilla. 106.
 Otril, Jöns Andersson. 112.
 Oxehufvud, Anders Olofsson till Uddetorp, ståthållare på Elfs-
 borg. 29.

P.

- Palmberg, Cath. Charl. bil. 64.
 Palmborg, Johan. bil. 64.
 Palmencrona (Palmerona) — Se Radhe.
 Parnovius, Erik, magister. 131.
 Partilled, gård. 31.
 » socken. 23.
 Pastellmålare. 349.
 Pauli, Emerentia. 85, bil. 29.
 » Paulus, kyrkoherde i Nya Lödöse, 24, biskop i Skara 54.
 Paulin, Anna Christina. bil. 36.
 » Catharina Christina. bil. 68.
 » Erik Paulson, öfverinspektör vid Stora Sjötullen. 130,
 203 o. f., bil. 34, 70.
 » Johan, rådman, † 1745. 122.
 » Margareta Eleonora. bil. 34.
 Peatz, Barbara. bil. 50.
 Peltzer, Didrik. bil. 26.
 Per, prest i Lidköping, delaktig i trolldom. 223.

- Perlstickare. 400.
- Persson, Nils — Se Sahlgren.
- Petreib, Johannes, rådman 120 († 1690).
- Pettersson, Abraham, handlande, ledamot af konvojkommisariatet. 140, bil. 37.
- » Christian, postmästare, 161. Kallas 1724 postdirektör och var g. m. Anna Elisabet Lander.
- » Hans — Se Wennerstierna.
- Plander, Johan. bil. 35.
- Plyss, Christian, karduansmakare. 106, bil. 28.
- Pohlman, Sara. bil. 30.
- Politi- och Byggningskollegium. 116.
- » » » presidenter 117.
- Portar i staden: Carlsport (Hollegårds-, Lille- eller Vesterport), Drottningporten (Österport), Kungsporten (Gamle- eller Söderport).
- Positiver. 195.
- Posse, Nils, öfverste och kommandant. 192.
- Posten 160 o. f., postdagar till Bohuslän 161, postporto 161, 162.
- Postmästare 161: Magdalena Bruun, Gustaf Adolf Giers, Olof Holmgren, Christian Pettersson, Henrik Schmidt, Herman Schmidt, Johan Thelin, Carl Westerheim.
- Potter, William. bil. 90.
- Predika, lotteri om hvem som skall predika. 219.
- Prest, en krånglig — 215 o. f.
- Prester i Alingsås: Olof Fahlberg.
- » vid Domkyrkan: Olof Ekebon, Johannes Florander, Mathias Iser, Carl Christian Gadd, Hans Gunthelius, Erik Törnsten, Hans Wilhelmsson.
- » på Gamla Elfsborg: Jon.
- » i Karlstad: superintendenten Andreas Birgeri Kilander.
- » vid Kristine kyrka: 1:ste pastor (»pastor primarius bey hiesiger Teutschen Gemeinde»): Wilhelm Longinus Kleinschmidt 1623 † 1632, Nic. Burmeister 1632 † 1654, Nicolaus Westerman 1654 † 1674, Joh. Otto Burchardus 1674 † 1712, Fried. Georg Niehenck 1713 † 1752. 2:dre pastor: Sinknecht 1628—1631, Anton Laymarius 1635—1641, Nic. Wichenius 1641—1642, Thomas Hacker 1642—1669 † 1685, Johan Vultejus 1669—1678 † 1700, Mart. Fred. Hermannus 1678 † 1698, Joh. Chri-

- stoffer Stavenow 1698 † 1706, Joh. Georg Marggraf 1707 † 1742.
- » i Lefwene: Petrus Jonæ, Gustaf Norèn.
- » i Nya Lödöse: Anders, Gunnar Arneri, Bengt, Bo, Torstenus Erics Elfzburgensis, Paulus Pauli, Laurentius Uddonis.
- » i Onsala: Erik Bergius.
- » i Slagerup: Johan Munthe (Muntenius).
- » i Warberg: Roserus von Ackern.
- » i Wädtele: Anders Kering.
- von Preutz, Nicolaus, handlande och källarmästare. 156, 175.
- »Preutzens» krog (»Prisse krogen»). 156.
- Prunck, Anna Maria. bil. 72.
- » Jacob Jacobsson, skeppsbyggmästare, bil. 25, 36, 72.
- Prydz, Jören. 61.
- Pyramidbron — Se Europæebron.
- Påfvenfelt, Beata. bil. 62.
- » öfverste, enkan egde hus på Stora Hamngatan 1676. bil. 27.

Q.

- von Quoten, Samuel Paulsen, komediant. 192 o. f.
- Qvarnberget. 104.
- Qvarnbergsgatan. 62, 104, 112, 218.
- Qvarnen. 100.
- Qvartalspenningar i handtverksskråna. 255.
- Qviberg (Quigaberg), egdes af Gudhems kloster 9, doneras till Nya Lödöse 9, 15, 18; upplåtes till holländare 77.
- Qvibergsboarnes skjutsskyldighet. 158.
- Qvibergsnäs, arrenderadt af Hans v. Gerdes. bil. 46.
- von Qvickelberg, Anna Goubert. bil. 48.
- Qvillebäcken, roddlega 160.
- »Qvinnoaltare» 81.

R.

- Radhe, Bryngel, källarmästare. 52.
- » Jacob, handlande. bil. 37.

- Radhe, Jonas, källarmästare. 52, 153, 155, 175, 203.
 » Jöran, borgare i Nya Lödöse 1605. bil. 52.
 » ätten. bil. 76.
- Rahm, Johan, boktryckare. 319.
- Rahmm, Adolf Fredrik, kommandörkapten. bil. 54.
 » Hannah Elisabet. bil. 54.
- Rambeau, Johan, rådman, politi- och byggn.-president. 78, 119,
 122, 194, bil. 69.
 » Maria. bil. 69.
 » Mathias Assmundsson, handlande. 144.
- Ranck, Sven, vice guvernör. 108.
- de Reaux, Jacob, språklärare. 92.
 » (de Rueu), Jacob. 92, bil. 22.
- Redbergslid. 99.
- du Rées, Arnold. bil. 50.
 » Clara. bil. 50.
 » Jacob. bil. 50.
- Regeringsbastionen. 108.
- Renderss, Altje. bil. 89.
- Renhållning. 112 o. f.
- Repslagarebanan i staden. 106, 149, 153, bil. 53.
- Reverser, lydelse af — 152.
- Ribbing, Karin, enka efter Brynte Börjesson Lillie till Aspenäs
 och Jonsered, 19, 26, 27, bil. 3, 5.
 » Nils, Riddare, herre till Svenseröd. 13, 18, bil. 1.
- Riksdagen 1660. 103, 104.
- Rising, Johan, rådman. 121, bil. 87.
- Roddaregillet, inrättande af — 159, taxa 160.
- Roempke, Johan Friedrich, amiralitetskirurg. 179, bil. 83.
- Roke, Mikael. 332, bil. 57.
 » Olof, enkan Kerstin egde hus i Nya Lödöse. bil. 3.
 » Paul, rådman. 120, bil. 3.
- Rosenbanér, Lars Jacobson, till Helgö. 30.
- Rosenbeck, Torbjörn, gillesfiskal, † 1727. 158.
- Rosendufva, Sigge Arfvidson, till Skatorp. 30.
- Rosenschütz — Se Schütz.
- Rosensköld, Peder Eriksson, burggreffe. 117, 119.
- Rosensvärd, Ad. Fredr. Pettersson, kontreamiral. bil. 39.
- Tre Roser, Thure Jönson, riksråd. 11, 15, 18, bil. 1.
- Ross, Johan, målareålderman. 253, 258, 265, 353 o. f., 358, 359.
- Roxmann, Johan Balthasar, kapten. bil. 88.

- Rubbo, Erik, fändrik vid Borgerskapets kår. 161.
 Rudebeck, Johan, kapten. bil. 29.
 Rüdiger, Johan Paul, apotekare. bil. 67.
 Runge, Anna Beata. bil. 88.
 Ryssås — Se Kronan.
 Råda, egdes af Jöran Erikson Ulfsparre. 29.
 Rådhuset. 101 o. f. tomten delvis lemnad af Cornelius Braun,
 bil. 87, bebos af Carl XI, 200.
 Rådhuskällaren. 103, 153, 155, 175, 177.
 Rådsherrar, förteckning öfver. 119.
 Råsshult (Skaraborgs län). bil. 74.
 Räfsund. 160.
 Rättsskipning. 115, 125, egendomligt mål 131 o. f.
 Rönnow, Johan, fältskär. 346.

S.

- von Sacken, Anna. 88.
 Sahlgren, Jacob, handlande, ledamot af konvojkommisariatet.
 140, 289.
 » Nils Persson, handlande, rådman. 121, bil. 89.
 » Per, kyrkoherde. bil. 58.
 Salén, Anna Elis. Sofia. bil. 56.
 Salfelt, (Salueldt) Garlinge. 61, bil. 22.
 » Henrik. 61, bil. 22, 27.
 » (Saleffellth), Johan. 61.
 Samfärdseln. 153 o. f. mellan Stockholm och Göteborg 79, till
 sjös 159.
 Samson, Ephraim. 94.
 Sanct Eriks bastion. 101.
 Sanct Olofs kyrka i Gamla Lödöse. 21.
 Sannegården, roddlega. 160.
 von Saveland, Elisabet. 80, bil. 61.
 » Johan, handlande. bil. 38, 61.
 » Maria Webbeke. bil. 37.
 Schael, Cornelius, handlande. bil. 58.
 » Johan, perlstickare. bil. 26.
 » Wigand. bil. 90.
 von Scheiding, Maria Elisabet. bil. 87.
 Schildt, Mathias, kom. äldste. 121, 176.

- Schiller, Anna Margareta. bil. 63.
 » Catarina Cecilia. bil. 63.
 » Esbjörn, mäklare. bil. 75.
- Schméer, Anna Maria. bil. 72.
- Schmedeman, Johan, kansliråd. bil. 63.
- von Schmerfelt, Wilhelm Galantin, ingenörkapten. bil. 46.
- Schmiel, Claes, handlande. 339, bil. 44.
- Schmidt, Catharina. bil. 86.
 » Henrik, postmästare, † 1675. 161.
 » Herman, postmästare, rådman. 120, 161, bil. 23, 86.
- Scholten, Rolof Lambrechtsson, handlande. bil. 27.
- Schommer, Johan Baptista, generalmajor. 62.
- van Schoting, Jacob. 79.
 » (von S.) Paul Roland, kapten hos Ostind. komp. 79, bil. 39.
 » Rolof, rådman. 79, bil. 23.
 » Timon, burggrefve (?), rådman. 79, 120.
 » ätten. 79, bil. 50.
- Schotte, Catharina, g. m. Christian Altensleben. bil. 81.
 » Christian, rådman. 120, 176, 200, 209, bil. 81.
- Schröder, Frans, rådman. 121, bil. 37.
 » Johanna. bil. 85.
- Schultz, Anders, stadsmusikant. 174.
 » Jochim. bil. 23.
 » Ohlrich Dulingh. bil. 23.
 » Michael. 174.
 » Simon Simonsson. bil. 25, 28, 29, 44, 81.
- Schütz, Samuel, handlande, konvojkommissarie. 140.
 » ätten. bil. 72.
- Schwandt, Hans, bildhuggare. 101, 102, 385.
- Schwartz, Kilian, rådman, † 1745. 121, 354.
- Schwartzkopf, Andreas. bil. 47.
 » Didrik. bil. 26.
 » Johan. 229, bil. 28.
 » Jurgen. bil. 65.
 » Justina. 186, bil. 43.
- von Schwinden, Johan. bil. 18.
- Schönfelt, Carl, hofjunkare. bil. 38.
 » Christian, målare. 254, 259, 351 o. f., 360.
- von Schönleben, Johan Benedict, generalguvernör, general, friherre, † 1705. 71, 99, 154, 308.

- Sebrand, Margareta. bil. 70.
 Sedlighetsbrott. 126.
 Seth, Andrés, handlande. bil. 15, 23.
 » (von S.) Gabriel, riksråd, grefve. bil. 77.
 » Margareta. bil. 87.
 » Ratke. bil. 23, 26, 31.
 » Rutger, Andersson. bil. 31.
 Sethelius, Erik, rådman. 120.
 Settervall, Henrik, Med. D:r. bil. 56.
 de Silentz, Wilhelm, justitiepresident. 83, 119, 123, bil. 115.
 » Wilhelm Adolf. 83.
 » ätten. 83, bil. 74.
 Silfversparre, Maria. bil. 87.
 Sillgatan. 62, 104, 112.
 Silnecker, Olof, lagman. bil. 29.
 Siltman, Albert, borgmästare i Nya Lödöse. 31.
 » Annika. 31.
 Silvander, Petter, rådman. 252.
 Simons(on), Johan, kapten. bil. 68.
 » Olof, rådman. 121, 144, 209.
 Simming, Johan, rådman. 121.
 Sinclair, Anna. 196.
 » David, öfverste. bil. 48.
 » (de Sancto Claro) Henricus. 90.
 » Henricus. 90, bil. 23.
 » Jacob, murmästare. 90.
 » Malcolm. 90.
 Sinknecht, prest vid Kristine kyrka. bil. 23.
 Sjukdomar under första hälften af 1600-talet — 66, 68, recept
 mot — 229.
 Sjöblad, Carl Georg, Schoutbynacht, friherre. 180, 187.
 » Erik, amiral, guvernör, friherre. 190.
 Sjöfarten. 136, 148, 149.
 Sjöhielm, Henrik Gerdtzen. Schoutbynacht. 138 o. f.
 Sjöhäst, Margareta. bil. 52.
 Sjøröfware. 136, i Medelhafvet 138 o. f., på Skagen 140 o. f.
 Sjöstjerna, Otto, amiral. 368.
 Sjöström, Petter, stadsfiskal. 179.
 Skallmeja. 175.
 Skallmejeblåsaren Benedict Glanser. 175.
 Skampålen. 125, 200.

- Skarprättaren, 200, förbjuden idka handel 146, får ej begrafva sina döda i svenska församlingens kyrkogård, 236.
- Skatternas ojemna fördelning. 151.
- »Skepparens sällskap», källare. 153, 155.
- Skepping, Henrik, borgmästare i Nya Lödöse, 30, 52, hans hustru delaktig i trolldom 225 o. f.
- Skeppstimmermansgillet. 143.
- Skiljsmessa mellan trolofvade. 211 o. f.
- Skjutsinrättning. 158 o. f.
- Skjutslega. 98, 159.
- Skoflickareembetet. 408.
- Skolan, Tyska. 63, bil. 28.
- Skollärare i Nya Lödöse: Hans Fith, Laur. Andræe Grotte, Gunnar, Hans, Håkan, Jöran Ipsen, Nicolaus Johannis, Jöran, Lage.
- Skorstensfejare 115, Nicolaus Bergman 115, 116.
- Skrifvert, Hans, handlande. 31.
- Skrock. 98.
- Skråtvång 147 o. f. Se vidare afdeln. Handverkare och handtverkerier i forna dagar.
- Skråväsendets historia under medeltiden och till 1720. 237 o. f.
- » i Göteborg 251 o. f. efter 1720, 287. Strider mellan handtverkarne och handlande 287 o. f.
- » historia 237 o. f.
- Skultarne, öfver- och under-, 116, 117, 118, 125, 188. Det första namn som förekommer i detta afseende i stadens räkenskaper är skulten Allert Törningh 1625, som tyckes varit ensam. Efter honom finnes samtidigt öfver- och underskult. Såsom innehafvare af den förra befattningen nämnas:
- Nils Höök 1639—1644.
- Hans Larsson 1644—1667.
- Anders Bengtsson $\frac{1}{1}$ 1668—1691, förut underskult.
- Anders Fagg $\frac{1}{1}$ 1692 † $\frac{1}{3}$ 1708, förut underskult.
- Anders Andersson $\frac{20}{4}$ 1708— $\frac{15}{3}$ 1711.
- Ahasverus Herenbourgh(-borg) $\frac{15}{3}$ 1711—1716, sedermera stadsfiskal.
- Jonas Grundell $\frac{10}{7}$ 1716.

Underskultar:

- Anders Nilsson 1639—1644.
 Olof Joensson 1644— $\frac{30}{9}$ 1647.
 Anders Bengtsson 1648— $\frac{1}{1}$ 1668, sedermera
 öfverskult.
 Nils Andersson $\frac{1}{1}$ 1668—1677.
 Lars Graff 1678—1681.
 Gunnar Olofsson 1682—1690.
 Anders Fagg $\frac{1}{10}$ 1690— $\frac{1}{1}$ 1692, sedermera
 öfverskult.
 Daniel Danielsson Bång $\frac{1}{1}$ 1697 † $\frac{6}{3}$ 1699.
 Olof Larsson Katt $\frac{13}{3}$ 1699— $\frac{10}{10}$ 1709.
 Sven Sembergh $\frac{1}{11}$ 1709.

Skålar, utbringande af — 181, 203.

Skår, skjutsskyldighet. 158.

Slagtarhus, inrättande af — 135.

Slottskogen. 109.

Slussen. 100.

Smedjegatan. 104.

Smålands infanteriregemente i garnison i Göteborg 1721. 193.

Socketbagare. 400.

von Sollen, Maren. 185, 186 (noten).

Spalding, Anders, justitieborgmästare. 113, 119, 154.

» Anna. bil. 62.

» Catharina. bil. 46.

» Gabriel, kom.-president. 66, 91, 119, 175, bil. 27,
 28, 101.

» Hans d. ä., kom.-president. 91, bil. 20, 23, 79.

» Hans d. y. 91, 112, 119.

» ätten. 91. bil. 84.

Spanmålgatan. 62, 104.

»Spanska felan». 125.

Sparre, Lars Siggeson 15.

» Per, besök i Göteborg. 112, 198.

Spel, med tärning 177, med kort (Mann und Weib, L'Hombre)
 180, trycktaffel 203.

Spisar. 111.

Sporman, Anders Persson, regementsqvartermästare. 210 (noten).

Sporremakare. 333.

Sprinckhorn, Hans, guldsmedsmästare. 94, 316.

Språket vid domstolarne i Göteborg under 1600-talet. 73, 75.

Spönsetzer, Herman. 328, bil. 26, 57.

Stadsbokhållare (stadskamrerare) och på samma gång stadskassörer:

Johan Caspersson 1638—1644, samtidigt tolagsförvaltare.

Jöran Erikson 1644—1648, samtidigt tolagsförvaltare.

Jacob von Ackern $\frac{1}{1}$ 1649 † 1691, rådman. Under hans tid skiljdes båda befattningarna och man fick särskilda

Stadsbokhållare: och Stadskassörer:

Jacob v. Ackern $\frac{1}{1}$ 1683
† 1691.

Albrecht v. Ackern $\frac{1}{1}$ 1683
— $\frac{1}{1}$ 1692 stadsbokh.

Albrecht v. Ackern $\frac{1}{1}$ 1692
1705 rådman.

Jacob Östring $\frac{1}{1}$ 1692— $\frac{1}{1}$
1706 stadsbokh.

Jacob Östring $\frac{1}{1}$ 1706 † 1712.

Hans Andersson $\frac{1}{4}$ 1712, $\frac{12}{11}$ 1718,
var den förste som benäm-
des kamrer.

Rådman Johan Schael $\frac{1}{1}$
1706 † 1722.

Henrik Gilius Kierrman $\frac{24}{12}$
1718 afsattes.

Magnus Jordan 1722—1727.

Stadsbyggmästare: Cornelius Isacsson 1644—1691, Frantz Matheus Wiest $\frac{1}{1}$ 1692, Jacob Feigel till 1720.

Stadsfiskaler. Den förste som innehade denna befattning var Anders Claesson $\frac{7}{5}$ 1660— $\frac{18}{1}$ 1672, sedermera Nils Jacobsson $\frac{18}{1}$ 1672—1680, Bengt Hultenius $\frac{1}{1}$ 1681 † 1693, Jonas Styfwert $\frac{1}{1}$ 1694, afsked 1704, Jacob Maule $\frac{1}{1}$ 1705—1710, Petter Sjöström 1711—1716, Ahasverus Herenborg $\frac{10}{7}$ 1716—1730, hofrättskommisarien Anders Beijer 1730 $\frac{20}{3}$.

Stadskällaren — Se Rådhuskällaren.

Stadsmusikanterna, 174, se: Martin Ammerman, Joh. Henr. Leiditz, Jochim Schultz, Michael Schultz.

Stadsnotarier och aktuarier:

Peder Haraldson Biedar 1642—1656. Rådman.

Torbernus Andersson Berlingh $\frac{1}{1}$ 1656— $\frac{15}{7}$ 1658.

Stadssekreterare.

Christian Schotte $\frac{1}{1}$ 1658— $\frac{1}{1}$ 1672. Rådman.

Enoch Pehrsson Wettring $\frac{1}{1}$ 1666—1672.

Sveno Areel $\frac{1}{1}$ 1672—1691. Rådman.

Magnus Melander $\frac{1}{1}$ 1691—1696. Rådman.
 Kilian Treutiger $\frac{1}{1}$ 1696— $\frac{5}{5}$ 1703. Rådman.
 Jacob Wadst $\frac{1}{1}$ 1698—1699. Rådman.
 Johan Lauterbach $\frac{1}{1}$ 1699—1703. Rådman.
 Jöran Ramberg $\frac{1}{1}$ 1703 † 1707.
 Cornelius Thorson $\frac{14}{3}$ 1707— $\frac{10}{9}$ 1714. Rådman.
 Kilian Schwartz 1711—1716. Rådman.
 Jonas Edgren $\frac{10}{9}$ 1714—1719.
 Petter Sjöström $\frac{10}{7}$ 1716—1719.
 Carl Gustaf Beckman $\frac{6}{7}$ 1719.
 Magnus Kling $\frac{25}{11}$ 1719.

Stadsrevisor, som sådan nämnes 1675 Nicolas Preuss.

Stadssekreterare. (De äldste af stadens tjänstemän förek. i räkenskaperna för Säfvedals härad.)

Svenska.

Tyska.

Nils Nilsson Stare 1625 — Baltzer 1625.
 möjligen till 1638.

Claudius Cloodt 1638—1648. Herman Schmidt 1638—1652,
 Rådman. sederm. Rådman, (platsen
 sköttes fortf. af Rådm. Schmidt
 1653—1667).

Nils Castensson $\frac{22}{6}$ 1648—1654. Johan Henr. Voigt $\frac{1}{1}$ 1671—
 Rådman. 1672.

Erik Sethelius $\frac{12}{10}$ 1654— $\frac{15}{7}$ Gerhard Braun Johan $\frac{19}{2}$ 1672
 1658. Rådman. —1677. Rådman och just.-borgm.

Torbernus Andersson Berlingh
 $\frac{15}{7}$ 1658— $\frac{1}{1}$ 1665, förut
 notarie. Rådman.

Johan Claesson Rising $\frac{1}{1}$ 1665
 — $\frac{1}{1}$ 1675. Rådman.

Laurent Böker $\frac{1}{1}$ 1675 † $\frac{19}{3}$
 1696. Rådman.

Wilhelm Silentz $\frac{1}{1}$ 1697— $\frac{1}{1}$
 1703. Just.-president.

Håkan Ekman $\frac{1}{1}$ 1703 (fullmakt
 $\frac{13}{11}$ s. å.) —1716. Syndikus,
 just.-borgm.

Herman de Silentz $\frac{26}{9}$ 1716.

Stadssoldaterna, rekrytering, disciplin, uniform. 127, 200,
 206.

Stavenow, Joh. Christoffer, pastor vid Kristine kyrka. 126.

- Stech, Didrik, guldsmed. 308, bil. 27.
- Stechou, Johannes, apotekaregesäll, delaktig i trolldom. 228.
- Steinbrecher, komediant. 194 (noten).
- Steken, egdes 1592 af hustru Karin. bil. 9, af Sebastian Tham, bil. 38, roddlega 160.
- Stenbock, Beata Elisabet, g. m. Schoutbynachten C. G. Sjöblad. 187.
- » Erik Gustafsson. 19, 34, bil. 6, 10.
- » Gustaf Olofsson, ståthållare i Vestergötland. 13, 19, bil. 6.
- » Gustaf. 57.
- Stenkamp, Maria, g. m. Jacob Tilleröth. 187.
- » Olich, rådman. 120.
- Sternell, Carl, superintendent. bil. 77.
- Stigberget. 40, roddlega 160.
- Stigbergets värdshus. 109, 175.
- Stjernblad, ätten. 90, bil. 31.
- Stjencrona, Lars Ericsson — Se Welt.
- Stockmakare. 401.
- Stonpelberg, Erasmus, perukmakare. 175.
- Stora Bomsbron. 104.
- » Bommen. 105.
- » Hamngatan. 63, 100.
- » Torget. 101.
- Straub, Joh. Henr, guldsmed. 308, 310, 315.
- Strider på gatan. 127.
- Stridshammare, använd 1694. 128.
- Strokirch, Didrik, källarmästare. 80, 175, 177, bil. 23, 27.
- » Martin, källarmästare. 153, 155, 187, 195, 197.
- » Mathias. 80, bil. 23.
- » ätten. 80, bil. 59.
- Stråle af Sjöared, Christian, kapten. bil. 38.
- Ström, Hans Olofson, handlande. 173.
- » Herman, g. m. Cath. Reg. Spalding. bil. 86.
- Strömbåtegillet. 143.
- Strömstad, båtar för resande. 159.
- Styfvert, Hans, skräddaremästare. 381.
- » Jonas, stadsfiskal. 156, 219.
- Styrelse, stadens. 116.
- Styrsö, roddlega. 160.

- Stämpelmästare: befattningen var i början förenad med accismästarens och innehades 1638 af Jacob Kinnaird. Ensamt accismästare voro: Olof Bånge 1644—1661, Anders Pedersson 1662, And. Olofsson 1663—1674, Christian Nötell $\frac{1}{4}$ 1675—1687, And. Svenson Holmer $\frac{1}{4}$ 1688—1707, Paul Wallin 1719, Hans Petter Bosche, som $\frac{20}{3}$ 1730 efterträddes af kontorsskrifvaren Nils Kollinius.
- Stölder, sällsynta 126, märkligt mål 131 o. f., af skräddare 263.
- Sundelius, Christoffer Christofferson, handlande. bil. 85.
- Svanevik i Stala socken, egdes af Petter Tillroth Göthenstierna. 187.
- Svardz, Steph., brukspatron. bil. 89.
- Svart, Börje (Nordenstam). bil. 77.
- » Severin, borgare i Nya Lödöse. bil. 2.
- » Svarta Örnen», källare. 153, 155.
- Svartkonstboken. 225, 228 o. f.
- Svedmark, Johan, rådman. 122.
- Svenska kyrkan — Se Domkyrkan.
- Svensson, Lars, borgmästare i Nya Lödöse. 31.
- » Nils, fogde i Wilske härad. 30.
- » Per, borgmästare i Nya Lödöse. 35, 45.
- Svärdsfejare. 401.
- Sylvius, Henrik, klockare och orgelnist i Domkyrkan. 175.
- Syndikus. Embetet har innehafts af Daniel Lange 1629—1638, burggreffe; Israel Noræus 1638—1645, burggreffe; Laur. Broman 1645— $\frac{30}{4}$ 1650; Gerhard v. Lengercken $\frac{26}{8}$ 1650— $\frac{8}{7}$ 1653, burggreffe; Håkan Bengtson Lundenius $\frac{13}{8}$ 1653 † $\frac{1}{3}$ 1657; Laurentius Lundenius $\frac{1}{3}$ 1657 † $\frac{4}{4}$ 1684, hvarefter embetet indrogs tills det 1716—1719 återupplifvades med Håkan Ekman, som var Göteborgs siste syndikus.
- Säfveholmen. 9, 12, 16, 18.
- Sändebud, främmande, deras mottagning. 197, 198.
- Söderfors, ankare från — 149.
- Söderport — Se Kungsporten.
- Södra Hamngatan — Se Stora Hamngatan.
- Sömmerskorna, deras befogenhet. 378, 379, 380.
- Söndagens firande. 172 o. f., 191.

T.

- Tack, Adolf, källarmästare. 175, bil. 27.
- Tapetserareembetet. 400.
- Teaterföreställningar 188 o. f.; lokal i Christian Altenslebens
hus 190, salen öfver stadens Corps de garde 191,
194, i klädesfabriken (»der Manufactur») 191.
- Tegelbruket, anläggning 81, roddlega 160.
- Tellander, Er., justitieborgmästare. 289.
- Tempelman, Jochim. bil. 19, 24.
» Johan. bil. 28.
- Tentrée, Antoine. 92.
- Ternant, Hans. 92, 326, bil. 28.
- Tessin, Nicodemus, ritning till rådhuset. 101.
- Tham, Catharina. bil. 76.
» Gertrud. bil. 45, 50.
» Johanna Christina. bil. 102.
» Sebastian, rådman, kommerseråd. 80, 87, 121, 149, 184,
bil. 114.
» Volrat d. ä. rådman. 80, 87, 121, 144, 149, 165, 349,
bil. 26, 76, 102.
» Volrat d. y., assessor i kom.-kollegium, handlande. bil. 61.
» ätten. 87, bil. 37.
- The. 165.
- Thelin, Johan, postmästare, † 1711. 161, 202.
- Thijsen, Elisabet. bil. 82.
- Thilisch, Daniel, regementsfältskär, † 1712. 131 o. f.
- Thim, Leonard, föreståndare för skjutsinrättningen 1698. 154,
158.
- Thormählen, Lorentz. bil. 37.
- Thornton — Se Torringthon.
- Thorslanda kyrka, offer af vaxljus. 224.
- Thorsson, Anders. bil. 79.
» Anna. bil. 72.
» Cornelius, rådman. 121.
- Tidningar. 162.
- Tilas, Sara Elisabet. bil. 89.
- Tilleroth, Jacob, kapten. 180 o. f., 187.
» Jacob, trädgårdsmästare. 187.
» Petter, — Se Göthenstierna.
- Tingstad, roddlega 160.

- Tjenstemännens arbetstid. 122.
- Tjärnehofvet vid Stigberget, 109. Inspektor: Se Frans von Ackern.
- Tobakshandeln. 150.
- Tolagsförvaltare: Johan Caspersson 1638—1644, Jöran Ericsson 1644—1649 (båda samtidigt stadsbokhållare och stadskassörer), Ambjörn Ericsson 1649—1683, Johan Timan 1684, Jacob Jurgensson $\frac{1}{1}$, 1685.
- Tolered i Skallsjö socken. 13.
- Tomter, lottning om tomter vid stadens anläggning 110, behållas för stenhus 111, storlek och bebyggande 112, delvis upptagne af trädgårdar 178.
- Torggatan. 103, 114.
- Tornväktarnes åliggande. 114.
- Tornuren, klagomål öfver — 122.
- Torpa, skjutsskyldighet. 158.
- Torrington, (Thornton), Anna Maria. bil. 70.
- » Mackabeus, handlande. 337, bil. 70.
- Torstensson, Lennart, fältherre, grefve. 199.
- Tortyr. 125.
- Transköld, Johan, landtmäteridirektör. bil. 63.
- »Tre remmare», källare. 154, 155.
- Treutiger, Kilian, apotekare. 228, bil. 27.
- » » rådman. 121.
- von Troil, Lars David, kansliråd. bil. 39.
- Trycktaffel. 177, 178.
- Tullen, lilla (accisen). 146.
- Tullverket:
- Inspektor: Sven de Blom.
- Kassör: Abraham Bandt.
- Packhusinspektor: Cordt Braunjohan.
- Provinsialinspektorer öfver småtullarne: Arvid Bratt,
Olof Elgfoot.
- Skrifvare: Hans Borgman, Johan Kullman.
- Öfverinspektorer: Hieronymus Berger (Gripenstedt),
Petter Tillroth (Göthenstierna), Erik Paulsson
Paulin.
- Tungel, landshöfding, general. 209.
- Tunhem. 27.
- Twist, Sofia. bil. 59.
- Tvättflottars inrättande. 101.
- Tyggårdsgatan. 104 (noten).

Tyska invandrare. 84.

» kyrkan — Se Kristine kyrka.

Törnsten, Erik, komminister vid Domkyrkan. 215 o. f

U.

Uddevalla. 42, 43, båtar för resande 159.

Uddonis, Laurentius, kapellaner i Nya Lödöse. 24.

Ulfsparre, Johan Carl, kapten. bil. 39.

» Jöran Eriksson, till Öjared, Råda och Näs. 29, 30,
34, 35, 37, 45, bil. 14, anklagad för trolldom 225.

» Ulrik. bil. 38.

Ulfstorp, egdes af Torsten Christoffersson. 29.

Ulich, Johan Augustus, komediant. 190.

Ullman, Elisabet. bil. 52.

» Jacob Gustaf, grosshandlare. bil. 51.

Underås, skjutsskyldighet. 158.

Ungbroder. 251.

Unge, Hedvig Johanna. bil. 90.

Ungewitter, Christoffer. 86, 382, bil. 89.

» Hans. bil. 26, 83.

» ätten. 85, bil. 57.

Urmakare. 401.

Using, Catharina. bil. 23.

» Petter. bil. 79.

Utby socken. 23.

Utförsel. 136.

Utfall, Jacob, rådman. 121, 202, 209, bil. 78, tvist med Gerard von Öltken 125.

» (von Utfall), Jacob, kapten. bil. 46.

» Mathias Christiansson, guldsmed. 323.

» (von Utfall), Wilhelm, rådman, kom.-president, kon-
vojkommissarie. 119, 121, 140, 176.

» ätten. bil. 68.

Utskänkningen, stadgande om — 155, 196, 399.

V.

Vadslagning. 177, 183.

Wadst, Jacob, rådman, preses i kämnersrätten, lagman. 121, 190.

- Wagenfelt, Henrik, kapten. bil. 66, 67.
 Vagnar i Göteborg i slutet af 1600-talet 98, år 1731 bil. 146.
 Vagnmakare, stads — 401.
 Valck, Adelheid. bil. 70.
 » Johan. bil. 37.
 » Sibrand. bil. 27.
 Vallgatan. 62, 106.
 Wallman, Sven, guldsmedsålderman, † 1706. 94, 195, 206, 308
 o. f., 310, 315.
 von Wangersheim, Axel, öfverstlöjtnant, baron, strid med Robert Koskull. 127.
 Varfvet, Gamla. 109.
 Wedderborn, Elisabet. bil. 79, 84.
 Wedinghusen, Albrecht, guldsmed. 88, bil. 25.
 » Anna Margareta. 186.
 » Henrik. 88, 142, 186.
 » Johan. 87, 88.
 » Johan, guldsmed. 88, bil. 20, 25, 26.
 » ätten. 61, 87, bil. 43.
 van Weent, Jost. bil. 24.
 Velanda. 29.
 van Welde, Catharina. 152.
 Welt, (Stjernerona), Gabriel. bil. 61.
 » Hans, rådman i Nya Lödöse. 45, 46, bil. 2, 7, 11.
 » Lars Ericsson. 46.
 » (Huelte), Simon. 105.
 de Wendt-Botsac, Henrik. 75, bil. 24.
 Wenersborg (Brätte). 54.
 Wenerström, Petter, handlande. 180 o. f., 187, 188.
 Wennerstierna, Hans Petterson, handlande, kommissarie. 188,
 bil. 37.
 von Werden, Albrecht. bil. 24.
 » Brita. bil. 24.
 » Jost. bil. 24,
 Wernle, Anna. bil. 65.
 » Catharina. bil. 85.
 » Jacob Michael, kom.-president. 75, 119, bil. 24, 65.
 Westerheim, Carl, postmästare. 159, 161.
 Westerman, Elsebe. 102, bil. 62.
 » Nicolaus, pastor vid Kristine kyrka. bil. 62.
 Vesterport — Se Carlsport.

- Westman, Britta. bil. 82.
 Vestra Hamngatan. 63, 105.
 Wettling, Anders, skomakarem. 288 o. f. 368.
 Vexlar. 152.
 Videkärr, doneras till Nya Lödöse 15, skjutsskyldighet 158.
 Wieber, Elisabet. 161.
 Wiesenhoff, Caspar. bil. 24, 26.
 » Cornelia. 336.
 » Jurgen. bil. 24.
 Wigardt, Inger Catharina. bil. 77.
 Vigsel, ovanligare händelser vid, 209 o. f. under hotelse af värfning 212. Carl Hård till Refvesjö vigd af en dragon 214.
 Wijk, Anders Nilsson, sjökapt. 81.
 Wilhelmi, Johan, kapt. bil. 85.
 Wilhelmsson, Hans, kapellan; hans historia 215 o. f.
 Vinförlåtare. 196.
 Vintergatan — Se Kronhusgatan.
 Winterstein, Johan Martin, guldsmed och kopparstickare. 71, 310, 319.
 Viol de Gam. 175.
 Wirgman, Abraham Pedersson, guldsmed. 316, bil. 71.
 » Petter, guldsmed. 259, 321.
 de Witte, Jacques. 78.
 » Maria. 78.
 » Sara. 78.
 Wohlfart, (Wolfert), Elisabet. 86.
 » Caspar, kopparslagaremästare. 86, 101, 338, bil. 27.
 » Hans, kopparslagare. 339.
 » Lars, guldsmed. 326.
 » ätten. 85, bil. 40. Vid genealogien kunna vidare rättelser och tillägg göras i fråga om tab. 2. Hans Hansson Wohlfarts barn och efterkommande; dottern Sara var f. $\frac{30}{4}$ 1745 † $\frac{3}{4}$ 1814; hennes man Bengt Landin var f. $\frac{8}{11}$ 1737 och dog $\frac{5}{8}$ 1800. Tredje sonen Paul hade följande barn:
 Bernhard, grosshandlare, f. $\frac{30}{6}$ 1742 † $\frac{1}{11}$ 1808,
 g. m. Agneta Cornelia, f. $\frac{20}{9}$ 1747 † $\frac{12}{2}$ 1824. Barn:
 Anna Elisabet f. $\frac{17}{11}$ 1776 † $\frac{2}{6}$ 1811.
 Caspar Bernhard f. $\frac{8}{12}$ 1783 † $\frac{22}{3}$ 1820.

Jacob f. $24/12$ 1744 † $25/12$ 1819.
 Lars f. $23/4$ 1746 † $19/4$ 1819.
 Johan f. $5/8$ 1751 † $6/6$ 1831.
 Cornelius f. $17/7$ 1754 † $8/9$ 1839. Femte sonen.
 Olaus var f. $12/1$ 1755 † $24/1$ 1827, handlande,
 g. m. Ulrika Ahrenberg, f. $4/7$ 1765 † $11/6$
 1844.

Woldenberg, Niclas, handlande. 115, bil. 34.
 Woldt, Niclas, fältskär i Halmstad. bil. 78.
 Wolfgang, Christian, minör vid artilleriet. bil. 82.
 Voltzer, Benjamin, källarmästare, † 1708. 153, 155.
 » Jurgen. bil. 27.
 » Jurgen Christman, källarmästare, † 1694. 176.
 Vonner, Carl Mathias. bil. 79.
 Voogt, (Vogte) Anna Maria. bil. 22, 24.
 » Carsten, † 1678. 176.
 » Hans, källarmästare, † 1699. 153, 176.
 » (Voigt), Johan Henrik, tysk stadssekreterare. 74.
 Vrångö. 160.
 Vultejus, Joh., prest vid Kristine kyrka. bil. 25.
 Vågmästare: Henr. de Wendt 1639—1650, Johan Wedinghusen
 1651—1654, Peder Svensson 1656—1680, Hans
 Persson Otrill 1681 † 1695, Asmund Liedberg $1/4$
 1695.
 Väderqvarnsgatan — Se Qvarnbergsgatan.
 Väfnader, införsel af —, 136.
 Vägarne kring staden. 99.
 Wärnsköld, Johan, generalqvartermästare, 103, plan för Haga 108.

Z.

Zachrisson, Helena Margareta. bil. 53.
 Zigenare. 235.
 Zilleroth, Maria. 298.

Å.

Åkesson, Agneta Juliana. bil. 69.
 » Johan. bil. 36.
 Ålderman. 251.
 Årsbokstaf för guld och silfver. 312 o. f.

Ä.

- Äktenskap under första hälften af 1600-talet, 65; i allmänhet
206 o. f. mellan frälse och ofrälse 208 o. f. vid
Bohusläns dragoner förbjudne. 214.
Änggårdsskogen — Se Slottsskogen.

Ö.

- Öfverås, skjutsskyldighet. 158.
Ögiebodh, Marit, egde gård i Nya Lödöse. bil. 12.
Öjared, egdes af Jöran Eriksson Ulfsparre. bil. 14.
Ölprofvare. 196.
Öltappare. 196.
von Öltken, Gerhard, doktor, rådman. 121, 123, bil. 37.
» ätten. 87, bil. 45.
Örnevinge, Ebba Christina. 92.
» Carl Gustafsson, kapten. bil. 70.
» Gustaf Abrahamson, assessor. bil. 70.
Örnfelt, A. J., amiral, ordf. i konvojkommisariatet. 140.
Örgryte socken lägges under Nya Lödöse. 23.
Österport — Se Drottningporten.
Östra Hamngatan. 100.
» hamnkanalen skodd med sten 1715. 110.
» Larmgatan. 107.
Östring, Jacob, stadskassör. 122, bil. 59.
» Olaus, stadsmedicus, rådman. 120, bil. 27, 59, 65.

